

RÉVAY JÓZSEF

A KÖLTŐ ÉS A CSÁSZÁR

TÖRTÉNELMI REGÉNY
A verseket Bede Anna fordította

TARTALOM

EPIKUROSZ KERTJE
AZ UTOLSÓ RÓMAI
A RÉGI HÁZ
A FEHÉR KÖVÖN
ORBILIUS ISKOLÁJA
A BOLDOGOK SZIGETE
A NAGYÚR
KEDÉLYES KIRÁNDULÁS
A KÖLTŐ ÉS AZ EMBEREK
A GYÉMÁNTTÜKRŰ FORRÁS
A CIPRUSÁG
KLEOPÁTRA MENEKÜL
TÁVOL A VILÁG ZAJÁTÓL
AZ ELSŐ CSÓK
A KÉT CAESAR
A CSÁSZÁR
KÍSÉRTETEK ÉJSZAKÁJA
MÚZSÁK PAPJA
GRÁNÁTALMAVIRÁG
LALAGE MOSOLYA
NEM HALOK MEG
VACUNA KÁPOLNÁJA MÖGÖTT
GALATEA
A KÖLTŐ ÉS A HALÁL
A SZÁZADOS ÜNNEP
ALKONYODIK
A NAGY HALOTT
A BOLDOG KÖLTŐ
ESEMÉNYNAPTÁR

EPIKUROSZ KERTJE

Valaki éleset füttyentett.

Mint a süvöltő kardpenge, úgy hasított bele ez a fütty az athéni Akadémia-kert fülledt csöndjébe. A platánágon bóbiskoló sárgarigó legényes kedvre riadt tőle, s huncut trillával felelt rá. A sötétzöld piniák kulisszái mögül kivillanó fehér márványszobrok szinte megelevenedtek, s mintha a furulyás Marszüasz, ott a puszpángbokor mellett, elvigyorogta volna magát, szélesen és parasztosan.

A zömök, széles vállú fiatalember, aki a déli melegben lomhán ballagott a város felé a kert főútján, megállt és visszaneézett. Valami háromszáz lépésről sovány, nyurga fiú sietett utána, s már messziről kézzel-lábbal integetett neki. Horatius Flaccus mindjárt megismerte a handabandázó fiatalembert: az ifjabbik Cicero volt, a híres államférfi, szónok és volt konzul fia, széllelbélt, nyugtalan, ideges, mulatós, nagyívó fiú. Tellett neki: milliomos apja számolatlanul küldte utána a pénzt. Sajnos, a fiatal Cicero olyan alma volt, amelyik messze esett a fájától: a Dárius kincse sem lett volna elég neki, a főiskolát többnyire csak kívülről látta, s a professzorok előadásaira nem volt túlságosan kíváncsi.

- Hallod-e, Flaccus - kezdte, mikor a közelébe ért -, hol bujkálsz? Reggel óta kereslek.

- Hol bujkálok? - felelte Horatius. - Hát a főiskolában voltam egész délelőtt, Phaidrosz tanár úr előadásán.

- Ejnye, csak épp ott nem kerestelek. Irtózom a tanterem szagától. Az apám annyi filozófiát tömött belém gyerekkoromban, hogy most aztán csupa csömör vagyok tőle. Epikurosz filozófiájából is csak egyet tanultam meg: „Élvezd az életet!” Most ezzel foglalkozom. Átültetem az atyamester elméletét a gyakorlatba.

Rikácsoló, rekedt hangján nagyot kacagott. A sárgarigó ijedten hallgatott el, Marszüasz hirtelen elkomolyodott.

- Öregem - tiltakozott Horatius -, nagyon lebecsülöd Epikurosz tanítását, ha csak ennyit látsz benne. Ennél sokkal fontosabb benne a mérséklet, a lelki nyugalom, az egyensúly...

- Lárifári! - vágott a szavába Cicero. - Hagyj békét ezekkel a szakállas frázisokkal. Ne tarts nekem előadást Phaidrosz tanár úr helyett, és főleg ne légy mindig ilyen savanyú. Elvégre huszonnégy éves vagy!

- Nézd, pajtás - mondta rá nyugodtan Horatius -, ha neked olyan gyermekkorod lett volna, mint nekem, te sem volnál ilyen csupavirág-hangulat. Meg aztán nekem nem fizet ki Hermodórosz bankár minden hónapban kétezer drachmát; én havi kétszáz drachmából élek, fiacskám! Szegény apám ezt is alig tudja kikoplalni. És harmadszor, itt van az apám: a múlt hó 15-én gyilkolták meg a zsarnokot, ma április 20-a, szóval több mint egy hónapja hírt sem hallottam felőle. Pedig mindig pontosan írt. Rosszat sejtetek. Ki tudja, mi lehet otthon?

- Mindig ilyen pesszimista voltál. Én sem kapok levelet az öregtől, olyan nagy baj ez? Fő, hogy Hermodórosz megkapta az átutalólevelet, s kifizette a járandóságomat. Aztán: örülj neki, hogy Caesar halott. Brutusék megmentették a köztársaságot, hát persze hogy némi zavarok vannak otthon. Majd elsimul minden. Egyelőre fontosabb, hogy ma van Epikurosz atyánk havi ünnepe, s utána a Bursa Roma nagyívása. Azért siettem utánad, hogy a lelkedre kössem: ott légy! A többi római fiú már megígérte.

- Nem vagyok olyan hangulatban, öregem. Meg aztán, őszintén szólván, nem is telik.
- Nem telik, nem telik! Ma mindent én fizetek. Remek nő van a dologban: Mürtalé. Most fedeztem fel. Te, ha meglátod! Az ő tiszteletére iszunk ma! Na ugye, hogy ott leszel?
- Hát ha mind ott lesznek, én se maradok el. Mégiscsak jó lesz beszélni az otthoni dolgokról.
- Szó sincs róla. Ma nem lesz politika. Bízd rám. Szóval este nyolckor Thaleia néni kocsmájában!

És már el is viharzott, vissza az Akadémia felé, hogy felkeresse a többi római fiút. Horatius utána nézett, aztán kesernyésen elmosolyodott. „Furcsa fiú - gondolta magában -, úgy röpköd a felületen, mint a kérész a víz színén! Milyen jó neki!”

Aztán hátat fordított a messze tűnt aranyifjúnak, s folytatta útját a város felé. A kert kapujában megállt egy pillanatra: jobbra Epikurosz, balra szellemes és ragyogó asszony tanítványa: Themiszta szobra fehérlett haragoszöld mirtuszbokrok között. „Nem így gondoltátok - állott meg előttük. - Nem hittétek volna, hogy valaha egy Cicero fog benneteket ilyen végzetesen félreérteni.”

Lassan ment a tűző napsütésben, néha elővette zsebkendőjét, hogy letörölje homlokát. Az utat kétoldalt sírok szegélyezték, pompázó és művészi márvány síremlékek, s valami furcsa ötlettel egyszerre arra kellett gondolnia, hogy jó apjának jeltelen a sírja. „De miért? - riadt fel hirtelen. - Hiszen él az apám! A venusiai kisbirtokos kemény ember volt, sokak szemében talán szálla lehetett, de politikába sohasem avatkozott. Ugyan, miért történt volna baja? Az öreg Cicero, az más. Az mindig a politika első vonalában harcolt, ezer ellensége van, annak bizony könnyen baja eshetik. És ez a léha fiú éli a világát. Mürtalé fontosabb neki, mint az apja. Milyen jó annak, aki ilyen könnyedén tudja venni az életet!”

Áthaladt a díszes Dipylon-kapun, beért a Dromoszra, Athén legszebb és legforgalmasabb utcájára. Már huszonöt perce gyalogolt, mikor az Agorára ért, Athén forumára, amelynek márványpalotái fehérén izzottak a vad napsütésben. A Buleutérion, az Ötszázak Tanácsának székháza, szinte lángolt, előtte arany-elefántcsont szobrok: Zeusz és Apollón, sugárzó fenségben.

Végre kevés árnyékot talált a Sztoa Poikilé, a Képcsarnok oszlopsorai alatt. Futó pillantást vetett Polügnótosz remek festményeire; jól ismerte valamennyit: „Trója megvétele”, „Thészeusz harca az amazonokkal”, de legszebb volt a „Marathóni csata”, valóságos hősköltemény, az alakok és színek tomboló és mégis harmonikus kavargásában. Bekanyarodott a Tripodész utcába, ahol a versenygyőztesek háromlábú művészi ércserpenyői szegélyezték a kanyargó úttestet, amely félkörben ölelte körül a fenséges Akropoliszt. Ott magaslott fölötté a márványnak és aranynak ez a zengő szimfóniája, s ilyenkor mindig elfogódott szívvel nézett fel a dicsőség hegyére, s büszke volt messzi hazájára, amelynek sasai itt szárnyaltak már Periklész és Pheidiasz álmvárosa fölött.

Most balra fordult, és megállt a városi óratorony, a Horológion előtt. Déli egy óra volt, rekkenő meleg, a torony tetején a bronz Triton botja szélcsendet mutatott. Szokatlan volt ez a fülledt hőség április végén, de forrt a világ, tüzek izzottak mindenfelé, s az asztrológusok a nap tomboló tűzontásával magyarázták a világ ideges nyugtalankodását.

Itt a torony szomszédságában volt az öreg Agraioz kis könyvesboltja, ahová nagyon szeretett eljárogatni. Sovány pénzén görög könyveket vásárolt, gyakran részletfizetésre; így vette meg Epikurosz nagy művét is: „A természetről”; ez volt kis könyvtárának büszkesége. A könyv volt egyetlen fényűzése. Jó hűvös volt a kis boltban, jó volt pihenni bent, könyveket nézegetni, elbeszélgetni a kedves, művelt Agraiozzal. Úgy érezte itt magát, mint a görög szellem

Pantheonjában. Ma nem is akart könyvet venni: papirosért jött, mert Agraioz papirost is árult. Vett tíz ív Hieratica védjegyű papirost, ez volt a legfinomabb egyiptomi gyártmány, csak ezen szeretett írni. De aztán belemelegedett a könyvnézegetésbe, régi vágya volt már egy szép Kallimakhosz-kiadás, Agraioz pedig mindössze négy drachmát kért ezért a remek tekercsért, amelyben minden lap elején vörössel festett iniciálék izzottak. Megvette, fizetett: a könyvért négy drachmát, a papirosért egyet; öt drachma, öt jó ebéd ára, nem baj, megérte.

Mohón sietett haza, délután Kallimakhoszt fog olvasni! Átvágott az avas szagú olajpiacon, elhaladt Attalosz oszlopcsarnoka mellett, a fal tövében húzott el, a keskeny árnyékban. Egy pillanatra felvillant előtte a Pergamon utca sarkán Thaleia néni kocsmájának cégére, a „Szomjas Szúnyog” - elmosolyodott, aztán továbbment. Protarkhé, a kiszolgálólány, a kocsmajátóban állt, és tökmagot rágott. Láta a fiatalembert, ismerte is, és elbiggyesztette a száját: bogaras, furcsa fiú, nem tud inni, nem szeret költeni. Hej, a fiatal Cicero milyen más! Ez a mamlasz meg mindig csak a homlokát ráncolja, komolykodik, vitatkozik: egyszer még felrobban a nagyfene bölcsességtől. Aphrodité gyötörje meg - gondolta magában ártatlan átkozódással, és mérgesen bement a kocsmába.

Hazafelé sokkal rövidebb volt az út: Horatius, szokása ellenére, sietett; valami kis izgalom fűtötte, előre érezte a délutáni olvasás gyönyörűségeinek ízét. Kevés sajtot és olajbogyót ebédelt, pohár vörös bort ivott rá, aztán nekiesett a könyvnek. Nem is tudta, hogy múlt el a délután; csak arra riadt fel, hogy kopogtak az ajtaján:

Septimius jött, kedves, melegszívű jó barátja, s vele Calpurnius Bibulus, Brutus mostohafia, és Messalla Corvinus, az előkelő és gazdag Valerius család sarja, az Athénben tanuló római ifjak közt talán a legtehetségesebb.

Hangos jókedvvel rontottak be.

- Na, öregem, elég - csapott rá Septimius -, ne rontsd a szemedet, hiszen megint gyulladt már!
- Protarkhé úgyis azt mondja mindig, hogy egyszer még kigyullad a fejed a rettentő tudománytól - kacagott Messalla, megölelte Horatiust, és megveregette a hátát.
- Gyönyörű a Kallimakhoszod - szólalt meg Calpurnius -, de Polluxra mondom: Aszteria szebb lesz ma este. Na gyerünk, Cicero már bizonyosan izgatott, s a lányok türelmetlenek.
- Te Calpurnius - fordult hozzá Horatius -, mi hír apádról? Remélem, ura a helyzetnek Rómában.
- Bajok vannak, barátom - felelte Calpurnius. - Épp ma kaptam kerülő úton a hírt, hogy már nincs Rómában. Tudod, hogy a zsarnok meggyilkolása után a szenátus neki is, Cassiusnak is bűnbocsánatot adott, de a bitang Antonius addig izgatta ellenük a népet, amíg kénytelenek voltak otthagyni Rómát. Mind a ketten praetorok voltak, tehát nem is lett volna szabad távoznunk a városból, de Antonius készségesen megszerezte nekik a távozási engedélyt.
- Milyen kedves - szólt közbe Messalla -, talán még köszönetet is várt érte, hogy ilyen udvariasan eltette őket az útból!
- A két legderekabb rómaid! Az utolsó kettőt! - csattant fel Septimius.
- A szenátus - folytatta Calpurnius - Cassiust Szíria, apámat pedig Makedónia kormányzójává nevezte ki. Hát úgy tudom: most mindegyik a tartományába indult.
- Szóval háború - jegyezte meg csöndesen Horatius.
- Ugyan, hova gondolsz - ellenkezett Messalla -, megint polgárháború?

- Úgy van, polgárháború, mindaddig, amíg a nagyravágyó új zsarnok, Antonius, nyakán hordja a fejét - vágta rá Calpurnius.

- Hagyjátok abba, fiúk - zárta le a vitát Messalla -, a háborún ráérünk akkor törni a fejünket, ha itt lesz. Caesar halála éppen jó mementó Antoniusnak. Mára elég a politikából. Én ma Mürtaléra vagyok kíváncsi, a szamoszi kislányra: Cicero azt mondja, hogy ilyet még nem látott Athén, mióta az Akropolisz áll.

- Mindegy, megtapasztaljuk - kuncogott Calpurnius -, és hátha az egyszer igaza van? - Pattintott az ujjával. - És ha csakugyan olyan remek nő, hátha...

- Nono - csillapította Messalla -, orrod tőle fokhagymás!

- Hát csak vagyok olyan legény, mint ez a horgas orrú madárijesztő?

- Legénynek különb vagy, de pénzzel ő győzi jobban - mosolygott Messalla -, és tudod, hogy a nők a legszebb legénynél is jobban szeretnek egy ötszáz drachmás smaragd karperecet. Vagy kettőt. Majd ha neked is folyószámlád lesz Hermodórosznál.

- Nekem sajnos csak a pénzem folyik, a számlám nem, s a pénzem is inkább csak csörgedezik - mondta szomorkásan Calpurnius.

- Nahát - fejezte be Messalla.

- Gyerünk, fiúk - sürgette a társaságot Septimius. - Fél nyolc, és a nagyívás nyolckor kezdődik. A vacsora is remek lesz, ígérte Cicero, és őszintén szólván, Phaidrosz tata ünnepi beszéde egészen kiszáritotta a gyomromat meg a torkomat.

Horatius pillanatok alatt átöltözött: könnyű zöld tunicát vett fel s rá hófehér tógát: az Athénben tanuló római ifjak egyesületének, a Bursa Romának összejövetelén mindig tógában kellett megjeleni, hadd lássák az éhenkórász athéniek, hogy római polgárokkal van dolguk.

Valóságos csataordítással fogadták az érkezőket a „Szomjas Szúnyog” nagy szobájában. A szoba fényben fürdött: tizenkét égős bronzcsillár árasztott nappali világosságot, s villogtatta meg a falon függő római címerpajzs S.P.Q.R. betűit. Az asztalfőn már ott hevert Cicero, ő volt köztük a legidősebb, őshallgató volt bizony a fiú, ő volt a Bursa elnöke. De ott heverték már a vendégek és tagok valamennyien: Lucius Sestius, Pompeius Grosphus, Acidinus, Pompeius Varus, Gellius Publicola, s köztük a lányok, selyemben és áttetsző fátyolruhákban: Glükaira, Damalisz, Rhodé, Megilla, Pürrha. Calpurnius mindjárt Aszteria mellé telepedett, de alighogy köszönt neki: tátott szájjal meredt az asztalfőre, ahol Mürtalé hevert a kék bársonyterítés kerevetén, a fiatal Cicero mellett.

Gyönyörű volt a lány: fiús, izmos testét lángoló vörös selyem fátyolruha lengte körül, mint piros alkonyati felhő, s a tejfehér test szinte úszott benne. Nem takart ez a ruha semmit, mintha üvegből lett volna: kihívón villogott ki belőle Mürtalé szépsége, két elefántcsont válla, darázs-dereka s karjainak és lábainak nyugtalanul hullámozó, ritmikus vonala. Kós sziget szövő-mesterei remekelték ezt a fátyolruhát, s Athén leghíresebb ötvöse, Kratülosz foglalta halvány aranyfonatba azt a mesés rubinkövet, amely, mint a vércsepp, virított Mürtalé márványkeblén. Cicero nem hazudott.

Zsongott a terem, Protarkhé és Thaleia néni izzadva hordta fel a vacsorát, alighogy a kézmosással végeztek, s mindnyájan feltették fejükre a mirtuszkoszorút. Míg az osztrigával bajlódtak, Protarkhé lesboszi bort öntött az ódon amforákból a három nagy vejtőedénybe, valami vizet kevert hozzá, s a merítőkorsóval mindenkinek a serlegét megtöltötte. A mai ünnepi estén remekművű ezüstserlegek csillogtak az asztalon: Cicero és Messalla ajándékai a

Bursának. Már az olajbogyókat csipegették, apró falatokat ettek a sós halból, és a savanyú, hagymás babsalátát kóstolgatták, mikor felcsattant az elnök rikácsoló hangja:

- Silentium! Ki legyen ma a rex bibendi?

- Cicero! Cicero! Cicero! - hangzott mindenfelől.

Cicero átvette magas méltóságát, és vezényelt:

- Az első serleget fenéig a köztársaságért!

Fergeteges éljenzés volt rá a felelet, szinte belereszkettek a falak, s meglobogtak a csillár lángjai.

Grosphus áthajolt az asztalon:

- Hallod-e, Calpurnius, mi lesz?

- Mind engem kérdeztek! Mit tudok én? Cassius Szíriába ment, apám Makedóniába. Most többet tudsz?

- Szóval háború - jegyezte meg Acidinus.

- Könnyen meglehet - szólalt meg Varus. - Ide hallgassatok: ma reggel, mikor az Akadémia ébresztőórája tülkölt, nyomban fölkeltem, és besiettem a városba. Mikor visszafelé jöttem, a Buleutérion mellett mentem el. Nagy volt a nyüzsgés, jöttek-mentek a tanácstagok. Megkérdeztem egy mandulaárust: „Mi van itt, öregem?” „Nem tudod? Most határozott a magas Tanács, hogy Brutusnak és Cassiusnak, a zsarnok gyilkosainak szobrot állíttat a Prütaneion és az Areiopagosz között, a zsarnokgyilkos Harmodiosz és Arisztogeiton szobrai mellé.” No, mondtam magamban, ennek se lesz jó vége! Ha egyszer Antonius ide beteszi a lábát...

- Gyáva vagy, Varus - csattant rá Messalla. - Abba másnak is lesz beleszólása! Vannak még rómaiak, akik csak a holttestükön át engedik a zsarnokot trónra lépni!

- Vagyunk még! - szólt közbe komoran Horatius.

- Brutus nem alszik, és nem fél! - harsogta Calpurnius. - Ha Cicero nem félt szemébe vágni Caesarnak, hogy a hatalomért sárba taposta az isteni és emberi törvényeket, s fegyverrel támadt hazája ellen, hát akkor mit félsz te, aki ezermérföldnyire vagy a zsarnok Antoniustól?

- Silentium! - rikkantott rájuk Cicero. - Elég volt a politikából! Hagyjátok a haza atyját pihenni babérain.

- De nemcsak a haza atyja, hanem a tied is - ellenkezett Varus. - Nem félted?

- Nem én. Vén róka az öreg, mindenből kívágja magát.

- Herculesre - jegyezte meg halkán Horatius, hogy csak Septimius hallotta -, a hazával elég baja volt a konzulnak, de még mindig kevesebb, mint veled!

- Silentium! - vezényelt Cicero. - Varus pajtás, büntetésből a politikáért, fölhajtasz három teli serleggel egymás után, Mürtalé egészségére!

Nagyokat csuklott szegény Varus, míg a terem harsogó kacagása közben lenyomta a három teli serleg leszboszít. Ki is düledt a szeme, és esenkedve nézett szomszédjára, a lobogó vörös hajú Pürrhára. A halvány arcú, szép leány gyorsan elővette sásból font négyszögletes legyezőjét, és friss levegőt hajtott a fiú arcába. Varus megkönnyebbült, és szinte egészben nyelt le egy apró sós halat. Megint kinevették.

- Szegény halacska, beleesett a politikába - csipkelődött Sestius.

Kicsit megijedtek a három büntetéspohártól, amit Varusra mért a szigorú rex bibendi, s most már békén hagyták a nagypolitikát. Protarkhé fenyőrigó-pecsenyét tálalt, hozzá zsemlemorzsában sült libamáját, és egyszerre a finom falatok áhítata öntötte el a lelkeket és a testeket.

- Te Calpurnius - szólalt meg a szőke Aszteria -, ne bámuld folyton Mürtalét. Hát én kutya vagyok?

- Édes vagy - nyugtatta Calpurnius, és megsimogatta a lány selymes-hullámos haját. - Nem bámulom én, csak úgy néztem.

- Mit nézel rajta? Olyan csuda?

- Nem olyan. Csak érdekes.

- Téged pedig ne érdekeljen. Nem vagyok elég neked?

- Jaj, dehogynem! Már a filozófiára sem jut időm miattad.

- Sajnálod?

- Epikurosz tanítványa semmit sem sajnál. Minden úgy jó, ahogy van. Mürtalé nem is kellene nekem. Te szebb vagy.

- Hát akkor ne is mereszd rá a szemedet. Na, csókolj meg!

Calpurnius nem szégyellte magát.

- Olyan a csókod, mint az illatos őszibarack - súgta a fülébe.

- Silentium! - recsegett Cicero hangja. - Calpurnius barátunk három serleggel egymás után, büntetésből, mert nyilvánosan csókolódzott.

- Hohó - pattant fel az elítélt -, hisz ez nem politika!

- De hadüzenet és előcsatározás! - vágta rá Cicero.

- Már csókolódzni sem szabad - pöntyögte Aszteria.

Szó, ami szó, Calpurnius szemrebbenés nélkül kiitta mind a három serleg bort. Aztán magához ölelte a szőke lányt - Aszteria égszínkék ruhája úgy folyt végig a testén, mint lágyan fodrozódó tengerhullám -, és odakiáltotta Cicerónak:

- Venusra! Megérte.

Damalisz sárga ruhája ebben a pillanatban egészen közel simult Horatius zöld tunicájához. A fekete hajú, égőszemű lány átfonta karjával a fiatalember nyakát:

- Rám se nézel. Nem vagyok szép?

- Túlágosan szép vagy. Nyugtalanító.

- Nem szereted a szép nyugtalanságokat?

- Nem. Félek tőlük. Attól tartok, hogy ha egyszer valakit szeretnék, túlágosan szeretném, s hűtlen lennék miatta a filozófiához.

- Nem gondolod, hogy a nő a legmélyebb filozófia?

Horatius fölkapta a fejét:

- Kislány, hol tanultad ezt?

- Nem tanultam én semmit. Írni sem tudok. Tizennégy éves voltam, mikor rabszolgának eladtak. Hermész verje meg a vén disznó gyámomat - árva lány vagyok, tudod -, eladott, mert nem tudott megvenni magának. Rossz álmaimban még most is kísért a ronda szatírpofája. Nem tanultam én, uram, semmit, de úgy látszik, többet tudok nálad.

Horatius megfogta a kezét:

- Holnap délután gyere el hozzám az Akadémiába. Hátha neked van igazad? Majd...

És elállt a szava.

- Majd elfilozofálgatunk az én módszerem szerint, jó? - kacagott kedvesen a lány.

Messalla éppen azt mondta Rhodénak:

- Neked semmi sem elég. Hát mi vagyok én? Milliomos?

- Csak még azt a zafirgyűrűt vedd meg nekem, amit tegnap mutattam Kratülosz boltjában. Meg azt az arannyal átszőtt fehér selymet a kínai selyemkereskedőtől, tudod, ott a Szerapeion mellett, a Diogenész utcában. Jaj, de szeretném! Ugye, megveszed?

- Van eszemben! Hatezer drachmát költöttem rád fél év alatt, de te olyan vagy, mint a Danaiszok hordója: feneketlen. Nem győzlek pénzzel.

- Zsugori vagy, Messalla. Ilyen gazdag úr, és ilyen zsugori.

- Te meg zsarolsz. Most látom, hogy nem is szeretsz, csak kopasztani akarsz. Ne is gyere hozzám többet. Keress magadnak másik bolondot. Nem vagyok én fejős tehén!

- Jól van, Messalla - rikkantotta el magát Sestius -, eddig is nagy ökör voltál, hogy így fejezzem ki magamat.

Rhodé elkezdett bömbölni:

- Olyan komiszak vagytok! Hát mikor gyűjtsön a szegény fuvoláslány, ha nem addig, amíg szép és fiatal? Hát mi lesz velem öreg napjaimra?

- Mi közöm hozzá? - nevetett Messalla. - Én gondoskodjam minden leendő görög vén-asszonyról? Nem vagyok én temetkezési egylet!

Zengett még a hahota, mikor belehasított Cicero hangja:

- Silentium! Egy serleget fenéig a lányok öreg napjaira! Zene!

A fuvoláslányok felugráltak, elővették fuvoláikat, és sikoltó dallamba kezdtek. A dallam ütemeire egyszerre ürültek ki a serlegek. A termet tomboló láрма töltötte be. Most Grosphus hangja hallatszott:

- Ugyan, hagyj békén! Még a tandíjamat se fizettem ki, holnap akarok kölcsönkérni Cicerótól egy aranyszatért. Rongyos húsz drachmája sincs az embernek, hazulról nem jön levél, nem jön pénz, te meg folyton pénzért nyaggatsz. Szeretsz, vagy nem szeretsz?

- Hát hogyme szeretnék, te buta! - nyelveskedett Megilla. - Sohasem kérek olyantól pénzt, akit nem szeretek.

- Köszönöm a kitüntetést - vágta rá Grosphus. Az asztal egyik végén kockák pattogtak. Hárman játszottak, rázták a kockákat a faserlegben, éppen Acidinus dobott.

- Venus! - kiáltotta diadalmasan. Mind a négy kocka más számot mutatott, ez volt a legjobb dobás. Acidinus vigyorogva söpörte be a három drachmát.

- Mindig ilyen disznó szerencséd van - dohogott Varus. Most rajta volt a dobás sora. Hosszasan rázta a kockákat, aztán dobott. Izgatottan nézték meg az eredményt: mind a négy kocka az egyes számot mutatta.

Varus dühösen csapott az asztalra:

- Canis, a kutyaфáját! Kutya, mindig kutya! Így megy már hetek óta.

- Szeretsz kockázni? - kérdezte Sestius.

- Persze hogy szeretek.

- Hát akkor miért nem tanulsz meg?

Acidinus akkorát röhögött, hogy mindenki odafordult. Varus mérgesen otthagya őket, átment az asztal másik oldalára, és letelepedett a pityergő Rhodé mellé.

- Hátha nálad több szerencsém lesz, mint a játékban - mondta neki.

- Annyival könnyebb lesz a dolgod - csipkedte Messalla -, hogy nem is kell kockát dobnod, a nélkül is elveszted nála a pénzedet.

- Hallod-e, Messalla - csattant föl a lány -, ha már kidobtál, legalább ne rontsd a szerencsémét!

- Csak a Varusét akarom javítani - védekezett Messalla.

- Javíthatatlan! - kiáltott rá Sestius az asztal másik végéről. - Most is melléfogott. Rhodé majd megtanítja kockázni, vagyis inkább kockáztatni.

- Ez az - helyeselt Messalla. - Kívül Venus, belül Canis.

- Goromba! - sivította Rhodé, és kiöltötte rá a nyelvét.

- Silentium! - recsegte Cicero, de a félig részeg társaságban már alig bírt rendet teremteni. Végre mégis csönd lett.

- Skolion! - folytatta Cicero. - Protarkhé, add elő a szkholion-könyvet!

Protarkhé kinyitotta a faliszekrényt, amelyben a Bursa irattára volt, és kivette a vékony pergamenfüzetet, amelyben válogatott görög bordalszövegek voltak összegyűjtve. A Bursa törvényei szerint a rex bibendi parancsára mindenkinek el kellett énekelni egyet fuvola-kísérettel.

- Messalla Corvinus - vezényelt Cicero -, kezded. Utánad a pajtások az ülés sorrendjében folytatják. Utolsónak marad Horatius, mivel azonban ma a szokottnál is mogorvább, arra ítélem, hogy ne a szkholion-könyvből énekeljen, hanem maga rögtönözzön verset, mégpedig görögül.

- Na nem - tiltakozott Horatius.

- Öregem, a parancs parancs - csitította Sestius. - Hiszen máskor is szoktál görög verseket írni.

- Jó, jó - védekezett Horatius, most már kissé gyengébben -, de nem ilyenkor.

- Nem, hanem otthon a kuckódban, sajt meg szárított hal mellett - csúfolkodott Sestius. - Próbáld csak: meglátod, hogy osztriga meg fenyőrigó meg ilyen pompás gyümölcsöstálak, no meg lesboszi bor mellett mégiscsak szebb verset fogsz írni!

- Vállald - biztatta Damalisz -, én majd odahajlok hozzád, aztán nézz a szemembe: én leszek a műzsád. Jó? A hatos szkholion dallamára írd a verset, azt legjobban szeretem: van benne valami az én távoli szülőföldem bánatából.

Horatius a lány szemébe nézett, aztán megszólalt:

- Megírom, de csak a hatos dallamra.

Máris hangzott Cicero vezényszava:

- A hatos dallam Horatiusé.

Megszólaltak a fuvolák, megzendült Messalla bársonyos baritonja. Az ismert és kedves bordalok egymás után hangzottak fel a zene simogató lágy hullámvázában: az első versszakot egyedül énekelte a soros, a többi karban zúgták vele a fiatal hangok. Cicero minden szkholion után körivást vezényelt. A lányok mind fuvoláztak, csak Mürtalé maradt az asztalnál, mert ő nem volt fuvoláslány, nagyvilági nő volt, tavaly még Leósztratosz tábornok barátnője, dús-gazdag és szellemes széplány, arisztokratája a mesterségének ezekhez a szegény fuvoláslányokhoz képest. De az asztalnál maradt a tüzesszemű, fekete hajú Damalisz is, egészen közel hajolt Horatiushoz. Akkorra már Protarkhé odavitte a papirost és a tintát. Mikor a tollat Horatius kezébe adta, könyökével keményen megbökte a hátát. Horatius felpillantott, ránézett.

Aztán lassan írni kezdett.

Peregve gyöngyöztek ki a betűk a tollából, néha megállt, a lányra nézett: Damalisz ilyenkor visszanézett rá. Nem tudott olvasni szegényke, hát Horatius felolvasta neki, amit írt, és Damalisz egy-egy szóval, jelzővel, gondolatlanul továbbszötte a vers elakadt fonalát. Mire Horatiusra került a sor, készen volt a szkholion.

- Horatius pajtás! - vezényelt Cicero.

Lágy dallam buggyant a fuvolákból.

Minden szem rájuk szegeződött, s a költő halkán, szinte recitatív, énekelni kezdett. Damalisz halvány hangja, mint lenge árnyék, kísérté:

*Venus! Knidos és Paphos istennője,
hagyd el most Ciprus gyönyörű szigetjét!
hívunk rózsák fűszeres illatával,
isteni szépség.*

*S jöjjön véled tűznyilas Ámor isten,
lenge táncban Grácia mind a három,
tündér nimfák Mercuriusszal s Hébé,
isteni szépség.*

Mintha a csillárok lángjai is tüzesebben lobogtak volna a fuvolák s a dal forró ritmusára, halkán, szinte áhítatosan zümmögte utána a kar:

*Hívunk rózsák fűszeres illatával,
isteni szépség.*

Újra felsírtak a fuvolák, áradt a dallam, mint sűrű tűzhullám, és összecsapott a mámoros fejek fölött. Horatius folytatta:

*Bíborköntös s drága virág ma nem kell,
Venusnak szánd a koszorút s a bibort,
bódító rózsák fejedet borítsák,
isteni szépség.*

*Zöldellő mirtuszkoszorút fejemre!
Mürtalé, méltó e füzér nevedhez,
így köszöntsön serlegem, édes borral,
isteni szépség.*

Damalisz magához vonta a költő fejét, és félénk kis csókot lehelt az arcára. Csak ő tudta, hogy a Mürtalé név pusztá udvariasságból került a versbe, csak ő tudta, hogy Damaliszt köszönti a forró hangú szkholion, amely igazán a pillanat ihletében született: ő volt a múzsája. A kis thaszoszi árva lány hányatott hajója - úgy érezte - révbe ért. Úgy érezte: szívet talált a zárkózott filozófus zöld tunicája alatt.

Mintha bágyadt és lankasztó álomban látta volna a kigyúlt arcokat, a magasra emelt ezüst-serlegeket, és mintha könnyű bódulatban hallotta volna a fuvolák sikoltásában tömören felharsanó karéneket:

*Így köszöntsön serlegem, édes borral,
isteni szépség!*

A mirtuszág, amely eddig kézről kézre járt a dalosok közt, most Horatiushoz ért. A költő felkelt, s megkoszorúzta vele Venus kis márványszobrát, amely az örökmécs halvány fényében derengett a terem egyik sarkában. Pillanatra áhítatos csönd támadt, a fuvolák elhallgattak.

- Remek - szólalt meg Messalla csöndesen.

- És ha majd latinul fog írni! - lelkesedett Sestius. - Hiszek a tehetségében.

- Silentium! - nyekergett Cicero hangja. - Rendelem, hogy Horatius szkholionja örök emlékezetül a szkholion-könyvbe piros betűkkel beírassák. Protarkhé, holnap elviszed a könyvet a kézirattal együtt Agraioz boltjába, s megmondod neki, hogy legjobb másolója, Menophilosz írja bele a verset.

Átadta a bőrbe kötött pergamenfüzetet a lánynak, s közben némi mélabúval gondolt arra, hogy íme, a venusiai felszabadított rabszolga fia így indul a Parnassus felé, míg ő, a dúsgazdag és híres konzul dédelgetett gyermeke, aligha fog továbbjutni a nőknél és az italnál. „Eh, mit - gondolta magában cinikusan -, elég Rómának egy Cicero, talán sok is!” Aztán rántott egyet a vállán, és elfelejtette az egészet.

Szabályszerű nagyivást vezényelt, csengtek a serlegek, harsogott a jókedv a mámoros ajkakon. Ebben a pillanatban mindenki megfeledkezett a köztársaságról, a bor és a dal legyőzte a politikát. Horatius odahajolt Damaliszhoz:

- Kislány, eddig mindig elfogott a szomorúság, valahányszor az alexandriai könyvtárra gondoltam, amelynek hétszázezer kötete elégett három évvel ezelőtt, mikor a zsarnok megfénnyítette Kleopátra országát. Most úgy érzem, hogy nincs könyvtár, amelyben annyi bölcsesség tündökölné, mint a te két szemedben.

Damalisz hálásan nézett rá:

- Kedves vagy, Horatius, és vajon szabad-e hinnem neked, vagy ez is csak hangulat? Pallasz Athénére, hiszen filozófus vagy és költő, és versben s prózában hánynak mondtad már ezt? Nem, nem, ne haragudj, nem komolyan mondtam, csak olyan hihetetlen, hogy egyszer engem is szerethet valaki.

- Te kis bolond - dédelgette Horatius, és megsimogatta a haját -, kezdek kételkedni a bölcsességemben, ha ilyeneket mondasz. Te nem olvastad a filozófusokat, de neked meg kell érezned, hogy milyen szívvel közeledtem hozzád. Látod, sem versben, sem prózában nem

mondtam még ezt senkinek: én még nem szerettem soha. Nem is hittem, hogy valaha nő komolyan érdekelhet. És akkor jöttél te.

- Milyen jó vagy. Milyen szép most minden. Többé sohasem fog kísérteni a szatírpofa. Már csak a te komoly arcodat látom, a te vörösre olvasott szemedet! Ó, hogy fogok vigyázni rád!

- Gyere hozzám már ma este - mondta Horatius. - Ezek úgylis kómoszra készülnek, hallom. Fuvolaszóval, dallal, borral akarják hazakísérni a lányokat. Szökjünk meg. Jó?

Damalisz hozzásimult:

- Minden jó, amit te akarsz. Veled megyek.

Cicero éppen vezényelni akart, amikor a szomszéd ivószobából fegyvercsörgés és hangos beszéd szűrődött a terembe. Egyszerre csak fölcsapódott az ajtó, s krétafehér arccal berontott Protarkhé. Szinte holtra váltan dadogta:

- Egy tábornok...

- Nono, Protarkhé, mióta ijed meg ilyen szép lány egy katonától?

- Uram - reszketett a lány -, de olyan mérges! Majd fölfalt, úgy kérdezte, hogy itt vannak-e a római urak.

Egyszerre elcsöndesedett a terem: a nagy várakozások izgalma izzott a borgőzös levegőben.

Benyitott Thaleia néni. Sok vihart látott, ezerráncú arca csupa nyugalom volt, amint jelentette:

- Urak, egy római tiszt kér bebocsáttatást a Bursába.

Varus izgatottan pattant föl:

- És nálunk még egy szál kard sincs.

- No, mit gondolsz, Antonius tábornoka merne idejönni az oroszlánbarlangba? Elevenen megennénk.

- Hallod-e, te lány - csapott le Thaleia néni a szepegő Protarkhéra -, lódulj ki az ivóba, nehogy megszökjön az a három lator matróz: attól tartok, egyetlen oboluszuk sincs. De én leszedem rólok a köpönyeget, Bakkhosz engem úgy segítsen! Nekem ne potyázzanak!

- Thaleia mama - fordult hozzá Calpurnius -, nem mondta meg a nevét?

- Csak annyit mondott, uram, hogy Makedónia kormányzója.

- Brutus! - kiáltották egyszerre négyen is.

Egy csapásra mindenki kijózanodott, egymás hegyen-hátán tolongtak az ajtó felé, amely ebben a pillanatban felpattant: páncélos, bíborköpönyeges, sisakos szikár férfi állt meg a küszöbön.

- Apám - hördült fel Calpurnius, és a tábornok mellére vetette magát.

De a többiek is úgy érezték, mintha az apjuk jött volna meg. Remegő inakkal és remegő szívvel tódultak köréje, s mikor szoros gyűrűben körülfogták, egyszerre harsant fel fiatal mellükből a dübörgő éljenzés. A lányok ijedten húzódtak az egyik sarokba, a fiatalemberek ledobták fejükről a mirtuszkoszorút. Egyszerre férfiak lettek valamennyien: a politika mégiscsak legyőzte a bort, a dalt és a szerelmet.

- Fiúk! Ide hallgassatok! - szólalt meg végre Brutus. - Hiába gyilkoltuk meg a zsarnokot, föltámadt. Antoniusnak hívják. Fegyverkezik a köztársaság ellen. Titokban, csöndben, de fegyverkezik. Még fél, még tapogatódzik, de aztán egyszerre akar lecsapni. Még egyszer, utoljára,

meg kell kísérelni mindent, hogy megmentjük Rómát. Cassius már Szíriában toborozza a hadsereget, én holnap indulok Makedóniába. Aki becsületes ember, velem jön! Feleljetek!

Egyszerre zúgott föl a harsány kiáltás:

- Veled megyünk!

A tábornok feketeszakállas arca sápadt volt, mint a fal, csak fanatikus, mély tűzű szemei villogtak, mint két fekete karbunkulus.

- Hát akkor gyérünk! Ezt vártam tőletek! Emberek vagytok! Holnap indulunk, de még addig rengeteg a megbeszélnivaló. - Szétnézett a teremben, amely olyan volt, mint valami csatatér; futó pillantást vetett a szepegő leányokra, aztán folytatta: - Csakhogy itt nem lehet. Gyertek a fogadómba.

Sarkon fordult és megindult: tudta, hogy ezeket most már semmi sem választja el tőle. Megindultak a fiúk is, Cicero sebtiben fizetett, Mürtalétól el sem búcsúzott. Thaleia mama bezsebelte az aransztatérokát, s egykedvűen kérdezte:

- Mi az, fiatalúr, háború lesz?

- Olyasféle, Thaleia mama - felelte Cicero.

- Bakkhoszra - csattant fel az öregasszony -, tönkreteszik az ember üzletét! A fene egyen meg minden politikust! Galambocskáim - fordult a lányokhoz -, legalább ti maradjatok még: van egy kis finom süteményem.

- Fiam - mondta a tábornok Horatiusnak, aki mellette lépkedett -, ti vagytok Róma reménysége.

- Tábornok - felelte Horatius mély meggyőződéssel -, bennünk nem fogsz csalatkozni. Vártunk.

Brutus megállt, szemébe nézett a fiatalembernek. A kéz, amely zsarnokot gyilkolt, most gyöngéden végigsimította a fiú haját.

- A fiam sokat beszélt rólad - mondta melegen -, tudom, ki vagy. Azt is tudom, ki leszel. Filozófus vagy, az vagyok én is. Te Epikuroszra esküszöl, én Zénónt vallom mesteremnek. Ismered a könyveimet: tudod, hogyan gondolkozom. Epikurosz kertje és a Sztoa nem ellenségei egymásnak. A szabadság méltó csak a bölcs emberhez, és szabadság csak egyféle van. Megértettük egymást.

Keményen megrázta a fiatalember kezét. Sisakja ezüstösen csillant a holdfényben, negyvenegy éves férfiaságának minden elszántsága ott szikrázott a szemében.

Megálltak Harmodiosz és Arisztogeiton szobrai előtt.

- Tábornok - kérdezte Horatius -, hallottad-e már, mit határozott ma a Tanács? Felállítatja szobraitokat, a tiedet meg Cassiusét, itt, a zsarnokölők mellett, örök tiltakozásul minden zsarnokság ellen.

- Nem engedem! - csattant fel Brutus. - Majd ha megmentettük Rómát, s megtérünk őseinkhez, akkor nem bánom! Csak ennyit írjanak rá: „Megtették kötelességüket!”

- Ne tiltakozzál, tábornok - ellenkezett Horatius. - Csak hadd állítsák fel a szobrot, a nép nem élhet szimbólumok nélkül. Úgy fogsz majd itt állni, ércben, mint ezek ketten: kemény kézfogásban Cassiusszal. Cassius, az epikureista, és Brutus, a sztoikus, akik a filozófiában más utakon jártak, egyek voltak a szabadság és a köztársaság védelmében. Amíg ti vagytok, Róma nem veszhet el.

Most a többiek is odaértek.

Cicero odalépett a tábornokhoz.

- Brutus - mondta férfiasan, szinte keményen, és most nem is recsegett a hangja -, a Bursa Roma mai nagyivásán az első serleget a köztársaságért ürítettük. Most tiszta a fejünk, tiszta fejjel és tiszta szívvel állunk eléd, s úgy fogadjuk: veled, mindhalálig, a köztársaságért!

Brutus megölelte az izgatott fiatalembert, aki magasra tartott karral úgy állt az éjszaka derengésében, mint az örök tiltakozás élő szobra, fenséges kísértet.

- Mintha az apád hangját hallanám - mondta Brutus komoran, csöndesen. Aztán halkán hozzátette: - Esküdjete!

Messalla Corvinus odalépett a tábornok elé:

- A Bosszúálló Mars istenre esküszünk, hogy jóban, rosszban melletted állunk, nem hátrálunk meg a zsarnokság elől, akkor se, ha egytől egyig elpusztulunk! A Bosszúálló Mars istenre esküszünk, hogy életben és halálban hívek leszünk hozzád és a köztársasághoz!

A többiek komolyan és halkán utána mondták: - Esküszünk!

Aztán elviharzottak az Agora felé.

Fehér tógáik kísértetiesen villantak meg a holdas éjszaka bizonytalan derengésében.

Brutus sisakjának vörös tollforgója, mint véres zászló, lobogott előttük. Néhány pillanat múlva léptük nesze sem hallatszott a környező sikátorokban, mélyebb csönd borongott utánuk, mint amilyen érkezésük előtt megülte a városnegyed; elnyelték őket a gyanútlanul alvó házsorok.

AZ UTOLSÓ RÓMAI

Egyetlen lázban pergett le a másnap.

Reggel a római fiúk megjelentek Phaidrosz tanár úrnál, és testületileg bejelentették kilépésüket. Phaidrosz tanár úr nagyon szerette őket, s bár filozófus volt és az epikuroszi ataraxia híve, most mégsem tudta megőrizni nyugalma. Könnyezett. Szégyellte magát, de nem tehetett róla. Hát így omlik össze minden, amit olyan szépen fölépített ezekben a fogékony lelkekben! Hát nincs az a filozófia, amely meg tudná akadályozni a háborút? De máris elébe állt Horatius, akit legjobban szeretett.

- Mester - szólalt meg, és máskor közömbös és komor arcán most szokatlan tüzek égtek -, te tanítottál rá, hogy a szabadság a legnagyobb kincs és a halál a legkisebb baj a világon.

- Fiam - mondta rá Phaidrosz melegen -, ebben a pillanatban nem vagyok filozófus, csak ember vagyok. Nem tehetek róla: fáj, hogy elmentek, s rossz arra gondolnom, hogy lesz köztetek, aki nem is jön vissza többé. Epikurosz atyánk áldása kíséren benneteket.

Sorra ölelte valamennyit.

Aztán bezárkózott szobájába, s két hétig ki sem mozdult: Platón Államát olvasta, s azon elmélkedett, milyen volna az élet, ha filozófusok kormányoznák a világot. De sajnos, ő sem tudta megoldani a kérdést.

Mire az öreg magára maradt, a fiúk már messze jártak, ki erre, ki arra, többnyire kint a környéken, Kolónosban, Küdathénaiban, Agraiban, lovat, kocsit, takarmányt, élelmiszert szerezni: pénzt egyelőre Brutus eleget hozott. Délelőtt a tábornok felment Messallával a tartományi kormányzó hivatalába. A kormányzót, Caius Canidius Rebilust ismerte köztársasági meggyőződéséről. Tavaly konzultársa volt Caesarnak, s éppen azért mondott le hivatali évének letelte előtt, mert nem akarta fedezni a zsarnok monarchista törekvéseit. A kapuban őrt álló katona felemelt karral tisztelgett a tábornoknak. Fönt, az első emeleti oszlopcsarnokban, talpra ugrott az őrség, harsány vezényszó pattant, és a centurio keményen odadobbant a tábornok elé:

- Tábornok! Rufus centurio alázatosan jelentkezik, és parancsodat várja.

- Menj, és jelentsd be uradnak Brutust, Makedónia kormányzóját.

A centuriónak majd leesett az álla ijedtében. De katona volt, pillanatok alatt megemberelte magát, és besietett a kormányzó fogadótermébe. Kisvártatva felpattant a szárnyas ajtó, és a küszöbön megjelent maga Canidius. Kitért karokkal sietett Brutus elé, megölelték egymást, és Messallával együtt hamarosan eltűntek az oszlopos nagyteremben. Az ajtó csöndesen becsukódott utánuk.

- Fiúk - szólalt meg a centurio -, ebből háború lesz, meglátjátok.

- Annyi baj legyen - mondta rá Valgius közlegény -, hiszen már megrohadunk ebben a négyesztendős rostokolásban.

Valgius közlegény egyetlen álma volt a centurio rang. Alig várta a háborút. Pharszalosznál elfogott egy veszedelmes ellenséges járőrt, akkor sajnos csak érdemrendet kapott: ott csillogott most is a páncélján a bronzkoszorú. De most! Ha még egyszer csatába mehet, Hercules-uccse, méltó lesz az arcán virító sebhelyekhez, amiket mind a köztársaság védelmében kapott!

- Édes egy komám - bökte oda neki a kerek képű lydiai baka, Cyrus -, Athénben rothadni még mindig jobb, mint a csatatéren.

- Szégyelld magad, Cyrus! - mordult rá Sisenna, a kürtös. - Talán bizony a kis Chloét sajnálad, a kormányzó szakácsnéját?

- Sajnálja a nehézség, lány akad mindenütt. A kosztot sajnálom, pajtás, a jó falatokat. Mindig úri kosztot éltem: Lydiában az egyik quaestor lovászlegénye voltam, annak is volt szakácsnéja, itt meg a kormányzónál szolgállok. A fenének van kedve avas szalonnát zabálni a táborban!

- Ne féltsd a hasad, Cyrus - biztatta Valgius -, csak maradj velem, aztán ha velem jössz járőrbe, nemcsak híreket hozunk a százados úrnak, hanem libapecsenyét is - magunknak.

- Csönd! - reccsentett rájuk Rufus centurio. - Szolgálat ez vagy kocsma, az anyátokat!

Jó másfél órát tanácskozhattak már odabent, mikor felpattant az ajtó, s fiatal tiszt lépett ki az előcsarnokba.

- Őrség, vigyázz! - vezényelte Rufus harsányan.

- Centurio - rendelkezett a tiszt -, ezt a parancsot azonnal futár viszi a Diokharész-kaszárnyába. Ezzel a másikkal egy közlegény futólépésben a melitei sátoztáborba! Átadja Florus ezredesnek. Megértetted?

- Igenis, százados!

A tiszt visszament a terembe, a parancsokkal elindultak a futárok. Nem telt bele fél óra, zsongott az egész palota, mint a hangyaboly: tisztok loholtak fel-le a lépcsőn, kürtök harsantak, vezényszavak pattogtak, az utcán csapatok sorakoztak, és mintha a földből nőtt volna ki: bámész tömeg hullámozott a palota körül. Egy óra múlva kikiáltók járták be a várost, és fegyverbe szólítottak minden római polgárt s minden idegent is, akinek szíve a szabadságért s nem a zsarnokságért dobog. A tanácsházban és a többi hivatalos épületekben izzadtra dolgozták magukat a toborzó bizottságok, annyi volt a jelentkező.

Brutus sápadt arca kigyulladt, amint az óránként beérkező jelentéseket hallgatta.

Egy nap alatt Brutusért dobogott Görögország szíve.

A Bursa Roma kitett magáért, a fiúk lázasan dolgoztak. Délre már nemcsak a csapatok voltak vadonatúj egyenruhában, hanem az újdonsült tiszt urak is páncélban, sisakkal, karddal loholtak az utcákon, mind fontos küldetésben. Így tartott ez három hétig, Attika és Peloponnészosz lázban égett, a falvak és kisvárosok férfinépsége zárt sorokban vonult be Brutus táborába. Athén körül sátoztáborok nőttek ki a földből, esténként katonanótáktól volt hangos a város és környéke, s akármit mondott Valgius közlegény, egyelőre bizony avas szalonnát vagy polentát ettek csak a derék vitézek, libapecsenyéről szó sem volt.

A fiúk többnyire tiszt rankot kaptak, a legtöbbje százados lett, s mindjárt be is vonult századához. Messalla és Horatius a tribunusi rankot kapta Brutustól, vagyis mindegyik egy-egy légio parancsnoka lett. Messalla bevonult a melitei táborba, Horatius az újonnan felállított Pallas-légiót kapta, amely a Dipylon-kapunál táborozott.

Mikor felvette a lábpáncélt, a mellvértet, s feltette a fehérforgós sisakot, felkötötte a rövid kardot, furcsán érezte magát. Először is melege volt az egyenruhában, de mikor nyakába kanyarította a piros szegélyes fehér köpenyt, s a csatját belefűzte a vállára feszülő kardszíjba, kiegyenesedett. Zömök alakja mintha megnőtt volna. Az atlétatermetű Messalla, akit a magasságos Jupiter is katonának teremtett, gyönyörködve nézte szívbeli barátját és bajtársát.

- Ezredes úr - mondta neki mosolyogva -, ugye, milyen könnyen megoldódnak a legnehezebb filozófiai problémák? Tegnap még Epikurosz és Kallimakhosz, ma már Mars. Nem egyszerű az élet?

- Ezredes úr - felelte Horatius, és maga is elmosolyodott, de a hangja keményebb volt és férfiasabb, mint azelőtt -, tudod, hogy a legnehezebb problémákat Nagy Sándor óta mindig karddal oldották meg.

Katonásan tisztelegtek egymásnak, aztán ment mindegyik a maga útján. Horatius a Dromoszon sietett végig. A Keraimeikosz kerület főutcáján, mint a tenger, hullámozott a tömeg, s nagyobb volt a zsivaj, mint a piacon, népgyűlés idején. Az egyik pecsenyesütő boltja előtt fiatal lovas ezredes falatozott jóízűen. Amint meglátta Horatiust, feszesen kihúzta magát, s míg leeresztett bal kezében görcsösen szorongatta a roston sült malacbordát, fölemelt jobb karral tisztelgett. Csak most ismerte meg: Cicero volt. Máskor sápadt arca most tűzelt.

- Pajtás - csapott le Horatiusra -, egész nap loholtam, szerveztem, lovakat soroztam, nem ettem egy falatot se. Engem evett a méreg. Na de nem baj: olyan lovasezredek lesz, hogy csuda! A Centaurus-lovasságról még hallani fogsz a háborúban, várj csak. De most tarts velem, ez a malacpecsenye többet ér ebben a pillanatban Epikurosz három köteténél.

- Főleg azért, mert ehető - jegyezte meg Horatius, s maga is derekasan nekilátott az ízletes pecsenyének. Leszboszi bora ugyan nem volt a lacikonyhásnak, de ezúttal a lükabéttoszi karcos is megtette.

- Te - lelkendezett Cicero -, úgy elverem a port ezeken a zsarnok-pártiakon, akárhol kapom őket, hogy arról koldulnak! Caesar megfordul a sírjában. Majd adok én nekik, a keservit!

Nini, hisz ez a fiú napok alatt megváltozott! Mintha kicserélték volna. Ember lett belőle. Katona. A régi elkényeztetett, elpuhult, nyegle ficsúr eltűnt: kemény férfi állt Horatius előtt. A költőben egyszerre megmozdult valami, s hirtelen mozdulattal átölelte a nyurga fiút: úgy kellett hozzá felkapaszkodnia.

- Látod - mondta neki melegen -, most méltó vagy az apádhoz.

Keményen megrázták egymás kezét, aztán katonásan tisztelegtek.

A túlsó oldalon egyszerű világosszürke ruhában fekete hajú, égőszemű kislány állt, s mereven figyelte a hullámozó tömeget. Hirtelen meglátta a két ezredest, belevetette magát a tömegbe, s emberfeletti erővel iparkodott átfurakodni a pecsenyesütő boltjáig. Mire odaért, csapzottan és kimerülten, a tiszteknek már nyomuk sem volt. Hiába kérdezte a lacikonyhást: merre mentek, nem tudta megmondani. Elnyelte őket a tömeg.

Damalisz úgy érezte: most vesztett el mindent igazán.

Egyszer aztán megszűnt a zűrzavar. Ember már nem jelentkezett, a katonai raktárak kiürültek, ami szekér, ló, takarmány, élelmiszer akadt a környéken, az már mind a táborban volt, hát mire vártak volna még? Május huszadikán Brutus kiadta a parancsot az indulásra.

Gyönyörű látvány volt, mikor a harmincezer katona megmozdult, s mint az ércbíró, végigtekergődött az északnak vezető országúton. Harsogtak a kürtök, dübörögtek a társzekerek meg a hadigépek, zengett a vidám katonanóta. Időnkint aztán egy-egy vaskos káromkodás is elhangzott, mikor már túlságosan nyomta valakinek a jobb vállát a háromujjnyi vastag rúd, amelyen a poggyászát cipelte. Hej, Cyrus közlegény de sokat nyögött! Otthon, Athénben, mindössze a kard, a lándzsa, a vért meg a sisak nyomta szegényt, most azonban: bal kézben a hosszú lándzsa meg a nehéz pajzs, jobb oldalán a kard, mellén az ércsisak és a hátán - Hercules, segíts meg! - a hátán legalább harminc kiló poggyász! A mennybéli Jupiter jobban

tudja, miért kell a szegény katonának a hátán cipelni a főzőedényt, az egész hétre való szalonnát, szárított halat, sánckarókat, ástót, baltát, sátorlapot, pokrócot meg minden egyebet, mért nem vihetik az egész miegymást a poggyászkocsik? Lám, a tiszt urak semmit se cipelnek, mégis odaérnek, ahová mink! Na de most aztán Rufus centurio megelégtelte Cyrus gyalogos morgolódását, és egész tekintélyével ráreccsentett:

- Hallod-e, te Cyrus, ne sokat pofázz, mert úgy szájon váglak, hogy az a hétszentséges Mars isten se farag többet embert belőled!

Lobogtak a régi csatákban kitüntetett ezredek kék zászlói, hajladoztak a századok és ezredek jelvényei: a fölfelé tartott bronzkezek s a kiterjesztett szárnyú ezüstsasok, csattogott a bíborzászló Brutus előtt, ahogy ott haladt szürke csődörén szűkebb vezérkara gyűrűjében.

A sereg csak nagyobb városokban tartott hosszabb pihenőt: Thébai, Larissza, Pella, Amphipolis voltak a Makedóniába vezető út főbb állomásai, mégpedig nemcsak pihenő-, hanem toborzóállomások is. Mint Attikában, itt is lelkes csapatokban csatlakoztak a sereghöz a volt Pompeius-párti katonák, a száműzöttek, a proskribáltak, akiknek valóságos megváltás volt a háború, már csak azért is, mert hiszen majdnem valamennyien munkanélküliek voltak. Mire Pellába, Makedónia fővárosába ért a sereg, már hatvanezer főre dagadt. Amerre végigment, semmiféle élelmiszert nem hagyott maga után. Ha Antonius utánuk merészkedik, arra ébred, hogy seregének nincs mit ennie.

Hosszú volt a pella táborozás, Valgiusnak még mindig nem volt alkalma járőrbe menni, hát bizony csak kenyér meg szalonna járta, s a jó kis athéni karcos helyett legfeljebb ecetes vizet ihattak rá, hogy túlságosan meg ne szomjazzanak. Őszre járt már az idő, mikor felkerekedtek, és átmentek Amphipoliszba. Azt hitték már, hogy télire ott maradnak. Kezdek berendezkedni, és Valgius koma már tett is egy-két kisebb kirándulást a vidékre.

De hát egyszerre csak az egész téli szállásba belecsapott az istennyila. Olyan jó volt ez az amphipoliszi tábor, itt a Kerkinitész-tó partján, ahol kacsát és halat egyformán könnyen lehetett keríteni - és tessék, a legszebb reményeket egyszerre elhervasztja Cassius futárja, aki titkos levelet hozott a keleti sereg vezérétől. Mit cifrázzuk a dolgot, Valgius koma, bizony az volt a levélben, hogy Brutus egész seregével siessen Szardészbé, Cassius főhadiszállására, mert előbb feltétlenül Keleten kell rendet teremteni, hogy aztán minden hátbatámadás veszélye nélkül lehessen Nyugaton mérkőzni Antoniusszal és cinkosaival. Okos beszéd volt, nem lehetett perbe szállni vele.

Brutus kiadta a parancsot az indulásra. A Pallas-legio vezette a menetet, mert hamarosan kiderült, hogy Horatius tribunus legügyesebb a hírszerzésben, s legjobban tudja biztosítani a sereg zavartalan vonulását. Ennek pedig megvolt az oka: a Pallas-legióban minden századparancsnok athéni főiskolás volt, s ezek a fiúk lángoló buzgósággal látták el a szolgálatot. Horatius segédtsíjtje Pompeius Grosphus lett, a régi jó barát, aki kemény fegyelmet tartott, de egyúttal pompásan gondoskodott is a csapat ellátásáról. A Pallas-legio élelmezése mintaszerű volt, a többiek mind irigykedtek rá. Valgius és Cyrus közvitéztek rendszerint arról álmodtak, a polentavacsorák után, hogy az első légióban szolgálnak.

Brutus serege teljes rendben és veszteség nélkül érte el Szésztoszt, a Hellészpontosz partján. A vonuló sereg bal oldalát Cicero könnyűlovassága biztosította, jobb oldalát pedig a tenger s a tengeren Murcus tengernagy flottája, amely aztán Szésztoszból Abüdoszba, Kisázsiaiba szállította a csapatokat. Abüdosznál egyesült Murcus a másik, nagyobb köztársasági flottával, amelynek Domitius Ahenobarbus tengernagy volt a parancsnoka. A két hajóhadnak az volt a feladata, hogy megakadályozzon minden érintkezést Egyiptom és Antonius között, nehogy Kleopátra bármiképpen is támogathassa a zsarnok felvonulását.

Csak most következett el a téli szállás ideje, és bizony a legények nem nagy örömmel hallották, hogy a telet Lampszacoszban fogják eltölteni. Mégiscsak eltelt a tél is, ellenséges törzsek közt, örökös készenlétben, apró csatározásokban. Az igazi tánc csak a következő év tavaszán kezdődött.

Mintha megvadultak volna ezek a kisázsiai tartományok. Az egyetlen Lydián kívül, amelyet Cassius egészen a köztársaság pártjára hódított, a többiek mind a zsarnokért rajongtak. Brutus csapatai csak őszig jutottak annyira, hogy megfékezték Phrygiát és Múziát, mindenütt helyőrségeket hagytak, s bevonultak Szardészszebe, Cassius székvárosába. Cassiusnak is bőven volt dolga ezen a tavaszon és nyáron: Kariát és Lüküát kellett észre térítenie. Mikor ősszel találkozott Szardészszeben Brutusszal, elmondhatta, hogy Ázsia, mint az ércfal, áll a köztársasági seregek mögött.

Horatiusnak ekkor már két ezüst érdemrend díszítette a mellét: az egyiket Adramüttiönál kapta, a másikat Pergamon előtt. Úgy verekedett, mintha egész életében kardot forgatott volna, pedig az egész ütközet alatt ez járt a fejében: „Haj, ha én most beülhetnék a pergamoni könyvtárba!” De hát itt egészen másról volt szó, nem könyvekről.

- Horatius - mondta neki Brutus, mikor a kormányzói palotában haditanácsra gyűltek össze -, mi ketten, a seregek vezérei, érdemesnek tartottunk téged az egyik legnagyobb kitüntetésre, a vitézségi aranykoszorúra. Ezt tűzöm most a páncélodra: légy büszke rá, karddal szerezted. Majd ha eljön a békesség ideje a köztársaságra, szerezz magadnak tolladdal még ennél is szebb koszorút.

A fiatal tribunusnak ragyogott az arca, nyoma sem volt rajta semmi komorságnak, semmi vívódásnak, semmi töprengésnek. Az egészséges katonaélet megbarnította arcát, termete is mintha megnyúlt volna kicsit, mozdulatai határozottak voltak, hangja pedig kemény és pattogó. Phaidrosz tanár úr nem ismert volna rá Epikurosz kertjének legféltettebb virágjára.

- Mire várnánk? - csattant fel a viharossá fajult haditanácskozásban Brutus. - Ázsia a miénk, Görögország a miénk, hajóhadunk ura a tengernek, szárazföldi csapataink szelleme és fölszerelése pompás. Mire várunk és meddig?

- Kérlek, kérlek - idegeskedett a sápadt, sovány, hórihorgas és betegesen szenvedélyes Cassius -, a politikai helyzet tisztulására várunk. Értesülésem szerint nagy politikai szövetség készül Antonius, Lepidus és Caesar unokaöccse, Octavianus közt.

- Persze, a hatalom biztosítására - szólt közbe Messalla.

- Hát mi másért? - jegyezte meg keserűen Horatius. - De az lesz majd a szép, ha egymással kezdenek marakodni a koncon.

- Föltéve, hogy hozzájutnak - vágott közbe Cassius. - Egyelőre kérdés, hogy megegyeznek-e. Ha nem egyeznek meg, külön semmisítjük meg őket, ha megegyeznek, várunk kell, míg megerősödünk.

- Ugyan - legyintett Brutus. - Nyolcvanezer gyalogosunk van, tizenkétezer lovasunk, aztán vannak még ázsiai csapataink, és itt a szövetségesek lovassága. Hadianyagunk, élelmiszerünk két évre elegendő, hajóhadunk hatalmas: hol vesznek ők ennyit?

- Igen, indulnunk kell - helyeselt Horatius.

- Nem, nem - idegeskedett Cassius -, ne kockáztassunk semmit! A köztársaság utolsó bástyája vagyunk, nagyon meg kell gondolni, mikor vethetjük kockára utolsó értékeinket.

Hiába volt minden: Cassius makacsságán megakadt a hadjárat megindításának terve. Novemberben és decemberben egymást érték a haditanácsok: mind eredménytelenül végződtek. Végre, december végén - haj, otthon ilyenkor a Saturnaliát ünnepelték - sürgős paranccsal jelentkezett egy altiszt Horatius lakásán. Éppen nála volt Messalla és Pompeius Grosphus is; a két ezredes ostromot játszott a cédrusfával berakott ébenfa ostáblán, Grosphus izgatottan kibicelt. Huszonnégy mező volt a táblán, középtűt vastag fekete vonal választotta el egymástól a két ellenséges tábornok, s mind a két oldalon tizenöt csontkocka harcolt, és igyekezett előrenyomulni. Messalla játszott a feketével, és úgy beszorította Horatius fehér hadseregét, hogy már-már moccanni sem tudott.

- Add fel a várat - kiáltotta diadalmasan Messalla -, szabad elvonulást engedélyezek derék csapataidnak! Na, csak ne szégyelld magad: te jobb költő vagy, én jobb hadvezér.

- Igen, Horatius - biztatta Grosphus is elkeseredetten, mert érte izgult -, add fel. Megette a fene az egész játékot, mióta azzal a két jobbszélsővel bennragadtál. Mindig mondtam: kibontakozni, kibontakozni!

- Még nem - töprengött Horatius -, várjatok csak, van még egy lehetőség.

Messalla és Grosphus éppen nagyot nevetett, mikor az altiszt belépett; kapóra jött neki, hogy Messalla is itt volt, mindjárt neki is átadta a parancsot: „Sürgős haditanács!” Kard, sisak, köpeny, s már indultak is. A kormányzói palotában nagy volt a nyüzsgés, a szolgálattevő tisztek betegre faggattak egy fiatal századost, aki - úgy látszik - itáliai futár volt, s fontos híreket hozhatott a vezéreknek. Ezért a haditanács.

Úgy is volt. A haditanácsban csupa izgatott arc, feszült várakozás. A terem fűledt izgalmát végsőkéig fokozta a két hatalmas fűtőserpenyőben izzó, fejszagató szénparázs.

Brutus szólalt meg elsőnek:

- Bajtársak, anyám, Servilia, egy görög kereskedő útján fontos híreket juttatott el Murcus tengernagy vezérhajójára. Murcus azonnal futárral továbbította hozzám a híreket. Tehát: a múlt hó 27-én megalakult a bitorolt hatalom biztosítására a második triumvirátus; tagjai Antonius, aztán a zsarnok utódja és örököse, a fiatal Caius Julius Caesar Octavianus, s végül az a mamlasz, teddide-teddoda Lepidus. Cassius, mint gondolsz, kell-e már cselekednünk?

- Hiteles a hír? - kérdezte Cassius forró izgalommal.

- Anyám küldte - mondta csöndesen Brutus. Aztán izgatottan folytatta: - Mert ők már cselekszenek: a fegyvertelen ellenfeleiket máris kezdik irtani. Nézz körül a haditanácsban: mért nincs itt a fiatal Cicero, aki pedig egyik legbuzgóbb tagja a tanácsnak? Otthon van, Cassius, tombol és átkozódik, és halált esküszik apja gyilkosainak fejére.

Cassius fölugrott:

- Micsoda? Cicerót meggyilkolták?

A haditanács egyszerre olyan lett, mint a hangyaboly, mindenki fölugrált, mindenki egyszerre beszélt.

- Hát ezt merészelték! A haza atyját! - háborgott Horatius. - Persze nem bírta el Antonius a filippikákat!

- Mikor történt? - kérdezte Messalla.

- December hetedikén - felelte Brutus. - Szegény konzul menekült, s üldözői éppen akkor érték utol, mikor kihajolt a gyaloghintójából, hogy visszanézzen. Ebben a pillanatban ugrott oda Herennius centurio - tudjátok, az az öles ember, aki Caesar személyes testőre és hóhérja volt -, és egy csapással levágta a fejét.

- Szörnyű, szörnyű - hörögte Cassius.

- Szóval indulunk? - kérdezte Brutus.

- Igen! - süvöltötte Cassius. - Nincs tovább! Lakolni fognak, vagy vége a köztársaságnak!

A haditanács egyhangúan elhatározta, hogy egy hét múlva indulnak a csapatok Makedóniába, s onnan, ha kell, Italiába.

Cassius kiválasztotta helyettesét, rá bízta a kormányzói hivatalt, megállapította az Ázsiában maradó helyőrségek létszámát, aztán vezérkarával együtt megszabta a felvonuló seregek számát, rendjét, poggyászat; napokig egyetlen lázas iramban dolgozott. Brutus ezalatt mint legfőbb bíró az igazságszolgáltatás sürgös és hátralékos ügyeit intézte el.

Éppen az utolsó előtti napon történt, hogy Brutus magával vitte Horatiust is a Bazilikába, hogy végighallgassa a tárgyalásokat. Hát amint nézelődik, egyszerre rikácsoló hangra lesz figyelmes. Kiderül, hogy egy Persziusz nevű gazdag klazomenai kereskedő valami jelentékenyebb hátralék s egyúttal súlyos becsületsértés miatt bepanaszolta Brutus seregének Rupilius Rex nevű századosát. Ez a Rupilius nagyon hányatott életű ember volt: szülővárosa, Praeneste száműzte, erre beállt az afrikai hadseregbe, aztán mikor már hazament volna, a triumvirek proskribálták, s mit tehetett: beállt Brutus seregébe. Tisztársai nem szerették, folyton gyanús üzletei voltak, kétes alakokkal érintkezett, s ezenfelül úgy hancegett, mintha legalábbis ő találta volna fel a gőzfűtést. Utálták azért is, mert mindig divatos akart lenni, úgy öltözködött, mint egy majom, selyem alsóruhát viselt a táborban, és illatos fűvel tömött bársonypárnái voltak a sátrában. Persze mindig kimesterkedte, hogy ütközet idején éppen más dolga akadt.

Nos, Persziusz előadta panaszát, Rupilius a védekezését, Brutus békülésre szólította fel őket, de erről egyik fél sem akart hallani. A tárgyalást folytatták, s hamarosan olyan parázs veszekedés robbant ki a két ellenfél közt, hogy a hallgatóság majd megpukkadt neveltében. Persziusz finom volt, mindig elevenbe találtak a visszavágásai, Rupilius ellenben erőszakos és durva, s hanggal és gorombaságokkal akarta lehangolni a görög kereskedőt. Végre Persziusz is kijött a sodrából, odafordult Brutushoz, kitárta karjait, és szelíden megszólalt:

- Kegyelmes uram, a nagy istenekre kérlek, gyilkold le ezt a Rexet, hiszen királyt gyilkolni neked igazán semmi. Ez a Rex-gyilkosság igazán méltó lenne nevedhez.

Rupilius nemcsak nevetségbe fulladt, hanem szigorú ítéletet is kapott. A közönség nevetve tódult ki a tárgyalóteremből. Brutus pedig karon fogta Horatiust, s mosolyogva mondta neki:

- Látod, filozófus vagyok, könyvet írtam az erényről, a türelemről, a kötelességekről, a sztoikusok büszkéek rám, s majd meglátod, az lesz a sorsom, amit ez a görög mondott: a zsarnokgyilkosság fogja fenntartani nevemet. Nem szomorú ez?

- Egyáltalán nem szomorú, tábornok - felelte Horatius mély meggyőződéssel. - Filozófus mindenki lehet, de az élet teljessége mégsem az elmélet, hanem a tett! Ha minden zsarnoknak akadna Brutusa, már régen boldogabb volna a világ!

- S ha minden Brutusnak ilyen katonái volnának - szorította meg a tábornok a fiatal ezredes kezét -, akkor, de csak akkor, a filozófia is tudná boldogítani az emberiséget.

Este nagy pihenőt rendeltek a táborban. A katonák tüzeket raktak, úgy melegedtek a hideg éjszakában: mint millió kis tűzbogár, úgy szikráztak a tábortüzek a sötét síkságon. Ezen az estén bort is kapott a legénység, víg nóták röpködtek a tüzek körül, a közeli harcok izgalma fűtötte a sereget. Horatius végigjárta légióját, barátságosan elbeszélgetett a katonákkal, és csak arra riadt fel, mikor Grosphus keményen rávivallt két közvitézre:

- Halljátok-e, hányszor mondtam, hogy nem tűröm a pipázást! Olyanok vagytok utána, mint a hullák.

- Mi az, mi az? - érdeklődött Horatius.

- Kérlek, ezek szkiták. Van a legióban vagy száz ilyen barbár. Rövid szárú agyagpipáik vannak, amiket kenderszárból főzött puha kis golyókkal töltenek meg, meggyújtják és szívják. Hiába büntetem őket, nem tudnak leszokni erről a férfiatlan szenvedélyről.

- Hát miért bünteted őket? Mi rossz van ebben?

- Olyanok a pipázás után, mintha a Fúriák gyötörnék őket: vonaglanak, nyögnek, jajgatnak, másnap pedig támolynognak, mint a részegek. Hát lehet ilyen emberekkel harcolni?

- Hát akkor miért pipáznak, ha így tönkreteszi őket?

- Azt mondják, hogy ez a füst olyan mámort hoz rájuk, amilyenhez fogható nincs a világon. Mindenről megfeledkeznek, kéjes zsibbadtság bénítja meg testüket, és gyönyörű álmaik vannak. Hallottam, hogy Indiában is elterjedt ez a szenvedély: ott hasisnak hívják azt a pépszerű anyagot, amit a pipákba tömnek. Hát undorítók a barbárok, mondhatom.

- Hagyd el, Grosphus - mondta rá Horatius elmerülten -, hátha nekik van igazuk. Hátha ez a barbárok filozófiája. Pallaszra, annyi minden furcsa dolog van a világon, és mi oly tudatlanok vagyunk.

Ezen az estén Hérodotoszt olvasta sátrában.

Mire elérkezett a Caesar-gyilkos március 15-ének második évfordulója, Brutus és Cassius serege már Pergamon felé közeledett. Hónapokig tartó fárasztó menetelés árán jutott a sereg a Hellészpontosz partjára, ahol Brutus háromhetes nagypihenőt rendelt. A csapatokat felfrissítették, a felszerelés hiányait pótolták, úgyhogy a második hét végén megtarthatta a két tábornok a hadiszemlét, miután Murcus hajóhada átszállította a sereget a tengerszoroson. A pihenő utolsó hetét Lüszimakheia város mellett tartották, s itt folyt le a káprázatos szemle. Brutus, Cassius és a törzskar a város határában egy dombon állt fel, s előttük vonultak el a csapatok észak felé, Aphrodisziasz falu irányában.

Remek volt a gyalogság, a reggeli napsütésben vakítón csillantak a páncélok, a lándzsák hegyén szikrázva táncolt a napsugár. Felejthetetlen látvány volt a felemelt karral tisztelgő nyolcvanezer kemény katona, és Brutus szíve nagyot dobbant, mikor fergetegesen elviharzott előttük a Centaurus-lovasezred, előreszegzett lándzsákkal, viharos kiáltozással. A tábornokok lovai ficáncolni kezdtek, mikor hallották az ujjongó kürtök rohamjelét.

- Cassius - fordult oda Brutus vezértársához -, még most is aggodalmaskodol?

- Nem, Brutus! Most hiszek a győzelemben.

A thrakiai Doriszkosztól kezdve a remekül épített Via Egnatián vonult a sereg, most már biztosított menetben, mert a hajóhad ellenséges csapatokat jelzett. Már szeptemberre járt az idő, ködök ülték meg az Iszmarosz-hegy fekete csúcsait, s amint kibukkantak a síkságra, valóban feltűnedeztek az első ellenséges járőrök. Most volt aztán elemében Valgius közlegény! Mindjárt az első nap járőrbe ment, magával vitte Cyrust is, és alighogy felszállt a köd, Porsulae

falu mellett lecsapott az ellenséges járőrökre. Hat emberével egymás után két járőrt elfogott, s megkötözött foglyaival visszaindult a faluba, ahol százada megszállt. Mielőtt a foglyokat és a jelentést leadta volna, volt gondja rá, hogy az első két ház baromfiállományából megfelelő hivatalos cédula ellenében négy kövér libát magával vigyen. Miután a libákat a bajtársaknál biztonságba helyezte, jelentkezett a századosánál. A százados azonnal Messallához vitette a foglyokat, aki kikérdezte őket, s megtudta tőlük, hogy a triumvirek már Amphipolisznál állnak, s két különítményük, az egyik Decidius Saxa, a másik Lucius Norbanus tábornok vezetésével azért nyomult előre Porsulaeig, hogy Brutusék seregét nyugtalanítsa, s ha lehet, megállítsa.

Messalla nyomban támadást rendelt, csatlakozott hozzá a Pallas-legio is, és a két fiatal ezredes olyan kemény rohammal csapott a triumvirek előcsapataira, hogy Decidius Saxa alig tudott kiszabadulni a köztársasági csapatok ollójából. Mikor aztán valahogy kicsúszott, eszeveszett futásban vonult vissza egyelőre Abderáig, s onnan a sík tengerparton Amphipoliszba.

Antonius tombolt dühében.

Az ellenségeskedések most már percre sem szüntek meg. Domitius Ahenobarbus hajóhada fáradhatatlanul ott cirkált Amphipolisz alatt, úgyhogy a triumvirek hadihajói meg sem merték közelíteni a khalkidikéi félszigetet. Murcus tengernagy hajói Thaszosz szigetét védelmezték, ahol a köztársasági seregek élelmiszer- és fegyverraktárai voltak. Amphipolisztól Abderáig az egész tengerpart Brutusék kezében volt, s ez olyan stratégiai előnyt jelentett, amelyet Antoniusék már sehogyan sem tudtak kiegyenlíteni. Cassius vezetése alatt a műszaki csapatok megerősítették a partot, a gyalogság átkelt a Nesztosz folyón - a hidászok remekeltek -, utána a lovasság is átvonult, és Abderánál már csak biztosító csapatok maradtak. A köztársasági hadsereg zöme Philippi felé tartott.

Most aztán felvirradt Valgiusra a dicsőség napja. Megerősített járőrrel végigkutatta a Datum falu felett húzódó magaslatokat - harminc embernek parancsolt ezen a napon! -, s az egyik kis erdőben thrák csapatra bukkant. Embereivel körülfogta az erdőt, s éppen akkor csapott le a barbár csapatra, mikor már ki akarták löni nyilaikat. Lehetek vagy ötvenen, marcona hegyilakók, kard és nyíl minden fegyverük. Egyetlen páncélos katona volt köztük, Valgius azt léptette ki a sorból.

- Te vagy a vezér? - kérdezte szigorúan.

- Én, uram.

- Mi a neved?

- Rhaszkuporisz vagyok, a Sapai-törzs főnöke. Ti kinek a katonái vagytok?

- Brutus és Cassius seregének a járőre.

- Bendisz, az én nagy istennőm áldjon meg benneteket, hiszen az én törzsem is Brutust várja. Vezess vezéredhez.

No, Valgiusnak se kellett több! Olyan diadallal vitte a főhadiszállásra a foglyul ejtett szövetségeseket, mintha legalábbis egész ellenséges légiót fogott volna el. Ezzel látszólag meg is szűnt a szerepe: a sereg megindult az úttalan utakon, erdőkön, szakadékokon át vonult napokig, s egyszerre csak váratlanul a Philippi felett húzódó magaslatokon találta magát. Úgy jutott oda, hogy Antoniusék semmit sem sejtettek a felvonulásból. Rhaszkuporisz vezette titkos utakon az ellenség hátába Brutusék seregeit, amelyek így harc nélkül foglalhatták el a legkedvezőbb terepet, és szinte minden hadmozdulat nélkül máris átkarolva tartották az ellenséget.

Valgius koma csak akkor ébredt tudatára, hogy mit művelt, mikor október közepe táján a napi-parancsban megjelent a neve, s a fővezérség, különösen bátor és leleményes magatartásáért, amellyel az egész seregnek megbecsülhetetlen szolgálatot tett, soron kívül centurióvá léptette elő. Ezen a napon Valgiusszal nemcsak libát, hanem általában, ahogy mondani szokták, mindenféle madarat lehetett volna fogatni.

November közepéig farkasszemet néztek egymással az ellenfelek, de csöndben mindegyik dolgozott az állások kiépítésén. A köztársasági sereg a legkedvezőbb állást foglalta el: Brutus nyolc legiója a Philippi fölött magasodó hegyoldalon állt fel, Cassius tizenegy legiója lent a síkon, a mocsár szélén, amelyet Brutus táborával a Gangites folyó kötött össze. A háromszög harmadik csúcsa Philippi falu volt, amelyet Cassius táborához a Via Egnatia kapcsolt. Délen a tengerpart védte a köztársaságiakat, az öbölben Murcus hajóhada, Brutus és Cassius tábora közt erős védősánc - úgyhogy mikor Antonius megszemlélte a terepet, első pillanatban szinte reménytelennek látott minden támadást. Octavianus egyelőre betegen feküdt Dyrrhachiumban, egyedül kellett intézkednie.

Vakmerő elhatározással támadást intézett Cassius tábora ellen, amely a mocsár szélén állt, s minthogy Cassius csapatainak java része a védősáncon foglalt állást, Antoniusnak sikerült a köztársasági vonalat áttörnie, Cassius táborát elfoglalnia, s Cassiust egészen Philippi alá visszaszorítani. A napokig tartó hadműveletek közben megérkezett Octavianus, s átvette a balszárny parancsnokságát. Brutus még nem tudott Cassius vereségéről, s egyelőre tartózkodni akart a támadástól; alvezérei, minden felsőbb parancs nélkül, pusztán a jobbszárnyon tomboló hadilárma hatása alatt, megtámadták Octavianus táborát: a triumvirek balszárnyát szétverték, a táborát elfoglalták.

A Pallas-legio jutott be elsőnek Octavianus táborába, és az első század, Grosphus vezetése alatt, egyenesen a vezéri sátnak tartott, amelyet már messziről megismertek a csúcán lobogó bíborászlóról. A sátor azonban üres volt. Octavianust aznap hajnalban figyelmeztette orvosa, Marcus Artorius, hogy sürgősen hagyja el a táborát, mert álmában olyan jeleket látott, amelyek végzetes szerencsétlenséget jósoltak. A triumvir megfogadta az orvos tanácsát, gyaloghinton átvitette magát Antonius táborába, mintha megbeszélést akarna vele tartani, s ennek köszönhetette, hogy megmenekült Grosphus katonáinak dühétől. A táborát így is feldúlták és kifosztották.

Az eddigi csatározások egyik félnek sem hoztak előnyt, csak éppen megbontották a köztársasági tábor zárt háromszögét. Ez is hamar kiegyenlítődött, mert Brutusék is kiűritették az elfoglalt állásokat, Antonius is visszavonult eredeti állásaiba, s üresen hagyta Cassius táborát. A szenvedélyes és hirtelen természetű Cassius azonban nem tudta áttekinteni a helyzetet. Abban a pillanatban, mikor Cicero lovassága az ütközet után tábora felé vágatott, hogy meg hozza neki Brutus győzelmének hírért, hirtelen elvesztette a fejét: azt hitte, ellenséges lovasság rohanja meg, s látta, hogy már lehetetlen védekeznie. Abban a meggyőződésben, hogy itt a legteljesebb vereség, felkészült a halálra. Mert Brutusszal megfogadták egymásnak, hogy a köztársaság vereségét nem élik túl: ha elveszítik a csatát, mind a ketten végeznek magukkal is.

Egy pillanatra felvillant még józansága: Titinius lovas ezredest lóhalálában átküldte Brutus előőrseihez, hogy tájékozódást szerezzen a helyzetről. Titinius sokáig maradt el, Cassius pedig halálos idegességében azt hitte, hogy vagy levágták, vagy nem is mer visszajönni a rossz hírrel. Fogadalmához híven kardjába dőlt, s mikor az ezredes sátrába érkezett, megdöbbenten látta tábornoka tragédiáját. Sokkal hűségesebb híve volt, semhogy ezt a csapást túlélhette volna: ott, Cassius holtteste mellett ő is végzett magával. Messalla estefelé sötét arccal lépett Brutus sátrába:

- Tábornok, légy erős: egyedül maradtál.

- Jupiterre! - ugrott fel Brutus. - Mi történt?

- Igen - felelte Messalla -, Cassius nincs többé. És vele halt meg leghűbb embere, Titinius ezredes.

- Ó - hördült fel Brutus -, hát az istenek is a zsarnokok pártjára álltak! Nincs kegyelem a köztársaságnak.

- Tábornok - mondta Messalla komolyan -, mondd meg, mért hagyott cserben bennünket.

- A kétéves szörnyű erőfeszítésben felőrlődtek az idegei, és amúgy is olyan hirtelen természetű volt, és kétségbeesésében...

- Nem, tábornok, ne hallgass el semmit. Mikor beléptem Cassius sátrába, Titinius még élt. Lehajoltam hozzá, segíteni próbáltam. Fölvetette a szemét, homályosuló tekintetét rám meresztette, s inkább hörögte, mint mondta: „Messalla..., tudom..., ők megfogadták... egymásnak...” Ezzel vége volt. Tábornok, ehhez nem volt jogotok!

Brutus lehajtotta a fejét.

- Messalla, édes barátom, nincs miért élni, ha a köztársaság elbukott...

- De értsd meg, nem bukott el!

- Ő, szegény, azt hitte. Nagy lélek volt, nincs a zsarnokokban összesen annyi szív és annyi jellem, mint benne volt. Az utolsó római - tette még hozzá, és könnyek buggyantak a szeméből.

- Nem az utolsó - tiltakozott Messalla. - Itt vagy te, és itt vagyunk mi! Róma örök, tábornok, és ha Róma meghal, meghal a világ. Itt kell maradnod! Ígérd meg! Még semmi sem veszett el.

- Itt maradok, és helyette is fogok harcolni és szenvedni, de ha elbukunk, Messalla, semmi sem fog visszatartani. Utána megyek, ahogy megfogadtam. Zsarnok alatt nem fogok élni! Most pedig hívasd össze a haditanácsot.

Mikor késő éjjel összeült a haditanács Brutus sátrában, már sírban nyugodott Thaszosz szigetén Cassius elgyötört teste. Titokban temették el, csak a flotta legénysége állta körül sírját. Domitius tengernagy mondta a rövid halotti beszédet, s mikor a csapatok tisztelgésre emelték fel jobb karjukat, mindenki úgy érezte, hogy itt nem Cassiust, hanem a köztársaságot temetik. Sírja fölé kék zászlót tűztek, vastag oszlopon odafüggesztették páncélját, sisakját, kitüntetéseit - aztán ott maradt a sír egyedül, magányosan, és a komor katonák mentek vissza, meghalni a köztársaságért, vagy talán - amitől Jupiter óvjon - a köztársasággal...

A haditanács rövid volt. Hiába magyarázta Brutus, hogy az ellenségnek nincsenek sem élelmi-szerei, sem készletei, sőt már egy egész legiót kénytelen volt Antonius Közép-Görögországba küldeni, hogy némi élelmiszert szerezzen, hiába bizonyította, hogy még egyhónapi kitartás, és az ellenség helyzete tarthatatlanná válik, hogy fél kézzel szétmorzsolhatják - az alvezérek türelmetlenségén hajótörést szenvedett minden józan érve és jó tanácsa. Azzal puhították, hogy Antonius serege így is eléggé kimerült, s ha időt adnak neki, még sikerül ellátnia csapatait, meg aztán közeledik a tél is, és a köztársasági seregek türelmetlenek, égnek a harci vágytól, és decemberben már szeretnének triumphusban bevonulni Rómába, a köztársasági Rómába.

Brutus majdnem magára maradt, csak a mindig meggondolt Horatius szavazott mellette. Mikor a sátra kiürült, kimerülten dobta magát tábori ágyára. Odakint sűrű éjszaka feküdt a dombokra, imitt-amott vöröslő örtüzek tépték meg a novemberi éjjel feketeségét, csak az őrsemek voltak ébren, fázósan burkolódtak fekete köpenyükbe, s tompán kérték a jelszót, ha egy-egy

ügyeletes tiszt felbukkant előttük öt-hat lépésnyire. „Apollo” - hangzott innen is, onnan is. „Apollo” volt a jelszó, s Brutus úgy rendelkezett, hogy ez legyen a csatakiáltás is a holnapi ütközetben. Már csak az istenekben bízott.

A tűzserpenyő izzó szénparazsa alig bírta fölmelegíteni a sátor levegőjét, Brutus mégis szinte fulladozott; úgy érezte, fülledt hőség nehezedik a mellére, fojtogatja, gyötri, s ott a sarokban az egyetlen mécses lángja mintha kísérteteket táncoltatna.

„Ej, bolondság, a felizgatott idegek játéka, filozófus nem ad az ilyesmire! Ugyan, ugyan, Brutus - korholta magát -, ne veszítsd el a fejedet! Csak most ne! Ez az utolsó pillanat, élet vagy halál! Nyolcvanezer ember élete van a kezében és egy köztársaság sorsa. Mi lesz vele, ha te most elveszíted a fejedet?”

Nem meghalni, nem! Filozófus lelke undorodik az öngyilkosságtól, pedig ha elveszti a csatát, meg kell tennie. Hát győzni kell! Olyan egyszerű. És az akarat erősebb a halálnál.

Negyvenhárom éves. Mi van Porciával, a hős lelkű asszonnyal, aki a zsarnokgyilkos tört a kezébe adta? Cato leánya, igazi római asszony, a Lucretiák és Veturiák fajtájából, ott vergődik a triumvirek hatalmában, Rómában. Talán csak megkímélik? Ó, ha egyszer láthatná!

És ebben a pillanatban megérezte, hogy nem fogja látni többé soha.

Pharszalosz - villant az agyába hirtelen, minden átmenet nélkül. Oly kísértetiesen hasonlít minden Pharszaloszhoz. Kelet harcol a Nyugattal, mint akkor, mikor Pompeius állt szemben Caesarral; a tengerek urai vagyunk, mint Pompeius, s az ellenségnek mégis sikerült átkelnie Görögországba; velünk az igazság, mint akkor Pompeiusszal, és mégis a zsarnokságé lett a győzelem - s most mi lesz? Cassius halott, s miért? Miért?

Úgy látszik, hangosan kiálthatott, mert szétvált a sátor függőnye, s váratlanul alacsony, zömök tiszt lépett be. Brutus a kavargó félhomályban alig ismerte meg Horatiust.

- Parancsolsz, tábornok? - kérdezte a fiatal ezredes.

- Te itt vagy? Őriztek?

- Nem, tábornok, csak védelmezünk, magad ellen. Nekünk drága az életed. Messalla is itt van. Behívjam?

- Hívd be, fiam. Olyan megnyugtató, ha itt vagytok mellettem. - És szinte rikácsolva kiáltotta:

- Nincsenek kísértetek!

Messalla belépett. Olyanok voltak most hárman a sátor titokzatos derengésében, mint komor összeesküvők. Lassankint már a beszélgetést is abbahagyták: Brutus kimerülten elaludt. A két törzstiszt lábujjhegyen kilopózkodott a sátorból, s mikor az őrt álló katona tisztelgett, halkan odaszóltak neki:

- A tábornok alszik, senkit be ne bocsáss!

Végigmentek a tábor főútján, megvizsgálták az őrszemeket, minden rendben volt. Mikor elváltak, keményen megrázták egymás kezét, s Messalla halkan ennyit mondott bajtársának:

- Ha netalán ránk sújt a végzet, s elveszítjük a csatát, bármiképpen is: Rómában találkozunk, ígérd meg.

- Messalla - riadt fel Horatius -, megadod magad a zsarnokoknak?

- Nem, Horatius - tiltakozott erőlesen Messalla -, nem, azt nem érik meg! Csak követelni fogom jogaimat. Róma nem az övék!

- Nem tudom, Messalla, nem tudom, mi lesz. Cassius halott, és nem látja többé Rómát. És mi visszamegyünk? Ha meghal a köztársaság, mit keresünk akkor mi a zsarnokok lakomáján?

- Látod, éppen akkor kell majd ott lennünk. Ha mi ott leszünk, mi leszünk az élő lelkiismeret, a némán is harsogó tiltakozás, hogy: eddig, és ne tovább! Ígérd meg: Rómában találkozunk.

- Ha túlélem, és nem megyek Cassius után, igen. De hidd el, jobb volna. Ha egyszer az istenek elhagytak, oly mindegy minden.

- Hallgass! - szólt rá Messalla. - Ne káromold az isteneket! Fölemelte a jobb karját. - Apollo!

- Apollo! - mondta utána Horatius is fölemelt karral.

Aztán a rejtelmesen derengő sátrak közt elveszett alakja az éjszaka titkokkal terhes feketeségében.

Másnap reggel, a lomha őszi nap pislákoló sárga fényében már szemben állt egymással a két sereg, mikor a Gangites folyó bal partján, a kiaszott rét fölött két hatalmas sas jelent meg, s ádázul összezapott. Hullottak a tollaik, hullottak a vércseppek, vijjogó rikoltások hasítottak a levegőbe, s a két sereg mozdulatlanul nézte az idegeket korbácsoló viaskodást. Egyszerre csak a Brutusék oldalán küzdő sas hörgő vijjogással, holtan bukott bele a Gangites vizébe.

- Rossz jel! - rebegték Brutus katonái rémulten.

- Majd adok nektek jobb jelet! - kiáltotta Messalla harsányan, s megfűvatta a kürtöket.

Apollo! Apollo! - harsogott a csatakiáltás, tömören, ércesen, halálos elszántan. Mint a fergeteg, úgy rohantak a légiók le a domboldalon, és mint a zúgó árvíz, magukkal sodorták az ellenséges csapatokat, amelyek erre a szenvedélyes és elszánt támadásra nem voltak elkészülve. A jobbszárnyon Cicero lovassága, mint ezer rohanó kísértet, vad iramban száguldott előre, fölkanarodott a Gangites felső folyásaig, és egyszerre csak az ellenség hátában volt. Még észbe sem kaptak, máris bekerítette a híres Mars-legiót, és futólépésben terelte maga előtt. Egy óra múlva jelentette Brutusnak, hogy az ellenség legjobb legiója fogoly. Brutus szíve nagyot dobbant: most úgy érezte, hogy a csatát többé nem lehet elveszíteni.

Katonái most lángolva rohanták meg az ellenséget, s Octavianus legióit őrjöngő küzdelemben órák alatt elsöpörték. Már feldübörgött a diadalordítás, mámorosan harsogott mindenfelől: „Apollo! Apollo!” Horatius legiója úgy verekedett, mint még soha, maga a tribunus is ott vagdalkozott katonái közt, kard nem fogta, lándzsa nem érte, mintha csakugyan Apollo oltalmazta volna. Már a Gangites mocsaraiban gázoltak az ellenséges legiók, mikor Messalla észrevette, hogy Antonius rohama elsöpörte Cassius árva legióit, amelyek eszeveszett futásban menekülnek Philippi felé. Egy pillanat alatt látta, hogy ha tovább üldözik az ellenséget, Antonius bekeríti őket. Brutushoz rohant, s pár perces izgatott tanácskozás után visszavonulót fúvatott győzelmes legióinak. A parancsnokok nem tudták mire vélni a dolgot, de kénytelen-kelletlen engedelmeskedtek.

Lassan visszahúzódtak táboruk felé, mire Octavianus csapatai vérszemet kaptak, s fülsiketítő kúrtharsogás közben utánuk nyomultak.

... Nem volt mentség: a csata elveszett.

Cassius szétszórta csapatai fejetlenül menekültek Philippin túl, Datum falu irányában, majd le a tengerpartra, Neapolisz kikötőbe, ahol Murcus hajói felvették a sereg roncsait, és átszállították őket a thaszoszi megerősített táborba. Brutus visszavonuló legiói a hegyekbe szorultak. Fejvesztetten menekültek, a legtöbb csapattestet nem is lehetett megállítani: szétszóródtak a

szélrózsa minden irányában. Messallának és Cicerónak sikerült legióik törmelékeivel Neapoliszba jutni, s Murcus hajóin Thaszoszba menekülni.

Brutus mellett alig maradt fél legio. Ötezer lépésnyire lehettek az üldöző ellenségtől, mikor a tábornok egy vad hegyszakadéokban megállította csapatát, hogy tájékozódjék a helyzetről. Az utóvéd jelentette, hogy Octavianus csapatainak parancsnokságát Antonius vette át, s futólépésben közeledik győzelemtől mámoros legióival. Kereste a tiszteket: a legtöbbről nem volt semmi hír, az egyetlen Volumnius maradt mellette. Acidinus elesett, Horatius és Grosphus nem volt sehol, Septimiust elfogták.

A tábornok arca elkomorodott: a végzet szárnya suhogott meg feje fölött. „Megyek, Cassius, megyek” - suttogta szinte önkívületben. Az arca sápadt volt, támo lygott, egy fához kellett támaszkodnia.

- Vízet! - ordította Volumnius.

Valgius centurio lerohant a hegyoldalon, hogy a patakból vizet hozzon csajkájában a tábornoknak, de alighogy leért, lándzsa fűródott a bal combjába. Sántikálva vánszorgott vissza, víz nélkül. Ott volt a közelben a segélyhely, a katonaorvosok még dolgoztak - rengeteg volt a sebesült -, oda vitték Valgiust. Az orvosok kiégették a sebet, aztán bekötözték. Oda hozták hamarosan a tábornokot is. Xanthiasz, a főorvos, csillapítót adott neki, mire kissé magához tért.

Szerencsére az ellenség még nem tudta, milyen jelentéktelen csapat áll vele szemben: cseltől tartott, s nem mert hirtelen előrenyomulni. De hírszerzői hamarosan tisztázták a helyzetet, s ekkor ismerte fel Volumnius is, hogy nincs vesztegetni való idejük: negyedóra múlva itt van Antonius, s akkor valamennyien foglyok vagy halottak.

- Tábornok, az ellenállás lehetetlen! Menekülünk.

- Igen, igen - mondta rá Brutus révülten -, menekülünk, de nem a lábunkkal, hanem a kezünkkel.

Volumnius nem értette.

Addigra annyi menekülő katona verődött össze körülötte, hogy éppen elegendő fedezet lehetett volna a menekülésre. Brutus vonakodott.

- De tábornok - sürgette Volumnius -, itt az ellenség a hegy lábánál. Jupiterre könyörgök, add ki a parancsot a menekülésre!

- Türelem, Volumnius - felelte Brutus halálos nyugalommal -, mindjárt menekülünk.

A csapat nem várta meg a tábornok elhatározását. A segélyhelyet fűszedték, a katonák közrefogták, s vad futásban megindultak az erdők és hegyek úttalan útjain. Már alig volt negyven ember a tábornok körül.

- Straton - szólt oda Brutus egyik kedves barátjának, aki a peloponnészoszi legio ezredese volt -, Straton, egy pillanatra.

Bementek a sűrű erdőbe, vagy százlépésnyire.

- Straton - szólalt meg Brutus -, tudod, hogy utálom és elítélem az öngyilkosságot. De azt is tudod, hogy elevenen nem kerülhetek a zsarnokok kezébe. Menekülni lehetetlen. Cassius hív. Mit tehetek?

- Csak azt, tábornok - felelte Straton nagyon csöndesen, alig hallhatóan, és lehajtotta a fejét.

- Hiszem, hogy halálommal még használhatok a köztársaságnak. Hiszed te is?

- Hiszem, tábornok.

- Add a kezedet.

Keményen megrázták egymás kezét.

- És most add a kardodat.

Straton kihúzta a kardját. Brutus ledobta páncélját, nekitámasztotta a kardot az egyik százados tölgyfa törzsének, hegyét a szívének szegezte.

- Apollo! - kiáltotta, és nagy erővel beledőlt a kard hegyébe.

Straton fölfogta a zuhanó testet, és vigyázva lefektette az erdő mohaszőnyegére. Aztán fölállt, és felemelt karral tisztelgett a köztársaság nagy halottja előtt.

Ebben a pillanatban ellenséges szakasz bukkant ki a fák sűrűjéből.

- Itt van! - kiáltott vissza egy centurio.

Szétnyílt a bokrok függőnye, s törzstisztek kíséretében a tisztásra lépett Antonius és Octavianus.

Ezüst mellvértjük domborművei sejtelmesen csillantak meg az erdő félhomályában.

- Brutus, nemes ellenfél! - kiáltott fel Antonius, és tisztelgésre emelte jobb karját. A törzstisztek karja is tisztelgésre lendült.

Csak Octavianus nem mozdult. Jobb karja keményen fogta kardja markolatát, s a szája szélén a halott Caesar gúnyos mosolya játszadozott.

- Vágjátok le a fejét - parancsolta, s még mielőtt Antonius megakadályozhatta volna, a centurio egy csapással leszelte a halott Brutus sápadt és csapzott fejét.

- Decidius - fordult Octavianus az egyik tábornokhoz -, gondoskodjál róla, hogy a fejet gyorsfutár vigye Rómába Serviliának, az anyjának. Hadd lássa, mi lett a fiából.

- Kegyetlen vagy, Octavianus - mondta Antonius szemrehányón.

- Ez az én hadizsákmányom - felelte amaz hidegen -, a többi neked adom.

Antonius parancsára katonai dísszel temették el az utolsó római fejetlen holttestét. Mielőtt máglyára tették volna, Antonius levette arany nyakláncát, a legnagyobb katonai kitüntetést, és a halott mellére helyezte.

A fellobbanó máglya lángjainak fényében a győztes csapatok katonásan tisztelegtek a halott köztársaság előtt.

Thaszosz és Szamothráké a hajóhad védelme alatt még tartotta magát. Antoniusnak már tizen-négyezer hadifogoly volt a kezében, s kezére jutott a két köztársasági tábor is, minden készletével és felszerelésével. De a két szigeten mérhetetlen értékű hadianyag volt, s legalább még húszezer ember. Ennyi katona veszedelmes lehetett a triumvirek uralmára. A menekültek nem is gondoltak arra, hogy megadják magukat: Torquatus és Julius Mocilla köztársasági tábornokok mindenáron folytatni akarták az ellenállást, de Messallának sikerült meggyőznie őket, hogy a döntés megtörtént, s minden újabb kísérletezés hiábavaló.

Tárgyalásokat kezdett Antoniusszal, s hamarosan meg is egyeztek. A köztársaságiak átadták a triumvireknek Thaszosz szigetét, a hadipénztárral s a dúsan megtömött raktárakkal, viszont a triumvir szabad, fegyvertelen elvonulást biztosított a megmaradt köztársaságiaknak. A vég

nem volt valami dicsőséges, de okosabb volt, mint haszontalanul véres hekatombával hizlalni a triumvirek amúgy is kövér dicsőségét.

Megadta magát Staius Murcus is, a veretlen tengernagy, csak Domitius Ahenobarbus tenger-nagy folytatta az ellenállást. Nyolcvan csatahajójával, teli hadipénztárral és két ép legióval Sextus Pompeiushoz csatlakozott, s még évekig nyugtalanította a triumvirek flottáját az adriai vizeken.

De ez már mit sem változtatott a köztársaság tragédiáján.

Horatius és Grosphus együtt menekült. A nagy zűrzavarban valami húsz ember csatlakozott hozzájuk, azok is elmaradoztak lassankint, csak egy kerek képű közlegény tartott ki mellettük. Mikor félnapos futás után megálltak az ember nem járta őserdő egyik tisztásán, s a pataokban megmosták vérző lábaikat, megszólalt ám a legény:

- Mindig mondtam annak a marha Valgiusnak, hogy Athénben rohadni még mindig jobb, mint a csatatéren. Most itt vagyok, na. A varjak fognak fölzabálni.

- Ki vagy, te legény? - kérdezte Horatius.

- Cyrus, ezredes uram, harmadik legio, ötödik század.

- Hát ne félj a varjaktól, Cyrus - nyugtatta meg Horatius -, nem bírnak azok ekkora legénnyel.

- Hallod-e - förmedt rá Grosphus -, katona vagy, nekem ne nyavalyogj, inkább nézz szét, hol találhatnánk födelet meg valami ennivalót.

Ez volt aztán a Cyrusnak való feladat! Úgy ment, mintha valami catapultából lőtték volna ki.

Horatius odafordult Grosphushoz:

- Öregem, szégyellem magam. A pajzsomat eldobtam, a kardom sehol: ilyen a köztársaság katonája.

- Hagyd el, pajtás - csitította Grosphus -, minek a katona, ha nincs köztársaság?

Jó fél óráig egyikük sem szólt egy szót sem. Aztán megint Horatius kezdte:

- A rendjeleim itt vannak - és kinyitotta a tenyerét, ott csillogott benne a három koszorú -, úgy szorongattam őket mostanáig, mintha csupa amulett volna. Ez maradt Philippiből.

- Ez meg a becsület - mondta Grosphus csöndesen.

- Brutus halott, bizonyosan tudom, nem élte túl a vereséget. Brutus halott - kiáltotta még egyszer, vad elkeseredéssel -, és én a rendjeleimet szorongatom!

Nem volt idejük tovább keseríteni egymást, mert megjött Cyrus, és sugárzó arccal jelentette, hogy szállás is van, vacsora is van. Levezette őket a közeli Drabészkosz faluba.

Két hétig ott bujkáltak, aztán mikor a vidék elcsöndesedett, parasztszekéren nekivágtak a Via Egnatiának. Döcögtek vagy három hetet, nagy pihenőkkel, s végre elérték Lúszimakheia kikötőjét, a Hellészpontosz partján. Ott sikerült megalkudni egy görög hajóskapitánnyal, aki éppen Szíriába indult, csak még két hónapot akart várni, míg a tél végi szelek alábbhagynak. Hát még két hónap, két gyilkos hónap, rettentő bizonytalanságban!

Ez is elmúlt. Március elején megjött a híre, hogy a triumvirek amnesztiát hirdettek Brutus és Cassius volt katonáinak. Nagyot dobbant Horatius szíve, és izgatottan leste az indulás pillanatát. Most már csak az apjára gondolt.

Cyrus kitartott velük az indulásig, aztán könnyezve búcsúzott, hogy hazamenjen messzi hazájába, Lydiába.

- Háborúba pedig többet nem megyek! - jelentette ki mély meggyőződéssel. - Megházasodom, elveszem a kormányzó szakácsnőjét, Hercules engem úgy segítsen!

Szép volt a tavaszi utazás a Földközi-tengeren, ahol még tavaly Murcus és Domitius hajóhada rémítette a triumvireket. Szép volt dagadó vitorlákkal indulni a győzelem elé, s milyen szörnyű volt a vég! Már tudták Brutus halálát, Messalla megegyezését, Murcus meghódolását, és szívükben siratták a köztársaságot, némán és könnytelenül.

Alig várták, hogy Tarentumba érjenek, hogy megint itáliai földet érezzenek a lábuk alatt.

Mit hoztak haza a nagy világégésből? Grosphus hatalmas forradást a mellén - a pergamoni csata emlékét - és sok keserűséget, Philippi lidércnyomását. Horatius három érdemrendet... és egy bolond athéni este emlékét, amely most újra megszongott a szívében.

A RÉGI HÁZ

Már a hazatérés izgalma fűtötte, alig várta, hogy partot érjenek. Poggyászát felhozta a fedélzetre, s odaállt a hajó mellvédjéhez. Alig kétezer lépésnyire előtte csillogott Tarentum öble s a város - a dúsgazdag semmittevők, a milliomos kereskedők és a könnyelmű pazarlók léha városa, mulatóival, nagyvilági nőivel, nemzetközi éjszakai életével -, a város, mint szivárványszínekben villódzó nagy tarka madár, lomhán és álmosan, kéjes nyújtózkodásban. A város, minden gyönyörűségek városa, aranyifjak és vén szatírok álma, aléltan hevert az Aulon-hegy tövében, mint bágyadt hetéra, míg lenn a kikötőben hemzsegték a hajók, nyüzsögtek a fáradhatatlan kereskedők, dolgoztak a daruk, zsákokat és bálákat cipeltek félmeztelen kikötőmunkások, tarka rongyaikat meglibegtette a tenger szellője, cifra káromkodásaik furcsa kísérezeneivel festették alá a kegyetlen munka lüktető ritmusát.

Horatius csak nézte a nyugtalan nyüzsgést, de nem látott semmit: a viszontlátás izgalma bizsergett minden tagjában, a régi ház a napsütötte venusiai domboldalon, a Voltur fenyegető csúcsa, a fekete erdők koszorúja, a vadul vágató Aufidus harsogó vize, a mosolygó égbolt, a kicsi birtok s az apja, az apja! Vajon várja-e a jó öreg? Vajon megöszült-e már egészen? Ó, milyen jó lesz átölelni fehér fejét, s pohár bor mellett elmesélni neki a viharos évek vívódásait és szenvedéseit.

Észre sem vette, hogy Grosphus ott van mellette.

- Mire gondolsz, pajtás? - rezzentette fel Horatiust ábrándozásából.

- Venusiára, Grosphus, az apámra, a régi házra. Arra, hogy holnap indulok a Via Appián, s három nap múlva otthon vagyok!

- Nem akarom elrontani a kedvedet, de gyanús dolgokat szimatolok. Nem hiszem, hogy kiköthetünk. Nézz csak oda, az áruraktárak felé: katonaság, mindenütt katonaság. Ha jó a füled, a városból kűrtharsogást hallhatsz, s ha jó a szemed, láthatod a kikötő túlsó végében a három nagy hadihajót. Itt bajok vannak, öregem.

- Ugyan - tiltakozott Horatius -, miféle bajok lehetnének? No, ne rontsd a kedvemet!

- Polluxra, magam is azt szeretném, ha nem lenne igazam - csattant fel Grosphus -, de nézd csak, jönnek már a vámosok, azoktól mindent megtudunk.

Zöldre festett bárka siklott fürgén feléjük. Mikor a hajóhoz ért, feldobták a kötélletrát, s a két vámtiszt ügyesen felkúszott a fedélzetre. A kapitány fogadta őket.

- A hajó neve? - kérdezte az egyik.

- *Amphitrité* - felelte a kapitány.

- Honnan?

- Lüsizimakheiából.

- A szállítmány?

- Érc és márvány.

- Keresd ki a vámtételt, és állapítsd meg az áru mennyiségét - szólt oda a másiknak. Aztán megint a kapitányhoz fordult: - A tulajdonos?

- Pittakosz, Athénből.

- Ó, Pittakosz, öreg barátom! - kiáltott fel a vámtiszt. - Hol van?

- Mindjárt hívom, uram.

Hamarosan megjelent Pittakosz. Sugárzó arccal lépett a vámtiszthez, és melegen köszöntötték egymást. Addigra a másik vámos is a fedélzetre ért.

- Kapitány - szólalt meg a vámos -, állítsd meg a hajót, míg Pittakosz barátommal megbeszéljük a teendőket.

Az evezőket egyetlen parancsszóra behúzták, a hajó horgonyt vetett.

- Pittakosz - fordult most a kereskedőhöz a vámtiszt -, okvetlenül itt akarsz kikötni?

- Hát hol kössek ki? Bizonyára azért jöttem ide, mert itt akarok kikötni. Az áru rendeltetési helye Tarentum, innen viszik tovább a Via Appián. Ez a legrövidebb út és a legolcsóbb.

- Mégsem ajánlanám - mondta a vámtiszt halkan. - Nem mernék jótállni az árudért, ha itt kirakodol. A várost tízezer veterán fogta körül: ott táboroztak az Aulon oldalában. Nincsenek megelégedve azokkal a nyomorúságos földekkel, amiket a triumvirek kiosztottak nekik, s azt mondták, hogy majd szereznek ők maguknak végkielégítést: elég gazdag Tarentum, majd ők elintézik.

- Ki akarják rabolni a várost meg a kikötőt, főleg a raktárakat - szólt közbe a másik vámos.

- Tyű, hogy a Fúriák szánkázzák meg a hátukat! - csattant fel Pittakosz. - Hát most mit csináljunk?

- Na, mit mondtam? - súgta Grosphus halkan Horatiusnak.

- Ha akarod, elvámolhatom a rakományt - ajánlkozott a vámtiszt -, sőt szeretném is, hiszen tudod, hogy ha én vámolom, enyém a százalék. De fogadd meg a tanácsomat: fordulj meg, kerüld meg Bruttiumot, és vess horgonyt valamelyik békésebb kikötőben. Ebben a pillanatban legbiztosabb Paestum. Ott a madár se jár. Onnan az áru szekéren egy nap alatt eléri Eburumot, s onnan már a kitűnő Via Popilián mehet tovább.

- Köszönöm - mondta némi gondolkodás után Pittakosz -, csakugyan nincs mást tennünk. Hát vámoljátok el a rakományt.

Három óra múlva az *Amphitrité* kedvező széllel megindult dél felé. Az evezősök csak napok múlva kezdtek dolgozni, Messina és Rhegium közt, a veszedelmes tengerszorosban. Csöndes és egyhangú napok következtek. Horatiust ette az idegesség, Grosphus alig győzte csillapítani. De aztán mégiscsak jött valami változatosság: a Palinurus-hegyfok táján irtózatoss vihar csapott a hajóra. Koromsötét, félelmetes éjszaka volt, a szélvész tombolt, a vitorlákat behúzták, az evezősök emberfeletti erővel dolgoztak, a kapitány rekedtre ordította magát. A hajó táncolt, a kormányost egy irtózatoss hullám lesodorta a fedélzetről, egy másik hullámroham egyszerre harminc evezőt tört össze. Recsegett a hajó minden eresztéke, Pittakosz Poszeidónhoz imádkozott, és jámbor fogadalmat tett neki, ha most az egyszer megszabadítja.

Nem is tudni, hogy történt. Mikor már azt hitték, hogy mindennek vége, az orkán hirtelen nagyot lódított a hajón, s kisodorta a nyílt tengerre. Ott csöndesebb volt a víz, mint a hegyfok körül, a kapitány észbe kapott, s hirtelen visszafordította a hajót Blanda Julia felé. Befordultak a buxentumi védett öbölbe, s megálltak.

Megmenekültek.

Másnap folytathatták csak az utat: most már csupa mosolygás volt az ég, s a tenger tükre sima, mint az olaj. Estére befutottak az elhagyatott paestumi kikötőbe.

- Ezt sohasem fogom elfelejteni - mondotta Horatius -, és azt hiszem, hogy az életemet példázza ez a kísérteties éjszaka. Mindig viharban, viaskodásban nálamnál hatalmasabb erővel, s majdnem hajótörést szenvedni a cél előtt.

- De csak majdnem - szólt közbe Grosphus -, és ez benne a vigasztaló. Nézd, most sem ok nélkül menekültünk meg. Az *Amphitrité* védőistene Apollo: látod, ott fénylik aranyos szobra a hajó farán. No gyere, koszorúzzuk meg, hiszen ő volt Philippi istene. És ha nem adott győzelmet, mikor kardot forgattál, az annyit jelent, hogy nem kardot akar látni a kezében.

- Tudom. Apollo a lant és a toll istene. Azt hiszed, dalt kíván tőlem? Ettől a kiábrándult szívtől?

- Hohó, barátocskám - tiltakozott Grosphus -, majd elválík! A szív meggyógyul, és a lélek fölrepül.

- Ahogy Apollo akarja - mondta Horatius, és lehajtotta a fejét.

Az éjszakát még a hajón töltötték, reggel aztán elbúcsúztak Pittakosztól, egy-egy öszvért vettek a kikötőben, s megindultak a Silenus patak mentén Eburum felé. Szaporán baktattak az öszvérek a bokros vízparton, a két jó barát szótlanul ment egymás mellett egy darabig, aztán megállították az öszvéreket, leszálltak. A dombtetőről, ahol álltak, visszanéztek Paestum napfényben fürdő magaslatai felé, s néma áhítattal bámulták a görög művészet két csodáját: az aranyban és márványban csillogó Héra- és Poszeidón-templomot.

Most jólesett gyalogolni a hónapokig tartó rabság után a hajó fedélzetén. Frissen lépkedtek, s mintha Itália földjének sugárzó ereje megacélozta volna testüket és lelküket. Teli tudóval szívták magukba az áldott friss levegőt, s egyszerre, minden ok nélkül, mind a ketten harsányan elnevezték magukat.

Már szinte jókedvűek voltak, mikor beértek Eburumba. A Via Popilia postaállomása volt a kis falu, hát volt benne rendes fogadó is. Jó volt az ebéd, ízlettek a hazai ételek, jó volt a gondtalanság, s a pohár vörös bor régi ízeket, régi emlékeket hozott fel a messzi múltak mélyéből.

Megható volt az a pillanat is, amikor elbúcsúzott Grosphustól. Grosphusnak még nem volt elég a háborúból: felhasználta ugyan az amnesztiát arra, hogy hazalátogasson Capuába, kipihenje a kétesztendő vad háború izgalmaival és testi-lelki fáradalmaival, megnézze öreg szüleit, testvéreit, de aztán egyetlen vágya volt: vissza a háborúba! Ameddig egyetlen köztársasági hadsereg harcol valahol, onnan neki nem szabad hiányoznia. A tengeren még Domitius Ahenobarbus volt az úr, hozzá akart menni mindenáron. Horatius irigyelte is a lelkes fiatalembert, sajnálta is; már ő is vallotta s megingathatatatlannak érezte Messalla igazságát: Philippi volt az utolsó felvonás.

- Hát még egyszer isten veled és Apollo! - A két jó barát megölelte egymást, és mindegyik ment a maga útján. Grosphus eladta öszvérjét, és felszállt a postakocsira, Horatius meg fölült öszvérje hátára, és nekivágott a hegyi ösvényeknek. Nem volt olyan hangulatban, hogy jólesett volna neki a társaság, különben is nagyot került volna, ha mindig országúton akart volna menni: a hegyeken keresztül négy nappal rövidebb volt az út Venusiáig.

Jólesett most a magányosság, annyi csatazaj, annyi viharos esztendő után. Lucania hegyeinek csöndjében csak a vén tölgyfákkal beszélgetett, s néha-néha a rigókkal meg a harkályokkal; a tarka madarak olyan érdeklődéssel kísérték a szürke embert, mintha valami közük lett volna hozzá. Talán megéreztek benne a testvért, színes álmok magányos álmodóját, talán valaha nekik is az athéni Akadémia kertjében volt a fészük, s emlékeztek még a rekkenő nyári délre, amikor elhangzott az a furcsa, éles fütty a kert fülledt csöndjében.

Alkonyatkor megpillantotta Numistro falut a hegyek oldalában: olyan volt, mint a sziklákra tapasztott fecskefészek a sejtelmes rőt világításban. Szemben a Balabo-hegy gerince komorlott, s messze valahol Potentia házai derengtek, mint fehér foltok az alkonyat vörös-fekete palettáján.

Megpihent a faluban, jó embereknel, s másnap reggel pihenten folytatta útját az erdők áhítatában. Egyhangúan kopogtak az öszvér léptei a sziklás ösvényen, s Horatius most már szinte gondolattalanul vitette magát. Nem mert hazagondolni, nem merte apja alakját idézni: olyan belső izgalom remegett az idegeiben, hogy már szinte érzéketlen volt minden iránt. De késő délután egyszerre ösztönszerűen felriadt.

Hegytetőre ért, lenézett: alatta Forentum falu házacskaí fehérlettek a virágos völgyben. Megismerte. Ó, mennyit járt itt gyerekkorában, egyik nagybátyjánál, akinek suszterműhelye volt a faluban. Még most is emlékszik rá, hogy tőle kapta az első szöges hegymászó cipőt. Jaj, ez a két esztendő, ez a háború, mindig szöges cipő, kard, pajzs, páncél, sisak: ó, mennyivel jobb volt a katonásdi a forentumi réteken, halványan aranyló kankalinmezőkön vagy rabló-pandúrt játszani a kakukkfüves domboldal bokrai között! Hol vannak, hol vannak a régi évek? Csak az illatukat hozza fel a könnyű esti szél ide a hegytetőre, a forentumi virágos rétek felejthetetlen fanyar-édes illatát.

Hirtelen balra pillantott, és nagyot dobbant a szíve: a láthatár szélén fenyegetőn feketéllett a Voltur roppant tömege, szikláinak fenségével, erdeinek méltóságával, vízeséseinek harsogó csattogásával. A Voltur! A megközelíthetetlen és titokzatos hegy, gyermeklelkének legnagyobb rettegése és rejtelve - mindig ilyennek képzelte az Olümposzt. Istenek aranypalotái tündöklének bizonyosan a fekete erdők mélyén, s esténként könnyű fátyolruhás nimfák táncolnak a források tükrei körül. De mikor villámok csattogtak a csúcsa körül, s ijesztő szürke-fekete felhők úsztak fölötte, mint lomha kalózgályák, akkor elszorult kicsi szíve, s úgy képzelte, hogy Mars hadisten s a mennyköveket szóró Jupiter csatázik ott szörnyeteg Titánokkal.

Gyorsabb iramra ösztökélte a poroszkáló öszvért, s egy óra múlva, mikor leereszkedett a síkságra, ott a dombon, píniák és ciprusok koszorújában, föl kacagott szemei előtt gyermekkorának álmvárosa: Venusia!

Nem is tudja, hogy jutott le: csak a túskebokrokra emlékszik, amelyek a keskeny ösvényt szegélyezték. Lassan kocogott az öszvér fel a dombra, de Horatius nem győzte türelemmel: leugrott, s a kötőféknél fogva vezette a fáradt állatot. Már fölértek, már befordultak a Malom utcába - ejnye, megvan-e még a görög molnár szép kislánya, Cinara -, már átvágtak a főutcán, amelyen a Via Appia remek útteste haladt keresztül, már bekanyarodtak a Via Canusina csöndes házsorai közé: igen, most, ott az utca végén, az a sárga ház...

Már ott is állt a kapu előtt, s nagyot koppantott rajta a kopogtatókalapáccsal. Most, még egy pillanat, és szemtől szemben áll drága jó apjával, öleli, és simogatja remegő kezével fehér haját...

Kinyílt a kapu, s idegen arc nézett rá bizalmatlanul.

- Kit keresel, idegen? - kérdezte egy borízú hang.

- Az öreg Horatius Flaccust, az ő háza ez. Te talán a kapusa vagy?

- Én a magam kapusa vagyok, öcsém - felelte hetykén a ragyás képű.

- Hát nem az apámé már ez a ház? - kérdezte Horatius riadtan.

- Az apád volt az öreg Flaccus? Ejnye, te szegény - mondta a ragyás félszeg részvétellel. - Most halt meg a télen.

Horatius a kapufélfának támo lyodott.

- Meghalt - dadogta, és üres tekintettel nézett maga elé. Hallgattak mind a ketten, jó ideig.

- Arpius a nevem - szólalt meg végre a ragyás képű -, centurio voltam Antonius seregében. Aztán letelepítettek bennünket itten a környéken. Én kaptam apád birtokát meg a házát. De csak halála után. Philippinél harcoltam én, megérdemeltem.

- Philippinél - mondta utána Horatius gépiesen. - Jaj a legyőzötteknek!

- Talán te is ott jártál, öcsém? - érdeklődött Arpius.

- Tribunus voltam Brutus seregében - mondta Horatius, maga sem tudta, miért.

- Ezredes uram! - egyenesedett ki Arpius. - Tiszteld meg szerény házamat. Jöjj beljebb. Egy ital borra. - Most már szinte kérlelte.

- A házadat? - szótagolta Horatius, minden gúny nélkül. - Nem, Arpius, köszönöm, nem mehetek be, sietek.

- Büszke vagy, ezredes - mondta Arpius keményen -, lenézted a szegényt embert, így is jó. Csak annyit mondok: én nem tehetek róla. Ha nem én, más. Nem mindegy?

- Minden mindegy. Ne haragudj. No megyek. Jó napot!

- Jó napot! - visszhangozta a ragyás képű, és becsukta a kaput.

Horatius lehajtotta fejét, s megindult az öszvérrel. Az állat is lelógatta nagy fejét, mintha értené gazdája bánatát. Mentek, mentek, Horatius nem is tudta, hogyan jutottak vissza a Malom utcába, csak azon vette észre magát, hogy ott áll Ofellus bácsi háza előtt. Ofellus bácsi apjának birtokos szomszédja volt, jókedvű, piros arcú, fehér szakállas öregúr, akinek ezer mókája, mint ezer tarka pillangó, röpködött most is az emlékezetében.

Bekopogtatott.

Belülről harsány kutyaugatás felelt, aztán léptek csoszogtak, kulcs fordult a zárban, s csikorogva nyílt ki a nehéz kapu. Kopaszra nyírt barna tunicás fiatal rabszolga dugta ki fejét a nyíláson.

- Ofellus a gazdád? - kérdezte Horatius, mert már semmiben sem volt bizonyos.

- Igenis, uram - felelte a rabszolga némi habozás után, mert a jövevény barna tunicája nem volt valami bizalomgerjesztő.

- Itthon van? Bemehetek hozzá? - kérdezte Horatius olyan türelmetlenül, mintha legalábbis az apjához sietne.

Még nem is felelhetett a fiú, már jött az öreg, döcögve, totyakosan, kíváncsian. Kedélyesen mosolygott, mikor az idegent meglátta, aztán egy pillanat múlva a levegőbe csapta mind a két kezét, s csak nekiesett a vendégnek, ölelte, szorongatta, lapogtatta, húzta befelé, és beszélt, beszélt összevissza, sírva, nevetve, könnye és mosolya egybefolyt fehér szakállá hullámaival.

- Flaccus, édes fiam! Te vagy! Ó, micsoda öröm! Honnan jöttél? No, gyere be! Hé, fiú, kösd azt az öszvért az istállóba, aztán bort ide, szaladj a pincébe, van ott a hátsó fal mellett egy amfora caecubusi, abból! De szedd a lábad! Hé, asszony! Mama! Salvia! Hol vagy? Gyere csak, ki van itt? No de ilyet! Ide gyere, fiam, itt a kiskertben, itt jó lesz. Ül le, no. Mért nem beszélsz? Hát szólj már valamit. Flaccus, drága kis Flaccusom, ej, de megemberesedtél! Ó, ha szegény apád...

Egyszerre a szájára ütött, ijedten elhallgatott.

- Tudom - mondta Horatius csöndesen -, mindent tudok. Arpius elmondta. Szegény apám!

És megeredtek a könnyei.

Itt, végre itt, a jó Ofellus bácsi mellén, itt kisírhatta magát kedvére. Sírt, sírt, két kemény esztendő minden aggodása, minden bánata ott feketéllett a könnyeiben. Salvia néni már régen ott volt mellettük, de a világért nem szólt volna, csak hagyta, hadd sírjon, tudta, hogy az a legjobb orvosság. Magának is elég bánata volt már életében: három nagy fiát temette el.

De utána csakugyan jó volt: megkönnyebbült. Most már szinte jólesett mesélni a messzi Ázsiáról, Brutusról, Philippiről, a hosszú tengeri útról - mintha apjának mesélt volna. Az öreg Salvia néni nagyokat sírt közben, a karját simogatta, az arcát veregette, s elcsuklott a hangja, amint néha közbeszólt:

- Lelkem, édes lelkem, hát ezredes lettél! Jóságos Apollóm, csakhogy épségben itthon vagy! Jaj, Jupiter csapná agyon azt is, aki a háborút kitalálta! Éhes vagy-e, lelkem?

- Mit kérdezed, asszony? - csapott rá Ofellus bácsi. - Úgyis tudhatod. No, csak szaladj, vágasd le a legkövérebb tyúkot, aztán olyan vacsorát csapunk, hogy no!

- De Ofellus bácsi - próbált tiltakozni Horatius, aki tudta, hogy az öreg főzeléknél egyebet sohasem vacsorázott.

- Csönd! - vezényelte az öreg. - Itt én vagyok az ezredes! Salvia - kiáltott az öregasszony után -, mazsolát, diót, fűgét ráadásnak, hallod-e! Na!

Most jött a fiú, hozta a bort, fonott üvegben. Ofellus töltött, a kis kertet egyszerre elöntötte a remek caecubusi illata.

- Ilyet, fiam, Lucullus se ivott - büszkélkedett az öreg. - Harmincesztendős bor ez. Magam szüreteltem.

Úgy folyt végig a bor a kimerült fiatalember erein, mint a tűz.

Úgy érezte, mintha újraéledt volna. Most - gondolta -, most még egyszer rohamra tudná vezetni a Pallas-legiót.

- Többet már nem szüretelek, legalábbis nem a magamén - folytatta Ofellus bácsi. - Már csak zsellér vagyok a földemen. Umbrenus itt a gazda, fiam, Antonius veteránja. Az is Philippinél harcolt. Ezt kapta az elárult haza földjéből. A zsarnokok nem maradnak adósak.

Elkeseredett köztársasági volt az öreg.

- Ej, mit panaszkodjam, Umbrenus legalább tisztességes ember. Azt mondta: „Ofellus, dolgozz tovább is úgy, mintha a tiéd volna a birtok, aztán fizess nekem valami bért, hogy éppen megéljek belőle. Eleget verekedtem életemben, nem akarok többet dolgozni. Majd én ott lakom kint a szőlőben, abban a kis viskóban, te csak maradj itt a házában.” Derék ember. Hát most így vagyunk. Hát mondd, fiam, nem mindegy? Nem az enyém a birtok, nem is az övé, mindnyájan csak ideig-óráig ülünk benne, aztán jön más, nem igaz? No, Ceres áldjon meg!

Koccintottak, ittak.

- Az az Arpius sem emberevő - folytatta az öreg -, csak éppen a szája jár. Nagyhangú fráter. Folyton a hőstetteivel henceg, csak dolgozni nem szeret. Pusztul a birtok, fiam. Hanem jószívű, annyi bizonyos. Egy szóra szívesen beültetne téged a birtokba, fizetnél neki valami bért. Aztán itthon maradnál, az apád földjén. Na? Beszéljek vele?

- Ne szólj neki, Ofellus bácsi. Nem bírnék itt maradni, nem bírnám nézni, hogy idegenek ülnek az apám birtokában. Ő elment, elmegyek én is. Mit keresnék én már Venusiában?

- Hát az apád is ebbe halt bele. Mikor a telepítés kezdődött, olyan ideges lett, hogy nem lehetett bírni vele. Pedig még nem is került rá a sor. De ő csak nyugtalankodott, mindennap várta a földmérőket, azt mondta, hogy bunkóval veri ki őket a házából. Csak téged várt, folyton téged emlegetett: „Csak jöjjön haza a fiam! Az én derék fiam! Majd ad az ezeknek!” Hát nem jöttél. Nem is tudtuk, merre jársz. Egyszer kapott tőled levelet, Athénből, abból tudta meg, hogy beálltál Brutus seregébe. Akkor nagyon büszke volt rád. „Az én fiam!” - mondogatta, és sorra járta az ismerősöket a leveleddel. Válaszolt is rá.

- Nem kaptam meg, nem is kaphattam, hiszen hol jártunk mi mindenfelé!

- Hát persze, elveszett ebben a zűrzavarban, hogy a Fúriák szánkázzák meg a nagyurakat, akik a háborút csinálják, a szegény ember bőrére! Na! - Nagyot csapott öklével a gyalult faasztalra, hogy megtáncoltak rajta az agyagpoharak. - A télen aztán ágynak esett. Nagyon ködös volt az ősz, megfázott, elkezdett köhögni, nem akart lefeküdni, orvost se akart. Decemberben aztán nem bírta tovább. Akkor már hiába jött az orvos, borogathatta, köpülhetett, itathatta vele a keserű főzeteket, hiába volt minden. A tüdeje gyulladt meg, azt mondta. Két hétig tartott az egész. Utolsó pillanatáig téged emlegetett. Aztán... nem érte meg az új esztendőt.

Horatius lehajtotta a fejét. Hallgattak.

Sötét volt már, mire Salvia néni föltálalta a vacsorát. Remek volt a tyúkleves, utána a tyúkhús ecetes uborkával, aztán a gyümölcs meg a tüzes bor. Idejében elálmosodtak. Horatius fogadóba akart menni, de bizony Ofellus bácsi nem engedte.

- Csak maradj nálunk, fiam. Csak nem teszed meg velem ezt a csúfságot! Holnap aztán korán kelünk, s folytatjuk, ahol abbahagytuk.

Megölelte, megveregette a hátát, aztán betuszkolta a szobájába.

Horatiusnak nyugtalan éjszakája volt. Tompa kábulatban feküdt, de igazi álom sehogy sem jött a szemére. Alig várta a hajnalt. Mihelyt derengett, fölkel, kiment az utcára, s nagyot járt a városban. Minden lépés gyerekkorának egy-egy szép emlékét idézte. Fürdött a régi hangulatok hullámaiban, és egészen felfrissült, mire hazaért.

Már Ofellus bácsi is ébren volt, de nem volt egyedül. Tagbaszakadt, fekete hajú fiatalember állt mellette, lehetett vagy harmincéves. Amint meglátta Horatiust, odarohant hozzá, megragadta mind a két kezét, és ha Horatius meg nem akadályozza, letérdel előtte.

- Édes kis gazdám, édes kis gazdám, csakhogy itt vagy! Ó, bár előbb jöttél volna!

- Bavius, te hűséges, jó Bavius - mondta Horatius meghatottan, és megsimogatta a fiatalember fejét.

- No, csak üljetek ki a kertbe, aztán beszélgessétek ki magatokat. De siessetek, mert mindjárt jönnek a többiek is.

- Kik jönnek? - kérdezte Horatius őszinte kíváncsisággal.

- Majd meglátod, majd meglátod - mondta Ofellus bácsi titokzatosan, és már el is tűnt az udvar irányában.

Bavius aztán mindent elmondott szép sorjában. Hát biz az úgy volt, hogy míg az öregúr élt, a decuriók halogatták a birtok kisajátítását: nagyon szerették az öreget, meg kímélték is, hiszen a fiát gyászolta és várta, meg beteg is volt: hadd maradjon utoljára, gondolták magukban. Hanem mikor meghalt, nem lehetett tovább halogatni a dolgot. Aztán ez az Arpius úgy ordított mindennap a városházán, hogy mi lesz már övele, hogy hát ezért harcolt ő a hazáért Philippinél, meg hogy majd megtanítja Antonius a decuriókat kesztyűbe dudálni - hogy végre is át kellett

adni neki a birtokot. Pedig nem rossz ember ez az Arpius, csak afféle öblös torkú, igazi őrmester. Veszekszik, ordít, üvölt, az asztalt csapkodja, de egyetlen jó szóval le lehet kenyerezni.

- Ha akarod - tette hozzá -, át is adja a birtokot, csak valami kis haszonbért kér érte.

- Nem, nem - tiltakozott Horatius -, nem akarom.

- A váltságdíjat meg a fölszerelést tisztességesen megfizette. El is számolok, uram.

Akármelyik bankárnak becsületére vált volna az az elszámolás, amelyet Bavius urának átadott. Megcsináltatta elhunyt gazdája síremlékét, kifizette a cselédséget, s az elmúlt hónapok alatt négy rabszolgatársával oly szerényen és egyszerűen élt, hogy Horatius szinte kevésnek tartotta a lakásukra és ételmezésükre fordított összeget. Bavius ezt is megmagyarázta: mind az ötven munkát kerestek és találtak, úgyhogy ellátásuknak legalább felét maguk megkeresték. A derék Bavius tisztességes összeg pénzt számolt le Horatius kezeibe.

- Bavius, köszönöm hűségedet - veregette meg Horatius a derék szolga vállát. - Neked köszönhetem, hogy nem jutottam koldusbotra. Nézd, én most Rómába megyek. Abból a pénzből, amit megtakarítottál, kis ideig megélek, aztán csak sikerül elhelyezkednem valahol. Elvégre Athénben végeztem, talán jó leszek állami tisztviselőnek. Messalla Corvinus, akivel együtt szolgáltam, megígértette velem, hogy feltétlenül Rómába költözőm. Bizonyos vagyok benne, hogy fog nekem valami állást szerezni. Abból pedig, amiből én megélek, megélünk mi ketten is. Akarsz velem jönni?

- Uram - mondta Bavius elérzékenyülten -, boldogan.

- Holnap indulunk. Készíts el mindent, szedd össze boldogult jó apám bútorait, mindenünket, ami megmaradt a nagy hajótörés után, fogadj szekeret, s aztán mehetünk.

- Meglesz, uram - s már indult is.

Nem is tárgyalhattak volna tovább, mert az atriumból egyszerre hangos beszélgetés hallatszott ki a kertbe, s a következő pillanatban sírás, kacagás, összevissza kiáltozás közben négyen is rohantak a kertbe a tablinumon keresztül: egy öregasszony, egy rózsárcú fiatal lány és két fiatalember. Hát az öregasszony nagyot sikolt, odaveti magát Horatius mellére, csókolja, csókolja, ahol éri, s a fojtott zokogása mélyéről fuldokolva buggyannak fel félig érthetetlen szavak, körülropkodik a fiatalembert, mint rebbenő pillangók, s aztán, mint fáradt galambok, bűgva lehullanak. Horatius könnyeivel küszködik, simogatja a drága öregasszony őszbe csavarodott haját, csókolja fonnyadt kezét, s halkán, bársonyosan, szinte szerelmesen suttozja:

- Pullia, no, Pullia, drága kisanyám.

Pullia édes testvére volt az apjának; anyja halála után ő nevelte az árva gyermeket. Vénlány volt Pullia néni, ez a gyerek volt az életének minden öröme, egyetlen szenvedélye, célja és tartalma. Álmatlan éjszakákon ó, hányszor eltemette már az elveszettnek hitt Horatiust, akinek két éve már hírét sem hallotta. S most, hogy megkerült, ilyen váratlanul, hinni sem akart a szemeknek, nem akarta elengedni, mintha attól félne, hogy megint elveszíti. S hogy megszépítette Pullia nénit a lelkében kigyulladt öröm! Elsimultak ványadt arcán a ráncok, vékony ajka körül halvány mosolyok ropkodtak, fáradt szeme szokatlan fényben csillogott, aszott, szikár teste megelevenedett, s a karjai is mintha nekigömbölyödtek volna. Talán sohasem szakadt volna vége ennek a forró ölelésnek, ha meg nem szólal a nádszáltermetű, piros arcú kislány:

- Pullia néni, lelkem, mink is itt vagyunk ám!

Cinara volt, a molnár lánya, Horatius gyerekkori játszópajtása. Pullia néni egyszerre fölébredt, megtörölgette zsebkendőjével a szemét, s fáradtan leült a kerti fapadra.

- Hogyne, lelkem, ti is, hogyne - mondta szinte öntudatlanul, s le nem vette volna szemét élete drága gyermekéről.

Horatius megfogta a kislánynak mind a két kezét:

- Hát Cinara, kicsi Cinara, emlékszel még rám?

- Mindennap imádkoztam érted, uram - mosolyogta a kislány. - Azért nem lett semmi bajod. Dianához imádkoztam. Én hiszek az imádságban.

- Milyen boldog vagy, kislány, és milyen jó szívvel köszönöm neked, hogy gondoltál rám. Hát apád, anyád?

- Megvannak, Flaccus, köszönöm.

- Felszabadultak már?

- Ampelius, a gazdánk, jövőre ígérte.

- No, majd én is beszélek vele, hátha hamarabb is lehetne.

- Most is olyan jó vagy, mint régen, mikor a forentumi réteken kergetődzünk. Emlékszel?

- Hát lehet elfelejteni a gyermekkori kankalinos mezőket ott a folyó partján? A hosszú rétet a domboldalban, a sárga-fehér margaréta-csillagokat, a zsályák kék fürtjeit, a keskeny ösvényt a gyermekláncfüvek tengerében, az ökörfarkkórók bolyhos buzogányait, a kakukkfüves lejtőt és téged, kicsi Cinara, eleven ördög, aki úgy száguldoztál előttünk, mint a vad csikó, kibomlott hajjal, csillogó szemmel, lihegő mellel, hát lehet ezt elfelejteni?

- Emlékszel - szólalt meg most az egyik barna arcú fiú, aki eddig Pullia néni háta mögött állt, szótlanul -, emlékszel, mikor a szakadék mellett, ahol éppen csak a gyalogösvény fér el a víz és a szikla közt, belelöktelek a vízbe?

- Hohó, Fulvius pajtás - ragyogott fel Horatius arca -, hát mért nem szólsz, hogy te is itt vagy?

- Megölelgette a fiút, aztán folytatta: - Hogyne emlékezném, te csirkefogó! Csakhogy kiúsztam ám! - tette hozzá diadalmasan.

- Jaj, hogy megijedtem, mikor este csuromvizesen jöttél haza! - borzongott Pullia néni. - Milyen beteg lettél utána! Egy hétig lázasan feküdtél, ó, mennyit reszkettem érted!

- Ugye, hogy mégse lett semmi bajom? Csalánba nem üt a mennykő! - nevetett Horatius.

- Hát az erdészházra emlékszel-e? - szólt közbe Galba, a másik fiú, izmos, nyúlánk fiatalember.

- Emlékszel még, mikor a görög boltostól gyújtólencsét vettünk, s addig-addig játszottunk vele, míg fel nem gyújtottuk az erdészház szalmatetejét?

- Tyű, a kutya fáját, de szorultunk akkor! - kapott a fejéhez Cinara, még most is rémülten.

Hát az csakugyan nagy eset volt. Remekül égett a kis ház - soha ilyen szép tüzet! -, ropogtak, pattogtak a tetőgerendák, az erdész a haját tépte, vödörrel hordta a vizet, létrára mászott, úgy locsolta a tetőt, de az csak annál jobban égett. A fia lóháton vágatott a tűzoltókért, jöttek is, nagyfene trombitálás közben, hamar bele a tömlőt a folyóba, négy ember neki a szivattyúnak, dolgoztak izzadásig, hát uramfia, akkor veszi észre a parancsnok, hogy a sugárszóró cső végét otthon felejtették! Pedig milyen szép darab volt, a tűzoltóság büszkesége, sárgarézből esztergályozta Prusziász, a Bithyniából ideszakadt rézművesmester, s most otthon van, a víz meg ernyedten lottyán ki a csőből, a rezes orrú parancsnok négyszögletesre vágott szakállá reszket a dühtől, a gyerekek meg fojtottan vihognak a parti nádasban, ahová elbújtak! Hű, csuda nagy muri volt! Ha nem Fulvius apja a rendőrfőnök, hát szörnyű vége lett volna a mókának, így a kis Fulvius megkapta otthon a három pofont, és vége. A boldogtalan papák megfizették az erdész

kárát, a városi tanács határozatilag kimondta, hogy ezentúl minden tüzeset előtt legalább egy órával rá kell szerelni a szórócsövet a tömlőre - kicsit röhögtek a városban a bölcs határozaton -, s a végén mindenki boldog volt. Hát így történt.

Hej, de szép idők voltak azok!

Közben a kis Cinara eltűnt, kiment a konyhába, segíteni Salvia néninek. Nem is bánta meg, ott tartották ebédre. Ó, be szép volt ez az ebéd! Nem is szólván arról, hogy Salvia néni friss kolbászt sütött, jó fokhagymás kolbászt, s hozzá mustárt adott meg tormát meg zöldbab-főzeléket, utána diós palacsintát - ezt Cinara sütötte -, szép volt és jó volt így együtt ülni, nézni egymást, nem is sokat beszélgetni, inkább nagyokat hallgatni, s élvezni, ahogy felédesedik lelkükben a boldog gyermekkor ezer meg ezer aranyos emléke.

De bizony a kis Cinara alig evett: bogárszeme szüntelenül ott röpdösött a régi pajtás feje körül, s ha észrevették, nagyokat pirult.

Ó, milyen szép is volt ez az ebéd!

A FEHÉR KÖVÖN

A délutánt apjának szentelte. Bavius pontosan elmagyarázta neki, hol van a sír, megindult, egyedül, csak egy csokor violát vitt magával Ofellus bácsi kertjéből. Salvia néni szedte, megtarkázta asparaguságacskákkal, csupa fehér viola volt, valami remek fajta, illatfelhő szállt nyomában az utcán, amerre elment. Hamar kiért a városból a külső Via Canusinára, ez volt a sírok útja. Jobbról-balról márvány síremlékek sorakoztak, fehér csend ülte meg az utat, néha-néha egy szekér nyikorgott el mellette, most egy parasztember baktatott a város felé a délutáni napsütésben, nagykarimás szalmakalappal a fején, kaszával a kezében, frissen vágott sarjúcso móval a hátán, aztán egy munkásasszony, agyonfoltozott barna ruhában, szurtos kisfia mellette tipegett, nagyokat bögött, az anyja úgy húzta maga után.

Mért jönnek-mennek az emberek? Lám, a halottak milyen békességben, milyen mozdulatlanul fekszenek a kőszarkofágok mélyén, nincsen semmi gondjuk, semmi sem sürgős nekik, csak fekszenek, fekszenek némán és mereven, bölcs nyugalomban, s néha talán el is mosolyodnak az emberek tülekedésén, rohanásán, sok céltalan izgalmán. Vajon nem nekik van-e igazuk? Vajon nem volna-e jobb lefeküdni egy virágos sír fenekére, itt hagyni ezt a bolondul gomolygó világot, és mosolyogni, bölcsen, mindent megértőn, talán kicsit gúnyosan is? Milyen szép ez az út, a halottak utcája, a márvány síremlékek némaságában! Előkelő utca ez, hűvös és fölényes, ide csak szabad emberek temetkezhettek, azok közül is csak a jómódúak, válogatott és zárt társaság, Venusia felső tízeze. Most valahogy még büszkébb volt az apjára.

Kétkerekű szekér dőcögött el mellette az úton, kerekei keservesen nyikorogtak, az öszvér unottan húzta, a gazda, fenn ült a bakon, a szekér mellett sovány, hórihorgas rabszolga lépdelt. Bort hoztak a hegyi pincéből. A kék tunicás, fehér togás fiatalember, aki virágot vitt, s a hóna alatt könyvet szorongatott, nyilván valami úrféle lehetett - gondolták magukban, s ösztönszerű tisztelettel nagyot köszöntek neki. Horatius viszonzta a köszöntést, de a gazdát nem ismerte meg. „Látták, hogy virágot viszek - gondolta magában -, a fájdalmanak köszöntek, a halott apámnak.”

Már oda ért, ahol a Straminaria nevű dűlőút keresztezi a Via Canusinát: Bavius úgy mondta, ott az apja sírja. Ott is volt. Aranybetűk gyászolták a lapos fehér márványoszlopon az öreg Flaccust, Venusia derék polgárát, akit hatvankét éves korában ragadott el a kegyetlen Orcus, messze földeken harcoló fia bánatára. Az oszlopon dagadó vitorlával sikló hajó táncolt hullámos tengeren, a túlvilági utazás szimbóluma, ősi és örök jelkép, s most Horatiusnak arra kellett gondolnia, hogy íme, ő is így indul az élet felé, dagadó vitorlával, forró reményekkel, s előbb-utóbb ide kerül ő is, minden hányattatások egyetlen biztos kikötőjébe. Megint fölkísértett benne a gondolat: nem volna-e jobb mindjárt itt kezdeni?

Nem, nem! Előbb a munka, azután a pihenés! Drága jó apja bizonyára mosolyogva néz rá az elysiumi mezőkről, s mintha ezzel a szimbólummal biztatná: „Feszítsd ki a vitorlákat, küzdj meg a rakoncátlan szelekkel, keményen fogd a kormányt, s aztán dalold bele a viharba teli tüdővel, érces hanggal, piros szívvel: repülj, hajóm, repülj, hajóm!”

Csupa virág volt a sír. Odatette a maga violáját is a hideg márványra, aztán tömjént vett ki a zsebéből, rászórta a sír végében vöröslő rézserpenyőre, s meggyújtotta a márványoszlop mögé rejtett orsós tűzszerszámot. Sűrű fehér füst csapott fel a serpenyőből, nehéz, olajos illata vörösre marta a szemét, s amint ott állt lehajtott fejjel, és magában régi meghatottsággal imádkozott Plutóhoz s Proserpinához, félénk kis könnyek buggyantak ki gyulladt szeméből. Vajon csak a tömjénfüst tette-e?

Leült a félkörű márványpadra, messze elrévedezett fátyolos tekintete a dombok közt futó Aufidus ezüstös vizén, s a tajtékot hányó vad hullámokra odaképzelte a dagadó vitorlákkal sikló hajót. „Repülj, hajóm” - gondolta, s mintha a délutáni nap ferde sugarai bizakodó mosolyt villantottak volna meg a szája szögletében.

Elővette a könyvet. Epikurosz könyve volt, a Küriai, a mester bölcs mondásainak gyűjteménye. Bavius kereste elő az apja holmija közül. Sok könyve volt a jó öregnek, de valamennyi közt ezt szerette legjobban, nemcsak azért, mert bámulta szellemességét, és élvezte bátor, új hangját, hanem azért is, mert nem kellett egyfolytában olvasni. Rengeteg munkája közben, ha őt szabad perce akadt, elolvasott belőle egy tízsoros axiómát, s volt min gondolkoznia egész nap.

Nem is tudja, miért hozta magával ezt a könyvet, hiszen nem olvasni jött ide. S most mégis boldog volt, hogy elhozta: úgy érezte, hogy apjához méltó módon fogja így végezni ezt a sírlátogatást. Fölnyitotta a tekercset, s mindjárt a negyedik hasábon megütötte a szemét egy kis szakasznak a címe: A halálról.

Olvasta: „Szoktasd magad ahhoz a gondolathoz, hogy a halállal nincs semmi közösségünk, mert minden jó és rossz alapja az érzés, a halál pedig nem egyéb, mint az érzések megszűnése. A földi életet csak akkor tudjuk teljesen élvezni, ha elérkeztünk arra a helyes felismerésre, hogy a halállal nincs semmi közösségünk. Mégpedig nem úgy, hogy a földi életet örökkévalónak képzeljük, hanem úgy, hogy nem sóvárgunk halhatatlanságra. Nincs az életben semmi félelmetes annak számára, aki eljutott addig az igazsáig, hogy a halálban nincs semmi félelmetes.”

Ó, milyen jól ismerte ezt az axiómát! Phaidrosz tanár úr hónapokig fejtegette a mesternek ezt a mély értelmű tanítását, amely tulajdonképpen egész filozófiájának alapja. Phaidrosz tanár úr ebből magyarázta az atyamesternek A természetről írt munkáját is. Mindegy, hiába tudta rég könyv nélkül ezt a vigasztaló tanítást, most mégis újnak és különösnek érezte, mintha sohasem hallotta volna. „A halállal nincs semmi közösségünk - muzsikált a szívében. - A halálban nincs semmi félelmetes - mintha az édesapja üzenné a túlsó partról, bölcsen és nyugodtan, s úgy érezte, mintha az a rég halott kéz gyöngéden megsimogatná a lelkét. - Nem sóvárgok a halhatatlanságra” - hallotta még egyszer, mint ezüstcsengettyűk kacagó piros hangját: nincs más élet, ezt az életet élvezd ki egészen, szívd magadba minden ízt, minden órának leszakaszd virágát, nevesd ki a halált, nincs halál, szórj bódító rózsaszirmokat a csontváz vigyorgó koponyájára, évoé, élet, évoé!

Lehajtott fejjel ült a fehér kövön, hallotta halott apja hangját, s a dombok felett úszó rózsaszín felhők gomolygó tengerében, mint színes álom, aranylott fel lelkében boldog gyermekkorra.

Flaccus izgatottan, dült arccal rohant ki a házból, s torkaszakadtából kiabált:

- Marcipor! Milphio! Hé, melyitek van itt? Orvost! Szaladjatok Glükónért! Azonnal jöjjen!

- Igenis, uram! - kiáltott vissza Marcipor az istálló felől, és már rohant is.

Negyedóra sem telt bele, megérkezett Glükón, hóna alatt a műszeres táskával. Arca kipirult a nagy sietésben, mellén végigfolyó ősz szakállá remegett.

- Ki a beteg, uram? - kérdezte nyugtalanul. Tudta, hogy Lollia, Flaccus felesége, mostanára várja első gyermekét, és sejtette, hogy a szülés körül vannak bajok. Lollia vékonydongájú, gyenge egészségű asszony volt, szinte árnyéka a széles vállú, vasesztségű Flaccusnak. Régen orvosa volt már a családnak Glükón, de sohasem tudta megérteni, hogy ez a vékonyka nő, aki akkorka volt csak, mint egy sóhajtás, hogyan bírta ki eddig is az izmos és vaskos Flaccus mellett. Húszéves volt az asszonyka, Flaccus harmincnyolc, három éve voltak házasság, mindig mondta nekik, hogy fölösleges gyerekre gondolni, de az asszony addig istenkedett a férjének, amíg meg nem szegte az orvosi tilalmat. Most aztán itt a baj. Mert ki más volna a beteg, ha

nem Lollia? - No, ki a beteg? - ismételte, mert Flaccus csak állt, csak állt, és elfelejtett a kérdésre válaszolni.

- Lollia - dadogta végre -, irtózatosan szenved szegény. A tudósasszony tudománya kifogyott, csak te segíthetsz, ha ugyan... Egyre-másra elájul.

- Látod, mit mondtam! - pirongatta Glükón, de nem volt idő most a szemrehányásokra. Gyors mozdulattal megindult. - Na lássuk!

A szobában Dorisz, a házicseléd siránkozott, a tudósasszony meg ott állt a beteg ágya mellett, tanácstalanul. Lollia eszméletlenül feküdt az ágyon, krétafehér arccal, teste időnkint megvonaglott, ujjait görcsösen vágta bele tenyere húsába.

Glükón odalépett az ágyhoz, nevéen szólította a beteget, de az nem válaszolt, a szemét sem nyitotta fel. Az orvos megfogta a csuklóját, és számolni kezdte az érverését, az ajkai hangtalanul mozogtak. Halotti csend volt a szobában, Flaccus komor arccal állt az ágy lábánál.

Az orvos arca egyre jobban elsötétült. Elengedte a beteg csuklóját, aztán az asztalhoz lépett, amelyre műszeres táskáját tette. Kinyitotta, kotorászott benne, hallatszott a műszerek fémcsengése. Dorisz, a cselédlány, eltakarta a szemét. Az egyetlen kis ablakon vékonyka, félénk napsugár szökött be a szobába, és megcsillant a műszerek hideg acélján.

A sarokban rózsaszín terítős bölcső mosolygott, és várta az ismeretlen jövevényt.

- Vízet! - rendelkezett az orvos. - Langyos vizet.

Aztán jött a műtét. Glükón művésze volt a mesterségének, Kósz sziget egyetemén végezte orvosi tanulmányait, és már fiatalkorában híres volt remek műtétjeiről. Sokáig katonaoorvos volt, végigoperálta tizenkét háború sebesültjeit, aztán megvette Apulia praefectura, a dúsgazdag Rubellius. Azóta itt élt Venusiában, jól megszédte magát, s lassankint el is felejtette, hogy az egyetemi tanári katedra volt valamikor életének egyetlen vágya és célja. Bár néhanapján Rómába is meghívták nehezebb operációkhoz, ambíciói lassan-lassan lelohadtak, elnyelte a szürke vidék.

Sokáig tartott a műtét, az orvos ruhája már facsaró víz volt, a tudósasszony alig állt a lábán a fáradságtól, Flaccus komoran és kétségbeesetten ült az egyik sarokban, és keserűen vádolta önmagát. Egyszerre halk nyöszörgés riasztotta fel, aztán éles visitás hasított a szoba áporodott levegőjébe, és a tudósasszony máris Flaccus lábai elé tette a lepedőbe bugyolált újszülött fiút. Flaccus fölvette a gyermeket, s ezzel magáénak ismerte el. Megszületett a legfiatalabb római polgár: Quintus Horatius Flaccus.

Senki sem törődött többet az újszülöttel; az orvos is, a tudósasszony is, Dorisz, Flaccus is az álélt anya körül sürgölődött. Lollia kimerülten, eszméletlenül feküdt, szája nyitva volt, alig lélegzett. Most Glükón kis üveget vett ki a táskájából, néhány cseppel öntött belőle egy agyagpohárba, rá kevés vizet, s megpróbálta beletölteni a beteg szájába. Lollia gépiesen lenyelte a csillapítót, s mintha kissé megnyugodott volna tőle. Glükón megint az érverését vizsgálta, aztán csüggedten eresztette el az asszony kezét.

- Ejnye! - mondta olyan halkán, hogy csak ő maga hallhatta.

Meleg borogatást rendelt a beteg testére, aztán kis fémdobozból szárított fűvet szedett ki, nagyon keveset, odaadta Dorisznak, hogy főzze meg. Meghagyta, hogy félóránként itassanak meg a főzetből a beteggel kétujjnyit, aztán elment, azzal, hogy holnap reggel újra eljön.

De már délután ott volt, s Flaccus nyomban megérezte, hogy a baj nagyobb, mint gondolta. A betegnek ekkor már olyan nagy volt a láza, hogy félrebeszél, s nyugtalanul hánykolódott az ágyán. Időnkint nagyokat sikoltott, s az anyját hívta ijesztő hangokon. Az orvosság nyilván nem használt. A láz szinte órák alatt fölemésztette a beteg kevéske erejét.

Egy pillanatra magához tért, és a gyermeket kérte: odafektették mellé az ágyba. Simogatta, becézgette, aztán egyszerre csak hátrahanyatlott a feje, s megint elvesztette az eszméjét. Tűzrózsák gyulladtak ki arcán, s mikor Flaccus hozzálépett és megsimogatta, az arca szinte égette a kezét.

Reggel, mikor Glükón jött, már ott szomorkodott az ajtón a vörösfenyőág. Sötétzöld tűlevelei, mint nyugtalan, szálkás betűk, hirdették: halott van a házban, szép fehér halott.

Az anyátlan gyereket Pullia vette a házába: mit kezdett volna az özvegy Flaccus a gyámoltalan csecsemővel? Pullia, Flaccus húga, harmincéves volt akkor, kis vagyunkájából élt, s már a reménytelen és üres öregség suhogott a feje fölött, mikor rászakadt a kis Horatius fölnevelésének gondja. Ó, milyen boldog volt! Most már volt tartalma és célja életének, meddő napjai egyszerre megteltek az anyaság izgalmaival, magányos életét elöntötte a gyöngédség és a szeretet.

Ő akasztotta a gyerek nyakába a rontás, szemverés, varázslat ellen védő kék üveggyöngy láncot, amelyről kis ezüsttok lógott, a bulla, benne a talizmán: Apollo-fejes régi görög érem, ő kapta valami vándor szír asztrológustól még gyerekkorában. Ő vette neki az első violagyökeret, mikor fogzani kezdett, s mikor már tipegett, ő varrta neki az első kis ruhát: térdig érő világoskék ingecske volt, komikusan utánózta a felnőttek tunicáját, sodrott öv fogta össze a derekán. Az első pici sarukat a forentumi nagybácsi remekelte, az vette az első komoly játékot is, a kerek falovat.

Mert a csörgő meg a kereplő, amiket Pullia néni vett, nem voltak már igazi játékok. De mire a gyermek hároméves lett, egymás után kerültek a házba a legszebb játékok: bűgőcsiga, fakard, trombita, kis labda, még nagyobb labda, aztán, hogy az évek múltak, jöttek a pajtások, fiúk, lányok, rabszolgák és felszabadítottak gyerekei, úrigyerekek: mindegy volt, a gyerekek még tiszta és romlatlan emberek, nem ismerik a társadalmi osztályokat.

Jöttek a hajrás esztendő, veszett rohanások végig Venusia utcáin, kalandok kint a határban, nagy barátkozások a fuvarosokkal meg a kocsisokkal, vad lovaglások kint a tanyán, agyafűrt csínyek, amelyek miatt nemegyszer meggyűlt a bajuk a rendőrökkel. Hát még milyen jó volt Ofellus bácsinál! Mennyi mókát tudott az öreg! Hányszor megvédelmezte az apja nádpálcás haragja ellen! Salvia néni meg olyan volt, mint a jó tündér: mindig akadt a házában egy-két jó falat a gyerekeknek, szép piros alma, mézes szőlő, mazsolás kalács. Mikor aztán este hazatért, holtra fáradtan a vad hajszáktól, az eszeveszett métázásoktól, olyan jó volt megpihenni Pullia néni simogató karjaiban, érezni forró keze s forró szíve melegét, és dadogó szájjal, félálomban is mondogatni:

- Kisanyám, drága kisanyám.

Kisanyámnak hívta Pullia nénit, ki tudja, miért? Talán azért, mert kislányosan vékony volt, hajlékony és mindig friss, mindig mosolygós, szelesen mozgott, perdült-fordult, szaladt, ugrott könnyedén, mint a labda - talán azért, mert olyan szép volt, amilyen csak egy kislány tud lenni, tizenhat éves korában: sötétszőke haja csupa bársony volt, a szeme, mint a tűzbogár, a mosolya, az örökké sugárzó mosolya édesebb, mint a cseppentett méz. Szép volt, jó volt, édes volt, egyetlen volt, és ha a gyerek meg akarta vallani, hogy mennyire szereti, akárhogy törte a fejét, nem tudott neki szebbet mondani ennél:

- Kisanyám, drága kisanyám!

Rajta kívül alig is szeretett mást, csak az apját. A nagykomoly embert, akinek mindig kemény volt a szava, katonás a hangja, aki a kisgyerek szemében a legfelsőbb lény volt, a Tekintély, a Tökéletesség, a Hatalom. De a kis Horatius azért nagyon szerette az apját: talán ő volt az egyetlen a világon, aki tudta, hogy ez a széles vállú, nagykomoly ember belül csupa mosolygás, csupa jóság. De ő sem mondta senkinek.

Apja napokig, néha hetekig kint volt a birtokon, hol a tanyán, hol a szőlőben, együtt dolgozott a rabszolgáival, fáradt, izzadt, számolt, vett, eladott, élére rakta a garast, a fiáért, hogy annak szebb és jobb legyen az élete, mint az övé volt. Ha otthon volt, ünnepnapokon, munkatilalom napjain, Pullia néni elvitte hozzá a gyereket, s ilyenkor az öreg Flaccus órákig foglalkozott a fiával: mesélt neki régi, rémítő és ragyogó meséket: a furfangos Odüsszeusz kalandjait, az istenek csatáit a Titánokkal, Aeneas hányattatásait, Romulus és Remus történetét, a Horatiussok és Curiatiusok harcait, Mucius Scaevola hősiességét - a fogékony fiú szomjasan leste minden szavát.

Csak magáról nem mesélt soha, pedig a gyerek semmire sem volt kíváncsiabb, mint az apjára. Rejtelmes ember volt a szemében, titokzatos felsőbb lény, valahogy ilyennek képzelte az istennel társalgó Numa Pompilius királyt, és odaadta volna legszebb labdáját, ha egyszer megbizonyosodhatik felőle, hogy az apja is ember, hús és vér, szív és agyvelő, mint a többi földi emberek, mint a többi jó emberek, mint Pullia néni, aki a legjobb ember a világon.

Ezt is megtudta egy napon.

Fekete volt a január végi délután, nem is havazott, hogy legalább hólabdázni lehetett volna, vagy hóembert gyúrni, s meghempergetni pajtásait meg a Sylax kutyát a frissen hullott fehér hótakaróban. A Sylax kutya is ott hevert a szobában, néha unottan vakkantott egyet-egyet, neki sem volt ínyére ez a fekete rabság. Pullia néni meggyújtotta az olajlámpát - horgas orrú, torz pofát ábrázolt a lámpa, tátott szájában nyelv helyett most az égő kanóc lobogott. Hát most - gondolta magában a gyerek -, talán most szóra lehetne bírni Pullia nénit. Megkockáztatta:

- Kisanyám, drága kisanyám, kicsoda az én apám?

- Ejnye, te kis csacsi, hát hogy kérdezhetsz ilyet? Hát csak tudod?

- Mondd meg igazán, kisanyám, ő a Numa Pompilius?

Akkorát kacagott erre Pullia néni, hogy még a Sylax kutya is föl pattant a bamba hasalásból, vidám farkcsóválás közben föl ugrott Pullia néni ölébe, nagyot csillant a szeme, barátságosan vinnyogott, mintha ezt mondta volna kutyanyelven: „No lám, hála annak a magasságos Jupiternek, mégiscsak történik valami!”

- Hát ezt honnan vetted, te gyerek? - kérdezte Pullia.

- Csak úgy gondoltam, kisanyám, mert ő olyan furcsa, olyan titokzatos, mintha mindig az istenekkel beszélgetne.

- Te kis bolond, te. Dehogyan beszélget az istenekkel, a béresekkal beszélget, meg néha ordít, meg nagyokat káromkodik, mint a vén kiszolgált centurio itt a szomszédban, a Surius bácsi.

- Káromkodik? Nekem mindig azt mondta, hogy nem szabad káromkodni. Neki szabad?

- Neki szabad. De csak a béresekre. Azokra is csak akkor, ha nem dolgoznak.

- Mondd csak, kisanyám, volt az én apámnak is felesége, mint ahogy Ofellus bácsinak van?

- Hát hogyan lett volna, szívem. Az édesanyád.

- Hol van az édesanyám? Cinarának is van, meg Fulviusnak is van, csak nekem nincsen. Mért nincs nekem anyukám?

- Meghalt szegényke, mikor te születted. Azóta én vagyok a te anyukád. Nem vagyok én neked jó anyukád?

- Te jó vagy, kisanyám, drága kisanyám. És én nagyon szeretlek. De akkor foglak igazán szeretni, ha mesélni fogsz apukáról. Mesélj el mindent, és én megígérem, hogy olyan szép madártojásokat hozok neked az erdőből, de olyan szépeket, hogy no.

- Nem kell nekem madártojás, édes szívem, mesélek én neked a nélkül is. Meg aztán nem is akarom, hogy a fákra mászkálj, egyszer még lepotyogsz, s agyonütöd magad. Mi lesz akkor velem?

- Én lepotyogok? Én nem, kisanyám. Fulvius igen, az már lepotyogott, mert ügyetlen, de én? No, mesélj!

Pullia behozta a parazsat, mert már hideg volt a szobában. A szénszerpenyő mellé telepedtek. Sylax mindjárt a legjobb helyet választotta ki magának, s Pullia mesélni kezdett.

Elmondta, hogy apuka messzi Ázsiában született, Pontusban. Gazdag ember volt az apja, katonának neveltette a fiát, lett is belőle olyan szép lovaskapitány, hogy csuda. Ezüst volt a mellvértje, fekete toll röpködött aranyveretes sisakján, lándzsája hegyén posztóból varrt piros sárkány libegett, s ha megsarkantyúzta pej lovát, úgy száguldott, mint a szélvész. Mithridatész volt akkor a király Pontusban, apuka volt a legkedvesebb katonája. Hát egyszer háborúba keveredett a rómaiakkal, nagy csatát vívtak, apuka már azt hitte, hogy meg is verik az ellenséget, amikor egyszerre csak észrevette, hogy római lovasság került a hátukba. Úgy volt, hogy áruló akadt köztük, aki titkos úton hátukba vezette a rómaiakat. Előre is meg hátra is nem lehet harcolni, hát bizony az lett a vége, hogy apukát az egész századával együtt elfogták. A foglyokat aztán rabszolgavásárra hurcolták, s mikor a rómaiak a várost is elfoglalták, Pulliát is eladták rabszolgának. Szerencsére ugyanaz a rabszolga-kereskedő vette meg mind a kettőjüket, s így kerültek Venusiába, Valerius quaestor házába. Apuka ispán lett, Pullia a gyerekek mellé került.

Valerius hamarosan megtudta, milyen családból származnak, s mindig különösen megbecsülte mind a kettőjüket. Mikor aztán tíz évig becsülettel dolgoztak a házában, mind a kettőjüket felszabadította, sőt apukához feleségül is adta a leányát, akit Lolliának hívtak. Vékony, beteges lányka volt, nem is túlságosan fiatal, de apuka nagyon szerette, s Lollia is kijelentette, hogy senki másnak nem lesz a felesége, csak Flaccusnak. Így vette el anyukát, így éldegéltek szépen a birtokon, amit Valeriusától kaptak. Pulliát Valerius ezzel a kis házzal jutalmazta, s most is minden hónapban annyi pénzt küld Rómából - mert azóta Rómába került, nagy úr lett belőle -, amennyiből szépen megélhet.

- Hát így volt, szívecském - fejezte be Pullia néni a mesét -, és ugye, hogy ember az apád, és ugye, hogy milyen jó ez a kis ház, és milyen szépen megélünk benne ketten is?

Csakhogy a gyerek már nem hallotta a mese végét, csöndesen elszundított, a feje Pullia néni vállára hanyatlott. Mikor Pullia ágyba fektette, egy pillanatra fölnyitotta a szemét, elmosolyodott, két kicsi karjával átfonta Pullia nyakát, és alig hallható hangon motyogta:

- Kisanyám, drága kisanyám.

Hát ember volt az apja, úr volt, katonatiszt, csak véletlen, hogy a hadi balszerencse lefokozta rabszolgává, s most az a neve, hogy libertinus. A kisfiú már gyerekfejjel megértette, hogy a szabadnak született római polgárok közt egy sincs az apjához fogható. De igazán akkor ismerte meg az apját, mikor hatéves lett, s eljött az ideje, hogy beirassák az iskolába.

De előbb történt valami. Egy ragyogó nyári napon a gyereken nagy elhatározás kelt: véget akart vetni annak a bizonytalanságnak, amely a Voltur-hegy miatt nyugtalanította; nem szólt senkinek, egyedül nekivágott a hegynek. Ment, ment a kora reggeli napsütésben, órákat gyalogolt, déltájban aztán elérte a hegy legalsó lejtőit. Nagyot pihent, ivott a friss forrásból, lepkéket kergetett, virágot szedett, s aztán tovább! Már a hegy derekán járhatott, kicsi lábát fölsebezték a tüskék, ruháját megszagatták a vadbozótok, ereje egyre fogyott, s hiába volt a nagyerős akarat, nem is tudja, mikor, egyszerre csak összeroskadt egy tarka virágos tisztáson: hiába küszködött, hiába mondta magában, hogy csak kicsit pihen, mindjárt megy tovább, a test gyengébb volt, mint a lélek: elaludt.

Jaj, mi lesz veled, kisfiú, a vad hegy oldalában? Mi lesz, ha jönnek a medvék, ha éhesen arra cserkésznek a farkasok, mi lesz, ha mérges kígyók haragnak gyöngye húsdobba, mi lesz veled? Az erdő mélye titokzatosan hallgatott, csak a csend muzsikált benne ringató dalokat. Aludt, aludt a kisfiú, boldog mosoly ült a szája szélén, arca kipirosodott, két kis keze fehéren folyt végig a virágszőnyegen. Álmaiban talán a Voltur fekete csúcsain járt, talán kis Amorokkal hancúrozott olümposzi mezőkön, talán végére járt minden nyugtalanító titoknak.

Senki sem volt, aki látta volna, milyen veszedelmek fenyegetik a gyanútlan gyermeket, senki, csak a vadgalambok, akik ismerik az erdő gonosz állatait. Nagy tanácskozásra gyűltek az öreg tölgyfán, amely őrt állt a gyermek álmai felett, s egyszerre csak mind szétrepültek. Kisvártatva bűgva jöttek vissza, mindegyiknek zöld lomb volt a csőrében: mirtuszág, babérág, borostyánág. Jöttek, jöttek, szálltak a kisfiú mellé, s mind rádobálták a frissen tépett zöld ágakat. Még egyszer megjárták az utat, még egyszer telehintették zöld gallyal a kicsi testet, már nem látszott belőle semmi, csak piros ruhájának egyik csücske kandikált ki az ágacskák alól, amelyek valóságos halomban tornyosultak már fölötte. „Jó, jó - bűgták a vadgalambok -, most már nem eshetik bajod, kisfiú, nem találhatnak rád a gonosz állatok.” De azért nem repültek el onnan, vigyáztak, nagyon vigyáztak, s ha kígyó szisszent a közelben, lecsaptak rá, mint a villám, hegyes csőrüket belevágták pikkelyes testébe, hogy az undok állat menten felfordult, vagy ha tudott, ijedten menekült.

Aludj, aludj, kisfiú, vadgalambok vigyázzák álmodat.

Ki tudja, meddig aludt volna ottan, ki tudja, mi lett volna vele, ha felébred az éjszaka sötétségében, mikor kísértetek járnak az erdő vén fái közt, baglyok huhognak félelmetesen, ember-farkasok ugatnak, s széttépnek mindenkit, aki útjukba kerül? Mi lett volna vele, ha véletlenül nem arra igyekezett volna haza Ampelius bácsi, aki egész nap kint vadászott a hegyen, s most hátizsákjában cipelte haza zsákmányát. Lassan ment, jókedvű volt: sikerült a vadászat. Vígán csapkodta botjával a bozótot, füttyörészett is valami katonanótát, s egyszerre csak megállt. Mi ez? - gondolta magában, mikor meglátta a mirtuszból s babérból hányt dombot. - Mit keres ez a nagy csapat vadgalamb itt a fa tetején, mit bűgnak, mint az orgona, egyre hangosabban, mintha azt akarnák mondani: „Vigyázz, Ampelius bácsi, most, most!”

Aztán hamar jött a bizonyosság: Ampelius megpillantotta a zöld gallyak közül kikandikáló piros ruháskát, félrekotorta az ágacskákat, és egyszerre csak felkiáltott: - Hisz ez Flaccus gyereke! Hát ez hogy került ide?

Mit tudod te, Ampelius bácsi, hol járt a kis Horatius?

A nagyok aligha tudják, mi minden motoszkál az ilyen kisfiú fejében, a nagyok féltékenyen őrzik a titkaikat, de van ám olyan fiú, aki végére akar járni mindennek, nem hagyja magát, így volt, Ampelius bácsi.

- Ki takarta be ezt a gyereket? - tűnődött a malomtulajdonos. - És mit jelentenek a vadgalambok? Nyilván az istenek keze van a dologban - állapította meg jámboran. Mert Ampelius bácsi hitt a csodákban.

Hátizsákjába tömte az ágacskákat, aztán fölébresztette az alvó gyereket. A kisfiú bambán nézett rá, mámorosan az álomtól, és jólesett neki, mikor Ampelius bácsi karjába vette ernyedő kis testét, és vitte, vitte, erdőn-mezőn keresztül, hazafelé.

Öreg este lett, mire hazaértek. Pullia már tűvé tette a várost a gyerekért, de hiába volt minden. Ott vártak a gyerekpajtások is, megszeppenve lapultak a falhoz, nem mert megmukkanni egyik sem. Pullia meg sírt keservesen, megállíthatatlanul, és kegyetlen szavakkal vádolta magát. A Sylax kutya is kétségbeesetten vonított, s az udvaron a tyúkok riadtan dugták össze a fejüket.

- No, Pullia, itt a fiad - állított be Ampelius.

A gyerek csak most ébredt föl igazán. Odaszaladt Pulliához, a nyakába csimpaszkodott, átölelte, eszébe se jutott megkérdezni, mért sír Pullia, csak ennyit súgott a fülébe, hogy a sok bámészkodó ne hallja:

- Kisanyám, éhes vagyok.

Egyszerre eltakarodott a házból mindenki. Pullia néninek eszébe se jutott udvariaskodni vagy köszönni, már csak Ampelius ült ott, s gyönyörködve nézte a gyereket, amint farkasétvágygal falatozik. Aztán szépen elmesélt mindent, kirakta a hátizsákjából az ágacskákat, elköszönt, még utoljára megveregette a kisfiú pufók arcát:

- Máskor aztán ne csavarogj el, hallod-e! Én se járok arra mindig, az istenek se érnek rá mindennap vadgalombokat küldeni, más dolguk is van, aztán megesznek a farkasok!

- Téged is az istenek küldtek arra, Ampelius - mondta Pullia mély meggyőződéssel. - Hála legyen a jóságos Mercuriusnak. - És mélyen meghajolt a házi istenek szobrai felé.

Az öreg Flaccus kint volt a tanyán, csak ötödnapra jött haza, s akkor tudta meg az esetet.

Napokig komoran járt-kelt, nem beszélt senkivel, ugyan min gondolkozhatott?

Kiderült hamarosan. Szeptemberre járt az idő, iskolába kellett adni a gyereket. A kis Horatius már napok óta nyaggatta az apját, hogy mikor mennek el Flavius tanító bácsihoz beiratkozni. Már a Fulvius is beiratkozott, már a Galba is, már holnap kezdődik a tanítás, már verset is faragtak rá a gyerekek, hogy: „Horatius, nagy számár, iskolába jössz-e már?”

- Jó, jó, fiacskám - nyugtatta az apja -, meglesz, meglesz, csak várd meg a sorát.

Nagy tanácskozása volt Pulliával, aznap ott tartotta őket. Lefektették a gyereket, aztán kiültek a kiskertbe, s itt derült ki, hogy min törte a fejét Flaccus az utóbbi napokban.

- Ide hallgass, Pullia - kezdte Flaccus -, Rómába költözünk.

- Megbolondultál, Flaccus? - riadt fel Pullia.

- Nem én. Hallgass végig. Ez a Flavius tanító a legnagyobb számár a városban. Nem tud semmit, nem tanul semmit, csak tanít. Hát mire tudja az ilyen ember tanítani a gyerekeket? Tudod-e, hogy iszik? Mindennap részeg, rezes az orra, reszket a keze, dadog, a gyerekek boriszáknak csúfolják, nem tud fegyelmet tartani, nem tud nevelni, hát ez kell az én fiamnak? Nem - felelt önmagának -, nem adom hozzá a gyereket.

- Hát fogadj mellé házitanítót - tanácsolta Pullia.

- Azt sem. Szokja meg a nyilvánosságot. Az apósom írta a múltkor, hogy Rómában nagyszerű iskola van, egy Orbilius Pupillus nevű híres és kitűnő tanító vezeti. Ahhoz akarom adni a fiút.

- De Rómába költözni? - aggodalmaskodott Pullia. - Itt akarsz hagyni mindent? Mi lesz a birtokkal, a házzal, mi lesz velem?

- Ne félj, mindent rendbe hozunk. Te is velünk jössz, hiszen nem lehet el a gyerek anyja nélkül. A házainkat meg a birtokot bérbe adom. Tudod, hogy egész kis vagyont raktam már félre, az anyjának a hozománya is épségben megvan, aztán ott a nagyapa is: szépen megélünk Rómában, s a gyerek legalább olyan iskolában fog tanulni, ahol embert faragnak belőle, ahol kibonthatja minden tehetségét. Mert a gyerek tehetséges. Nem engedem elveszni.

- De mi lesz velem abban a nagy városban, Flaccus? - siránkozott Pullia.

- Te is csak magadra gondolsz? Mi itt nem számítunk, a gyerekért történik minden. Nézd: először is nem bírom ezeket a nagyszájú, más zsírján kövérré hízott őrmestereket, akiket Sulla telepített ide a nyakunkra. A fiaik is olyan fenn hordják az orrukat, mintha legalábbis szenátorok gyerekei volnának. Nem engedem lenézni a fiamat. Agyonvágnám, amelyik csak egyszer is a szemére merné vetni, hogy csak libertinus gyereke! Flaviusról már megmondtam a véleményemet. A vén részeges, tudod-e, mennyi tandíjat szed? Csak éppen annyit, hogy a mindennapi borocskája kiteljék belőle. Nyolc rézgaras a havi tandíj, négy fej káposztának az ára. Hát lehet ezért rendesen tanítani? De van még egy harmadik okom is. Tudod, az a múltkori eset.

- Melyik eset? - nézett rá Pullia tanácstalanul.

- Az a kaland kint a Voltur-hegyen. Nem látod, hogy az istenek keze van a dologban? Ők küldték a vadgalambokat, ők küldték Ampeliust. A múltkor mondta, hogy sohasem járt még arrafelé, mindig a másik csapáson szokott lejönni a hegyről, de aznap valami megmagyarázhatatlan erő kényszerítette, hogy arra vágjon át a kis tisztás felé. Hát azt mire magyarázod, hogy babérrel, mirtusszal, borostyánnal borították be testét a vadgalambok? Az istenek nagy dolgokra szánták az én fiamat, Pullia.

- Látod, ebben igazad lehet. Ok nélkül csakugyan nem történik ilyesmi. Nyilván az az istenek akarata, hogy nagy ember váljék belőle.

- No, csakhoggy belátod! - nyugodott meg Flaccus. - Hát szedj össze mindent, csomagolj, én a héten nyélbe ütöm a bérletet, s a jövő héten indulunk.

Úgy is lett. Szeptember harmadik hetében megindult a Via Appián három szekér Flaccusék bútorával, ők maguk könnyű fedeles kocsin mentek a szekerek után. Érdekes volt az út, furcsán új volt az éjszakázás ismeretlen fogadóiban, jók voltak a nagy pihenők a nyüzsgő nagyvárosokban, Beneventumban, Capuában, a vásárok, az idegen emberek a venusiai szürke hétköznapiak után. A gyerek szüntelen kérdésekkel ostromolta őket, s mikor Tarracina állomáson meglátták a tengert, a fejedelmi villák gyöngysorát a parti dombokon, nem lehetett bírni vele.

Hát még mikor megérkeztek Rómába, a Via Appia gyönyörű márvány síremlékei között! Bevonultak a városba a Porta Capena tömör boltívei alatt, jobbra hagyták a columbariumokat fehér urnáik százaival, a Scipiók pompás síremlékét, s mikor felkomorlott előttük a Circus Maximus óriási ellipszise, a kisfiú szepegeve és megindultan bújt közelebb az apjához. A szekereket beállították egyelőre a marhavásártér egyik beszállókocsmájába, maguk pedig Valerius házába hajtottak, hogy ott maradjanak addig, míg Flaccus házat vesz a kis családnak.

Valerius már várta őket. Gyönyörű palotája volt a Vicus Patriciuson, az előkelő esquilinusi városrészben. A kis Horatius még életében nem látott ilyen szépet. Hát még a sok rabszolga! Itt a kezét sem kellett kinyújtani az embernek, mindjárt három szolga is ugrott, hogy kiszolgálja! És milyen remek volt a fürdő! Nem volt benne kályha - mert kályhát már Venusiában is látott a gyerek, a gazdag Ampelius házában -, nem volt benne szénszerpenyő, mégis olyan meleg volt a víz is, a levegő is, hogy élvezet volt benne fürdeni, nem úgy, mint otthon, a fakádban.

- Hát ez mi? - csodálkozott az öreg Flaccus.

- Erre büszke vagyok - sietett Valerius a magyarázattal. - Gőzfűtés! Na, ugye, érdekes? Nézd, itt a mozaikpadló alatt rőfnyi magas üreg van, tűzálló téglák állnak benne, kétarasznyira egymástól. Lent a pincében fűtenek, a forró gőz feljön a fal üregében, eloszlik a padló alatt, továbbmegy a falakban, s nemcsak a vizet melegíti meg, hanem a szobát is. Alig húsz éve találta fel ezt a fűtést egyik barátom, Sergius Orata. Nagyvállalkozó, mindenféle furcsa találmánya van. Megvett egy csomó régi házat, mindegyikbe bevezette a központi fűtést, aztán drága pénzen eladta őket. Ma egyik leggazdagabb embere Rómának. No, fürödjetek meg, aztán majd beszélgetünk.

Csuda volt itt minden ebben a házban. A márványos atrium, az aranyhalas vízmedencével, a peristylum gyönyörű kertje meg szökőkútja, a rengeteg márvány- meg bronzszobor, a falfestmények az ebédlőben: az egyiken örömmel ismerte fel a kis Horatius a furfangos Odüsszeusz meg a szirének mondáját. Amint kijött a fürdőből, fehér tunicát adtak rá meg bíborszegélyes kis tógát. Roppant büszke volt az új ruhájára, nagyon vigyázott a tóga redőire, amiket az egyik öltöztető rabszolga művészien elrendezett. Jó élete lehetett ennek is: az öltöztetés volt egyetlen dolga, na, ilyen rabszolgát se látott még; odahaza a rabszolgák mind nehéz munkát végeztek. De nagyapa nagy úr, nála még a rabszolgák se dolgoznak.

Ebéd után felfedező útra indult a házban. Pullia alig győzött a nyomában járni. A férfiak otthon hagyták őket, s elmentek házat nézni. Valerius már kiválasztott egyet a Caeliuson, oda vezette Flaccust. Lassan baktattak fölfelé a Caelius lejtőin, csupa kertés ház volt itt, többnyire tisztviselők családi háza. Az egyik, a Clivus Scauri nevű utca közepe táján, nagyon megtetszett Flaccusnak. Meg is állt előtte.

- Ejnye - mondta -, milyen kedves. Vajon eladó-e?

- Éppen ez az - mosolyodott el Valerius. - Ezt szemeltem ki nektek. Meg is nézhetjük, nem lakik benne senki, csak a kapus. Nagyon is eladó; az öreg tulajdonos most halt meg, alig egy hónapja, s az örökösök alig várják, hogy megkapják az árát. Szegény halászmester meg a felesége, azoknak pénz kell, nem ilyen úri ház. Szabad emberek, elszegényedett rokonai a volt tulajdonosnak. Olcsón megvehetjük.

- Mennyiért? - kérdezte Flaccus, aki álmodni sem merte, hogy ez a gyönyörű ház meg a kert az övé lehet.

- Ötvenezer sestertius az ára, igazán nem sok, a dupláját megéri. Mennyi pénzed van?

- Százezer sestertiust kapartam össze, de hát nem adhatom oda mindjárt a felét! Élni is kell valamiből, meg aztán ez a pénz a gyereké, ebből kell kitaníttatnom. Ó, mennyire sajnálom! Milyen jó lenne a gyereknek itt a jó levegőn! Nem városi gyerek ám ez, a szabadban csatangolt odahaza, mint a vad csikó!

- Hát csak ne sajnáld. Megvesszük. A felét én fizetem. Az unokámnak. Marad hetvenötezer sestertiusod, csak hogy az sem elég ám arra, hogy tisztességesen megéljetez, meg a gyereket is a legjobb iskolába járasd. Megállj. Úgyis unatkoznál az egész napos semmittevésben: majd szerzek neked valami állást. Na, gyerünk a közvetítőhöz.

Estére már meg is volt az alku. A szerződést megkötötték, a vételárat kifizették, másnap be lehetett költözni az új otthonba. Még aznap este eldőlt az öreg Flaccus sorsa is. Vacsora után sokáig szótlánul ültek a kertben, Pullia már lefeküdt a gyerekekkel együtt, elcsöndesedett az egész ház. Egyszer csak megszólalt Flaccus:

- Apa, mit kereshet ez az ügynök, akitől a házat vettük?

- Hát, fiam, ez például igen tisztességesen keres, mert nagyon ügyes, és főleg fáradhatatlan. Ez mindent kiszimatol, mindent nyélbe üt, nagyszerű ember, a vas is arannyá válik a kezében. Házakat és birtokokat közvetít, bányákat, kézművesműhelyeket, de foglalkozik mindenféle ipari és kereskedelmi áru közvetítésével is. Lent van az egyik irodája a kikötőben, ott veszi át a külföldi nagykereskedők megbízásait. Egy százalékot kap a közvetítésért. Tíz éve dolgozik: három négyemeletes háza van meg egy csomó pénze az Alifus és társa bankban, de mellékesen van szép villája meg szőleje is kint Tiburban. Mért, talán kedved volna ehhez a foglalkozáshoz?

- Hogyne. Azért kérdeztem.

- Rendben. Holnapután felviszlek a quaestorhoz, megszerezünk az állami engedélyt - tudod, ez félig hivatalos állás, az állam ellenőrzi az illető megbízhatóságát, s bizonyos fokig felelősséget is vállal érte -, letesszük a pénzügyi tisztviselők collegiumában a biztosítékot, ez huszonötezer sestertius, megkapjuk az egyesület igazolványát, s négy nap múlva coactor vagy. Sok szerencsét!

- Komolyan? Hát ennek nagyon örülök. Én nem akarok annyi pénzt szerezni, hogy még villám is legyen Tiburban, hiszen ha a gyerek készen van, csak visszamegyek én Venusiába. Csak annyit akarok keresni, hogy biztosítsam a fiam jövőjét.

- Annyit keress, amennyit csak lehet. A mai világban senki sem tudhatja, mekkora vagyon elég. Háború meg telepítés meg kisajátítás meg proskribálás: senkinek se biztos a feje meg a vagyona.

- Hát akkor holnap berendezkedünk, holnapután pedig újra felkereslek, s megyünk a hivatalos formásokokat elintézni meg irodát bérelni. Városi iroda nekem nem is kell, a kikötőben akarok dolgozni.

- Jó, jó. Örülök, hogy kedved van hozzá.

Minden úgy ment, ahogy kitervezték. Kényelmesen berendezkedtek az új házban, Pullia úgy vezényelt, mint egy tábornok, a szolgák egy nap alatt rendbe hoztak mindent, megkapták a beosztásukat, s aztán megindult az élet a maga útján. Flaccusnak első dolga volt elvinni fiacskáját Orbiliushoz.

Azt a pillanatot, mikor megállt a mester előtt, sohasem felejtette el életében.

ORBILIUS ISKOLÁJA

Korán kellett indulni, még nem is volt egészen világos. Az egyik szolga kézilámpát vitt előttük. Így is eleget bukdácsoltak, míg leértek a Vicus Tuscusra, ahol Orbilius iskolája volt. Az apja kézen fogva vezette a kis Horatiust, aki nem győzte bámulni a mindenfelől összeseregülő gyerekhadat. Jöttek, jöttek, mindegyiket legalább két pedagógus rabszolga kísérte, finom ruha volt rajtuk, szépek voltak a könyveik, a táskáik, az írószereik. Szenátorok meg lovagok gyerekei, jól táplált, elkényeztetett fiúk, aranybulla a nyakukban, biborszegélyes tógájuk finom posztó, puha piros saruik nem is kopogtak a kövezeten. Mert itt minden utca kövezve volt, nem úgy, mint otthon, Venusiában.

Nem olyan iskola volt ez, mint a részeges Flaviusé, nem holmi ütött-kopott bódé, hanem szép kőépület, rajta nagy ablakok, bent szék meg asztal minden fiúnak. Jöttek, jöttek a gyerekek, oldalukon lógott a bádogtok a számológövecskekkel, megzörrentek a kövek minden lépésük-nél, s ütemes csörgéssel kísérték lábaik ritmusát. Ott lógott oldalukon az írotábla is, szépen kettőbe hajtva, szíjjal összekötözve, belül a viaszán bizonyosan ott a kész lecke, a számtan-meg az írásbeli feladat. Az írotábláról vékony madzagon lógott az íróvessző, a fémesen csillogó stilus, és oda-odakoccant a bádogtokhoz. Nyakukban lógott a bőrtáska is, benne a könyvek, bizony eleget kellett cipelni a szegény kis iskolás gyereknek.

Horatiusnak még semmije se volt, se számológövecskéi, se írotáblája, se íróvesszője, se könyvei. Csak ment, ment, nézte őket, irigykedve és elfogultan, s valahogyan nagyon boldognak érezte magát, hogy az apja itt van mellette.

A kapuban megtorlódtak a gyerekek. A rabszolgák eloltották a lámpákat, a pedagógusok elengedték a fiúk kezét, s megfordultak, mentek haza. Most egyszerre fölszabadultak, egymás hegyen-hátán tódultak be az ajtón, zsvajuk fölverte a házat. A vásári zürzavarból érthetetlen és zagyva mondatok ütötték meg a kis Horatius fülét:

- Julius, hallod-e, nincs meg a számtanom, ideadod?
- Három színes golyó.
- Megadom.
- Hé, Lucius, meddig van a könyvnélküli? Én csak két sort tanultam.
- Na, lesz nemulass! Hat sor van föl.
- Polluxra! Te, én meglógok!
- Metellus, tudod a törteket?
- Tudja a csoda! Nem lehet megtanulni. A mama se tudja, hiába kérdeztem.
- Én se tudom. Ha fölszólít az öreg, végem van.
- Én már nem bírom a nádpálcáját. Olyan érzékeny a bőröm, ott, tudod...
- Gyerekek, lopjuk el!
- Buta! Hát azt hiszed, nem vesz másikat? Nádpálca nélkül nem lehet tanítani.
- A papa is azt mondta, hogy jó az a kölyöknek, meg hogy a gyerek verve jó, meg hogy ebsont beforr, meg ilyeneket.
- De a törteket nem tudják ők se! Őket ki veri meg?

- Szamár vagy. A nagyok nem hagyják magukat. Visszaütnek.

Hanem aztán, mikor benyitottak a terembe, egyszerre olyan csönd lett, mint a templomban. A katedrán ott állt a magas, szikár Orbilius, homlokát ráncolta, szemöldökeit összevonta, nádpálcáját a markában szorongatta, s könnyedén veregette vele a combját, könnyedén, kihívón, mintha ezt mondta volna: „Na, itt vagytok, mákvirágok! Csakhogy itt vagytok! És ha szépszerével nem megy, ezzel verem belétek a tudományt!”

A gyerekekben, mint minden reggel, megfagyott a vér. Síri csöndben rakták ki könyveiket, írotábláikat, számológövecskéiket, aztán leültek. A légy röptét is meg lehetett volna hallani a teremben, ha egyáltalán lett volna olyan vakmerő légy, amely ide berepül. Orbilius kiegyenesedett, vékony ajkain holmi gúnyos mosoly villant, aztán megszólalt:

- Na.

Ebben a pillanatban nyílt az ajtó, és belépett rajta Flaccus. Kézen fogva vezette kisfiát: Orbilius előbb fölháborodottan sújtott tekintetével az ajtó felé, hogy egyetlen pillantással megsemmisítse a szentségtörőt, de mikor látta, hogy új tanítványról van szó, megenyhült az arca, s kérdőn nézett Flaccusra, aki már előtte állt a gyerekekkel, s mindjárt meg is szólalt:

- Szeretném beíratni hozzád a fiamat, mester.

- Foglalkozásod? - kérdezte Orbilius, mert szerette megválogatni a tanítványait.

- Földbirtokos vagyok Venusiában. Azért költöztem Rómába, hogy a fiamat a te iskoládba járathassam.

- Helyes - mondta Orbilius elismerően, és diadalmasan végignézett a termen, mintha azt akarta volna mondani a fiúknak: „Ide nézzetek, ez vagyok én!”

- Egyébként a fiam értelmes, okos, szófogadó gyerek. Nem lesz sok bajod vele - folytatta Flaccus.

- Majd elvállik - torkolta le a mester, mert ez már beleavatkozás volt az ő mesterségébe. Csak ő tudta, mennyi baja volt minden értelmes, okos gyerekkel. Mert neki mindegyikkel baja volt, különben hogy igazolta volna a nagy tandíjat?

- Egyébként Valerius praetor az apósom - jegyezte meg Flaccus, hogy valamivel még beajánlja kisfiát. A Valerius névre a mester fölkapta a fejét, helyeslően bólintott, de nem volt különösebben meghatva: elvégre a konzulok fiai is az ő iskolájába jártak. Flaccus folytatta: - Mindjárt meg is fizetem az első havi tandíjat.

- Két denarius - közölte Orbilius hidegen.

Ez igen - gondolta magában Flaccus -, nem nyolc rézgaras, mint a részeges Flaviusnál! Az ötszöröse! Ezért már igazi tudományt lehet kapni!

A gyerek ott szepegett az apja mellett, és szótlan elfogultsággal hallgatta a nagyok beszélgetését. Most aztán rá került a sor.

- Na, fiacskám - fordult hozzá Orbilius, olyan zord tekintettel, hogy a gyereknek egyszerre elakadt a lélegzete -, mi a neved?

- Quintus Horatius Flaccus - dadogta a gyerek.

- Hol születél?

- Venusiában - felelte a kis Horatius bizonytalanul.

- Mikor? - faggatta tovább a mester.

A gyerek kérdően nézett az apjára. Flaccus megmondta az adatokat, megfizette a tandíjat, megkapta a szükséges utasításokat, aztán elköszönt. Még aznap megvette a könyveket és írószereket, s másnap reggel már a kis Horatiust is két rabszolga kísérté az iskolába. Aki látta a jól öltözött szolgálkat, a finom ruhás, ápolt kisgyereket, oldalán a drága bőrtáskát, bátran a konzul vagy legalábbis valami gazdag ember fiának nézhette.

Jaj, de furcsa volt az első nap az iskolában! Orbilius tanító úr éppen a törtéket nyaggatta. A gyerekek feleltek is, nem is, a nádpálca sűrűn suhogott a hátukon.

- Albinus, ha egy asból elveszel öttizenketted unciát, mennyi marad? - pattogott a kérdés.

Nagy neszezés támadt a teremben: a gyerekek szaporán tologatták félre a kövecskéket a számoló táblán.

- Marad... marad... hat tizenketted - dadogta a pufók kis Albinus.

Durr! Nagyot csattant a nádpálca a hátán.

- Lucius! - vezényelt a tanító úr.

- Marad hét tizenketted - vágta ki a gyerek.

- Jól van, leülhetsz. Metellus, ha egy ashoz hozzáadok hat tizenkettedet, mennyi lesz? - faggatta Orbilius a legrosszabb számolót.

- Tanító úr kérem, nem tudom. A mama se tudja.

- Csönd! - förmedt rá a mester. - Törzshajlítás előre!

A kis Metellus megadta magát sorsának. Lehajolt, és behunyt szemmel várta a szokásos adagot. Orbilius olyan ötöt sózott a puhábbik felére, hogy csak úgy porzott. Metellus bömbölt. Aztán vállat vont, és visszament a helyére. Rossz volt ülni, égtek a hurkák a combján, de azért boldogan súgta oda a szomszédjának:

- No, hála legyen Mercuriusnak, mára már túl vagyok rajta!

Furcsa ember volt ez az Orbilius. Beneventumban született, Athénben tanult, és a hivatalnoki pályára lépett, de nem vitte tovább a rendőrdíjnokságnál. Összeférhetetlen, izgága ember volt, sokat tartott a tudományára, különösen büszke volt arra, hogy nála jobban senki sem ismeri a régi irodalmat, de hát mi köze volt ennek a rendőrséghez? A kollégáival fölényeskedett, a feljebbvalóival gúnyosan, leereszkedő hangon beszélt, az aktákat bizony hetekig nem intézte el, mélységes megvetéssel és undorral dolgozott a hivatalban, már amennyit dolgozott, mert többnyire verseket meg értekezéseket írt. Úgy járt be az ólombányába - így nevezte a hivatalt -, mint egy megbántott isten, akit rangján alul álló munkára kényszerített a kegyetlen sors. Egyszer aztán megpofozott valakit, aki ügyének elintézését sürgette nála; az illető se volt rest, szaladt a rendőrfőnökhöz, s az lett a nóta vége, hogy Orbiliust rövid úton elcsapták. Most aztán élhetett az irodalomnak.

Az irodalomnak igen, de az irodalomból bizony nem. Két hónapig a fellegekben járt, olvasott, írt, kiadót keresett remekművei számára, de udvarias kifogásokkal mindenütt elutasították. Sértődötten távozott az irodalom berkeiből, s mintegy hogy bosszút álljon az értetlen emberiségen, beállt katonának. Itt szerencséje volt: nyers modora, fölényeskedése, erőszakossága hamarosan meghozta neki az őrmesteri rangot. Sokáig szolgált, végigcsinált néhány hadjáratot is, később kezelő őrmester lett belőle, s a katonai szállítások révén jól megszédte magát. Negyvennyolc éves korában aztán megelégte a katonai dicsőséget: hogy ő egész életére centurio maradjon, azt nem! Hogy minden kölyök százados parancsolgasson neki, Orbilius Pupillusnak, hogyne!

Fogta magát, kivette a végkielégítését, s búcsút mondott a csillogó egyenruhának.

Most már gondtalanul megélhetett a pénzéből, de az irodalom csak nem hagyta nyugton. Addig törte a fejét, hogy hogyan kamatoztassa tudományát, míg végre elhatározta, hogy iskolát nyit. És kiderült, hogy igaza volt: most találta el az életpályáját. Amilyen rossz volt hivatalnoknak meg írónak, olyan kitűnő tanító lett belőle. Hogy verekedett, hát jó, jó, attól még nem tört csontja egy gyereknek sem! Hanem tanítani aztán tudott. Keményen fogta a gyerekeket, nem nyugodott, míg mindegyiknek a fejébe bele nem verte a számtant meg az irodalmat meg a nyelvtant, és annyi bizonyos, hogy mindegyikből ember lett. A főiskolákon mindig az ő tanítványai boldogultak legjobban, ötvenéves volt, mikor megnyitotta iskoláját Rómában, most ötvenöt. Öt év elég volt arra, hogy iskolájának híre menjen egész Italiában. Jó tanító volt, akárki mit beszél, s ezért a szülők is megbocsátották neki, hogy olyan szenvedéllyel táncoltatta a nádpálcát a gyerekek hátán. Mercuriusra! Nem szabad irigyelni az emberektől az apró örömeiket.

Sokáig tartott a számtanóra, jólesett utána a tízórai, a kinyújtózkodás, a terefere, libamájak és kolbászok cseréje, mert bizony mindegyik azt az ételt szerette jobban, amit a másik vitt az iskolába. Jólesett tíz percig teli torokkal ordítózni, verekedni, hogy aztán a csengetésre mindenkinek torkán akadjon a hang, alázatosan leüljön ki-ki a helyére, s elmerüljön Livius Andronicus Odüsszeia-fordításának mérhetetlen gyönyörűségeiben.

Már a számtant is lelkesen és szigorúan tanította Orbilius, de mi volt ez az irodalomhoz képest! Itt volt aztán igazán elemében! Livius Andronicus ódon és döcögő versei, amelyeknek latinsága oly idegen és tudományos volt a gyerekek fülének, Orbilius szerint a tökéletesség netovábbjai voltak. Lelkesen szavalta a patinás sorokat, magyarázta szépségeiket, s akkor volt igazán boldog, ha a fiúk folyékonyan és pattogtatva ontották magukból a jó adagokban feladott könyvnélkülit.

Ebben Horatius volt a legkülönb. Egyik fiú sem tudott olyan szépen verseket mondani, mint ő, s megtörtént az a csodálatos eset, hogy Orbilius ismételten megdicsérte. Még most is rejtély, hogy a komor falak nem dőltek össze ennek a csodának hallatára. De hát Horatiusban valami különös adomány volt ez: érezte a versek ritmusát, s nemegyszer megesett, hogy ha hirtelen nem jutott eszébe az eredeti szöveg, maga költött hozzá szavakat vagy félsorokat. Ilyenkor Orbilius fölkapta a fejét, hegyezni kezdte a fülét, mint a nemes paripa, botjával nagyot csapott az asztalra, s némi elismeréssel a hangjában csak ennyit mormogott:

- Ejha!

Egy pillanatra megállt a versáradat, Horatius megtorpant, de senki sem értette, mit mondott az öreg.

- Na - nógatta a gyereket -, folytasd.

Élvezte, határozottan élvezte a dolgot. „Na, ebből a gyerekből költőt faragok” - gondolta magában, mert nem tudta, hogy a fiút az istenek már a Voltur-hegyen eljegyezték a költészettel.

A gyerekek rettentően irigyelték a kis Horatiust, és hogy bosszút álljanak rajta, elnevezték csipásnak. Nem volt szép tőlük csúfot üzni a kisfiú egyetlen fogyatkozásából, de hát a gyerekek kiskora óta szemhurutja volt, nem is múlt el soha életében, hát ebbe kapaszkodtak bele a kis gonoszok. Lippus, Lippi, Philippus, Philippi - így csúfoltak a kölykök a nyelvtani példákkal, s ilyenkor a kis Horatius dacosan leszegte fejét, nem szólt semmit, nem tiltakozott, nem verekedett, nem árulkodott sem az iskolában, sem otthon, ez az ő külön fájdalma maradt.

De nem is barátkozott egyik fiúval sem. Egyedül volt, és jól érezte magát a maga társaságában.

Csak egyszer szólt az apjának, hogy fáj a szeme, mire az öreg elvitte a szemorvoshoz. Fiatal ember volt az orvos, nézegette, vizsgálgatta, tükrözte, csóválta a fejét, aztán azt mondta:

- Azt hiszem, makacs hurut, sokáig fog tartani.

Hát ebben igaza volt, bizony sokáig tartott. Rendelt rá borogatásokat kamillafőzettel, aztán valami kenőcsöt is adott. De maga is tudta, hogy ez csak annyit ér, mint a ráolvasás. Érezte, hogy ehhez nem elegendő a tudománya, de természetesen ezt a viláért sem vallotta volna be. Bezsebelte a fizetséget, aztán el is felejtette az egészet. Sietett a fogadóirodába: a kis doktor szenvedélyes lóversenyjátékos volt, a kékek párthíve. Mostanában valahogy olyan szerencsétlenül játszott, hogy azokon vesztette el minden keresetét. Ez idő tájt a zöldeknek kedvezett a szerencse.

Lippus, Lippi, Philippus, Philippi - most már dallamot is találtak ki rá a gyerekek: Plautus egyik vígjátéki énekének a csúfolódó dallamát. A gyerek már nem törődött velük, de azért belül eleget emésztette magát. Rossz napjaiban s rossz éjszakáin szüntelenül ott zümmögött a fülében: Philippi, Philippi. Gyötörte, kísértette, kísérte ez a név. Már régen elkerült Orbilius iskolájából, ez a név nem hagyta el, olyan volt, mint a kullancs, mint az árnyék, vele ment, nem tárgított mellőle, szorongatta, mint a lidércnyomás. Vele maradt Athénben is, és ha Phaidrosz tanár úr kiejtette ezt a nevet, a nagy Horatius is összerezsent.

... Egyszer aztán találkozott vele, s akkor tudta meg, hogy ez a végzete.

De még egyelőre itt ült Orbilius mester iskolájában, és izzadva kaparta íróasztalja viaszába a szöveget, amelyet az öreg gondosan szótagolva diktált. Szép gyöngybetűket kanyarított a kis Horatius, és az írásának az volt a nevezetessége, hogy nem akadt benne helyesírási hiba. Ez csak újabb ok volt arra, hogy Orbilius megdicsérje, a gyerekek meg annál jobban csúfolják.

Mikor aztán Plautusra meg az értelemgyakorlatokra került a sor, a kis Horatius egyszerűen verhetetlen volt. Remekül értette Plautus vígjátékainak régies latin nyelvét, nagyszerűen felismerte a bonyolódott versformákat, és most már mindennapos eset volt, hogy ha valaki akármiben hibázott vagy megakadt, Orbilius szinte gépiesen mondta:

- Majd Horatius.

Ezen már senki sem csodálkozott, de azt igenis mindenki észrevette, hogy mióta a kis Horatius velük jár, a mester valamivel kevesebbet verekszik. Metellus most már csak minden második nap kapott pálcát. Az lett volna a dolgok rendje, hogy ezért hálások legyenek Horatiusnak, de bizony csak annál jobban haragudtak rá, irigyelték ezt a libertinuskölyköt, akinek minden sikerül. Szenátorok, lovagok gyerekei rosszul palástolt féltékenységgel néztek a zömök kisgyerekekre. Csúfolták, ahogy kifért a torkukon, csak éppen lefőzni nem tudták.

Így múltak az évek Orbilius iskolájában, s a múltó évek meghozták a kis Horatiusnak a megérdemelt elismerést is. Szívóssága, nyugalma, rendületlen türelme végre is lefegyverezte a gyerekeket. Egy szép napon, ekkor már tizenkét évesek lehettek, Horatiusnak különösen nagy sikere volt: az öreg Orbilius olyasfélét mondott, hogy nézzétek meg jól ezt a fiút, ebből még nagy ember lesz - hát a szünetben az egyik kölyök megint föllevenítette a régi nótát. És akkor valami nagy dolog történt.

Lucius, az osztály atlétája, keményen odalépett a csúfolkodó Albinushoz, és szó nélkül két olyan pofont kent le neki, hogy a gyerek végignyekkent a kőpadlón, mint a zsák. Erre aztán olyan eget verő éljenzés harsant, hogy a falak is belesiketültek. És megtörtént az a szokatlan eset, hogy Orbilius kijött a szobájából, és szétnézett a csatatéren, amit még sohasem tett. Egyetlen szempillantással átlátta a helyzetet, komoran bólintott, és visszament a szobájába. Mikor Albinus bement hozzá panaszkodni, az öreg csak ennyit mondott neki:

- Horatiust eddig csak az istenek védelmezték, most már, hála Mercuriusnak, az emberek is pártját fogják. Megértetted?

Nagyot reccsent a hangja, és Albinus úgy repült ki a szobájából, mintha parittyából lőtték volna ki.

Az öreg Flaccus duzzadó örömmel látta, milyen szépen halad a fia a tudományokban. Orbilius csak dicsérni tudta, s a legnagyobb dicséret az volt, hogy mindössze az első évben kapott tőle kétszer verést, azóta soha nem táncoltatta a hátán a nádpálcáját. Pedig ezt alig négy-öt gyerek mondhatta el magáról. A harmadik évtől kezdve ő volt az osztály legjobb tanulója, s az is maradt végig. Tizennégy éves volt a fiú, mikor az öreg Orbilius kijelentette Flaccusnak, hogy vigye felsőbb iskolába, mert ő már nem tudja mire tanítani. A gyerek ekkor már olvasta az egész latin irodalmat, magánszorgalomból megtanult görögül is, és apja jóvoltából annyi görög és latin könyve volt, hogy már nem fértek el az egymás mellett sorakozó hat bronzhengerben, hanem polcot kellett nekik csináltatni. Ott heverték a tekercsek, szép rendben, pirosra festett fahengerekre csavarva, a fahengerek végén cédula, rajta a szerző neve és a mű címe. Livius Andronicus, Naevius, Ennius, Plautus, Varro, Lucilius könyvei mellett ott hevert az öreg Cato történelme, aztán a földművelésről írt remek kis könyve - ezt még az apja is nagy élvezettel olvasságta -, ott voltak Terentius vígjátékai, ezeket jobban szerette Plautus darabjainál, és ott voltak Catullus versei, a legdivatosabb modern versek, amelyek körül nagy viták dúltak akkoriban. Mióta meglátta a könyvet a Sosius testvérek boltjának kirakatában, nem volt nyugta. Drága volt a kis könyv, de addig takarékoskodott, míg végre a születésnapj pénzával együtt volt az ára. Ez a december nyolcadika volt a legszebb születésnapja.

Mégis, legtöbbet olvasta Lucretius Carus hexameterekben írt könyvét: A természetről. Epikurosz filozófiáját ezekből a csodálatos versekből ismerte meg, már amennyire megismerte, mert bizony nem értette meg az egészet. De olyan új világ tárult itt fel ámuló szemei előtt, hogy elhatározta: filozófus lesz.

Ez is a születésnapján történt, december nyolcadikán, de ekkor már tizenhat éves volt. Már két éve Syronus főiskolájába járt, ahol filozófusokat olvastak, szónoki beszédeket szerkesztettek és adtak elő, megismerkedtek az írásművek elméletével és az irodalmi alkotás titkaival és módszereivel. Itt már Arisztotelész költészettana volt a fő olvasmány, de olvasták Platón utolérhetetlen dialógusát, Szophoklész megrázó tragédiáját és Arisztophanész pajkos vígjátékait is. Itt főképpen a görög irodalmat tanulmányozták, az örök mintaképeket, amelyek - mint Syronus tanította - minden műfajban örökkévaló értékeket adtak az emberiségnek. Itt hallotta először, rendszeres előadásban, Epikurosz filozófiáját is, s annyit beszélt róla apjának, hogy az öreg mindjárt megvette a Kúriai egy példányát. Onnan kezdve aztán együtt olvasságatták csöndes téli estéken, a kályha mellett, a nagy ebédlőben, a lakás meghitt szögletében.

Mert kályha is volt ebben a római házukban. Flaccus nagyon vigyázott a gyerekekre, s Valeriustól tudta, hogy a római tél bizony néha nagyon kemény, s majdnem minden évben havazik is itten. Most is, ezen a nevezetes december nyolcadikán, most is vígan pattogott a tűz a pohos kályhában, recsegték-ropogtak az illatos fenyőfahasábok, Flaccus nagy karosszékben ült a kályha mellett, Horatius ott állt előtte, s míg Pullia lázasan jött-ment, tett-vett, hiszen vendégeket várt, apa és fia csöndesen beszélgetett egymással.

- Tudod-e - kezdte az apja -, hogy még nem is vettem ajándékot neked erre a legszebb születésnapodra?

- Milyen jó - mondta a fiú, és elpirult -, nagyon szeretnék kérni tőled valamit.

- No, ki vele! - biztatta az apja, s örült, hogy nem kell ajándékon törnie a fejét.

- Csakhogy én valami nagyot akarok kérni - kockáztatta meg félénken Horatius.
- Ki vele, fiam - nógatta Flaccus -, ha futja a pénzemből, meglesz.
- Apám - mondta Horatius, és reszketett a hangja -, Athénbe szeretnék menni a főiskolára.

Kimondta.

- Athénbe - töprengett el Flaccus -, Athénbe. Hát azt hiszem - s elmosolyodott -, lehet.

Hiszen neki is ez volt minden vágya! Azért dolgozott, azért gyűjtött, hogy a fiát végre Athénbe kiküldhesse. A tudománynak ezt a fényűzését csak a gazdag emberek fiai engedhették meg maguknak, és Flaccus büszke volt rá, hogy a fiának ezt is meg tudta adni. Egész életében keményen dolgozott, s most itt volt az aratás! Hiszen tulajdonképpen gazdag ember volt: irodája remekül jövedelmezett, egész kis vagyont tett félre már, csöndes estéken ki is számította, hogy hat évre elegendő lesz a fiának Athénben az, amit félretett. Nagyon boldog volt ezen az estén.

- Elküldesz? - kiáltott fel Horatius hitetlenül, mert sohasem törődött vele, mije van az apjának. Neki mindene megvolt, s ő csak a könyvekben élt. - Elküldesz? - ismételte, aztán könnyezve borult az apja nyakába. Az öreg Flaccus nem szeretett érzékenyülni, legalábbis nem szeretne mutatni, hát keményen legyűrte a könnyeit, megveregette a fia hátát, és csak ennyit mondott, kissé fátyolos hangon:

- No, te gyerek, no, agyonnyomsz.

De Horatius már elengedte az apját, odaszaladt Pulliához, átölelte, megpörgette, aztán körültáncolta vele az ünnepre terített asztalt:

- Athénbe megyek, kisanyám, Athénbe megyek! Kisanyám, olyan boldog vagyok!

Pullia elfehéredett: hogy engedje ő ezt a gyereket egyedül a világba? De mikor látta a bátyja arcát, látta a fiú bolond örömét - még soha nem látta ilyennek ezt a gyereket! -, nem szólt semmit, csak lehajtottá fejét, és csöndesen elsírta magát. Hogyne, hogyne - gondolta magában -, hiszen a fiú Platónt olvassa már, hát hogyne mehetne egyedül ki a világba. Diana, segíts, hogy múlik az idő!

Megjött Valerius nagyapa is, ő hozta ajándékba a férfitógát, amelyet ezen az estén kellett felvenni. Gyönyörű darab volt, puha fehér posztó, szinte vakította a szemet. Valerius nagyapa elhozta az öltöztető rabszolgát is, hogy szép redőkben igazgassa el majd a fiún az új ruhát. Valerius szerette a divatos öltözködést, bár nem volt már mai gyerek, de azért fiatalosan tartotta magát, s most is megakadt rajta az asszonyok szeme. De hát ugyan mi divatot lehetett csinálni ezzel az ősi ruhadarabbal, amelynek szabásán nem változtattak a századok, s a színe is fehér volt már a királyok óta? A bonyolult és művészi redőzet volt az egyetlen lehetőség, hogy valaki ezt a férfias és komoly ruhát elegánsan viselje.

De hozott a nagyapa mást is: finom bőrzacskót adott át unokájának, benne tíz darab fényes aureus csengett. Tíz arany, egész kis vagyon! Míg Horatius hálásan megcsókolta a jó nagyapa kezét, azt gondolta magában, hogy mind a tízen könyveket fog venni, de majd csak Athénben.

Pullia kisanya már tudta, de az apjának csak most vallotta be, hogy a mai ünnepre két barátját is meghívta. Flaccus boldog volt, hogy a fia végre barátkozik valakivel, hiszen kiskorában mindig csak a szomszédok rabszolgagyerekeivel játszott, s igazi barátja nem is volt soha. Horatius elmondta, hogy az egyik Lucius Varius Rufus, római fiú, azaz már inkább ifjú, mert jóval idősebb nála, legalább nyolc évvel, s máris közkézen forog néhány sikerült verse. A másik

Publius Vergilius Maro, felső-itáliai fiú, Andesben földbirtokos az apja, valahol Mantua mellett, komoly, szerény, félénk fiatalember, ezt is csak a versek érdeklik.

Horatius büszke volt, hogy kitüntették barátságukkal, és nagyon boldog volt, hogy elfogadták mai meghívását.

Öten lesznek hát ezen a bensőséges családi ünnepen. Pullia öt terítéket tesz fel az öt férfinak, külön asztalra rakja ki az ajándékokat, bizony Ofellus bácsi sem feledkezett meg erről a napról: ő küldte a malacot, de küldött ám egy fonott korsó caecubusit is, ez volt a legdrágább kincse.

- Ejnye, ez az Ofellus - mondta az öreg Flaccus remegő hangon -, ejnye.

- Milyen kedves - egészítette ki Pullia a félbenmaradt mondatot.

Hat láng égett a bronzcsillárban, a falakon hullámozó borostyánfüzerek sötétzöld levelei megcsillantak, az asztalon gyertyák fényében szikráztak a babérágak. Vörös arretiumi tányérokkal terített Pullia, kanál, villa, asztalkendő, ezüstpohár minden tányér mellett, öt rabszolga állt sorfalat az asztal szabad végénél, az asztal másik három oldalát kerevetek ölelték körül. Megjött Varius meg Vergilius, úgy fogadták őket, mint a családtagokat.

Végre elkövetkezett az ünnepség perce: Flaccus levette fiáról a bíborszegélyes tógát, s feladta rá az egyszerű fehér férfitógát, amelynek redőit boszorkányos ügyességgel nyomban művésziesen elrendezte az öltöztető.

- Jól van, Lucio - dicsérte meg Valerius -, hazamehetsz.

- Édes fiam - kezdte Flaccus ünnepélyesen -, mátol kezdve teljes jogú római polgár vagy. Úgy viselkedjél, hogy mindig méltó légy erre a névre.

- Fogadom, hogy méltó leszek Rómához - mondotta Horatius elfogultan a szertartás szavait, s aztán sorra ölelték valamennyien.

Most bort és kalácsot áldoztak a házi istenek szobrai előtt, s Horatius meggyújtotta az örökmécset a maga kis Lar-szobrocskája alatt. Valerius imádkozott, s ezzel vége is volt a szertartásnak.

Flaccus asztalhoz hívta a vendégeket, Pullia még meggyújtotta az asztal közepén pompázó hatalmas tortán a tizenhat kis gyertyát, aztán nekiláttak a remek vacsorának. Hej, milyen finom volt Ofellus bácsi malaca! Valóságos költemény, mondta Varius. Hát soha még költemény olyan népszerű nem volt, mint ez a malac. Igaz, hogy Dorisz remekbe sütötte, borssal, köménnyel, gyömbérrel fűszerezte, s mikor a szeletelő rabszolga fölívta az asztalon, uramfia, sült fenyőrigók potyogtak ki belőle! Ilyet se látott még Flaccus asztala!

- Istenek eledele! - jegyezte meg Valerius elismerően.

- Ilyet se eszel Athénben - sajnálkozott Pullia -, ó, mennyit fogsz koplalni, lelkem!

- Nem fog koplalni - reccsentett rá Flaccus. - Nem engedem! Nem fogsz minden pénzt könyvekre költeni, hallod-e, fiam?

- Hát Athénbe mégy? - lelkenedett Varius.

- Ezt kaptam az apámtól születésnap ajándékkul - felelte boldogan Horatius.

- Megérdemli - fordult Vergilius a boldog apához. - Ő a légtől különb köztünk.

- De Maro - szabadkozott Horatius.

- Hát csak vitatkozatok, fiúk - szólt közbe Valerius -, én majd addig egyet-kettőt iszom ebből a caecubusiból.

Hanem ezt már nem hagyták annyiban. Költészet mint költészet, de ez a bor maga a megtestesült Bacchus. Kortyogtatták, ízlelgették, csettintettek utána a nyelvükkel, még nem is ittak ilyet. A triclinium megtelt a nemes bor virágos-mézes illatával.

- Ahogy itt ültök hárman - kedélyeskedett Valerius -, úgy érzem, lesz valami belőletek, íme, Flaccus, benne lesz az irodalomtörténetben, hogy a te házadból indult el az új latin irodalom. És mondjuk: én vagyok ennek az irodalomnak a nagyapja.

Nagyot nevettek a furcsa ötleten, s aztán már csupa vidámság volt az egész este. Ezer tréfa szikrázott, ezer terv röppent fel, mint színes szappanbuborék. A három jó barát együtt járt Syronus mester iskolájába, s most sorra vették társaikat. Varius remekül utánozta őket, Horatius találó megjegyzésekkel csipkedte a gyöngéiket, csak Vergilius nem bántott senkit. Csak ült, mosolygott, néha ivott egyet, attól kigyulladt az arca, és mindig olyan volt, mintha szégyellné magát.

- Őcsém - szólt oda neki Valerius -, nem vagy te lány?

Ezen még Pullia néni is nevetett. No de ilyen bolondot! De a nagyapa már ilyen volt, örökké vidám, legényes, tréfás, örökifjú.

Éjfélig maradtak együtt, virágos hangulatban, boldogan, csak Horatius komorodott el egy pillanatra: a kis Cinarára kellett gondolnia, gyerekkori játszópajtására, akit hat éve nem látott már. Vajon szép lány lett-e belőle? Vajon gondol-e még rá, ott az apuliai virágos rétek illatában? Most jó volt arra gondolni, hogy ha Athénbe megy, előbb ügyis ellátogat Venusiába, s akkor meglátja a kislányt, barna haja már bizonyosan nem kócos, szikrázó szeme már bizonyosan nem ég vad lázokban, mint az eszeveszett hajkurászások idején, meg is nyúlt talán, hogyne, hiszen tizenöt éves már. És megvan-e még a régi huncut mosolya?

A visszaemlékezés melegítette át vagy a bor, nem tudni, de annyi bizonyos, valami nyugtalan-ság bizsergett benne, mióta Cinara fölmerült a múltak rózsaszín ködéből.

Szép volt ez az este, nagyon. De egyszer mindennek vége szakad: jöttek a rabszolgák a kézi-lámpákkal, és hazakísérték a vendégeket. Aztán elcsöndesedett a ház, ki-ki a hálósobájába vonult.

Horatius ezen az éjszakán Athénről álmodott.

Éppen jókor jött Flaccusnak az az elhatározása, hogy a fiát Athénbe küldi. Rómában kezdett elviselhetetlenné válni a helyzet. A politikában viharfelhők tornyosultak. Caesar meghódította Galliát, diadallal hordozta meg a római fegyvereket a ködös Britanniában; Cicerót, a haza atyját, aki megmentette Rómát Catilina összeesküvésének borzalmaitól, száműzték, majd a nép örömujjongása közben visszahívták; Rómában Pompeius leste féltékenyen Caesar sikereit, s minden percben készen volt az ugrásra, hogy leteperje gyűlölt ellenfelét. A szenátus hatalma nem volt elegendő a nagyravágyó tábornokok egyéni törekvéseinek ellensúlyozására, s különben a szenátus két pártra szakadt, fele Caesarra esküdött, fele Pompeiusra. Cicero, aki féltékenyen őrizte a szenátus hatalmát, jobban bízott a lapuló Pompeiusban, mint a győzelmes Caesarban, akinek a kezében már túlságosan erős hadsereg volt; bármikor megindulhatott a hatalom meghódítására, a szenátus leverésére. A római politikusok addig-addig mesterkedtek, míg - úgy hitték - egy csapásra levágták a fenyegető hidrának a fejét: megvonták Caesartól a korlátlan fővezéri hatalmat. Caesar erre olyan cselekedettel felelt, amire még nem volt példa a római történelemben: fegyveres hadaival átlépte a Rubico folyót, nyíltan szembeszállt a polgári főhatalommal, és megindult Róma meghódítására.

Leírhatatlan zűrzavar támadt erre a városban. Felbomlott ezzel a ténnyel az első triumviratus, Caesar, Pompeius és Crassus érdekszövetsége, s már senki sem tudta volna megjósolni, milyen

véres és viharos bonyodalmak származnak ebből. Rómában Pompeius volt a helyzet ura, Caesar hívei nyakra-főre menekültek; Pompeius vagyonokat koboztatott el, senkinek az élete és vagyona nem volt többé biztonságban. De ha egyszer Caesar bevonul, akkor megfordul az egész helyzet, s a másik pártra jár majd rá a rúd. Valerius, a szenvedélyes Caesar-párti politikus, máris menekült: de csak a pusztta életét sikerült megmentenie, vagyonát nyomban elkobozták. Valerius nem sokkal élte túl ezt a szörnyű csapást: még abban az évben meghalt Venusiában. De Flaccust gondolkodóba ejtette apósának sorsa. Bár maga sohasem politizált, mindenki tudta róla, hogy szívében hajthatatlan köztársaságpárti, s ebben a pillanatban Pompeiusban látja a köztársaság védelmezőjét. Nem akarta megvárni a dolgok olyan fordulását, hogy a Caesar-párt kerekedjék felül - ebben az időben igazán semmit sem lehetett bizonyosan tudni, s különben sem volt már Rómában semmi keresnivalója: feladatát becsülettel elvégezte, a fia indul Athénbe, végre ő is visszamehet Venusiába, ahová élete java munkája, fiatalságának emléke s egy örökké felejthetetlen sír minden bánata köti.

Napok alatt eladta házát, irodáját, behajtott a követeléseit, s máris indultak. Boldog volt Flaccus is, de legboldogabb mégis Pullia, hogy visszamehet kis házába, amelyhez boldog anyaságának annyi édes emléke fűzte. Az öreg Flaccus vasládában vitte a pénzét, nem bízta volna senkire, drága volt neki ez a pénz, a vére volt benne, a küzdelmes munkája, a fia jövője.

Megint otthon voltak hát a kis házban: ó, milyen jó is volt végigjárni minden zugát, nyugalmas napokat tölteni Pullia kisanya házacskájában, kilovagolni a birtokra, s ülni a szőlőhegyen, a présház előtt, nézni, nézni, órák hosszat nézni a Voltur rejtelmes erdőit, fekete felhőkbe borult csúcsait, amelyekben már csak fenség volt és szépség, a természet lenyűgöző szépsége, de Lucretius után már nem volt benne semmi titok, semmi névtelen rejtelem.

És jó volt belenézni a kis Cinara égő szemébe, amint ott álltak a zakatoló malom mellett, a kis füzesben, ahol valaha annyit nyargalásztak, vad csikók! Jó volt megsimogatni fénytelen, puha, barna haját, megfogni a meleg kezét, érezni vére fiatal lüktetését, s olvasni nyugtalan bogárszemében a hűséget, a fellobbant szerelem szótlan vallomását.

Arra riadt fel, hogy valaki áll előtte.

Cinara volt.

Mintha álmából lépett volna ki, úgy magaslott fel törékeny alakja az alkonyat derengésében, a haja köré mintha glóriát font volna a búcsúzó napsugár, s amint ott állt a síroszlop fehér márványa mellett, Horatius lelkében fölmuzsikált Epikurosz igazsága: „Nincs semmi közösségünk a halállal! Nincs halál! Évoé, élet, évoé!”

Még nem tudta, valóság-e ez vagy látomás, még elevenen zsongtak benne a múlt emlékei: apja, nagyapja, Vergilius, Varius, Róma, Orbilius, Syronus, a caeliusi ház, Athén, Athén! A könyv kiesett kezéből, két tenyerét a márványpadra tapasztotta, a fehér kő hűvössége felébresztette.

Most már tudta, hogy nem látomás a lány, hanem élő valóság, mosolygás, ígéret, élet.

Fölkelt, megfogta a kezét, úgy nézett a szemébe:

- Cinara, kicsi szívem, értem jöttél?
- Hozzád - felelte a lány remegő hangon.
- Cinara, drága, milyen jó melletted!
- De elmégy, s én megint olyan egyedül maradok.

- Ó, ha tudnád, hogy én milyen egyedül vagyok! Holnap megyek, szélnek eresztem a rabszolgáimat, aztán neki a világnak! Ó, kislány, milyen egyedül leszek!

- Hát Bavius? Őt csak elviszed?

- Baviust magammal viszem. Kell valaki, aki apám helyett vigyáz rám. A sírt majd kisanyám gondozza tovább.

- Meg én. Úgy, mint eddig. Mindennap itt voltam, míg te odajártál.

- Te drága - s megszorította a kezét. Hirtelen valami villant a fejében, a szeme fölragyogott: - S hátha velem jönnél?

A kislány csak nagyot sikoltott, odavetette magát Horatius mellére, és sírt, boldogan, nagyon boldogan, szerelmes kis rabszolgalány.

Mikor leültek a padra, még akkor is ott nyugodott a feje Horatius vállán, s rázta-rázta a boldog zokogás.

A lebukó nap még látta forró csókjukat a fehér kövön.

A BOLDOGOK SZIGETE

Február közepén értek Rómába. Hideg volt, havazott is, rossz volt a fogadóban, ahol az első éjszakát töltötték. Reggel Cinarát otthon hagyták, Horatius meg Bavius elment a Vicus Argentariusra, ahhoz az ügynökhöz, akitől annak idején apja a caeliusi kis házat vette. Házat akart venni maga is, akármilyen kis házat, de semmiképpen sem akart bérházban lakni. Nem bírta volna ki a négyemeletes bérházak örökös zsibongását, az áporodott olajbúzt, a vásott kölykök hajkurászását a lépcsőkön, a koldusok nyavalygását, a házaló kereskedők elnyújtott kornyikálását, a vándormuzsikások nyekergését, az utcai ablakok előtt lebegő mosott fehérnemű füledt szagát. Nem, nem. Neki csönd kellett, magányosság, kis kert, ha csak tíz lépés hosszú is, benne viola, zsálya, margaréta, fodormenta, levendula: valami a venusiai hosszú rét színes és illatos varázslatából.

- Hát legszebb volna az Esquilinson - mondta az ügynök, mikor meghallotta kívánságát -, csakhogy nagyon drága. Mit gondolsz, ott vannak a főúri parkok, Lamia, Maecenas meg a többi nagyurak kertjei, nem lehet megfizetni! Hanem megállj csak, van itt egy címem: Clivus Orbius, a Vicus Patricius egyik mellékutcaja, ebben van egy háromszobás, atriumos kis ház, tenyérnyi kerttel, és tudod, mi az érdekes benne? Az egyik szobában kályha is van: pocakos, gömbölyű kályha. Nem rossz, különösen ilyen hideg télben. Mit szólsz hozzá?

- Jó volna - mondta Horatius -, éppen elég lenne hármunknak. Kis kert - mondta csak úgy magának -, mibe kerül?

- Árverésen vettem - sietett az ügynök a válasszal -, garasokért jutottam hozzá. Önköltségi áron odaadom, a szegény apád kedvéért. Jó kollégám volt az öreg. Tudod, van a háznak egy kis hibája: szemben vele van a Subura. Van ott néhány rossz hírű kocsmá, részeg ember, dorbézolás, muzsika minden este, de szerencsére ez már az utca másik vége, túl a Vicus Cupriuson, persze nem tudod, merre van, no, majd megnézzük. A lármá nemigen hallatszik fel a Clivus Orbiusra, de hát mégiscsak rossz hírű környezet, ha lányod van, nem ajánlom.

- Lányom? - riadt fel Horatius, és Cinarára gondolt. - Nincs - felelte bizonytalanul.

- Na, akkor jó. Te meg csak nem ijedsz meg egynéhány résztvevőtől? - nevetett az ügynök.

Megnézték a házat, kedves, egyszerű kis fészek volt, szerencsére legalább ezerlépésnyire a Suburától. Horatiusnak tetszett, Bavius azt mondta: nem drága; megvették, kifizették.

- Ha akármiben segítségedre lehetek - mondta búcsúzáskor az ügynök -, csak fordulj hozzám bizalommal.

Horatius szépen megköszönte, kis félelemmel gondolt arra, hogy hátha csakugyan szüksége lesz rá; szívébe szúrt, hogy most már magának kell törődnie az anyagiakkal is: olyan tanácsalannak, olyan egyedülvalónak érezte magát. De aztán eszébe jutott, hogy hiszen itt van a hűséges Bavius, és megvigasztalódott. Bavius már át is vette a vezényletet: vissza a fogadóba, nagy alkudozások közben kifizette a fogadást, a bútoros szekeret elindította a Clivus Orbiusra, maga is vele ment, Horatiusnak meg a szájába rágtá, hogy menjen le a városba, és vegyen ezt meg azt, ennyit meg ennyit, aztán Cinarával hozzák haza, ma már otthon ebédelnek.

Megindult hát a kislánnyal a Vicus Patricius forgatagában. Szép széles utca volt, lehetett vagy tíz méter, mind a két oldalán négy-ötemeletes házak, rengeteg ember az utcán, lármáznak, tolonganak, esznek-isznak, alkudoznak, esküdni, veszekedni, alig férnek el az utcán és a bőrükben, minden földszint csupa bolt, az egyik negyedik emeleti ablakból piszkos víz loccsan

pontosan előttük a kövezetre, az erkélyeken mosott fehérenmút lenget a szél, a nyomor zászlói sápadtan lobognak a hagymaszagban, az olajbűzben, a tengeri halak orrfacsaró illatában, zsidó boltos, örmény boltos, indus szőnyegkereskedő, görög csemegés, két szálás germán rendőr terelgeti az emberbolyt; végre bemenekültek az egyik élelmiszeres boltba, nagyot lélegzettek.

Fürgén ugrott a boltos, mindjárt látta, hogy vidékiek. Cinara elfogódottan bámészkodott; Polluxra - gondolta magában -, ilyen bolt bizony nincsen Venusiában! Mennyi minden van benne! Mennyi remek alma, öklömnyi téli körte, datolya, füge, aszalt szilva, aszú szőlő, óriás dió, kövér mandula, tisztított mogyoró, furcsa halak, kövérré hizlalt kopasztott kacsák, libák, kappanok, színes tollú madarak, talán fácán is van köztük, furcsa és illatos fűszerek, ropogós egyenes kiflik, domború zsemlék, kemény perecek, pástétomok, mazsolás kalácsok, sütemények, csupa ismeretlen gyönyörűség: illő tisztelettel nézett rájuk, és nagyot sóhajtott. Horatius megfogta a kezét, és áthúzta a bolt másik oldalára, ahol a nekik való egyszerű élelmiszerek sorakoztak. Intett a boltosnak, az intett az inasnak, maga nem ért rá, neki a nagypénzü, előkelő vevőket kellett kiszolgálnia. Horatius aztán sorra megvett mindent, amit Bavius a lelkére kötött: két sextarius száraz bab, ugyanannyi borsó meg lencse, aztán só, bors, mustár, gyömbér, babérlevél, köménymag, hagyma, egy congius finom tésztalisz - kenyeret egyelőre a péktől vesznek -, na, még egy font szilvalekvár, egy köcsög ecetes uborka, aztán készen is vagyunk. Az inas fürgén sodorta a papírzacskókat - Horatius az egyikben valami iskolai nyelvtan szövegét fedezte fel -, mérte, adagolta az árut, aztán ceruzát vett a kezébe, és számolni kezdett. Lassan ment a művelet. Horatiusnak a rossz számoló Metellus jutott az eszébe.

Szerencsére Cinara szatyrot hozott magával, abba rakták a zsákmányt, aztán mentek tovább. Kértek a Vicus Cupriusra. Uramfia, itt volt aztán nyüzsgés, tolongás, babiloni zűrzavar! Bolt hátán bolt, egész Róma egyetlen bolt - morgott Horatius. Mészárosok, borbélyok, kovácsok, lakatosok, posztósok, házaló kereskedők üvöltöztek, tolongtak, és kínálták portékáikat. „Vásznat vegyenek!” - visította egy házaló az egyik ötemeletes bérház udvarán. „Ócska ruhát tessék!” - harsogta a kikiáltó a kövér örmény boltos ajtaja előtt. Hosszú szakállas, prémsapkás bankár ajánlkozott buzgón az utcán felállított asztala mellett, hogy mindenféle pénzt a legjobb árfolyamon bevált. Az egyik sarkon sápadt asszony koldult, kölcsönként gyerekkel a karján. Nem messze tőle ötven ember szorongott egy asztal körül, ahol a szapora szavú egyiptomi üveges mutogatta, hogyan lehet kénszalagjaival összeragasztani a tört üveget. Barna ruhás rabszolga fiú hangja hasított a fülükbe:

- Friss kolbászt tessék! Friss forró kolbászt tessék!

Egyszerre csak Cinara megrántotta Horatius togáját:

- Nézd már azt a csirkefogót! - és nagyot kacagott.

Oda nézett. Hát az utcasarkon fekete szakállas szíriai komédiás álldogált, kötőféken kecskét tartott, a kecskén katonaruhás majom műlovarkodott, s vágatott körbe-körbe. A nézők harsányan hahotáztak, s időnkint egy-egy darab rézpénz hullott a mutatványos fatányérjába. Horatius szinte szégyellte magát, hogy komoly ember létére elmáléskodott ezen a számárságon, de majdnem meg is adta az árát. Egyszerre úgy érezte, hogy valaki motoszkál a togája ráncaiban, a zsebe körül. Odakap, Mercurius úristen! - hiányzik a pénzeszacskója. - Zsebtolvaj! - ordítja el magát, látja még a csirkefogót rohanni, nosza, utána, de bizony annak fürgébb volt a lába. Szerencsére beleszaladt az utca végén két hórihorgas rendőr karjaiba. Megvolt a gazember, megvolt a pénz. Horatius megkönnyebbülten lélegzett fel. Akkor már karon fogva vezették a sápadt, sovány, nyurga legényt a rendőrök.

- Na, gyerünk csak az őrszobára, öcsém! - biztatta a tagbaszakadt őrmester, és a szeme bizony nem sok jót ígért.

Horatius a tolongásban alig tudta megtalálni Cinarát. A kislány megilletődötten állt egy helyben, és szinte görcsösen kapaszkodott Horatius karjába.

- Ne hagyj el! Ne hagyj el soha! Soha ne hagyj magamra! - szepegte, és majdnem kibuggyantak a könnyei.

- Kicsi szívem, dehogy hagylak, édes kicsi szívem - nyugtatta Horatius.

Hát ennyire voltak. Most még a hentes volt hátra: vettek egy kis kolbászt, füstölt húst, aztán bementek a fazekashoz, három fazék, két tál, három tányér meg egy tepszi került a szatyorba. Jaj, a tojást majdnem elfelejtették! No, készen voltak, mehettek haza. Nehéz volt a szatyor, jaj, de nehéz, de a kis Cinara könnyedén vitte, talán még soha nem volt ilyen boldog életében.

Mire hazaértek, Bavius csodákat művelt. Órák alatt berendezte a házat, fát is kerített, s a búbos kályhában már vígan pattogott a tűz, égett a konyhában is, ó, milyen jó is volt - végre otthon lenni, végre hármasan, ezen a kicsi szigeten a nagyváros forgatagában!

Cinara nekigyürkőzött, rendbe hozta a konyhát, és máris elkezdte főzni az ebédet. Bavius megvizsgálta a szatyor tartalmát, helyeslően bólintott, aztán bevitte Horatiust a fűtött szobába, és elszámolt. Az eredmény nem volt valami vigasztaló: a költözködés, az utazás, a fogadó, a házvétel, a bevásárlás sok pénzt vitt el. Mindössze annyi maradt, hogy három hónapig megélhettek belőle, no meg ezenfelül ezer sestertius, az aranytartalék, amit arra szántak, hogy letegyék biztosítékul, ha Horatiusnak valami állami állást sikerül szereznie.

Hát ez sürgős is volt: meg kellett indítani a hajszát állás után. Napokig tanácskoztak, először arra gondoltak, hogy Horatius is ügynöki irodát fog nyitni, mint az apja, de ehhez bizony kevés volt a pénz. Erről jutott eszébe, hogy felkeresi apja barátját, aki olyan szívesen megígérte segítségét, ha szükség lesz rá. Hát most szükség volt. Másnap fölkereste.

- Coactor bizony nem lehetsz, fiacskám, ezzel a kevés pénzzel - mondta, és megvakarta a fejét.
- Hanem megállj, felviszlek a tisztviselőegyletbe, ott csinálhatunk valamit.

Nem telt bele egy hét, Horatiusnak állása volt. A collegium scribarum, a pénzügyi tisztviselők egylete éppen ezer sestertius biztosítékot kért egy quaestori írnoki állásért. Horatius letette a pénzt, és egy hét múlva már a capitoliumi adóhivatalban görnyedt nagy számadáskönyvek fölött. Ha ezt Phaidrosz tanár úr látná! - sóhajtott, és rötta a számsorokat, unottan és idegenül, miközben Epikuroszra gondolt, régi boldog tavaszokra, és a szívében furcsa melódiák muzsikáltak.

A kis termetű, fekete hajú, gyulladt szemű, szűkszavú és zárkózott új adótiszt a hivatalban nem barátkozott senkivel. Mindenkihez udvarias volt, a szolgálatban pontos, feljebbvalói iránt tiszteletet tudó, de soha semmiről nem nyilatkozott, senkivel sem bizalmaskodott, s a kollégái beszélgetéseibe, társadalmi pletykáiba és politikai vitatkozásaiba soha nem szólt bele. Dolgozott, mint a gép; pontosan jött, pontosan ment, a napi munkáját mindig elvégezte, és csak nagy ritkán esett meg, hogy a főkönyv szélére egy-egy kis görög verset firkantott. Ezt is mindjárt megbánta, kivette zsebkését, beleillesztette a fanyélbe a pengét, és kivakarta a komoly könyvből a betolakodott léhaságot.

Bogaras ember - mondták a kollégái, de nem haragudtak rá, inkább bizonyos tisztelettel néztek a kis fekete emberre, akiről semmit sem tudtak, s aki sohasem mosolygott. Mikor odalent a Forumon, a Bazilika falán tizenkettőt mutatott a napóra, fölkel, fölvette togáját, köszönt, a

többiek, akik hangos zsibongással búcsúztak egymástól, egyszerre elhallgattak, és megbocsátón néztek utána. Valami nagy bánata lehet - gondolták magukban.

Délutánonkint szabad volt, s az első hetekben Cinarával járta a várost. Azt akarta, hogy a kislány mindent lásson, s végre kiismerje magát. Mennyit bámult a kis vidéki lány, milyen szépek voltak a Vicus Tuscus előkelő üzletei, a Vicus Argentarius szikrázó ékszer- és ötvösboltjai! Minden tíz lépés után meg kellett állni vele, gyönyörködött, tapsolt, fecsegett, kacagott: ilyenkor Horatius áldotta a sorsot, amely útjába sodorta ezt a színes és drága kis madarat.

- Jaj, de gyönyörű! - csapta össze a kezét a kislány az egyik ékszerész kirakata előtt. Habos borostyánkővet látott, hosszú csápos hősincér volt a közepében, úgy, amint belefagyott a sárga gyantába sok ezer évvel ezelőtt.

- Csakugyan nagyon szép - mondta csöndesen Horatius. - Szeretnéd? Na várj, ha egyszer sok pénzem lesz, megveszem neked.

- Nem, édes uram, nem - tiltakozott a kislány -, nem kell nekem semmi cifraság. Ha egyszer sok pénzed lesz, kis házat veszünk falun, ott szeretnék lakni veled. Jó lesz?

- Jó, drága kis szívem, jó - mosolyodott el Horatius. Csak a kislány tudott mosolyt csalni az ajkára.

Átvágtak a Forumon, bementek Frontinus boltjába. Frontinusnak üveghutája volt fönt Galliában, gyönyörű üvegedényeket gyártott, ott sorakoztak polcain a szebbnél szebb, fehér, vörös, kék, habos vázák, tálak, poharak, hegyes végű illatszeres üvegek háromlábú ezüstkarikákban, csupa drága holmi, szegény ember legfeljebb egy egyszerű borosüveget vehetett volna meg ebben a boltban. Nem is ezért jöttek ők be: Horatius tintásüveget akart venni. Frontinus nagy mester volt, mindig új formákat talált ki, mindig meglepetéseket hozott a piacra. Most is kitalált valami újfajta tintatartót, sokat nevettek rajta. Olyan volt, mint a hordó, kicsi üveghordó, fönt is, lent is abroncs rajta, üveghurkából, író emberek boroshordója - csúfoltak a tréfacsinálók, de mindegy: az új tintásüveg olyan népszerű lett, hogy Frontinus nem győzte gyártani. Hát ilyent akart venni Horatius.

Frontinus pedig, ha már tintásüveget árult, árult mindjárt tintát is, ha pedig már tintát árult, tartott a boltjában mindenféle írószert is, hadd kapjon meg a mélyen tisztelt vevő mindent egy helyen. Nem volt rossz üzleti elv: sokszor megesett, hogy valaki ceruzáért vagy papirosért jött be, s ötvenariusos drága kék vázával ment haza. Az emberek sohasem tudják, mit akarnak, s a jó kereskedő ebből él. Horatius tudta, mit akar. Szép nagy tintatartót vett, teli finom fekete tintával, tollat is vett kettőt-hármat, vett még tíz ív sima írópapírost, megtapogatta, aztán helyeslően bólintott. Ekkor látta, hogy a kislány nagy szemeket mereszt az egyik polcra.

- Mit nézel, szívecském? - kérdezte tőle halkan.

- Azt ott - mutatott fel Cinara a negyedik polcra. - Szeretnék levelet írni haza.

- Ó, te kedves - simogatta meg a kezét Horatius -, hogyne. Kérek levélpapírost - fordult a segédhez.

- Parancsolj, uram - tette elébe a segéd a selymes fogású, nagyalakú levélpapírost -, elsőrendű amphitheatrica minőség, alexandriai gyártmány, nagyon ajánlhatom. Tekercse öt sestertius.

- Hohó, barátocskám - tiltakozott Horatius -, ezért a pénzért kétszer remekül megebédelek! Olcsóbbat mutass.

- Itt ez a saítica, uram, ez is egyiptomi, a célnak ez is megfelel - mondta a segéd, most már kisebb buzgalommal -, tekerse egy sestertius. Öt levélpapír kitelik belőle.

- Ez az, csomagold be.

Ezen az estén nagy dologban volt Cinara. Horatius olvasott, Bavius kicsi Faunus-szobrokat faragott keményfából - ezermester volt -, a kislány pedig nekifeküdt az asztalnak, s nagy izzadás közben rőtta a kövér betűket a levélpapírosra. Levelet írt az apjának, s mikor készen lett vele, másikba kezdett. Ez a másik levél Pullia néninek készült, s nagyon szép dolgokról szólhatott, mert a kislány folyton mosolygott, amíg írta. Bavius fáért ment a pincébe, s akkor Horatius odavonta magához a kipirult arcot.

- Boldog vagy, kislány? - kérdezte.

- Nagyon - mondta Cinara átszellemülten.

Nagy, boldog hallgatások következtek a hosszú téli estén, az egyszerű főzelékvacsorák után, a kis szobában, ahová a nyitott apró ablakon át kíváncsian néztek le a mosolygó csillagok.

A zárkózott ember földerült ebben az első, fiatalos szerelemben. Most mindig Epikuroszt szerette olvasni, a nagymester vigasztaló bölcsessége fölviányozta a fásult és megviselt lelket, új élet csírái bontakoztak benne, és esténként most már sokszor letette a könyvet, elővette a Frontinusnál vásárolt papírost meg tintát, s egy mogorva téli estén, mikor odakint visító szél nyargalászott a dombok felett, és süvöltve vágta a havat a kis ház oldalába, belemártotta tollát a tintába, s gömbölyű betűivel leírta első versének sorát:

*Borzasztó zivatar gyűlt össze az égen. Esővel
s hóval zuhog reánk az ég. Harsog a thrák Aquilo...*

Elovesta még egyszer, újra tintába mártotta a tollat, és most megállíthatatlanul folyt tovább a vers. Bort hozatott ezen az estén, tüzes vörös bor fűtötte a testét, a kályhában legényesen pattogtak a szurokillatos fenyőfahasábok, milyen jó volt itt, milyen jó ez a sziget a tornyos hullámok tajtékzó csapkodásában, milyen jó itt szemben ez a melegszerű kislány, Cinara, édesség, egyszerűség, kicsi piros szív a viharban - hát látjátok, barátaim, kenjük be illatos nárdussal hajunkat, pengessük meg a lantot, s köszöntsük dallal meg teli pohárral az életet!

S mikor leírta az utolsó két sort:

*Ott enyhítsd minden bajodat dallal meg itallal,
a csúnya bánat és a gond kellemes írjaival.*

- fölugrott, állva fölhajtotta a teli poharat, odament Cinarához, aki az asztal túlsó oldalán ült, két tenyerébe fogta az arcát, aztán széttárta karjait, valami furcsa fényben sugárzott az arca, és szinte reszketett a hangja, mikor szokatlanul hangosan felkiáltott:

- Kislány, olyan boldog vagyok!

Hát itt volt az első latin verse! Hogy történt? Micsoda dionüszoszi mámor ragadta magával? Micsoda titkos erők hajtották, hogy leüljön a tiszta papíros elé, s a hóvihar tombolásában bekiáltta a reszkető emberek fülébe: „Évoé, élet, évoé!” Epikurosz nem írt verseket, ő pedig Epikurosz tanítványa volt, és filozófusnak készült! Phaidrosz tanár úr ó, be csóválná a fejét, ha megtudná ezt a szentségtörést. Mi történt? Most, hogy újra elolvasta a verset, sehogy sem tudott számot adni magának, hogyan robbant ki belőle ez a bacchusi mámor. Olvasta, olvasta, és mintha messziről Atlantisz elsüllyedt muzsikája zsongott volna a lelkében, olyan távoli, olyan ismeretlen volt neki ez a hang, mintha egy másik életben történt volna ez a csoda; valahol a tudata mélyén, sőt a tudata alatt izzottak az alkotás lázai, most valami tűz hullám öntötte el

egész testét, egyszerre, mint elveszettnek hitt bűvár, fölbukkant a mélységből a megismerés: igen, ez én voltam, ez az én hangom, ez az én szívem, az én filozófiám - és hirtelen úgy érezte, mintha ott volna az athéni Akadémia kertjében, s fűszeres rózsák szirmaival hintené meg Epikurosz hideg márványszobrát. Hullnak, hullnak a piros szirmok, a sárgarigók mintha ezt dalolnák: „Ott enyhítsd minden bajodat dallal meg itallal” - s Epikurosz mintha bölcsen mosolyogna fehér márványszakállá isteni nyugalmaiban.

Micsoda mámor ez, az alkotás láza, édes részegség, édes méreg, izzó tűzbélyeg a lelken: nincs főkönyv, nincs Philippi, nincs szenvedés, nincs halál, csak vers van, a vers! - minden bölcsesség örök kivirágzása, Dionüszosz legszebb mosolya, a vers, amelyet valami ismeretlen és földöntúli mámor robbantott ki irtózatossá mélységekből.

Mámoros este volt, szent este, de aztán jöttek a szürke másnapok a forró éjszakák után, és meg kellett tudnia Baviustól, hogy bizony a fizetése nagyon kevés, nem futja elsejéig, most is huszadika van már, s a házban alig van tíz denarius. Szomorú a kis Cinara, beköltöznek a gondok a házba, s mit lehet tenni? Az ügynökhöz menjen kölcsönkérni? Nem, nem, ezt túlságosan szégyellené. Eszébe jut Vergilius, de nem, hiszen annak sincs pénze, az apja birtokából éldegélt eddig valahogy, de éppen a napokban hallotta, hogy annak is vége: rátették kezüket az odatelepített veterán őrmesterek. Bizony a szelíd és szerény Vergilius is gondokkal küszködik. Hát kihez menjen? Sorra számolta magában régi barátait, végre Sestiusnál állapodott meg.

Hogy örült a régi athéni pajtás, Lucius Sestius Quirinus! Most is olyan jókedvű volt, mint régen, sziporkáztak az ötletei, magas termetével, rózsaszín arcával, örökösen villanó mosolyával maga volt a megtestesült fiatalság. Lovagrendi gazdag fiú volt, most joggyakorlatot folytatott a bíróságnál, s az volt a terve, hogy mihelyt elér a törvényes kort, pályázik a quaestori állásra. Még csak huszonöt éves volt, még három évet kellett várnia. Hát ő megengedhette magának azt a fényűzést, hogy tiszteletbeli hivatalt viseljen.

Sestius úgy örült a viszontlátásnak, hogy Horatius szégyellte mindjárt az első alkalommal elrontani kedvét a kölcsönkéréssel. Három nap múlva újra fölkereste, s akkor meggyőződhetett róla, hogy a régi jó barát nem tartotta olyan főbenjáró dolognak a kérését, amint ő képzelte. A legnagyobb szívességgel adta kölcsön a huszonöt denariust, amit Horatius szerényen kért, s még csodálkozott is, hogy csak ilyen kevés pénzre van szüksége.

- Hát elvégre fizetésem van - igazolta magát Horatius -, az is eltart valameddig.

- No, ahogy az állam fizet - nevetett Sestius -, abból ugyan művészet három embernek megélni.

Hát megvolt a pénz, most már elsejéig nincs baj. Bavius ugyan csóválta a fejét, mert gazdája már csak huszonegy denariust vitt haza, közben megvette Cicero egyik könyvét Sosiusék boltjában, dohogott is a hű szolga: hogy hát nem várhatott volna azzal a könyvvel elsejéig? Mindegy, megvolt a baj, most már ezt a kis pénzt úgy kellett beosztani, hogy elég legyen. Mercuriusnak meg Bavius ügyességének hála, elég is lett.

Csak hogy a kölcsönkérések megisméltődtek. Hiába no, kicsi volt a fizetés, pénz meg sok mindenre kellett. Persze egymagában megélt volna az adótiszti fizetésből, de Cinarat meg Baviust a világért sem bocsátotta volna el. Ruhát vett a kislánynak, mert a régi már nagyon megkopott, hiába tiltakozott Cinara, hogy úgysem megy ő sehova, nem ismeri senki, jó a régi is: nem, nem, Horatius azt akarta, hogy menjen, igenis, menjen, Bavius nem mindig ér rá, a kislánynak kell majd megtanulni bevásárolni, s így csak nem mehet az utcára! Vett hát neki két ruhát, Baviusnak is egyet, tavasszal a házat is tataroztatni kellett, és akkor jött a legnagyobb baj: a drága kis Cinarat egy szomorú napon orvoshoz kellett vinni. A kislány köhögni kezdett, mindennap hőemelkedései voltak, az orvos sokáig vizsgálgatta, megveregette a piros arcoc-

káját, adott neki valami szirupot, igyék sok tejet, egyék mézet, és ha lehet, menjen magaslati levegőre, tanácsolta.

Az első római nyáron Horatius kis villát bérelt Tiburban, oda vitte a beteget, aki nem is volt igazi beteg: jókedve volt, folyton-folyton kacagott, kézzel-lábbal kapálódzott az orvosi kezelés ellen, hallani sem akart róla, hogy ő beteg, de az apró köhécselésén mégiscsak észrevette Horatius, hogy valami baj van a tüdejével. Hanem Tibur használt, a kislány frissebb lett; mire ősszel visszajöttek, a köhögés is megszűnt, a lázak is elmaradtak; boldogan mondta Horatius:

- Látod, te kis bolond, mégis jót tett a kúra!

- Nem is volt semmi bajom, hát könnyű volt meggyógyulni - nevetett Cinara -, csak az az én bajom, hogy túlságosan szeretlek.

Hát erre nem lehetett mást tenni, mint két tenyerébe fogni a drága kis arcot, aztán magához vonni a bolondos barna fejét, és megcsókolni.

Hanem a pénz ment, megállíthatatlanul. Mikor egyszer Sestius elvitte Messallához, az előkelő esquilinusi palotába, majd meghalt szégyenletében, mikor a régi bajtárs felajánlotta támogatását.

- Elvégre én mondtam, hogy gyere Rómába, felelős is vagyok a tanácsomért. Ne okoskodj, öregem - bökte oldalba a régi kedélyességgel -, mondjuk, hogy kölcsön, na. Egyszer majd megadod, ha nagyon fúrja az oldaladat, s nagyon sok lesz a pénzed, mármint a fölösleges pénzed.

- De nézd, Messalla... - dadogta Horatius meggyőződés nélkül, s azt szeretne volna mondani neki, hogy már Sestiusnak is tartozik, és mi lesz ennek a vége? Hiszen nem élhet örökké a barátai pénzén.

De Messalla nem is engedte szóhoz jutni.

- Jó, jó, pajtás - vágta el a szót -, ezt már csak rád kényszerítem. Pont.

Napokig rágta utána a szégyen. S mikor legközelebb pénzre volt szüksége, nem ment már a barátaihoz, hanem fölkereste az ügynököt, aki már nemegyszer olyan szíves volt hozzá. Sajnos, nem volt Rómában, egy nagyobb üzlet lebonyolítására Alexandriába utazott, s úgy volt, hogy csak hónapok múlva jön haza. No, most mi lesz? Otthon nem szólt semmit, napokig némán járt-kelt a házban, aztán egész délutánokat csavargott a városban, s végre nekivágott: bement az Alfius és társa bankházba, és négyezer sestertiust kért kölcsön. Ennyi hiánnyal végződött az első római esztendeje.

Hát Frontinus boltjában nagyon szívesen szolgálták ki annak idején, de itt - pedig ez is csak bolt, pénzkereskedés -, itt annyit akadékoskodtak, olyan fölényesen bántak vele, annyit fecsegték tőkéről meg kamatról meg biztosítékról, hogy szinte belefájdult a feje. És őszintén szólván, sértve is érezte magát: elvégre ő kamatot akar fizetni a kölcsönért, hát mit bánnak vele olyan leereszkedőn, mintha kegyeket osztogatnának? Unta már az egész hercehurcát, s mikor elébe tettek egy nagy ív papirost, hogy írja alá, el sem olvasta, csak aláakanyarította a nevét szép gömbölyű betűivel. Kifizettek neki háromezer-ötszáz sestertiust; magyarázta is az egyik kis bankfiú, hogy félévi kamat előre, meg költség meg kezelés meg illeték meg jutalék meg ezrelék, hogy csak szédült bele a feje! - mindegy, nem volt már kíváncsi semmire, úgy iramodott ki ebből a rablóbarlangból, mintha parittyából lőtték volna ki.

Csak este, mikor magára maradt a szobájában, s visszagondolt az Alfius-bankházra, csak akkor rémült meg igazán. Most rémlett csak föl benne, hogy kezét-lábát megkötözték, a házat megterhelték, a fizetését lefoglalták! Mercurius, micsoda uzsora ez! - sóhajtott bele a szoba

csöndjébe, de aztán vállat vont. Úgysem segíthet rajta, lesz, ami lesz. Minden úgy van jól, ahogy van - tanította az atyamester. „Ott enyhítsd minden bajodat dallal meg itallal...” - jutott eszébe a verse, s hangosan föl kacagott. Cinara kidugta a fejét hálószobája ajtaján:

- Mi baj, édes uram?

- Semmi, drága kislány, csak jókedvem van. Bavius már lefeküdt?

- Igen, uram, fát vágott egész nap, nagyon belefáradt, holnap meg a kertet akarja fölászni.

- No jó. Mondd csak, kislány, szeretsz?

- Nagyon - súgta halkán, sugárzó arccal a kicsi Cinara.

- Hát ha nagyon szeretsz - nevetett Horatius -, akkor menj le a pincébe, s hozz fel egy kancsó bort.

- Hozok - pattant föl Cinara, s térült-fordult a kancsóval.

- Most tölts mind a két pohárba, s ülj ide mellém. Ma dolgozni szeretnék, s olyan jó, ha itt vagy mellettem.

Engedelmesen ült le a kislány, a világért nem szólt volna egy szót sem. Álmos volt, pillái minduntalan bogárszemére zuhantak, már nem villogott a szeme, fátyolos tekintettel nézte a költőt az asztal másik oldalán. Az pedig mintha megfedkezett volna róla. Néha fölvetette a fejét, ránézett, de bizonyos, hogy nem látta. Mikor verset ír, olyan furcsa - gondolta magában a kislány. Lehajtotta fejét az asztalra, s elaludt.

- No, ezt megadtam neki, Arkhilokhosz sem írta volna meg különben! - rikkantott Horatius, s a kislány fölriadt. Fölkelt, szerette volna megtudni, hogy mi az oka ennek a szokatlan örömmek, látta is a két teleírt papirost az asztalon, de az egészből nem értett semmit. Aludt. Horatius bevezette a hálószobába, lefektette, halvány csókot lehelt a homlokára, s visszament a szobába.

Ez bizony két vers volt, két új vers, mind a kettőt egy iramban írta le, nem volt a kézíraton semmi javítás: ma este csak úgy hömpölygött a tollából a vers! No, igazán nem volt csoda: olyan közvetlen élményből született mind a kettő, hogy csak a verslábakra kellett vigyázni, a tartalom csak úgy áradt belőle, hogy szinte már robbant. Hát persze hogy Alfiusról szólt mind a két vers. A piszkos uzsorást nem nevezte ugyan nevén, de bizonyos, hogy mindenki rá fog ismerni. Az egyikben elmondta megbélyegzett rabszolgának, megtollasodott senkinek, kényeskedő divatmajomnak, s még azt is beleírta a versbe, hogy pónifogatával hengeg végig a Via Appián. Hát igen, ez vérbe vág, egész Róma nevetni fog rajta, különösen az aranyifjúság, amelyet Alfius bőrig kopasztott. A másik vers még kíméletlenebb volt. Ebben kutjának nevezte a gazembert, s mivel éppen hallotta a bankban, hogy üzleti ügyben Athénbe utazik, hát útravalóul ezt a verset írta neki. Nem kevesebbet kívánt ennek a hiénának, mint hogy törjön pozdorjává a hajója, s amint majd a parton elterül a hullája, undok pocakjából sirályok lakmározzanak.

Ilyen verseket még senki sem írt latinul. Valamikor a görög Arkhilokhosz ilyenekkel kergette halálba zsugori apósát, és sebezte vérig ellenségeit. Merészség volt latinul megszólaltatni ezt a műfajt, akkor, mikor a római közönség Catullus édes dalain ringatódzott. De hát magától jött a vers, a gyilkos jambus; kicsit túlságosan bátor, az igaz, de legalább férfias, kemény, pattog és szikrázik, nem szépít, nem kendőz, oda vág egyenesen, ahová kell. És elvégre bizonyosan mindenki ujjongani fog, ha az ilyen hiénákat kipellengérezi.

Mindenki? Hát olvasni fogják ezt a verset? Ezeket meg a múltkorit? Meg azokat, amiket még írni fog? Hát meg fognak jelenni ezek a versek? „Nézd csak - mondta magában -, erre nem is

gondoltam eddig. De hiszen akkor - ötlött fel benne hirtelen a gondolat, mint a villám -, hiszen akkor meg vagyunk mentve! Hátha nekem is sikerül az, ami annyi más írónak sikerült! Hátha én is találok pártfogót, aki kiadja verseimet, s elhelyez valami jó állásban, vagy kis birtokot juttat, amelynek jövedelméből gondtalanul megélhetek, s egészen az irodalomnak szentelhetem magamat? Hátha? Nemrégiben adta vissza Octavianus a régi andesi birtokot Vergiliusnak, s a jó barát most, ha szűkösen is, de megél. Igaz, hogy csak egy szolgát tart” - és itt Horatius kis bűnbánattal gondolt Cinarára, de meg is haragudott ezért magára, s mikor bement a hálószobába, vigyázva megsimogatta az alvó kislány kipirult arcát. Cinara fölébredt, két karjával átfonta a költő nyakát, magához szorította, s álmos hangon, nem is súgta, csak úgy mosolyogta a fülébe:

- Nagyon boldog vagyok!

Horatius is nagyon boldog volt. Elhatározta, hogy másnap fölmegy Messallához, és felolvassa neki a verseket. Csakhogy ezt könnyebb volt elhatározni, mint megtenni. Nagyon szégyellte a szegénységét, s különösen a régi jó barát és bajtárs előtt restellte volna, ha az átlát a szitán, s megveti őt. Elvégre ő maga is ezredes volt Brutus seregében, s most koldulni menjen? „Nono, ez mégsem koldulás, hiszen a többiek is így tesznek, hát hogyan élnének meg az írók, mikor a kiadók nem fizetnek a könyveikért semmit? Ez bevett szokás, nincs mit restelni rajta, mégis fölmegegyek.”

De nem ment, sem másnap, sem harmadnap. Negyednap délután lement a városba, csak úgy céltalanul csavarogni kicsit a piacon meg a Forumon. Cinara bevásárolni ment, Bavius a konyhai tűzhelyet tapasztotta. Egyedül vágott neki az útnak. Bár rabszolga kísérete nélkül valamirevaló úriember nem szokott kimenni a városba, ő szeretett így mászkálni, nézelődni, kérdezősködni a piacon: mibe kerül a káposzta, hogy ez a sütemény, drága-e a cseresznye, aztán nagyon szívesen végigjárta a Circus Maximus árkádjaiban sorakozó boltokat. Herculesre! - milyen érdekes volt ez a népség a boltokban is, a boltok előtt is, csupa furcsa ember. „Vopiscus orvos” - olvasta az egyik bolt cégtábláján, Aesculapius meg Hügieia festett képe alatt. Bement, vett két adag fehér port fejfájás ellen, jó az ilyesmi otthon, aztán továbbment. „Ascleterion chaldaeus” - olvasta a másik bolt felett; a boltos, csillagos köpönyben, hegyes sapkával a fején, kint állt a boltajtóban, s barátságosan megszólította:

- Uram, fáradj be, megcsinálom a horoszkópodat. Csak négy sestertius. De biztos, uram! Chaldaeában tanultam a mesterségemet.

- Köszönöm - hárította el Horatius az ajánlatot, és arra gondolt, hogy négy sestertiusért mind a hárman megebédelnek.

Sokáig elálldogált a pénzváltók boltjai előtt is, megbámulta a sok külföldit: volt bizony köztük egyiptomi, néger, pun, etiópiái, indus, uramfia, még copfos kínai is akadt! De ezt mindenhová legalább ötven ember kísérte, olyan furcsa volt. Szegény kis sárga emberke ijedten pislogott a ferde szemével.

A fogadóirodákat utálta, de valahogy mindig azok előtt álldogált legtovább. Nemigen járt el a kocsiversenyekre, nem érdekelte ez a tömegszenvély, megvetette ezt az alacsonyrendű szórakozást, de érdekelték az emberek, akik könnyelműen felteszik a pénzüket valamelyik divatos kocsisra, ordítóznak, izgulnak, csapzott hajjal magyaráznak egymásnak, s ha veszítettek, újra kezdik, ha nyernek, elisszák. Tíz kocsmá is volt az árkádok alatt, mindegyikben szólt a muzsika, hamisan recsegett a nóta, s borízú hangok káromkodtak éktelenül. Hátha ő is fogadna egyszer? Mostanában folyton a zöldek győznek, nyilvánvaló, hogy egyszer a kékekre is sor kerül. Persze ez a buta horda nem gondol erre, folyton a zöldekre játszik. Hátha most ő a kékekre fogadna? Nem tenne sokat, csak ötven sestertius, s ha bejönne a kék, ötezret

nyerhetne, vagy talán többet is! Pénzt csak úgy lehet szerezni, ha kockáztat is valamit az ember - állapította meg magában hidegen. De egy pillanat múlva nagyon megvetette magát ezért a gondolatért.

Azért nem egykönnyen tudott elmozdulni onnan: tanulmányozta az embereket. Jupiterre! - micsoda ágrólszakadt népség! Napszámosok, kisiparosok, házmesterek, hajósok, kistisztviselők: csupa toprongyos, ütődött ember, lerí róluk az éhség, s otthon bizonyosan éheznek a gyerekeik is. De az utolsó garasukat is ide hozzák. Örülten rohannak az arany után, s lihegve véreznek el a szenvedély mámorában. „Ezt is megírom egyszer” - gondolta magában.

A Forum már meglehetősen üres volt, ilyenkor estefelé csak a jövőmondók hangoskodtak a bazilikák oszlopai alatt. Nagy tömeg állta körül őket, s ezek a minden hájjal megkent csirkefogók száz meg száz hókuszpókusszal szédítették a hiszékeny és babonás közönséget, amely bőven hullatta a pénzt koldulókalapjukba. Többnyire tenyéből jósoltak, szerelmes cseléd lányoknak, marcona henteslegényeknek, bamba képű zsákhordóknak, hetyke katonáknak. De annyit beszéltek, ugrándoztak, hadonásztak, mókáztak, hogy az ember majd megrepedt a nevetéstől. A végén persze mindenki remek, sok jót sejtető, ígéretes jóslatot kapott. Az agyonhajszolt és elnyűtt cseléd lányok boldog álmokat aludtak ilyen napokon.

Hát ebből is elég volt. Hazament. Vacsorára borsófőzelék volt pirított hagymával, utána borsos palacsinta barnamártással. Jó volt, s jó volt itt ülni a csendben a város kavargása után, nézni a fekete calesi agyagvödröt, amelyben Bavius a bort keverte, a vörös cumaei tányérokat a párolgó palacsintával. Jólesett nézni Cinara kedves arcát, nini, milyen komoly ez a lány, milyen szótlan ma este! Meg is kérdezi:

- No, mi volt délután, kislány? Hogy sikerült a bevásárlás?

Hát erre olyan keserves sírás tört fel a kislányból, hogy Horatius komolyan megijedt. Fölugrott, odament hozzá, megsimogatta puha barna haját, aztán csitította, amíg csak el nem hallgatott. Szinte idegesen kérdezte:

- Mi történt? Beszélj!

Nagy akadozva, fülig pirulva mesélte a kislány, hogy mikor délután átment a Vicus Argentariuson, s megállt az ékszerész kirakata előtt, hogy egy kicsit megbámulja megint „az ő hőscincéjét”, hát egyszerre megállt a háta mögött valaki. Ijedten fordult hátra, s akkor látta, hogy kikent-kifent ficsúr áll előtte, vigyorog, mint egy szatír, valami csípős illatszer szaga árad a hajából, kék selyemtunica van divatosan ráncolt tógája alatt, kék cipő a lábán, aranyfűzővel. Pfuj, micsoda nyegle divatmajom! A kislány el akar szaladni, a gazember kihívón hintázza magát, útját állja, s megint odaszól: „No, galambom, csak nem ijedsz meg tőlem?” Csakhogy Cinara nemhiába volt falusi lány: amint első ijedtségéből magához tért, úgy lökte mellbe a tolakodót, hogy az majdnem hanyatt vágódott. A járókelők nevettek, a kislány meg futásnak eredt. Már csak annyit hallott, amint a pórul járt ficsúr nagyot káromkodott, s utána kiáltott: „Buta liba!” Jaj, még most is borsószik a háta, ha rágondol!

- Nem olyan göndör hajú, aszott képű, hajlott hátú, sovány fickó volt? - kérdezte Horatius izgatottan.

- De olyan, olyan - lelkendezett a kislány -, Apollo verje meg ott, ahol éri!

- Rufillus, a pimasz - mondta Horatius, és nagyot csapott a levegőbe. - Na megállj!

Aznap este, mikor mindenki lefeküdt, sokáig járt fel-le a szobában; az asztalon ott hevert a papiros, a toll, a tintásüveg már nyitva volt, de Horatius még nem tudott hozzáfogni az íráshoz. Gomolygott benne a düh, először jambust akart írni, de aztán meggondolta. „Nem, nem, ez a

piasz nem érdemli meg, hogy külön nekitámadjanak. Tucatjával lődörögnek Rómában ezek a léhűtők, nincs előttük semmi szent, belegázolnak a családi életbe, csak az élvezeteiknek élnek, egész nap vadásznak, s aztán hitványul eldicsekszenek a kalandjaikkal. Ez a főváros erkölcsi élete. Ó, hol vagy, Róma, hol vagy, tisztos köztársaság, hol vagy, Brutus, Brutus! Ez a zsarnokok Rómája, világváros, csupa fény, csupa illat, undok pocsolya!”

De mit írjon? Dörgeelmes erkölcsprédikációt, hogy senki se olvassa, s ha mégis elolvassák, nevéssenek rajta? Nem, ezt a mulatságot nem szerzi meg nekik! Szemükbe kell vágni az igazságot, de valami könnyű hang kell ide, tréfák, mulatságos epizódok, hétköznapi kiszólások, viccek, igen, görbe tükröt kell az orruk elé tartani, s jól odanyomni a fejüket, hogy meglássák benne a torzképüket! Csak semmi ünnepélyesség, semmi nagyképűség! Nem filippika kell ezeknek, hanem nyakleves! És hirtelen Luciliusra gondolt, a kíméletlen költőre, aki már száz évvel ezelőtt belevágta kését a társadalom és a politika kelevényeibe, vakmerő és kegyetlen szatíráival. Csak az volt a baja, hogy túlságosan komoly volt, kemény, kíméletlen - nem, nem így kell bánni az emberekkel, meg kell nevetetni őket, a tisztességes emberek hadd nevéssenek a gazembereken, a léhák, léhűtők, hitványak, aljasok pedig riadtan és szégyenkezve ismerjenek magukra a torzképekben.

Éjfélkor leült, és egy óra múlva ott feketélt a papiroson életének első szatírája; hexameterei fiatalosan ficámkoltak, hangja nyers volt, legényes, kötekedő, tréfás kifejezései hétköznapiak, ilyeneket eddig csak Plautus mert leírni a vígjátékaiban. Benne volt minden keserősége a nagyváros erkölcsi romlottságán, a hivatásos nőcsábítók minden undorító aljassága, Fufidius, a piszkos uzsorás, Rufillus, a szagos ficsúr, Cupiennius, a szoknyavadász, Acisculus, a pórul járt asszonycsábító. Mikor elolvasta, nagyot nevetett. Megkönnyebbülten feküdt ágyába.

Most az alkotás lázas hetei következtek. Esténként sokat olvasott, Arisztotelész költészettanát lapozgatta ebben az időben. Lucilius szatíráit tanulmányozta, és egyre tudatosabbá vált benne az, ami eddig csak ösztönszerű volt. Soha ilyen szabadnak és boldognak nem érezte magát. Most látta, hogy Grosphusnak igaza volt, mikor azt mondta, hogy Apollo nem kardot akar látni a kezében.

Szép volt az alkotás mómora, de fenyegetően közeledett az elseje, s ezzel a kamatfizetés. A fizetésének egynegyede már úgyis le volt foglalva, rettenetesnek ígérkezett a következő hónap. Tenni kellett valamit!

Nem is sokat gondolkozott most már. Másnap hóna alá csapta kéziratát, s felment Messallához. Messalla már új palotájában lakott, az Esquilinuson, káprázatos kert közepében. Mikor a rácskerítéshez ért, és be akart nyitni, hatalmas Molossus-kutyák rohantak elő, és mennydörgő ugatással feszültek elé. De jött a kapus, lecsendesítette őket, s kinyitotta a kaput. Már maga ez a kapu is remekmű volt, kovácsoltvas akantuszleveleinek bonyolult pompájával. Hát még a palota!

- Mióta laktok itt? - kérdezte Horatius.

- Két hónapja, uram - felelte a kapus alázatosan.

- Remek - mondta Horatius, mintegy maga elé, de a kapus meghallotta.

- Meghiszem azt, uram - bizalmaszkodott -, Antonius triumvir és tábornagy palotája volt ez! Négymillió sestertiusért vette a gazdám.

Olyan büszkén mondta, mintha az övé volna a palota.

Horatius megilletődötten nézte a márványban sugárzó előcsarnokot, az oszlopok karcsú pompáját, a fehér szobrok harmonikus vonalait. Négymillió sestertius - gondolta tisztelettel -, négymillió! Neki ötszáz sestertius volt a havi fizetése.

Éppen jókor jött Messallához: nagyobb társaság volt nála. Messalla szerette az irodalmat, sűrűn hívta meg házába a költőket, akik ott felolvasták új verseiket, megvitatták az időszerű irodalmi eseményeket, s mint mindenütt, mióta a világ világ, ítéletet mondtak elevenek és holtak felett. Mégis ezek a recitációk voltak akkor az új tehetségek melegágyai: nem egy költő innen indult hódító útjára.

Mikor Horatius belépett, már túl voltak a recitáción, már a vesézésnél tartottak.

- Lupus in fabula! - kiáltotta felé Messalla a közmondássá vált Terentius-verset. - Éppen téged szapultunk.

- Ne higgy neki - fordult hozzá barátságosan Munatius Plancus tábornok, a galliai hadsereg egykori főparancsnoka, volt konzul, körülbelül negyvenöt éves, magas, széles vállú, előkelő megjelenésű férfi, az arcáról csak úgy sugárzott az értelem és a jóság. - Ne higgy neki - ismételte -, mert rólad volt ugyan szó, de éppen ellenkező értelemben: azt mondta Messalla barátom, hogy valóságos félénk báránka vagy, akit nem lehet kicsalni az aklából, annyira fél, hogy felfalják a gonosz farkasok. Mármint mi - tette hozzá a társaság hahotája közben.

- De bizony hogy megeszünk! - csapott a vállára Sestius, a mindig vidám jó barát. - Szőröstül-bőröstül felfalunk, ha el nem mondd most rögtön a verseidet.

- Hát honnan tudod? - csodálkozott Horatius. - Hiszen még nem mondtam senkinek.

- A múltkor találkoztam azzal a kis falusi virágszállal, akit hét lakat alatt őrzöl a házában, az súgta meg.

- Falusi virág? - kíváncsiskodott Messalla, aki nem vetette meg az élet örömeit. - Hol szakítottad, öregem?

Horatius elpirult.

- Messalla, kérlek - dadogta -, magánügy.

- Bocsánat, ezredes - kacagott Messalla -, ezer bocsánat, csak éppen nem hittem volna, hogy a mogorva Horatiust is érdeklik a mezei virágok.

- Ezredes? - érdeklődött Plancus.

- Csak adótiszt - szerénykedett Horatius.

- És költő - tette hozzá Sestius. - Ez pedig még a tábornoknál is nagyobb rang. A költő Apollo tábornagya.

- Ez szép volt, Sestius, bár butaság - csipkedte Messalla. - A költő, mint a mellékelt ábra mutatja, adótiszt.

Nagyot nevettek.

- Hát Apollo tábornagya - mondta Plancus melegen -, vedd elő a marsallbotodat. Mert ha a költő Apollo tábornagya, akkor minden verse egy-egy marsallbot, ugyebár? - fordult Sestiushoz.

- Tábornok - legyintett Sestius -, lehetetlen! Ezt te mondtad? Ezt a... hogy is mondjam... ezt a szellemességet?

- Sajnos, én - nevetett Plancus -, de te kezdted.

- Kezdje Horatius - vezényelt Messalla. - Halljuk a verseket!

Horatius sokáig kérette magát, de végre is kötélnek állt. Belenyúlt a tógája belső ráncába, és kivette a kéziratokat. Izgatott volt, gyulladt szemei előtt táncoltak a gyöngybetűk, kicsit fátyolosan kongott a hangja, mikor az Alfiusra írt két dührohamot felolvasta. De alig fejezte be, egyszerre hatan is kiabáltak:

- Hiszen ez Alfius arcképe! Remek! No, még így se bántak el vele!

Messalla tapsolt, és kipirult arccal kiáltotta:

- Hohó, hisz ezek jambusok! És Herculesre, nem kell szégyenkezniök Arkhilokhosz mellett! Barátocskám - fordult Horatiushoz -, szívből gratulálok!

Aztán még két jambus következett, a hallgatóság egyre izgatottabban figyelte a felolvasást. Mindenki megérezte az új hangot, a bátor szókimondást, ami olyan ritka volt ebben a Rómában, mindenki élvezte a versek sima és elegáns gördülését. A tömzsi, alacsony, vörös szemű fiatalember egyszerre nagyot nőtt szemükben.

Aztán felolvasta az újonnan írt Rupilius-verset, ez már a második szatírája volt: ebben azt a bizonyos kisázsiai törvényszéki tárgyalást írta meg, olyan gyilkos iróniával, hogy a hallgatók percekig kacagtak utána. Rupilius itt élt most Rómában, mindenki ismerte és utálta, most is olyan kiállhatatlan és hencegő fráter volt, mint annak idején, Brutus seregében. Senki sem tudta, miből él, miből nagyozol, kellemetlen és gyanús ember volt, sötét és nem kíváncsi elem. Mindenkinek jólesett, hogy megkapta a magáét.

Hanem mikor Horatius a legelsőnek írt szatíráját felolvasta, valóságos vihar tört ki. A lelkesedésnek ilyen orkánját nem hallották még ezek a falak. Most látták csak, hogy ez a zárkózott fiatalember nyitott szemmel járt ebben a nagyvárosban, s nemcsak a Forum csillogását látta, nemcsak a hangos politikai szónoklatokat hallotta, hanem látta a társadalom pocsolyáit is és az erkölcstelenség sötét mocsarát. Hiszen ennek a fiatalembernek ostor van a kezében, tűz a nyelvén, büntető lángpallos a tolla, s ez a kacagtató vers, mulatságos kiszólásaival és gúnyos szúrásaival, nem is vers már, hanem valóságos cselekedet.

Mindnyájan azzal az érzéssel mentek haza, hogy Rómának új költője született.

Messalla még ott tartotta Horatiust.

- Hát most ide hallgass, pajtás. Semmi ellentmondás! Megveszem a verseidet.

- Messalla - rezzent meg Horatiusban a boldog remény, hogy hátha csakugyan megtalálta pártfogóját -, Messalla, mit akarsz te a verseimmel?

- Mi közöd hozzá! - nevetett Messalla. - Eladom őket a sajtosnak. Minek kérdezel ilyen butaságokat? Azt mondtam: megveszem a verseidet. Eladod?

- Ki akarod adni a verseimet? Polluxra, ha megjelennek, engem agyonvernek a megénekelte urak! Rupilius felnyársal, Alfius elárverezteteti a házamat, Cupiennius bepanaszol Octavianusnál, akinek aztán igazán nem kerülne nagy megerőltetésébe, hogy Brutus volt ezredesét eltegye az útból.

- Ne beszélj számárságokat. Amnesztiát kapsz.

- Ajjaj - legyintett Horatius -, a zsarnokok nem következetesek!

- Zsarnokokról pedig ne beszélj. Octavianus nem zsarnok. Becsületes ember, jót akar, korona pedig nem kell neki, mint boldogult bácsikájának.

- Messalla - csapta össze a kezét Horatius -, így beszél Brutus ezredese?

- Így, fiacskám - mondta rá Messalla nyugodtan. - Majd ha neked is megjön az eszed, te is így fogsz beszélni. Az életet nem lehet megállítani, a tények tények maradnak, hiába hunyjuk be a szemünket. Mindent úgy kell venni, ahogy van, ezt Epikurostól tanultam. S ha nem csalódom, te is így tanultad.

- Messalla, bennem még túlságosan elevenen él Brutus, az utolsó római. A szobám falán még most is ott vannak az érdemrendjeim. És a szívemben vérzik Philippi emléke.

- Nézd, öregem - csillapította Messalla az izgatott fiatalembert -, én tanítsalak bátorságra téged, Philippi hőst, aki ezeket a verseket megírtad? Bátor versek, de gyávaság lesz belőlük, ha a fiókodban fognak penészedni. Kiállni, öregem, kiállni, vállalni a felelősséget, mint akkor, az athéni zsarnokgyilkosok szobra előtt! Ha pedig nem, jobb, ha mindjárt áthajózol Massiliába, folyamodni a városi tanácshoz méregért, s bizonyos vagyok benne, hogy ebben az esetben megszavazzák az öngyilkosságodhoz szükséges adagot. Válassz!

- Öregem - akadozott Horatius -, a Rupilius-vers valóságos kihívás, és bizonyos értelemben Brutus magasztalása. Ha semmi nagyobb baj nem esik is velem, hát egy bizonyos: elcsapnak a hivatalomból, Brutus nem éppen időszerű a mai Rómában.

Messalla fölkelt, kézen fogta barátját, s átvezette dolgozószobájába. A tablinum falait köröskörül könyvszekrények borították, s az egyik könyvespolc tetején ott fehérlett Brutus márványszobra.

- Oda nézz - mutatott fel Messalla a szoborra. - És én Octavianus hadseregének tábornoka vagyok.

Horatius lehajtotta a fejét.

- Mennyi az adósságod? - kérdezte Messalla, mikor megint a márványoszlopos peristylumban ültek.

Horatius megmondta Sestiust, megmondta Alfiust, és megmondta, hogy a fizetéséből hárman nem tudnak megélni. Messalla mosolygott.

Micsoda nevetséges összegek! A könyvelője, aki rabszolga, többet keres egy hónapban, mint Horatius úr, a római polgár és adótiszt.

Nem állhatta meg, hogy ne csípjen egyet ezen az esztelen fiatalemberen.

- Persze hogy nem tudtok megélni. Az állam, mikor megszabta a tisztviselői fizetéseket, elfelejtette belekalkulálni a mezei virágokat, innen a baj! - és harsányan nevetett. - No, ne haragudj - és végigsimogatta Horatius karját -, csak úgy mondtam, nem akartalak megbántani, sőt örülök. Aztán legalább szép?

- Jó - felelte Horatius csöndesen. És mintha a kislány rámosolygott volna, egyszerre felfénylett az arca.

- Az a fő, hogy szereted. A többihez senkinek semmi köze. Nekem se, értetted? Nekem csak úgy jár a szám. De örülök annak a kislánynak: titokban remélem, hogy kicsalja belőled a lírát. Mert én lírai verset is akarok tőled, hallod-e! A pénzemért! - és megint kicsattant belőle a nevetés, hogy csak úgy visszhangzottak belé a márványfalak.

- Ezt még nem tudom - mondta Horatius elgondolkozva. - Ezeket se akartam. Csak úgy maguktól jöttek. Nem tudom, hogy történt. Ha egyszer líra jön a tollamra, az is a tied.

- Na, megvan a szerződés! - csapott a tenyerébe Messalla. Holnap kifizetem azt a disznó Alfiust, a könyvelőm a bőrét is le fogja nyúzni, erre mérget vehetsz, kifizetem Sestiust, aztán fizetek neked havonta ötszáz sestertiust a kiadói jogokért. Rendben van?

- De Messalla, öreg pajtás - dadogta Horatius meghiúsultan.

- Csak semmi érzékenykedés - tiltakozott a tábornok. - Nem szeretem a megindító jeleneteket. Hogy mai nyelvre fordítsam Epikurosz atyánk bölcsességét: csak hidegvér és lelki egyensúly! Sima üzlet az egész: majd meglátod, a végén én keresek rajta.

Harsogó nevetések közben kísérte ki Horatiust a kapuig. Mikor a kapus látta, hogy gazdája karonfogva kíséri ki a vendéget, mélyen meghajolt. Horatius önkéntelen mozdulattal a tógája ráncába nyúlt, pénzeszacskójából egy denariust halászott ki, s hanyag mozdulattal odanyomta a kapus markába. Messalla a füléhez hajolt:

- Te, azért, hogy vagyonos osztály lett belőled, ne pazarolj! Ha így folytatod, ez a pofa legközelebb kegyelmes úrnak fog szólítani.

Teli torokkal nevetett, és sokáig rázta a költő kezét, mikor elbúcsúztak. Egészséges, öblös nevetése még az utcán is ott muzsikált Horatius fülében.

A kis ház, ott fönt a Clivus Orbiuson, aznap este a boldogok szigete volt.

Másnap reggel Messalla a kliensek tisztelgése után az idősebbik Sosius testvért fogadta.

- Új költőt fedeztem fel, Sosius - kezdte -, ki akarom adni a verseit.

- Ki az? - kérdezte gyanakodva a kiadó.

- Quintus Horatius Flaccus.

- A név jó, de ismeretlen.

- Bölcs mondás - nevetett Messalla -, először minden név ismeretlen. Éppen azért akarom kiadni a verseit, hogy megismerjék.

- Milyen versek? - érdeklődött tovább Sosius. - Mert a líra nem cikk, uram. Catullus verhetetlen.

- Először is: senki sem verhetetlen, másodszor: semmi közöd hozzá, hogy milyen versek, ha én fizetem a kiadás költségeit, harmadszor: nem líra, na, hogy megnyugodjál.

- Így már érdekel a dolog. Szívesen hoznék már valami újat. Mióta ilyen másféle világ van, ilyen ízé... ilyen Cicero már nem kell senkinek. Az utolsó kiadás mindenestül a nyakamon maradt. Vergiliusnak az a néhány pásztorkölteménye, az valami. Ilyen még nem volt! Annyit kerestem rajtuk, hogy már kezdtem megijedni a szerencsémről.

- No, nem vagy te olyan ijedős - nevetett Messalla. - Hát ezen is fogsz keresni, megnyugtatlak. Szatírák meg jambusok, de olyanok, hogy három hónapig pukkadozni fognak az emberek! Azok is, akiket a versek kizsigerelnek, azok is, akik röhögnek rajtuk.

Sosius elégedetten dörzsölte a kezét.

- Láthatnám a kéziratokat? - kérdezte.

Messalla a karosszéke mellett álló fémhengerbe nyúlt:

- Itt vannak. Elsőrendű írást kérek, mindegyikből száz példányt egyelőre, Hieratica papirost, vörös kezdőbetűket. Száz soronként fizetek a másolásért, papirossal együtt, három sestertiust, természetesen példányonként. Hibátlan szöveget kérek, öregem! Ki a korrektorod?

- Pollio, ismered. A legjobb anagnosta Rómában.

- Rendben van. Egy-egy vers eladási ára egy denarius. Hadd fizessenek. Tíz százalékot kapsz minden példány után, jó?

- Kiváló, uram. Ha én minden cikken tíz százalékot kereshetnék, tisztán! - és nagyot sóhajtott.
- Na, csak ne sajnáltasd magad, mert mindjárt megesik rajtad a szívem. Inkább siess, egy hét múlva a kirakatoszlopokon akarom látni a példányokat. Külön lemegyek a városba megnézni, hogy törik magukat az emberek az ismeretlen költő verseiért.
- Adná az a szentséges Apollo, hogy igazad legyen!

Egy hét múlva csakugyan olyanok voltak Róma irodalmi körei, mint a hangyaboly. Mindenki az új költőről beszélt, a bátor hangról, az új műfajokról. Hetekig Horatius volt a legnépszerűbb ember a városban. Az érdekeltek pukkadoztak, a közönség mulatott, kapkodta a verseket, hamarosan második és harmadik kiadást kellett rendezni belőlük: Messalla nagyot nevetett, mikor költségei megtérültek. Sositius mind a ketten versenyt dörzsölték a kezüket. Rupilius a fogait vicsorgatta, de meg sem mert moccanni, mert vaj volt a fején, s attól tartott, hogy ha sokat fészkelődik, kislül valami kis disznósága. Az Alfius-banküzletben az asztal alatt dugdosták egymásnak a verseket a tisztviselők; ha a két könyvelő egymásra nézett, nagyokat kuncogott, a pénztáros kitette maga elé Dellius népszerű ponyvanovelláit, Kleopátra leveleit, s úgy tett, mintha azokon nevetne. De mindenki Alfiuson mulatott. Az ügyfelek, különösen az adósok, ezen a napon mosolyogva jöttek-mentek, s Alfius úgy tett ugyan, mintha semmi sem történt volna, de napokig nem mert huszonöt százalék kamatot számítani. Akik mostanában jöttek kölcsönért, illeték, jutalék, folyósítási költség stb. stb. címen mindössze csak húsz százalékot fizettek. Messalla könyvelőjét, mikor Horatius adóslevelét nevetséges összegért kiváltotta, a pocakos Alfius az ajtóig kísérte. A Rupilius-vers végén azt a bizonyos célzást a zsarnokgyilkosságra és Brutus burkolt magasztalását senki sem vette lázadásnak: Brutus már történelem volt. Horatiust nem csapták el az állásából. Horatius, mint mondani szokták, beérkezett, amit az is bizonyított, hogy az írók egyesületében irigykedve beszéltek róla.

A költő most már nem zárkozhatott be odújába, érintkeznie kellett az emberekkel, különösen az írókkal és az irodalom pártfogóival, ha nem akart lemaradni a nagy versenyben. A versei most már kötelezték. A legközelebbi munkatársi napon Sestiuszal elment az egyik nagyszabású thermába. Pompás épület volt, csupa márvány meg mozaik, az oszlopok nyugtalanul csillogtak a hullámozó úszómedence vizében. Lefizették a jegy árát - mindössze egy quadrans volt, egy asnak a negyedrésze, annyi, amennyiért egy darab vékony sárgarépat lehetett venni -, levetköztek, megmerítették magukat a hideg medencében, aztán átmentek a langyosba, onnan a melegbe, aztán a gőzbe. A központi fűtés kellemes meleget árasztott, jólesett a masszázs, a torna a nagy oszlopos csarnokban, a séta a pergolában, egyre-másra megneveztette őket Sestius a fürdőzőkre tett megjegyzéseivel. Valósággal tolongott a tömeg a csarnokban; jó volt végre kimenekülni a boltozatos nagyterembe, amelynek homályos és vastag üveglakairól csörgött a pára, és jó fél órát labdázni a fürge és ügyes Sestiuszal. Egészen újjászületett; elcsigázott, mindig görnyedő testének jólesett a víz, a mozgás, az izmok fiatalos megfeszülése. Igen, megint fiatalnak érezte magát.

Mikor mindent kiélveztek, megindultak a vastag függönyökkel elzárt félkörű csarnok, az exedra felé. Itt mindig válogatott közönség volt: itt olvasták fel, különösen a fűzfapoéták, legfrissebb műveiket. Ez volt Rómában az egyedüli hely, ahol mindenkinek akadt közönsége. Sestius éppen azért vezette ide barátját, hogy nagyot mulassanak valami idétlen versfaragó színpalhasogatásán. Hanem mikor beléptek, kellemetes meglepetésben volt részük. Asinius Pollio, a konzul és irodalombarát trónolt az egyik márvány karosszékből, körülötte néhány ismert író, köztük a hosszú, sovány, sápadt arcú Vergilius.

- Ez aztán a kellemes csalódás - köszöntötte Sestius a társaságot. - Az ember fűzfapoétákon akar derülni, s az istenek választottjait találja együtt. Kegyelmes uram - fordult a konzul felé -, engeddd meg, hogy bemutassam barátomat, Horatiust.

Asinius Pollio barátságosan kezét nyújtott a költőnek:

- Ismerem a nevedet, ismerem a verseidet. Tudod talán rólam, hogy szeretem a költőket, nem kívánok tőlük egyebet, csak azt, hogy tehetségesek legyenek. Boldog vagyok, hogy Cinna, Calvus, Catullus az én szárnyaim alatt nőtt fel. Most Vergilius a szenvedélyem. Mindenki az én emberem, aki újat és jót hoz. Akarod a barátságomat?

- Kegyelmes uram - hajolt meg Horatius -, megtisztelsz.

- Csak semmi nagyképűség! - veregette meg a vállát a konzul. És megrázta a fiatalember kezét.

Akkor már ott állt mellette Vergilius. A két jó barát rég nem látta egymást: most boldogan összeölelkeztek.

- Emlékszel a toga virilis napjára? - kérdezte Vergilius. - Nagyapád akkor azt mondta, hogy mi ott hárman vagyunk az új latin irodalom, ő meg az irodalom nagyapja. Emlékszel? Varius is itt van.

Horatius szétnézett, s abban a pillanatban máris Varius karjait érezte a nyaka körül. Hát volt mit mesélni egymásnak. Az új Vergilius-versekről beszéltek, a bukolikáról, a fiatal költő nagy sikeréről, amely már Maecenas és Octavianus érdeklődését is fölkelte. Vergilius pirulva állt mellettük, s hamarosan Horatiusra terelte a beszélgetést.

- Hát ha már így együtt vagyunk - vágta el élénk beszélgetésüket Pollio -, nem rendezhetnénk mindjárt egy kis magas színvonalú recitatiót? Urak - fordult a társasághoz -, Vergiliusnak van egy verse, eddig még csak én olvastam, hallgassátok meg. Azt hiszem, római költő még nem írt ilyent. No, Maro - biztatta a költőt -, ragaszkodol hozzá, hogy előbb fél óráig könyörögjünk, vagy hozzákezdés?

Vergilius vonakodva vette elő a kéziratot. Nem szerette a nyilvánosságot, most is lángvörös volt az arca, amint középre állt, és belefogott az olvasásba. Színtelen hangon olvasott, akadozva, de valami fojtott, belső tűz izzott a hangjában.

Remek volt a vers: Pollióhoz intézett jóslat, hogy új korszak születik, átalakul a világ, új ivadék száll a földre a nagy égből, új aranykor kezdődik Pollio konzulása alatt, dúsan terem a föld, vége lesz minden emberi szenvedésnek, csupa mosolygás, remegő boldogság, harsány ujjongás lesz az élet. Szinte átszellemült a költő hangja, szinte lángolt a szeme, mikor befejezte.

Meghatottan nézett össze a társaság, nem is volt túlságosan hangos a taps, de kigyúltak az arcok, s mindenki érezte a pillanat fenségét. A vers egy csodálatos gyermek születését jósolja, aki új aranykort teremt a világon. Igaz, Pollio felesége éppen gyermeket várt, de senki sem magyarázta erre a verset: hiszen földi ember gyermeke hogyan hozhatna új aranykort az emberiségre? Magasztos szimbólumot láttak a versben, az Octavianus alatt megújuló Róma sugárzó jövődjét, megtelt a szívük boldog reményekkel, és sorra léptek oda a költőhöz, aki ezzel a versével prófétája lett nemzetének. Pollio megindultan és halkán csak ennyit mondott:

- Boldog vagyok, hogy nekem is részem van benne.

- Horatiusnak is van egy új verse - szólalt meg Sestius -, abban meg nekem van részem. Tegnap együtt olvastuk az Acta Diurnában, ti is olvastátok bizonyosan, hogy a parthusok megint szemtelenkednek. Tudjátok, hogy mióta az indokolatlan politikai és hadvezéri ambícióktól fűtött Crassus bankárt olyan csúfosan megverték, hogy légiónk büszke ezüstsasai

is barbár kezekbe kerültek, ez a székely a mi legnagyobb fájdalmunk. Most megint fészkelődnek. Sokat keseregtünk ezen Horatiusszal: ez a fiú úgy félti Rómát, hogy egyszerre kétségbeesett, már egy új Carrhae rémlett fel a szeme előtt, új vereség, új székely. Rómát a polgárháború viharai szaggatják - mondja -, s most már menthetetlenül le fogják taposni a barbárok. Ebben a hangulatban írta ezt a verset. Hallgassátok meg.

Horatius ezúttal nem sokat kérette magát; elővette a papírlapot, és hangosan, keményen olvasni kezdte a sötét verset, amelyben megjósolja Róma pusztulását, és már csak egy mentseget lát, egy tanácsot tud adni ennek a bomlott nemzedéknek: vándoroljanak ki, alapítsanak új hazát, valahol messze, a nagy tenger egyik szigetén, túl Hercules oszlopain, a boldogok szigetén, ahol örök tavasz virul, s még az aranykor szépségeiben élnek a boldog emberek.

Csupa szín volt ez a vers, csupa tűz, csupa rajongás és csupa kétségbeesés. Döbbenet hallgatták, és egyszerre szívükbe hasított az ellentét a két költő között: az egyik csupa bizakodás, a másik csupa reménytelenség, de mind a kettő az aranykorról álmodik, Róma ragyogó jövőjéről. És megéreztek, hogy ez szép, ez vigasztaló. Az egyik forró líra, a másik csupa kemény ostorcsapás, de mind a kettő hazájáért reszket. Róma, Róma - dobogják a szívek, és a költők dalaiban felsugárzik az aranykor boldog igézete.

Vergilius odalépett Horatiushoz. Templomi csönd borult az exedrára.

Ők ketten megértették a boldogok szigetének misztikumát.

A NAGYÚR

Sosiusék üzlete hatalmasan föllendült. A másolók és a korrektorok éjjel-nappal dolgoztak, Horatius verseiből szinte hetenkint új kiadást kellett a piacra dobni, pedig nem is kötetben jelentek meg, hanem csak egyenkint. De volt egyéb irodalmi esemény is: az öreg Marcus Terentius Varro - hetvenhét éves volt ekkor -, a kitűnő tudós, kiadta Arcképek című kötetét, amelyben hétszáz híres görög és római államférfi, hadvezér, költő és művész arcképét közölte, mindegyik alatt egy-egy találó epigrammával. Pompás díszmű volt, Sosiusék külön a munka kedvéért tíz rajzoló szerződtettek, akik remekül dolgoztak. Valami új volt ez megint, ilyen eddig csak Atticus csinált, de ekkora képeskönyvet még senki sem mert kiadni. Sosiusék nem bánták meg a vállalkozást: akármilyen drága volt is a könyv, a közönség valósággal szétkapkodta.

De az események gyorsan követték egymást. A nagy képeskönyv révén az öreg Varro egyéb munkái is divatba jöttek megint: új kiadást kellett hozni a mezőgazdaságról írt könyvéből, a latin nyelvről szóló tudományos könyvének minden megmaradt példánya elfogyott, s az úgynevezett menipposzi satírák, amelyekben mulatságosan keverte a verset a prózával, megint kapósak lettek. De tagadhatatlan, hogy a legnagyobb irodalmi esemény mégis Vergilius Bukolika című verskötetének megjelenése volt. Bár a pásztorköltemények közül több megjelent már külön, most így együtt mégiscsak nagy és ünnepi meglepetést jelentettek ezek az újszerű versek, amelyek egyes kritikusok szerint Theokritosz idilljeit is felülmúlták egyszerű szépségükkel és forró lírájukkal. Vergilius volt a legnépszerűbb ember Rómában. Az aranykorról írt és Polliónak ajánlott negyedik ekloga nyomban belekerült a tankönyvekbe is.

Csupa fény és ragyogás volt Róma ezekben a hetekben, s az egyetlen napilap, az Acta Diurna mindennap az utolsó példányig elfogyott, annyi volt benne az érdekes irodalmi, társasági és politikai hír. Csupa ragyogás volt Horatius kis háza is, mikor október vége felé betoppant hozzá az ünnepezt Vergilius, s vele Cornelius Gallus, a híres elégiaköltő, Octavianus iskolatársa és belső barátja. Nagy volt az öröm a házban, Cinara boldogan sürgött-forgott, süteményt megbort hozott, aztán eltűnt. De az ajtóból még egy büszke pillantást vetett urára és szerelmesére. A kislány nem sokat értett a költészethez, hiszen olvasni és írni is éppen csak hogy tudott, de ösztönszerűleg megérezte, hogy Horatius az istenek választottja, s úgy tekintett rá, mint felsőbbrendű emberre. És boldog volt, hogy a költő az alkotás és a siker lázaiban is őt szerette.

Vergilius nagyot pirult, mikor a nádszáltermetű, piros arcú csinos kislányt meglátta, de nem szólt semmit. Gallus azonban hetyke és kötekedő természetű ember volt - nem is értették az emberek, miért szereti olyan nagyon a szelíd Vergilius -, és nem állhatta meg, hogy oda ne szóljon Horatiusnak:

- Elküldhetnéd egyszer hozzám - és csettintett az ujjaival.
 - Nem ér rá - koppant Horatius hangja hidegen.
 - Kérlek - szólt közbe szelíden Vergilius, aki félt a botránytól. Nem értette ezt a kakasviadalt.
- Úgy beszélgettek tovább, mintha semmi sem történt volna. De ez Varius érdeme volt, aki éppen ebben a pillanatban érkezett, egészen váratlanul.
- Na, Apollónak hála, együtt van az egész latin irodalom! - állapította meg Gallus.
 - Szomorú volna, ha csak ennyien volnánk - jegyezte meg Varius.

- A többi nem számít! - csattant fel Gallus hangja, fölényesen és nyersen. - Varius, költő és tragédiaíró, Maecenas barátja, én, a legjobb latin elégikus, Vergilius, ugyancsak Maecenas barátja, Horatiusszal együtt a legszebb reménység. Mit akarsz? Hagyj békén a tehetségtelenekkel és a totyakosokkal.

Ingerülten beszélt Gallus és főképp önérzetesen, de könnyű volt neki. Gallia Traspadana kormányzója volt akkor már, háta mögött Octavianus, s irodalmi dolgokban az imperator másra nemigen hallgatott. Maecenasszal csak mostanában kezdett mélyebben barátkozni.

- Úgy örülök a sikereidnek - fordult Horatius a hallgatag Vergiliushoz. - Ahova megyek, mindenütt téged magasztalnak, és Sosius azt mondja, hogy az eklogák jobban fogynak, mint az én verseim, pedig én igazán fölhevartam néhány darázs-fészket.

- Talán éppen ez a baj - jegyezte meg Varius. - Az emberek nem szeretik a korbácsot, és nem tudják, mikor kerül esetleg rájuk a sor.

- Hát pedig most az egyszer igazán nem bánnám, ha Horatius még egy darázs-fészekbe belenyúlna: az írók egyesületébe - szólalt meg Vergilius.

- Tudom, miről van szó - vette át a szót Gallus. - Az a két tehetségtelen senki, a Mevius meg a Bavius, a két fűzfapoéta, egész nap egyebet sem tesz, mint Vergiliust mocskolja. Csakugyan be kellene fogni a szájukat.

- Éppen kapóra jön nekem - jelentkezett Horatius -, már régen a begyemben vannak. Engem is megmartak a múltkor. Na, csak bízzátok rám!

... Néhány nap múlva megjelent Sosiusék oszlopán az új vers, amely köznevetség tárgyává tette a két versfaragót.

- Holnap hol találkozunk? - kérdezte estefelé Horatius, mikor vendégei búcsúzkodni kezdtek.

- Sosiusék emeleti szobájában gyülekezzünk, onnan nézzük végig Pollio diadalmenetét, s aztán együtt megyünk a könyvtáratatásra - rendelkezett Gallus.

Másnap már korán reggel mind a négyen ott voltak Sosiusék emeleti nagytermében, amely afféle irodalmi szalon volt. Csak Sosiusék szerzői jártak ide, nem úgy, mint az írók egyesületébe, ahová minden firkász betolakodhatik, ha a tagdíjat megfizette, sőt akkor is, ha adós maradt vele. Itt más volt a levegő, finom, halk és választékos a hang, itt komoly viták és tárgyalások folytak, és még egy különbség: itt senkinek sem jutott eszébe kockázni. Az írók egyesületének pedig a hazard kockajáték volt a fő-fő vonzóereje.

Hamarosan szokatlanul nagy társaság verődött össze, s Horatiusnak alkalma volt néhány tekintélyes és befolyásos úrral megismerkednie. Ott volt a komoly, nagy szakállú és tekintélyes professzor, Caius Julius Hyginus, akit Octavianus nagyon kedvelt és tisztelt, s fel is szabadított a rabszolgasorból; ott volt Caius Valgius Rufus, a finom ízlésű, bár kissé tudóskodó elégiaíró, Maecenas és Vergilius barátja; aztán Aemilius Macer, az elismert költő, ott volt a kitűnő tanár és filológus, Marcus Verrius Flaccus, akinek iskolája arról volt híres, hogy nagy tanulmányi versenyeket rendezett, s a győzteseket értékes régi könyvekkel jutalmazta, és ott volt Lucius Licinius Murena, aki ugyan nem foglalkozott írással, de érdekelt az irodalom, és szerette az írók társaságát. A rossz nyelvek azt mondták, hogy tulajdonképpen Maecenas kéme itt, ebben az irodalmi társaságban. A fiatal Murena később sógora lett Maecenasnak.

Nem lett volna teljes a társaság, ha nem sürgött-forgott volna benne Rabirius, az Acta Diurna szerkesztője. De csak éppen hogy jött, máris ment; néhány kérdést intézett Vergiliushoz a kötete megjelenése alkalmából, a szűkszavú válaszokat gyorsírással befirkantotta a blokkjába,

aztán már el is viharzott. Bár három riportere dolgozik a diadalmenet útjának egyes pontjain, maga is ott akar lenni. Hiába, főszerkesztő szeme hizlalja a lapot.

Pompás volt a diadalmenet, érdekesek a dalmáciai zsákmány egyes darabjai, a daliás termetű parthinus foglyok, és különösen érdekesek a rabnők: csupa magas termetű, hollófekete hajú, villogó szemű, egészségtől duzzadó, hamvas arcú lány meg fiatalasszony, egyik szebb, mint a másik. Gallus izgatottan kérdezte Licinius Murenától, aki az aranyifjúság egyik vezére volt, s mindig mindent tudott:

- Ki fogja eladni a foglyokat?

- Thoranius, a rabszolga-nagykereskedő - felelte a jól értesült Murena. - Elsőrendű áru. Megint megszedi magát az a vén gazember. A katonáink harcolnak, a tábornokaink győznek, ez a bitang meg tollasodik.

- Ne bánts - csillapította Gallus. - Hová jutnánk, ha ő nem volna? Csak nem megyek magam Dalmáciába, rabszolganőket fogni? Ezekből pedig veszek egyet.

- Jó, jó, nem azért mondom - nevetett Murena -, hiszen magam is beszállok.

Pollio úgy állt a diadalkocsin, pálmákkal hímzett tógájában, Jupiter aranykoszorújával a fején, mint egy földre szállt isten. Nyomában keményen lépkedett a díszszázad: a katonák szöges bakancsai ütemesen koppantak a Via Sacra virágokkal teleszórt kövezetén. Eget verő éljenzés, harsogó katonazene és ujjongó nóták ritmusa kísérte a csillogó menetet.

Órákig tartott a pompa, és jó órába telt, míg a társaság keresztül bírta verekedni magát a tömegen, hogy eljusson Libertás templomába. A templomot Pollio építtette újra, és átriumában a dalmáciai hadizsákmányból megalapította az első nyilvános római könyvtárt. Ennek a megnyitására siettek. A megnyitás ünnepélyes keretek közt ment végbe. Rabirius nem győzött jegyezni, emelkedett szónoklatok hullámzottak a levegőben, aztán ennek is vége lett. Gyönyörű volt a könyvtár: a faragott faolcokon ott sorakozott a görög és latin irodalom minden remekműve - az irodalom és a főiskolai oktatás szempontjából megbecsülhetetlen értékű gyűjtemény volt ez -, a polcokon pedig ott fehérlettek az írók, költők és tudósok márvány mellszobrai. De csak a halottak, akiket az idő már igazolt; ebbe a Pantheonba csak egyetlenegy élő író szobra és művei juthattak be: a tudós Varro volt ez, aki most meghatottan állt a saját halhatatlansága előtt.

A polcok között és a terem üres középterében a görög művészet néhány remeke sorakozott, de a legnagyobb feltűnést mégis a Dirke bűnhődését ábrázoló csodálatos szobormű keltette. A kisázsiai Apollóniosz és Tauriszkosz műve volt ez a remekbe faragott szobor; Pollio Rhodosz szigetéről szállította Rómába. Ez volt könyvtárának és múzeumának büszkesége. A nézők nem győzték csodálni a megvadult bika nekifeszült izmait, a két vasgyűrű hőszt, Amphiónt és Zéthoszt, s a földön vonagló Dirkét, akit a szilaj állat szarvaira akarnak kötni, hogy halálra hurcolja. A közönség néma bámulattal állta körül a lenyűgöző szoborcsoportot.

Mikor aztán mindennek vége volt, Murena a kapuban odacsatlakozott Horatiushoz.

- Barátom - szólította meg, és bizalmasan karon fogta -, dél jóval elmúlt, az ebéd ügyis elromlott otthon, nem volna kedved velem jönni a germán Tuisco kocsmájába? Nagyon érdekes hely, mostanában, mondhatom, a legdivatosabb, és nem is drága. Harapunk valamit, és megiszunk egy pohár sört. Jól fog esni, meglátod.

- Merre van? - kérdezte Horatius meglepetten, hogy az előkelő Murena ilyen kedvesen bizalmasodik vele. Jó lesz vigyázni - biztatta magát -, a fiú Maecenas sógora, és hátha, hátha?

- Fönt a Quirinalis tetején, öregem, de éppen ez a jó benne: ott van néhai Sallustius és Lucullus apáink kertjeinek közvetlen közelében, a legjobb parkok mellett. Remek hely! No gyerünk!

Karongfogva mentek végig a Forumon, megkerülték a Capitoliumot, egy darabig a Via Latán haladtak, aztán ott, ahol éppen Agrippa új vízvezetékének, az Aqua Virgónak építkezései folytak, befordultak az Alta Semita nevű utcába. Jó fél órát gyalogolhattak már, mikor feltűnt a kocsmacégére: „Vendéglő a medvéhez”. Betértek.

Csakugyan remek hely volt. A könnyű délutáni szellő fonnyadó őszi levelek fanyar illatát sodorta feléjük, fölöttük a pompás parkok rozsdaszín levelei aranylottak a bágyadt napsütésben. Ebben az órában alig volt vendég a kocsmában: inkább este járt ide az aranyifjúság.

A szálasköcsög Tuisco valamelyik hadjáratban került fogságba, állítólag még Caesar hadai hurcolták Rómába. Több mint tíz évig szolgált, míg végre gazdája felszabadította. Vele szabadult az egyik csinos helvetiai rablány is: elvette feleségül, s megtakarított kis pénzükből kocsmát nyitottak itt, a város legjobb helyén. Gazdájuk mulató fia meg a pajtásai fölkapták a kocsmát, hamarosan divatos szórakozóhely lett belőle, a pénz csak úgy ömlött Tuisco kis vasladijájába.

Ecetes heringet ettek, hozzá pörkötet, utána szilvás gombócot, csupa ilyen érdekes étel szerepelt a Medve kocsmacéglán, nem is szólva az olajos halakról meg az ecetben savanyított hagymás gombókról. Természetesen sört rendeltek. Murena élvezettel szűrte a híg, habos italt, de bizony Horatiusnak sehogyan sem ízlett.

- Se íze, se büze - biggyesztette el a száját fitymálón -, ennél még a legrosszabb itáliai bor is jobb.

- Majd ha megszokod - biztatta Murena, akinek a torkát kellemesen csiklandozta az erjesztett ital. - Először nekem sem ízlett. Nem mondom: nem poharazásra való, de komoly ivás előtt, úgy bevezetésnek, nagyon jó.

- Hát aki szereti - jegyezte meg Horatius langyosan, és alig tudta legyűrni a nagy korsó italt.

Mindegy, azért jó volt itt, kettesben a nagyúr sógorával. A költő alig várta, hogy Murena rátérjen a tárgyra: biztos volt benne, hogy nem a sör kedvéért hozta ide, hanem azért, hogy tanúk nélkül beszélgesse vele.

Hát nehezen került rá a sor. Valahonnan a kertből egyszerre csak lángvörös hajú nő libbent a szobába, tengerzöld selyem fátyolruhában, és nyílegyenesen odalépett az asztalukhoz. Halványra festett arca, kipirosított szája kihívóan mosolygott rájuk.

- Murena, micsoda öröm - kacagott üresen, színpadiasan -, ezer éve nem láttalak! Szabad? - és már le is akart ülni.

- Ne haragudj, Barine - hárította el Murena -, fontos megbeszélésem van a barátommal,

- Szóval nem óhajtod a társaságomat? - csapott rá élesen a lány hangja.

- Eltaláltad, szívem - hagyta rá hidegen a fiatalember.

- Köszönöm - hajlott meg Barine gúnyosan. - Fűtölök rád meg a barátodra, Venusnak hála, még nem szorultam rá az ilyen éhenkórászokra! - és még lobogó vörös haja is lángolt a dühtől.

- No, elég, fiacskám - mondta Murena kurtán -, gyerünk, gyerünk.

A fejedelmi nő, mint a kígyó, úgy vonaglott ki a szobából.

- A legveszedelmesebb bestia - magyarázta Murena. - Egy év alatt tizenkét derék fiút tett tönkre, lelkileg, anyagilag. Valóságos Circe: aki csak egy kicsit is elveszti a fejét, menthetetlenül a hálójába kerül, s akkor aztán nincs megállás. Az apák a fiaikat, az asszonyok a férjeiket úgy féltik tőle, mint a tűztől. De mindenkit megbabonáz: nem tudom, a szerelemnek miféle titkait hozta magával szíriai hazájából. Vigyázz, öregem, nagyon rajta felejtetted a szemedet!

- Dehogyan felejtettem - tiltakozott Horatius. - Utálom az ilyen hivatásos démonokat. Ez ugyanaz nőben, mint a Rufillusok férfiban. Várj csak, ezt is a tollam hegyére veszem.

... Ebből a kis kalandból született meg még aznap este a Barine-vers, az első lírai költemény, még nagyon is az ostoros epódoszok hangulatában. De Messallának nagyon tetszett, s a Sósusok az első napon kétszáz példányt adtak el belőle. Azt mondták a rossz nyelvek, hogy minden aggódó feleség megvette.

Végre magukra maradtak.

- Igen, a verseid. No nézd, majdnem elfelejtettem gratulálni a sikereidhez. Tudod, hogy nagyon tetszenek? Nekem is, pedig nemigen szeretem a verseket. De a te verseidben van valami csípős, fűszeres, különös íz, mint a Tuisco ételeiben. Ahová csak megyek, mindenütt a verseidről beszélnek. Divatos vagy.

- Bár igazad volna! - mondta rá Horatius félénken. Tudta, hogy most minden szavára vigyáznia kell. - Az volna az igazi siker, ha az illetékesek is így nyilatkoznának.

- Mit panaszkodol? - torkolta le Murena. - Asinius Pollio is nagyra becsül, Messalla Corvinus kiadatja a verseidet, mit akarsz még? No és hogy végképpen megcáfoljalak, hát elárulom, hogy a sógorom minden versedet megvette, mindig ott vannak előtte az asztalán, a vendégeinek Vergiliuson kívül legfeljebb rólad beszél, és éppen tegnap mondta, hogy nagyon sokat vár tőled.

- Mondta? - csapott rá Horatius izgatottan.

- Persze hogy mondta - erősítette Murena -, sőt ma délutánra magához hívatta Vergiliust meg Variust. Azt hiszem, éppen a te ügyedben.

- Az én ügyemben? - kérdezte Horatius halkán. - Miféle ügyem van nekem?

- Majd elválik - mosolygott Murena rejtélyesen, és nagyot hörpintett a söréből.

Hát megtört a jég? Maecenas csakugyan érdeklődik? Hiszen akkor beláthatatlan távlatok nyílnak költői munkássága előtt! Vergilius már sokat mesélt erről a furcsa fiatalemberről, aki körülbelül egykorú volt vele, erről a dúsgazdag etruszk nagyúrról, aki maga sem tudta, mekkora a vagyona, s éppen ezért megengedhette magának azt a fényűzést, hogy Octavianusnak minden megtisztelő ajánlatát visszautasíthatta: nem óhajtott a közéletben semmiféle szerepet vállalni. Szenvedélyeinek és mulatságainak élt: a nőknek, a finom lakomáknak, az irodalomnak. De még szenvedélyeiben sem volt igazán szenvedélyes: semmiféle érzelmét nem engedte annyira erősödni, hogy felizgassa. Keleti kényelemben élt, ritkán mozdult ki a palotájából, bársonyban és selyemben járt, keleti szőnyegek hevert néha naphosszat, illatos fűvekkel tömött dagadó puha párnákon, mellette az aranylábú rózsaszín márványsz talon húszfontos, remekbe ötvözött ezüstdél, roskadáig rakva isteni gyümölcsökkel - a gyümölcs is egyik szenvedélye volt -, az asztal lábánál domborműves aranyvödör, benne fagyosra hűtött nehéz görög bor. A kerevet fejénél alacsony ezüsthenger, benne drága könyvtekercesek, a mozaikpadlón, a kerevet nehéz keleti szőnyegein, az asztalon, a párnákon, mindenütt remekebbnél remekebb könyvtekercesek, a roppant terem túlsó végében fátyolruhás muzsikuskislányok, egyik szebb, mint

a másik; előttük a hangszereik: lant, citera, fuvola, kisdob, hárfa - s a nagyúr egyetlen fáradt kézintésére lágyan omló, buja dallam szállt fel halkán a terem aranyozott kazettás mennyezetére. Ilyenkor a fiatalember lehunyta szemét, s távoli etruszk őseire gondolt, aztán Octavianus barátságára, mert a triumvirt szívből szerette, s életének egyetlen nagyobb megerőltetése volt, hogy elkísérte Philippi alá is. Gondolt minden földi erőlködés hiábavalóságára, s azt mondta magában, hogy mégiscsak a költők a legokosabb emberek, akik a szép hiábavalóságoknak szentelik az életüket. Boltozatos homloka ilyenkor földerült, nemes szabású sasorra megremegett, duzzadt ajkain elnéző mosoly játszott, de ez csak tettetés volt, tartózkodó előkelőség, mert magában hangosan és parasztosan nevetett.

Aztán intett a lányoknak, hogy hagyják abba. Ezt is unta. Odaintette az egyik vörös bársonyruhás rabszolgafiút, s az asztalon hallgató csengettűre mutatott. A fiú felvette a csengőt, és megrázta: a következő pillanatban értelmes tekintetű, úrias arcú, szürke ruhás rabszolga lépett a terembe, s megállt a nagyúr előtt. Fényezett, négyszögletes fatáblán papiros, toll, tinta volt a kezében. Parancs nélkül leült a kerevet fejénél, lábait keresztbe vetette, rájuk fektette a táblát, s várakozón nézett gazdájára. Maecenas diktálni kezdett a gyorsírónak.

Hazafelé menet ilyesmik jártak Horatius fejében. Azt már nem tudta, hogy kinek írat levelet a nagyúr, de most már nem kételkedett benne, hogy a levél neki szól: „Kedves Horatius, nagyon tetszenek nekem a verseid, látogass meg holnap délután hat órákor.” Így képzelte. Nincs benne semmi különös, hiszen Vergilius is barátja, minden délelőtt meglátogatja, s a nagyúr mindig ott tartja, hogy még négyszemközt is beszélgessen vele egy kicsit. Pedig Vergilius apja sem volt szenátor, lovag sem volt; igaz, hogy szabadnak született, az ő apja pedig rabszolga volt, az ő apja, igen - és ökölbe szorult a keze -, igen, de Pontusban a király katonája volt, szabad ember, tiszt, lovastiszt, művelt ember, úr, hát ez csak nem lesz akadály? „Ha Messallának jó vagyok - gondolta magában -, hát talán csak a nagyúr is leereszkedik hozzám?”

Szűk sikátorokon vágott át, s a Suburán keresztül ért fel a Clivus Orbisra. Az egyik kocsmából hejehujás nóta harsogott, fölkapta a dallamát, füttyörészni kezdte, s már csupa bizakodás volt, mikor hazaért. A kislány aggódva várta, nem tudta mire vélni elmaradását. De mikor megtudta, hogy Maecenas sógorával volt, nagyot ugrott örömében, s összevissza csókolta az arcát. A költő alig tudta megfékezni a bolond ujjongását.

Néhány nap múlva Vergilius szolgája sürgős levéllel állított be a kis házba. Az volt a levélben, hogy holnap délután négy órákor keresse fel, mert Maecenas meghívására hatkor a nagyúrhoz fognak menni. Olyan hangos lett egyszerre a ház a kislány kacagásától, hogy még a falak is visszhangzottak belé.

- Milyen jó, hogy kifehérittem az új tógádat, uram - ragyogott Cinara. - Már két hete ott fekszik a ládában lepréselve. Olyan remekül fog állni, hogy mindenkinek a szeme megakad rajtad!

Mind a hármuk arca sugárzott ezen az estén. Úgy ízlett nekik a lencsefőzelék, rajta a füstölt oldalas, mint holmi fejedelmi lakoma. Korán lefeküdtek, s ezen az éjszakán mindegyikük szépeket álmodott.

Másnap a hivatalban a kollégák nem győztek csodálkozni, milyen jókedvű a mindig mogorva Horatius. Amíg a hosszú számoszlopokat róttá, egyre mosolygott, néha füttyentett egyet közben: az urak ijedten kapták föl a fejüket.

- Mi történhetett vele? - kérdezte az egyik díjnok. - Talán örökölt?

- Á - legyintett fölényesen a szomszédja, a számtiszt -, kezd híres ember lenni, Messalla a barátja, a verseit kapkodják, maholnap benne lesz az újságban a neve. Hát ennek örül.

- De mért éppen máma? - makacskodott a díjnok.

- Mára is, mindennap, csak máskor talán nem mutatja - vágta el a vitát a számtiszt.

Mindenesetre szokatlan dolgok történtek ezen a napon a hivatalban.

Először is Horatius fűtlyentett, aztán mosolygott, végül az egész társaság őszinte csodálkozására odaszólt az ellenőrnek:

- Nos, kolléga úr, szép az élet, mi? Hogy van a kedves feleséged?

Az ellenőr majdnem sóbálvánnyá meredt meglepetésében. Nem akart hinni a füleinek.

- Köszönöm, köszönöm, hát elég szép a feleségem, és az élet is csak megvan valahogy.

Erre aztán olyan nevetés támadt, amelyent még nem hallottak ezek a falak. Még a számoszlopok is csintalan táncra kerekedtek, s ha mertek volna, bizonyosan kiugrottak volna rubrikáikból.

Szóval Maecenashoz megy: olyan ez, mint az álom. Hogy is fog megjelenni előtte? Na, csak semmi elfogultság, elvégre az is csak ember, sőt fiatal ember, mi a különbség köztük? Hogy mérhetetlenül gazdag, meg hogy Octavianus barátja, hát mi az? „Nono - utasította rendre magát -, csak hátrább az agarakkal, barátocskám! Maecenas, az Maecenas, és ha megtetszel neki, talán az lesz a jövő és a siker és a név és a nyugalom. Úgy kell megjelenned előtte, mintha ő volna az imperator. Ebben a furcsa világban úgysem lehet tudni sohasem, hogy holnap ki kerül fölül. No, Maecenas nem - vitatkozott magával -, ő bizony a kisujját se mozdítaná a hatalomért. Kell is neki! Hiszen úgyis ő a legnagyobb hatalom Octavianus után. Hopp - jutott hirtelen eszébe -, ma jó lesz gondosan megborotválkozni!” - és már bent is volt a szapora szavú Chremes mester boltjában, a Vicus Cuprius elején.

Ebben az időben mindenki ebédnél ült már, senki sem volt az üzletben. A mester kitörő örömmel üdvözölte a költőt, aki gyakori vendége volt.

- Alázatos szolgálád, uram - kezdte -, ma igazán nem számítottam rád, milyen szerencse, ó, mostanában mennyit hallom a nevedet! Hogy olvastam-e a verseidet, hát hogyne, hát mit csináljon a szegény borbély üres óráiban? Nem akarok hazudni, nem adtam értük pénzt, bár bizonyosan megérik, de hát hol van nekem pénzem? Olyan rosszul megy az üzlet, hogy ha a feleségem nem keresne valamit a piacon, talán éhen is halnánk. Uram, megbolondult a világ, már nem is borotválkoznak az emberek. A rabszolgájukkal borotváltatják magukat, vagy mi a szösz, de úgy megcsappantak a vendégeim, hogy néha három órát is tétlenül ülök itt a boltban. Aztán olvasok; a verseidet egyik vendégem adta kölcsön, Sestius úr, az igen, az kitart mellettem. Rendes ember, finom ember, hiába, meglátszik, hogy igazi úr. Mert igazi divatos haj munkát csak nálam kap a vendég, csak én hozatom meg a legújabb alexandriai meg athéni hajviseleteket, a múltkor a Pollio kegyelmes úr is engem hívatott, mikor a triumphust tartotta. Jaj, milyen remek volt, láttad, uram? Már úgy értem, hogy nem a triumphust, hisz azt mostanában eleget lát az ember, hanem a haját! A haja, uram! Valóságos költemény, uram, a fodrász is költő, ha megengeded; hehehe, ha szemtelen akarnék lenni, azt mondanám, kollégák vagyunk, de hát hogy jövök én az ilyesmihez? Nem igaz, uram? A fodrász maradjon szerény, udvarias, na, ebben aztán nálam nincs hiba. Persze, az én mélyen tisztelt szaktársam, Caprius, odaát a Vicus Jugariuson, hogy úgy mondjam, kissé darabos modorú ember. Nem azért mondom, nekem igazán nem árt, de fogalma sincs a mesterségéről, jobban mondva a művészetünkről, és hát paraszt, közönséges praenestei paraszt, uram, hát való az ilyen ember

fodrásznak? Kapásnak menjen vagy matrónak; nem bánom, mehet hentesnek is, de pont fodrásznak? Nevetnem kell, hogy az ipartestület mennyire nem válogatja meg az embereket. Csak Marsaeus urat említem, ismered, uram, bizonyára tudod, az a szép magas, elegáns ember, tűzoltótiszt, de gazdag fiú, hát az is otthagya faképnél, hozzám jött. Jaj, hogy el ne felejtsem, nem azért, tudod, igazán nem szoktam pletykázni, de ha ismered Marsaeus urat, érdekelni fog: hát Origo, tudod, az a remek szőke táncosnő, aki a legutóbbi pantomimben Helené szerepét adta, jaj, de édes volt, az egész várost megbolondította, hát az most Marsaeus úr barátnője; és képzeld csak, tegnap hallottam, Tusculumban remek villát és hozzá kis birtokot ajándékozott a művésznőnek! Most is ott turbékolnak, már amennyire egy tűzoltótiszt turbékolni tud, hehehe! Az apja három napig ordított, hogy így meg úgy, majd ő elbánik azzal a nőszeméllyel, már bocsáss meg, uram, nem én mondom ezt, az apja mondta, hogy mondhatnék én ilyet a kedves vendégem barátnőjéről, hogy jövök én hozzá, nem igaz? No, aztán nem lett semmi baj, de kisült, hogy az öreg azért ordított, mert ő szerette volna megkaparintani a szőke primadonnát, csak hogy egy kicsit fukar volt, tudod, az öregek sajnálják a pénzt fényűzésre. Szóval az egész város azon mulatott, hogy a fia kiütötte az apját a nyeregből. De mi csodálatos van ebben, kérdelem szeretettel, hiszen mindig így volt. Helyet az ifjúságnak, nem igaz, uram? Készen vagyunk, kettő sestertius, alássan köszönöm, remélem, uram, megérte. Tiszteletem.

Zúgott a feje, mikor kilépett az utcára. Hisz ez az ember valóságos művész, ha nem is borotválásban. Mért nem lép föl az ilyen ember a színházban? No, legközelebb meg is mondja neki.

Otthon már alig várták. Egyetlen izgalomban telt el az ebéd meg a délután, négykor aztán ment Vergiliushoz. A kislány megfogta a kezét, bogárszemét szinte a szívéig fürta, aztán nagy vigyázva odahajolt hozzá, és megcsókolta. A világért meg nem ölelte volna, nehogy össze gyűrje a frissen préselt tóga remek ráncait. Bavius a kertben dolgozott, inkább takarított, rendezkedett, korán volt még a tavaszi munkához hozzáfogni. Mikor elment mellette a gazdája, ránézett hűséges szemeivel, és csak ennyit mondott:

- Apollo áldjon meg, uram!

Két hűséges szív aggodása kísérte élete legnagyobb útjára.

Vergilius és Varius már alig várta. A két jó barát alaposan tájékoztatta Horatiust a kihallgatás külsőségeiről, Maecenas természetéről, amiről különben is sokat hallott már tőlük, és újra meg újra a lelkére kötötték, hogy csak viselkedjék bátran, férfiasan, Maecenasnak csak a határozott emberek tetszenek, talán éppen azért, mert ő maga olyan ernyedő és határozatlan.

- Te mondd? - ingerkedett Varius Vergiliusszal. - Hiszen mikor bemutattalak neki, meg se mukkantál.

- Éppen azért beszélek neki - védekezett Vergilius -, hogy ha én rosszul csináltam, legalább ő csinálja jobban.

- Azért mégis Maecenas barátja lettél - szólt közbe Horatius, aki már sejtette, hogy ő maga sem fog olyan bátran viselkedni, mint valamikor Philippinél. De a kislányra gondolt, nedves szemére, biztató mosolyára, és fölvetette a fejét. - Ne félj, Varius, bátor leszek. Nem fogsz szégyent vallani velem.

- Én nem sokat számítok itt - tiltakozott Varius -, verseid nyitották ki előttem ezt az ajtót.

Korán megindultak, hosszú volt az út, és nem akartak loholni. Fönt az Esquilinuson rengeteg volt a járókelő: az egész város itt sétálgatott mostanában, hogy megnézzék Róma legújabb nevezetességét, a nagyúr palotáját és csodálatos kertjét. Hiszen pompások voltak a Lucillus- és a Sallustius-féle kertek is, de amit itt alkotott a modern kertművészet, az párját ritkította.

Egy alkalmi költő Semiramis kertjéhez hasonlította ezt a fejedelmi parkot, Octavianus majd nem mindennap ide járt pihenni napi munkája után, s az Acta Diurna áradozó riportot hozott róla, magának a főszerkesztőnek tollából. Ezt a pecsenyét a derék Rabirius természetesen nem engedte át másnak. Sajnos, Maecenas nem volt hiú ember, egyáltalán nem szeretett szerepelni, s így Rabirius szenzációs cikke a levegőben pukkant. De arra jó volt, hogy fél Rómát az Esquilinusra csődítse.

Horatius is látta már kívülről ezt a mesebeli kertet, de csak most ámul el igazán, mikor Varius és Vergilius körülvezette benne. Kora tavasz volt még, kevés volt a virág, de itt máris egész sereg kertész dolgozott a hatalmas ágyakon. A főutat, amely a palotához vezetett, laposra nyírt puszpángsövény szegélyezte, amely az út közepe táján kis kerek térséget ölelt körül; itt fehér márványpadok simultak a puszpángfalhoz, a tér közepén Melpomené szobra fehérlett. Most balra fordultak, s végimentek egy keskeny, kavicsos úton, az út felett összefonódó s boltozatosra nyírt mirtuszbokrok alatt. Innen remek volt a látvány: óriási virágágyak nyújtózkodtak a félénk délutáni napsütésben, szegélyük fekete borostyán, s mindegyik ágy közepében művészien nyírt puszpángbokor: az egyik pávát ábrázolt, a másik őzet, a harmadik ágaskodó paripát, a negyedik szárnyas kis Amort - ameddig a szem ellátott, csupa ilyen csoda kápráztatta őket. Még a fák koronáját is szabályos és művészi formákba kényszerítette a kertészek ollója. Négy, egymás mellett álló, sűrű lombú hársfát úgy nyírtak meg, hogy a koronájuk templom-oromzatot mutatott: még csak rügyeztek, de ágaik így is mutatták az oromzat formáját. A törzseik voltak az oszlopok, s köztük négy párhuzamos út vezetett tovább, gúla alakúra nyírt babérbokrok között. A négy út kis tóba torkollott, amelynek túlsó partján dór oszlopos Aesculapius-templom nézegette magát a kristályos vízben, bolondul virágzó magnóliabokrok pompájában. A templom háta mögött, jó messzire, természetes sziklafalról fehérén porzó vízesés zuhogott alá, s alig százlépésnyire, pelyhedező nyírfák fehér sudarai közt, hatalmas márványmedence halványkék vize világított, partján trópusi növények, pálmák, eukaliptuszok, leanderek, törpe cédrusok, tamariszkok, magnóliák buja zöldje fénylett a párás levegőben. A vízeséseket és a tavakat a közeli Aqua Marcia és Aqua Julia vízvezetéke táplálta. A bokrok és fák zöld hátteréből remek szobrok mosolyogtak a kert végeláthatatlan távlataira: itt egy múzsa, amott egy bacchánsnő magasra tartott thürszosszal, távolabb szárnyas Pégaszosz ágaskodott, az egyik szökőkút kerek medencéjének közepében zöld patinás bronz Triton óriási ivószarut tartott magasra, abból lövellt a víz vastag sugárban. A kert végében a melegházak üvegtáblás apró ablakai sorakoztak, az ablakok mögött dús szőlőfürtök, friss fűgék, sárgálló körték, nagy szemű fekete cseresznyék csüngtek a nemesített törpe gyümölcsfákról. A zümmögő méhesben kesztyűs, álarcos méhészek dolgoztak, s az óriási kiterjedésű gyümölcsösben ugyancsak kesztyűs kertészek szemezték fiatal csemetéket. Horatius néma megilletődéssel bámulta a természetnek és a művészetnek ezt az isteni harmóniáját.

Közeledett a hat óra, bementek a palotába. A nagyúr egyedül volt, s már várta őket. Amint beléptek, fölkel a kerevetről, ami különös megtiszteltetés volt, s tőle szokatlan erőfeszítés, de ezeket a barátait mindenkinél jobban szerette, talán Octavianusnál is, és csak az ő társaságukban érezte magát igazán embernek.

- Vergilius és Varius már sokat beszélt rólad - fogadta Horatiust, aki mélyen meghajolt.
- Szívből köszönöm kegyes érdeklődésedet - kezdte Horatius, de nem folytathatta. Maecenas nem szerette a hódolatot, mindjárt a szavába vágott.
- Ismerem a verseidet, sokat tartok felőled - mondta, és hellyel kínálta vendégeit. - Hogy élsz? Mivel foglalkozol?

- Adótiszt vagyok - felelte Horatius -, abból élek két rabszolgámmal, akiket szülőföldemről hoztam magammal.

- Adótiszt - dörmögte Maecenas maga elé -, nem neked való foglalkozás. Az édesapád?

- Valamikor lovastiszt volt Pontusban, aztán Venusiába került rabszolgának, később felszabadult.

- Él még? - kérdezte tovább a nagyúr.

- Meghalt - felelte halkán Horatius. - Meghalt a nagyapám is, Valerius praetor.

- Ismertem - bólintott Maecenas -, a vagyonát is elvesztette. Szóval szegény ember vagy?

- Igen - dadogta Horatius, és elpirult. Nem szívesen alázkodott meg senki előtt, bár nem szégyellte a szegénységét. De most valahogy olyan furcsán elfogult volt.

- Nélkülözöl? - kérdezte tovább Maecenas.

- Nem! - felelte Horatius szokatlanul hangosan, és örült, hogy ezt a szót kimondhatta.

- Hát csak dolgozzál - emelte búcsúzásra karját a nagyúr -, szívesen fogom olvasni a verseidet.

Vége volt a kihallgatásnak. Hát ennyi az egész? - kérdezte magában Horatius, mikor kilépett a kert pompájába. De Varius mindjárt megnyugtatta:

- Tudod, hogy csak formáság volt az egész? Hiszen mindent tud rólad, azt is, amiről nem beszélt. Tudja, hogy Messalla támogat, hogy a kis Cinara a jó szellemed, hogy Athénben végeztél, hogy Brutus alatt katonáskodtál, mindent tud. Csak hát miről beszéljen veled ilyen buta bemutatkozálatogatáson? Különben sem szeret sokat beszélni.

- Nagy kitüntetés, hogy hívatott - szólt közbe Vergilius. Nagy szó, hogy érdeklődik irántad. Csak várj türelmesen.

Hát bizony sokáig kellett várnia. Teltek-múltak a hónapok, szorgalmasan dolgozott a hivatalban, bár minél inkább a költészetben élt, annál keservesebb nyűgnek érezte a mindennapos körmölést. Hanem az esték szépek voltak, fönt a kis házban, Cinara kifogyhatatlan mosolygásában. Az esték, az öntudatlan mámorok varázslata, a versek születése, a gyöngybetűk titokzatos feltámadása a fehér papírlapon. Szépek voltak az esték, szépek voltak az éjszakák, és szépek voltak a friss hajnalok az olajfák mámoros illatában s a bolondos kis méhek fáradhatatlan zümmögésében. Szép volt az alkotás láza, a versek sikere, a barátok ragaszkodása, és szép volt, hogy - hála Apollónak - már irigyei is akadtak, sötét Marszüaszok, akik azonban, mint Sestius mondotta, a válláig sem értek föl a kis embernek.

Szép volt a nyár, és szép volt Cinara: furcsa új tüzek égtek a szemében, a kis tűzbogarak szokatlanul szikráztak ezen a nyáron, az arcán tűzrózsák gyulladtak, termete még soha nem volt ilyen nádszál, mint ezen a nyáron. Horatius túlságosan az alkotás lázában élt, semhogy észrevette volna a drága kislány lappangó lázait.

Elmúlt a tél, az egyhangú és boldog napok zakatolását semmi sem zavarta, fönt a boldogok szigetén nagy meleg békesség fészkelte a szívekben. De tavasszal történt valami: buja virágzásban tomboltak a gyümölcsfák, Horatius éppen a kertben ásogatott, palántázott Baviusszal, mikor kopogtak a kapun. Maecenas egyik szolgája köszöntött be, levelet hozott a nagyúrtól. Hát most! Hát mégis! Nem felejtette el! És nem holmi közönséges levél volt ez, hanem meghívó a nagyúr palotájának felavatására. Ez igen, ez aztán a megtiszteltetés! Majdnem egy évig kellett várnia, míg a nagyúr újra rá gondolt. De most, most itt volt a nagy beteljesülés!

Bavius és Cinara olyan tisztelettel nézett a gazdájára, ahogy csak az istenekre szokás. Nagy készülődésben telt az idő, míg végre eljött a várva várt nap. Cinara úgy öltöztette urát, mintha legalábbis az esküvőjére menne. Olyan is volt ez, Polluxra, mint a menyegző: csupa ragyogás, csupa boldogság, csupa fehér öröm.

Együtt volt a palotában egész Róma szellemi arisztokráciája: Messalla, Pollio, Vergilius, Gallus, Varius, Valgius Rufus, Plotius Tucca, Quintilius Varus, ott volt az öreg Varro, az élő halhatatlan, Verrius Flaccus, Julius Hyginus, Sabinus Tiro, és a vendégseregben ott settenkedett Rabirius, a főszerkesztő - Mercurius tudja, hogyan furakodott be! Három tricliniumban terítettek a vendégeknek, akik előbb végigjárták a palotát, s megcsodálták páratlan kincseit. Amint a kertben jártak, látták, hogy az utcán nagy embertömeg verődött össze: hangos ámulattal csodálták Messalla gyaloghintóját. Ez volt mostanában a legnagyobb szenzáció Rómában, ilyen még csak Octavianusnak és Liviának volt eddig. A kertben, a kis templom előtti tó partján Sabinus Tiro felolvasta erre az alkalomra írt versét, amelyben Maecenas csodakertjének gyönyörűségeit magasztalta. A vers nem volt valami remekmű, de itt, a kert varázslatában, mégis lelkes tapsokra ragadta a válogatott hallgatóságot.

A palota fürdött a fényben. Tizenhat ágú ezüstcsillárok ontották a fényt, művészi veretű kandeláberek vastag viaszgyertyák égtek. Serpenyőkben borostyán parázslott, és valami édes-fűszeres illattal töltötte meg a levegőt. A nagy triclinium falain hatalmas gobelin feszült, művésziesen szövött képe Athéné és Arakhné versenyét ábrázolta, tompa színek lágy harmóniájában. Az asztalokon nehéz ezüstdíszek, domborműves ezüstserlegek, aranyvillák, aranykanalak, finom művű vörös tányérok Perennius arretiumi műhelyéből, kék és vörös üvegek Frontinus galliai hutájából, hatalmas sárga üvegtálak, bennük óriási szőlőfürtök, fontos körték, aransárga barackok; antik görög vázákban - mindegyik egy-egy ritkaság - a szivárvány minden színében pompázó ritka virágok, s az elefántcsonttal berakott cédrusfa asztallapon is virág, mindenütt virág.

Tarka ruhás rabszolgák kézmosó vizet hoztak, aztán levették az asztalhoz heverő vendégek saruit, illatos vízzel megmosták lábaikat, a hajukat is megkenték, s hamarosan dió, rózsza, viola illata szálldogált a terem fülledt levegőjében. Fátyolruhás rabszolgalányok jöttek, s a vendégek fejét rózsakoszorúval övezték.

Horatiust azzal tüntette ki Maecenas, hogy maga mellett jelölte ki a helyét. Órákig tartott a lakoma, görnyedő szolgák hordták fel a szakácsművészet remekeit. Horatius szinte beleszédült ebbe a királyoknak való ételáradatba. Maecenas úgyszólván csak vele beszélgetett. A költő alig evett: szemlátomást küszködött megindultságával. Éppen a fécánál tartottak, mikor észrevette, hogy a terítéke előtt, virágok koszorújában, kis pergamenlap hever. Fölvette: vers volt rajta. Fönt vörös betűkkel ezt olvasta: „Maecenas Horatiusnak.” Aztán végigfuttatta szemét a kis versen:

*Szeresd a bort, az élet vigaszát,
bortól derülnek fáradt napjaid,
szemed kigyúl, a szíved feldobog,
s mosollyal áld az édes ifjúság.*

Nem volt semmi különös a kis versben, de Horatiust mélyen meghatotta. Odafordult Maecenashoz.

- Köszönöm - súgta elfogultan.

- Neked írtam. Szeretlek, azért - mosolygott a nagyúr. - Tetszik?

- Szép. Szeretem. Epikurosz - felelte Horatius.

- Epikurosz - mondta utána Maecenas élénken. - Neki van igaza. - És megsimogatta a másik oldalán heverő lány arcát.

Mert lányok is voltak az asztalnál, ismert művésznők, híres táncosnők, nagyvilági szépségek, a divatnak, az illatoknak, a vagyont érő ékszereknek tündéri felhőiben. Tréfák röpködtek, ezüstös kacagások szikráztak, a bor mámorában már egy-egy hangos csók is esett. Maecenas mosolygott. Szerette az őszinteséget, s ilyenkor élt igazán. Vipsanius Phylargyus és Aquila, a két ürge kezű gyorsíró, mindig ott volt, ahol éppen valami jó tréfa vagy vidám szellemesség hangzott el: Maecenas szerette megörökíteni a mámorban fogant szellemi sziporkákat. Azt szokta mondogatni, hogy ilyenkor Bacchus és Apollo ölelkezik az emberek lelkében, s az istenek bölcsességei igazán méltók arra, hogy röptükben elkapja őket az ember. A gyorsírók fáradhatatlanul jegyezték.

Már hajnal felé járt az idő, a muzsika buja dallamai már a legjózanabbakat is mámorba ringatták, nem egy költő szabályszerűen becsípett, Rabirius dadogott, Sestius a nőket mulattatta. A kötél-táncosra alig figyelt valaki, a kardnyelő bűvész hiába tátogatta a száját, a csepűrágó hiába nyelte az égő kócot, a bűvészre, aki őt fehér kavicsot dugott egy tányér alá, s aztán mind az ötöt testének más részéből húzta ki, rá se hederítettek. Már rég kizsigerelték Cicerót, letárgyalták a politikusokat, kivesézték az egész irodalmat, s még egymást sem kímélték: szegény kis Rabiriust valóságos kínpadra vonták. Most a pletykánál tartottak, s ezekben a nők vitték el a pálmát: mindent tudtak, és mindent jobban tudtak. A férfiak pukkadoztak a nevetéstől.

Csak akkor tért magához egy pillanatra a mámoros társaság, mikor válogatott csinos rabszolgafiúk valami sűrű édes italt szolgáltak fel - kínai porcelán csészében. Ilyeneket még senki sem látott. Csodálatosan vékony volt a csészék fala, szinte átlátszó, s oldalaiakon fantasztikus sárkányok tekergőztek, s viaskodtak egymással. Ezekre maga Maecenas is büszke volt. Mikor az első kínai követség járt a fővárosban, akkor kapott ilyeneket Octavianus. De az imperator nem szerette az efféle hiábavalóságokat, és valamennyit barátjának ajándékozta.

Már derengett a hajnal a nagy, homályos üvegablakokon, mikor a nagyúr odafordult Horatiushoz:

- Szeretném, ha elfogadnál barátodnak.

Horatiusnak a lélegzete is elakadt.

- De Maecenas - dadogta -, én... én... boldog vagyok...

- Semmi meghatottság - vágott a szavába a nagyúr -, férfiak vagyunk, s kettőnk közül te vagy a különb. Örülök, ha szívesen veszed a barátságomat. Én az értékeket keresem, s ha már én nem viszem semmire, hadd legyenek büszke legalább a barátaimra. Nem sokan vagytok, de büszke leszek rá, ha bennetek mégis adok valamit Rómának. Mert ez itt - és szélesen körbelendítette a karját -, ez itt mind semmi. Unom. Nos, elfogadod a barátságomat?

- Megköszönöm - mondta Horatius elfogódottan -, és hűséges ragaszkodással fogom viszonzni.

- Hát akkor hadd szorítsam meg a kezedet!

Megrázta a költő kezét, aztán néhány pillanat múlva feltűnés nélkül visszavonult, mintha este csak ezt az egyet kellett volna elintéznie. Mindenesetre boldognak érezte magát.

Nemsokára Horatius is eltűnt, az új és drága barátság boldog izgalmaival minden idegszálában. Bavius, aki egész éjjel kint virrasztott a többi rabszolgával, büszkén vitte előtte a négyszögletes kézilámpát. Büszke volt gazdája előkelő összeköttetéseire.

Kint már derengett, az utcákon egy lélek se járt, az óriási kertek titokzatosan hallgattak. Ha beljebb a városban egy-egy járókelő került útjukba, Bavius megrázta a csengőt, nehogy összeütközzenek.

Rejtelmes hajnal volt ez, mámoros hajnal, titkokkal terhes hajnal. Csak a szíve zakatolt, valami mélyről szakadt melódia muzsikált benne, mámoros melódia, a dionüszoszi elragadtatás ujjongó melódiája.

Odahaza gyöngéden megsimogatta az alvó kislány bársonyos haját.

KEDÉLYES KIRÁNDULÁS

Maecenas határozottan nem szerette az ilyesmit. A pompásan sikerült házavatás után olyan kellemes hangulatban volt, hogy napokig remekül tudott dolgozni, s már-már abban reménykedett, hogy végre kilendül unt és tűrhetetlen apátiájából. Talán ötönap este meglátogatta Octavianus, és akkor szakadt rá a baj.

Gyönyörű tavaszi este volt, a roppant virágágyak vörös, kék, sárga, fehér foltjai szelíd harmóniába olvadtak a kert óriási távlataiban, zuhogtak a vízesések, sziporkáztak a szökőkutak, és a madarak olyan hangversenyt csaptak a virágzó vadgesztenyefákon, hogy csak úgy zengett belé a kert. Kecskelábú kis Pan-szobor hunyorgott ravaszul a glycinialugasban, hétágú bronzsípján megcsillant a sápadt alkonyati napsugár, a kölyök Pan előreszegte bozontos fejét, két kis szarvával mintha meg akart volna bökni valakit. Úgy ficáinkolt, mintha fürdött volna a madárdalban: az ember azt hihette, hogy az ő sípja szól.

Ebben a furcsa és titokzatos pillanatban jött Octavianus. A kapus hármassal jelezte az imperator érkezését. Maecenas kisietett a palotából előkelő vendége fogadására. Octavianus frissen szállt ki a gyaloghintóból, és a tizenkét lictor sorfala közt belépett a kertajtón. Akkor már ott várta Maecenas, mély meghajtással. Az imperator karon fogta barátját, és megindult vele a kert útjain.

- Ma nagyon fáradt vagyok - mondta -, ne menjünk be a palotába. Egész nap szobában voltam.
- Ahogy parancsolod, uram - felelte Maecenas -, menjünk talán az Aesculapius-templomhoz? Oda hozatom a frissítőket.
- Aesculapius? Igen - révedezett el Octavianus -, jó lesz. Meg kell gyógyulnom. Beteg vagyok, Maecenas. Nem tudom, mikor szakad vége ennek az örökös küszködésnek. Antonius kiszámíthatatlan. Nyugtalanít.
- Antoniusnak vége, uram - szólt közbe Maecenas határozottan. - Az afrikai nő megölte minden energiáját. Római tábornagyhoz méltatlanul él. Fáraó.
- Mégiscsak triumvirtsam, és mint az „illetékes hely” kijelenti az Acta Diurnában: „A triumvirátus szilárdan áll!” Persze azt is hozzáteszi, hogy „...minden ellenkező híresztelés légből kapott koholmány” - nevetett az imperator szárazon.
- Nincs más megoldás, uram: előbb-utóbb le kell számolni vele - pattant Maecenas hangja, szokatlanul erélyesen.
- Gondolod? - nézett rá meglepetten Octavianus, amint leültek az egyik boltozatosra nyírt puszpánglugasban. - Szeretném kímélni a római vért. Nagyon megcsapoltuk egymást.
- A vér a politika pecsétviasza. A politikus ne legyen szentimentális; az ellágyulás lírai költőknek való - tüzelt a nagyúr.
- Tudom. De minden politikusban kell egy lírai költőnek is lenni, különben csak vérrel lehetne írni a történelmet.
- Hát mivel írják? - tárta szét a karjait Maecenas. - Talán szenteltvízzel?
- A politika a megalkuvások tudománya, vagy mondjuk: művészete - emelte fel a mutatóujját Octavianus. - Én békét akarok.

- Régi bölcsesség, legelőször Platón mondta, hogy ha békét akarsz, készülj a háborúra - nevetett Maecenas.

És most jött a villámcsapás.

- Barátom, térjünk át az elméletről a gyakorlatra: mindenképpen meg akarok egyezni Antoniusszal. Három évvel ezelőtt, emlékszel, téged küldtelek Brundisiumba meg Cocceiust - akkor Pollio volt Antonius megbízottja -, és két hét alatt sikerült nyélbe ütnötök a megegyezést. Azt hittem akkor, hogy már nyugodtan dolgozhatom, hiszen annyi, de annyi a tennivaló ebben az elgyötört országban. Sajnos, Sextus Pompeius nem hagyott békén. Tudod, hogy szorongatott helyzetemben Antoniushoz fordultam, és most értesülök, hogy háromszáz hadihajóval befutott Brundisiumba. Időközben azonban, mint tudod, mellém szegődött a hadiszerencse. Antoniusra már nincs szükségem, de nem is nagyon szeretem, hogy ekkora haderővel itt lábatlankodjék az orrom előtt. Egyszer még valami bolondság jut az eszébe. Háromszáz hadihajó nagy kerítő, barátom! Hát most már gondolod, mit akarok kérni tőled.

- Sejttem, uram - mondta Maecenas kétségbeesetten.

- Te meg Cocceius, két kipróbált diplomata, elmentek Brundisiumba. Ismeritek már ezt a keleti tirannussá fajult erőszakos embert, beszéljete vele, kössetek megegyezést, hogy menjen vissza Kleopátra szoknyája mellé, s hagyjon békén bennünket, így időt nyerünk, két-három évet, s remélem, ezalatt végez vele az afrikai démon. Persze mondanom sem kell, hogy a megegyezésben mindenről lehet szó, csak erről nem. Megerősítjük a szövetséget, biztosítjuk egymást satöbbi. Hiszen tudod, minden a fogalmazáson múlik. Vállalod?

- Tudod, mennyire ragaszkodom hozzád, s mennyit várok tőled. A kívánságod parancs. Megyek.

- Sietni nem kell. Hadd lássa, hogy nekem nem sürgős. Mit gondolsz, mennyi idő alatt érhetsz Brundisiumba?

- Hat nap alatt.

- Két hétig fogsz utazni. Meglátod: a nyavalya töri ki izgalmában. Jupiternek hála, nekem jók az idegeim.

- Ahogy parancsolod - hajtotta le a fejét Maecenas, és belül reszketett a méregtől, s üvöltött benne a kétségbeesés.

Mikor az imperator távozott, melegen elbúcsúzott tőle, s a gyaloghintóig kísérte. De aznap este kegyetlenül megcibálta a vacsoránál felszolgáló kerek képű, jámbor kis rabszolga fiú fülét egy semmiséért, holott Octavianus fülét szerette volna megcibálni. Hiszen ő mindent megtesz szívesen, itthon, a szobájában, csak a politikából hagyják ki! Neki nem kell diplomácia, őt nem érdekli, ki marad fölül; mindenesetre jobb volna, ha Octavianus gyűri le a másikat, de hát csinálják ezt inkább a katonák, ő nem kér az ilyen megtiszteltetésekből. Csakhogy már hiába morgott, vállalta, el kell végeznie. A csuda egye meg: kétheti utazás, legalább kéthetes tárgyalás, hiszen nyújtani kell a dolgot, nagyképűsködni, hazudni, pfuj! Az embernek igazán nincs annyi nyugta sem, mint a legutolsó rabszolgának!

Olyan dühös volt, hogy nem akart egyedül maradni: elküldött a sógoráért. Murena fél óra múlva ott is volt, s aztán már kettesben folytatták a vacsorát. Murena rettentő jó kedvében volt, villámgyorsan elmesélt három viccet, nagyokat nevettek. Maecenas nemsókára földerült, irigyelte ezt a fiatalembert, irigyelte elpusztíthatatlan kedélyét, nagy hangját, harsogó nevetéseit.

- Mitől vagy olyan jókedvű? - kérdezte.

- Hát hogyan volnék! Képzeld, vettem a Pollio hadizsákmányából egy remek dalmáciai rabszolgalányt!
 - Milyen jó neked - irigykedett Maecenas -, engem már a szép rabszolgánők sem érdekelnek.
 - Nem ám - csattant fel Murena -, de érdekelne, csak látnád! Gyere el holnap, nézd meg.
 - Nem lehet, sógor - legyintett Maecenas. - El kell utaznom.
 - Kell! Kell! Ki parancsol neked?
 - Az a baj, hogy nem parancsolták, csak kértek rá - horgasztotta le a fejét a nagyúr.
 - Már megint Octavianus?
 - Hát másnak talán megtenném?
 - Hova utazol?
 - Brundisiumba. Diplomácia. Antonius. A Cerberus egye meg! És a teteje, hogy nem szabad sietni. Ez is diplomácia. Két hétig kell utazni. Hát vannak ilyen apró örömek az életben.
 - Te - ütött a homlokára Murena -, hisz ez remek!
 - Na, köszönöm szépen.
 - Nem, komolyan remek. Ide hallgass: főszedelőzködünk néhányan, a legjobb pajtások, aztán elkísérünk. Nagyszerűen fogunk mulatni!
 - Ó - csapott az asztalra Maecenas -, csakugyan remek! Te Murena, nem is vagy te olyan buta, mint amilyennek látszol.
 - Csak sokkal butább, azt akarod mondani, mi? De Herculesre, csak az olyan buta embereknek vannak jó ötleteik, mint jómagam! Hát ugye, hogy remek?
 - Remek! - mondta Maecenas szokatlanul elevenen. - A hasznost megtetézzük a kellemessel. No gyerünk! Hát kik legyenek?
 - Egy pillanat - mondta Murena, és csengetett. Belépett Aquila, a gyorsíró. - Írd - intett neki -, Vergilius, Horatius, Fonteius Capito, Varius, Cocceius, aztán vigyük magunkkal Héliodórosz tanár urat, hadd röhögjünk, aztán Plotius Tucce, a kritikus, hogy a költők életét is megkésérítsük egy kicsit, ez hét, én vagyok a nyolcadik, te a kilencedik. Mint a mûzsák - és harsányan hahotázott.
 - Hozzájárulok - mondta Maecenas, aztán a gyorsíróhoz fordult: - Aquila, minden úrnak meghívót; aki nincs itthon, gyorsfutárral utána küldeni. Holnapután délután indulás Brundisiumba; az urak, akik nincsenek itthon, útközben csatlakozhatnak. Sürgös.
- Aquila meghajolt, és már rohant is elintézni a megbízásokat.
- Maecenas a csengettyűért nyúlt.
- Mit akarsz? - kérdezte Murena.
 - A konyhafőnököt. Ennivalót is kell vinni. Két hét oda, hat nap vissza, összesen húsz nap: tízen fognak két napig sütni-főzni, csomagolni, míg együtt lesz minden. Mit gondolsz!
 - Szó sincs róla - tiltakozott Murena, és megfogta a sógora kezét. - Még csak egy sós halat se viszünk magunkkal. Hát ez is multság: társzekerekkel utazni, ezüsttálakról fáciánt ebédelni, fenyőrigót vacsorázni, a Heszperiszek kertjébe való gyümölcsöket falni? Hogyan! Kurta-kocsmákban fogunk megszállni, jó falusi ételeket fogunk enni, avas szalonnát, kozmás kását,

fokhagymás kolbászt! Csak semmi előkelősködés! Ez egyszer úgy fogunk élni, mint a nép egyszerű gyermekei. Hiszen éppen ez a vicc az egészben!

- Hát ez se rossz - mondta Maecenas némi aggodalommal. De már olyan jókedvre hangolta ez a bolond fiú, hogy semmit se bánt. - Konyhafőnök vissza! Sógor, átveszed az élelmezési ügyosztályt.

- Bízd csak rám, talán nem is lesznek olyan kozmásak azok az ételek. Labdákat, kockákat, játéktáblákat én viszek. No megyek. Múzsza, ó, Múzsza, énekeld meg eme fényes haditettetemet, amellyel a nagyhírű Maecenast megmentettem a kétségbeeséstől, énekeld meg, ó, ha van szíved! De nincs, hitvány nő, nincs szíved, lalalla-lallala... - kornyikálta erőltetett fejhangon, hamis pátosszal, mint a színpadi énekesek.

- Hohó - kacagott a nagyúr -, ne siess! Mint főrendezőnek, még azt akarom mondani, hogy én már holnap reggel indulok. Ha már menni kell, egy füst alatt megnézem az anxuri villámat. Ott várlak benneteket.

Aquila erélyesen intézkedett: másnap megkapta a meghívót Horatius és Héliodórosz, gyorsfutár ment Anxurba, hogy értesítse a villa felügyelőjét meg Cocceiust és Capitót, akik éppen ott tartózkodtak; másik futár Sinuessába robogott, megvinni a kirándulás híret Plotius Tuccának, Variusnak és Vergiliusnak, akik ott üdültek az egyszerű tengeri fürdőben. Horatiust jókedvre hangolta a kirándulás híre, csak Cinara szomorodott el nagyon, sírt is egy verset.

- Hát most három hétig nem látlak - kesergett, és két kis könnyecsepp buggyant a szeméből.

- Kislány - vigasztalta a költő -, marad még a szabadságomból három hét, az a tied. De Maecenas meghívását nem utasíthatom vissza. Addig Bavius vigyáz rád, jó? Meg én is, a távolból: mindig rád fogok gondolni. Jó?

- De aztán... - akadozott Cinara - aztán útközben... nehogy... de igazán nem nézel senkire?

- Te kis bolond - simogatta meg a haját Horatius -, hát néztem én már másra? Hát nem te vagy nekem mindenem? - Magához szorította és megcsókolta.

Egy pillanatra meghökkentette ez az eset. Mi baja van ennek a gyereknek? Olyan nyugtalan, ideges, érzékeny! Mindenért sír. Féltékenykedik.

Hiszen ő nem adott rá okot soha!

Mi baja lehet a kislánynak?

De készülődni kellett az útra, csomagolni, nem nagyon ért rá tovább töprengeni a dolgon. Meg aztán férfi volt: nem vette túlságosan komolyan a női érzékenykedést. Hamarosán elfelejtette az egészet.

Cinara gondosan becsomagolta az útizsákba a tógáját - tóga nélkül utazott, csuklyás barna útiköpenyben -, két tiszta tunicát is tett mellé, egy pár szép új cipőt, pokrócot, néhány zsebkendőt, asztalkendőt, összehajtogatott írótablát, stilust, kis tekercs papirost, ceruzát, a kis fémtükröt, a borotvát, egy tégely illatos kenőcsöt, s végül papirosba csomagolva beletette a szemkenőcsöt is, és a lelkére kötötte, hogy mindennap kenje be vele a szemét éjjelre, és kösse be ezzel a barna kendővel, ni, mert különben az a ragadós fekete kenőcs mindent bepiszkít.

Hát aztán megvolt a búcsúzás is, a kislány nagyokat sírt, Horatius is elérzékenyedett egy kicsit.

- No, ne sírj, no, hisz nem megyek a világ végére - próbált tréfálkozni.

De a kislányt nem lehetett megvigasztalni. Csak sírt, keservesen, megállíthatatlanul, s a nagy zokogásából néha kihallatszott egy-két tört szó, hogy nem, nem, nem, többet nem engedi elmenni soha! Még napok múlva is sírt, esténként mindig elpityeredett, ha gazdája üres ágyát meglátta, s Bavius hiába foglalta el mindenféle munkával, hogy másra terelje a gondolatait, nem tudta megvigasztalni.

Bavius vitte most az útizsákot, s megindultak a találkozó helyére, a Circus Maximushoz. Murena már ott volt, két rabszolga cipelte két nagy útizsákját; Héliodórosz is hamar megjött, csak úgy rabszolga nélkül; ócska vörös kendőbe kötözve egy pár papucsot és egy vékony Homérosz-tekercest hozott, nyilván a Békaegérharc volt, az öreg mulatni akart! Hóna alatt lyukas kék napernyőt szorongatott.

- Mondtam tegnapelőtt Maecenasnak, hogy hívjuk meg az öreget, legalább nevetni fogunk. Hát nem volt igazam? - súgta oda Horatiusnak Murena.

Nagyot nevetett Horatius a hórihorgas, félszeg professzoron, aki olyan komolyan vette az utazást, hogy még a köpenye csuklyáját is felhúzta a fejére. Oda se neki, hogy a nap forrón tűzött, ő most utazik és pont.

Kényelmes kocsi várta őket, jó ülések, még ernyő is volt a kocsin, fel is húzták mindjárt. Fölrakták a poggyászt. Bavius is elbúcsúzott, a lovak már türelmetlenül ficáinkoltak, alig győzték csapkodni a legyeket hosszú farkukkal; végre csattant az ostor: Vindex, gyí, Victor, gyí! - a két izmos ló belevágta hátsó lába patkóit a kövezetbe, szikra pattant, a kocsis ok nélkül nagyot káromkodott. Elindultak.

Rettenetesen zörgött a kocsi, alig értették egymás szavát. Eleinte nem is sokat beszéltek, a Via Appia pazar márvány síremlékein volt mit bámulni, gazdag emberek, híres államférfiak, hadvezérek pihentek itt a mindig hangos országút két oldalán, bölcs békességben.

- Róma történelme - mutatott Murena széles mozdulattal a síremlékekre.

- Itália egyik csodája ez a Pantheon - jegyezte meg az öreg tanár. - Nincs ilyen sehol a világon. Megírtam a legutóbbi könyvemben. Olvastátok?

- Az Itália csodáit? - kérdezte vissza Horatius. - Hát ki nem olvasta?

- Én tudok valakit - szólalt meg Murena. - Pedig különben rendes ember.

- Ugyan? - fordult felé Horatius. - Ki az?

- Hát Héliodórosz bácsi - kötekedett Murena. - Ő már nem olvas, csak ír. Ugye, hogy nem olvastad? - nevetett Héliodóroszra.

- Eredj, te bolond - legyintett a tanár -, hát akkor olvastam, mikor megírtam.

- Az nem érvényes - tiltakozott Murena. - Tessék nekiülni és elolvasni! Persze, írni igen, olvasni nem. Ilyenek vagytok ti, írók. Na, megálljatok, írok én egyszer egy könyvet, mégpedig a tanárokról. Arról fogtok koldulni!

- Apollo mentsen meg bennünket a te éles nyelvedtől! - ijedezett Héliodórosz. - Ha már nem olvasol, nem baj, de akkor ne is írh, mert abból botrány lesz.

- Ugye, megijedtél? - nevetett Murena. - No, hát akkor elárulhatom, hogy én is olvastam a könyvedet. Ha rád néz az ember, nem is hinné, hogy ilyen érdekes könyvet tudsz írni. Alig tudtam letenni.

- Nem érdekes? Itt éltek annyi száz esztendeje, és végre nekem kellett jönnöm, szegény kis görögnek, hogy kinyissam a szemeteket, és megmutassam nektek: mennyi csoda van ezen a földön - büszkélkedett Héliodórosz.

- Hát most mindjárt kiderül, hogy olvastad-e a saját könyvedet - szólt közbe Horatius. - Van benne egy fejezet, Puteoliról szól, a Cicero villájának területén fakadt kénes forrásokról. Emlékszel-e rá?

- Arra ne emlékezném? - vizsgázott a tanár. - Egy hétig voltam vendége a kegyelmes úrnak, mikor a források kitörtek. Mindennap vizsgáltam a füstjüket, a kénes iszapjukat, s egyszerre csak azt vettem észre, hogy a rossz szemem megjavult. Vajon a kénes forrásoktól-e? No, ennek végére járunk, mondtam magamban. Összecsődítettem a faluból minden rossz szemű embert, s kiderült, hogy csakugyan. Mind meggyógyult.

- Hát ezt mért nem írtad meg? - meredt rá nagy csodálkozással Horatius.

- Nem vagyok én orvos, nem avatkozom a más mesterségébe. Én csak a forrásokról írtam mint természeti csodáról - mondta a tanár a világ legtermészetesebb hangján.

- Ó, te vaskalapos! - förmedt rá Murena. - Látod, ha megírtad volna, Horatius már régen odament volna a rossz szemével! Talán azóta meg is gyógyult volna.

- Rossz a szemed? - fordult a tanár Horatiushoz.

- Még csak négy éve ismered - csipkedte Murena -, hát honnan is tudnád?

- Hát csak menj oda, biztos! - tanácsolta a görög.

- Hohó - torkolta le Murena -, te csak ne kuruzsolj, nem vagy orvos. Ne avatkozzál a más mesterségébe.

Nagyot nevettek mind a hárman, de Horatius titokban elhatározta, hogy mégiscsak elmegy Puteoliba, nagyon kínozza az állandó szemgyulladás. Néha napokig nem tudott dolgozni miatta.

Este volt, mikor megálltak Ariciában. „Vendéglő a kakashoz” - olvasták a beszállókocsmacégtábláján. Hát nem volt válogatás, itt kellett megszállni. A cégtábla büszke volt, a festett kakas, mint Murena megjegyezte, úgy düllesztette a mellét, mint valami triumvir Egyiptomban, a vendéglős önérzetes volt, amit úgy is lehetne mondani, hogy goromba, a nyomorúságos vendégszobákban recsegték az ágyak, a vacsora rossz volt, csakugyan kozmás meg avas. Murenának eszébe jutott, hogy ő akarta így. Most élhetett úgy, mint a természet egyszerű gyermeke.

De túlestek ezen is. Hűvös hajnalban indultak, Murena azzal szórakozott, hogy a számlát tanulmányozta.

- Hát ha minden rossz volt is, van egy fejedelmi elégtételünk - kezdte. - Ez a számla olyan borsos, hogy bárkinek csodákat mesélhetünk az ariciai ellátásról. Hogy egyebet ne mondjak: a fokhagymás kolbászáért annyit számított, amennyiért Tuisco kocsmájában pulykapecsenyét lehet kapni, főtt almával, áfonyával, töpörtös gombóccal meg egy korsó sörrel. Van szíve ennek a disznónak!

Másképpen volt minden Forum Appiiban, a következő állomáson. Itt annyi volt a kocsmahogy kedvükre válogathattak, de bizony nem volt köszönet a válogatásban: egyik kutya volt, másik eb. A kocsmárosok kint álltak a kocsmájuk ajtajában, s majd lehúzták róluk az utazóköpenyt: mindegyik szerette volna magához csábítani az úri utasokat. Egymásra néztek szegény elcsigázott utasok, aztán fanyar képpel azt a vendéglőt választották, amelynek a

gazdája lehangosabban ordított. De tulajdonképpen mindegy volt. Egyformán piszkos volt mindegyik kocsmá, s mindegyik egyformán tele volt ordító és részeg matrózokkal.

Horatius különben sem érezte jól magát. Délben az egyik útszéli kocsmában ettek valamit, s talán a hús nem volt friss vagy mi, de alaposan elrontotta a gyomrát. Nem, nem, most jut eszébe: mégis a víz volt az oka. Pedig mondta Bavius, hogy ne igyék vizet sehol. Valahogy vizet kívánt, talán a meleg miatt; emlékszik rá, zavaros volt, dohos is egy kicsit, most aztán itt a baj. S hogy még jobban fájjon a szíve: a piszkos kocsmában kifogástalan volt a vacsora. Nyárson sült csirkét kaptak, de olyan finom volt az illata, hogy alig bírt ellenállni neki. Mégis megállta, hosszúra nyúlt ábrázattal nézte, amint a másik kettő jóízűen falatozott. „No, nem baj - vigasztalta magát -, a koplalás jó lesz, alszunk egyet rá, s reggelre kutya bajom.” Murena meg, mintha csak bosszantani akarta volna, lelkesen magasztalta a vacsorát:

- Nahát! Hogy ez a comb milyen remek! Milyen ropogós! És ez a finom füstöltszalonna-íze! Polluxra, ilyet még a sógoromnál se ettem! Nahát, mondhatom... - és gonoszul vigyorgott.

Horatius nagyokat nyelt mérgében, de megállta. Még bort sem ivott, pedig az talán használt volna. Nem, nem, ilyenkor koplalni kell, ezt már Athénben megtanulta az Akadémia orvosától. Nem is lett a koplalásából semmi baj: Héliodórosz tanár úr megette az ő részét is. Csipkedte is Murena:

- Mondd csak, Héliodórosz, hová megy ebbe a girhes csontvázadba az étel? El se fér benne az a három csirke, amit ma megettél.

- Három? - hüledezett a tanár, aki egyfolytában evett, s nem tartotta lehetetlennek, hogy csakugyan három csirkét kebelezett be.

- Ha nem négy - ugratta Murena. - Mindjárt megtudjuk. Hé, kocsmáros, hány csirkét tálaltál föl nekünk? - és kacsintott egyet a bal szemével. A kocsmáros megértette.

- Hatot, uram, minden úrnak kettőt, de ez az úr nem evett - mutatott Horatiusra.

- Jupiter atyám - csapott a levegőbe Murena mind a két karjával, s olyan őszinte rémülettel, hogy akármelyik színésznek becsületére vált volna -, szentséges Jupiter atyám, hiszen akkor te öt csirkét nyeltél el!

- Ötöt? - dadogta Héliodórosz, és kiesett a pirosra sült comb a kezéből.

- Öt egész csirkét! Te oroszán, te varázsló, te művész, te haslag! Nincs az az Atellana-bohózat, amelyikben ilyen Sannio akadna! Mért nem mégy Sanniónak? Öt csirke! Hiszen ha föltámadnak benned, megesznek!

- Máris rosszul van, nézd! - tódította Horatius.

- Heveny csirkemérgezés - állapította meg Murena.

Szegény Héliodóroszról vastag csöppekben hullt az izzadság. A gyomra gomolygott, kóválygott a feje, nagyokat csuklott. Már érezte is a csirkemérgezést.

- Puteoliba kellene menned, öregem - csipkedte tovább Murena -, hallottam, hogy az ilyenféle csirkemérgezés ellen legjobb orvosság a kénes víz.

Még a kocsmáros is röhögött.

Szegény Héliodórosz olyan beteg lett, hogy lepedőben kellett a bárkára vinni.

Mert itt egyelőre vége volt a Via Appiának: a pomptinusi mocsarakon keresztül nyílegyenes csatorna helyettesítette az országutat, az utasok bárkára szálltak, amelyet a parton haladó öszvérek vontattak. No, itt kezdődött aztán a haddelhadd! Murena magával hozta két rabszol-

gáját, leküldte őket a poggyászokkal a partra, s egyszerre csak arra lett figyelmes, hogy éktelen ordítózás hallatszik a kikötőből, s a hangzavarból élesen kihasít egyik szolgájának a hangja.

- Micsoda? Hogy nincs hely? Ilyen uraknak nincs hely? A parasztnak van? Mi? Na megálljatok!

- Hallod-e, öcsém - ordított rá az egyik bőrpofájú öreg hajós -, ne pofázz, mert úgy szájon váglak, hogy mindjárt kiesik a fejed a szádon!

- Vágod ám azt a keserves anyádat, te kétlábú ökör, te mocsártengerész!

Na, ennek se kellett több! A markába köpött, közben a rabszolga is lerakta a poggyászt, és már-már megkezdődött volna a szabályszerű ökölviadal, de ebben a pillanatban ott termett a révkapitány:

- Mi az itt, hé? Miről van szó?

- Uram, ez a vén bika itt azt mondja, hogy nincs hely! Mi az, hogy nincs hely? Maecenas kegyelmes úr sógora utazik, meg még két római úr, hát nekik ne volna hely? Na, szép is volna!

- Csönd! - reccsentett rá a kapitány. - Nekem ne ordítozzatok, mert Herculesuccse, becsukatlak mind a kettőtöket! Te meg mit beszélsz olyan bolondokat, hogy nincs hely? - förmedt az öreg matrózra. - Azt majd én mondom meg. Hé, Glaukosz - kiáltotta le a partra az egyik matrónak, aki a hajópalló korlátjánál állt -, senki se száll be, megértetted? Három helyet fenntartani a fedélzeten, a végében, a ponyva alatt! Megértetted?

- Igenis! - kiáltott vissza Glaukosz.

- Ti meg - fordult Murena szolgájához - a gazdátokkal együtt szálltok be. De egy szót se többet, annyit mondok, mert velem gyűlik meg a bajotok!

- Na látod! - vágta oda az öregnek a szolga kárörvendőn. - Ugye, hogy nem te parancsolsz itt? Bugris!

A vén mocsártengerész morogva kullogott el.

- Kerülsz még te az én utcámba, бүдös! - morogta a csapzott szakállába.

A rabszolga most már nekiszemtelenedett:

- Hé, tengerész urak, gyérünk azzal a rozoga hadihajóval!

De már senki sem hederített rá. Murena éppen odaért, ránevetett a szolgájára, aztán hunyorított egyet, huncutul:

- Ügyes fiú vagy, Grumio, de kár az ordítózásért. Bízd rám az ilyesmiket, mert egyszer még csúnyán elvernek.

- Nem félek én, uram, ezektől a vízilovaktól. Polentát csinállok belőlük, ha hozzám nyúlnak.

- Nono, csak ne legénykedj!

Nem is volt idő a legénykedésre. Nagy hórukkozás közben folyt már a manőver: a bárkát a parthoz vontatták. Az öszvért vastag káromkodások közben verte a hajcsárja, pedig a szegény állat oly pontosan végezte hivatali teendőjét, hogy igazán nem kellett biztatni. Pattogó vezényszavak röpködtek: „Lassíts!” „Evezőket be!” „Kormány félfordulat!” „Állj!” - ha az ember nem nézett oda, azt hihette volna, hogy valami félelmetes cirkáló köt ki. Nem baj - gondolta magában Murena -, tengerészt játszanak. A bárka már majdnem odasimult a parthoz. „Nyomás!” - vezényelte a parton álló matróz, aztán a bárka megkapta a nyomást, a matróz rácsapta a pallót, s gyérünk, beszállás!

Előbb a három római úr szállt be, a kapitány feszes vigyázzban állt a palló végén, és katonásan tisztelgett. Murena mosolygott.

- Jójcákát - köszönt vissza neki -, majd megemlítem az imperator ökegyelmességének, hogy van Forum Appiiben egy derék révkapitány, mi is a neved?

- Terentillus Arsa, uram, szolgálatodra - felelte katonásan a mocsári kapitány, és aznap éjjel szépeket álmódott.

Hát nem három római úr szállt be, csak kettő: Héliodóroszt a markos Grumio vitte az ölében. Az öreg keservesen nyögött, és a hasát fogta. Letették a ponyva alá, nyomban el is aludt. Egész éjjel arról álmódott, hogy megvadult csirkék vagdossák csőrüket a hasa falába. Már álmában megfogadta, hogy ezentúl csak számozva eszi a csirkéket.

A parton álló tömeg megrohanta a bárkát. Napjában csak egyszer ment lefelé a kezdetleges alkalmatosság, hát nagyon sok utas gyűlt össze. Aki lemaradt, várhatott másnap estig. A kormányos ordított:

- Csak háromezret! Eggyel se többet! Különben elsüllyedünk!

- Hohó - feszült neki a pallónál álló matróz a tömegnek -, elég! Megtelt! - Aztán egy óvatlan pillanatban fölhúzta a pallót, s lecsapta a korlátot. Valami ötvenen lemaradtak. A kocsmárosok a kezeiket dörzsölték.

Az urak leterítették a pokrócaikat, lefeküdtek, betakaróztak, s úgy képzeltek, hogy most remekül fognak aludni. Csakhogy ember tervez, tengerész végez. Amíg mindenkitől be nem szedték a jegy árát, addig bizony a bárka nem indult. Hát ez lassú művelet volt, pontosan egy óra múlva osztotta ki a bőrpofájú az utolsó jegyeket. Miközben a pénzeszacskóval átfurakodott a tömegen, nagyot bökött Grumio oldalába, s másfelé nézett, mintha nem is ő lett volna.

Horatius már kezdett volna elszunnyadni, amikor egyszerre, mint ha összebeszéltek volna, megrohanták a mocsár legharciasabb szúnyogjai. Csapkodott, forgolódott, mérgelődött, gyomrát a görcs csavargatta; néha csöndesen és pórias kifejezésekkel elkáromkodta magát. De a szúnyogok ezt nem értették.

- Jó volna most egy kis szúnyogháló, mi? - kedélyeskedett Murena. - Hát segíts magadon, te gyámoltalan költő - biztatta. - A csuklyádat húzd a fejedre, a pokrócot fel a szemedig, aztán akkor jöhetnek ezek a vérszopó vitézek. Ésszel él az ember, öregem!

Ő persze máris beburkolódzott, és a kedélyes emberek nyugalmával horkolni kezdett. Horatius hanyatt feküdt, felnézett a szikrázó csillagokra, és Cinarára gondolt. Eszébe jutott a kenőcs, felkászálódott, bekente, aztán bekötötte a szemét, s most már csak lelkében látta a csillagokat, amelyek a kislányról meséltek. Azt hitte, régen megy már a bárka, örült az egyenletes ringatásnak, valami meleg muzsika zsongott a szívében.

Lassan elszongott a teste is a ringó bárkán s a ringató emlékeken. Már félig elnyomta az álom, mikor éktelen rikácsolásra riadt fel. A mocsár százezer békája megkezdte éjjeli hangversenyét: gurguláztak, tülköltek, csattogtak, mennydörögtek, Pallaszra, ezek a békák akkorák lehetnek, mint egy-egy bika. De hagyján, hiszen a kedélyes kuruttyolás és a ropogó trombitálás mégiscsak egyhangú muzsika volt, s ha az ember megszokta, el lehetett aludni mellette. Csakhogy az emberek sem maradtak némán, és ez volt a nagyobb baj. Valamelyik álmatlan utas elővette a gitárját, megpengette, s ábrándosan kezdte kornyikálni:

*Láisz, édes szép szerelmem,
Láisz, csókos barna lány...*

A hajcsár is, a kormányos is rogyásig dolgozott, s végre-valahára hajnalban megindult az alkotmány. De ki tudott már aludni? Szörnyű unalomban tel el az egyhangú út, Horatius már arra is ráfanyalodott, hogy kockázzék egyet. Nem nagyon értett hozzá, Murena annál jobban.

Háromszor is Venust dobott, a költőnek egyszer sem sikerült.

- Bizonyosan szerencséd van a szerelemben - ingerkedett vele Murena.

- Neked meg a játékban is, a szerelemben is - vágott vissza Horatius.

Héliodórosz is fölébredt, bambán nézett körül, aztán megállapította, hogy semmi baja sincs. Visszagondolt a tegnapi estére, hirtelen rettentő sejtelem ébredt benne.

- Halljátok-e - támadt rájuk -, hiszen én nem is voltam beteg! Te Murena, hány csirkét ettem én meg?

- Egyet! - felelte Murena a világ legtermészetesebb hangján. - Mért kérded?

- Mert ti azt mondtátok, hogy ötöt.

- Látod, mért hitted el? Ha elhiszik a hazugságot, igazság lesz belőle - magyarázta Horatius. - Ebből olyan igazság lett, hogy belebetegedtél.

- Hagyjatok békén - legyintett a tanár -, nem vagyok én filozófus.

- Ezt fényesen bebizonyítottad - nevetett Murena. - Pont az ellenkezője vagy.

- Eredj, te csirkefogó! - dohogott Héliodórosz.

- Ez igaz, látod - döfött felé Murena a mutatóujjával -, rád fogtam a csirkét.

- Hagyd már a tanár bácsit - kacagott Horatius is, de sajnos, már későn: Héliodórosz úgy vágta a papucsát Murenához, hogy csak úgy csattant.

- Héliodórosz mint catapulta - hahotázott Murena.

Na, végre mégiscsak megérkeztek. Igaz, hogy majdnem dél volt már. A bárka végállomásán postaépület volt, mellette a dombon magasodott Feronia istennő kis szentélye. Ide siettek, mindjárt a kiszállás után. Jól megmosdottak egy forrás jéghideg vizében, aztán ittak is belőle: egészen felfrissítette őket a fürdő az éjszakai bágyadtságából. Aztán a fogadóba vezényelte a társaságot Murena. Jó kocsma volt, a vendéglős olyan finom halakat tálalt, aztán olyan remek, bundában sült libamáját, hogy még az ujjukat is megnyalták utána. Csak Murena kérdezte meg a tanár bácsit, hogy nem ennék-e inkább csirkét, de az bizony majdnem a fejéhez vágta a tányért. No, ebből elég lesz - gondolta magában Murena -, még komolyan megharagszik az öreg.

Fölcihelődtek az állami postakocsira. Istentelenül lassan cammogott a batár, annál buzgóbban trombitált a kocsis a bakon. Már messziről szemükbe tűnt a fehér sziklák tetején trónoló ősi volscus város, Anxur, s mögötte a tenger végtelen síkja. Gyönyörű látvány volt. Furcsa izgalom vett erőt rajtuk, a felséges tenger örök vonzóereje nyugtázta-e le őket vagy a sziklára épült komor város vagy talán a tengerparti gyönyörű úri villák gyöngysora - maguk sem tudták.

Nem mentek fel a városba; megállították a postakocsit a tengerparton, és leszálltak, éppen Maecenas villája előtt. A kapus és a szolgák kint álltak a bronzveretes kertajtóban, a felügyelő, hogy hangsúlyozza méltóságát, valamivel beljebb. A felügyelő, ki tudja, mért, kecskeszakállat viselt, s erre nagyon büszke volt. Már köszörülte a torkát, hogy néhány, úgynevezett keresetlen szóval üdvözlje rég nem látott gazdáját, megigazította tunicája ráncait, és ünnepélyes pózba vágta magát. Mikor a vendégek beléptek a kapun, s látta, hogy gazdája nincs köztük, egyszerre

leszakadt róla az ünnepélyesség. A szónoklat a begyében maradt, s már ott is fog maradni, mert ha Maecenas nem jött meg a postakocsival, akkor teljességgel kiszámíthatatlan, hogy mikor érkezik meg.

Maecenas előbb Antiumban volt, ott találkozott Antonius megbízottjával, Cocceiusszal, onnan kocsin jöttek Anxurba, a tengerparton. Kényelmesen hajtottak, élvezték a gyönyörű napot s a tenger káprázatos színeit. Mikor megérkeztek Anxurba, a vendégek már túl voltak az ebéden, a délutáni sziesztán, sőt a vacsora javát is megették, s jó hangulatban üdvözölték a ház urát és a legfrissebb vendéget, Cocceiust. Még együtt voltak, csöndesen iszogattak, mikor beállított Fonteius Capito, aki Formiaeből jött a társaság elé. Mert Capito kint nyaralt Formiaeben, remek villájában.

Bizonyos, hogy ez az anxuri nap és éjszaka volt az utazás fénypontja. Remek ellátás, remek ágy! Mikor este Horatius bekente szemét a fekete kenőccsel, meghatottan gondolt a kislányra, és nagyon-nagyon kívánta édes mosolyát, bárszonyos haját, hízelkedő, szelíd hangját. Itt nem voltak békák, nem voltak szúnyogok, és főképpen nem voltak tenoristák - az itteni tenoristák, úgy látszik, kéznél tartották a maguk Láiszát -, itt nyugodtan lehetett aludni. Pompásan kipihenték a mocsári utazás kalandos és túlságosan változatos éjszakáját.

Fundiban nem is akartak megállni, de amint a postaállomásra érkeztek, ünnepélyes küldöttség tartóztatta fel őket. Most már hatan voltak, két kocsin mentek, a harmadik vitte utánuk a rabszolgákat meg a poggyászt: nem lehetett eltéveszteni, igen, ezek ők, Maecenas, az imperator kiküldöttje - így gondolkozott Fundi város polgármestere, mikor meglátta a kocsikat már jó messziről, a nyílegyenes úton. Előző este gyorsfutárt küldött hozzá az anxuri kolléga, hogy Maecenas holnap átutazik a városon. A polgármesternek sem kellett több: felvette hivatali díszruháját, a bíborszegélyes tunicát és tógát, s mivel kiváltságai közé tartozott, hogy fáklyákat vitethetett maga előtt, odaállította a két fáklyavivőt, aztán a két másik hivatalszolgát, akik a paraszas serpenyőt vitték, s így indult az állomásra a nagyúr fogadására.

Mikor a kocsik berobogtak, ott állt, méltóságának teljes pompájában, fölényes és öntudatos mosollyal. A fáklyások, a serpenyősök, a lictorok úgy álltak előtte, mint a bronzszobrok. Az állomásra csődült kisvárosiak élénk tisztelettel bámultak rá. Aki mellette állt, hallhatta, hogy halkán a torkát köszörülte.

Murenának jó füle volt, s ezért, mikor a kocsik megálltak, ő is meghallotta a köszörülést. Odaúgta Maecenasnak:

- A kakas csípje meg, hát máma mindenki rajtunk köszörüli a torkát? Jupiterre, fojtsd belé a szót!

- Nézd, milyen peckesen áll ott. Marha - mondta Maecenas mély meggyőződéssel.

A polgármester előlépett, a jobb lábát kissé előretette, most nagyot köszörült a torkán, jobb karját a magasba lendítette, és rákezde, azaz rákezde volna, ha a nagyúr meg nem állítja:

- Hallod-e, Aufidius, ki dolgozik ilyenkor a hivatalban? No, csak szépen menjetek haza.

Murena majd megpukkadt nevében, Capito hangosan hahotázott - birtoka volt Fundi határában, s a polgármester sok borsot tört az orra alá -, a szegény Aufidius pedig egyszerűen összeomlott. A szó szoros értelmében összelapult, mint a csontváz, mint a rongy. Krétafehér arccal remegett, és szeretett volna dadogni valamit, de minden szó a torkán akadt. A fölényes mosoly valami kis töredéke még ott táncolt a szája szögletében, de ez már nagyon alázatos volt.

Horatius, mikor Aufidius nevét meghallotta, fölütötte a fejét, és odanézett. Egyszerre csak összecsapta a kezét, s fölkiáltott:

- Nini, te vagy? Ejnye, hisz ez az én kedves kollégám, Aufidius Luscus! Ejnye, de nagy úr lett belőled! Lictoraid vannak? No gratulálok!

Csakugyan ő volt: Aufidius Luscus, tavaly még az adóhivatal helyettes főnöke Rómában, Horatius kollégája, már tudniillik ha szabad lekollégázni egy rangban idősebb urat. Horatiusnak vele sem volt soha semmi baja, de ha megkérdezték volna, hogy kit utál legjobban kollégái közül, hát gondolkodás nélkül ez a maskara jutott volna az eszébe. A hivatalban is fölényeskedett, magával a quaestorral is hetykén beszélt, és ami a legbosszantóbb volt: mindig gúnyosan mosolygott, akár volt rá oka, akár nem. Fundi volt a szülővárosa, itt csak úgy beszéltek róla, hogy „városunk szülötte”, nagyon büszkék voltak rá, hogy olyan nagy úr lett belőle Rómában, s alig várták az alkalmat, hogy polgármesterré választhassák. Az alkalom tavaly meg is jött, Fundi örömmámorban úszott. De ha Fundi örült, a római adóhivatalban egyszerűen ujjongtak, hogy ettől az undok frátertől megszabadultak. Lám, olyan ember volt ez az Aufidius Luscus, hogy mindenki örült neki.

Most már az egész társaság kacagott, még Maecenas is, sőt még a rabszolgák is merészeltek kacagni a polgármesteren, a szemtelenek! Aki értette az állatok nyelvét, az megállapíthatta, hogy a lovak is röhögtek, persze csak magukban. Az állatok okosabbak, mint az emberek: a lovak tudták, hogy ők még sokszor járnak erre, hát nem akarták magukra haragítani a polgármester urat.

Bezzeg a többiek annál jobban magukra haragították. De hát mit árthatott nekik az ő haragja? Ha egy vidéki polgármester haragszik, az legfeljebb neki rossz vagy a lictoroknak: azokon tölti ki a mérget.

Persze ilyen nagy úr előtt szerényen kell viselkedni, mosolyogni kell, hódolni kell a szeszélyeinek. Nem akar beszédet, hát nem lesz beszéd. Olyan nagy baj az? Pedig sajnálhatja Maecenas, remek beszéd volt. Csak volt, mert máris kipárolgott a fejéből az egész. Valamit mégiscsak kell tenni.

Kapóra jött neki Horatius.

- Horatius! Ó, nagyon örülök! Kedves kollégám...

Folytatta volna, ha Horatius közbe nem vág:

- No, mit üzensz a hivatalba? Képzeld, most a Canuleius ül annál az asztalnál, ahol tavaly még te körmöltél.

Erre a sértésre majdnem hanyatt vágódott a pórul járt polgármester. Most már aztán igazán vissza kellene vágni - villant fel benne a gondolat, de aztán túlságosan vakmerőnek ítélte, hát inkább nagyot nyelt, s végképpen nem tudta, mihez fogjon. Legjobban szeretne volna, ha minél előbb elindulnak. Hát ez a kívánsága teljesült. Maecenas megelégedte a tréfát, s odaszólt a társaságnak:

- Na gyerünk!

A lovak nekiiramodtak, a kocsik mennydörögve robogtak már a kövezeten, Horatius jegyzett valamit a térdén heverő papirosra, mindenki harsogva nevetett, Murena pedig fölállt a kocsiban, úgy kiáltotta vissza:

- Hol maradt a diadalkapu, öregem? Máskor legyen ám!

Fáradtan érkeztek Formiaeba, de minden fáradságért kárpótolta őket a remek szállás Murena villájában. Mindenki külön szobát kapott, s Murena legjobban szerette volna, ha vacsorára is nála marad a társaság. Nagyon jó tréfát eszelt ki, mégpedig megint Héliodórosz rovására. Szerencsére Capito addig erőszakoskodott, míg végre Maecenas s ezzel az egész társaság az ő meghívása mellett döntött, így aztán a tanár úron nem esett újabb csúfság. Capito vacsorája pedig elképzelhetetlenül pazar és finom volt. Csipkedte is Maecenas a sógorát:

- Hát Murena, így él a természet egyszerű gyermeke? Ha jól veszem észre, ez az étel se nem avas, se nem kozmás.

- Én nem mondtam, hogy ragaszkodom a rossz ételekhez - szabadkozott Murena -, csak azt mondtam, hogy az ilyesmiket is el kell viselni. De azért én Capito konyháját is elviselem.

- Engedsz az erőszaknak, mi? - nevetett Horatius.

- Én már ilyen vagyok - adta meg magát Murena.

Hangos tréfák közben telt el a vacsora, csak akkor támadt kínos csönd egy pillanatra, mikor Murena odaszólt a szeletelőnek:

- Add ide a nyakát, nagyon szeretem. No, nem éles a késed? Csapj rá jó nagyot, ne sajnáld! Képzeld, hogy a zsarnok feje!

Murena szerette a sült kacsá nyakát, és nem szerette a zsarnokok fejét. A társaság mehökkent egy pillanatra. Zsarnoknak az utóbbi években Julius Caesart emlegették.

- Murena - ráncolta össze Maecenas a szemöldökét -, ne beszélj bolondokat. Az imperator Julius Caesar unokaöccse, és sohasem lehet tudni, mit hogyan súgnak a fülébe.

- Ugyan, Maecenas, ne túlozzunk! - legyintett Murena. - Az imperator nem zsarnok, az unokabátyjának meg már úgyis mindegy. Azt pedig senki sem tagadhatja, hogy Caesar zsarnok volt, és király akart lenni. Bizonyos lehetsz fölöle: Octavianus is azt mondja, hogy a zsarnokok fejét le kell nyisszantani.

- Ő mondhatja - emelte fel Maecenas a mutatóujját. - Na hagyjuk.

Ebben a pillanatban Horatius odafordult Murenához:

- Talán te is voltál Brutus seregében?

- Dehogyan voltam - tiltakozott Murena -, nem szeretem az ilyen zajos összejöveteleket.

- Kérlek, Murena - sértődött meg Horatius.

- Miért? Talán nem volt zajos? És mire volt jó? Még kövérebbre hizlalta a zsar... tudod, kérlek, az úgy volt azzal a zsarolással - hadarta tovább, mikor észrevette, hogy Maecenas megint kezdi figyelni -, hát az úgy volt... - és hamar föltálat valami zagyva történetet, miközben élvezettel pusztította el a kacsá nyakát. Mikor aztán senki sem figyelt már rá, odasúgta Horatiusnak: - Nem foglalkozom politikával, de ha valaki zsarnok akarna lenni még egyszer ebben az országban, én döfném bele elsőnek a törömet.

Horatius izgatottan szorította meg a kezét az asztal alatt:

- És te nem is voltál Philippinél!

- Nem kell az ilyesmiért olyan messzire menni. Minden tisztességes római a szabadság és a köztársaság híve. Ez benne van a farkastejben. Ne bántsák a köztársaságot, mert döfünk!

- Látod, én is ezt mondom - vágott a szavába Horatius izgatottan. - Én békében vagyok, de a köztársaságot ne bántsa senki, mert ha még egyszer... - és ökölbe szorult a keze. - Én Brutus katonája vagyok!

- Dehogyan - igyekezett másra terelni a beszélgetést Murena. - Adótiszt vagy, ha akarod: lovasított adótiszt. Legfeljebb még költő vagy, de semmi esetre sem katona. Hallgass, mert bár mindenki torkaszakadtából üvölti a köztársaságot, az ilyen beszédek nem mindenki szereti. Nem hazafias ünnepély ez, öregem. Ne szavalj nekem tirádákat.

- Tiráda? - kapta fel a fejét Héliodórosz.

- Képzeld, tanár bácsi, Horatius a mesterségedbe kontárkodik: szónoki figurákat akar kivágni!

- Hehehe - krákogott Héliodórosz -, jó! De ha nem vágja ki a figurákat, akkor ő lesz az a figura, akit mi kivágunk! Hehehe!

Na, ezzel aztán el is simult a politikai epizód, de Horatius még jó ideig nem tudott megnyugodni utána. Csak Sinuessában felejtette el, mikor megpillantotta a postaállomáson Vergiliust, aki Variusszal és Tuccával már ott várta a társaságot. Nagy volt az öröm, vége-hossza alig akart szakadni az ölekezésnek. Különösen szokatlanul boldog volt Maecenas, hogy legkedvesebb embereit így együtt látta. Ragyogott a tengerpart, alig tudtak megválni a kedves és mosolygó villasortól, csodálatosan jólesett az ebéd az egyik parti vendéglő oszlopos lugasában.

Maecenas ott ült Vergilius és Horatius közt, kikérdezte Vergiliust: hol járt, mit írt, min dolgozik; aztán szemrehányón fordult Horatiushoz:

- Te Flaccus, mit titkolódzol előttem? Mióta veletek vagyok, folyton firkálsz valamit, de sohasem mutatod meg. Hallod-e, ha barátom vagy, akkor felolvasod nekem, amit útközben írtál.

- Csak odavetett szavak meg sorok - mentegetődzött a költő. - Megsúgom neked: ezt a kirándulást akarom megírni.

- Hát amit eddig hallottam a kalandjaitokról, az csakugyan mulatságos - mondta Maecenas. - No, nagyon kíváncsi vagyok rá.

- De az előbb, mikor ebédhez ültünk, ezt a papirost ejtetted le. Mi ez? - kérdezte Vergilius mosolyogva.

- Mutasd, mutasd - kíváncsiskodott Maecenas, és elvette Vergilius kezéből a papírlapot. Aztán felolvasta a szerelmes vers néhány sorát.

Tucca felfigyelt.

- Ki írta ezt a verset? - fordult Maecenashoz.

- Ez még nem vers - felelte Maecenas -, csak néhány odavetett jegyzet.

- De jó - mondta Tucca, a rettegett kritikus, aki nem egykönnyen osztogatta az elismerést.

Mikor az éjjel leszállt, éppen a Savo folyó hídjánál jártak. Úgy határoztak, hogy a legközelebbi majorban szállást kérnek: az állami tisztviselőknek és megbízottaknak útközben bárhol joguk volt szállást és ellátást igénybe venni. Capito ismerős volt a vidéken: ő ment be a legközelebbi majorba. A major egyik barátjának a birtokához tartozott, az ispán ismerte is Capitót, így hát tárt karokkal fogadta a társaságot, különösen mikor megtudta, hogy Maecenas is velük utazik. Egyszerre talpon volt a major egész népessége, mindenki sürgött-forgott, süttött-főzött, ágyazott, az ispán vezényelt, az urak kitűnően vacsoráztak, aztán borozgatni kezdtek. Kicsit

hosszúra nyúlt az iddogálás, szép volt az éjszaka kint a major udvarán, a parasztlányok daloltak is egyet, Murena meg Capito elhitette Héliodórosszal, hogy az egyik pirospozsgás kislány szerelmes bele. No, ebből is olyan móka lett, hogy még Maecenas is pukkadozott rajta nevéttében. Vergiliusnak a torka és a feje fájt, Horatius kénytelen volt bekenni a szemét, s így ők ketten lefeküdtek: de bizony semmit sem tudtak aludni.

Így történt, hogy mikor másnap déltájban megálltak Capuában, s betértek a fogadóba, a két költő azon nyomban lefeküdt, hogy kipihenje magát. Most békén hagyták őket, mert senki sem ért rá törődni velük: az egész társaság labdázni ment Maecenasszal, aki útközben sem engedte el a testgyakorlást és a sportot. Varius, Tucca, Cocceius, Capito derekasan dolgozott vele, alaposan beleizzasztotta őket a játékba, mert ő maga fáradhatatlan volt. Adogatást játszottak: tág körben álltak fel, az egyik odadobta a labdát valamelyik játékosnak, mire a többi szétfutott, s most a labdával el kellett találnia valakit annak, aki a labdát kapta; ha eltalált valakit, az lett a kergető, s így ment a játék a végtelenig. Maecenas olyanokat szózott Murenára, hogy a mindig jókedvű ifjú most alig győzött odakapkodni teste bizonyos részeihez.

- Már mindent tudok - kiáltotta el magát futás közben -, Héliodórosz bácsi uszítja rám a társaságot! Így áll bosszút a csirkéért. Mondhatom, csúnya dolog. Szégyelld magad, Héliodórosz bácsi!

Az ebéd vége felé észrevette Capito, hogy a kocsmáros nagy sugdolódzás közben kioktat egy szolgát, és beszalasztja a városba. Mindjárt tudta, miről van szó. Befogatott, mindenkit előkészített az útra, Maecenasnak is jelentette a dolgot, s azután odahívatta a kocsmárost.

- Hallod-e - kérdezte -, üzentél a polgármesternek?

- Igenis, uram - ámult a kocsmáros.

- Mikor jön ki tisztelegni?

- Azt üzente, hogy fél óra múlva itt lesz, száztagú küldöttséggel. Gyönyörű lesz, uram, még a katonazene is kivonul.

- Hát akkor jó. Mondd meg a polgármesternek, hogy tiszteltetem.

Azzal az egész társaság fölszállt a kocsikra, s mielőtt még a szegény kocsmáros magához tért volna, elvágtattak. Fél óra múlva harsogó katonazenével, díszruhás lictorokkal megjelent az állomáson a polgármester. „Becsaptatok, gazemberek - ordította -, engem, a polgármestert! Na, ezért lakoltok!” Jobb nem is beszélni róla, mi lett a szegény kocsmárossal.

Hol jártak ők már, mire Capuában lecsillapodtak a kedélyek! Gyönyörű része volt ez az útnak: egyre magasabb hegyek közé jutottak: a Via Appia nagyot kanyarodott, s a Taburnus-hegy alá került. A hegy tövében a meredek sziklák szorossá szűkülnek, s mindjárt a bejáratnál megriasztják az utast. „Ej, ej - töpreng -, várjuk meg, míg elvonul az a viharfelhő, mert igazán nem volna jó, ha az égiháború benn fogna a szorosban.” Ez volt az oka, hogy már ősidők óta kocsmára várta az utasokat a szoros bejáratánál. Aztán egyre több lett a kocsmá, végül annyi volt, hogy már magát a szorost is eltakarták. Teli volt mindegyik, sokan jártak erre, a kocsmárosok kövérré híztak.

Most is mosolyogtak, mikor az előkelő társaság közeledett, hanem mikor meglátták az egyik kocsin Cocceiust, egyszerre mindegyiknek leesett az álla: Cocceiusnak ugyanis gyönyörű nagy villája volt itt a hegy oldalában, Caudium városa fölött. Az oszlopos villa úgy szikrázott a délutáni napsütésben, mint a gyémánt.

Kiderült, hogy Cocceius nagyszabású előkészületeket tett a vendégek fogadására. Olyan vacsora volt fönt a villa teraszán, hogy még Maecenas is csettintett a nyelvével, mikor egyik-másik fogást megízlelte. Cocceius szakácsai remekeltek.

- Se nem kozmás, se nem avas - nevetett Murenára -, így igazán meg lehet élni a természet ölén.

De Cocceius nem érte be azzal, hogy Lucullusi lakomával kápráztatta vendégeit, hanem egyéb szórakozásról is gondoskodott. Még csak az utóételeknél tartottak, amikor két bohóc lépett a tricliniumba. Elég volt csak rájuk nézni: már attól nevetőgörcsöt kapott az ember.

Sarmentusnak hívták az egyiket: nyápic, hitvány kis emberke volt, vékony hangon sipítozott, de néha olyan szemtelen kiszólásai voltak, hogy az ember már-már féltette a kis nyavalyást a hórihorgas, medve formájú, darabos Messiustól. Sarmentus rabszolga volt, Messius szabad oscus polgár, aki azonban erre a jövedelmező mesterségre adta a fejét. Nem volt nehéz megtanulnia: az oscusok esetlen, durva, piszkos szájú emberek voltak. Jobb társaságban halálos sértés volt valakit oscusnak nevezni.

Tarka rongyok virítottak Sarmentuson, Messiusnak a hátából meg kunkorgó kakasfárok nőtt ki. Büszkén járt körbe az oscus bohóc, mint a páva; a szemtelen kis Sarmentus tisztes távolból meg is kérdezte:

- Farkad van, Messius? Jaj, de szép görbe farkad van! Kakasnak érzed magad, mi? Pedig csak disznó vagy, komám!

- Kikerikí! - visított a nagy darab ember élesen; a vendégek hangosan hahotáztak. - Kikerikí, jó napot! Kakas vagyok, vitéz kakas, Cicirrus a nevem. Ki csipog itt a lábam alatt? Agyontaposlak, te kukac. Kikerikí!

- Jó, jó, ne erőlködj - bosszantotta tovább Sarmentus -, megszakadsz belé. Vedd le azt a kakasfarkot, nem illik az ilyen nagy marha emberre. Vadszamár!

Messius ledobta a kakasfarkot, elkezdett nyihogni, aztán leszegte a fejét, és nekirohant a szerencsétlen kis nyápicnak. Az könnyedén és fürgén mindig kisiklott a döfése alól. Persze a szegény Messius, ha igazi vadszamár akart lenni, nem használhatta a kezét. Hogy aztán egyre nagyobb dühvel döfködött a levegőbe, Sarmentus megint csúfolni kezdte:

- Mit döfködsz, hiszen nincsen szarvad! Á, most látom csak, hogy volt, de levágták! De hiszen akkor nem is vadszamár vagy, hanem vadökor. Mikor vágták le a szarvadat? Ott a helye most is a homlokodon.

Hát igaz, Messiusnak nagy forradás volt a homloka közepén: valamikor hatalmas vart operáltak le onnan; sok campaniai ember szenvedett ebben a különös nyavalyában. Ettől aztán Messius még jobban nekivadult.

- Nyihihihí! - visította, és toporzékolva rohant rá az emberkére. De olyan esetlen, olyan ügyetlen volt, hogy még csak a közelébe se tudott jutni. Az meg annál jobban nekiszemtelenedett.

- Hallod-e, te ökörszamárkakas, nem volna kedved föllépni a színpadon? Jó volnál Polüphémosznak: neked is egy szemed van a homlokodon, épp olyan nagy marha ember vagy, mint egy cyclops, még kothurnust se kellene húznod. Táncold el Rómában a Cyclops-ballettet, majd én bejuttatlak a színházba, ismerem az egyik kulisszatologatót. Milyen remek lesz: Bathyllus fogja táncolni Galateát, a gyönyörű tengeri nimfát, a szép Bathyllus - talán meg is ölelheted!

Messius elrikkantotta magát:

- Csodát cyclops! Nem vagyok cyclops! Galateát akarom táncolni! Galatea vagyok - és negédesen ringatta és riszálta hozzá magát.

A vendégek jobbra-balra dőltek a kacagástól. Messius pedig, hogy ilyen sikere lett, váratlanul vérszemet kapott, s most már ő kezdett támadni:

- Hallod-e, te nyiszlett kappan ott az asztal alatt, mi az a láncsörgés, ami folyton sérti fületem? Tán rabszolga van a szobában? Nem tudod, te hőscincér, ki az? Pfüj, nem szeretem a rabszolgaszagot! Ki mondta, hogy te vagy ez? Nem is hiszem. Az ilyen girhes giliszta rabszolgának se jó, Hercules engem úgy segítsen!

- Kikérem magamnak - begyeskedett Sarmentus -, városi írnok vagyok, hé! Mit ért ahhoz az ilyen buta paraszt? Talán nem is látott még városi urat - és a filigrán kis emberke elkezdett feszíteni, mint valami nyegle ficsúr, lengedezett-hajladozott, hintázó lépésekkel lebegett végig a termen.

De most az egyszer Messius se volt rest. Utolérte, jobb lábával földobta a levegőbe: a nyiszlett kis bohóc nagyot nyekkent a mozaikpadlón. Siránkozó hangon nyöszörögte:

- Cocceius, máskor legalább tétess szőnyeget a mozaikra, ha ilyen goromba frátert szerződ-tetsz. Elvégre nekem nincs hajam. Ha ez a nagy marha elvágódik, legfeljebb a mozaik törik össze. De én finom és érzékeny ember vagyok.

A csattogó nevetésből kihallatszott Messius hangja:

- Jöhet a dada, picikém? Bibi a babának? Megszoptassunk? Majd én. Várj csak.

Hosszú kerti tömlőt húzott ki a ruhája alól, aztán a szájába nyomta a másik bohócnak. Volt a ruhája alatt egy nagyobb tömlő is, tele vízzel, azt jól megnyomkodta, most a szegény kis Sarmentust elöntötte a víz. Úgy ugrott talpra, mintha skorpió csípte volna meg.

- Jajajajajaj! - nyivákolta. - Vízözön, égszakadás, földindulás! Segítség, segítség, jajajajaj! - és kirohant a mellékszobába, a tenyeres-talpas óriás döngő, nehéz léptekkel utána. Az asztalnál felcsattant a taps.

- Ez nekem való - jegyezte meg Horatius, és valamit firkantott a jegyzőkönyvébe.

- Te - szólt oda neki Maecenas -, ez az egész utazás olyan, mintha külön a te kedvedért rendezték volna. Csupa vidámság.

- Mióta szatírákat írok - felelte Horatius -, az egész élet olyan, mintha nekem rendeznék.

Maecenas jóízűt nevetett:

- Ezt a szatírádat különösen szeretném olvasni. Megírod? Ha visszajöttem a politikából, tartunk egy szükkörű recitatiót. Éppen kilencen vagyunk. Remek lesz. Felolvasod.

És máris dörzsölte a kezeit: előre érezte a mulatság ízét.

Másnap ebédre érkeztek Beneventumba. Nem akartak belekeveredni a nagyvárosi forgatagba, hát mindjárt a város szélén megálltak, s betértek az első kocsmába. A kocsmáros az előkelő vendégek láttára elvesztette a fejét. Olyan lett a kocsmá, mint a hangyaboly: a felesége, a lánya, szolgálái izzadásig dolgoztak, kapkodtak, kopasztották a fenyőrigókat, mert ez a kocsmá híres volt a szalonnában nyáron sült fenyőrigóiról. A vendégek letelepedtek a hosszú asztalnál, olajbogyót eszegettek, míg az ebéd elkészül, s jó borocskát ittak hozzá.

A vendéglős maga sütötte a fenyőrigókat, az egyik szolgáló szította a tüzet nagy fűjtatóval. Sistergett a szalonnába göngyölt madár, egyik a másik után került le a nyársról, csiklandós illat szállt a borgőzös és olajgőzös levegőben, a szolgáló meg olyan buzgón fűjtatott, hogy egyszerre csak magasra csapott a láng, s belekapott a tetőgerendákba, elérte a szalmatetőt, és persze felgyújtotta. Ropogva égett a ház, a kocsmáros rémülten csapta össze kezeit, lehúzta a nyársról a sült rigót, létrát kapott, kövér termetét szuszogva felzötykölte rajta, aztán a nyárssal elkezdte piszkálni a szalmatetőt. Nevetni kellett volna az ügyefogyott hadonászáson, ha a helyzet nem lett volna olyan veszedelmes.

A vendégek is felugráltak, Horatius a rossz szemével menekült a füstből, Murena vezényelt:

- Menteni, ami menthető!

Egymás után rohantak ki a vendégek, ki-be, az egyik létrát hozott, a másik csöbör vizet, de Murena elrikkantotta magát:

- Nem a házat féltém én, vesszen a szalmatető! A fenyőrigókról van szó! Egy-kettő-három-tizenhét! Jupiterre! Kár volna értük!

Rögtön ott termett mellette Capito is, jött Héliodórosz, jöttek a többiek, s kivitték a pecsenyét a szabadba. Aztán, de csak aztán, derekasan hozzáláttak az oltáshoz. Hamar vége volt a tűznek: a tető leégett, a buzgóságnak mindössze az lett az eredménye, hogy a kocsmában a víz tönkretette azt, amit a tűz meghagyott.

Kint a kertben ültek neki az ebédnek. Sajnos, a fűszeres, zsíros, pompás ízű rigók valószínűtlenül soványak voltak. Meg is jegyezte Murena, hogy ebből a nyápic madárból Héliodórosz bácsinak huszonnégy sem volna elég. Szerencsére a tanár nem hallotta.

Nehéz út következett most: folyton hegynek fel, az öszvérek nyögve húzták a kocsikat, nemegyszer le is szálltak az utasok, hogy a szegény állatok könnyebben bírják a húzást. Aecianumban meg sem álltak, valaki a trivicumi majort ajánlotta, hogy ott kitűnő éjjeli szállást kaphatnak. Cocceius volt ez a valaki, akinek itt nagyobb birtoka volt. Letértek hát az útról, s nagy várakozással bevonultak a trivicumi majorba. A majoros majd sóbálvánnyá meredt ijedtében, mikor a gazdáját meglátta, pedig igazán nem volt oka az ijedtségre: minden a legnagyobb rendben volt, pompás vacsorát kaptak, alig telt bele egy óra, és a szállás is kifogástalan volt. Maecenas aludni ment, néhányan kockázni kezdtek; nem akartak lefeküdni még, olyan szép volt az éjszaka.

Horatius nem kockázott ugyan, de neki sem akaródzott lefeküdnie. Ténfergett az ivóban, a kertben, ahol a többiek kockáztak, aztán megállt a konyhában; fehér arcú, gömbölyű, csinos rabszolgálmány mosogatta éppen a vacsorai edényeket, s valami pajkos nótát dúdolt hozzá. Hogy történt, hogy nem, a költőnek kezdett megtetszeni a lány. Szépeket mondott neki, a falusi kis cseléd szeme felcsillant, pillanatokra a mesében érezte magát. Hogyne, ilyen előkelő úr, római, ki tudja, mi lehet, talán konzul! Juno, segíts! Sohasem látott még konzult életében. Nem valami szép ember éppen, a Nasta kocsis sokkal szebb fiú, de ez olyan szépen beszél, hogy olyat még nem is hallott. Milyen kár, hogy a majoros borzasztóan szigorú ember, s ha meglátja itt az úrral, úgy megpofozza, hogy három napig dagadt lesz a képe! Meg kell mondania az úrnak, hogy menjen ki, mert mindjárt itt lesz a majoros:

- Uram, olyan szépen beszélsz, elhallgatnám én éjfélig is, de nem szabad itt maradnod, mert nagyon kikapok.

- Hát akkor gyere ki a kertbe, ha végeztél - sürgette a költő.

A lány kicsit tétovázott.

- Hát... jó..., kimegyek, de ha a majoros meglátja, megkorbácsoltat, annyi szent. De nem bánom - vetette fel dacosan a fejét, és most nagyon tetszett Horatiusnak -, egy óra múlva ott leszek, uram, a nagy diófa alatt, ahol az a festett lóca van.

Horatius kisurrant a konyhából, nehogy a lánynak valami baja legyen miatta, de sem ő, sem a lány nem tudta, hogy a majoros véletlenül éppen a szomszéd kamrában volt, s végighallgatta az egész beszélgetést. A költő kibicelt egy darabig a kockázóknak, aztán eltűnt, kerülő úton a vén diófához sundorgott, leült a lócára, és várt.

Ejnye, milyen lassan múlik az idő. Vajon mennyi lehet? Fölnézett a csillagokra, kereste a Nagymedve rúdját, megtalálta, ejnye - döbrent meg -, már éjfél? Hát ez mi? Nem jött a lány! És ő, Maecenas barátja... és Cinara szerelmese..., hát hogy történhetett ez vele? Hát hogy tudott megfélemlkezni a kislányról? Ha csak egy pillanatra is? Ha nem történt is semmi, de lélekben már vétkezett ellene. Halálosan szégyellte magát, a kudarc miatt is, hűtlensége miatt is: lelógó fejjel kullogott be a szobájába. Bekente a szemét, s mikor lefeküdt, forró könnyekkel kért bocsánatot Cinarától.

Még jobban szégyellte magát, mikor másnap reggel találkozott Murenával.

- Hát hiába vártad a leánykát? - kezdte.

- Hiába - dadogta meglepetten Horatius. - De honnan tudod?

- Honnan? Honnan? - nevetett Murena. - Hát hajnalig csevegtem vele, onnan.

Horatius ezúttal nagyon hálás volt Murenának.

A Via Appia egyenesen Brundisiumba vezetett, s még hozzá rövidebb út lett volna, mint az, amelyet Maecenas választott. Horatius már reménykedett is benne, hogy rövid huszonnégy óra alatt Venusiába érnek: Venusia fontos állomása volt a Róma-Brundisium közt húzódó Via Appiának, s a költő már nagyon vágyakozott volna látni szülőföldjét, apja sírját; megmutatni Maecenasnak, Vergiliusnak és Variusnak, hogy honnan indult, megmutatni az élete, az egyénisége gyökereit, a zúgó Aufidus folyót, a felséges Voltur-hegyet, a régi házat s a kankalinos rétet a kakukkfüves dombok oldalán.

Most ennek az ábrándnak egyszerre vége lett. Maecenasnak fontos titkos megbízatása volt, amit Bariumban kellett elintéznie. Ezt csak most, az utolsó pillanatban közölte a társasággal. Horatiusnak fájt, hogy le kell mondania szépen kiszínezett álmának megvalósulásáról, de a világért sem szólt volna senkinek.

Aquiloniánál letértek hát a Via Appiáról, s Ausculumnak vették útjukat. Hamarosan feltűntek Apulia síkságai, és Horatius meghatottan legeltette szemét szülőföldje áldott és forrón szeretett tájain. Ausculumban újra érezte a hazai kenyér felejthetetlen ízét, s gyermekkorának minden emléke egyszerre felédesedett a szívében. A társaság azonban ridegebb hangulatban volt: felháborodva vették tudomásul, hogy itt a vizet pénzért árulják. Semmi víz nem volt a környéken, messziről hordták ide lajtokon. Viszont remek ízű házi kenyerét messze földre vitték az utasok és vásárosok.

Szörnyű utakon értek Canusiumba: döcögtek a kocsik, kegyetlenül ráztak, ha meg záporosós vidéken mentek át, tengelyig süppedtek a sárba. Canusiumban elbúcsúzott Varius, a társaság nagy szomorúságára. De egy hét múlva halaszthatatlan dolga volt Rómában: indulnia kellett visszafelé. Mire Rubiba értek, egészen összetörte őket a sok hepehupás, zötyögtető dülőút. De Horatius alig érezte a fáradtságot: Canusiumnál átkeltek az Aufidus hatalmas hídján; látta a

vad folyót, gyermekkorra félelmetes barátját, s messze a láthatár szélén a legendás Voltur kékellő csúcsait. Cinarára gondolt, a római kis házra, s megmelegedett a szíve.

Tizenkét napja voltak már úton, s mintha mindnyájan belefáradtak volna a kényelmetlenségekbe is. Rubitól Bariumig már oly elképzelhetetlenül rossz volt az út, hogy leszálltak a kocsikról, s ameddig csak bírták, gyalog mentek a göröngyös út porában. De inkább ezt választották, mint a kibírhatatlan zötyögtetést. Bariumnál megint a tenger fogadta őket: a haragos Adria! Maecenas egyedül bement a városba, hogy elintézzze megbízatását, a többiek addig a kikötőben nézelődtek. No, nem sok örömük volt benne: Vergilius meg is jegyezte, hogy ezért a halbúzáért nem kell ilyen messzire jönni, akad ilyen Nápolyban is.

Aztán továbbmentek a tengerparton, s a tizennegyedik napon Gnathiába érkeztek. Már jobb volt a hangulat, mert jobbak voltak az utak. Talán ennek volt köszönhető, hogy Gnathia végre megint meghozta a régi kedélyességet. Hát úgy történt, hogy amint behajtottak a városba, elébük áll ám egy idegenvezető, s nagyon kezdi ajánlgatni nekik, hogy nézzék meg a híres tűzcsodát. Murena rögtön megelevenedett.

- Ugorjunk be neki - javasolta -, hadd lássuk azt a csodát, amit beléptidíjért mutogatnak.

- Miféle csoda az? - kérdezte Vergilius.

- Uram - magyarázta az idegenvezető -, ha ott fönt, abban a templomban, tömjént dobsz a serpenyőbe, magától meggyullad. Pedig a serpenyőben nincs is parázs.

- Ugyan, Murena - szólt közbe Horatius -, csak nem teszed magad nevetségessé? Nincsenek csodák, az istenek örök nyugalomban élnek, s eszük ágában sincs felforgatni a természet rendjét és törvényeit. Ezt így tanítja Epikurosz, és Lucretiusban is olvashattad.

- Olvastam én, hogyne olvastam volna - ellenkezett Murena -, de én nevetni akarok.

Fölmentek, és lám: a csoda megtörtént.

- Higgye a zsidó Apella! - kiáltott fel Horatius mérgesen. - Nekik való maszlag ez, azok mindent elhisznek.

- Megvan! - rikkantott Murena, aki szeretett mindennek a végére járni. - A tripus nyele belül üres, abban van a parázs! Hol az a csirkefogó?

De bizony az már sehol sem volt: nem szerette az ilyen kíváncsi vendégeket.

Brundisiumban, ahová a tizenötödik napon értek, ember ember hátán tolongott. Teli volt a város katonákkal, matrózokkal. Antonius háromszáz hajója már ott horgonyzott a kikötőben.

A vezérhajón dühös északi szél csattogtatta a bíborszínű lobogót.

A KÖLTŐ ÉS AZ EMBEREK

Már csak régi kedves emlék volt a brundisiumi utazás, mikor Maecenas palotájában azt a bizonyos recitációt megtartották. Mind a kilencen ott voltak, akik az utazásban részt vettek, s mikor a költő jóízű humorral írt szatíráját hallgatták, lélekben újra végigélték a régi kedélyes utazás minden kalandját, minden örömét. Murena minden második percben rikkantott egyet, s maga Maecenas is olyan jóízűket nevetett, hogy alig lehetett ráismerni.

Igen, itt jól érezte magát, ezek közt az emberek közt: a modern Róma legkülönb emberei voltak itt, az új kor legszebb reménységei, csupa nagy szellem, fényes jellem, mind csupa rajongás, valamennyiben lobog és feszül az alkotás vágya: Apollóra, micsoda válogatott hadsereg!

Jólesett most csak az út mulatságos felére gondolni. Egy pillanatra ugyan eszébe villant a politika, a kéthetes tárgyalás, aztán Octavianus és Antonius találkozása Tarentum és Metapontum közt, aztán az imperator elismerése: a gyönyörű aranyváza, most is itt szikrázik az asztalon; igen, jó volt minden, szép volt, de mégiscsak ez volt a legszebb, ez a legényes, felelőtlen jókedv, ez a homéroszi kacagás, ez a gyerekes ujjongás az élet apró örömein! Azóta sem találkozott a politikával, Octavianus békén hagyta, csak Agrippa tábornagy kavarta fel a múltkor egy kicsit, mikor rá akarta venni, hogy tüzelje fel az imperatort a háborús leszámolásra. Hiszen kétségtelen, egy véleményen volt Agrippával, de nem, nem, hagyják őt békén, a politika nem az ő kenyeré.

De volt ezen az estén más meglepetés is.

Mikor Horatius megérkezett a brundisiumi útról, a kis Cinara olyan örömmel fogadta, olyan szokatlan erővel kapaszkodott a nyakába, hogy a szegény költő majd megfulladt. Aztán magához tért a kislány, beszámolt mindenről, és Horatius majd megette, mikor a kislány megmutatta neki a naplóját: nagy, esetlen betűkkel följegyezte minden nap nevezetes eseményeit. Bizony jelentéktelen kis események voltak ezek, de a kislánynak fontosabbak, úgy látszik, minden világtörténelemnél. Egy nap sem hiányzott ez a följegyzés: „Most is rád gondolkodok és várlak.”

Horatius szívét forró hullám öntötte el.

Mikor aztán készen volt a humoros verses útleírás, a kislány annyit mulatott rajta, hogy a könnye is kicsordult - különösen ott, ahol a költő őszintén megírta azt a bizonyos trivicumi kalandot, ami nem is volt kaland, legfeljebb Murenának. Bizony kicsordult a könnye a kislánynak: hát lám, mégis igaza volt, mikor féltette ezt az embert! De Horatius megnyugtatta: éppen az bizonyítja az ártatlanságát, hogy ilyen őszintén megírta ezt a kisiklást is. Erről jutott eszébe Cinarának:

- Látod, a múltkor olyan érdekesen beszélted el megismerkedésedet Maecenasszal, olyan remekül elmondtad nekem a legtitkosabb gondolataidat is magadról, hogy azt is jó volna egyszer megírni. No, írd meg, az én kedvemért. Nekem írod majd, jó?

Megtetszett az ötlet Horatiusnak, s még azon a héten megírta azt a szatíráját, amelyben őszinte vallomások kapcsán megörökítette a Maecenasnál tett első látogatás izgalmaival, a maga felfogását helyzetéről, s kíméletlen őszinteséggel jellemezte önmagát, elmondta származását, titkos vágyait, egyszerű életmódját, olyan közvetlen hangon, annyi kedéllyel és humorral, hogy a kislány majd megette érte.

Hát ez volt a ma esti másik meglepetés. Erről a versről még senki sem tudott. Olyan sikere volt, mikor vacsora után felolvasta, hogy a vendégek felugráltak, és úgy ünnepelték Horatiust. Maecenas meghatottan mondta neki:

- Boldog vagyok, hogy részem van ebben a versben is. Tökéletes. Minél előbb add ki most már a szatírákötetedet. Én viselem a költségeket.

Kimondhatatlanul boldog volt a költő: hiszen ez volt minden vágya! Hát megjelenik az első kötete! Nyolc szatíra már együtt van, ez is elég, talán ír is még egyet-kettőt a közeli napokban, de mindegy! Kötete lesz, most már a komoly irodalomhoz számít, most már talán eljön az az idő is, amikor egészen a költészetnek élhet - ó, csak az a hivatal ne volna!

Másnap délután lement szokott sétájára. Végigjárta a Tiberis partját, a Circus mellett visszakerült, s a Vicus Jugariuson át befordult a Forumra. Verseken járt az esze, valami új szatíra ötlete bukkant fel benne, s éppen meggyorsította lépteit, hogy minél előbb hazaérjen, s megragadja a közelgő ihlet pillanatát. A Via Sacra nyüzsgő forgatagában járt már, a szenátus palotája, a Curia Julia előtt, amikor valaki megszólította:

- Horatius! A, hogy vagy, hogy vagy, drága barátom?

Horatius odanézett. Vörös képű, bögölyszemű, kövéres emberke állt előtte, úgy vigyorgott, mint egy Atellana-bohóc, kézzel-lábbal hadonászott, hajlongott, s végül peckesen és határozottan odalépett a költő mellé. Horatius egyszer látta életében, fönt az írók egyesületében; ott hallotta Gallustól, hogy tehetségtelen versfaragó, de nagyhangú, hencegő és főképpen tolakodó fráter. Már a nevét is elfelejtette. No, Mercurius segíts, hogy rázza le a nyakáról ezt a kullancsot?

- Hát csak megvagyok, köszönöm - mondta kelletlenül. - Minden jót neked is.

Azt hitte, hogy ezzel vége. Nem. A fűzfapoéta csak ment, ment mellette.

- Parancsolsz valamit? - kérdezte Horatius.

- Úgy látszik, drága barátom, nem ismeresz rám, pedig a múltkor, az írók egyesületében, tudod... - és bizalmasan nevetett. - Kollégák vagyunk vagy mi, én is költő vagyok.

- Gratulálok - hagyta rá Horatius -, örvendek.

Aztán meggyorsította lépteit, majd megállt, megfordult, s a mögötte haladó Bavius fülébe súgott valamit, és a hirtelen haragú Bolanusra gondolt. Nagyot sóhajtott: Bolanus azóta már kitaposta volna a belét! Bavius is hajlandó lett volna erre, de Horatius nem akart nyilvános botrányt.

- Látom, hogy terhedre vagyok - kezdte újra a kullancs -, kérlek, ne zavartasd magad. Akárhová mégy, nagyon szívesen elkísérlek.

- Nem, nem - szabadkozott Horatius -, ne fáraszd magad, kedves barátom, kár volna az időért! Nagyon messzire megyek, a Tiberisen túl akarom meglátogatni egy barátomat. Földim, díjbirkózó - tette hozzá, hogy elrémítse a tolakodót.

- Á, szó sincs róla - sietett amaz a válasszal -, dehogy fárasztom magam! Veled menni nem fáradtság, hanem élvezet. Úgyszincs semmi dolgom, a lábaim jók, szeretek sétálni, elkísérlek.

Horatius megadta magát sorsának.

- Kérlek - szaporázta a szót a versfaragó -, ha jobban megismeresz, meglátod, jobban fogsz szeretni, mint Variust. Én olyan költő vagyok, kérlek alássan, hogy csak úgy dől belőlem a vers. Háromszáz sort is megírok egyfolytában! Ha akarod, akár egy óra alatt! És hogy tudok

előadni! Legyen szerencsém a legközelebbi recitációmon. A verseim egy részét énekelni szoktam: ez a különlegességem. Remek. Te nem szoktad?

- Mondd csak, kérlek - szakította félbe Horatius -, él az anyád vagy valaki, akinek kedves az életed?

- Nem, sajnos, én mindenkit eltemettem már.

- Ó, milyen boldogok! Hogy irigylem őket! Hát végezz akkor velem is, könyörgök! Úgyis azt jósolta a dajkám csecsemőkoromban, hogy egy szószátyár versfaragó fogja a vesztemet okozni. Itt állok, ölj meg!

- Bocsánat - emelte fel a mutatóujját -, ezt nem érdemeltem meg! Nálam nagyobb tisztelőd nincs, merem állítani. Most, kérlek, pillanatnyi dolgom volna a törvényszéken: boldog volnék, ha megvárnál.

- Sajnos, sietnem kell - mondta Horatius boldogan.

- Fontos ügy, rettentően fontos, nagy pénzről van szó, s ha nem megyek be a tárgyalásra, elveszítem - vakarta a fejét a csökönyös útítárs. - Gyere be velem, úgyis oly ritkán találkozunk.

Hiszen még ez a szerencse - gondolta magában Horatius, és megindult az ellenkező irányban.

- Hát vigye kánya - legyintett a versfaragó -, hadd vesszen a pénz! Inkább elkísérlek. Nagyon fontos dologról szeretnék beszélni veled. Mondd csak, kérlek, milyen viszonyban vagy Maecenasszal? Hogy bánik veled?

„Ahá, erről van hát szó! - eszmélt föl Horatius. - Ez szeretne betolakodni a nagyúrhoz. No, nem ajánlanám neki.” Fagyosan felelte:

- Bizony nagyon megválogatja az embereit. És főképpen helyén van az esze: nagyon ismeri az embereket.

- Hogy neked milyen szerencséd van! Mondd, hogy jutottál be hozzá? Mondanék valamit, drága kollégám: ajánlj be engem, aztán szövetkezzünk. Ha mi ketten összefogunk, kitúrunk onnan mindenkit.

- Ugyan kérlek - legyintett Horatius most már bosszúsan -, nincs ott verseny, nem cirkusz az. Ott mindenki az, aki. A gazdag gazdag, a költő költő, mindenkinek megvan a maga helye. Nem lehet onnan kitúrni senkit!

- Ne beszélj! - ámult a kövérke. - Annál inkább szeretnék bejutni. Éppen ez a társaság való nekem.

- Egyszerű a dolog - ugratta Horatius. - Csak akarnod kell. Aki ilyen kiváló költő, annak gyerekjáték bejutni. Éppen az ilyen embereket keresi Maecenas.

- Hát csak bízd rám. Meglesz, esküszöm! - fogadkozott. - Megvesztegetem a rabszolgákat, ha ma kidobnak, holnap újra kezdem, meglessem őt az utcán, hazakísérem. Ajaj, fáradság nélkül semmi jót nem adnak az istenek!

Ebben a pillanatban fölbukkant a Vesta-templom sarkán Aristius Fuscus, a jó barát. Horatius boldogan intett neki, mire közelebb jött, s néhány szóból megértette a költő kétségbeesett helyzetét. Horatius rángatta a tógáját, csipkedte a karját, hunyorgatott a kullancs felé, könyörgött a tekintetével Fuscusnak, hogy mentse meg, de azt mintha a Fúriák szállták volna meg: csak mosolygott, s úgy tett, mintha nem értene.

- De hiszen azt mondtad, hogy négyszemközt akarsz velem beszélni - kapaszkodott belé Horatius.

- Mondtam, mondtam - ugratta Fuscus -, de most nem lehet. Újhold is van, szombat is van: csak nem akarsz megsérteni a zsidókat? Nem szabad ma semmi fontos dolgot végezni. Honnan tudod, hogy én nem vagyok zsidó?

- Ó, az akasztófáravaló! - toporzékolt Horatius.

De hiábavaló volt minden, máris elillant. Messziről még visszakacagott a kétségbeesett költőre. Bavius már köpte a markát, hogy minden előzetes felhatalmazás nélkül eldöngeti ezt a szemtelen tolakodót, amikor váratlan dolog történt: jött az ellenfele, aki törvénybe idézte, mögötte az ügyvéd meg a törvényszolgák.

- Á, te itt csavarogsz? No, csak gyérünk be a tárgyalásra! Nem fogsz mindig kibújni, gazember!

Hiába kapálódzott a szerencsétlen múzsa, bevitték.

- Hála neked, magasságos Apollo, hogy megmentettél! - sóhajtott fel Horatius. Otthon elmesélte a mulatságos kalandot Cinarának, aki kérdően nézett rá. Most értette meg Horatius, hogy ennél külön szatíratárgyat keresve sem találhatna. Jó lesz egyszer már ezeket a kullancsokat is megpiszkálni.

Vacsora után leült, éjjelig dolgozott, élete egyik legremekebb szatíráját írta meg ezekben a napokban.

Lázás napok következtek mostan.

Az izgalmak ott kezdődtek, hogy egyszer csak Bavius odaállt gazdája elé:

- Uram, sehogy sem tetszik nekem ez a lány.

- No - riadt fel Horatius -, mi a baj?

- Napról napra sorvad, mindig lázas, nyugtalan, és akárhányszor rajtakaptam, hogy sírdogált.

- Ugyan? - töprengett el Horatius. - Megint beteg volna? Hát hívd el az orvost.

Az orvos megint ugyanazt mondta, mint annak idején: nagy nyugalom, tej, méz, magaslati levegő. Horatius gyorsan készen volt az elhatározásával: Stabiaebe küldi Cinarát, a Mons Lactarius napsütötte oldalába, a surruntumi öböl mosolygó ölére, ahol tüdőbetegek százai keresik és találják meg a gyógyulást.

Meg is mondta a kislánynak:

- Édes szívem, megint elválunk.

- Nem, nem, többet soha - kapaszkodott bele a kislány görcsösen.

- De most nem én megyek el, hanem te - simogatta meg Horatius.

- Nem, nem hagylak itt - és tűzrózsák gyúltak az arcán.

- Beteg vagy, édes kis szívem, meg kell gyógyulnod.

- A múltkor is azt mondtátok, hogy beteg vagyok, és nem is volt igaz. Most sem vagyok beteg. Nincs semmi bajom. Jól érzem magam. Mondd, miért akarsz eltávolítani?

- De kis bolondom, te - próbált mosolyogni Horatius. - Hát mindig gyanúsítasz?

- Nem, nem, de én melletted akarok maradni - makacskodott a kislány. Olyan szép volt ebben a lázában, ebben a ragaszkodásában, mint még soha. Horatius úgy mondta neki, mint a gyerekeknek szokás:

- No jó, hát akkor nem bánom, itt maradsz, de akkor itt kell sokat feküdnöd a napon, sok tejet innod, keveset dolgoznod, jó? Jó kislány leszel?

- Mindent megteszek, mindent, amit akarsz, csak hadd maradjak melletted - könyörgött Cinara.

Hát ebben megegyeztek, de Horatius azért nem mondott le arról, hogy mégiscsak elküldi, vagy maga is vele megy. Talán neki is jót tenne a pihenés a sokéves hajsza után. Talán a szeme is megjavulna. Ez a gyulladt szem volt a legnagyobb fájdalma.

De a kislány ragaszkodása annyira meghatotta, hogy aznap este verset írt hozzá, szép szerelmes verset, az első igazi szerelmes verset életében. Csupa tűz volt a vers, őszinte vallomás; benne volt a költő minden elfojtott szenvedélye, minden, ami nem tudott belőle feltörni a zárkózottság, és a nehéz küzdelmek komor éveit alatt, minden, amit elnyomott benne a szatírák humora és az epódoszok gyilkos haragja. Mikor a kislány másnap reggel fölébredt, ott találta ágya mellett a kéziratot.

Szokatlan fényekben csillogott a szeme, mikor olvasta.

Horatius már a másik szobában volt: meghallotta, hogy a kislány olvas, halkán félrevonta az ajtó függönyét, benézett, s úgy hallgatta. Gyönyörű volt a lány ebben az átszellemülésben, hangja is csupa tűz volt, csupa forróság, csak mintha kissé fátyolos lett volna ezen a reggelen. Mikor meglátta Horatiust, mint a nyíl, röppent ki az ágyból, s máris ott csüngött a költő nyakában. Horatius alig tudott lélegzeni viharos csókjaitól.

De voltak egyéb lázok is. Vergilius majdnem minden délután ott volt a Clivus Orbison, összeültek ketten a dolgozószobában - ez egyúttal ebédlő is volt -, olvasták a szatírák kéziratait, megtárgyaltak egyes sorokat, kifejezéseket, verslábakon vitakoztak. Vergilius sokat aggodalmaskodott a szatírákban megnevezett személyek esetleges neheztelése vagy haragja miatt: szóval folyt a nagy simítás, mielőtt átadnák a kéziratot sokszorosításra Sositiusnak.

Végre egy délután fölkerelkedtek, és fölmentek a Vertumnus-templomhoz, az Aventinusra, ahol Sositius másolóműhelye volt. Az egész házat elfoglalta az üzem: minden terem csak úgy zsongott; az egyikben diktáltak, a másikban a korrektorok olvasták a kész példányok szövegét - természetesen hangosan, a néma olvasás akkor még nem volt szokás -, a harmadikban rajzolók festették a színes kezdőbetűket, a negyedikben fahengerekre erősítették a kész tekercseket, és ellátták címkékkel; kisebb szobákban a kalkulátorok és könyvelők dolgoztak, a főpénztáros éppen a pénztárzárlaton dolgozott, nagy halomban hevert előtte az arany-, ezüst- és rézpénz. Jó bevétele lehetett, mert minduntalan fűtyürészett, és jókedvvel pengetett meg a pénztárasztal márványlapján egy-egy hatvansesztirtiusos aranyat: a Mars-fej ott az aranypénzen nem is csodálkozott ezen a szentségtörésen.

Zúgott az üzem, alig tudtak valakivel beszélni. Végre az egyik kisebb szobában barátságos, értelmes arcú tisztviselő jött eléjük, mindjárt meg is ismerte őket. Ők is ismerték már, gyakrabban megfordult az írók egyesületében, afféle széplélek volt, művelt, finom ízlésű ember, akit megmétélyezett az irodalom, s aki mindig úgy érezte, hogy ha egyszer írna, különbet alkotna mindenkinél. De volt benne annyi kritika, hogy mindig a kezére ütött, ha már-már felvette a tollat.

Pollio volt, a legkitűnőbb római anagnosta, Asinius Pollio egykori rabszolgája, most a Sositius-cég legértékesebb embere. Tőle tudták meg, hogy mind a két főnök lent van a forumi üzletben. Hát jó, lemenni, de még megbeszélték Pollióval, hogy a Horatius-példányok szövegét ő fogja átnézni és javítani. Pollio nagy örömmel vállalta a munkát, és büszke volt a két híres költő bizalmára.

Kifelé menet hallották az egyik teremből a diktálás ütemes lüktetését. Benéztek a folyosóra nyíló kis ablakon: magas emelvényen ült a diktáló, és előtte hosszú asztaloknál legalább ötven írnok másolta a hangos ütemezéssel diktált szöveget. Olyan volt a tollak sercegése, mintha száz tücsök cirpelt volna.

Ezekben az esti órákban a Via Sacra, lent a Forumon, olyan volt, mint a hangyaboly: hemzsegték a sétálók, megálltak a kirakatok előtt, hangos megjegyzéseket tettek a járókelőkre, egy-egy feltűnően öltözött nagyvilági nőre, beszagosított ficsúrra, s különösen sokat nevettek egy nyegle és városszerte ismert aranyifjún, akinek olyan sima volt a lábszára, mint az elefántcsont: horzsakővel levakartatta róla a szőrt, ez volt a legújabb divat. Egy suszterinas meglóbálta feje fölött a szíjjal összekötött pár cipőt, amit éppen hazavitt a megrendelőnek, s elrikkantotta magát:

- Nini, csodabogár! Asszonylábbon férfítést!

Az ifjú dühös szemmel mérte végig, aztán tovább ringatta magát, előkelőségének dagadó önérzetében. Asszonyok is sétáltak ilyenkor a Via Sacrán, s többnyire a káprázatos selymeket bámulták az indiai selyemkereskedő boltjában, vagy félórát álldogáltak Cosmas illatszeres boltja előtt, s nagyokat sóhajtottak, mikor olvasták az újonnan érkezett divatos illatszerek címkéit az agyagból égetett formás tégléken vagy ezüstkarikában álló hegyes üvegeken. „India álma”, „Kelet kincse”, „Venus mosolya”, „Amor és Psyche” - olvasták, és sóvárgó ábrándok gomolyogtak a szívükben.

A Sósusok kirakatoszlopának is nagy közönsége volt. Itt is hangosan olvasta mindenki az antológiák, a tankönyvek, Cicero, Caesar, Cato, Catullus könyveinek címeit, és hangosan hahotáztak bizonyos Fannius nevű versfaragón, aki átkozottul rossz verseit díszes kötetben adta ki, a legfinomabb papirosra, s minden példány első lapja elé odafestette a maga arcképét. Fannius nem volt ám afféle teddide-teddoda ember: bizony ő maga is megfogta a dolog végét, odaállt a Marszüasz-szobor alá, s hangos szóval ott ajánlgatta rettenetes költeményeit.

Most az ifjabbik Sósus fogadta őket, azzal tárgyalták meg a szatírák kiadásának részleteit. A tapasztalt könyvkiadó nagy sikert jósolt, a szatírák különkiadásait elkapkodta a közönség, megígérte a leggondosabb kiállítást, s megegyeztek abban is, hogy Pollio fogja javítani a példányokat. Nem volt egyéb aggodalma Sósusnak, csak az, hogy a negyedik szatírárt, amelyet csak a napokban írt, s különkiadásban még nem hozott forgalomba, a közönség kegyelet-sértőnek fogja találni. Ebben a szatírában talán a kelleténél kissé keményebben és nyersebben nyilatkozott nagy elődjének, Luciliusnak stílusáról. Sósus kifogását Vergilius is osztotta: megmondta, hogy a költő ellenségei ezt a szatírárt használták eddig leginkább támadási felületnek, de ez nem volna még baj; a baj az, hogy barátai is aggódnak az éles Lucilius-kritika esetleges következményei miatt. Kár volna a kötet sikerét ezzel megnehezíteni.

Horatiust sikerült meggyőzniök. A negyedik szatírárt ugyan semmiképpen sem volt hajlandó kihagyni a gyűjteményből, de megígérte, hogy ír még egyet - eddig ugyanis csak kilenc volt, hadd legyen tíz -, amelyben megmagyarázza állásfoglalását Luciliusszal szemben, és általában is kifejti felfogását a kritikáról.

Már javában készült a szatírák könyvének kiadása, Pollio egyebet sem tudott dolgozni, már hetek óta a sok száz Horatius-kötet javításával foglalkozott, mikor végre Horatius készen lett a megígért tizedik szatírával. Ha már a kifogásolt negyedik szatírában is szerényen nyilatkozott önmagáról és költői tehetségéről, itt még jobban halkította a hangját. Elismeri Lucilius érdemeit, de fenntartja azt az állítását, hogy nagy elődje nem fordított elegendő gondot a stílusra és a humoros szatíra műfaj törvényeire; hangoztatja, hogy Lucilius maga is kritikát gyakorolt elődein, s bizonyosra veszi, hogy ha ma élne, ő is azt vallaná, hogy szatíráim sokat

kellene csiszolni. A szatíra a művelt közönséghez szól, ez a közönség pedig igényes: mindent művészi találásban akar kapni a költőtől.

Sosius megörült az új szatírának, s megdicsérte a költőt az előkelő hangért, amelyen a támadások ellen védekezik. Sőt igen jól mulatott, mikor Horatius felsorolta a szatíra végén azokat, akiknek kritikáját nagyra becsüli - Plotius Tucce, Varius, Vergilius, Maecenas, Valgius Rufus, Viscus Thurinus, Aristius Fuscus, Asinius Pollio, Messalla Corvinus, Servius Sulpicius, Caius Frunius és Calpurnius Bibulus nevei sorakoztak itt -, de kegyetlen kiszólásokkal tépázta meg azokat, akiknek a véleményére fütyül: ezek a „poloska” Pantillus, a nyegle és hiú versfaragó Fannius, aztán Demetrius és Hermogenes Tigellius énekművészek, akik mind jogtalanul tolják fel magukat kritikusoknak. Őszintén megmondja, hogy nem ezeknek ír, s nem annak a műveletlen tömegnek, amelyet ők képviselnek, hanem csak a kiválasztottaknak.

Sosiusék azt a tanácsot adták Maecenasnak, hogy a könyv ára legyen olcsó: így lehet csak ezt az új műfajt népszerűsíteni. A kiadók tanácsa bevált. Négy denarius volt a könyv ára, s egy hét alatt háromszáz példány fogyott belőle, egy hónap múlva pedig mind az ötszáz elfogyott, új kiadást kellett készíteni. A megjelenés hetében úgy zsongott az írók egyesülete, mint a méhkas. Horatius ezekben a napokban nem ment fel, de ott volt majdnem mindennap Vergilius, Varius és Sestius, hogy beszámoljanak barátjuknak a céhbeli hangulatáról és véleményéről.

- Esemény ez, barátom, akárki mit beszél - szólt oda Varius a teli torokkal kiabáló Pantillusnak.

- Botrány! - harsogott a „poloska”. - Nem költészet ez, hanem piszkolódás.

- Szerencsére fogalmad sincs a költészetről - vágta oda az ifjabbik Sosius.

- Azonban a piszkolódásban szakértő - csapott rá Sestius.

- Mégis el kell ismerni - szólalt meg csöndesen Vergilius -, hogy Horatius új műfajt hozott. A szatírárt ebben a formában a görögök sem ismerték. Nagy dolog ez.

- Lucilius jobban csinálta - pattogott az a bögölyszemű „kullancs”, aki Horatiust a Via Sacrán meggyötörte -, nem volt ilyen mosdatlan szájú, nem személyeskedett ilyen szemtelenül. Finom volt.

- Finom? - nevetett Sestius. - Szerencséd, hogy nem az ő korában éltél! Ha Lucilius harapott volna beléd, véres rongyokban kerültél volna ki a fogai közül.

- Hát ő az a kellemetlen tolakodó, akiről a kilencedik szatíra szól? - kérdezte ártatlan csodálkozással Varius. - No nézd, így árulja el magát a szakértő!

- Ez aztán a tárgyilagos kritika - jegyezte meg Vergilius.

- Az érdekelt felek pedig hallgassanak - vágta el a vitát Sestius.

Pantillus és a „kullancs” sürgősen kockázni mentek, ahhoz határozottan jobban értettek. Sürgős eltűnésük oka az volt főképpen, hogy belépett az ajtón Plotius Tucce, a rettegett kritikus, a tehetségtelenek szenvedélyes üldözője. Úgy féltek tőle ezek a nagyhangú senkik, mint a tűztől. Tucce odalépett Vergiliushoz:

- Mondd meg Horatius barátunknak, hogy gratulálok. Mindenben osztom felfogását, verseit pedig élvezem. Új műfaj, irodalmi esemény, s mondhatom: ez a kötet nem üres szószátyárkodás, nem léha handabandázás, mint számos versfaragó erőlködése - Pantillus és Fannius behúzta a nyakát, de úgy tettek, mintha nem hallották volna -, hanem valóságos cselekedet.

Ezzel a hivatalos és illetékes kritika elintézte a kötet sorsát. Négy hét múlva Syronus és Héliodórosz iskolájában már Horatius szatírát is olvasták, Vergilius eklogái mellett.

Mikor a Maecenas számára készült példányt felvitte a palotába, már az előcsarnokban hallotta, hogy a nagyúr olvas. Jóleső melegség öntötte el: Maecenas éppen a tizedik szatírárt olvasta. Kihallatszott az atriumba, amint közben-közben felkiáltott:

- Igaza van! Helyes! Meg kellett már mondani egyszer!

Sokáig szorongatta Horatius kezét, és meghatottan megköszönte neki, hogy az első szatírárt s ezzel az egész könyvet neki ajánlotta.

- Drága barátom - mondta melegen -, most már az enyém vagy egészen.

Egyetlen szívdobbanásban találkozott a költő és az emberek.

A GYÉMÁNTTÜKRŰ FORRÁS

Lassan ballagott fölfelé az Esquilinuson a hideg téli napsütésben. Hivatali szünetnap volt, ilyenkor még az előkelő Vicus Patriciuson is hemzsegték a járókelők. Kövér bácsi jött vele szemben a feleségével, előttük a pedagógus rabszolga kézen fogva vezette kisfiúkat; a gyerek mohón harapdálta a meleg sült tök omlós belét: két pufók arcán sárga foltok terpeszkedtek. Az egyik utcasarkon maszatos kölykök golyókat peckeltek kis gödörbe: hároméves, piros arcú kislányka állt mellettük nyakig bebugyolálva, és áhítattal nézte a nagyobbak komoly és izgató versenyét. Rongyos koldus botja koppant a kövezeten. Két kifestett, selyemruhás, bársony-köpenyes lány kihívón rákacsintott Horatiusra: a költő lesütötte a szemét. A lányok nyomában fiatal katonatiszt loholt, mellén minduntalan megcsörrentek az érdemrendek, piros szegélyes fehér köpenyének ezüstcsatja, mint a gyémánt, szikrázott a napfényben.

Nini, a nyápic Alfius is itt sétált, savanyú ábrázattal, görnyedten, horpadt mellel: ejnye, de megártott neki az a bizonyos vers! No lám, nemcsak az uzsorás tud vért szívni, a költőnek is vannak fegyverei. Alfius nagyot köszönt Horatiusnak. Idők jele! - gondolta a költő, és őszinte undor kavargott a gyomrában. De egyszerre hangosan fel kellett kacagnia: Alfius barátunkon három vastag tunica volt, fölöttük gyapjúmellény, lábszárain gyapjúnadrág, lába fején meleg szövetből való harisnya, fején bélelt sapka, nyakában nehéz posztóköpeny. Horatius elfordult, úgy nevetett. „No, megfagyni nem fog - gondolta magában -, egyelőre a versem is befűtött neki.”

Fiatal házaspár ment el mellette, az asszonyka szeme bizalmasan ránevetett. Meglökte a férjét, s odasúgta neki:

- Horatius.

A férj tisztelettel nézett utána. A költőnek melegség futott végig a testén. „Hát ismernek az ismeretlenek” - gondolta magában.

Maecenas kertje felől hosszú sorokban szállingóztak a kliensek, akik reggeli tisztelgésen voltak a nagyúrnál. Hangosan beszélgettek, nevetgéltek.

- Nem tudom, mi történhetett - mondta az egyik -, ilyen jókedve már régen nem volt.

- Fejenkint egy arany - szólalt meg a másik -, nem csekélység! - és megcsillogtatta tenyerén a vadonatúj aranyat.

Szóval a nagyúrnak jókedve van. Ritka nap az ilyen abban a fásult egykedvűségben, amellyel az életét átunatkozta. Bizonyosan remek éjszakája volt, rejtett zenekar vérforraló ritmusára elefántcsontfehér lányok táncoltak előtte királyi perzsaszőnyegeken, keleti nárdusok bódító illatában. Hol vannak a vasizmú etruszk királyok, akiknek vére a nagyúr ereiben poshad? Hol vannak a királyi ősök, akik csatáztak és alkottak, nagyokat ittak, és nagyokat nevettek, és még a szarkofágjaik födelén is halhatatlan mosollyal ölelik szoborszép asszonyaikat? Mi maradt belőlük? Csak a telhetetlen érzékiség, a petyhüdt és már ízetlen tivornyázás? Ezt tanította csak Epikurosz? Mi nyugózi le ennek a nagy szellemnek szárnyait, hogy nem tud repülni, repülni, ismeretlen és ember nem sejtette magasságokba, a csillagok fölé, szikrázó fényességben, acélos lendülettel?

Brutus! - jutott eszébe önkéntelenül. A tiszta szellem, a forró lélek, a halál filozófusa és az élet katonája, lám, milyen más volt Brutus! Élni, cselekedni, lángolni, harcolni, s meg is halni eszméért és eszményekért, ellobbanni valami szent tűz lángjaiban, megfoghatatlan ábrándokért,

amik mégis az élet teljességét jelentik, a szabadságért, a köztársaságért, az ősök Rómájáért - ó, milyen rég volt ez, milyen rég!

Nagyon szerette Maecenast, de nem tudta felejteni Brutust, s most, mikor így egymás mellé állította őket, egyszerre megkeseredett a szája íze, és mintha Philippi felől szemrehányón szúrt volna lelkébe a halott Brutus szomorú tekintete.

Hogyan is élt ő eddig Octavianus Rómájában? Fölsajdult-e néha lelkében Philippi fájdalma és gyásza, voltak-e még titkos könnyei a halott köztársaságért? Vagy ő is csak Maecenas volt már, szerelem rabszolgája, akinek lelkében egy kislány mosolygása elaltatott minden politikát, mint ahogy a hajnali nap fénye elhomályosítja a szikrázó csillagokat? Cinara - mondta majdnem hangosan, valaki meg is fordult utána -, Cinara, kedves! Csak ő volt már, a drága és rajongó kislány, csak ő és a vers, és a kettő majdnem egyet jelentett. A lelke mélyén, mint elhagyott tűzhelyen, vastag hamu takarta a hunyó parazsat. De élt a parázs, eleven tüze minden pillanatban fellobbanhatott. És eszébe jutott a brundisiumi út, az a kínos pillanat, mikor Murena a zsarnokok fejről beszélt. Akkor... egy pillanatra..., igen..., megint a régi tribunus volt, Brutus tisztje, a köztársaság katonája... Ó, milyen jó volna még egyszer fiatalnak lenni, hinni, lángolni, verekedni, esküdni a zsarnokölők szobra tövében, s vérezni Philippi boldogtalan mezején!

Katonai őrzőjárat szöges csizmái koppantak a kövezeten, ütemesen. Octavianus katonái, a hatalom, az új Róma oszlopai. Békességet, békességet - sírt fel a lelkében. De vajon Octavianus ezt akarja-e vagy a koronát? Messallának van igaza: minden úgy van jól, ahogy van, és talán Octavianus csakugyan becsületes ember, hiszen ellenfele Antoniusnak, aki Kelet császárájának hivatja magát, és királyi pompával kápráztatja a meghódított népeket. Megtehetné ő is, hiszen minden hatalom a kezében van, és nem teszi. Bizonyosan Maecenas is ott hagyná, ha Caesar útjára lépne. Messalla is tört kapna a kezébe, Sestius is, Septimius is, Grosphus is, Murena is, minden becsületes ember. „Én is!” - horkant föl benne a régi ezredes. Octavianus ma még a köztársaságot akarja és védelmezi, úgy mondják. De meddig, meddig? Caesar sem nyúlt rögtön a koronáért.

Békességet, békességet! Vesztébe rohanna Róma, ha megint csak bíborra vágyó hadvezérek és politikusok játékszere lenne. Eszébe jutott egyik tavalyi verse: viharoktól megtépázott hajóhoz hasonlította az államot, a hajót orkánok hányják, letört az árboca, lehullt a vitorlája, szilánkká tört minden evezője, csak a kormányja ép: hát összefogni, megfordítani, s vállvetett munkával bevezetni a békés kikötőbe! Mind a két pártnak szólt ez a vers: a köztársaságiaknak éppúgy, mint a triumvirek híveinek, vészkiáltás volt a viharban: fogjunk össze, mentsük meg, ami menthető. Csak polgárháborút ne, az istenekre, elég római vér folyt a világ csataterein! A versnek komoly és mély hatása volt: a költő a politikai megtérés útjára lépett, bár Octavianus szándékai iránt még mindig maradt benne némi keserű kételkedés.

Harmadik éve volt már benső barátja Maecenasnak. Még soha nem kért tőle semmit: boldog volt, hogy a megközelíthetetlen nagyúr szerette és megbecsülte, olvasta, dicsérte és kiadta a verseit, ösztönözte az alkotásra, és boldog volt, ha új verssel lepte meg. Mindennap látni akarta a költőt, ha csak rövid időre is, és ilyenkor mintha kicserélték volna: friss volt, jókedvű, eleven, sugárzott, élt, tervek és ötletek villantak benne: Horatius csak bámult, és sajnálta, hogy mért nem szikrázik így a szelleme a magányosság csöndes óráiban is. Büszke volt rá, már nem volt számára a dúsgazdag arisztokrata, csak a hűséges jó barát, szellem és lélek, forró és nagy lélek, a sívár pompa és a mérhetetlen gazdagság fojtogató, gyilkos aranygyűrűjében.

És ezt tudta a közvélemény is; és ezért irigyelték a költőt: pártfogását keresték, közbenjárását kérték, zaklatták, ő, hányszor mondták neki: „Csak egy szavadba kerül” - de ő mindig kitért, sohasem szegte meg a kötelező tartózkodást, sohasem kért tőle semmit, sem mások, sem a maga számára.

A maga számára legkevésbé.

De ez a nap valahogy jól indult. Cinara frissen kelt, csupa mosolygás volt, csupa kedvesség és szépség ezen a téli reggelen, a langyosra fűtött szobában. A pattogó fahasábok mintha daloltak volna a kályhában, s a mindig komoly Bavius - Polluxra! - füttyörészett. Kedvet kapott talán tőle a rigó odakint a kertben, a kopasz berkenyeágon, s hármat füttyentett rá, mintha azt mondta volna: „Ne féljetek, jön a tavasz, jön a tavasz!”

Igazuk lehetett a klienseknek: nini, épp most fordult ki a nagyúr kertjének kapuján az öreg Atticus, az előkelő, művelt úr és a finom író, az első római könyvkiadó, Cicero nagy barátja. Csakugyan jókedve lehetett Maecenasnak, hogy volt türelme a hetvenhat éves öregúrral elbeszélgetni. Enyhítő körülménynek vele volt Vipsanius Agrippa tengernagy, a híres és diadalmas hadvezér, Octavianus iskolatársa és benső barátja, a római hadiflotta újjászervezője. Most is ott csillogott mellén a nagy aranykoszorú, amelyet a naulokhoszi tengeri győzelemért kapott, mikor Pompeius hajóhadát tönkreverte. Agrippa volt Maecenas mellett Octavianus legerősebb támasza a háborúktól megtépett birodalom helyreállításában, s azzal is az imperator céljait szolgálta, hogy hatalmas vagyonából fejedelmi épületeket emeltetett, templomokkal, vízvezetékkel, fürdőkkel díszítette a fővárost. Horatius tisztelettel köszöntötte a két előkelő és tekintélyes urat, az imperator és Maecenas barátait.

- Á, Horatius - nyújtotta a kezét Agrippa -, no, hogy vagy? Mikor olvassuk már azokat a verseidet, amelyekben Octavianus diadalait magasztalod?

- Ó, kegyelmes uram - szerénykedett Horatius -, az én gyöngé lantom nem méltó a hősök magasztalására.

- Nana - tiltakozott a tengernagy -, azt majd mi mondjuk meg. - Kissé bántotta a költő kitérő válasza, mert magára gondolt, mikor Octavianus diadalait emlegette, hiszen az imperator győzelmeit mind ő vívta ki. Octavianus kitűnő politikus volt, de semmit sem értett a hadvezetéshez.

- Horatius? - figyelt fel Atticus, és hunyorgatott rövidlátó szemével. - Horatius? Nekem is felolvasták a verseidet. Jól van, öcsém. Ha nekem ilyen költőim lettek volna annak idején!

- Atticus dicsérete a legnagyobb kitüntetés - hajolt meg Horatius.

- Pedig nagy szolgálatot tennél vele Octavianusnak - folytatta Agrippa. - Az eposz a szívekbe írt történelem, és Róma a szívekben él tovább.

- Kegyelmes uram - szabadkozott Horatius -, nem akarok belekontárkodni Vergilius mesterségébe. - Megpróbált kacagni, de csak a szája torzult keserű fintorra: Brutus komor árnya kísértett fel a lelkében. Aztán hirtelen másra terelte a szót: - Inkább mondd meg, kegyelmes uram, mikor gyönyörködhetünk birodalmunk térképében, a Campus Martius oszlopcsarnokában?

- Ó, a tékép - kapott rajta Agrippa. - Azt is azért csinálom, hogy a római népet a birodalom nagyságára emlékeztessem, s azért akarom márványba vésetni az oszlopcsarnok falain, hogy örök időkre hirdesse Róma dicsőségét és hatalmát. Most dolgozom a birodalom minden részéről beszerzett adatokon. Valóságos földrajztudós lett már belőlem.

- Látod, kegyelmes uram, az ilyen munka valóságos cselekedet. Ugyan mi ehhez képest a vers? Ha én ilyet tudnék alkotni!

- Én meg azért zúgolódom, hogy mért nem tudok verset írni - kacagott a tengernagy. - Szép játék a vers, lélek, muzsika, fantázia. De hát én már csak ilyen faragatlan katona vagyok, no, igazad van az első szatírádban, ahol azt írod, hogy mindenki más szeretne lenni, mint ami. Te mégis szerencsésebb vagy nálam: te már voltál katona, én még nem voltam költő - és harsányan elnevette magát.

Barátságosan elbúcsúztak, de Horatius úgy érezte, mintha valami tüske maradt volna a szívében. Mire célzott Agrippa? Mért nevetett olyan nagyot Philippi katonáján? Talán szelíden figyelmeztetni akarta az imperator barátja, hogy elmúltak az álmok, s itt a valóság? Nem a Messalla hangja volt ez? Ugyan - nyugtatta magát -, rémlátás.

- Bácsi, bácsi - szaladt elébe a kapus kisfia, amint belépett a vasrácsos kertkapun -, mit hoztál?

- Jó gyerek voltál, Phaniscus? - hajolt le hozzá Horatius. - Ha jó voltál, ezt hoztam, ni - és szép piros almát vett ki a tógája zsebéből. A gyerek mohón kapott utána, elszaladt vele, s a kapusfülke ajtajában mindjárt bele is harapott. Az édes lé kicsordult a szája szélén.

- Köszönöm, uram - mondta a kapus -, egészen elkényezteted a gyereket. Kaphat itt annyit, amennyi belé fér, mégis azt szereti jobban, amit te hozol neki. Egész nap itt les a kapuban.

Milyen jólesett neki a kisgyerek ragaszkodása! „Mért nincs nekem is fiam? - töprengett, de nyomban rendreutasította magát: - Diana szent nevére, hol jár az eszem? Hiszen így is éppen csak hogy megélünk, aztán a kis Cinara beteg, szegényke, belehalna, mint soha nem látott édesanyám. A versek az én gyermekeim, jó gyerekek, nem kérnek enni - halkan felkacagott -, beérik az én véremmel, gondok gyermekei, fájdalom gyermekei, egyszer úgyis megölik az apjukat. Ó, milyen jó lenne megbújni valahol egy csöndes zugban, öreg fák tövében, erdők mélyén, üldögelni gyémánttükrű forrás vize mellett, túrni a földet, nyesni a szőlőt, öntözni a virágokat, ojtogatni a gyümölcsfákat, s nézni-nézni az égen úszó felhőket és esténként a csillagok gyöngysorát a mennyboltozat sötétkék kárpitján, suhanó szelekkel, könnyű szárnyú madarakkal üzenni a magányosságból a tülekedő nagyváros forgatagába: boldog vagyok! Boldog vagyok!”

Mert nem boldog. Rabja a nagyvárosnak, a hivatalnak, a mindennapos gondnak. Főkönyvet vezet, mikor versek bizseregnek a tollában, és Baviusszal számol, mikor rebbenek a szárnyai, és repülni szeretne! És ha nem volna Cinara, egyetlen édesség ebben a sivárságban, meg kellene örülnie.

Arra riadt fel, hogy nagyot rikkantott az egyik páva az út menti puszpángsövény mögött. „Szent állat - gondolta magában -, a halhatatlanság jelképe, ejnye, be jókor rikkantottál! Csakugyan jól indul ez a nap” - és áhítatosan megérintette ujjaival a száját és a mellét.

Amint belépett a nagyúr fogadószobájába, Maecenas lecsapta az újságot, és tárt karokkal sietett elébe, megölelte, megveregette a hátát, aztán maga mellé ültette a perzsaszőnyeges kerevetre.

- Csakhogy itt vagy! - kezdte. - Már az életemet is meguntam Rabirius újságja mellett. Micsoda unalom, micsoda szürkeség! Barátom, mindennap ugyanaz. A világban nem történik semmi, vagy mindig ugyanaz történik. Csak a nevek mások. No nézd: az imperatornál ma nagy tanácskozás volt a tartományi adókról; a hadkötelezettség kiterjesztése Cilicia lakosaira; a konzul Mediolanumba utazott a városi közigazgatás felülvizsgálatára; ünnepélyesen fogadták, jó, jó, egyék meg; a Pantheon építése ennyit meg ennyit haladt, úgyis tudjuk, nagy újság, mi? Orvosi jelentés az imperator egészségi állapotáról; hivatalosan megünnepelték Livia Drusillának, az imperator feleségének születésnapját, mivelhogy éppen január harmincadika van; Julia, Octavianus hatéves kislánya új nevelő keze alá került; Thera szigetén kitört egy

tűzhányó; Massiliába befutott egy kínai kereskedelmi hajó; a hadiflotta nagygyakorlatai Baiae-ban; X. Y. örömmel jelenti, hogy kislányuk született, hogy fiúk megnősült, egy férj jelenti, hogy elvált a feleségétől - Venusra, hogy nem fér a bőrében, s nem tanulta meg, hogy a házasság nem élvezet, hanem hivatal! -, viszont húszan is jelentik mély fájdalommal, hogy hős szerettük apjuk, nagyapjuk, vejük, testvérük, rokonuk meghalt. Kinek mi köze hozzá? S főképp nekem mi közöm hozzá? Hagyjanak engem békén. Szólok majd ennek a mafla Rabiriusnak, hogy inkább verseket közöljön a lapjában, vagy holmi Dellius-féle csintalan kis történeteket, esetleg néhány csinos botrányt, híreket friss pletykákról, egy-egy jól sikerült verekedést, de hagyjanak nekem békét a konzullal meg a születésnapokkal meg a vulkánokkal meg a gyászjelentésekkel. Még a kínai hajó volt benne a legérdekesebb. No, nincs igazam?

- Hát elvégre hivatalos lap - mentegette Horatius -, a törvénykönyv se érdekes, mégis jó, hogy van. Ne mérgeledj.

- Már el is felejtettem - kacagott Maecenas. - Ha itt vagy, nincs semmi bajom. Maradj itt ebédre, jó?

Horatius szívesen maradt. Jólesett neki a központi fűtés kellemes melege, a pillanatnyi gondtalanság, az őszinte baráti ragaszkodás. Ma úgyis pihenni akart.

- Vergiliust is meghívtam mára, de nincs itthon - kezdte újra Maecenas. - Andesbe utazott, a birtokára. Te miért nem utazol?

- Hova? - kérdezte Horatius gyanútlanul.

- A birtokodra.

- No, ne tréfálg, hiszen tudod, hogy nincs birtokom. Venusiai házamban régen Arpius ül, a kiszolgált őrmester.

- Tudom. Az nem a te birtokod. De miért nem utazol a te birtokodra? - ingerelte tovább Maecenas, és ravasz-kedvesen nevetett hozzá.

- A birtokom a Clivus Orbison van: a házam és a kis kertem. Oda utazzam? Hazaküldesz? Hiszen csak most hívtál meg - mondta Horatius kissé bizonytalanul, és nem tudta mire vélni barátja tréfáját.

- Dehogy, dehogy - legyintett Maecenas -, a vidéki birtokodra küldelek folyton, csak nem akarod megérteni.

- Hát hol van nekem vidéki birtokom? - sóhajtott Horatius. - Bár volna!

- Hát van! - csapott az asztalra Maecenas. - Az ebéd is jó lesz ma, de a legjobb falatot most akarom felszolgáztatni neked. Várj csak - és megrázta a csengőt.

- A legjobb falatot? - álmélkodott a költő, és valami furcsa sejtelem támadt a szívében.

- Aquila - mondta Maecenas a titkárnak -, a rajzokat.

Horatius még magához sem tért álmélkodásából, mikor Aquila már vissza is jött a rajzokkal s az ajándékozási szerződéssel. A papirosokat letette a márványasztalra, és már ment is.

- Hát itt a birtokod - kezdte Maecenas most már komolyan. - Azt akarom, hogy gondtalanul élj, és csak a költészetnek élj. A hivatal, régen mondtam, nem neked való. Róma nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy egy Horatius adófőkönnyvet vezessen. Ezt a kis sabinumi birtokot szántam neked: szép is, kedves is, elég is arra, hogy megélj belőle a tieddel együtt. No, mikor utazol?

Horatius elsápadt, elvörösödött, levegő után kapkodott, csak nagy nehezen tudta kidagogni:

- Maecenas... Maecenas... - és két kézzel ragadta meg a nagyúr jobb kezét.

- Csak semmi hálálkodás - tiltakozott Maecenas. - Én vagyok hálás neked, és ennek a hálámnak jele ez a kis adomány. Nekem igazán nem sok, neked minden. Nekem egy boldog napot jelent, neked jelenti a nyugalmat, a gondtalan alkotás lehetőségét és mindenekfelett a függetlenséget. Jó befektetés, úgy érzem, remekül fog kamatozni, mégpedig nemcsak nekem, hanem a római irodalomnak is. Elfogadod?

- Maecenas - kezdte újra Horatius megilletődötten -, ez volt minden vágyam, ez volt a legtökéletesebb álmom. Köszönöm neked - és megint megragadta a kezét -, nagyon boldog vagyok.

- Azt kérdeztem: elfogadod-e? Mondtam már, hogy a hálálkodást elengedem - pattogott Maecenas, de hangja azért nagyon meleg volt -, nem szeretem az érzékeny jeleneteket. Nem ennyi illetve meg téged: ezt a palotát kellene neked adnom, meg ezt a kertet meg a vagyonomat, de ehhez túlságosan önző vagyok. Azt hiszem, nem is tudnál mit csinálni ezzel a sok hiábavaló cifrasággal.

- Nem, nem - vágott közbe Horatius -, ez is sok nekem, ez is érdememen felül van. Drága barátom, hogyan fogom neked meghálálni ezt a fejedelmi jóságodat?

- Nagyon egyszerűen: versekkel - kacagott Maecenas. - De nehogy eszedbe jusson az én halhatatlan tetteimről énekelni! Tudniillik ilyen halhatatlan tetteim nincsenek.

- Nem - mondta a költő határozottan -, alacsony hízelgéssel nem foglak megsérteni. De most az enyém a világ, és csakugyan dalolni szeretnék. Mivel köszönjem meg neked? Szeretlek, drága barátom, és hű maradok hozzád. Ez minden, amit adhatok.

- Ez a legtöbb, amit kaphatok, és nekem ez a legértékesebb - felelte Maecenas, és most megrázta a költő kezét. - No, ezzel túl is vagyunk az ünnepélyes szertartáson. Gyere, írd alá az ajándékozási szerződést, mert elvégre ez jogi cselekmény is, és a kincstár nem hagyja a maga jussát. Így. Most jogerős az ügylet. Igaz, elolvastad ezt a szerződést? Ugye, nem? Hátha az van benne, hogy nekem ajándékozod a Clivus Orbisius-i házat? Te élnél! Te költő! Hát benne van az is, hogy a birtok adóját én fizetem. Azért mondom, nehogy aztán tolakodj az adóhivatalban.

- Elég volt nekem az adóhivatalból - kacagott most már Horatius is -, be sem teszem oda többet a lábamat. Mindjárt holnap reggel lemondok az állásomról.

- Minél előbb - biztatta Maecenas -, aztán azt is felejtse el, hogy valaha adókukac voltál. Siess ki a birtokra, közeledik a tavasz, meg kell kezdeni a munkát. Különben télen felkopik az állandó, bár a tied még csak hagyján, de a kislány állá is felkopik - és nagyot nevetett.

- Cinara - mondta rá Horatius, félig magának -, hogy fog örülni szegényke.

- Tálalva van - jelentette az egyik rabszolga.

- Gyerünk, barátom - tessékelt Maecenas a költőt az ebédlőbe -, az ebéd a nap fénypontja: délelőtt várod, délután rá gondolsz: ha rossz volt, elrontja az egész napodat, ha jó volt, magasra röpti szellemedet. No gyerünk: minden filozófiánál szebben beszél a tejen hizlalt káposztapecsénye.

Remek volt az ebéd, de bizony Horatius alig evett; Maecenas majdnem megsértődött, mikor a kirántott sonkából nem is akart venni. Egyre az járt a fejében, hogy hol lehet a birtok, milyen lehet, mekkora - egyszerre ezer terv cikázott át a fején. Venusiára gondolt, drága halott apjára,

a régi házra, a szőlőre, s hirtelen fölillant benne a gondolat, hogy Maecenas a régi birtokot szerezte vissza neki.

- Gondolhatod, édes barátom, milyen izgatott vagyok - szólalt meg félénken -, és még azt sem tudom, hogy hol a birtok. Venusia? - kockáztatta meg a kérdést.

- Szó sincs róla - legyintett Maecenas -, nem engedlek olyan messzire magamtól. Itt van a közelben. De hogy hol, azt csak ebéd után mondom meg. Az ember sűrítse a figyelmét egy dologra. A rendszer és módszer a dolgok lelke. Most eszünk.

Soha még ebéd ilyen sokáig nem tartott. De egyszer ennek is vége szakadt. Bent a dolgozószobában Maecenas kiteregette a térképet, és nekiültek.

- Látod - magyarázta a nagyúr -, itt megy a Via Tiburtina, így tovább, tovább, ez itt Tibur, no, nem állunk meg, kicsit tovább. Most rátérünk a Via Valeriára, itt van Varia, de itt sem állunk meg, bemegyünk a hegyek közé Ustica irányában. Látod, ott jobbra az a falu Mandela, tovább balra Vacuna temploma, mellette néhány parasztviskó, aztán a Lucretilis-hegy, s itt a birtok, ni, ezen a kövér síkságon, állj meg ezen a dombon, itt a villa fölött - ez a hosszúkás négyszögletes épület a villa -, nézz észak felé, s ott fenn a dombon, zöld hegyek koszorújában meglátod Ustica falut. Nagy falu, majdnem város: annak a határához tartozik a birtokod.

- Ez itt, ez mind? - dadogta Horatius, s végighúzta ujját a pirossal kifestett határon.

- Ez mind - hagyta rá Maecenas. - Sokallod?

- Nem, nem - mondta halkán a költő -, de gyönyörű..., és minden... minden van rajta. Milyen remek rajz. Ki rajzolta?

- Vitruvius, az imperator főmérnöke. Meghiszem azt, hogy remek. Minden bele van írva. No, olvasd csak.

- Körös-körül csupa hegy meg erdő, milyen gyönyörű lehet. Ez a tölgyes meg bükkös az enyém, meg ez a szántóföld; ez a gyümölcsös is beletartozik, itt a szőlő, mellette a domboldalon az olajfaerdő, s lent a dombok aljában, a folyó partján a rétek. Hiszen akkor birkát, tehenet, disznót tarthatok! Ó, Maecenas...

- Az állatok már ott vannak a helyszínen, és várják a gazdájukat. Rabszolga is van néhány, majd szerzel hozzájuk annyit, amennyi kell, s a villát is úgy alakítsd át, ahogy kedvedre van. A költségeket fedezem. Nem akartam magam elvégeztetni, nem merek az ízlésedbe belekontárkodni.

- Ó, Maecenas, milyen boldoggá tettél! Ez a villa! Ebben fogunk lakni? Hiszen ez palota! Két atrium, ugye: az egyik körül három szoba, aztán külön nyári és külön téli ebédlő; a másik körül tíz szoba, hálósobák, dolgozószoba, ebben lakhatik Bavius, emez Cinara szobája lesz, ott a szélén az én hálósobám, a házhoz tapad a fürdő: hideg és meleg medence, aztán ez a hosszú kert, van legalább százötven lépés! Ezek itt lépcsők, ugye? Ó, milyen remek! A kert körül oszlopcsarnok, közepében óriási vízmedence, a partján oszlopok: ezekre szobrokat fogok tétetni. Ó, milyen gazdag vagyok, milyen boldog vagyok!

- Nem is tudtam, hogy ekkora örömet szerzek neked ezzel a kis ajándékkal - szólalt meg Maecenas, akit egészen megragadt Horatius gyermekes elragadtatása. - Tudtam, hogy örülni fogsz, de hát te egészen magadon kívül vagy. Én is boldog vagyok. Végre egy nap, amikor tettem valamit.

- Nagyot tettél: visszaadtad az életemet, a hitemet, a fiatalságomat. Most kezdődik az élet! Köszönöm, drága barátom, köszönöm!

- Én is köszönöm neked a mai napot, Horatiusom - mondta Maecenas. - Ma remek napom van, és még remekebb lesz az estém. Vettem egy indus lányt, többbe került, mint az egész birtokod, szebben táncol, mint a nimfák, valahányan vannak. Ma este muzsika lesz, tánc. Murenát is meghívom. Nincs kedved itt maradni?

- Maecenas - szabadkozott Horatius -, épp ma este...

- Jó, jó - nevetett Maecenas -, csak siess haza, hadd örüljön a kislány. Milyen jó neked - tette hozzá elgondolkozva -, ha én egyszer egy szívet találnék... Ej - legyintett -, talán jobb így, kényes műszer a szív, nem is tudnék bánni vele.

Megölelték egymást, mikor elbúcsúztak, s mind a ketten boldog izgalomban élvezték még sokáig a tiszta öröm utóízét. Horatius a kapuban fölkapta a kis Phaniscust, és összevissza csókolta. A kapus fejcsóválva nézett utána. Aquila, mikor belépett, elbámult, hogy ura mosolygó arccal sétál föl-le a szobában, s valami csintalan kis dalt füttyörész. Bolond nap volt ez, Polluxra, talán még az istenek is mosolyogtak odafönt az Olümposzon.

Horatius nem is tudta, hogyan ért haza, nem is tudta, hogyan mondott el mindent egy szuszra az ujjongó kislánynak. Csak arra emlékezett, hogy mondhatatlanul hosszú ideig tartotta átölelve, meghatott csókban forrtak össze, elfeledkeztek az egész világról ott a szoba közepén, s csak arra eszméltek föl, hogy Bavius ott állt mellettük, s könny csillogott a szemében. Horatius megkérdezte a hű szolgát:

- Bavius, velem jössz?

- Uram - hajolt meg Bavius -, rajtad kívül senkim sincs a világon.

Késő éjszakáig fennmaradtak, tervezgettek, számolgattak, tanácskoztak. Bavius hamarosan tájékozódott a térképen: már úgy ismerte a birtokot, mint a tenyerét. Mikor másnap kiment Horatiuszal, úgy járt-kelt, rendelkezett, intézkedett, mintha mindig ott lakott volna. Hát szó, ami szó, sok volt a tennivaló: a házat tataroztatni kellett, vetőmagra, munkásokra, néhány gazdasági eszközre volt szükség. Bavius elemében volt. Horatius mindent rábízott, ő maga csak gyönyörködött: elnézte a Mons Lucretilis felhőkbe nyúló csúcsát, a komor erdőket, amelyeknek roppant tölgyei most kopaszon szomorkodtak, távolabb a hegyek koszorúján a fenyvesek sötétzöld foltjait, a csapzott réteket a dombok alján, a halott mezőket lent a síkságon, amely most már az ő birtoka volt, az elhagyatott villát a csupasz nyírfák és égerfák gyűrűjében, délre Vacuna omladozó templomát, északra Ustica falut, amely, mint fehér kalap, terpeszkedett a magas dombtetőn, hallgatta a Digentia patak haragos és hideg zúgását, és teleszitta tüdejét az ébredező föld nehéz és fanyar szagával. Eszébe jutott Venusia, a tomboló Aufidus, a villamos Voltur, a mosolygó város az enyhe hajlású domb tetején, Ampelius bácsi, Ofellus bácsi, a régi ház, a Via Canusina fehér márvány síremléke, a dagadó vitorlakkal sikló hajó - repülj, hajóm, repülj, hajóm! - és Pullia néni, a drága lélek, kisanyám, kisanyám...

Gyermekekori álmok édesedtek fel a szívében, és mélyről szakadt könnyek sós ízét érezte szája szögletében. Évoé, élet, évoé! - kiáltotta bele a téli némaságba, és szemben vele a Bandusia-forrás sziklafala ujjongva visszhangozta: Évoé!

Bavius kint maradt a birtokon, ő maga másnap visszasietett a városba. Új tüzek fűtötték, lázasan jött-ment, intézkedett: lemondott az adóiszti állásról, fölvette az óvadékát a tisztviselőegyletben, írt Venusiába Pullia néninek, hogy azonnal jöjjön, s hozza magával az ott hagyott és szélnek eresztett négy rabszolgát is, ha még megvannak; sorra járta barátait: egyetlen ujjongás volt ez a két hét, amit Rómában töltött.

De a kislánynak megártott az izgalom. Megint kigyúltak arcán a lázrózsák, köhögött, soványodott, a legkisebb munka is kifárasztotta. Valamennyire magához tért, mikor megjött

Pullia meg a rabszolgák: azok bizony az első szóra otthagyták a szolgálatot, hiszen úgylis csak napszámosmunkával tengették az életüket, és feleségestül-gyermekestül siettek a régi gazdához. Horatius még aznap útnak indult velük, Pullia néni csomagolt, a rabszolgák cipekedtek, s gyí, már ment is a két kocsi, egyenest Tiburnak, a hegyeknek, a boldogságnak...

A kis Cinara úgy ült a párnázott, pokrócokkal bélelt ülésen Horatius és Pullia közt, mint a hervadó virág. Ahogy megérkeztek, mindjárt ágyba is fektették. A költő mégiscsak boldogtalan volt ebben a nagy boldogságban: hát semmit sem adnak ingyen az istenek?

Február közepe felé járt az idő: tavaszodott. Lázás munka zajlott a birtokon, Bavius úgy vezényelt, mint egy tábornok. Bavius lett az ispán, Pullia a gazdasszony, ment a munka, mint a karikacsapás. Három rabszolgacsalád kint lakott már a birtokon, az újonnan jöttekkel együtt hét család dolgozott Bavius keze alatt. Hordták a téglát, a köveket, keverték a cementet, javították a házat, kapálták a kertet, ástak, szántottak, s már a vetéshez készülődtek. Magát Horatiust is elkapta a lázas izgalom: dolgozószobáját még csak meg sem nézte, egész nap kint volt a munkások közt, maga is hordta a követ, kapált, ásott, babrált a kertben, nyesegette a fákat, bizony Cervius, a pocakos szomszéd nemegyszer megmosolyogta az ügyetlenségét. De jó ember volt a kedélyes Cervius, és bizony Horatiust sok mindenre megtanította. Püladész, a főbéres, a mezei munkát vezette, Ménász, a kapus, mindenütt ott lábatlankodott, az atyafi nem nagyon szeretett dolgozni. Csakhogy Baviuson nem lehetett ám egykönnyen kifogni: mindig ott volt a szeme a lusta Ménászon, meg is izzasztotta alaposan.

Fannia, a kapus felesége a kis Cinara mellé került szobalánynak. Most bizony nem fészülhette, nem öltöztethette szegénykét: a kislány egyre feküdt, mióta kint voltak a birtokon, két hét is beletelt, míg annyira megerősödött, hogy fölkelhetett. Horatius már alig várta, hogy talpra álljon, hiszen annyi minden elintéznivalója volt még a városban. Végre-végre az első meleg tavaszi napon kihozták Cinarát a kertbe: már kidugták fejüket az első félénk ibolyák, messzi a domboldalakon kankalinok szőnyege sárgállott, halványzöld pelyhes kis levelek borzongtak a korai napsütésben, a Digentia partján barkákat hánytak a fűzfák, s a Lucretilis kopasz tölgyfáit mintha világoszöld fátyollal takarta volna be valami varázsló keze. Ott ültek a méhesben, fülükbe zümmögött a részeg kis állatok muzsikája, s a kislány görcsösen fogta Horatius kezét.

- Ne hagyj el, ne hagyj el - könyörögte, és szomorú sejtelmek könnyecseppje buggyant a szemében.

- Édes, édes - simult hozzá a költő meghatottan -, ugye, jó itt? Ugye, milyen szép? Itthon vagyunk. Ha lehet, most még jobban szeretlek.

- Te olyan jó vagy - suttogetta a kislány, és megsimogatta Horatius kezét.

- Azt akarom, hogy jókedved legyen, s te is velem örülj - mondta Horatius. - Mít ér nekem az egész, ha te nem tudsz örülni neki? Azt mondtad mindig: nem vagy beteg. Hát most igazán nem szabad betegnek lenni. Nem akarom, érted? - és tréfás szigorúsággal összeráncolta a szemöldökét.

- Nem vagyok én beteg - hazudta a kislány, és megpróbált mosolyogni. De a mosoly megfagyott a szája szélén.

- Holnapután megtartjuk a Faunus-ünnepet - kezdte újra Horatius. - Azt akarom, hogy te is ott légy. Kimegyünk a Bandusia-forráshoz. Te, olyan a tükre, mint a gyémánt. Hogy fog tetszeni neked!

- Megyek, életem, megyek - vidámodott neki a kislány. - Majd meglátod: holnapra semmi bajom.

Harmadnapra, nyilván az istenek is örömet akartak szerezni a kis Cinarának, meleg tavaszi napsugár csókolta végig a Digentia völgyét: a bolyhos levélkék is nekiiramodtak, egyszerre halványzöldbe borult minden hegyoldal. Könnyű meleg szél borzolta a gyereklombokat, csiklandós mézillat huncutkodott a levegőben, a föld szaga sem volt már olyan fanyar, fiatalos bizsergés futkározott a vérben, s valami névtelen részegség hódította a fejet. A földben, a fáknak, a virágoknak és szívekben új dalok muzsikáltak.

Bolond és bódult méhek rajzottak a forrás körül, mikor a birtok népe odaért. Ott volt mindenki, ünneplő ruhában, áhítatos arccal, boldog izgalomban. Ez a Faunus-ünnep nem volt megszokott és unt szertartás, avatás volt ez az új élet küszöbén, és ezt a szent hangulatot a szolgák is éppúgy átérezték, mint az urak. A forrás előtt a tisztáson oltárt rögtönzött az ezermester Bavius, és a roppant sziklaköveken hamarosan tűz ropogott. Cervius szomszéd végezte az áldozatot. Nagyot nyöszörgött a fehér báránka, mikor belevágta a kést: piros vére sisteregve fröccsent a tűzre. A szolgák hamarosan megnyúzták az áldozati állatot, megtisztították, és feltették az oltárra. Közben áhítatos ének hangzott fel, és a béresek, férfiak és asszonyok, kisfiaik és kislányaik, barkás ágakkal hintették tele az oltárt, amelyen barackillatú kankalinfüzérék aranylottak.

Áldozat után a fűbe telepedtek, s hangos és nemegyszer durva tréfálkozás közben fogyasztották el a báránkát meg a magukkal hozott egyéb ennivalót. A bor megoldotta a nyelveket és a lábakat: Cinara szinte ujjongott, mikor elnézte a parasztok tavaszi táncát a friss zöld pázsiton. De akkor ujjongott csak igazán, mikor magukra hagyták a rabszolgákat, félrevonultak a napfényben fürdő forrás oldalába, Pullia néni előszedte a finomabbnál finomabb ennivalókat, jóízűn falatoztak, Cervius bácsi kifogyhatatlan kedélyességgel fűszerezte az isteni lakomát, és Horatius egyszerre csak kéziratot vett ki a köpenye belsejéből. Mikor írta? Még Cinara sem tudta. Ez volt a mai nap meglepetése: az első vers, amely itt született, kint a hullámos dombok friss zöldjében, a maga földjén, az első igazi tavaszban. Soha még ilyet nem írt! A kis Cinara dobogó szívvel hallgatta a szavak édes játékát, a ritmusok tavaszi lüktetését:

*Már Cytherea Venus kartáncot kezd a holdsugárban;
a bájos Gratiák, Nymphák körében
táncos lábbal a földet ütik, míg lángoló Vulcanus
Cyclopsok dolgos műhelyét hevíti.*

*Most kell zöld myrtusszal övezniünk csillanó hajunkat,
vagy olvadó föld adta, friss virággal,
most kell áldoznunk Faunusnak is, árnyadó berekben
báránnyt, ha úgy óhajtja, vagy bakocskát.*

Sugárzó arccal hallgatták a verset, s a tavasz friss lüktetése a szívükben is felpezsdült. Cervius szomszéd tágra meresztette szemeit csodálkozásában, és tátott szájjal bámult, alig hápogta:

- Hát te ilyet is tudsz, szomszéd?

- Hogyne tudna, hiszen Róma leghíresebb költője - nevetett Bavius.

- Nono - tiltakozott Horatius -, Vergilius is van a világon.

- Vergilius? - hápogott megint a szomszéd. - Sohasem hallottam a nevét. Igaz, hogy a tiedet is most hallottam először. - Cervius szomszéd kövérre hízott, és egészséges volt, mint a makk, de könyvet egyet sem olvasott még életében.

A kis Cinarának jót tett a kirándulás: élvezte a kesernyés tavaszi levegőt, a nap simogatását, a falusiak táncát, az egyszerű dalokat, az aranyoszöld domboldalakat és főképpen a verset, a verset! Csak akkor komorodott el, mikor a költő a szinte táncos lábakon libegő vers utolsó sorait olvasta:

*Zörget a sárga halál szegény kunyhókon éppen úgy, mint
királyi váron. Sestius, barátom,
kurta az életidő, nem kezdhettek hosszú reménybe.
Elér az éj, holtak mesés sok árnya
és Pluto szűkös hajléka...*

Tovább nem olvashatta: a kislányból egyszerre kitört a zokogás. Horatius ledobta a kéziratot, magához ölelte a lányt, megsimogatta az arcát:

- De szívecském, édes kis szívem..., no ne..., de mért?... Hát nem érted? Hiszen éppen azt akarom mondani, hogy ne törődjünk a sárga halállal, élvezzük az életet..., no, kislány..., hiszen olyan szép... olyan szép itt veled..., no, nem sírsz már, ugye?

Cinara könnyein már szivárványosan átszűrődött a mosolygás, az a halvány mosoly, amely oly közeli rokona a halálnak. Még el-elcsuklott a hangja, mikor megszólalt:

- Ne haragudj..., ugye, nem haragszol? Olyan szép volt a vers, azért sírtam.

De Horatius tudta, hogy a halál sejtelve sír fel belőle.

És mire víg dallal hazafelé mentek, mindenki elfelejtette már a kislány könnyeit. Cervius szomszéd azt mondta rá, hogy „tavaszi bánat, csók az orvossága” - csak Pullia néni csóválta a fejét, és Horatius szívében nem akart elhalkulni a halálnak ez a könnyes sikoltása.

Napokig nem volt semmi baj. A kislány mosolyogva járt a kertben, órákig elüldögélt a méhesben, ahol Bavius dolgozott, idomtalan nagy bőrkesztyűkben. Esténként átlátogatott Cervius szomszéd, és ő, milyen jókat lehetett kacagni a tréfáin!

- No, Cinara - köszöntött be egyik este -, hoztam neked valamit, vagyis inkább valakit.

Gyönyörű fehér juhászkutya volt. Mintha betanították volna, úgy ugrott fel egyenest Cinara ölébe. A kislány anyásan simogatta bársonyos bundáját.

- Nekem hoztad, Cervius? Ó, hogy örülök neki! Köszönöm, köszönöm.

- Mordax a neve, háromhónapos, remek fajta. Majd meglátod, milyen kedves, milyen hűséges, milyen erős. Jól tartsd ám, jól neveld. A kutya okos állat, meghálálja a nevelést.

- Ne félj, Cervius bácsi, szeretni fogom. Jó dolga lesz nálam. Pullia néni kutyáját, a Sylaxot is én neveltem. Már nem él szegény. Ezt is úgy fogom szeretni.

Innen kezdve egész nap a kutyával foglalkozott, s Mordax is hamarosan megszerette kis gazdáját. Egész éjjel ott hevert a hálósobája ajtajában, s nappal sem mozdult el mellőle. Horatius hálás volt Cerviusnak, hogy így felvidámította a kislányt. Már egész nap dalolt, mosolygott a kis Cinara, fiatal ereje megint legyűrte a halálos lázakat: kicsit megtelt az arca, meg is szépült a falusi levegőn, s a munkához is újra megjött a kedve. Horatius úgy érezte, hogy most nyugodtan itt hagyhatja két hétre. Sok minden elintéznivalója volt még a városban, s főképpen Maecenasnak is be kellett számolnia.

Valahogy a kislány is könnyebben viselte el most a válást. De azért, mikor a költő elbúcsúzott tőle, az utolsó csók után még tréfásan megfenyegette:

- Te, te, nehogy aztán megfeledkezzél rólam vagy magadról abban a nagy városban!

- Te kis bolond - mosolygott Horatius -, aki téged szeret, nem kell azt féltetni.

Lehajolt a kocsiból, s még egyszer megcsókolta. A kislány még sokáig integetett a kocsi után a fehér zsebkendőjével. Még akkor is ott állt az úton, mikor a költő szürke útiköpenye már egészen beleolvadt a távoli dombok fehér ködébe.

Milyen üres volt most Horatiusnak a római ház! Csak a nagy dolgozószoba volt már bebútorozva, az ágyát is abban állította fel a gondos Bavius. Milyen rossz volt egyedül megraknia a tüzet, mennyit bajlódott vele! Mikor aztán szétaradt a régi fészekben a kellemes meleg, leült az asztalhoz, két tenyerébe temette arcát, s egyetlen könny sem hullt a szeméből, mikor hangosan felcsuklott:

- Ha elveszítem!... Ha elveszítem!...

Megijedt a maga hangjától. „Ki beszélt itt? Mért veszíteném el? Nem, nem, ostoba rettegés, alaptalan rémlátás. Hiszen olyan erős, olyan egészségesen piros megint, olyan szép... - Csak a kislány gyors kifáradása, száraz köhécselése, gyakori sírása aggasztotta. - Nem, nem - és fölugrott -, nem lehet! Ennyi szépség, ennyi jószág, ennyi hűség nem pusztulhat el ilyen nyomorultul!” És biztatta magát, kételkedően és hitetlenül, s egy régi ujjongás sírt fel a szívében, halkán és fátyolosan: évoé, élet, évoé! De most úgy hangzott, mint a gyászinduló.

Cinara egyik kék ruhája véletlenül ott maradt a falifogason: itt hagyta, hogy ha a városba jön, ne kelljen ruhát hoznia magával. A csillogó selyem kacagva omlott végig a hideg falon. Odament, megsimogatta. Olyan, mint az enciának kint a Lucretilis fenyveseiben - gondolta -, mélykék virágok a sziklákon nyargaló hegyipatak partján, komolyak, magányosak, kék tölcserjük valami bús melódiát fuvoláz tavaszi alkonyatokon. Mint az encián, kicsi virág, szomorú és szent virág, bánatok virága, ó, mennyire szeretlek!

Olyan árva ez a ruha itt a falon, olyan magányos, olyan hiába ég a selyme, olyan hiába sejteti a fiús testet, a lángoló szemeket. Cinara, kis Cinara, hol vagy, tűzvirág, titokzatos-kéken lobogó esti encián az usticai tavasz keserű alkonyatában? Olyan ez a selyem itt a hideg falon, mint kék eres márványoszlop az élő szerelem fiatal sírja fölött.

És sírt, sírt kifogyhatatlanul.

Reggel kiment a városba, legelső útja Maecenashoz vezette. A nagyúr boldogan hallgatta a boldog költő beszámolóját, s egész nap nem engedte el magától. Gyönyörű nap volt, a kert csupa tavaszi zsongás, fiatal virulás, mintha a fehér márványszobrok is életre pezsdültek volna ebben a bódító zsendülésben. Messze a kert végében ültek le, a rabszolgapárok előbb selyempárnákat tett a hideg márványpadra, s ott lepte meg a költő Maecenast azzal a szatírával, amelyet a kert Priaposz-szobrára írt. Régen készen volt a vers, de a költő folyton csiszolgatta, hogy az, amit nagy barátjának ajánl, tökéletes legyen. Csakugyan más volt ez a vers, mint a szatírák első könyvében megjelent Priaposz-vers; nagyjában ugyanaz, és mégis más: egy-egy új jelző, új tréfa, odavetett szellemes kiszólás egészen más ízt adott neki. Ott ültek Priaposz faszobra alatt, féloldalt dőltek a félkörű padon, úgy nézték a vigyorgó erdei isten parasztos meztelenségét. Horatius kuncogva olvasta a verset, Maecenas harsányan nevetett, s a durranó befejezésen mind a ketten úgy hahotáztak, hogy a kis erdő szinte visszhangzott belé.

Jó volt Maecenasnál, ez a parnassusi nap elhessegette a sötét sejtelmeket, a költő fölmerült a névtelen bánatok feketeségéből, és végre eszébe jutottak a hétköznapi gondjai is. Mindenekelőtt a fogorvos: hónapok óta nem tudta rászánni magát, hogy elmenjen hozzá, ösztönszerűen irtózott minden fájdalomtól. De tovább nem halaszthatta: az utolsó két hétben már úgy érezte, hogy minden foga fáj. Elszánta hát magát, és harmadnap reggel megindult Coranus fogorvos rendelőjébe. Messze lakott a fogorvos, kint a Via Lata végén. Találhatott volna közelebb is

fogorvost, de Coranust ajánlották a barátai. Dicsérték ügyességét, sőt Vergilius, aki még nála is jobban irtózott a fájdalomtól, elmondta, hogy Coranusnál a foghúzás és tömés valóságos élvezet, mert valami új eljárással dolgozik: az ember nem érez semmi fájdalmat.

Átment a Vicus Argentariuson, és egyszerre csak az egyik ékszerészboltban megpillantotta azt a borostyánkőbe fagyott hőscincért, amely annak idején úgy megtetszett a kis Cinarának. Akkor azt mondta a kicsi, hogy előbb falusi házat szeretne meg kertet; hát most megvan a falusi ház, most már szabad meglepni őt: ezzel a kis ékszerrel. Az ékszerész éveken át nem tudta eladni a ritka követ, hát mellőt csináltatott belőle. Horatiusnak most még jobban tetszett. Bement, kicsit megriadt, mikor a boltos megmondta a tú árát, de rövid alkudozás után sikerült jóval olcsóbban megvennie, így is sokba került, de mindegy: már előre érezte a lány ujjongó örömének ízét.

Kint a Via Latán alig járt ember, szekér annál több: a Via Flaminia egész forgalma ide ömlött, idegesítette a fület recsegtető dübörgés, a fogai is jobban kezdtek fájni tőle. Még csak ez a vén boszorkány Canidia kellett, hogy kirobbantsa a dühét. Az egész város ismerte ezt a rosszképű, csupa ránc szipirtyót; hírhedt kerítő volt, rengeteg pénzt harácsolt az aranyifjúságtól, férfit, nőt rengeteget szerencsétlenné tett már varázslataival meg feneketlen zsarolásával. Amint meglátta Horatiust, egyenesen felé tartott:

- Uram, milyen jó, hogy találkozunk. Aulusnak, a praetornak a felesége, tudod, az a magas, mosolygós barna asszony, sokat gondol ám rád. Hívatott a múltkor, hogy adjak neked varázsitalt, vagy olvassak rád, de én, Hekaté óvjon, meg nem tenném veled az ilyesmit a világ minden kincséért sem! Megígértem neki, hogy beszélek veled, hiszen a magadfajta művelt ember szóból is ért. Hát amikor akarod, uram. Két arannyal jutalmazhatod a fáradságomat.

- Elhordd magad, förtelmes vén banya! - förmedt rá Horatius. - Nem ültél még eleget a börtönben az aljasságaid miatt? Jupiter engem úgy segítsen, szólok az aediliseknek, hogy tegyenek megint hüvösre. Majd ellátja a bajodat Aulus! Még ma este szólok neki. Te piszkos dög, te, te...

- Proserpina küldje rád a Fúriáit, te gyalázatos, hát hogy mersz így beszélni Canidiával? Én jót akarok neki, és ez a jutalmam! Na megállj, ezt megkeserülöd! - rikoltzott a vén szipirtyó, és eltűnt az út menti bozótban, ahol még néhány gyanús nőszemély rejtőzködött.

Horatius fölháborodottan folytatta útját, s hamarosan ott volt Coranus házában. Várnia kellett bizony, a várószoba teli volt fogfájós emberekkel. Késő este volt már, mire rá került a sor. Amint belépett a rendelőbe, megrettent a szép sorban heverő műszerektől: hideg közömbösséggel villant a szemébe fémcsillogásuk. Coranus hírből már ismerte a költőt, s most nagyon örült, hogy a többi híres emberrel együtt Horatius is az ő rendelőjét választotta. Leültette, megvizsgálta, s aztán közölte vele, hogy egy foga menthetetlen, ki kell húzni, de három másik beteg fog gyógyítható, azoknak csak tömés kell.

Azonnal munkához látott. A kis bástya formájú gyorsforralónak mind a négy lángja égett: az orvos agyagtégelyben valami sötét színű folyadékot melegített most rajta. Mikor már langyos volt a főzet, odaadta Horatiusnak:

- Végy egy kortyot a szádba, tartsd a fogadon, ameddig nem szólok. Mandragorafőzet. Úgy elzsongítja az idegeket, hogy meglátod, nem fogsz érezni semmi fájdalmat.

Negyedóra múlva készen volt az érzéstelenítéssel, és most a hajlott végű fogót tartotta a láng fölé. Horatiusnak a szeme se rebtent, és a romlott fog máris kint volt.

- Ez csakugyan jó volt - mondta a költő -, igaza van Vergiliusnak, valóságos élvezet fájdalom nélkül megszabadulni a fájdalomtól.

- Mára elég is talán - mondta az orvos. - A három másik fogat ki kell fűrnöm, be kell tömnöm, ehhez hosszabb idő kell. Két hétig fogsz hozzám járni. Nem tudom még, nem kell-e hidat is csinálnom a kihúzott fog helyén. Akarod?

- Mi az a híd? - kérdezte a költő.

- A lyuk mellett a két szomszéd fogat megkoronázom, s fémhíddal kötöm össze őket. Ez pótolja a kihúzott fogat.

- Jó. Csináld meg - egyezett bele a költő.

- Aranyból? - kérdezte az orvos. - Az a legdrágább, de a legtartósabb is.

- Jó, aranyból. Legalább lesz bennem valami érték - mosolygott Horatius.

- Nono - tiltakozott Coranus -, az lesz a legkisebb érték benned. - Kinézett a várószobába. - Senki. Megyek a városba. Megengeded, hogy elkísérjelek?

- Nagyon örülök. Úgyis olyan egyedül vagyok.

Sötét este volt már, Coranus rabszolgája vitte előttük a lámpát. Horatius éppen azt mesélte az orvosnak, hogy milyen kalandja volt az undok vén Canidiával, amikor az út menti bozótban kékes lángot pillantottak meg. Megálltak.

- Ejnye - szólalt meg Horatius -, mikor hozzád mentem, s ráripakodtam a banyára, éppen ebben a bozótban bújt meg. Nézzük meg, mit csinál.

Óvatosan megközelítették a sűrűséget, s amit ott láttak, megfagyasztotta bennük a vért. A kis tisztáson varázsfüvekből rakott tűz sejtelmes kék lángja táncolt, vékony csíkja olyan volt, mint a lidércfény. Agyagtálon félelmetes csontokat, állati vagy emberi maradványokat véltek fölfedezni; a tűzön öblös fazékban víz fortyogott. Canidia a tűz mellett állt, övig felgyúrt fekete ruhában, fején hegyes süveg, mezítláb, s hadarva és üvöltve mondta a varázsigéket. Kitért két karja, mint két aszott fehér kóró, kísértetiesen hadonászott a gyenge holdfényben. Három ijesztő vén banya állt mögötte, tompa hangon morogták utána a szertartás szavait, sápadt arcuk halottasan derengett fel a tűz alvilági káprázatában.

- Ismerem a boszorkányokat - suttogta Coranus -, ott voltam a legutóbbi pörük tárgyalásán. Az a legvénebb, legszikárabb, az Sagana, a leggonoszabb köztük. Kiderült a tárgyaláson, hogy ő csalta el és gyilkolta meg azt a kisfiút, akinek a holttestét undorító varázslataihoz felhasználta.

- Úgy látszik, nem használt a múltkori börtön - szólt közbe halkán Horatius -, mintha már megint emberi csontokat is látnék a tálakon.

- Csakugyan - rémüldözött Coranus. - Iszonyú! Mit nem merészelnek ezek a gyalázatosak! Nézd a másikat, azt a púpos kísértetet: az Vela. Nézd, most csontot dob a fazékba! Irtózat! A harmadik Folia, valóságos hiéna!

- Szörnyű! - hüledezett Horatius. - Nézd, hogy lobog a hajuk a hegyes süveg alatt! Nini, most Canidia a fazék fölé tartja kezeit, a többiek nyöszörögve a földre vetik magukat, a vén szipirtyó üvölt: „Tisziphoné! Hekaté! Rontásod romboljon, varázsod verjen, átkod áradjon! Hekaté!”

Gyűlöletes visítása, mint süvöltő szél hasított az éjszakába.

- Förtelmes! - rázkódott meg Horatius.

- Gyerünk - mondta Coranus -, egyenesen Aulushoz.

Futólépésben siettek a praetorhoz. Fél óra múlva börtönben ült mind a négy boszorkány. Másnap a tárgyaláson kiderült, hogy ez már a negyedik gyermekgyilkosságuk volt. Legutóbb egy hatéves rabszolgapereket raboltak el és ölték meg kegyetlenül.

Aulus ezúttal megszabadította Rómát ezektől a gyalázatos boszorkányoktól: az ítélet halálra szült. Harmadnap végre is hajtották.

Horatius ezen a héten két epódoszt írt, mind a kettőben Canidia gyalázatosságait korbácsolta epébe mártott tollal. A versek meg is jelentek Sossiuséknál, s mind a kettő az utolsó példányig elfogyott. A hét végén Maecenastól hallotta, hogy Octavianus nagyon hálás volt iránta, mert lerántotta a leplet ezeknek az elvetemült kerítőknak aljasságairól, s abban reménykedett, hogy ezzel a kegyetlen kipellengérezéssel sikerült kiirtani az egész fajzatot, amely bizony nagyon elburjánzott Rómában. Horatius így önkéntelenül is munkatársa lett az imperatornak abban a törekvésében, hogy helyreállítsa a régi tiszta erkölcsöket.

A második hét végén kis búcsúestére jött össze barátaival a görög kocsmában, az épülő Pantheon mögött. Még alig nőttek ki a földből a falak, de máris kezdték felállítani az állványokat, felfüggesztették a csigákat, amelyeken majd a hatalmas kőkockákat a magasba vontatják; a kis téren szinte hegyekben tornyosult az építőanyag, kő, márvány, téglák, mészkő, cement; fagerendák, vasrudak, szerszámok heverték nagy halomban, vakolókanál, simító, függőőz, szintező, nagy fa háromszögek, kötelek, vaskampók; hemzsegték a munkások: olyan volt a tér, mint a hangyaboly. Apollodórosz, a tervező műépítész, ott ült a kis fabódében, a rajzokat nézegette és számolt. Egy pillanatra feltűnt Agrippa tengernagy, aki saját költségén emeltette az épületet, amely a világ nyolcadik csodájának ígérkezett. A tengernagy vörös köpenye végiglibegett a téren, aztán eltűnt az építész irodájában.

Majdnem mind együtt voltak az athéni diáktársak a görög kocsmában, csak Messalla hiányzott meg a fiatal Cicero, akit azóta bizony sírba vitt az örökös dorbézolás. A nagy konzul fia Philippi után visszament Athénbe, megesküdtött, hogy a zsarnokok Rómájába nem teszi be a lábát, újra felfedezte Mürtalét, és Thaleia néni kocsmájában versenyt ivott a Bursa Roma fiataluraival. Most a Kerameikosz-temetőben pihenni ki zaklatott élete lázait.

Jó volt ez az este, csupa melegség, csupa hangulat, fiatal napjaik ficáncoló emléke csengett fel a szívükben, jó volt a rántott libamáj kovászos uborkával - drága mulatság kora tavasszal! -, jó volt a mandulával kevert görög mazsola, az édes khioszi bor; Sestius nagyívást vezényelt, mint a fiatal Cicero valamikor, és jó volt behunyni a szemüket, mikor felröppentek a régi szkhonionok, s velük felaranylottak lelkükben a pezsgő mámorok, a régi szerelmek, a tűnt ifjúság, Phaidrosz tanár úr, Epikurosz fehér és bölcs szobra, órák és álmok, évek és szívek, életek és remények. És mintha forró fuvolák lágy melódiái búgtak volna fel az évek távolából, mikor Horatiusra került a sor, és felhangzott fáradt hangján a régi dal:

*Zöldellő mirtuszkoszorút fejemre!
Myrtalé, méltó e füzér nevedhez,
így köszöntsön serlegem édes borral,
isteni szépség!*

Damalisz - súgta egy hang a szívében. Cinara - búgta rá egy másik hang. S most felelgettek egymásnak, két riadt hang az évek éjszakájában, mint hetyke sárgarigók az athéni Akadémia kertjében, két meleg hang, az egyik már halványult a messzeség ködében, már csak olyan volt, mint valami halványsárga selyemruha a sápadt hold derengésében, és a másik most diadalmasan fölsikoltott, mint örjítő üvegfuvala bágyadt esték bódulatában: Cinara, Cinara, Cinara! - és a

költő az asztalra borulva, lelkében a kis Cinarát ölelte mámoros révületében, míg körülötte, mint távoli hullámok moraja, bűgött a dal:

*Így köszöntsön serlegem édes borral,
isteni szépség.*

És mikor a dal utolsó hulláma is elsimult, feszült várakozás izgalma meredt egyszerre a borgőzös ivószobára: most rögtön felpattan az ajtó, kardcsörgés hallatszik, és berobban feketén, komoran, lobogón, mint a végzet - Brutus! Ezüstpáncélja hidegen csillan, kardja lázadón csörög, sisakjának vörös tollforgója fenyegetően viharzik. Szemén a halál bélyege, száján kemény szavak vére, lelkében a lázadás villámai. Jön, jön, megáll, vár. Most mind felugranak, lobogó láng a terem, fiatal szívek izzása, esküszünk...

De Brutus némán pihent Philippi mezején, nem jött, nem várt semmit, és nem vádolt senkit. Csak egy pillanatig tartott az egész, és máris szétfoszlott a fekete felhő kísérete. Nem jönnek vissza a halottak.

Murena hangja élesen hasított a csöndbe:

- Ezt a serleget a köztársaságért!

Most egyszerre megoldódott a feszültség. Robbanó éljenzés dörgött, összecsendültek a serlegek, kipirultak az arcok, s a régi bajtársak, mint titkos összeesküvők, fenékig itták a bort halott eszményeikre.

És most csakugyan nyílt az ajtó, kardcsörgés, piros köpeny csattog, vörös forgó lobog, és íme..., ott áll köztük a tábornok... Messalla!

Csak a késő esti órákban ért Rómába vidékről, akkor értesült Horatius meghívásáról, és egyenesen a görög kocsmába sietett. Hallotta Murena köszöntőjét, és komoly szemrehányás volt a hangjában, mikor megszólalt:

- Jupiterre! Legyen eszetek! Minek a tüntetés? Senki sem bántja a köztársaságot. Octavianus is a régi Rómát akarja. Na! A titkos szerelmével nem szokott tüntetni az ember.

Már kacagott, s pillanatok múlva másra terelődött a beszélgetés. Horatius a hajnali órákban fejfájósan ment haza. A kályhában még volt parázs, szagosrutát főzött kevés vízben, megitta a főzetet, s fél óra múlva nyoma sem volt a fejfájásnak. Nyugodtan aludt, jókedvvel ébredt, s másnap lázasan készülődött az utazásra: haza, haza!

Hogy örült a kislány a borostyán mellűnek! Zöld bársonyruha volt rajta, mindjárt kivette belőle az egyszerű biztosítótűt, s a sok ezer éves cincér máris a mellén meresztette örökre mozdulatlan csápjait. Milyen egészséges piros volt az arca, meg is hízott keveset, kacagott is, sokat, és csoda, hogy mi mindenre megtanította a Mordax kutyát. Vége-hossza nem volt a kérdezősködésnek, el kellett mesélni a fogorvost, Canidiát, fel kellett olvasni az új verseket, be kellett számolni a görög kocsmáról - milyen boldog volt a kis Cinara, mennyit csókolta ezt a rossz embert, aki két hétig egyedül hagyta, ezt a zömök, fekete embert, ezt a drága jó embert, az egyetlen!

Másnap nagy meglepetésre ébredtek: megjött Venusiából Ofellus bácsi, meglátogatni az új birtokost. Bizony elállt szeme-szája, olyan gyönyörű volt itt minden. Mondta is, hogy szebb ez a régi venusiai birtoknál is. Napokat kószált hol a gazdával, hol Baviusszal, apróra megvizsgált mindent, s nem fogyott ki a jó tanácsokból. Meg is köszönték neki, mert bizony a jó öreg Ofellus sok olyasmit tudott, amit még a tapasztalt Cervius szomszédától is hiába kérdeztek volna. Hanem aztán, amikor egyszer pulykapecsenye volt ebédre, éppen az ő tiszteletére, megelégette az öreg a dédelgetést.

- Hallod-e, fiacskám - kezdte ebéd után, mikor kint üldögélt Horatiusszal a kert vízmedencéje mellett -, minek ez a sok finom pecsenye? Nem szoktam én az ilyesmihez. De ha jól tudom, te Epikurosz tanítványa vagy, hát ne az ilyesmikben keresd az élvezetet. Az élvezet nem a finom ételekben s a drága italokban van, hanem bennünk magunkban. Elhiszem, hogy a pávapecsenye meg a félőles csuka izgatja a torkodat, de hát mondom: nem a fejedelmi márna meg a drága vajban sült tök boldogít, hanem az egészség, a megelégedés, az egyszerűség...

- De Ofellus bácsi... - próbálta félbeszakítani a költő.

- Semmi de! Látod, én beérem főzelékkel, füstölt hússal, és nálam már ünnepi ebéd a főtt tyúk. Csak így, fiam. De nem úgy, ahogy most csinálod, mert hamarosan nyakára hágsz a vagyodonak meg az egészségednek.

- De Ofellus bácsi, hiszen mi sem élünk mindig így, ez csak a te kedvedért van.

- Annál rosszabb. Megbántasz vele. Ne felejtsd el, amit mondtam. Nem könyvekből tanultam, a magam paraszti esze súgta nekem ezeket a bölcsességeket, amiket te talán kinevetsz.

- Dehogyan nevetlek ki, Ofellus bácsi, hiszen én is a te véleményeden vagyok - nevetett Horatius. De tetszett neki, hogy az öregúr olyan gondosan a szívébe véste azokat a gasztronómiai elveket, amelyeket ő egész életében követett. Úgy földerült ettől, hogy még a napokban megírta egyik legkedélyesebb szatíráját, amelyben Ofellus bácsit is megnevezi, s az ő szájába adja Epikurosznak a mértékletességről vallott elveit és tanácsait. A szatíra nemsokára meg is jelent Rómában, és Maecenas hiába vitatkozott róla az imperátorral, Octavianus kijelentette, hogy a költő nagy szolgálatot tett neki azzal, hogy ebben az elpuhult világban a régi egyszerűséget hirdette. A vita eredménytelen volt, mert Maecenas fölényesen lemosolyogta ezeket a paraszti elveket, de megvolt az a haszna, hogy Octavianus figyelmét megint a fiatal költőre terelte.

Estére már Ofellus bácsi kedve szerint főztek: babbal főtt káposzta volt vacsorára, sült szalonnával. Az öregnek nagyon ízlett, nem győzte dicsérni:

- Végre, hogy megjött az eszetek! Most már igazán otthon érzem magam nálatok.

Bezzeg más véleményen volt Sestius, a mai este városi vendége. Hát jó, jó - mondogatta -, hanem azért a rántott libamáj se kutya.

- Hallod-e, pajtás - szólt oda Horatiusnak -, szép itt a falun, annyi bizonyos, de én nem tudnék itt élni. Mégiscsak más a város: megvan minden kényelmem, megkapok mindent, amit akarok, dúskálok a főváros élvezeteiben, és fürdöm a fényében. Csak az ilyen mogorva medvének való a falu, mint te vagy: főzelék meg szalonna meg egy lány, egyetlenegy, no, nem bírnám ki!

- Te Sestius - fenyegette meg Cinara -, mindjárt megverlek!

- Ne bánts, szívecském - mosolygott Horatius -, ha Canidia varázsitala nem fogott rajtam, Sestius fog elcsábítani. Pedig Canidia szebb volt.

- Ejnye, te - mordult föl Sestius -, az a vén szipirtyó?

- Már úgy értem - magyarázta Horatius -, hogy szebb volt boszorkánynak, mint te szirénnek.

Mikorra jól kikacagták magukat, Cervius szomszéd kezdte rá:

- Már akármit mondasz, Sestius barátom, mégiscsak különbül él az ember itt, mint abban az örökös városi hajszában.

- Bízd csak rám, öregem - vágta vissza Sestius -, én nem bánom, csak hajszoljanak. Mármint a csinos nők, ugyebár? Hiszen te is úgy értetted? Vagy nem?

- Jóból is megárt a sok - komolykodott Cervius. - De nemcsak a nők hajszoznak ám, hanem a rettentő láрма meg a kölcsönkérők meg az uzsorások meg a politika meg a társaság, a tánc, a mulatságok. Ej, nem bírnám ki!

- Én meg itt penészedném meg - makacskodott Sestius.

- Hát elmondok egy mesét, abból kiderül, melyikünknek van igaza.

- Halljuk, halljuk! - sürgette Horatius, aki nagyon szerette Cervius szomszéd kiszólásait és jóízű anekdotáit, és most is sejtette, hogy valami olyan csemegét kap tőle, amiből még vers is kerekedhetik.

- Hát úgy volt - kezdte Cervius -, hogy a mezei egeret egyszer meglátogatta a városi egér, régi barátja. Bizony szerény kis lyukban lakott a mezei egér, de szívesen fogadta barátját, s a kamrája legféltettebb kincseit tálalta föl neki: borsót, szalonnabőrt, mazsolát, maga pedig lóheremagot meg lisztet rágcsált. Hát bizony a városi egér fintorgatta az orrát, alig nyúlt az egyszerű ételekhez, s végre kitört: „Hallod-e, barátom, hát öröm neked itten nyomorogni? Hát csak különb a város, mint ez a nyomorult lyuk itten? Gyere velem, úgyis rövid az élet, élvezd hát, amíg lehet!” A buta mezei egeret izgatta a városi kényelem, a dús lakomák reménye, hajlott a csábító szóra, s megindult barátjával a városba. Éjjel lopakodtak előre, s még hajnal előtt pompás palotába értek. Elefántcsont kereveteken bíborszőnyegek ragyogtak, s nini: egyszerre megcsapta orrukat a pompás vacsora maradékainak illata. A házigazda lefektette falusi barátját a bíborszőnyegre, és sűrögve hordta neki a jobbnál jobb falatokat. A szegény kis buta mezei egér kimondhatatlanul boldognak érezte magát, ette-ette a válogatott ételeket, a hasa már kerekre dagadt, már éppen el akart nyújtózkodni, hogy boldog álmra hajtsa fejét, amikor egyszerre felcsapódott az ajtó, vad véregek dühös ugatása csattant a teremben, vége volt a boldog nyugalomnak: a két kis egér eszeveszetten menekült. Alig tudtak kijutni a szabadba. Mikor csapzottan és agyonhajszoztan megálltak végre, a falusi egér elbúcsúzott barátjától. „Barátom - mondta neki -, nem nekem való ez az élet. Te csak élvezd ezt a hajsztát és halálfélelmet, ha neked ez élvezet; én visszamegyek a mezőre, s ha szegényesen élek is, ha nem is alszom bíborszőnyegen, legalább nem bánt senki s nem kell örökösen rettegnem az életemért.” Hát ez volt a mese, Sestius barátom.

Megtapsolták az öreget, még maga Sestius is gratulált neki, Horatius pedig két hét múlva megküldte Sestiusnak azt a szatírárt, amelyben Cervius szomszéd meséjét feldolgozta. A szatíra elején Maecenasnak megköszöni, hogy megadta neki a falusi élet boldog nyugalját, gúnyos tréfákkal festi a városi élet kellemetlenségeit, a tolakodók szemtelenségét, a kíváncsiskodók zaklatását, az irigykedést, a pletykát, ami mind csak arra való, hogy megkeserítse az ember életét; a szatírárt csattanósan fejezi be Cervius szomszéd meséje. Maecenas külön levélben köszönte meg a verset, amelyet Sestius vitt fel neki. A költő nemcsak neki ajánlotta ezt a verset, hanem sokat foglalkozott benne a személyével is: fejedelmi módon viszonzta a nagyúr fejedelmi jóindulatát.

Mosolygás költözött a házba, felhőtlen volt az életük, mint a fölöttük kacagó tavaszi égbolt. A munka javát elvégezték, a gazda mostanában pihenhetett is, hiszen Bavius minden rajta-tartotta a szemét. És milyen boldogok voltak, mikor Püladész az első tavaszi zöltségek s a friss juhtúró árával megjött a városból! Ustica környékén nem volt még egy ilyen gazdaság! A pénzt Bavius tette félre a pántos vasládába, és Horatius most érezte igazán először, hogy mit jelent a gondtalan függetlenség. Mintha kicserélték volna: zárkózottsága fölengedett, nap-hosszat járta az erdőt Cinarával, tréfálkozott, néha nagyokat fütttyentett, a kislány el is felejtette mellette, hogy valaha a halálra gondolt; boldog csókjaikat édes trillákkal kísérték a cinegék.

És áradt a költőből a vers. Ünnepelesen hangzó kis verssel avatta fel Dianának azt a roppant píniát, amely a kert közepén sötétlett, a vízmedence mellett; oltárt állíttatott elé, s fogadalmat tett, hogy évente áldozatot fog bemutatni itt az erdők szűz istennőjének. A kis verset márványba vésette, s felszegeztette a hatalmas fa törzsére. Most már a költészete is belegyökeredzett ebbe a földbe, amely az övé volt, s amely őt is elszakíthatatlan szálakkal, az élet és a szerelem aranyszálaival fűzte magához.

Nem kellett most már külső esemény, hogy dalok szülessenek a lelkében: mélyről szakadt minden vers, és egyszerre elhallgatott a satíra, elhallgatott az epódosz, csupa dal szállt a szívéből, bensőséges líra, ami nem tudott feltörni belőle a nagyváros forgatagában. S egyik csöndes estén csodálatos himnusz csörgött ki a tolla alól: az egyszerű és neki oly drága sabinumi föld s az egyszerű, de boldogságban sugárzó sabinumi ház himnusza. És folyt, folyt a remek vers, mint az olvadt arany, s mikor a méhes zümmögésében felolvasta Cinarának, a kislány hozzá simult, és meghatottan a fülébe súgta:

- Édes, nagyon boldog vagyok.

És mikor egy forró júliusi napon, a tikkasztó nyári meleg elől a Bandusiához menekültek, a gyémánttükrű forrás hűvös vize mellett ujjongva hallgatta a kislány a gyönyörű új verset, és szinte szégyenkezve emlékezett az első kirándulásra, mikor buta és okatlan halálsejtelmében olyan keservesen elsírta magát. Hogy is gondolhatott ilyesmire? Hiszen ennek a boldogságnak nem lesz vége soha!

Csengett a vers, mint kacagó szirének ezüstös dala, s a kristályos forrás hárfázta hozzá a muzsikát:

Kristálynál ragyogóbb Bandusiánk vize!

.....
*Híres lesz a neved más patakok között,
mert én énekelem tölgyedet, ott, kivájt
szikládön, hol elindul
forrásod csacsogó vize.*

A CIPRUSÁG

- Diomédész - mondta Horatius a rabszolgának -, senkit be ne eressz! Nem vagyok itthon!
- Elmégy, uram? - kérdezte a fiatal fiú bambán.
- Dehogyan megyek - legyintett a költő -, csak magam akarok maradni, dolgozni szeretnék. Akárki jön, mondd meg neki, hogy nem vagyok itthon.
- Igenis, uram - értette meg végre Diomédész.

Az egyik tanyai rabszolga fia volt ez a Diomédész, igazán kedves és készséges fiú, csak azt nem lehet ráfogni, hogy kanállal ette a tudományt. Nehézfejű gyerek volt, de hűségesebb a kutyánál, és főképpen Cinarát nagyon szerette; órákig is elálldogált mellette, minden kis kívánságát zúgolódás nélkül teljesítette, és szinte leste a parancsait. Nyilvánvaló volt, hogy a fiú halálosan szerelmes a kislányba. Otthon is hagyta volna Horatius, de nem volt más, akit magával hozhatott volna Rómába: Bavius nélkülözhetetlen volt, Ménász jó lett volna, de őt Bavius nem engedte, a többi szolga nem volt városba való. Cinara sem akarta, hogy jó ura szégyellje magát a paraszt rabszolgái miatt, hát még ő biztatta, hogy csak vigye magával Diomédészt: csinos fiú, csendes, mindig mosolygós, és szép ruhái is vannak. Ezzel a fiúval még az imperatorhoz is elkísértetheti magát.

Erről egyelőre nem volt szó, Horatius csak azért jött be a városba, hogy meglátogassa Maecenast, s beszélgessen a készülő második satírákonyvról Sotiusékkal, akik egyre sürgették. A satírák első könyve már harmadik kiadásban forgott közkezen. Csakhogy ő nem volt ám olyan, mint Lucilius, akiről azt mondták - hiszen ő maga is megírta róla a satírák első könyvében -, hogy egy óra alatt kétszáz verssort is lediktált, csak úgy könnyedén, mintha a tunicája ujjából rázta volna ki őket. Ciceróról is mesélték, hogy egyszer egyetlen éjszaka ötszáz hexametert megfaragott, a rabszolgája göröcsőre írta az ujjait ezen az éjszakán. Horatius bizony nem diktálta a verseit: neki elmélyedő, komoly hivatás volt a költészet, szent pillanatok ünnepi szertartása, ilyenkor nem is tűrt senkit maga mellett. Írta is egyik versében, hogy apránként és fáradtságosan szedegeti össze verseinek szépségeit, mint Matinum méhe a mézet a Garganus-hegy tövében, az illatos kakukkfűves réteken. Nem, nem, egyelőre szó sincs újabb kötetéről, még az epódoszokkal is vár: nagyon sajognak még a sebek, amiket ezekkel a kíméletlen versekkel ütött. De azért beszélni mégis kell a kiadóval, meg kell látogatni barátait is, akikkel hónapok óta nem találkozott, és főképpen szeretett volna Maecenasszal néhány meleg és boldog napot tölteni. Ez a barátja hiányzott neki legjobban: a nagyúr dionüszoszi derűje, fölényes szelleme, sugárzó értelme és bölcs életélvezése tudta csak kiragadni időnkint embergyűlöletéből és fásult zárkózottságából. Hosszú hónapok óta mindössze kétszer volt a városban, mind a kétszer csak egy-egy félnapra, éppen csak hogy látta Maecenast. Nem bírta tovább.

Meg aztán dolga is volt elég. Hosszú heteken át naponta járta a birtokot Baviusszal, mindent látni akart, élvezni akarta az első év termésének örömét. Hát volt is öröme: a birtok remekül fizetett, tele volt a magtár, a pince, az éléskamra, és eladni is annyit sikerült, hogy az egész évre való pénz ott pihent már a vasládában. Mercuriusnak hála, nem volt gondja. Csak szeptember végétől kezdve voltak nyugtalan napjai, akkor sem maga, hanem a kis Cinara miatt. A kislány remekül állta a tavaszt és a nyarat, de az ősz mintha leverte volna. Pedig olyan szép volt az ősz odakint! Csupa verőfény, bágyadt mosolygás a fáradt virágok lassú ernyedésében és a haldokló erdők sárguló és rozsdálló bánatában. Mennyi szépség, mennyi költészet! Megborzongott, ha visszagondolt a római szeptemberek rideg és lélektelen közömbösségére, a

tompá és köhöggető ködökre, a hideg reggelekre és a nedves alkonyatokra. Milyen más, milyen vigasztaló, szívet melegítő, elnyugtató volt falun az ősz.

És a kislány nem bírta. Sápadozott, hervadt, mint az őszi virágok, köhögött is megint, lázrözsák gyúltak az arcán. Csak akkor tért magához, mikor szüret után befűtöttek. Októbertől kezdve már nem mozdult ki a szobából, és decemberre mintha magához tért volna. Megint friss volt, jókedvű, megint természetes pirosság öntötte el az arcát; melegházi virág - mondotta magában Horatius, mikor ránézett. De végre decemberben itt volt az alkalom, hogy egy hétre egyedül hagyhatta; no, nem egyedül, hiszen ott maradt mellette Pullia meg Bavius meg Fannia, akit a kislány nagyon megszeretett. Nem is ellenkezett Cinara, mikor elbúcsúzott tőle: meg-simogatta az arcát, megcsókolta, gondosan bebugyolálta meleg ruhákba, s Diomédésznek a lelkére kötötte, hogy nagyon vigyázzon a gazdájára.

Cinara felől nyugodt volt hát, s azt hitte, nyugodt napjai lesznek Rómában is. Ó, a szórakozott költő: elfelejtette, hogy éppen a Saturnaliák idejére érkezik a városba! Csak akkor ébredt magára, mikor már benne volt az utcák hejehujás, tomboló tolongásában. Olyan volt Róma ezen a héten, mint a megbolygatott méhkas. Daloló, tréfálkozó, táncoló csoportok járták az utcákat, belekötöttek a járókelőkbe, komoly emberek kacagtató maskarákban komédiáztak, ittak a nyílt utcán, pénzbe kockáztak, ami máskor tilos volt, ölelkeztek, csókolóztak: Horatius úgy állt ebben a farsangi kavarodásban, mintha villám sújtotta volna. Hát kellett ez neki?

De ha már itt van Saturnus bolond ünnepének kellős közepében, nem szabad megfélekeznie barátairól. Ilyenkor a rokonok és jó barátok ajándékokkal lepték meg egymást, az aranykor emlékére, amikor mindenki boldog volt, s mindenkinek minden kívánsága teljesült. Az aranykor emlékét őrizte az a szokás is, hogy ilyenkor az urak szolgálták ki rabszolgáikat. „Hercules-re - mondta magában Horatius -, mi lesz otthon? - Bizony megfélekezett a rabszolgáiról, azok pedig nagyon is számon tartják ezt a napot! - No - nyugtatta meg magát -, Bavius bizonyosan gondoskodik róluk.”

Hát hamar ki a vásárba, megvenni az ajándékokat! És már ott is volt a nyüzsgő, tolongó tömegben. Diomédész alig tudott utat vágni neki az embergyűrűben.

- Io Saturnalia! - üdvözölte a boltos a szokásos ünnepi köszöntéssel. - Parancsolsz?

- Bona Saturnalia! - köszönt vissza Horatius. - Viaszgyertyát kérek.

Így ment bódéről bódéra, Diomédésznek az egyik karja már roskadozott az ajándékoktól: két tucat viaszgyertya, Pullia néninek ezüst mellű, Cinarának kis tanagrafigura, Maecenasnak ametiszt gyűrű - ez megóv a részegségtől! -, Vergiliusnak apró Amor- és Psyche-szobor, jót fog nevetni a szemérmes költő szégyenkezésén, Murenának söröskancsó, Sestiusnak meg Gallusnak egy-egy piros selyemkendő, jó lesz a dalmáciai rabszolgályaiknak. Messallának kétujjnyi hosszú faragott fapálcika, sassal a végén, hadd nézze marsallbotnak, Variusnak színészálarc, kinek-kinek ami jár neki. Mikor készen voltak, megállt az egyik pecsenyesütő bolt előtt, megreggelizett, Diomédészt addig hazaküldte a holmival.

Javában eszegette a nyárson sült karajt, mikor valaki rászólt:

- Io Saturnalia! Hát te itt bujkálsz, pajtás?

Sestius volt, a mindig jókedvű régi cimbor. Hát most már nem volt unalmas Diomédészre várakozni. A régi barát annyi mindent tudott kérdezni, Horatius alig győzte válaszokkal. De aztán maga is alaposan belemelegedett a kérdésbe:

- Mi van Vergiliusszal? Hát Varius? Hát Maecenas?

- Maecenas - szakította félbe Sestius - elveszett ember. Már két hete nem fogadott senkit. Unja az életét. Igaz, mit csinál a kis... izé..., az a kislány..., na... - és türelmetlenül csettintett az ujjával.

- A kis Cinara beteg - felelte Horatius elkomolyodva. - Most ugyan jobban van, de nem bízom az egészségében. Talán a tavasz...

- Elmúlik, elmúlik - igyekezett átsegíteni Sestius a költőt a pillanatnyi elboruláson. - Nézd csak, jön a körmenet!

Végeláthatatlanul kigyózott az ünnepi menet a Forumon. Az eleje már megkerülte a Capitoliumot, s az élen haladó Saturnalicus princeps, a Saturnalia hercege, már talán meg is kezdte az áldozatot a Saturnus-templom előtt. Mozdulni sem lehetett a tömegben: ezen a napon nem tartottak törvényszéki tárgyalást, szünet volt az iskolákban, és minden rabszolga szabadnapos volt. Róma félmillió lakosa mind az utcán szorongott.

No, visszajött Diomédész is, most már együtt mentek a Mars-mezőre, hogy végignézzék az állami lakomát, amelyen legalább huszonötezer rabszolgát vendégelt meg államköltségen. Sikerült Diomédésznek is helyet keríteni az egyik asztalnál. A rabszolgák mögött ott álltak a gazdáik, lesték minden kívánságukat, szorgalmasan hordták fel nekik a finom ételeket, és Horatius is örült, hogy legalább egyik szolgáját kiszolgálhatta ezen a hagyományos ünnepen, amelyen az emberek régi, aranykori egyenlőségének áldoztak a szimbolikus szertartásokkal. Sestius is kényeztette a maga rabszolgáját, az egyik asztalnál a két előkelő aedilis marcona gladiátorokat szolgált ki, s a tér legvégében, díszesen terített asztalnál, az imperator belső szolgálói ültek, az asztalfőn Koszmosz, a főkomornyik: Octavianus éppen neki nyújtotta a pecsenyéstálat. Körülötte álltak az udvari főemberek, messzire virított Agrippa vörös tenger-nagyi köpenye, s ha egy-egy rabszolga intett, az urak készségesen ugrottak oda, és teljesítették kívánságát. Már közel jártak az udvari rabszolgák asztalához, mikor szurtos kisgyerek ugrott fel az asztal mellől, s odaszaladt Horatiushoz: Phaniscus volt, Maecenas kapusának fia.

- Bácsi - kapaszkodott a gyerek a nyakába -, hoztál-e piros almát?

- Hogyne hoztam volna - és Horatius kivette a tógája zsebéből a mosolygó almát, ez már saját termés volt! -, hiszen éppen hozzátok készültem!

- A kegyelmes úr is itt van - szólalt meg valaki az asztal mellett. Aquila volt, a gyorsíró.

Maecenas éppen a kapust szolgálta ki.

- No, ez is nagy csoda - jegyezte meg Sestius. - Hát Saturnus mégis kicsalta!

- Bona Saturnalia! - köszönt a költő Maecenasra.

- Hohó - kiáltotta a nagyúr, és letette a tálat az asztalra, hogy megölelje barátját -, hát te hol bujkálsz?

- Tegnap este jöttem, és éppen hozzád készültem - felelte a költő. - Szégyellem, de megfeledeztem az ünnepről.

- Fél óra múlva vége a lakomának, velem jössz, jó? Itt vár a gyaloghintóm.

Késő éjjelig maradt Maecenasnál, s mikor Diomédész hazakísérte, még mindig annyi volt az ember az utcákon, hogy alig tudtak átvergődni a tömegen. Ezernyi kézilámpa fénye hullámozott az emberrengetegben, az utcák sarkán oszlopokra tűzött fáklyák lobogtak a hűvös decemberi éjszakában. Pattogó dalok üteme kísérte lépteiket, rezesbanda játszott valamelyik téren, a kocsmákban harsogott a jókedv, vidám kurjantások csattantak, és Horatius egyszer csak arra riadt fel gondolataiból, hogy egy csinos rabszolgalány arcon csókolta.

A lány kacagása még sokáig csengett a nyomában, s mintha fent, a Clivus Orbis magányosságában még mindig kísértette volna. „Cinara - mondta magában, mikor egyedül maradt a kék selyemruhával -, kicsi virágom az usticai tél fehér csendjében, csak te maradj meg nekem.”

Másnap sokáig aludt. Déltájban arra ébredt, hogy Diomédész hangosan veszekszik valakivel.

- Hányszor mondjam - kiabált a derék fiú torkaszakadtából -, hányszor mondjam, hogy nincs itthon?!

- Már hogyne volna, hiszen reggel óta itt állok a kapuban, s lesem, hogy mikor megy el. Itthon kell lennie - nyekeregte egy borízú hang.

- Ejnye - vágta vissza türelmetlenül a fiú -, Jupiter legtüzesebb mennyköve vágjon beléd! Az úr maga hagyta meg: mondjam mindenkinek, hogy nincs itthon. Na!

- Ó, ez az ifjú barom! - sóhajtotta Horatius kétségbeesetten. Hát most már be kell eresztenem, akárki fia is.

Fölkelt, meleg köpenyt vetett magára, s bár a szobában már pattogott a tűz, mégis fázott. Kiszólt Diomédésznek, hogy csak eressze be a vendéget, s néhány pillanat múlva már ott hadonászott a szobában Junius Damasippus, a részeges műkereskedő és árverési hiéna.

- Uram - kezdte izgatottan -, emberségre is taníthatnád ezt a haszontalan szolgát. Nem akart beereszteni engem, engem, Damasippust, a művészt és filozófust! Nevetnem kell.

Rengett a csapzott szakállá, fityegett a lompos és foltos tógája, kopasz fején ide-oda csúszott a paróka. Horatius elmosolyodott, de tenyerébe fojtotta a mosolyt, nehogy megsértse a kitűnő vendéget, aki még mindig lihegett az izgalomtól. Pillanatok alatt átfutott agyán ennek a különös embernek egész élete: Damasippus rengeteget keresett valamikor, jól jövedelmező ingatlanügynöksége volt, de olyan nagyszabású üzletekbe fogott, és oly szerencsétlenül forgatta a pénzét, hogy mindenét elvesztette. Ekkor felcsapott műkereskedőnek, s megint megtollasodott; ott volt minden árverésen, ő volt a lehangosabb és legerőszakosabb. Mikor már majdnem fölvetette a pénz, megint feltette vagyonát egyetlen üzletre: megint koldusbotra jutott. Elkecserepedésében nekiment a Tiberisnek: a Fabricius-hídról akarta a vízbe dobni magát. Már éppen ugrani készült, mikor Stertinius, a jókedvű sztoikus filozófus elkapta a tunicája csücskét, és visszarántotta. Heteken keresztül a filozófus társaságában maradt, megelégedett annyi keresettel, hogy éppen éhen ne haljon, fölszippantott néhány sztoikus tételt, és hamarosan fölcsapott vándorfilozófusnak; úton-útfélen zagyva és meg nem emésztett filozófiájával zaklatta az embereket: riadtan menekült előle mindenki. Horatius el sem tudta képzelni, mi szél hajtotta oda.

- Édes barátom - kezdte, mikor kifújta magát -, tudom, hogy sok szép régi holmid van, még Venusiából. Mi szükséged van neked ilyen haszontalanságokra? Sőt kérdek tisztelettel, mi szükséged van egyáltalán erre a házra? Jobb neked a falun, nem való költőnek a város. Megvennék mindent, mégpedig jó áron.

- Hogy jut eszedbe, Damasippus? - kérdezte Horatius meglepetten. - Nem adok el én semmit. Valahol csak kell laknom, ha időnkint bejövök a városba.

- Lárifári - legyintett a filozófus -, annyi barátod van, ott szállsz meg, ahol akarsz. No?

- Ha csak ezért jöttél, akkor máris búcsúzhatsz - mondta Horatius hidegen. Bosszantotta, ha bele akartak avatkozni az életébe.

- Hopp - kapott rajta Damasippus -, látszik, hogy Mercurius világosítja az elmédet: eltaláltad, hogy nemcsak ezért jöttem. De valamivel csak kezdeni kell.

- Nos? - fordult felé Horatius, szemlátomást közömbösen.

- Hát, édes barátom, kegyeskedjél megengedni, hogy őszintén megmondjam: ez nem élet, nem költőhöz méltó élet, amit te folytatsz. Háromhónaponként egy vers, mi az? Alkotni kell, barátom, alkotni, megsarkantyúzni a Múzsát, ameddig még tüzes a vére, aztán ha elkehesedik, úgyis hiába.

- Bízd rám - legyintett Horatius türelmetlenül.

- Nem tehetem, sajnálom - tárta szét a karjait a műkedvelő filozófus. - Ritkán írsz, és meg kell mondanom: rendszertelenül. A költő sem hanyagolhatja el a filozófiát: ez hiányzik a szatíráidból, pedig nagy szolgáltatokat tehetnél velük. Megadom a tárgyat: be kellene bizonyítanod, hogy a sztoikus elvek szerint örült a zsugori, örült a nagyravágyó, örült a pazarló, örült a szerelmes, örült a babonás. Csupa remek tárgy! Ehelyett te mulattató verseket írsz, mikor a filozófia magasztos tanításait kellene versekbe szedned. Többet és jobbat! Ez legyen a jelszavad. Szívleld meg a tanácsaimat!

- Mennyit akarsz értük? - kérdezte Horatius élesen, és az asztalon heverő pénzeszacskóért nyúlt.

- Hah! - ugrott fel Damasippus, mintha kígyó csípte volna. - Megsértesz, kedves barátom. Engem nem érdekel már a pénz. Csak eszméim diadala izgat és fűt. Mit gondolsz, mennyi pénz fordult meg életemben a kezemen? Kérdezd meg azokat a bitang uzsorásokat, Nerus bankár urat, Perellinus bankár urat, Cicuta urat, ezt a piszkos uzsorást, Staberiuszt, ezt a megtollasodott semmiházit, ezeknél van a pénzem, úgyesen kicsalták tőlem. Jaj, ha rájuk gondolok, mindjárt fejszagatást kapok. Kérek egy korty vizet - mondta csöndesebben. - Ilyenkor mindig be kell vennem egy anticyraport, Craterus doktor úr receptje szerint készült, nagyszerű, ajánlom.

- Jó, jó - dobolt Horatius ujjaival az asztalon -, mind szép, de engem, őszintén szólván, nem érdekel, és el is kell mennem.

- Nem érdekel az én sorsom? - kérdezte Damasippus sértődötten, miután lenyelte a port. - Nem érdekel, hogy tíz esztendeig egész Róma az én pénzemen szórakozott? Persze jó volt megírnod a züllött Nomentanust, a fecsegő Pantolabust, mi? Fufius színész, akit ugyancsak a tollad hegyére tűztél, bizony nálam rúgott be, részegen ment a színpadra, s úgy hibázta el a végszót: Polüdórosznak, a tragédia férfiszerelőjének azt mondta, hogy „édesanyám”, egész Róma ezen kacagott. Hát a hírhedt Arrius kinek a pénzén zabált villásreggelire fülemülepecsenyét? Marcus Clodius Aesopus, a híres színész fia, húszmilliót örökölt ugyan az apjától, de drága barátnője volt, Metella szépasszony, Publius Cornelius Lentulus Spinther felesége, hát bizony elköltötte rá az utolsó fityingjét is! Jó volt amannak a gazembernek hatezer sestertius fülemülére, jó volt emennek egymillió, hogy megvegye a világ legszebb igazgyöngyét Metellának. No és mit csinált vele a bitang? Az egyik dorbézoláson kivette a szépasszony füléből, ecetbe dobta, felolvasztotta és megitta! Jaj, ha rágondolok, fejszagatást kapok! És ez nem érdekel téged? Himnuszt kellene írnod rólam, a sztoikus önzetlenség szobrát kellene faragni rólam, de hát ilyen a világ. Legalább a tanácsaimat fogadnád meg, így verseidben biztosítanám magamnak a halhatatlanságot, neked pedig az igazi népszerűséget és a költői hírnevet. Mert nem hiszem, hogy beérnéd azzal a bohóckodással, amit eddig műveltél a szatíráidban.

- Hallod-e - förmedt rá Horatius, és most ő ugrott fel az asztaltól -, elég ebből a fecsegésből! Ha meg akarnám sérteni a vendégjogot, tudod, mit mondanék?

- Szóval kidobsz - állapította meg Damasippus tárgyilagosan. - Értem. Zénón, Zénón, isteni mesterem - sóhajtott -, íme, így bánnak tanítványaidal.

- Mondd el ezt inkább Stertiniusnak - sürgette Horatius, és kíméletesen tolt a ajtó felé. - Én ehhez buta vagyok.

- Csak ne szerénykedj, kérlek - tiltakozott Damasippus -, nagy szellem vagy, kár, hogy Epikuroszra esküszöl. Nem méltó hozzád.

- Hagyj már békén, te konok filozófus - türelmetlenkedett Horatius. - Ha Zénón megtudná, hogy te hirdeted a tanítását, még egyszer öngyilkos lenne.

- Uram és barátom - mondta Damasippus méltóságosan -, azt hiszem, elég volt neki egyszer is ebből. Egyezünk ki: te adsz nekem ötven sestertiust, én pedig elfogadom, így egyikünk méltóságán sem esik csorba.

- Hogy a Fúriák szánkázzák meg a hátadat, ezt előbb is kinyöghetted volna! - kiáltott rá mérgesen Horatius. - Itt a pénz, és rohanj, mert lekésel az árverésről.

- Apolló áldjon meg, uram - hálálkodott Damasippus -, mégiscsak filozófus vagy, én mondom.

De Horatius már nem hallotta. Mérgében összeszidta Diomédészt, aztán jó fél órát dühösen járt fel-alá a szobában. Mikor elpárolgott a mérge, elindult a városba, hogy meglátogassa Vergiliust. A Vicus Patriciuson Grumióval találkozott, Murena szolgájával, aki levelet hozott neki: Murena meghívta másnap estére a germán kocsmába; írta, hogy az egész baráti társaság ott lesz.

- Jó, mondd meg uradnak, elmegyek - bocsátotta el a szolgát.

Lent a Vicus Cuprius sarkán, a kis téren, négy részeg gladiátor kövér zsidót hajtott maga előtt. Arra mentek, amerre Horatius, egészen a Vicus Tuscusig, ahol az élelmiszerárus-boltok kezdődtek, és húzódtak tovább a mélyebben fekvő Velabrumon. Behajtották a kereskedőt a boltjába, kiválasztották a legkövérebb tömött libát - libatömő volt az istenadta -, az egyik a hóna alá vette, és hátra arc! - máris mentek. A boltos éktelenül jajveszékelt, a sarkon két rabszolga vastagon röhögött.

- Io Saturnalia - rikkantotta el magát az egyik tagbaszakadt gladiátor -, van már libapecsenye!

- Hallod-e, Turbo - szólt rá Horatius -, nem szégyelled magad?

A rabszolga meglökte társát:

- Polentává aprítja Turbo ezt a kis tömzsi emberkét - és szinte elállt a lélegzete.

- Herculesuccse, ez öngyilkos akar lenni! - hüledezett a másik. De mekkora volt meglepetésük, mikor a hatalmas szál legény lesütötte a szemét, s úgy mondta Horatiusnak:

- Uram, csak tréfa volt. Hiszen tréfálni csak szabad?

- Visszaadod neki? - kérdezte Horatius.

- Hogyne - kapott rajta Turbo, és odaszólt az egyik társának: - Nocsak, Caepio, vidd vissza ezt az állatot annak a kövér disznónak. Úgyse ettük volna meg.

- De ha kedvetek van rá, szívesen megveszem nektek - folytatta Horatius. - A viszontlátás öröme.

- Hát ha éppen olyan kedvedben vagy - szólalt meg szerényen Turbo.

- Látod, éppen olyan kedvemben vagyok. No, Caepio, hozd csak vissza azt a madarat, aztán siess a boltoshoz, kérdezd meg, mibe kerül.

A gladiátorok megemlegették ezt a Saturnaliát. Mikor este az illatos libapecsenyét falatozták, Turbo elmondta nekik, hogy venusiai földije ez az úr, úgy tudja, hogy valami éhenkórász mestersége van, költő vagy micsoda, de nagyon derék ember. Tavaly óta nem is látta, de otthon Venusiában nagyon jó barátok voltak már kisgyerek korukban.

- Én mindenkit megraktam - mesélte Turbo -, de ezt a gyereket nem bántottam soha. Volt benne valami, tudja a csuda...

- No, azt jól tetted - helyeselt Caepio -, különben ma nem ennénk libapecsenyét.

Jaj, ez a Róma, ez a Róma! Tele van Damasippusokkal és Turbókkal, Arriusokkal, Metellákkal, Aesculapiusokkal, Nomentanusokkal, Neriussokkal meg Staberiusokkal, az egyiknek ötven sestertius kell, a másiknak hízott liba, a harmadiknak fülemüle meg igazgyöngy ecetben, jaj, de furcsa világ! Milyen jó otthon, ahol nincs Saturnalia, nincsenek léhűtők meg gazemberek, csak csönd van és békesség, egyszerűség és tisztaság, becsületesség és szeretet, hűséges hegyek és meleg szívek: Pullia, Bavius, Cinara s a Mordax kutya, ó, mennyit tanulhatnának tőle az emberek!

Alig várta, hogy leteljen a hét, s repülhessen vissza a falusi fészekbe. Jó volt még egy nap Maecenasnál, jó volt a baráti összejövetel a germán kocsmában, bizony a sör most sem ízlett, de legalább Barine sem volt már ott. Ki tudja, hová sodorta a nagyváros szennyes hullámverése?

Szürke decemberi nap indult útnak. Hiába burkolódzott vastag köpönyegébe, a nyitott kocsin egészen Tiburig verte az ólmos eső. Vigasztalanul esett, csak Variánál hagyta abba, de így is csúszós volt az út, a lovak csak lépésben baktattak, pedig ő most a Phaethón lángszekerén szeretett volna repülni az édes otthon melegébe. Mégiscsak vége lett az útnak, s este, mikor a kocsi befordult a ház elé, Mordax kutya köszöntötte elsőnek hangos ugatással.

Talán még soha ilyen örömet nem szerzett a gazda megérkezése. Cinara hosszú percekig csüngött a nyakában, Pullia kisanya sírt örömeiben, Bavius sokáig szorongatta a kezét, s mintha valamit mondani is akart volna. Együtt volt a tanya egész népe, és sugárzottak az arcok, mikor Horatius kiosztotta a Saturnalia-ajándékokat: senkiről sem feledkezett meg. Éppen december huszonnegyedike volt, a Saturnalia utolsó napja. Horatius háza népe körében akarta megülni az ünnepet: maga áldozott Saturnusnak, aztán meggyújtották az ünnepi gyertyákat, s végül a nagy téli ebédlőben asztalhoz ültette az egész társaságot, s maga szolgálta fel a vacsorát. Édes bort hozatott fel a pincéből, s nemsokára víg dalok verték fel a házat. Ez a Ménász, amilyen naplopó volt, még fuvolázni is tudott. Vacsora után átjött Cervius szomszéd, s annyit mókázott, hogy majd megpukkadtak neveltükben.

Szép este volt, talán az utolsó gondtalan és vidám este a boldogság házában. Szürke téli napok következtek, a szolgák a téli házi munkával foglalkoztak, Cinara, Pullia meg az asszonynépség szőtt, csöndesen dúdoltak hozzá: és Horatius az egyhangú napok nyugalmaiban kedvére dolgozhatott. Sokat rágódott Damasippus látogatásán, és remek ötlete támadt: nagyobb terjedelmű szatíra terve fogamzott meg a fejében. Lassan dolgozott rajta, már a tavasz is közeledett, a szatíra vázlata készen is volt, de alig húsz sort írt meg belőle. Nem sietett. Ezúttal remekművet akart alkotni.

Hirtelen robbant a házra a tavaszi láz. A szigorú tél után már február közepén zsendült odakint a természet, tavaszi indulót füttyültek a rigók, és könnyű meleg szél lengette a juharfák és a mogyoróbokrok hamvas barkáit. Kökörcsinek dugták ki a földből kíváncsi lila fejceskéiket, s a Digentia partján boglárkák sárga szirmai lángoltak, mint apró örömtüzek.

És a kis Cinara arcán is kigyúlt a tavaszi láz. Horatius ismerte már ezt a tavaszi elgyengülést: a föltámadás fanyar illatának ezt a tüzes kivirágzását a drága kis arcon. Most is így lesz - gondolta magában, és csak arra vigyázott, hogy a kislányt kíméljék. De nem is kellett vigyáznia: az egész ház úgy dédelgette, mint valami beteg kis madarat. Még a gondolatát is ellesték, kendőkbe burkolták, nem engedték dolgozni, erőszakkal tömték mézzel, tejjel, kivitték a napra, s Fannia meg Diomédész naphosszat csak az ő kívánságait leste. A Mordax kutya sem tágitott mellőle, bizony nem kergette most a buta fiatal madarakat, nem vadászott ürgére a mezőn, a juhász is hiába hívogatta, hogy menjen ki a birkákkal, hivatalos kötelességét teljesíteni: Mordax megmakacsolta magát. Úgy érezte, neki itt a helye, s nem bánta, ha el is csapják, nem mozdult Cinara mellől. Nagy oka lehetett rá, mert az állatok nem emberek, ők semmit sem tesznek ok nélkül. De ki tudott volna belelátni a szegény néma állat lelkébe?

Csak a kis Cinara tudta, hogy mit mondana a Mordax kutya, ha beszélni tudna. Azt mondaná: „Édes kis asszonykám, én már itt maradok melletted, hiszen úgysem sokáig vagy már velem. Látom én a szemedben, hogy pislákol már a fénye, látom én az arcodon, hogy a csontkezü Orcus gyújt rajta halottas lángrózsákat. Hát én már csak itt maradok melletted.”

Csak a kis Cinara tudta, hogy ez az utolsó tavasz, a legszebb tavasz. Könnyűnek érezte magát, mint a madár, nyűg volt neki ez a nagy dédelgetés. Ha csak egy pillanatra megszabadult őrzőitől, ledobta magáról a kendőket, végigszaladt a friss réten, virágot szedett, versenyt dalolt a bolond tavaszi madarakkal, s úgy lebegett könnyű táncban a halványzölden sarjadó fűszőnyegen, mint erdei nimfák hajnali tisztásokon a haldokló hold sápadt derengésében. A Mordax kutya fűgén ugrándozott mellette, néha komikusan megperdült a levegőben, mintha ő is a nimfák táncát utánozná, fel-felnézett vizesen csillogó szemeivel asszonyára, sűrűn vakkantott, és Cinara mintha a múlt évi ragyogó tavasz dalát hallotta volna ki ütemes kutyabeszédéből:

*Már Cytherea Venus kartáncot kezd a holdsugarban;
a bájos Gratiák, Nymphák körében
táncos lábbal a földet ütik, míg lángoló Vulcanus
Cyclopsok dolgos műhelyét hevíti.*

Hold ragyog feletted, nimfák halvány leánya, sápadt éjszakákon, mikor a tűzben vergődöl fehér ágyadon, s várod a hajnalt, a megváltó hajnalt, amikor legalább a napsugár mosolyog, s nem komorlanak melletted a virrasztástól megviselt szürke arcok a hálósoba fekete-vörös derengésében. Az éjjeli mécs tántorgó lángja meg-megcsillantja a padló mozaikjának fekete csillagait..., furcsa virágok ezek a fekete köcsillagok, mint a tragikus aszfodéloszok odalent a sápadtan derengő alvilági mezők valószínűtlenségében, túl az életen és halálon, túl mindenben, boldogságon, csókon, szerelmen...

Felsikoltott.

Pullia néni ott bóbiskolt az ágya végében, hatvanöt évének minden erejét megfeszítette, hogy ébren tudjon maradni: nem sikerült. Hiszen negyedik hete ment ez már így. Horatius térdeire támasztotta könyökét, tenyerébe temette arcát, s ébren leste a beteg minden mozdulatát. Tompa kétségbeesés szántotta végig az agyát: mi lesz, mi lesz? Nem használt az anticyrapor, nem használt a habrotonum keserű főzete, nem használt a jó öreg usticai orvos semmi szere: a beteg csak sorvadt a makacs láz gyilkos tüzeiben. Most mind a ketten felugrottak, de felfigyelt a Mordax kutya is, és mintha szemrehányón nézett volna az emberekre: „No, ti felsőbbrendű lények, most segítetek az én asszonykámon!”

- Édes szívem - hajolt fölé Horatius -, no, mi az? Mit akarsz?

De a beteg nem felelt.

Hol járt már a kis Cinara! Téveteg kicsi lélek távoli mezőkön, fekete aszfodéloszok bágyadt bánataiban, tétova lidércfény lankasztó lázak mohó máglyáiban! Nem hallotta a szót, csak érezte, hogy az olthatatlan szeretet hajolt fölé, valahonnan messzi álmok mélyéből fölívelt két fehér karja, két vékony és valószínűtlen virágszál, s mintha forró remegéseket hozott volna magával a minden titkok partjairól, görcsösen ölelte körül a költő nyakát, sápadt folyondár a lázak és vergődések lávái fölött.

Aztán lehanyatlott a két remegő kar, és a beteg visszasüllyedt titkos álmaiba. Aludt a kis Cinara, aludt, halványan lebbent a lélegzete, s a füledt szobában nem hallatszott más, csak a mécses nyugtalan sercegése.

Horatius kiment, felkeltette Baviust:

- Bavius, még az éjjel Rómába kell menned. Hajnalra ott vagy, megkéred az öreg Atticust, engedje ki háziorvosát, Craterust. Püladész is azonnal üljön lóra, s hozza el Assisiumból Decimius Merulát. Te beugrasz Maecenashoz is, és elmondod neki, mi van itt. Csak az orvosok jöjjenek gyorsan. Ha ők sem tudnak segíteni... - és elfojtotta hangját a néma zokogás.

Másnap este három orvos hajolt a kis fehér beteg ágya fölé. Maecenas kiküldte Artoriust is, az imperator kitűnő orvosát. Cinara bágyadtan feküdt, csukott szemmel, de ébren, a tüdeje nehezen zihált.

A három tudós orvos sokáig vizsgálta, aztán Merula valami csillapítót adott be neki, ettől szemlátomást megkönnyebbült. Az orvosok átmentek a dolgozószobába.

Hajnalig tartott a tanácskozás. Mikor Horatiust behívták, nem is kellett neki semmit sem mondaniuk: arcukon látta a kislány halálos ítéletét. Mégis föllélegzett, mikor Artorius ezt mondta:

- Most a beteg állapota javulni fog. Reméljük, hogy már holnap jobban fogja érezni magát. Holnap még itt maradunk, aztán Merula kollégánk marad mellette még néhány napig. Bátorság! Mi mindent megteszünk, most már a szervezeten múlik, hogy az is tegye meg a magáét. A szervezet jó, nincs ok a kétségbeesésre.

Jó volt ez a kis biztatás, még ha csak hitegetés volt is, a kötelező orvosi kímélet. Akármi volt: mégis reménysugár ebben a sivár reménytelenségben. Lám, talán igazuk is van: a beteg nyugodtan alszik, sápadt arcán mintha egészséges pirosság ömlenék végig. Horatius elküldi Pullia nénit, maga is lefekszik, csak úgy ruhástul, bent a betegszobában: ma éjjel Fannia virraszt. De nem kell virrasztani senkinek: ezen az éjszakán mindenki nyugodtan aludt, órák alatt kellett a testnek kipihenni négy hét minden zaklatott nyugtalanságát. A beteg is elaludt: a csillapító megtette a hatást.

Másnap délelőtt újra megvizsgálták a beteget. Az orvosok biztatón bólogattak Horatius felé, aztán a két római orvos elutazott, Merula még ott maradt. Merula a tüdőbetegségek szakorvosa volt, messze földön híres tudósa szakmájának. Azt mondta, hogy még három napig figyelni akarja a kis beteget, reméli, hogy azalatt a végleges gyógyulás megkezdődik.

Mennyi reménykedésben telt el ez a három nap! Milyen jó volt hinni az orvosnak, milyen jó volt látni, hogy a beteg csakugyan magához tér, láza csillapodik, étvágyra kap, fel is ül az ágyban, jókedve is visszatér, mosolya is felcsillan újra, ó, hogy ragyogott a ház ebben az áprilisi napsütésben! Mordax is mintha hitt volna a csodában: meglelégedetten csóválta a farkát. Elvégre meglehet, hogy az emberek okosabbak nála - gondolta.

És mikor minden arcon ott ült már a mosoly, s a kis Cinara kacagott is egyet-egyet Cervius bácsi mókáin, harmadnap este magához vonta a költő fejét, és halkán ezt mondta neki:

- Csókolj meg még egyszer, utoljára. Ezzel a csókkal akarok elbúcsúzni tőled.

- Te kis bolond - pirongatta Horatius, mikor kibontakozott a csókból -, most beszélsz ilyene-
ket, mikor meggyógyultál?

- Meggyógyultam - ismételte Cinara elrévedezve. - Igen, már nem fáj semmi. Nem igaz, nem igaz - sikoltott fel -, kimondhatatlanul fáj, hogy itt kell hagynom téged, hogy soha többé nem láthatlak, hogy vége... vége...

Belefúrta fejét a párnába, és hangosan zokogott.

- No, no, szívecském - csillapította Horatius -, ne izgasd fel magad, no, nézz rám, no, mosolyogj, mondd, hogy szeretsz...

- No, nézze meg az ember - fenyegette meg tréfásan az ujjaival Merula -, rossz kislány, hát te jobban tudod, mint én...

- Én jobban tudom - vágott a szavába halkán a beteg, és egyszerre minden arcon megfagyott a mosoly.

... Harmadnap temették.

Ernyedten lengett a halottas cipruság a villa ajtaján, mikor a fehér lepelbe burkolt holttestet kivitték a friss faágakból ácsolt halottas ágyon a Bandusia-forrás mellé, ahol a kislány mindig olyan szívesen heverészett szerelmesével a torzonborz vörösfenyők tövében. Három nap, három éjjel dolgoztak a kőművesek a kriptán: sárga cementpadlóján ott terpeszkedett már a virágokkal vésett márványszarkofág. Vigyázva belefektették a fehér halottat, drága arretiumi edényekben ételt-italt tettek melléje, kezébe adták a kis tanagrafigurát, mellére odatűzték a borostyán melltűt, lám, a hőscincér újra sok ezer éves álomra tért, bemutatták az áldozatot, s mikor szívet szaggató zokogás közben elrebegették a búcsúszavakat, s a nehéz födelet ráemelték a szarkofágra: egy pillanatra úgy látták, mintha felfénylett volna a halott kislány arca, és halvány mosoly rebtent volna szája szögletében, alvilági rétek színes pillangója, örök mosoly, halott szerelem...

A költő még késő este is ott állt a sír mellett, mosolyok zsongtak a szívében, csókok és dalok. „Elér az éj, holtak mesés sok árnya, és Pluto szűkös hajléka...” - aranyvirág, mélykék encián, kicsi virág, szomorú és szent virág, bánatok virága, ó, mennyire szeretlek!

A vörösfenyők komoran bólogattak a keserű alkonyatban.

KLEOPÁTRA MENEKÜL

Hömpölyögtek fölötte a fásult és meddő napok, mint elsüllyedt hajóroncsok felett a tenger közömbös hullámai. Nem is tudta a napok múlását, a hetek, hónapok haldoklását, kívül élt az időn, mintha lent járt volna a messzi, felhőtlen, bús alvilágban, sötét aszfodéloszréteken, naptalan, nappaltalan ködös mezőkön, s egy könnyű árnyat kergetett volna, lihegve, zihálva, sóvárgó szívvel, halálos szomjasan.

Naphosszat járta a kertet, a birtokot, a házat, órákat üldögélt a kis Cinara szobájában, kereste földi élete nyomait, elszállt lelke illatát, a fehér arcára fagyott mosoly szikrázó színeit.

Az alkonyati nap sokszor ott találta a borzas vörösfenyők között, a félkörű márványpadon, szemben a sírral. Ezerszer olvasta már a márványoszlop könnyes feliratát, szemébe utolsó vonásig beidegződött az oszlopra faragott ülő leányalak dús redőzetű ruhájának minden vonala, a kissé hátrahajtott fej, a haját simító bal kar s a tükröt tartó jobb kéz nemes ívelése. Fölitta már magába ezt a márványleányt, művészetté szépült lelkében a régen porladó gyönyörű test megbomlott harmóniája, s most már egy új Cinarát szeretett, aki más volt, mint a régi, több volt, néma, tökéletes és fenséges ebben a halottas titokzatosságban, Pluto gyászbürtőnének sötét virága, mélykék encián távoli vizek partjain, más, és mégis ugyanaz, ó, jaj, örökké ugyanaz, és örökké felejthetetlen.

Mintha el sem váltak volna soha: vele élt, neki mondta el legszebb gondolatait titkos éjszákán, ó, ha ezeket valaha leírhatta volna! De a tinta újra meg újra kiszáradt a tintatartójában, a papiros érintetlenül hevert az asztalán, most nem írta, most csak élte a verseket. És úgy érezte, hogy ha csak egy sort is leírna ezekből a szikrázó gondolatokból, úgy összeomlanának, úgy szertefoszlanának, mint az ezer színben szikrázó tengeri rózsa, ha a hullámok kivetik a partra.

És annyira elkülönült az élettől és az időtől, hogy néha nappal is hangosan beszélgetett a kislánnyal. És ha esténként sokáig elmaradt, s Bavius érte ment a Bandusiához, értetlenül nézett a hű szolgára, mintha nem is ismerte volna. Szinte fel kellett ébreszteni abból a másik életből, amelyben makacsul és menthetetlenül elmerült. Bavius ilyenkor aggódalmasan csóválta a fejét.

- Édes uram - mondta neki egyik este, szokatlanul melegen -, Maecenas kegyelmes úrtól levél jött. Három napja hever már az asztalodon. Olvasd el.

- Levél - visszhangozta Horatius szinte gépiesen -, csak ő nem jön...

- Dehogynem - kapott rajta Bavius, hogy végre szóra bírta -, hiszen nincs még három hete, hogy itt volt.

- Itt volt? - kérdezte a költő tágra nyílt szemmel. - Ki volt itt?

- A kegyelmes úr - sietett Bavius a válasszal. - Hiszen négy napig a vendégünk volt.

Horatius csak nézett rá, értelmetlenül, üveges szemmel: nem tudott az egésztől semmit. Elfelejtette Maecenas látogatását, aminthogy arra sem emlékezett, hogy a szegény kislány halála óta szinte egy napig sem volt egészen egyedül, mindig volt nála valaki a barátai közül. Beszélgetett is velük, úgy rémlik, de minden elmosódott az emlékezetében, mintha köd-függönyön keresztül látná az elmúlt hónapokat.

- Igen - mondta szórakozottan -, négy napig.

- Édes uram - merészkedett most neki Bavius -, tizenöt hónapja már, hogy eltemettük szegénykét: azóta nem voltál a városban, nem írtál verset, nem válaszoltál egyetlen levélre sem, nem törődtél a birtokkal...

- Tizenöt hónapja - vágott a szavába Horatius, a hangja úgy dobbant, mint tompa dobütés -, tizenöt hónapja, és mi itt vagyunk... - A két karja ernyedten lehullt.

- És tizennégy hónapja, hogy a Mordax kutyát ott találtuk a sírnál, és akkor mondtam neked...

- A Mordax, jó kutya, hű kutya, utána ment, nem tudott élni nélküle - szakította félbe Horatius keserűn -, és én élek.

- Nem ezt akartam mondani, uram - igyekezett Bavius másfelé terelni a gondolatait. - Már akkor mondtam, hogy nem szabad csak a halálnak élned, neked más dolgod is van itt, kötelességeid, barátaid, a birtok, Pullia, szóval az élet...

- Igazad van, Bavius - mondta most nyugodtabban a költő. - Igazad van: nem szabad csak a halálnak élnünk, hiszen Epikurosz, az én mesterem mondta, hogy a halálban nincs semmi félelmetes, ne vessük ki a halált, nincsen halál. Ó, milyen könnyű ezt tanítani, s milyen nehéz élni!

- Igaz, uram, nehéz - folytatta most már az ispán, egyre növekvő bizakodással, hogy fel tudja rázni ezt a fásult lelket -, de nem lehet az élet elől a halálhoz menekülni. Nem szabad! Látod: harmincnégy éves vagy, nagyurak barátja, Róma költője! Nincs jogod ehhez az önzéshez.

- Bavius - riadt fel Horatius -, te még sohasem beszéltél így velem.

- De most így kell beszélnem, uram - mondta komolyan a hű szolga -, mert érzem, hogy én vagyok a te egyetlen orvosod. Hát hallgass ide: már akkor mondtam, hogy törődnöd kell a birtokkal. Hiszen tizenöt hónap alatt a szemed világát is kilophattam volna. Koldus lehetnél, ha nem vigyáztam volna arra, ami a tied.

- Köszönöm, Bavius - és a költő megragadta a hű szolga kezét.

- Nem, nem, nem ezt akartam - tiltakozott Bavius. - Azt szeretném, ha leülne velem, elolvashatná a leveleket, és átnézné a számadásokat.

Nem ment könnyen a rábeszélés, nem volt könnyű kizökkenteni a költőt a meddő gyász fásult és zárkózott közömbösségéből, de sikerült. Két nap múlva együtt ült Baviusszal, s aztán napokig dolgoztak a számadásokon, elolvasták a felgyülemlett leveleket, némelyikre válaszoltak is, elkezdődtek az élet apró gondjai, kicsinyes, nevetséges gondok, s mégis ezek a jelentéktelen és vékonyka szálak húzták vissza a költőt a Léthé fekete partjairól.

Így került sor Maecenas levelére is. A nagyúr azzal kezdte levelét, hogy szívesen kiment volna a költőhöz, de jobban szeretné, ha most az egyszer mégis Horatius jönne be a városba. Kedélyesen kezdődött a levél:

Édes Barátom, már-már azon voltam, hogy kimegyek Hozzád, és erőszakkal hozlak be Rómába, de történt valami, ami aztán úgy megriasztott, hogy most megint hosszú ideig hallani se akarok a faluról. Képzeld ezt a hülye Volteius Menát: tudod, hogy szerény viszonyok közt, de kényelmesen és boldogan élt Rómában, megvolt a tisztességes életjáradéka, volt háza, kis kertje, tíz rabszolgája, jó kis felesége, úgy élt, mint hal a vízben, igazi városi ember volt: imádta Rómát, szépségeivel, szórakozásaival, lármájával, tülekedésével, aljasságával, szennyével és bűzével együtt, szinte hozzá volt nőve a városhoz. El sem lehetett volna képzelni Rómát nélküle, úgy hozzá tartozott, akárcsak a Forum. Hát egy

szép napon a milliomos Philippusszal beszélgetett, és ez olyan izgalmasan festette le előtte a falusi élet örömeit, hogy Volteius nyomban eladta mindenét, birtokot vásárolt Philippustól, és kiköltözött falura. Persze Philippusnak könnyű volt: ő akkor ment ki, amikor akart, kint volt két-három napig, aztán visszajött fényes római palotájába. De szegény kis hülye Volteius minden hidat felégetett maga mögött, s kint rekedt a sárban, a parasztok között. Képzeld ezt a finom kis emberkét, aki minden recitáció ott volt, mindig a könyvesboltokat bújta, színházba járt, ismert minden színészt, minden gladiátort, minden cirkuszi lovat és kocsist, képzeld el szegényt a békák és az ökrök között. De ez nem volt elég; nem volt elég, hogy Volteius, a finom városi úr reggeltől estig kapált, ásott, ojtogatott, szőlőt metszett, kérgesre dolgozta a tenyerét, hanem úgy látszik, az istenek is acsarkodtak rá: tolvajok ellopták a birkáit, megdöglöttek a kecskéi, két ökre szántás közben adta ki a párját, s ráadásul a termése még a vetőmagot sem hozta meg. Mikor így földhöz lapította a végzet, éjnek éjszakáján lóra kapott, s azon mocskosan, csapzottan bevágatott Rómába, egyenesen Philippushoz. Sírt, átkozódott, követelődzött, könyörgött, és Philippus előbb kegyetlenül mulatott a jól sikerült tréfán - ő így nevezte ezt a disznóságot -, de aztán megkönyörült rajta, és visszaadta mindenét. Hát, édes Barátom, én okultam az eseten: mindenkit mérjünk a maga mértékével, és ne ültessük az elkényeztetett városi virágot a durva és csípős falusi televénybe. Csak gyere Te Rómába, Te afféle kétlaki ember vagy, Neked nem árt meg a város, de én megpenészedem a falun. Hát csak nem akarod penészesen látni a Te barátodat? Na. Szóval várlak.

De van ennél komolyabb ok is, hogy várlak. Ezt azonban nem bízom a papirosra, nincs is kedvem annyit diktálni - képzeld, reggel óta dolgozom, már a második gyorsírófogyasztom ma. Csak annyit árulhatok el, hogy nagy dolgok vannak készülöben. A két triumvir, Octavianus és Antonius, szakított egymással. Dönteni kell, ki legyen a birodalom ura: a köztársaság védelmezője, Octavianus, vagy pedig az elpuhult és züllött keleti kényúr, Antonius? Háború, édes Barátom. Úgyis olyan rég nem volt már, mi? Csakhogy most élet és hálál forog kockán: ha a démoni Kleopátra kótyagos szerelmese győz, vége a köztársaságnak! Octavianus maga indul Antonius ellen. Irány a görög part: Actium. Már a kísérőit is kiválasztotta az imperator. Agrippa a flotta fővezére, vele vonul ki Messalla tábornok is, az imperator ez évi konzultársa, és vele megyek én. Barátom, nagy események következnek, szemünk láttára fog eldőlni a birodalom sorsa. Csak az a magasságos Jupiter ne adja, hogy a gyalázatos keleti zsarnok győzzön, mert akkor valamennyien rövidebbek leszünk egy fejjel. Eh, én bízom a köztársasági fegyverekben, a Juliusok csillaga nem hagy cserben bennünket! Tépd ki magad a fekete gyászból, reng a föld, egész Róma egyetlen izgalom, látod, én is csupa tűz vagyok, magam is csodálkozom. De most hagyd a halott kislányt porladni az örök aszfodélosz ágyon: a köztársaságról van szó, amely még él, de már mellének szegezték a tört a bitang orgyilkosok. Venus áldjon! Siess, várlak!

Ez a levél fölírta a fásult költőt. Túl a tréfa és a kedélyeskedés hangján, egyetlen szó sikoltott ki belőle élesen, mint rég hallott harci sípok hangja: a köztársaság! Veszélyben a köztársaság! Egyszerre feltorlódott lelkében ifjúságának legszentebb álma: Róma szabadsága. Elviharzott lelke előtt a Bursa Roma forró éjszakája, Kisázsia, Philippi, Cassius, Brutus, a hősi lángolás, a vér, a rettentő bukás! És ökölbe szorult a keze, mikor felidézte emlékében a végzetes csata

diadalmas hőst, Antoniust, akit csak Brutus gyilkosának nevezett. Hát igen: Brutus keze visszanyúlt a philippi sírból, és kemény ököllel lesújt a szabadság gyilkosára.

Itt az ő napja, csak erre várt. Álmatlan éjszakákon sokszor elnézte ágya fölött a csillogó érdemrendeket, és sokszor megvetette magát, hogy ő is beleernyed Octavianus békéjének puha közömbösségébe, a jólétbe, a költészetbe, és szinte megfedkezett róla, hogy a philippi sír még mindig bosszulatlan. De most, most itt az óra!

- Megyek, Bavius - kiáltotta lázas izgalommal -, holnap megyek! És ez a levél három napig itt hevert olvasatlanul!

Aztán elkomorodott. Hogyan is írta Maecenas? Az imperator kíséretét már összeállították. Szóval ő nincs benne. Hohó, ezt nem! Ott akar lenni, igenis, Philippi katonáját nem fogják itthon hagyni! Még egyszer kardot köt, még egyszer odadobja az életét, ha kell, a csaták Fúriáinak, de nem marad itthon!

Mikor egyedül maradt szobájában, késő éjszaka volt már, fölkapta régen árva tollát, és ideges izgalommal verset vetett papírra. A vers Maecenashoz szólt: nem kell az édes nyugalom, a puha semmittevés, mikor a legjobbak indulnak a nagy leszámolásra! Veletek akarok lenni én is, akár száz csatában vérezni újra, hegyeken, tengereken, a világ végén is, fáradságban és szenvedésekben százszor is újra, érted és a köztársaságért!

Igen, ezt a verset magával viszi, s mikor belép, nem szól semmit, csak odaadja barátjának. És Maecenas meg fogja érteni. Meg fogja érteni Philippi katonáját.

Maecenas megértette. Némán kezét nyújtott a költőnek, aztán fölkel és megölelte. Sokáig tartott a szótlán ölelés, s mikor kibontakoztak, Maecenas csak ennyit mondott a költőnek:

- Velem jössz.

Hát hiába volt a politika minden művészete, hiába Maecenas követsége Brundisiumba: a triumvirek közt nem lehetett békét teremteni. Antonius az egyiptomi démon bilincseiben vergődött, a ragyogó tehetségű államférfi, hadvezér és szónok régi erejét és férfiasságát szinte gúzsba kötötte a hódító szépségű, szellemes és eszes egyiptomi asszony, Kleopátra. Antonius, a köztársaság egykori reménysége, Octavianus húgának, Octaviának férje, eltaszította feleségét, puha bársonyok, selymek, aranyak és drágakövek keleti pompájában, szemkápráztató fényben és mámorban szinte öntudatlanul hevert a szerelem legbűbajosabb ókori varázslójának lábainál, mint valamikor Héraklész a gyönyörű Omphalé előtt. Szégyene volt ez az egész nemzetnek, Róma megalázkodása Kelet varázsa előtt, de nemcsak szégyen volt, hanem veszedelem is. Kisázsia, Szíria, Arábia, Perzsia, India, Egyiptom urai és fejedelmei pökhendi módon packáztak a római hatalommal, s a világ urát az a veszedelem fenyegette, hogy egyszerre roppan meg minden eresztéke a birodalomnak.

A Kelet Antoniusé volt, s ameddig a tábornagy nem süllyedt ebbe a szégyenletes szenvedélybe, nem lett volna nagyobb baj, hiszen a triumvirek osztozkodása révén úgyis ő volt a Kelet ura. De mikor az egyiptomi asszony nagyravágyása odáig merészkedett, hogy bosszút akart állni Octavianuson, s meg akarta alázni Rómát, hogy egyetlen úr legyen a birodalomban: Antonius - akkor betelt a pohár. Mindenki tudta, hogy Kleopátra nem fog visszariadni diadal esetén attól, hogy Antoniust eltegye láb alól, s a maga uralma alá vesse a büszke és gyűlölt Rómát. Róma életösztöne föltámadt, és hatalmas lendülettel vetette magát az alattomos egyiptomi kígyóra.

Már hónapok óta szította Kleopátra a gyűlöletet a szerelmes Antonius szívében, apró fogásokkal, aljas diplomáciai mesterkedésekkel egyre jobban elmélyítette a szakadékot a két triumvir között. Antonius megfedkezett Rómáról; már csak Kleopátra álma fűtötte, a világuralom

délibábja csalogatta: lázasan toborzott, fegyverkezett, hajóhadat szervezett Görögország nyugati partján; Ambrakia öblében, ahol hajóhada horgonyzott, lázasan folyt a munka. Ambrakia öblét két egymásba nyúló földnyelv és keskeny tengerszoros zárta, úgyhogy ellenséges hajóhad nem nyomulhatott be az öbölbe, hacsak nem akart elpusztulni a tengerszoros két partján emelt erődök gyilkos tüzeiben. De Octavianus hajóhada azért nem volt tétlen: gyors kis egységeivel szüntelenül nyugtalanította a készülődő ellenséget, egészen a szoros bejáratáig üldözte hajóit, amelyeken bizony még csak gyéren volt legénység. Antonius katonaruhába öltöztetett evezőslegénységét sorakoztatta fel a hajók fedélzetén, s ezzel a csellel sikerült megfélemlítenie ellenfelét. Egyelőre lélegzethez jutott.

Az ambrakiai öböl záró északi földnyelven táborozott Octavianus hadserege, flottája pedig a földnyelv nyugati oldalán, a komaroszi öbölben horgonyzott. Fennsík szeli át a földnyelvet; a fennsík védelmére Octavianus hadserege két erős falat épített, magas őrtornyokkal, amelyekből az egész ambrakiai öblöt, Anaktorion és Actium (Aktion) megerősített városokat s a külső tengerpartot át lehetett tekinteni. Az őrtornyok hamarosan fantasztikus kísérlet tanúi voltak: Octavianus mérnökei frissen olajozott ökörbőrökkel terítették tele a két fal közti fennsíkot, és emelőkkel, csigákkal, hallatlan emberi erőfeszítéssel ezeken akarták átvontatni a hajóhadat a komaroszi öbölből be az ambrakiai védett öbölbe, hogy Antonius flottáját a fészkeben zúzzák össze. A kísérlet természetesen a roppant nehézség miatt nem sikerült.

Az északi földnyelv tehát Octavianus birtokában volt, a délit ellenben, Actiummal együtt, Antonius csapatai tartották erősen. A csatározások szárazon kezdődtek: Marcus Titius és Statilius Taurus, az imperator hadvezérei, megsemmisítették Antonius lovasságát az ambrakiai öböl északi partján. Most jelent meg Agrippa, Octavianus tengernagya, a köztársasági flottával, és pusztá megjelenésével Antoniusnak majdnem egész hajóhadát beszorította az ambrakiai öbölbe. Egyik raja azonban vakmerően megtámadta a reggeli ködben Agrippa gyanútlan kémhajóit, és megszalasztotta az egész osztagot. Azonban éppen a döntő pillanatban megérkezett Agrippa a csatahajókkal, s tönkreverte Antonius előmerészkedett raját.

Szörnyű meglepetés volt Antonius számára, hogy az imperator flottája teljesen harcra készen máris megjelent Actiumnál. A mindig fölényes és máskor oly hidegen mérlegelő hadvezér elvesztette a fejét, és most először történt meg vele életében, hogy erélyes és tervszerű intézkedései hol az egyik, hol a másik ponton mondtak csődöt, de mindig csődöt mondtak. Izgatottságában nem tudta áttekinteni a politikai helyzetet, s ezért, mint a villámcsapás, úgy érte a meghódított népeknek és személyes híveinek tömeges átpártolása az ellenséghez.

Adiatorix galata fejedelem egy éjszaka minden rómaint legyilkoltatott Pontusban, amely eddig Antonius hű tartománya volt; ugyanezt cselekedte Armeniában Artaxész; megszimatolta Antonius közeli bukását Kleón, a híres rablóvezér, aki eddig nagy szolgálatokat tett neki; fellázadt ellene Küdónia és Lappa, Kréta szigetén, és ami a legfájdalmasabb volt: egyre-másra cserbenhagyták legkitűnőbb tisztjei és vezérei, amiben természetesen az imperator pénzének is jelentékeny szerepe volt. Átpártolt Octavianushoz Philadelphus paphlagoniai, Amüntasz galatai király, s velük még a thrák és műsziai csapatok, vezéreikkel együtt; lesújtó hatással volt Antonius seregére Quintus Dellius és Marcus Junius Silanus átpártolásának híre, de magát a kétségbeesett triumvirt is felbőszítette és elkészerítette, hogy Octavianushoz pártolt legjobb tengernagya, Lucius Sempronius Atratinus és a babérkoszorús Gneius Domitius Ahenobarbus, Brutus egykori tengernagya, akit sohasem győztek le, s aki mind a mai napig a köztársaság zászlóját lobogtatta a meghunyászkodott Róma előtt. Most, amikor Antonius menthetlenül belegabalyodott Kleopátra hálójába, az agg Ahenobarbus látta, hogy a régi Róma ügyét csak úgy szolgálhatja, ha Octavianus mellé áll, és a legjobb rómaiakkal vállvetve igyekszik megmenteni a köztársaságot a keleti zsarnokság veszedelmétől. Éjjel csónakba ült, és átvitette

magát az imperator vezérhajójára. Óriási erkölcsi erőt jelentett az ősz tengernagy átpártolása, és a hatást az sem csökkentette, hogy Antonius másnap utána küldte minden ingóságát, minden rabszolgáját, és azt írta neki, hogy bizonyára Sevilla Nais, a szeretője csábította a másik táborba. A tehetetlen és kétségbeesett Antonius kegyetlen gúnyolódása csak fokozta az átpártolt aggastyán népszerűségét Octavianus hajóhadában. Szegény öreg Ahenobarbus, a köztársaság soha meg nem döntött bátyja, az izgalmakba néhány nap múlva belehalt.

Pattanásig feszült a helyzet, mikor Maecenas kíséretével útnak indult Actium felé. Három csatahajó kísérte a pompás gályát, amelyen a nagyúr és kísérete utazott. Augusztus harmincadikán érkeztek a komaroszi öbölbe: félelmetesen csillogtak a rőt esti fényben Octavianus kétszázharminc csatahajójának bronzveretei s az istenek bronzszobrai a hajók merész ívben felkanyarodó orrán. Aznap este korán lefeküdtek. Szűnyoghálót feszítettek szobáik ablakaira, mert ezen a mocsaras vidéken rajokban rohanták meg az embereket a szűnyogok, s másnap reggel frissen ébredtek. Első útjuk az egyik őrtoronyba vezetett.

Fölséges volt a látvány, amely szemük elé tárult. Jobbra a külső tengerből, amelyen mindössze néhány őrhajó cikázott, a tengerszoros két partján Antonius félelmetes erődei s az Apollo-templom márványoszlopai csillogtak a friss reggeli napsütésben. Balra, az ambrakiai öbölben Antonius flottája nyüzsgött: százhetven hatalmas csatahajó, csupa páncélos szörnyeteg, mindegyiknek a fedélzetén bástyatornyok, hadigépek, marcona legionáriusok, legalább húszezer gyalogos és kétezer lövész hemzsegett Antonius hajóin, lázas izgalomban. Az öböl túlsó csücskében Kleopátra aranyos hajóhada horgonyzott, a királynő vezérhajójának bíborvitorlái csattogtak a reggeli szélben. Hátuk mögött a komaroszi öbölben Agrippa flottája horgonyzott, isteni nyugalommal. Dellius ezredes, akit szolgálattételre Maecenas mellé rendeltek, meg is jegyezte:

- A zsarnok nyilván támadásra készül. Ha katonák volnátok, megértenétek ezeket a furcsa hajómozdulatokat, ezt a látszólag céltalan, lázas nyüzsgést. Látjátok, ott, Anaktorionnál csoportosulnak a nagy hajóegységek, hármas rendekbe sorakoznak, kifutásra készen. Hé, százados! - szólt hátra a segédtsíztjének.

- Parancs, ezredes! - ugrott oda a fiatal tiszt.

- Ezt a helyzetjelentést azonnal Agrippának - és néhány hevenyészett sort vetett egy viasz-táblára, összehajtotta a két felét, összekötötte, és átadta a századosnak. A tiszt, mint a szélvész, rohant le a lépcsőkön.

Ebben a pillanatban valami mozgolódás támadt odalent.

- Gyertek velem - szólalt meg Dellius -, ez érdekes lesz.

Odalent, Silanus ezredes sátra előtt, nagy csoportosulás volt: széles embergyűrű vett körül egy toprongyos halászt. A szakállas, cserzett bőrű vénember reszketett a sok katona közt, tétován pislogott ide-oda. Rövid néhány kérdés után kisült, hogy kémet fogtak, de bizony hiába faggatták, egyetlen szót nem tudtak kivenni belőle. Silanus odaszólt az egyik sorhajókapitánynak:

- Arsa, vedd munkába.

Meglepetten néztek oda, a név nagyon ismerős volt. Egyszerre Murena hangosan felkiáltott:

- Nini, nem te vagy Terentius Arsa? Hol is találkoztam már veled?

- Forum Appiiban, uram - felelte a kapitány. - És hálásan köszönöm, hogy beváltottad az ígéretedet.

Murena ugyan már nem emlékezett rá, hogy valamit ígért volna a kapitánynak, de bezsebelte a hálát. Elfelejtette, hogy mindjárt a brundisiumi utazás után szólt Agrippának, adjon jó helyet a derék embernek mozgósítás esetén, a hajóhadban, így lett sorhajókapitány Terentius Arsa, a mocsári tengerész.

De bizony hiába vette munkába az öreg halászt a kapitány, a kemény pofonok is eredménytelenül csattantak, és Octavianus vezérei csak akkor jutottak értékes hírekhez, mikor saját kémeik visszaérkeztek Antonius táborából. Maecenasék még ott álltak Silanus ezredes sátra előtt, mikor izgatottan jelentette az egyik parancsőrtsízt, hogy Orosius százados, a hadsereg legügyesebb kémje, szerencsésen visszaérkezett négynapos útjáról. Csuromvizesen állt a kapitány Silanus elé, és lihegve mondta el, hogy Actiumból az éjszaka leple alatt úszva menekült, mikor észrevette, hogy kezdenek gyanakodni rá. Egyiptomi ruhában volt a százados, jól beszélt az egyiptomiak nyelvét is, öt évig szolgált Antonius seregében, de végre is gyanússá vált.

- Szó sincs róla - lihegte -, istenkísértés volt nekivágni a kétezer láb széles tengerszorosnak, így ruhástul, de mit tehettem volna egyebet? Úgyis agyonverték volna, hát gondoltam: gyerünk. Sikerült. Ezredes, jelentem, hogy Antonius hajóhada holnap reggel megkezdí az általános támadást.

- Na, mit mondtam? - vágott a szavába Dellius. - Siess a tengeragyhoz.

Orosius éppen csak átöltözött, és máris rohant. Mikor a társaság este vacsorához ült, megjött a hír, hogy Agrippa a derék századost a tengerészeti aranykoszorúval tüntette ki.

Az este és az éjszaka folyamán csöndes munka folyt Agrippa flottáján is, úgyhogy reggelre harcra készen állt a hajóhad Komarosz öblében, s várta az ellenséges támadást, hogy kifusson a kikötőből. Agrippa az ellenség mozdulataitól tette függővé a maga taktikáját. Mikor az őrtoronyból maga is megnézte Antonius roppant csatahajóit, csöndesen elmosolyodott: tudta, hogy fölényben van ellenfele felett, mert a maga könnyű hajóival sokkal fürgébben tud majd mozogni, mint Antonius a maga óriási páncélos szörnyetegeivel. Nyugodtan várta a reggelt.

Maecenasnak nem volt jó éjszakája. Valamennyiük idegei táncoltak az izgalomtól, minden kis neszre felriadtak; azt hitték, hogy a támadás már az éjszaka elkezdődik. Csakhogy Orosius értesülései hitelesek voltak. A reggeli hideg fürdő felfrissítette őket, szinte fürgén siettek fel a toronyba, hogy tanúi legyenek a sorsdöntő csatának. Nem sokáig kellett várakozniok.

Kristálytishta volt a reggel, a tenger sima, mint a tükör, a kilátás remek. Izgatottan álltak meg a mellvédnél. Az ellenséges hajók fedélzetén szokatlanul élénk volt a mozgás, tiszták futkostak ide-oda, vezényszavak pattogtak, és mintha láthatatlan karmester intett volna, egyszerre ötszáz kürt harsant, ezer meg ezer evező csapott a vízre, és Antonius hajóóriásai megindultak. Octavianus flottájának három kis kémhajója ott leselkedett Actium magasságában: a kúrtharsozásra hirtelen megfordultak, és nyílsebesen elsiklottak a komaroszi öböl felé.

- Milyen remek! - kiáltott fel Murena. - Nézzétek csak: három rajban fut ki a flotta. Nini, a vezérhajó parancsnoki hídján maga Antonius, ráismerek a lobogó fekete hajáról.

- Olyan, mint Mars maga - szólalt meg Maecenas. - Milyen kár, hogy züllött kalandor lett belőle!

- Agrippa ronggyá veri - mondta Murena keményen.

- Nono - hitetlenkedett Horatius -, nem tudok semmit. Nézd ezeket a roppant hajókat: huszon-négy sor evező mind a két oldalon, a vezérhajón negyven sor. Tudod, mennyi ember lehet ezeken a páncélos óriásokon? Legalább kétezer-négyszáz evezős, kétszáznegyven matróz, ezerhatszáz gyalogos. Rettenetes.

- Éppen ez lesz a baja - ellenkezett Maecenas. - Ezek a szörnyetegek nem tudnak majd mozogni. A mi hajóink kisebbek, de fürgébbek. Azt hiszem, ez előny. Igaz, Dellius?

- Feltétlenül, kegyelmes uram - felelte az ezredes. - De meg kell adni, hogy a felvonulás remek. Félkörben állnak fel hajóik az öböl bejárata előtt, szorosan zárkóznak, az evezőket behúzzák, megállnak. Várják a mi mozdulatainkat.

- Antonius van a jobbszárnynon, ugye? - kérdezte Horatius.

- Igen - adta meg a felvilágosítást Dellius. - Középütt Marcus Octavianus, a balszárnynon Caius Sosius parancsnokol. Kitűnő tengerésztisztek, de azt hiszem: hiányozni fog Antoniusnak Ahenobarbus meg Atratinus.

- Ó - álmélkodott el Maecenas -, oda nézzetek!

- Kleopátra most vonul ki a szorosból - magyarázta Dellius. - Az az aranyos páncélú, bíborvitorlás hajó az ő vezérhajója. Utána az egyiptomi flotta, hatvan hajó, nem tréfadolog.

- Most az ő flottája is megáll Antoniusék mögött, a védett öbölben - jegyezte meg Horatius. - Mondhatom, undorító. Látjátok a királynőt? Ott ül aranytrónuson a bástyatornyon, süppedő szőnyegek felhőiben, arannyal szőtt bíborfátyolban, fején kék zománcos aranykígyó, körülötte fátyolruhás lányok, eunuchok, az egyik pávatoll legyezőt tart a feje fölé. Hatalmas bronzedényben illatos füstölők égneek, s ide hallatszik a láthatatlan zenekar muzsikája, így megy tengeri csatába? Pfuj!

- Szerelmi légyott hadihajón - nevetett Murena. - Hát csak elbírunk ezzel a Círcével, mi?

- Még ilyen hajókat nem is láttam - szólt közbe Maecenas. - Kéjlok ezek, nem hadihajók.

- De Antonius hajói, uram! - vetette közbe Dellius. - Mindegyiken páncél mellvéd, hatalmas bástyatorony, tetején catapulták, ballisták, onagerek, csupa veszedelmes hadigép. Ha ezek megindítják a lövöldözést, ha egyáltalán idejük és módjuk lesz rá, nem tudom, mi fog történni.

- Ne féltsd te Agrippát - jegyezte meg Maecenas.

- Ez az egyiptomi rendszer - folytatta félénken és szakszerűen Dellius. - Még nem volt hozzá szerencsénk. Csak vezéreink el ne veszítsék a fejüket.

- Amennyiben Kleopátra ott marad, ahol van, nem félek semmitől - vágta el a vitát Murena. - Ha itt volna köztünk, Herculesre, nem állnék jól magamért!

- Ugyan, Murena - korholta Horatius. - Nem szégyelled magad? Hát a dalmáciai rabszolgalány?

- Ez is olyanféle - nevetett Murena. - Hej, ha elfoghatnánk, Polluxra, megvenném!

Ebben a pillanatban felharsant a kürtszó a komaroszi öböl felől, s Agrippa kétszázharminc hajója, mint a nyílvevő, úgy repült ki a nyílt tengerre, elől Marcus Lucius raja, utána Lucius Arruntius, végül maga a tengernagy; vezérhajójának vörös lobogója büszkén lengett a könnyű szélben.

- Látjátok a jobbszárnynon, Lurius vezérhajóján, ott a parancsnoki híd mellett az imperatort? - mutatott előre Dellius.

- Csakugyan - állapította meg Maecenas.
- És mellette, ha jól látom, Straton áll, a peloponnészoszi legio egykori ezredese Brutus hadseregében - súgta oda Horatius Murenának.
- Straton, akinek a kardjával Brutus megölte magát? - kérdezte Murena.
- Az - felelte halkán Horatius.
- Hát az ott a derékhadban, Arruntius mellett, kicsoda? - kérdezte Maecenas. - Olyan ismerős.
- Szép volna, uram, ha nem ismernéd meg Messalla tábornokot - felelte Dellius.
- Messalla, Straton - mondta Horatius, mintha magában beszélne -, Brutus szelleme jár a vizek felett.

Most Agrippa flottája megállt, ugyancsak félkörben, mintegy négyezer lábnyi távolságban az ellenségtől. Maecenas tógája zsebébe nyúlt, és kivette elefántcsont zsebóráját, beleillesztette a mutatópálcikát, tenyerére fektette a kis kerek lapot, és kitarította a napra. Az óra tizenegyet mutatott. Elég sokáig tartott a felvonulás.

Ebben a pillanatban Agrippa négy gyorsjáratú csatahajója kivált a félkörből, és nyílsebesen nekirohant Sosius egyik nehéz hajóóriásának. A négy kis hajó gépei működni kezdtek, és rettenetes dárda- és közáport zúdítottak az ellenséges hajóra. Hatalmas sziklatömböket lódítottak a lövőgépek, a nyílszórók pedig kóccal és szurokkal körülsavart lángoló nyilakat röptettek Sosius vezérhajójának bástyájára. Sosius gépei is dolgozni kezdtek, de Lurius gyors hajói olyan fürgén mozogtak, hogy alig esett rajtuk találat. Az első négy után Lurius újabb egységeket küldött harcba, úgyhogy Antonius balszárnyának zárt rendje hamarosan felbomlott.

Hirtelen kemény vezényszó pattant Lurius első gyorshajóján, aztán a másikon, harmadikon, negyediken, s a négy kis páncélos egyszerre nekiiramodott Sosius egyik óriásának. Szemet kápráztató ütemben dolgoztak az evezők, s a hajók röptek neki egyenesen Sosius óriáshajójának.

- Micsoda vakmerőség! - hüledezett Murena.
- Valóságos öngyilkosság - jegyezte meg Maecenas.
- Hősiesség - szólt közbe Dellius -, de nem szükséges ilyen nagy szavakat használnunk: igen egyszerű hadmozdulat, mindjárt meglátjátok.

Mikor a négy gyorshajó körülbelül százlábnyira volt az ellenséges csatahajóktól, egyetlen vezényszóra mind a négy behúzta minden evezőjét, a kormányos irtózatosszerű erőfeszítéssel hatalmasat rántott a kormánykeréken, s a négy hajó, kettő jobbról, kettő balról, szörnyű sebességgel belerohant a páncélos csatahajó kinyújtott evezőibe. Borzalmas recsegés-ropogás hallatszott, a csatahajó evezői szilánkokká törtek, csak csonka rúdjuk töve kandikált ki az evezőablakokon. A hatalmas hajó meg volt bénítva. A négy kis páncélos roppant iramban visszaevezett Lurius vonalába.

Három-négy támadás következett így egymás után, de már Sosius is észbe kapott, és behúzatta az evezőket a többi hajókon. Most ő támadott, egyszerre megfordultak a menekülő imperatori hajók, körülfogták Sosius egységeit, és rettentő pusztítást vittek végbe a nehezen mozgó csatahajókon.

Ugyanez a taktika megismétlődött Agrippa frontján is, teljes sikerrel.

Most Arruntius vezérhajóján harsantak meg a kürtök, és a középhad kezdett támadni. Antonius flottája meglehetősen tépett volt már, balszárnyán hatalmas rés tátongott, de azért keményen

tartotta magát. Antonius és vezérkara emberfeletti munkát végzett ebben a zűrzavarban, és ezzel a roppant erőfeszítéssel sikerült elérniük, hogy egyetlen hajó sem adta meg magát, egyetlen parancsnok sem menekült: az egész flotta szívósan kitartott, ha zárt rendje fel is bomlott már. Agrippára még kemény munka várt; nyugodtan állt a vezérhajó parancsnoki hídján, és feszült figyelemmel kísérte Arruntius támadásának sorsát. Arruntius vad erővel támadott, két óra alatt négy nagy csatahajót süllyesztett el, maga csak három kis páncélost veszített. Lurius erélyesen támogatta a középhadat, megsemmisítette a tört evezős csatahajókat, melléjük vezényelte a maga nagyobb egységeit, csáklákat dobott az ellenséges óriásokra, hozzájuk simult, s legiói ellenállhatatlan rohammal söpörték a tengerbe az ellenséges legénységet. Kemény harc volt; egy pillanatra sem lankadt a támadás lendülete s a védelem szívóssága.

A tomboló csatazaj és a gépek félelmetes dübörgése közben egyszerre csak Murena izgatottan megfogta Maecenas karját.

- Oda nézz - és Kleopátra hajójára mutatott -, a királynő flottája megmozdult.

Mind izgatottan pillantottak az öböl mélye felé. Csakugyan, Kleopátra hajóján kifeszítették a vitorlákat, felröppent az árbocra a bíborszínű tengernagy lobogó, s a vezérhajó hatalmas iramban megindult déli irányban, nyomában a többi ötvenkilenc egyiptomi hajó.

- Ezek be akarják keríteni a mi jobbszárnyunkat! - kiáltott fel Dellius. - Lurius, vigyázz! - harsogta torkaszakadtából, mintha ebben az őrijítő tombolásban valaki is meghallhatta volna a hangját.

Luriust nem kellett figyelmeztetni: résen volt. Gyorshajói veszett iramban nekieredtek, hogy elvágják a királynő útját, és megakadályozzák az átkaroló mozdulatot. De csak egy részük ért oda idejében, ezt is könnyűszerrel elsöpörte a hatvan nehéz egyiptomi hajó rohama.

- Rettenetes - suttogta Horatius -, jobbszárnyunk két tűz közé kerül!

- Hohó - csattant fel Murena -, ember ám a talpán ez a Lurius! Nézzétek, most maga indul nehéz csatahajóival Kleopátra elé, hogy útját vágja. De mi ez? Octavianus előremutat, aztán összecsapja a kezét...

- Mi történt? - kérdezte izgatottan Maecenas.

- A csata eldőlt - felelte Dellius rejtélyesen, és a kezeit dörzsölte. - Kleopátra menekül.

- Csakugyan - állapította meg Murena -, egyenesen délnek futnak a hajók. Eszük ágában sincsen csatázni.

- Ez a démoni asszony a világ legjobb diplomatája - jegyezte meg Maecenas mosolyogva.

- Hogyhogy? - kíváncsiskodott Horatius.

- Ez a menekülés mindent megmagyaráz - folytatta Maecenas.

- A csata sorsa ebben a pillanatban bizonytalan. Mind a két fél győzhet. Az alexandriai bestia úgy gondolkodott, hogy ha Antonius győz, könnyű lesz ezt a menekülést valami félreértéssel megmagyarázni, hiszen tudta, hogy Antonius akár az ujjá köré csavarhatja; ha Octavianus győz, akkor hivatkozhatik arra, hogy menekülésének köszönheti a győzelmet. Igaz?

- Démoni ötlet - mondta rá Horatius -, csakhogy ezzel földadta a világuralom ábrándját. És ez nekünk a győzelmet jelenti.

- Nekünk vagy neki - jegyezte meg mosolyogva Murena. - Caesar után Antonius, Antonius után Octavianus. Így gondolja ez az egyiptomi áspiskígyó. Semmi se lehetetlen a nap alatt.

- Murena, ez lehetetlen - jegyezte meg Maecenas komolyan.

Ezalatt Kleopátra ernyedten hevert a bástyatorony selyemkerevetén, a füstölők illatában, a keleti muzsika felhőiben. Rejtelmes mosoly fénylett szája szögletében. Szemében égő vágyakozás villant: a janiculusi kertre gondolt, a fejedelmi villára, amelyben élete két mámoros esztendejét élte végig Julius Caesarral. A villát pedig Octavianus örökölte.

De egyszerre elborult az arca, felugrott, vörös düh torzult arcán, és a kereveten heverő korbáccsal véres csíkot hasított a mellette álló rabszolga hátán; a pávatoll legyező földre hullt a szerencsétlen eunuch kezéből.

- Örült! örült! - sziszegte tehetetlen dühében. - Gazember! Kapitány! Kapitány! - rikácsolta.

A kapitány már feszes vigyázzban állt előtte.

- Kétszerezd meg az iramot, kapitány! - parancsolta. - Minden ember három helyett dolgozzon az evezőknél! És ha beledöglenek is!

- Nézzétek - mutatott Dellius izgatottan Antonius vezérhajójára -, a triumvir észrevette a királynő menekülését..., most két kísérőjével leereszkedik a kötélhágcsón a mellette veszteglő kis gyorshajóra, és neki a tengernek! Antonius is menekül!

- Többet ér neki a nő, mint a hatalom - mondja csöndesen Maecenas.

- Csakhogy elfelejti - vág közbe Murena -, hogy hatalom nélkül ő sem kell a nőnek. Férfit talál Kleopátra eleget, de császára csak egy volt: Antonius. Volt, nincs.

- És ez a szibarita győzte le Brutust! - mondta halkan és keserűn Horatius.

Agrippa tíz gyorshajót küldött a menekülők üldözésére, de csakhamar mind a tíz visszatért; Antonius már Kleopátra hajójának fedélzetén volt, és az egyiptomi hajók vitorláival és evezővel oly szédületes gyorsasággal repültek, hogy lehetetlen volt őket utolérni. A csatában álló hajóhad egységei ugyanis leszerelték vitorláikat, hogy ne akadályozzák a hajókat a gyors mozgásban.

Agrippa azonban gondoskodott róla, hogy a szerelmespár menekülését minden hajó minden katonája megtudja. Mint a futótűz, úgy terjedt el a hír, és megtízszerezte az imperator flottájának harci tűzét. Antonius hajóhadában titkolták a szégyenletes futást, de azok a vezéreik, akik megtudták, tengerbe döntötték a bástyatornyokat, hogy könnyítsenek hajóik nehézségén, és teljes erővel menekültek. A többi azonban keményen ellenállt. Rendszeres csatáról alig volt már szó: külön kis ütközetek folytak, Antonius szétszóródott hajóhadának egységei itt is, ott is, vadul küzdöttek Agrippa rendben álló flottájával. És még mindig nem dőlt el a csata sorsa.

Ekkor Agrippa az utolsó eszközhöz nyúlt. Tíz hajót a komaroszi öbölbe küldött, ahol meg-rakodtak kóccal, szurokkal, gyújtónyilakkal, izzó faszénnel, és a rakományukat hamarosan szétosztották a harcoló hajók közt. Nem telt bele egy óra, Antonius megmaradt hajói mind lángban álltak. Borzalmas látvány volt az égő hajóhad, idegeket tépett az irtózatoss recsegés, a pattogó és röpködő tüzeső, az égő és vízbe fúló emberek irtózatoss jajveszékelése.

- Szörnyű - mondta Horatius, és magában hozzátette: - Brutus, most már nyugodtan aludhatsz.

- Győztünk! - kiáltotta harsányan Dellius, és már rohant is.

Maecenas megnézte az óráját: délután négy óra volt.

Este Agrippa hajóján vacsoráztak; ott volt az egész vezérkar, tengernagyok, tábornokok, törzstisztek, csak Octavianus hiányzott: a csata izgalmait annyira megviselték, hogy lefeküdt. A csata igazán izgalmas részleteit itt tudták meg a tisztektől, itt tudták meg azt is, hogy az imperator seregének vesztesége ötezer ember, Antonius ellenben tizenkétezer halottat és

hatezer sebesültet vesztett, egész megmaradt serege fogságba került, hajói egy része elsüllyedt vagy elégett, s a győztesek még így is majdnem háromszáz hajót zsákmányoltak. Ez a felszeletlen tartalék hajóhad volt, bent horgonyzott az ambrakiai öbölben, s most már kardcsapás nélkül jutott az imperator birtokába.

Szeptember másodikán, az actiumi csata diadalmas estéjén Octavianus a világ ura lett.

Horatius a csata után visszavonult szobájába, s ott volt egészen a vacsora idejéig. Minden idege megfeszült a szörnyű izgalomban: hát megérte ezt a napot, a köztársaság diadalát a zsarnokságon, az édes bosszút Brutusért és Philippiért! Kétkedő lelke azért mégsem tudott megnyugodni: mi lesz most? Octavianus a világ ura, és vajon első mozdulatával nem a koronáért fog-e nyúlni? Nem, nem - hessegette el magától a gyötrő gondolatot -, nem lehet, az istenek nem hagyhatják Rómát a zsarnokok karjaiba hullani! Irtózatossága versben robbant ki: ez volt az első vers, amit a kis Cinara halála óta írt. Úgy érezte, felszabadult a halál lidércnyomása alól: a diadal, a köztársaság újjászületése megint az életet harsogta fülébe, és szívében meleg emlékké simult a szépség és jószág édes leányának fájdalmas és lázító elmúlása.

Már mosolygott is, mikor a vezérhajóra ért; a zajos társaság forgataga hamar magával ragadta, s az ujjongó zene forró ritmusa felpezsdítette a véré.

A kivilágított fedélzetről szétnézett az alkonyatba borult tengeren: egy-egy cirkáló őrhajó bronzorra kísértetiesen vöröslött a fáklyák fényében, s messzi a két földnyelv partjain tábortüzek lobogtak, mint mámoros fénybogarak.

Hamarosan azt is elfelejtette, mennyire fáj a szeme; nem lett volna szabad olyan sokáig néznie a borzalmas tűzvészt, s most is inkább le kellett volna feküdnie, s bekennie a szemét a fekete collyriummal. Eszébe jutott a brundisiumi út s a kis Cinara aggódó figyelmeztetése: ó, mindig minden csak rá emlékezteti! Oly megnyugtató érzés volt, hogy már most mindig együtt maradnak, így, tisztán, ebben a földöntúli szerelemben.

Csípte a szemét a fáklyák füstje, de nem tudott hazamenni, itt kellett maradnia a győzelmi lakomán, hisz ez az ő győzelme volt! És mikor legharsogóbb volt a jókedv, felállt, és engedelmet kért, hogy ma írt győzelmi dalát felolvashassa. Zúgó éljenzés, aztán feszült csend volt rá a felelet. Maecenas kipirult arccal nézett drága barátja felé, és magában boldog megkönnyebbüléssel mondta: gyógyul a seb.

Elhallgatott a zene, és Horatius mindig fátyolos hangja most ércesen felcsendült:

*Mikor lesz az, hogy ünnepekre szánt borod,
éltetve győztes Caesarunk
mint Juppiternek tetszik, nagy tetőd alatt,
boldog Maecenas, kortyolom,
míg szól a dór lant és a phryg síp s egybefont
hangjuk kíséri énekünk?
Mint múltkor, míg a neptunusi hadvezér
égő hajóival futott...*

.....
*Az ellenség földön, vizen legyőzve már,
bíbor helyett gyászt öltözött*
.....

Csak eddig jutott: olyan elemi erővel harsant fel a taps és ujjongás, hogy hosszú ideig nem tudta folytatni. A költő arca kipirult a tomboló ünneplésben, hangja szokatlanul, szinte lázasan csengett, és már szárnyalt, mikor a befejezéshez ért:

*Nagyobbat adj élénk, fiú, nagyobb kupát,
és chiosit vagy lesbosit*

.....
tölts serlegünkbe Caecubust!
Mily jó: a Caesarért való sok rettegést
édes Vidító oldja fel!

Gyönyörű este volt, régi tüzek égtek az arcokon, régi lángok lobogtak a lelkekben, s az egész napos csatában elcsigázott harcosoknak eszükbe sem jutott, hogy ebből a mámorból álomba feledkezzenek.

- Köszönöm, édes barátom - szorította meg Maecenas a költő kezét -, a magam, s merem mondani: az imperator nevében is. Mihelyt visszatérünk Rómába, bemutatlak Octavianusnak: személyesen kell átadnod neki ezt a verset. Nem is tudom, mért nem vittelek el hozzá már eddig is. Hiába, ez az én átkozott lustaságom.

- Barátom - mondta Horatius megindultan -, ha neked tetszik a vers, akkor én minden jutalmat megkaptam érte.

- Nem akarsz Octavianusszal megismerkedni? - kérdezte Maecenas halkan.

- Dehogynem - kapott észbe Horatius -, hiszen meg sem érdemlem ezt a kitüntetést.

- Már rég megérdemelted - tiltakozott Maecenas -, az imperator már rég érdeklődik irántad. De láthatod, hogy eddig más dolga volt: el kellett intéznie ilyen apró-cseprő ügyeket, mint ez a mai csata is. Most aztán lesz ideje. Most jobb világ következik.

- Adják az istenek! - sóhajtott fel Horatius, és zsebkendőjét égő szemére szorította.

- Fáj a szemed? - fordult hozzá a bal oldalán ülő Dellius.

- Állandó szemgyulladásom van; krónikus szemhurut, mondják az orvosok, de nem tudnak rajta segíteni - felelte Horatius.

- Van itt egy orvos, a birodalom leghíresebb szemorvosa - mondta rá Dellius. - Egy hónapja itt lakik már Actiumban. Octavianus vette Philadelphus paphlagoniai királytól, aki valamelyik hadjáratában zsákmányolta. Szegény professzor - mert a Kósz szigeti orvosegyetem tanára volt - valahol Kisázsiaiban gyógyította éppen az egyik fejedelem makacs szembaját; a fejedelmet egész törzsével együtt legyőzte és fogságba hurcolta Philadelphus, s így esett fogságba a professzor is a lányával együtt. Te - súgta bizalmasan Horatius fülébe -, olyan gyönyörű az a lány, hogy Kleopátra elbújhat mellette. De hideg, mint a márvány, nem áll szóba senkivel, hiába környékezték meg számtalanszor itt a tiszt urak, jó magam is - és kedélyesen nevetett.

- Elmennék hozzá - mondta Horatius meggyőződés nélkül -, bár nem nagyon bízom az orvosok tudományában - és megint a kis Cinara halálára kellett gondolnia.

- Holnap elmehetsz, és ebben az orvosban megbízhatsz, ez igazi tudós - biztatta Dellius. - A Kokkinon utcában lakik, jobboldalt a második ház.

Horatius nem is gondolt rá komolyan, hogy elmegy a tanárhoz. Annyi orvos vizsgálta már, egyik sem tudott segíteni rajta. Minek? Ez a collyrium még a legjobb, ez legalább egy időre enyhíti a gyulladást. De aztán mégis meggondolta a dolgot: csak egy hét múlva utaznak vissza, Maecenas naphosszat tárgyal, Murenát beosztották a polgári kormánybiztossághoz, mit csináljon ő egész nap ebben az isten háta mögötti piszkos görög fészekben? Actiumban még valamirevaló kocsma sem volt.

Úgy határozott, hogy kezeltetni fogja a szemét: ezzel valahogy mégiscsak eltelik majd az idő.

Korán délután ott volt már az orvosnál. Amint belépett az ajtón, szegényes várószobában találta magát; a szoba üres volt. Horatius köhögött egyet-kettőt, hogy valakivel észrevétesse magát, de bizony nem jött senki. „Itt persze nincsenek szolgák - állapította meg -, hát várok” - és leült az egyik rozoga székre. Negyedóra múlva egyszerre nyílt a belső szoba ajtaja, és magas termetű fiatal lány lépett ki rajta. Amint meglátta az idegent, megriadt, de hamarosan összeszedte magát.

- Uram - szólalt meg lány, dallamos hangon, Horatius még nem hallott ilyen hangot, egyszerre fejébe szökkent a vér -, édesapámat keresed?

- Pausziasz orvostanárt keresem - felelte a költő elfogultan -, nem tudom, édesapád-e.

- Igen - felelte a lány -, én Pausziasz leánya vagyok. Lyde a nevem. Édesapám mindjárt itthon lesz. Megvárod?

- Megvárom, hiszen azért jöttem, hogy orvosi tanácsát kérjem - mondta Horatius.

- Nem vagy idevaló, uram, nem ismerlek - folytatta a lány.

- Te sem - vágott a szavába a költő.

- Honnan tudod? - kérdezte a lány kissé idegenül.

- Dellius ezredestől - és a lány halványan elpirult. - Mindent tudok rólatok. Sajnálak benneteket.

- Ne sajnálj - tiltakozott a lány. - Csak a testem rabszolga, a lelkem szabad. A szabadság a lélekben lakik.

- Honnan tudsz ilyeneket, te lány? - csodálkozott rá Horatius. - Lányok nem szoktak így beszélni.

- Ezt Zénóntól tudom - mondta rá a lány. - De megtaláltam más filozófusnál is. Ebben, úgy látom, a bölcsök egyetértenek. Epikurosz is vallja ezt a tételt: a bölcs embert semmi sem zökkentheti ki nyugalmából. A bölcs ember szabad. A filozófia szárnyakat ad a léleknek.

- Ezt hol olvastad? - kérdezte Horatius élénken.

- Ezt véletlenül sehol - felelte szerényen a lány. - Ez csak úgy született bennem - és elpirult.

Horatius csak most nézte meg igazán a lányt, csak most fedezte fel: milyen csodálatosan szép. Fekete haja baloldalt elválasztva omlott le telt nyakára, nyílt homloka alatt két tüzes szem égett, táncolt, cikázott, szikrázott szüntelen, hosszúkás arcán enyhe pirosság színezte a tejfehér bársonyos bőrt, és kemény kis álla fölött vörösen lángolt ajkának bíbora. Horatius ereiben hirtelen vadul zuhogni kezdett a vér. Venus, minden szépségek istennője - sikoltott fel benne a költő -, micsoda száj! Mosoly az a kis lidércfény, vagy a gúny tüzes nyila? Vagy a filozófus hideg fölénye? Két ugrásra kész párduc, vagy két fémesen villanó kard acélja? Saisi fátyol takarja ennek a lazító szájnak minden titkát. Letépni a fátyolt, letépni s belenézni vakmerőn a Szphinx titokzatos arcába, mert úgy érzi: megőrjíti ez a titok.

Egyszerre meghallotta a fullasztó csendet, amely közéjük terpeszkedett. Most eszmélt csak rá, hogy nem felelt a lánynak.

- Furcsa lány vagy, Lyde... - Most a nevéen szólította, és reszketett a hangja.

És a rejtelmes lidércfény most nagyot villámlott a lány szája szögletében.

- Mért volnék furcsa? - kérdezte a lány rejtett kis mosollyal. - Igaz, elég furcsa, hogy egy lány gondolkodik. Te bizonyára más lányokhoz vagy szokva. A nőnek súlyos teher lehet az ész és a gondolat - tette hozzá -, túlon túl elég baja van a testével is.

- Érdekes lány vagy te - mondta Horatius szinte öntudatlanul.

- Nincs bennem semmi furcsa, semmi érdekes - ellenkezett a lány. - Inkább azt mondhatnám, hogy te vagy furcsa. Nevemen szólítasz, bírálatot mondasz rólam, és közben nem tartod érdemesnek bemutatkozni. Figyelmeztetlek, hogy csak véletlenül vagyok rabszolga: én Pausziasz tanár lánya vagyok!

- De Lyde - hebegte Horatius -, igazán nem akartalak megsérteni.

- De valóban megsértettél - csattant a lány hangja.

- Bocsáss meg, nem akartam - mentegetődzött a költő. - Tudom, hogy mindössze két hónapja viseled ezt a sorsot, és bizonyos vagyok benne, hogy nem sokáig fogod viselni. Továbbá nem vagyok olyan ostoba, hogy a rabszolgát állatnak nézzem. Elvégre én is tanultam filozófiát.

- Hol? - kérdezte a lány élénk érdeklődéssel.

- Athénben, Phaidrosznál - felelte Horatius.

- Szóval Epikurosz tanítványa vagy - állapította meg Lyde. - Szeretem Epikurosz.

- Quintus Horatius Flaccus a nevem - mutatkozott be végre a költő. - Maecenasszal jöttem ide, vele néztem végig a tengeri csatát. Hallottad hírét Maecenasnak?

- Maecenas? - tűnődött a lány. - Nem hallottam. De a te nevedet jól ismerem. Várj csak.

És hirtelen kisuhant a szobából.

Horatius most látta az alakját. Karcsú, magas lány volt, két válla finoman ívelt, szoborszerű keblén megfeszült a földig érő sárga ruha, ringó és ritmikus volt a járása, csupa muzsika minden mozdulata - gondolta magában Horatius, s az előbb, mikor szemben ült vele, észrevette lábainak remek vonalait, bokáinak merész ívelését. Igen, most jut eszébe, mikor beszélt, hosszúkás, vékony ujjai mindig idegesen remegtek; egyáltalán az egész lány olyan volt, mintha minden porcikája külön élne, remegne, hullámszerű, mintha valami belső tűz feszítené, mintha örökös szikrák pattognának minden pórusából. És egyszerre, valahonnan mélyről, nem tudta, honnan, felszikkasztott benne egy szó, s mint a vércsepp, buggyant ki száján a szoba fülledt csendjében: Gránátalmavirág!

Csak ekkor vette észre, hogy a lány már megint ott áll előtte, mikor meglátta kezében a könyvtekercset.

- A verseid - mondta Lyde ragyogó arccal, és kicsavarta a tekercset. - Athénben vettem, az öreg Agraosz könyvesboltjában. Én minden verseskönyvet megveszek. Mert azt tartom, hogy a költészet is filozófia, a szív filozófiája.

- Agraosznál vetted? - kérdezte Horatius, aki alig hallotta a lány utolsó szavait. - Él még az öreg?

- Te is ismerted? - kérdezte Lyde. - Bizony nem tudom; két éve már, hogy a boltjában jártam, mikor apámmal Kisázsia útjára utaztunk. Akkor még szabad emberek voltunk, testileg is.

- Hát jártál Athénben, a világosság városában? - lelkesedett Horatius. - Ó, ha még egyszer eljuthatnék oda!

- Aki egyszer Athénben élt, lélekben mindig ott marad.

- Igazad van, Lyde - mondta a költő halkán. - Athén már nem is város: Athén a görög lélek.

- Ezt szépen mondtad, Horatius - bólintott a lány. - Erről rád ismerek. Mert, látod, te csak most ismertél meg engem, de én már régen ismerlek. Már két éve.

- Nem is tudod, Lyde, milyen hálás vagyok neked. Majd ha egyszer megengeded, elmondom neked az én szomorú életem történetét, és akkor meg fogod érteni, amit most mondok neked: én az édesapádhoz jöttem a szememet gyógyítani, és közben te meggyógyítottad a lelkemet.

Pausziasz későn jött haza, Horatius már el is felejtette, hogy nem Lydéhez jött, hanem az orvoshoz. Mikor kettesben maradtak a rendelőben a professzorral, szinte gondolkoznia kellett, hogy mit is mondjon neki.

Alapos volt a vizsgálat, Horatius mindjárt látta, hogy Pausziasz más, mint az eddigiek voltak. Fél óra hosszat tükrözte a szemeit, nagyítóval vizsgálgatta, váladékot kapart le a szemhéjáról, valami folyadékot öntött rá, s úgy nézegette az üvegcsőben, a világosság felé tartva, s a végén azt mondta, hogy bizony hosszú kezelésre van szükség, és véglegesen akkor sem tudja megszüntetni a bajt. Ez tetszett Horatiusnak, az első őszinte szó volt, amit orvostól hallott.

Amíg Actiumban voltak, mindennap elment az orvoshoz. A kezelés egyre rövidebb lett, a Lydénél töltött órák egyre hosszabbak. Mikor elbúcsúzott, Pausziasz a lelkére kötötte, hogy Rómában is keresse fel, mert folytatni kell a kezelést, Lyde pedig így búcsúzott tőle: a viszontlátásra!

A költő szívében valami régi-régi görög dal muzsikált.

TÁVOL A VILÁG ZAJÁTÓL

Maecenas akkorát nevetett, hogy még a Pan-szobor is mintha elvigyorodott volna ott a vízmedence partján, s mintha harsányan visszakacagott volna rá. És mintha egyszerre apró kacagások futkároztak volna a levegőben: aki értette a természet nyelvét, észrevehette, hogy kacag a Lucretilis, kacag a Digentia, Bandusia, Vacuna kápolnája, Ustica dombja, kacag a Mandela-hegy, s messze-messze dél felé kacag Varia városka is és a hangosan csörtető kis folyó, az Anio. Valami furcsa viháncolás nyargalt végig az őszi tájon, s egyetlen mosoly volt a dombok rozsdabarnán és sárgán fénylő koszorúja.

Kint ültek a kertben: az asztérok csillagai világítottak a búcsúzó nap bágyadt sugaraiban, a solidago sárga fürtjei, mint az olvadt arany, zuhogtak a haragoszöld pázsitra, lila harangvirágok fátyolos csengetése trillázott, s a kert két hosszú útja mentén harsányan rikoltottak a vadberkenye fürtökben gyöngyöző narancssárga bogyói.

Kíváncsian kapták fel a fejüket az őszi virágok, mikor Maecenas bugyborékoló kacagását meghallották. De ha tovább figyeltek, hallhatták hamarosan Messalla jóízű és öblös nevetését is, és láthatták Horatius bágyadt mosolygását, amely félelmetesen hasonlított a búcsúzó esti napsugárhoz.

- No végre - csapta össze a tenyereit Maecenas -, csakhogy felébredtél!

- Erre még a holtak is felébrednének - hahotázott Messalla. - Utálatos disznó ez a Pantolabus, hanem ha megereszt egy viccet, azon egész Róma két hétig nevet.

Bavius jött, és jelentette, hogy készen van a vacsora. Pullia néni remekelt; mikor ilyen nagy urak voltak a vendégei, nem holmi főzelék meg füstölt hús került ám az asztalra, hanem libapecsenye, kovászos uborka meg remek sajt, aztán gyönyörű gyümölcs, mind saját termés. Meg is jegyezte Maecenas:

- Hallod-e, pajtás, igazán nem bírnád el hétköznap ezeket az ételeket? Csak ünnepnap szabad ennivalót adni az asztalra?

- A főzelék is ennivaló - védekezett Horatius -, de az evés nem arra való, hogy csiklandozzuk vele az érzékeinket.

- Ellenkezőleg - szólt bele Messalla - a táplálkozás olyan ronda életfeladat, hogy ha már nem lehetünk meg nélküle, legalább valami szépséget kell belevinnünk.

- Tökéletesen igazad van, Messalla - helyeselt Maecenas. - És ha a mi barátunk olvasta volna Catius híres szakácskönyvét, másképpen beszélne.

- Nekem jó Epikurosz is - jegyezte meg Horatius.

- Szép, szép - legyintett Maecenas -, de a túlságosan sok filozófiától éppen úgy vagy még hamarabb megcsömörlik az ember, mint a túlságosan finom ételektől.

- Helyben vagyunk - csettintett Messalla. - Maecenas tudniillik most olvasta Catius könyvét, s most nyilván fel akarja tálni nekünk a gasztronómia szépségeit és szabályait. Hát halljuk, has-filozófus!

Maecenas nem is sokáig kérette magát: olyan élvezettel magyarázta a finom és előkelő étkezés szabályait és filozófiáját, hogy maga Horatius is élvezte. Mikor Diomédész behozta a gyümölcsöstálat, Maecenas álmélkodva csapta össze a kezait:

- Á! Ez aztán remek. Látod, Pullia majdnem olyan jól érti ezt, mint a bölcs Catius.

- Ebben ugyan nem sok érdeme van Pullia néninek - szólalt meg Horatius -, bár nem akarom csorbítani a dicsőségét. Ezt a természet remekelte, és ha már éppen embert is akarsz érte dicsérni, hát fejezd ki legmagasabb elismerésedet Baviusnak. Ez mind az ő ojtókésének diadala.

Ökölnyi őszibarackok sápadoztak a nagy kerek ezüsttálon, illatos szilvák, vékony héjú óriásdiók és dús, hamvas szőlőfürtök, fekete, fehér, vörös: az őszi érés édes-fanyar illata szállt fel a szobában.

- Ha megígéred, hogy nem haragszol meg érte - kezdte félénken Horatius -, megírom ezt a Catius-féle has-filozófiát egy szatírában. De szeretném ezt a te lelkesedésedet kissé megcsipkedni benne. Jó?

- Mióta szoktak a költők engedélyt kérni a szegény halandóktól, hogy mit írhasanak? - nevetett Maecenas. - Bolondoknak, festőknek, költőknek mindent szabad.

- Köszönöm szépen a társaságot - mosolygott Horatius.

- Nem rossz, kérlek - magyarázta Messalla -, hiszen a három tulajdonképpen ugyanaz: a költő egyúttal festő is, meg bolond is, kétségtelen, hogy a festő is költő meg bolond egyszerre, a bolond pedig határozottan költő, hiszen egyebe sincs, mint a fantáziája...

- De mért festő? - vágott a szavába Maecenas.

Messalla pillanatig gondolkozott, aztán mérgesen legyintett:

- Belesültem, egye meg a fene, minden szellemességembe belesülök.

Fölcsattant a nevetés, Maecenas poharat ragadott, és magasra emelte:

- Ezt a pohár caecubusit a szent bolondok, a költők egészségére!

A nemes bor illata, mint őszi virágok mézes felhője, szállt a dúsan terített, mosolygó asztal felett.

Szép napok voltak ezek, forró napok, aztán elmúltak, mint az ősz varázsló szépségei. Jöttek az esők, a naptalan, börtönös nappalok, a nagy hallgatások Pullia kisanyával kettesben. Odakint fakón derengett a keservesen erőlködő napfény, bent a szobában kattogott a szövőszék, a költő lelkében régi ritmusok kattogtak, fakón, tompán, őszi szomorúsággal. Pullia néni és Fannia szaporán tereferéltek a tyúkokról, a tehenekről, a hízókról, a másnapi tennivalókról; Horatius csak nagy ritkán szólt közbe, gondolatai ott kószáltak a bandusiai sír körül, ott járt délután, kivitte az utolsó őszi virágokat. Szemezett az eső, le sem ülhetett a márványpadra, csak úgy állva beszélgetett a kislánnyal. „Haragszol - kérdezte -, hogy ebben a sírdogáló őszben mosolyog a szívem?” „Édes uram - mintha hallotta volna a fehér halott hangját -, az élők éljenek, a holtak haljanak! Csak úgy szeressen téged, ahogy én szerettelek!” „Nem tudom, kislány, semmit se tudok - jajdult fel a költő -, csak nem bírok szeretet nélkül élni. Nézd, én befelé életem az életemet, egyedül vagyok, nagyon egyedül, és nem bírom, nem bírom! Ha visszajönnél!” „Hát nem ismersz meg? A görög lány én vagyok” - suttogta a kislány, pedig csak a falevelek beszélgettek, suttogtak új tavaszokról.

Így gyógyult a sebzett szív, így ringatta magát a költő új tavaszok színes álmaiba. Valami soha nem érzett édességgel telt meg a szíve, és hálás volt a kis görög lánynak, hogy felbukkant az életében, ismeretlen földön, mint isteni orchidea, a szomorúság feketén kavargó vizeiből. Lyde - mondta magában, és felszikkasztotta előtte a két nyugtalanul cikázó fekete szem, az ajkak halvány remegése, a telt fiatal test; olyan volt, mint a bőség, a teljesség, tej és méz, ambroszia, istenek eledele! És a kápráztató tizenhat éves csoda hajlékony és rugalmas, harmonikus és

mégis nyugtalan alakján valami fényesség ömlött el: a lélek mosolyában égett a szűzi test fehérsége, mint roppant havasok eget verő csúcsai a hajnali napsütésben.

Így gyógyult a szív, így melengette magát a fázós őszi napok fanyar magányosságában. Félénken és halkán nyiladozott a szívében a gránátalmavirág, de már ott szikrázott rajta, mint a vércsepp, mint égő seb, csillogó rubinkő, a halál fásult éjszakájának feketeségében. Nincs a halállal semmi közösségünk - üzenté a venusiai sír; evoé, élet! - dalolt benne a görög lány rejtelmes mosolya, és mintha egyszerre tűz folyt volna végig az ereiben: érezte, hogy a kis Cinara csakugyan visszajött. „Üdvöz légy, szerelem - suttogetta majdnem hangosan -, vártalak, ó, hogy vártalak!”

És most a vigasztalan őszi napokat a munka lüktető láza fűtötte: újra hozzálátott a Damasippus-szatírához, friss zuhogással ömlött a vers, két hét múlva készen is volt vele. Az alkotás láza a hosszú böjt után soha nem érzett iramra tüzelte: újabb két hét, és nagyjában készen is volt a gasztronómiai satíra, a has-filozófia; maga is mosolygott, mikor az első fogalmazást végigolvasta: no, az egyszer Maecenas is kapott néhány ártatlan kis szúrást. És amint kéziratait lapozgatta, meglepetten látta, hogy már újabb kötetre való satíra gyűlt össze. Kiadni, igen, kiadni a satírák második könyvét! November elején Bavius postára vitte a csomagot Sosiuséknak, s egy hét múlva megjött a válasz is: írjon ehhez a könyvhöz is afféle előszót, szálljon szembe a rosszindulatú kritikusokkal. Csupa izgalom volt most már minden napja; elemében volt, megint verekedni kellett, hát jó, megint megmondja nekik a véleményét. Eszébe jutott, hogy Rómában egyszer meglátogatta az öreg Trebatius, a jogtudós, Caesar egykori ezredese, most Octavianus és Maecenas belső barátja, fiatalos, lelkes öregúr, nagy bámulója Horatiusnak. Most kapóra jött ez a visszaemlékezés: jogi vita formájába öltözteti az előszót, s a vége az lesz, hogy Trebatius fölmenti azzal, hogy függetlenül minden gáncsoskodástól és kritikától, az igazi költő menjen csak nyugodtan tovább a maga útján.

Ezen az estén különösen jókedvű volt, s míg Pullia öregesen majszolta a vajás kenyeret, és iszogatta a meleg tejet - ez volt a mindennapos vacsorája -, a költő egyre tréfálkozott vele.

- Kisanyám - kezdte -, nem jó nekem így egyedül. Harmincöt éves vagyok, se feleségem, se gyerekem, kié lesz utánam ez a nagy-nagy vagyon? - és szárazon elnevette magát.

- Vagyonnak éppen nem nagy vagyon, de elegendő volna egy családnak is - mondta rá komolyan Pullia. - Én már régen gondoltam, csak nem mertem mondani: bizony meg kellene házasodnod.

- Talán már ki is szemeltél valakit, kisanyám? - ugratta a költő. - No halljuk!

- Hát... - húzódozott Pullia - igen is meg nem is. A szomszéd lányára gondoltam - bökte ki nagy nehezen.

- Cervius bácsi lánya? Posilla? Ugyan, ugyan - kacagott Horatius -, hiszen kancsal.

- De nagyon jó lány, fiam - ajánlgatta Pullia -, meg aztán gazdag is. Elvégre nincs mindig nyitva a szeme. És aztán... úgy szeretnék egy kis unokát.

- Nagymama! Kisanyám mint nagymama! - kacagott a költő, és megfogta a jó öregasszony aszott kezét. - Tudod mit? Maradj inkább csak az én kisanyám. Nem akarok osztozkodni. Különben is, őszintén szólván nekem jobban tetszik Tündarisz, Cervius szomszéd ispánjának a lánya. Az igen - és csettintett a nyelvével.

- Eredj már - legyintett Pullia -, rabszolgálan.

- Hát aztán? Nincs ráírva.

- Aztán elvenné? - kérdezte Pullia rémulten.

- Megvenném - javította ki Horatius.

- Te! - és Pullia meglegyintette az arcát. - Mind ilyenek vagytok. Inkább ne beszéljünk házasságról.

- No látod, nagymama! - nevetett a költő, és nagyot hörpintett a savanykás vörös borból.

Furcsa volt ez a beszélgetés, sokáig nem hagyta nyugton. A néninek talán igaza is van: meg kellene házasodni. Ha most nem, mikor? „Nem, nem - tiltakozott magában -, vagy a Múza, vagy a feleség! Egyik sem osztozik. A költő csak maradjon egyedül. Ritka virágok csak a magányosságban fakadnak, és a költő csak az egyedülvalóságban lehet testvére mindenkinek. De Lyde - ötlött fel benne -, Lyde, aki nemcsak test, hanem lélek is, lázító test és nyugtató lélek, földi szépség és isteni szikra, hátha Lyde? Ostoba - utasította rendre magát -, hiszen Octavianus rabszolgája, hogy akarod elvenni tőle? De hát akkor mért nem gyűröd le magadban ezt az ébredő szerelmet? Ábrándozni akarsz, mint az iskolás fiúk, fuvolás éjjeli zenét adni füledt nyári éjszakákon az ablaka alatt, tüzes verseket írni hozzá, mint Propertius a gyönyörű Cynthiához? Nem, nem - tiltakozott valami benne -, ezt az egzotikus virágot nem szabad megölni, nem szabad!” És szinte a kétségbeesés szenvedélyével kapaszkodott bele ebbe a két szóba: nem szabad! nem szabad!

Valami húzta Rómába, de erőt vett magán: nem akarta paragon hagyni ezt a friss munkakedvet, nem volt kedve belefulladás a nagyváros unt és csömörletes forgatagába, áporodott levegőjébe. És boldog volt, hogy nem engedett a kísértésnek: az egyik derűs, hideg és kristályos őszi napon, mikor az Acta Diurnában olvasta Antonius és Kleopátra sorsának beteljesedését, megszületett gyönyörű győzelmi dala, amelynek muzsikája már régen ott forrongott a lelkében. Octavianus végére akart járni a dolognak, nehogy a nagyravágyó egyiptomi asszony még egyszer polgárháborúra tüzelhesse örült szerelmesét. Utánuk ment Egyiptomba, rövid ostrommal bevette Alexandriát, s mikor kürtök harsogása közben bevonult a királyi palotába, az egyik teremben holtan találta Antonius: a római nép egykori büszkesége alig fél órával előbb végzett magával. Melléből még szivárgott a vér, hidegen meredt ki bíborbársony ruhájából a tör elefántcsont nyele; apollói termete ernyedten nyúlt el a kerevet selyemszőnyegén, dús fekete haja még a halálban is félelmetesen lobogott. A démoni asszony sem várta meg, hogy az imperator kézre kerítse, és meghurcolja Rómában a diadalmenetben, hanem mérges kígyót szorított mellére, s éppen az utolsót sóhajtotta, mikor Octavianus a keleti pompával berendezett hálószobába belépett. Az imperator azonnal négereket hívott, és ki akarta szívadni a mérget az elvetemedett asszony testéből - de nem sikerült. Hiszen dehogyis lett volna öngyilkos ez a gyönyörűségre teremtett asszony, ha csak szemernyi reménye lehetett volna, hogy Octavianust is sikerül megigéznie úgy, mint Róma másik két nagy emberét. De az imperator más fából faragták. Azt üzente vissza az asszony mézesmázos ajánlkozására, hogy rózsaláncok helyett vasbilincset tartogat a számára, és majd a diadalmenet után terjessze elé szerelemre vonatkozó ajánlatait. Ezzel betelt a pohár. Most ott feküdt a két szerelmes, alig néhány terem választotta el testeiket egymástól, s az imperator undorral nézte a mámoros tivornya maradványait, az aranytálakat, a remekművű serlegeket, a drágakövekkel kirakott vegyítőedényeket, a kristálynak, arannak, ezüstnek, gyémántnak és rubinnak ezt a szikrázó tűzijátékát, amely fölött, mint az enyészet, lomhán szállongott a keleti füstölők füledt illata.

Octavianus eltemettette a két szerencsétlent, akiket fékezhetetlen érzékiségük sodort a gyalázatos pusztulásba, és dühében parancsot adott, hogy Antonius legidősebb fiát és Kaiszariónt, Caesar és Kleopátra fiát nyomban végezzék ki: nem akart trónkövetelőkkal bajlódni, így teljesedett be ennek a lobogó vad szerelemnek sorsa, így omlott össze a keleti világbirodalom

minden tarka reménye, hogy romjain ifjú fényben fölragyogjon az örök és elpusztíthatatlan Róma, az új Róma csillaga.

És a költő szíve megtelt hálával és büszkeséggel, s a tolla mintha lángolt volna, a diadalmi dal zengő szavai, mint sistergő szikrák pattantak a papirosra; egyetlen iramban írta végig a verset. Utána fölengedett a fojtott izgalom, amely fűtötte. Megkönnyebbülten kelt föl, vette a köpenyét, és a derűs délutánban kiment sétálni a határba. Messze kóborolt az erdőben, meg-megállt, mélyen mellére szívta a föld keserű illatát, és Lydére gondolt, messzi görög erdők titokzatos leányára: nem, nem bírja tovább, holnap bemegy a városba, beviszi az új szatírárt és a diadalmi dalt; Maecenas igazán meg fog haragudni, hogy így elhanyagolja. Még végig sem gondolta a mondatot, mikor szörnyű recsegéssel féloldalt dőlt mellette a hatalmas tölgyfa, amely alatt állt: ropogtak a szomszéd fák ágai, és az erdők óriása, a százados tölgy tompa zuhanással vágódott a földre. A költőnek alig volt ideje félreugrani. „Apollo - mondta magában áhítatosan, és a szívére szorította a kezét -, Apollo, tiéd a hálám és a dalom, hogy megmentettél.”

És szentül hitte újra, hogy aki a csaták borzalmaiból megmentette, Apollo, aki valamikor galambokat küldött a Voltur erdejébe, hogy mirtusszal és babérral takarják védtelen testét: nagy dolgokra tartogatja az ő életét. Az aiol dalok római lantosát védelmezi az isten - gondolta magában áhítatosan, és most már megingathatatlanul hitt isteni hivatásában. Sokáig kísértett lelkében ez a csodálatos esemény, és mikor verssé nemesült benne, úgy gyöngyözött ki tolla alól, mint megilletődött, jámbor és büszke vallomás.

Nem, mégsem megy Rómába. A Tempe völgye ez - gondolta magában, mikor egyik sétáján végigjártatta szemét a Digentia völgyén. Tempe völgye - ismételte, és úgy érezte, hogy Apollo ihlete lebeg a futó vizek ezüstje felett. Hosszan elnézte a tavaszodó tájat, szinte gondolatlanul révedt a tekintete a messzeségbe, és egyszerre eszébe jutott, hogy barátainak még meg sem mutatta a szépségeknek ezt a völgyét, a birtokot, a függetlenség, a dalok és szerelmek áldott televényét. Igen, meghívja barátait, egyszerű falusi lakomára, ebben a zsendülő tavaszban; legyen itt mindenki, akit szeret, s aki szereti az ő egyszerű és magányos lelkét.

Az erdőszélen meglepetten kapta fel a szemét: Tündarisz állt előtte fiatal és szőke szépségének egész tavaszi frissességében. A lány alázatosan szólt hozzá, nagy özszeimből hűség és szeretet sugárzott a költőre. Horatius szíve megdobbant: talán Tündarisz mellett ki tudna szabadulni fojtogató magányából?

De a tavasz tisztasága úgy mosta le róla e futó szerelem emlékét, mint hirtelen záporosó a Digentia dombjainak téli avarját. Újra munkás és lelkes napok következtek, egyre jobban beleélte magát a tervezett falusi lakoma hangulatába, és sorra írogatta a verses meghívókat barátainak: Quintilius Varusnak, Torquatusnak, Tibullusnak, Messallának. Játékos, mosolyos kis versek voltak, ártatlan tréfa a fűszerük; nesztelenül röppenő kis postagalambok, hívogatták egyszerű falusi lakomára a nagyváros elkényeztetett fiait. És egyre-másra jöttek a válaszok, boldogan készült mindenki a tavaszi találkozóra, csak Murena írta gonoszul, hogy neki bizony beszélhet egyszerű falusi vacsoráról és savanyú falusi borról, ő kihoz egy kocsiderék caecubusit meg néhány fuvoláslányt, hogy egészen meg ne savanyodjanak a falu híg-ecetes gyönyörűségeiben.

Maecenas sajnos nem jöhetett, mégis az ő levele okozta a legnagyobb izgalmat a költőnek. Azt írta, hogy azonnal szedelőzködjék, hagyja ott a tanyát tyúkostul-tehenestül-trágyástul, és rohanjon Rómába: az imperator három nap múlva kihallgatáson fogadja. „Nincs ebben semmi érdemem, nehogy hálálkodj nekem - írta a nagyúr -, én csak átadtam neki az Actiumban írt győzelmi dalodat meg ezt a másikat, amit a napokban küldtél, mire ő csak annyit mondott,

hogy már régen szeretne találkozni veled, és mindjárt kitűzte a kihallgatás napját is. Hát föl, boldog mezei egér, siess a fényes palotába, ahol a világ ura vár, és ahol, esküszöm, nincsenek molossusi véredek!”

Pullia néni egész nap lázas izgalommal dolgozott, csomagolt, még fehér kalácsot is sütött, és Diomédésznek a lelkére kötötte, hogy mikor mit adjon enni a gazdájának. Kisanyám összecsókolta a költőt, mikor felszállt a kocsira, és Cervius szomszéd megilletődötten nézett a nagy férfiú után, aki, íme, az imperatorhoz megy kihallgatásra. A versekhez nem sokat értett, de most meggyőződött róla, hogy mégiscsak valaki az ő szomszédja.

De hiába oktatta ki Pullia a gyámoltalan Diomédészt, ezúttal a fiú nem vehette hasznát a tudományának: Maecenas magánál tartotta Horatiust. A kihallgatás napján Maecenas borbély borotválta meg a költőt, nagy gonddal fésülte gyér haját - bizony a homloka két oldalán már mélyen benyúlt a kezdődő kopaszság -, a fürdőszolga liliomillatos kilomoszi habzó földdel dörzsölte be testét: remek volt, ritkaság, Horatius még nem is látott ilyent. Maecenas öltöztetője szedte művészi ráncokba vadonatúj fehér tógáját, és mikor a nagyúrral beült a gyaloghintóba, s a markos rabszolgák megindultak velük, Horatius valahogy nevetségesnek érezte magát ebben a furcsa és feszes előkelőségben.

Octavianus palotájában nagy volt a sürgés-forgás. Sallustius, a kabinetfőnök, úgy intézkedett a nagy nyüzsgésben, mint valami tengernagy a parancsnoki hídon az ütközet legforróbb pillanataiban. Licinus és Celadus, a két titkár, rekedtre kiabálta magát, s izgatottan és izzadtan rohangu a oszlopos előcsarnokban. Cocceius Nerva, a nyelvtelenség, a csarnokban várakozó kínai követség vezetőjével beszélgetett valami furcsa ázsiai nyelven; talán még ő maga sem értette - jegyezte meg Maecenas. Az imperator ajtaja előtt két szálás testőr lándzsája csillogott ezüstösen, Lucius Paullus testőrkapitány bíborköpenye vörösen harsogott a fehér tógák, a kínai selyemkaftánok és a villogó páncélok tarka szírványában. Koszmosz, az imperator főkomornyikja, szorgalmasan nyitogatta és csukta az ajtók bíborfüggönyét, Paullus odalépett Maecenashoz:

- Kegyelmes uram, az imperator kéret, légy szíves megvárni, míg a copfósokkal végez. Már két óra hosszat várakoztatja őket.

Úgy látszik, gyorsan ment a dolog, a kínai követség máris belépett az imperator dolgozószobájába. Nerva most odalépett Maecenashoz.

- Kegyelmes uram - kezdte izgatottan -, ezek a copfósok hódolatukat jöttek bemutatni, és kereskedelmi szerződést akarnak kötni a birodalommal. Minden árujukból hoztak mintát az imperatornak: selymeket, edényeket, valami furcsa szárított levelet, úgy hívják, hogy csaja, aztán, képzeld, rongyból készült papirost.

- Rongypapirost? - csodálkozott Maecenas. - Sose hallottam.

- Én se - bizonykodott Nerva. - Azt mondják, hogy szövethulladékot vízben péppé áztatnak, aztán gyúrnak, simítják, és máris készen van a papiros. De ez nem lehet igaz. Messziről jött emberek annyit hazudnak.

- Valami képeket is láttam - szólt közbe Horatius.

- Igen - magyarázta Nerva -, selyemre meg papirosra festett képeket is hoztak. Micsoda nyakatekert figurák vannak rajtuk! Az imperator bizonyosan szemétre dobhatja az egészet.

Valaki alázatosan meghajlással köszönt a társaságnak.

- Nini, Alfius - mutatott rá Horatius. - Hát ez még él? És vajon mit keres itt?

A bankár meghallotta a megjegyzést, és mélyen hajlongva odalépett hozzájuk:

- Kegyelmes uram, alázatos tiszteletem.

- Jó napot, Alfius - fogadta a köszönést Maecenas. - Hát te mi járatban vagy?

- Meg akarom kérni az imperator ökegyelmességét, hogy bízsa rám a hadsereg bakancsainak szállítását. Azért, mert nincs már háború, amikor szükség volt rám, most is élni kell a szegény embernek. Kegyelmes uram, micsoda pangás! Micsoda verseny! Az ember alig tudja megkeresni a betevő falatját! Milyen boldog vagy - fordult Horatiushoz -, hogy kint élhetsz a falun, távol ettől a tülekedéstől, távol a világ zajától.

- Hát hagyd itt a tülekedést - biztatta Horatius -, és költözz ki falura, hiszen van egynéhány villád, ha nem csalódom. A kamatokból.

- Uram - szisszent föl a bankár -, ne vesd a szememre. Tisztességes munkával szereztem...

- Hát a kamatok körül csakugyan tisztességes munkát végeztél, esküszöm - csapott rá kegyetlenül Horatius. - Tíz archimedesi csavar helyett dolgoztál.

- Nem vagyok én rossz ember, uram - mondta alázatosan Alfius -, látnál csak kint falun! Milyen boldogság dolgozni a kertben, szántani, vetni, gyomlálni, a termést behordani, s este fáradtan leülni az egyszerű tűzhely mellé, jóízűn inni a friss tejet, enni a zöldbabfőzeléket, másnap aztán újrakezdeni, nyesegetni a gyümölcsfákat, ojtogatni, dolgozni a méhesben, üldögegni a patak partján, s elfelejteni a város minden gondját, baját, a marakodást, az üzletet, csak élni békességben, csöndességben...

- Elsején aztán bemenni a városba, beszédni a kamatot, s újra kiadni a pénzedet, mert ilyenkor nem unod a marakodást, mi? - kérdezte Maecenas, és nagyot nevetett. - Jó, jó, csak te ne dicsérd nekem a falusi életet, úgy illik a szádba ez az idill, mint gladiátor szájába a fuvola. Már nekem inkább csak csinos görög lányok fuvolázzanak.

- Szolgálhatok, kegyelmes uram - súgta oda Alfius -, Thorianus, a rabszolga-kereskedő üzletem érdekeltségéhez tartozik.

- Most aztán hordd el magad! - fintorította el az orrát a nagyúr.

Éppen jókor zavarta el a tolakodót, mert Sallustius őket szólította. Sokáig voltak bent, az imperator kegyesen fogadta a költőt, Horatius elfogultan felelgetett, s minden pillanatban várta, hogy Octavianus szóba hozza Brutust meg Philippit. Sejtése bevált.

- Hallottam - mondta Octavianus -, hogy ezredes voltál Brutus seregében, örülök, hogy bajtársat köszönthetek benned. Mi befejeztük a munkát, amit ti kezdtetek. Megmentettük a köztársaságot.

Horatius nagyot nézett, nem tudott mit felelni. Brutus katonája nem tudott hinni Caesar utódjának. Örült, mikor az imperator másra terelte a szót.

- Kicsi vagy, de a verseid mutatják, hogy erős is vagy. Mint a bors - tette hozzá. - Csak vigyázz, nagyobbra ne növessz a pocakodat. Nem fogsz tetszeni a nőknek - és nagyot nevetett.

- Kegyelmes imperator - szólalt meg Maecenas -, kicsi test, nagy lélek. És a költészet megszépíti az embereket.

- Jó, jó - mosolygott az imperator. - De a nőknek jobban tetszik egy karcsú gladiátor, mint tíz pocakos költő. A nők műveletlenek. Mi baja a szemednek?

- Krónikus hurut - felelte Horatius.

- Keresd fel Pausziaszt, a szemorvosunkat; Livia nagyon dicséri - mondta az imperator.

- Kegyes engedelmeddel - hajolt meg a költő -, Actiumban már kezelte a szememet.

- Ismered? - kérdezte Octavianus élénken. - Talán a lányát is ismered, a kis Lydét? Ez jó vásár volt, barátom - fordult Maecenashoz -, szemorvost vettem, és egy remek lányt kaptam vele ráadásul.

Mikor észrevette, hogy Horatius elpirul, elnevette magát:

- No, mi az? Szóval a kislányt is ismered? Ejnye, még utóbb Maecenasnak van igaza, hogy a pocak nem is akadály. No, nem baj - tette hozzá -, csak gyógyítsd magad vele tovább is, nekem úgyszincs időm rá.

Aztán hamarosan komolyra fordította a beszélgetést, valóságos politikai tanácskozást tartott Maecenasszal, és Horatiust is belevonta a vitába. Tetszett neki a költő nyíltsága és őszintesége; Horatius egyáltalán nem titkolta köztársasági meggyőződését, bár igyekezett óvatos kifejezéseket használni. Az imperator nem sértődött meg, sőt elismerően mondta a beszélgetés végén, mikor megtudta, hogy Horatius Athénben végezte a filozófiát:

- Hallod-e, te költő, filozófusnak se vagy ám utolsó. Azt hiszem, hasznodat fogom még venni. Amiket ma mondtál itt az új nemzedék neveléséről s a régi erkölcsök helyreállításáról, azok nekem is szívügyeim. Ezekről még beszélünk.

Mikor a gyaloghintóban ültek, nem állhatta meg, hogy oda ne sűgja Maecenasnak:

- Csak hinni tudnék neki!

- Ha Epikurosnak hiszel, neki is hihetsz - mondta rá Maecenas cinikusan. - Az az igazság, amit az ember elhisz.

Jó volt megint a falun, volt miről gondolkoznia, míg a lakoma napja elérkezett. Hanem aztán, mikor itt volt a kitűzött nap, olyan zenebona verte fel a házat, hogy Pullia néni majd belesüketült. Hát még mikor meglátta a selyemruhás lányokat, akiket Murena magával hozott. Elpirult, mint valaha tizenhárom éves korában, mikor az öregek csintalan tréfákkal szórakoztak, és úgy elbűjt a konyhában, hogy többet nem is került elő.

Nagy zsvány ez a Murena! Öt remek lányt hozott, s köztük volt Origo, a híres és divatos táncosnő, akiért Róma egész fiatalsága bolondult. Micsoda frizurákat viseltek ezek a lányok! Polluxra! Szappangyökérrel szőkitették a hajukat, s annyi volt rajtuk az illatszer, hogy a tiszta falusi levegőhöz szokott Horatius egészen beleszédült. Vagyont értek az ékszereik, s a költő rabszolgái majd kiejtették kezükből a tálakat, úgy megbámulták őket. Fannia még napok múlva is nyugtalankodott, és folyton színházról ábrándozott, amíg az ura csattanós pofonnal helyre nem igazította a fejét.

Gyöngyözött a kacagásuk a kertben, ahol Horatius térítettet, mindennek örültek, minden új volt nekik és érdekes, és egy jámbor kis báránycsapat úgy agyondédelgette, hogy majdnem megfojtották. Megtapsolták a falusi ételeket, az ecetes heringet, a friss retket és a kapros túrót, a fiatal hagymát, a zöldborsófőzeléket, a sajtokat, és szinte pusztították a gyönyörű téli almákat: ilyeneket aztán igazán csak drága pénzért lehetett kapni a városban.

Szalmafonatos korsókban állt a bor az asztalon, ízlett a remek falernusi, bár Horatius őszintén megvallotta, hogy nem saját termés. Murena rögtön rácsapott:

- Bacchusnak hála, hogy végre olyant is kapunk, ami nem saját termés. Nekem minden gyanús, ami „saját”.

A fiatal Tibullus erősen csapta a szelet Origónak. Oda is szólt neki nyomban Sestius:

- Hallod-e, öcsém, megmondom Deliának. Te meg, Origo, vigyázz, hogy nem ugyanazokat mondja-e neked, amiket a Delia-versekben írt a szépasszonynak. Egy költőtől minden kitelik.

- Egy verssel nem lehet két nyeregben ülni - nevetett Murena.

Nem kellett pávapecsenye, s lám, mégis hamarosan magasra csapott a társaság hangulata. Messalla csöndesen dalolt valami régi görög szkholiont, Torquatus, Pompeius Grosphus meg Septimius vele dúdolták az ismert dallamot. Varius és Vergilius halkan beszélgettek, s egyszerre csak megszólalt Varius:

- Hát minden van itt, csak vers nincs? Kocsmában vagyunk vagy költőnek a házában?

Egyszerre az egész társaság hangosan követelte, hogy Horatius verset olvasson.

- Fél esztendőre bezárkózik, aztán még verset sem kapunk? Hát mit csináltál itt, ezen az istenektől elrugaszkodott tanyán annyi ideig? - biztatta Messalla.

- Remélem, a versek jobbak lesznek, mint a vacsora - csipkelődött Murena -, bár nem tudom bizonyosan, hiszen a verse is saját termés.

Horatius nem sokat kérette magát. Kihozta a kéziratait, és mosolyogva kezdte olvasni a falusi élet dicséretét:

*Boldog, ki köznapok zajától távol él,
mint hajdanában őseink,
apái földjét szántogatják ökrei,
és nem nyomasztják pénzügyek.*

Most hallgatott minden tréfa, áhítattal szívták magukba az elpuhult városi emberek az ősi, természetes és boldog élet szárnyaló dicséretét. De egyszerre fölharsant a kacagás, mikor az utolsó sorokat olvasta a költő: kiderült, hogy a falusi élet magasztalását az uzsorás Alfius szájába adta; a vers úgy csattant, mint Maecenas megjegyzése az imperator várócsarnokában. Aztán sorra olvasta a költő az utóbbi hónapok érett termését: csupa líra volt, az élet és halál mélységei Epikurosz szivárványos filozófiájának csillogó színeiben, a művészi nyelv és ritmus aranyköntösében. Mintha Alkaios és Szapphó görög versei szólaltak volna meg latin nyelven, a görög példaképekhez mindenben méltó művészettel; minduntalan felhangzott Epikurosz mosolygó bölcsessége.

Usticából megjöttek a fuvoláslányok, és az isteni Origo olyan szédítő táncot járt a sikoltó fuvolák zenéjére, hogy a férfiak egyszerre felugráltak, és valóságos diadalmenetben vitték az asztal körül a hajlékony és törekeny testet. Már csak bordalok járták, és senki sem kerülhette el a mámor végzetét, mert Sestius sorra fenéig itatta a serlegeket a vendégekkel, Horatius egyik versének két sorára:

*Pajtás, szerelmesed nevére,
kedvesedért e pohárt ürítsed!*

Mindenki kötelezve volt megmondani kedvese nevét, s kiinni fenéig a serleget. Horatiust kihagyták: friss még a sebe, nem akarták megbántani.

A költő késő éjjel kiment a kert végébe, s a magas hibiszkuszbokrok közt az egyik padon ott találta Cinara könnyű köpenyét. Ejnye, ki volt az a szentségtörő, aki kihurcolta? Megkeseredett szájjal ment tovább. „Ne vesd meg az édes szerelmet” - zsongott szívében a dal, s mintha a multság zajából mélyen bűgő fuvola hangját sodorta volna felé a könnyű éjjeli szél.

És Lydére gondolt a szikrázó csillagok alatt.

AZ ELSŐ CSÓK

Éppen előrevetette a tógát a jobb karja alatt, mikor észrevette, hogy a hosszanti hajtását gyűrődés keresztezi.

- Diomédész, te gazember, gyere csak ide! - kiáltott ki a konyhába.

Diomédész belépett, de hirtelen mindjárt hátra is lépett egyet, amint gazdájának rákvörös arcát meglátta. Csakhogy rögtön kiderült, hogy nem lépett elég nagyot hátra: a költő odaugrott hozzá, bal kezével megragadta mellén a ruhát, és a jobb kezével olyan pofont kent le neki, hogy a szerencsétlen fiú hátratántorodott.

- Jaj! - nyögött a rabszolga, és mind a két kezét sajgó arcára tapasztotta.

- Hányszor mondtam, hogy vigyázva tedd présbe a ruhát, mi? Majd rendre tanítlak én téged, naplopó bitang! - ordított a költő, éppen nem költőhöz méltó indulattal.

- Irgalmazz, uram - könyörgött Diomédész -, máskor vigyázni fogok, esküszöm.

- Vedd le a kezed a pofádról! - vezényelte a költő.

A szolga engedelmeskedett. Most látta Horatius, hogy tenyérynyi vörös folt ég a fiú arcán. Bosszúját kitöltötte, lecsillapodott, és mérlegelni kezdte magában a bűn és büntetés arányát. Elszégyellte magát.

- Fáj? - kérdezte a fiútól részvétellel.

- Nem nagyon - dadogta Diomédész félénken, aztán hirtelen térdre vetette magát: - Bocsáss meg, uram.

- Na jó - mondta csöndesen a költő -, már nem haragszom. Csak bosszant, hogy mindig ilyen rendetlenség derül ki, mikor el akarok menni valahová. Most aztán szégyenkezhetem ebben a gyűrött tógában. Majd mindenkinek elmondom, hogy neked köszönhetem. Te..., te... szoknya-vadász. Nem szégyelled magad?

- Uram - rimázkodott a fiú -, ne mondd meg senkinek, én ígérem, hogy soha..., soha többé...

- Jó, jó - hallgattatta el Horatius. - Nesze, vehetsz valamit a babádnak - és ezüstpénzt dobott oda neki.

Diomédész odarohant, és mielőtt a költő megakadályozhatta volna, hálásan megcsókolta a kezét. Ismerte már gazdájának ezeket a hirtelen kitöréseit: tudta, hogy hamar felfortyan, de hamar meg is békül. Háttha még tudta volna, hogy mért akart éppen ma egészen kifogástalan tógában elmenni hazulról! Nem tudta meg még akkor sem, mikor Horatius kiadta a parancsot az indulásra:

- A Forum Holitoriumra megyünk!

Vajon mit keres gazdája a zöldségpiacon? Hiszen minden otthon van már holnapra is. Vajon hova megyünk? És már előre élvezettel gondolt arra, hogy valami titoknak jut a nyomára, amit, ó, milyen jó lesz elmesélni estére a szomszédék szakácsnéjának, a pirospozsgás Rufának, akinek, mi tűrés-tagadás, Diomédész erősen csapta a szelet.

De mit keres a költő egyáltalán Rómában, éppen most, júliusban, amikor minden jótét lélek fálura vonul, menekül az irtózatossá váló kánikula elől? Milyen jó lehet most kint a tanyán, a Lucretilis erdőinek hűvösében, a kert árnyas fasoraiban, a nyári esték csillagos nyugalmaiban!

Bizonyosan szebbek a római esték, különben nem vállalná a költő az egész napos gyötrődést a fülledt falak között, amelyek úgy ontják a hőséget, mint a gőzkatlan.

Bizony, megvolt ennek is az oka. Mikor a múltkoriban bent járt a városban, és túlesett az imperatori kihallgatás izgalmain, mindjárt másnap a Forum Holitoriumnak vette útját, hogy meglátogassa Pausziaszt; megvolt rá a jogcíme: kezeltetni kellett a szemét. Csakhogy hiába zörgetett az ajtón, senki sem volt otthon. A nagy bérkaszárnnyában hamar kíváncsiak lettek a lakók - csupa imperatori rabszolga -, hogy ki zörget olyan állhatatosan az orvos ajtaján. Senki sem ismerte meg a költőt, de látták fájós szemét, és hát jóindulattal megmondták neki, hogy az orvos csak két hét múlva érkezik meg, jelenleg Nápolyban van az imperator feleségével. Szomorúan kullogott haza Horatius a tanyára, de alig várta, hogy elmúlják a két hét: úgy sietett be a városba, mintha kergették volna.

Este értek a városba Diomédésszel, s mikor másnap fölkel, kopogtak a kapun: szurtos kis rabszolga fiú jött, és levelet hozott. Nem ismerte az írást, de amint elolvasta, fejébe szállt a vér. Csak ennyi volt a levélben: „A furcsa lány azt üzeni, hogy hogyan gyógyuljon meg a költő, ha elhanyagolja az orvost.” Lyde - hasított szívébe a görög lány neve, és egyszerre felédesedett benne annak az actiumi délutánnak minden szépsége: látta a komolykodó, nevető, táncoló két szemét, ezt a két fekete csillagot, a szája két sarkában villódzó mosolygást, teste karcsú és mégis telt vonalait, hallotta gyors beszédét, bársonyos és dallamos hangját, amely mégis úgy pattogott, mint illatos indiai fatörmelék aranyserpenyők parázsán... Hát itthon van! Hát nemhiába várja annyi ideje itt, a kánikulai főváros fullasztó rabságában! Egyszerre vége volt minden idegeskedésnek, minden hirtelen haragnak: ment, sietett, repült a görög leányhoz.

Vigasztalan látvány volt a zöldségpiac ebben a forróságban: az árusok szunyókáltak kosaraik mellett, fonnyadó zöldség és túlrett gyümölcs fülledt illata kavargott a szennyesen hullámzó Tiberis partján, szemtelen légyrajok szárnyai csillantak a napfényben, falánk darazsak támadtak dühösen a mézillatos gyümölcsökre, mint apró szárnyas tigrisek. Mocskos kis kölykök koldultak gyümölcsöt az árusoknál, s aztán boldogan majsolták a puha, lötytyedt barackot vagy cseresznyét. A Fabricius-híd feljáratánál két rabszolga heverészett a hídfő kétes árnyékában, mellettük árva kézikocsi, négy zsák liszttel.

Az egyik dühösen vágta földhöz a lerágott körteszárat:

- No, tisztelem a gazdát, komám, hogy ilyenkor jut eszébe hazahúzatni velünk ezt a baromnak való terhet! Még az állatot se hajtják ki ebben a disznó kánikulában.

- Most meg bement a vasashoz, még egy üstöt is fölrakat a zsákok tetejébe. Fene sürgős nekik! No gyere, húzzuk oda a kocsit a kapu elé.

- Húzza a nehézség! Majd ha ordít. Úgyis korbács a vége, hát legalább pihenjünk.

Most ért oda hozzájuk Diomédész, nyomában Horatius.

- Ez ficsúr, ez a Diomédész, ennek gyöngy az élete! Üriember a gazdája, nem is tart korbácsot a házban!

- Azt nem - szólalt meg halkán Diomédész, aki meghallotta a megjegyzést -, de tenyere van, a keservit!

- Ugyan, te nyavalyás, még te panaszkodol, te ficsúr? - gúnyolódott a másik rabszolga. - Inkább csokolj kezet a gazdának.

Mikor Horatius is odaért, fölugrottak; jól ismerték a költőt, barátja volt gazdájuknak, Fundaniusnak, a vígjátékírónak, sokat megfordult náluk, mindig jó borralalót adott.

- Hol a gazdátok? - kérdezte a költő.

- Éppen ott jön - mutatott az egyik a kovácsműhely felé, ahonnan most lépett ki Fundanius. Két kovácslegény hatalmas vasüstöt cipelt utána.

- Phú, de kimelegedtem abban a бүдös műhelyben! - fűjt Fundanius. - Kovácsmester se lennék nyáron, de még Vulcanus sem, pedig hát az nagyisten, meg művész is, meg Venus a felesége, mi? - és kedélyesen oldalba bökte Horatiust.

- Hát ez az utóbbi igen komoly érv - nevetett Horatius is. - Mégis meg kellene gondolnod, ne cserélj-e vele.

- Hagyjuk, öregem - legyintett Fundanius. - Ilyen éhenkórász ne ábrándozzék istennőkről. Persze te! Te az ilyesmit komolyan gondolod. Földbirtokos! Nem kell Ceres áldását drága pénzen vásárolnod, otthon terem minden, ráérsz Venusra gondolni. Most is valami ilyen kis ügyben sántikálsz, mi? Ahelyett, hogy a fürdőben hűsölnél.

- Eltaláltad - csapott a vállára Horatius. - Tudniillik a szemorvoshoz megyek.

- A szigetre? - kérdezte Fundanius. A Fabricius-híd a Tiberis-szigetre vitt, amelyet Aesculapius-szigetnek is hívtak, ott voltak a nagy kórházak.

- Nem - felelt a költő -, a lakására megyek. Ott lakik szemben.

Valóban, Pausziasz lakása alig volt kétszáz lépésnyire a hídfőtől.

Horatius tükön állt, lángolt benne a vágy, hogy Lydénél lehessen, és hát gyorsan el akart búcsúzni költő barátjától. Csakhogy az nem tágitott.

- Elkísérlek, úgyis ráérek.

A kétségbeesett Horatius megadta magát sorsának. Enyhítő körülmény volt, hogy szerette Fundaniust, aki mindig kedélyesen, jóízűn tudta elmesélni élményeit. Most is teli szájjal kezdett mesélni, hangosan, szélesen, közben nagyokat hahotázott, még a kofák is fölriadtak békés szenderegésükből.

Hát nagy esemény volt Nasidienus vacsorája, annyi bizonyos. A meggazdagodott hadsereg-szállító fényes vacsorát rendezett a múlt hónapban, és csodák csodája, még Maecenast is sikerült magához csábítania. Varius is ott volt, aztán Maecenas magával vitte két jókedvű kliensét, Balatrót meg Vibidiust, és ott volt a híres züllött naplopó, Nomentanus is, a léha római aranyifjúság vezére. Hogy mi volt ott, Polluxra, embernek nincs fogalma róla! Csupa arany, ezüst, selyem meg bársony, még az asztalt is bíborkendővel törölték le a szolgák. A dolgozószobában a mennyezetig értek a könyvállványok, rajtuk kincseket érő régi könyvek.

- Csakhogy, barátom - dőlt a szó Fundaniusból -, Maecenas ért ám az ilyesmihez: mindjárt oldalba bökött, és odasúgta, hogy csupa hamisítvány: búzába dugják a gazemberek a frissen másolt könyveket, ott dohosodnak hat hónapig, aztán készen van a kétszáz éves drága régiség. Csakhogy az ilyesmivel csak ezeket a műveletlen újjgazdagokat lehet becsapni. Te, hogy mennyit röhögtünk! A házigazda minden falatunkat megkeserítette; mert finomak voltak ugyan az ételek, de ő pontosan elmagyarázta mindegyikről, hogy honnan való, mért jó, mennyibe került, hol fogták az állatot, hol tenyésztették, hogy készítették el. Mire tányérunkra került a falat, már a kutyának se kellett. Te, mikor egy ezüsttál leesett a földre, kisöpörtette; különben minden darab ezüstbe bele volt vésve a súlya. Az asztal fölött bíborbaldachin feszült, és igazán az volt a vacsora fénypontja, mikor a nehéz kárpit lezuhant. Tönkrement a sok finom étel, Nasidienus jajveszékelt, irtózatos porfelhő borult az ebédlőre, mire mi kaptunk a jó alkalmon, és Maecenasszal együtt megszöktünk. Hát ha egyszer kedved lesz hozzá, megírhatod.

Már régen a ház kapujában álltak, s Fundanius még mindig mesélt. Végre Horatius - aki különben szívből kacagott a pórul járt Nasidienuson, mert utálta az effajta embereket - hirtelen ötlettel előkapta zsebkendőjét, a szemére szorította, és nagyot nyögött.

- Jaj - tette magát -, most nagyon fáj, sietek föl az orvoshoz.

- Jupiter áldjon - kiáltott utána Fundanius -, aztán látogass meg egyszer, ha nincs jobb dolgod!

Kilépett a napsütésbe, fejébe csapta nagykarimás szalmakalapját, és megindult a Tiberis partján, rabszolgái nyomában.

Pausziasz lakása a második emeleten volt. Diomédész kopogott, az ajtó rögtön kinyílt, az előszobában Lyde mosolygott. Horatius hazaküldte a szolgát, s meghagyta neki, hogy este nyolckor jöjjön érte lámpával. Ezt csak úgy szórakozottságból mondta, hiszen igazán nem volt szükség lámpára július tizenhatodikán. Csak akkor vette észre magát, mikor már benn volt az előszobában, s hallotta Lyde ezüstösen gyöngyöző kacagását.

- Rajtam nevensz? - kérdezte Horatius, kis szemrehányással a hangjában.

- Örömben nevetek - kacagott tovább a lány. - Kitalálod-e, hogy minek örülök?

- Annak, hogy jöttem? - kockáztatta meg félénken Horatius.

- Nem egészen - ingerkedett vele Lyde. - Annak, hogy így jöttél.

- Így? - és Horatius ijedten végignézett magán. Diomédészre gondolt és a tógája gyűrődésére.

- Ugyan, ugyan - tiltakozott a lány -, csak nem gondolsz olyan felületesnek, hogy a ruhád miatt nevetni tudnék rajtad?

- Hát akkor mit jelent az, hogy „így” jöttem? - faggatta a költő.

- Ó, te költő! - kacagott újra Lyde. - Lám, Epikurosz bölcsessége nem elég hozzá, hogy kitaláld, „így jöttél” - az annyit jelent, hogy zavarban voltál, mikor megláttál. Ennek pedig azért örülök, mert látom belőle, hogy nem vagyok közömbös neked.

- Nem - mondta rá Horatius melegen, és megfogta a görög lány kezét -, sőt ellenkezőleg. De abból, hogy örülsz, én viszont azt látom, hogy én sem vagyok közömbös neked.

- Úgy beszélünk egymással, mint két diplomata - nevetett a lány. - No, tedd le azt a vastag tógát, megfulladsz benne. Tudod, hogy nem szeretem az ünnepélyességet. A szellem embere legyen természetes. Remélem, nem szégyelled magad a tunicában. Szép, új, hófehér, illedelmesen hosszú, és nem gyűrött, válladon a biztosítótű ezüst..., nini, kígyó?..., szép ötvösmunka, igazán nem kell szégyellned magad.

Két perc múlva bent voltak a szobában. Jólesett a hűvösség, jólesett megszabadulni a tóga roppant súlyától, és főképpen jólesett elnézni ezt a gyönyörű lányt, aki most szemben ült vele, földig érő könnyű kék selyempongyolában. Derekán vékony ezüstitű fogta össze a selymet, két vállán egy-egy sárga szárnyú zománcpillangó libegett, apró türkiszszemeik opálosan csillogtak a selyem haván, a lány telt és karcsú teste s két enyhén ívelő karja úgy szikrázott, mint az elefántcsont a templomok vakító márványainak fehér tűzében. Horatius csak nézte és hallgatott.

- Szóval megkaptad a levelemet? - kezdte a lány. - Másképpen nem is jöttél volna.

- Hiszen jártam itt - védekezett Horatius.

- Igen, igen, de mikor? Actium óta hónapok múltak el, s te ki se mozdultál a tanyádról! Mindent tudok rólad - és tréfásan megfenyegette az ujjaival.

- Nem félek - mosolygott Horatius. - Nem vagyok az erény márványszobra, de nagy bűneim sincsenek.

- Nem is mondtam - koppantott Lyde az asztalon. - Csak azt mondtam, hogy mindent tudok rólad, Cinarát is tudom. Szép volt. És nagyon becsüllek érte, hogy úgy tudtad szeretni.

- De honnan? - hüledezett a költő.

- Kémeim jelentették - és a lány fölállt, tiltakozón fölemelte az ujját. - Ne faggass. Rómában mindent könnyű megtudni.

- Akkor már nem is vagy kíváncsi arra, amit el akartam mondani neked az életemről? - kérdezte a költő kis csalódással.

- Mindenre kíváncsi vagyok, amit mondasz - felelt a lány most már komolyabban. - Nagyon is kíváncsi vagyok. Csakhogy te nem beszélsz. Talán már nem is akarsz mondani semmit. Hónapokig nem jutottam eszedbe.

- De igen! - csattant fel Horatius. - Mindig, mindig... - Nem fejezte be a mondatot.

Csönd hullt a szobára. Alkonyodott. Az ablakok pergamen tábláin alig szűrődött be valami kis halvány derengés. Megint a költő szólalt meg:

- De nem mertem. Octavianusé vagy, és az imperator talán téged is saját szolgálatára akar. Sokat gyötrődtem miattad.

- Te buta - mondta a lány kedvesen. - Féltékeny voltál rám? Szamár vagy. Nem méltó hozzád. Ha okod volna rá, most nem beszélgetnék így veled. - Puhán pattogott a hangja, s a szája szögletében párdücsomosoly villant.

- Lyde, kedves - és tenyerébe fektette a lány zafírgyűrűs jobb kezét, nézegette, simogatta -, te kedves, meggyógyítottál.

- Az orvos nincs itthon - kacagott Lyde -, csak késő este jön haza. Te pedig nem vagy beteg. Ne légy érzelgős. A nagy szavak fölöslegeseek. A nagy érzéseket jobban bírják az egyszerű szavak, mint a fellengős cifraságok.

- Őszinte akarok lenni hozzád mindig, Lyde - mondta Horatius komolyan. - Még a verseimben sincsenek sallangok, tudod. Nem fogok neked hazudni soha.

- Ennél szebbet nem mondhattál volna - és a lány melegen a szemébe nézett. - A verseid, igen. A verseidről sokat akarok beszélgetni veled. Megvettem azóta az új verseidet is. Tudod-e, micsoda nagy dolog, hogy Alkaios és Szapphó verseit írod latinul? Mert Rómában még nem tudják.

- A kritikusaim szándékosan elhallgatják, hogy új műfajokat hoztam. De ha egyszer a lírai verseim könyv alakban is meg fognak jelenni, nem hunyhatják be szemüket a tények előtt.

- Majd én segítek kinyitni a szemüket meg a tiedet is - pattant Lyde hangja. - Te talán alaposabban tanultad a görög költészetet, de én jobban érzem a szépségeit. Vigyázni fogok rád.

- Jó tanítványod leszek, de csak úgy, ha megengeded, hogy sokat járjak hozzád - és most Horatius is fölkel.

- Nem is kell megengednem, hiszen a szemorvoshoz jársz - mosolygott Lyde. - A szemorvos pedig este nyolc óra előtt soha sincs itthon - és szikrázva villant a fekete bogárszeme. - Várj csak, hozok neked valamit. Jaj, milyen feledékeny vagyok!

Átsietett a másik szobába. Horatius utána ment. Meglehetősen sötét volt már a szoba, a költő kinyitotta az egyik ablakot. A csillagos ég, mint arannyal szőtt terítő, borult a Vaticanus és a Janiculus sötétzöld pínáira, és a Tiberis-sziget Aesculapius-templomának márványoromzata oly sejtelmesen derengett fel a kék alkonyatban, mintha a csillagos mennyei háló fogta volna ki a folyó vizéből. A Forum Holitorium négyemeletes bérházainak pergamen ablakai mögött vörösen ködlött az olajmécsek lángja. Lent a piacon megmozdult az élet, a petyhüdt nappal után meglevenedett a város a hűvös alkonyatban. Az egyik pecsenyesütő boltban sistergett az olaj, egészen a második emeletig szállt a sült hal gyanús szaga. A tér egyik bérházának negyedik emeleti ablaksorában frissen mosott fehérneműt lengetett a könnyű esti szél. A Tiberis-parton vastag hangú békák bőfögtek. A híd alatti kocsmában részeg matróz üvöltötte a népszerű nótát:

*Láisz, édes szép szerelmem,
Láisz, csókos barna lány...*

Rekedt hangja darabokra töredezve visszhangzott a híd boltívei alatt. A kövér békák ijedten elhallgattak.

Lyde a szoba közepén állt, és éppen felvette az asztalról a gyümölcsöstálat, hogy átvigye a másik szobába. Horatius odalépett hozzá, bal karjával átölelte a lányt - Lyde ijedten tette vissza az asztalra a tálat -, jobb kezével megfogta a lány lehullott bal karját: egy pillanatra összevillant a tekintetük, Lyde feje ernyedten hullt a költő karjára.

Az ablak négyszögében szikrázva táncoltak a buta kis csillagok.

- Szeretsz? - kérdezte a költő, felocsúdva első csókjuk szédületéből.
- Igen - mondta rá Lyde fáradt mosollyal.
- Mért nem mondod, hogy „szeretlek”? - kérdezte tovább.
- Úgyis tudod. Minek kérded?
- Olyan jó hallani!
- Tudni jobb.
- Szeretlek - buggyant ki a költőből újra a vallomás -, szeretlek, szeretlek, szeretlek...
- Mintha már hallottam volna - állította meg a lány. - Kérek valami újat.
- Akarsz a feleségem lenni?

Lyde tágra meresztette a szemét.

- A feleséged? - és nagyot kacagott. - Rabszolgálynak akarsz elvenni?
- Felszabadítlak! - csattant a költő hangja.
- De hiszen Octavianus a gazdám, nem rendelkezhetsz velem - térítgette magához a lány az átszellemült költőt.
- Ó, jaj! - és Horatius két tenyerébe hajtotta fejét. - Hát nem lehet! Nem lehet!
- Végig meg - biztatta Lyde.
- Én? Az imperatortól? - hűledezett Horatius.
- Mit félsz tőle? Ő is eladja a fölösleges rabszolgáit. És én igazán fölösleges vagyok neki. De az apám - jutott az eszébe hirtelen -, hiszen akkor az apámat is meg kellene vened! Csakugyan nem lehet. Látod, a kis Cinara nem akarja, hogy a feleséged legyek.

- Nem igaz! - ugrott fel Horatius. - Éppen ő akarja, ő mondta nekem. Én beszéltem vele, mindig beszélgetni szoktam vele. Azelőtt - tette hozzá halkabban.

- Szegénykém - és Lyde megsimogatta a fejét. - Milyen beteg vagy még most is. Hát nem lehet. Még nem lehet. Pedig úgy szeretnék veled menni falura, otthon mi is falusi házban laktunk ám, kis kertben, erdőszélen. A te házad is ilyen ott Ustica mellett?

- Ilyen - révedezett el a költő. - És úgy hiányzol belőle! Eljössz velem így is, ugye? Ugye, nem hagysz magamra? Ugye, eljössz, édes? Hiszen most már úgy fölzaklattad az életemet, hogy nélküled nem lehet, nem lehet...

Ezt a mondatot is befejezetlenül hagyta, mint már annyit ebben a mai lázas vergődésben.

- Én még így is veled mennék jó barátoknak, hogy ott legyek melletted, hű társa legyek az életednek és a munkádnak. Elmennék, de nem lehet, hiszen nem engedne a gazdám, az imperator, és nem engedne az apám.

- Eljönnél? - hajolt hozzá a költő, és megint megsimogatta az arcát. - Eljönnél? Ó, milyen boldog vagyok! Új ember lesz belőlem! Ó, milyen szép lesz az élet veled! De megállj csak: engedély? Hopp, megvan! Azonnal beszélek Maecenasszal. Majd meglátod, ő elkér az imperatortól.

- És apámtól ki kér el? - kérdezte Lyde.

- Először is jó apádnak, sajnos, nincs beleszólása, hogy a gazdád kinek ajándékoz téged, másodszor én kérlek el.

- És ha nem enged?

- Akkor elviszlek engedély nélkül.

- És ha nem megyek? - ellenkezett a lány.

- A törvény törvény. Ha nekem ad az imperator, én leszek a gazdád. És van egy másik törvény is, az, amelyre ma este ütöttük rá a pecsétet azzal az első csókkal. Kelt július tizenhatodikán...

- Jó, jó - vágott a szavába Lyde -, valami újat kérünk.

- Nem - csattant a költő hangja -, csak a régit, mindig csak a régit. Én már ilyen unalmas konzervatív vagyok.

És mielőtt a lány föleszmélt volna, már megint a karjaiban tartotta és megcsókolta. A hold tányérja végre a Janiculus fölé kapaszkodott, és most kaján vigyorgással nézett be a kis ablakon, s mintha kacsintott volna egyet a bal szemével.

Hirtelen szétugrottak. Az előszoba ajtaján erőlyes koppantás hallatszott.

Pausziasz jött haza. Megcsókolta lányát, megrázta a költő kezét.

- Régen vársz? - kérdezte.

- Alig fél órája - hazudta Lyde folyékonyan.

- Azt hittem, csak öt perce - tódította Horatius. - Leányod társaságában repül az idő.

- A te elismerésedre büszke vagyok - mondta rá boldogan az orvos. - Te olyan római vagy, hogy bátran görög is lehetnél.

Mire kijöttek a rendelőből, már ott vigyorgott az előszobában Diomédész, ormótlán kézilámpát lóbálgatott esetlenül. Horatius elnevette magát:

- Minek az a lámpa, te majom, mikor süt a hold?

- Te mondtad, uram, hogy ha visszajövök, hozzam a lámpát - védekezett a jámbor szolga.

Szóval nem fél órája van itt - állapította meg magában Pausziasz, de még a lányának sem szólt.

Nem is kellett megállapodniok abban, hogy mikor jöjjön a költő rendelésre, Horatius mindennap pontosan ott volt, már délután. Isteni napok következtek, eszébe se jutott kimenni a birtokra. A szeme szépen javult. A szíve is. Mind a két orvos művésze volt a mesterségének.

És Lyde gyakran megakasztotta a költő csókHzáporát, és komolyra fordította a szót. Kifaggatta minden tervéről, megbeszélte vele minden készülő verset, és megjegyzéseivel sokszor ő terelte helyes útra a tévedező költőt. Mikor Horatius a Nasidienus-szatírára dolgozott, Lyde megkérdezte:

- Vajon gondoltál-e a lakoma-motívumok irodalmi összefüggéseire? Platón és Xenophón szümpozionja éppolyan fontos itt, mint Matron Attikai lakomája, de nem szabad figyelmen kívül hagynod Arkhesztratoszt és Menipposzt sem. Remek lesz, ha ennek a felkapaszkodott senkinek a lakomáját felsallangozod a szümpozion-hagyomány minden huncutságával: egyrészt látni fogják, hogy kisujjadban van az egész irodalom, másrészt halálra fogják kacagni magukat az emberek. Így a szakértőket is, a közönséget is egy csapásra meghódítod - és egymás után szedte le a könyvespolcra a szükséges tekercseket, s a költővel együtt írta ki mindegyikből a szatírához szükséges jegyzeteket. Három hét múlva készen volt a szatíra. Lyde tapsolt örömeiben, mikor elolvasta.

- Ez igen - lelkesedett. - Meg fognak pukkadni.

Javában készült már a szatírák második könyvének kiadása a Sosius testvérek műhelyeiben, mikor Horatius egy korán reggel loholva kapaszkodott fel az Aventinusra, hogy még idejében átadja Sosiuséknak az új szatírárt. Még jókor jött, a könyv megjelenése csak egy hét múlva volt esedékes. Sosius, mikor elolvasta a szatírárt, meglepetten kiáltott fel:

- Ejha! Ez aztán irodalmi csemege! - és elégedetten dörzsölte a kezét.

Szép meleg nap volt, a fürdőbe készült. Útközben barátságosan köszöntötte Fannius, a gazdag papírgyártó, nagyon szerette Horatiust, mindig külön papírost gyártatott a könyvei számára. Fanniust a titkárja kísérte, siettek az üzembe, Vergilius, a bútorkészítő is csak úgy elviharzott mellette. Bankárok, ügynökök, tisztviselők, kereskedők, munkások siettek, hogy megint egy napra újra kezdjék a loholást, a tülekedést. A költő sajnálta őket, s mikor az élete új szépségeire gondolt, magában boldogan elmosolyodott.

A KÉT CAESAR

Gyógyult a beteg birodalom, hegedtek a sebek, az imperator most végre fölemelhette háborúktól gúzsba kötözött kezét, hogy megadja a jelt: építeni fogunk a romokon! Az actiumi győzelem után amnesztiát adott, és ekkor százával sereglettek haza a tisztek és katonák, akik Philippi óta meg nem fogyatkozott reménnyel küzdtek a köztársaságért. Hegyeiken és szakadékokon, sivatagokban és erdőkben, fagyos és viharos tengereken, messze Ázsiában és Afrikában életet, egészséget, vért és boldogságot áldoztak, hogy Brutus csillagát még egyszer felragyogni lássák.

A meggyilkolt Caesar gigászi alakjának árnya fölé most fölmagasodott a másik Caesar törékeny teste és szárnyaló szelleme, hogy békét és igazságot hirdessen és hozzon a fáradt birodalomnak. A köztársaság tiszta páncéljában állt a kimerült és tikkadt tömeg felett, és ámbár máris itt volt a láthatatlan monarchia, az imperator úgy tudott bánni roppant hatalmával, hogy egyelőre senkinek sem jutott eszébe a másik Caesar, a „zsarnok”, mikor Octavianus bíborköpenye s aranykoszorúja megcsillant a szenátus elnöki székében. És ő teremtette meg a békét, ő verte le a birodalom elvetemedett ellenségeit, az egyiptomi kígyóval szövetkezett Antoniust, mikor ez a nagyra hivatott római aljas eszközül dobta oda magát egy királyi hetéra politikai és szerelmi cselszövésének. Octavianus az eke, a szövőszék, a régi erkölcs politikáját hirdette, s a régi tisztaságra és egyszerűsége édesgette a Kelet gyönyörűségeitől már-már megfertőzött nemzedéket. És a békének s az imperatori köztársaságnak ezek a mesteri szólamai édes bódulatba ringatták a legmakacsabb forradalmárokat is.

Két éve már az actiumi győzelemnek, s még mindig szállingóztak haza az elkésettek. Pompeius Varus, a régi pajtás is csak most vetette le a katonaruhát, s amint Rómába ért, első útja Horatiushoz viszi. A költő mostanában sokat tartózkodik a városban, Bavius morog is miatta eleget, de hát a szembaját kezelteti, ugyebár, és Pausziasznál jobb szemorvost messze földön hiába keresne. Hosszú délutánokat átüldögél a Forum Holitorium bérkaszárnájában, meghitt beszélgetésekben, tiszta csókokban, és a végén még a szemének is jut egy kis negyedóra. A görög lány mélyen befészkelődött a lelkébe, friss és művelt szellemével tudatossá tette benne tehetségét, kemény kritikával boncolta minden sorát, és a költő, aki eddig mintegy öntudatlan révületben alkotott, most érezte először igazán az alkotás édes ízeit, a művészet szárnyaló mámorait. Esténként, mikor Diomédésszel hazaballagott a vörösén pislogó kézilámpa fénye mellett, soha nem érzett lázak fűtötték, s mikor az új versek előgyöngyöztek tolla alól, akkor érezte igazán, hogy Lyde csókja, azon a július tizenhatodiki csillagos estén, az első igazi csók volt életében: a Múza csókja volt.

Nagyot nézett, mikor az egyik ilyen őszi estén hatalmas szál férfit pillantott meg a kapuja előtt. A napbarnított, vállas úr roppant erővel döngette a kaput, és nyilván régen kísérletezhetett már, mert szemlátomást dühös volt. Mikor meglátta Horatiust, egyenesen nekirohant, megölelte, megropogtatta a csontjait, s aztán dörgő hangon rárobban:

- Hát te hol csavarogsz, öreg pajtás? Megint a cirkusz körül ólálkodtál? Tanulmányúton voltál, mi? Megfigyeléseket gyűjteni, mi? A barátod meg várhat itt a görög kalendákig! No, mit bámulsz? Talán nem is ismersz meg?
- Varus! - kiáltott fel a költő szinte felszabadultan, mert eddig bizony nem ismerte fel az idegenben régi pajtását. Tizenhárom éves háborúskodás bizony megváltoztatja az embert! De most, hogy végre megismerte, egyszerre boldogan kapaszkodott a nyakába.

Bementek a házba, bevitték Varus szolgáját is, aki ott kuporgott a hatalmas poggyász tetején, a szűk utca túlsó oldalán, és Diomédész ünnepi vacsorát rögtönzött. Késő éjszakáig idézgették a régi emlékeket, az ifjúság és a lángolás ragyogó éveit, és Jupiter a megmondhatója, mért komorodott el a költő, mikor Varus annyi harcias tűzzel emlegette újra meg újra Caesart, a zsarnokot, s Brutust, az utolsó rómaikat.

Vörös ködök úsztak a szemük előtt, már a bor sem ízlett, a viszontlátás öröme fanyar ízekké torzult a szájukon s a lelkükben. A házigazda bevezette vendégét a hálósobájába, s maga még visszament az asztalhoz, érezte, hogy rég eltemetett érzések gyülemlenek fel a lelkében. Hajnal felé járt az idő, mikor kóválygó fejjel fölkel, s aludni ment. Amint a kora reggeli órákban az első félénk napsugár beövakodott a pergamenes kis ablakon a szobába, mosolyogva látta a közvetlen és megrázó viszontlátás élményének szédületében fogant verset. „Ó drága barátom - zengték a néma sorok -, aki annyszor vetted kockára életedet velem együtt, akivel annyi édes éjszakát átvirrasztottam koszorús fejjel, tüzes bor mellett, réges-régen, mikor Brutus volt a vezérünk: melyik isten s milyen jó szerencse hozott vissza végre, hogy újra polgár légy szép Italiában? Milyen jó emlékezni veled a régi időkre. Hiszen te voltál leghívebb bajtársam az ifjúság mámorában s a vereség szégyenében egyaránt.

*Philippit együtt éltük, a gyors futást,
elhagyva gyáván pajzsomat is, mikor
megtört erőnk, és sok kevély hős
ajka a csúnya rögöt harapta.*

*Féltem, de köddel Mercurius bevont
sűrűn, s a harcból elragadott hamar;
téged vad ár hullámverése
visszasodort a kemény csatába.*

Hát áldozz Jupiternek, kend be hajad illatos kenőccsel, feledkezzél bele a massicusi serlegébe, s baráti tűzhelyemnél pihend ki az embertelen harcok fáradalmait.”

Varus meghatottan ölelte meg a költőt, mikor reggel elolvasta a verset. Hosszú hetekig együtt voltak, együtt járták Rómát s barátaikat, csak délutánonként tűnt el Horatius rejtélyesen. Varusnak fúrta az oldalát a dolog, de nem faggatta barátját, majd megkérdezi Sestiust - gondolta magában, az már régen is nevezetes volt arról, hogy mindig mindent tudott, sőt jobban tudott. De nem állhatta meg, hogy meg ne jegyezze:

- Hallod-e, öregem, ha a hivatalos órákat is ilyen pontosan tartottad volna meg, akkor kár, hogy nem maradtál adótiszt.

Éppen a Vicus Jugariuson mentek, a Forum közelében. Szürke köpönyeges parasztember bámulta a Janus Quadrifrons bezárt kapuját, és lassan csóváltatta a fejét.

- No, mi a baj, bácsi? - kérdezte Varus.

- Semmi baj, uram - felelte a paraszt -, csak épp hogy ilyet se láttam még. No, már hogy ezt bezárták! Hiszen akkor békesség van az országban.

- Az ám! - szólt közbe Horatius. - Bizony hogy békesség van. Két esztendeje nincs már háború.

- Uram - fordult hozzá a paraszt, és nagyot koppantott botjával a kövezeten -, van vagy huszonöt esztendeje, hogy nem jártam ebben a fene nagy városban, de akkor nyitva volt; a községi bíránk az utolsó tíz esztendőben háromszor is volt itt, akkor is mindig nyitva volt: a csuda egye meg, éppen most van zárva, mikor én ide jöttem.

- Hát nem örülsz neki, öreg, hogy nincs háború? - mosolygott rá Varus.

- Örül a nyavalya - és az öreg nagyot köpött -, nekem ugyan mindegy, hogy mit csinálnak az urak, azóta, hogy az egyetlen fiam elesett valahol a világ végén, Galliában, mikor az a gazember zsarnok hódítani ment oda. Hódítani, majd mit mondtam: a zsebeit megtömni! Na de megkapta, uram, Brutus megadta neki! Az a magasságos Jupiter áldja meg ott, ahol van.

- Meghalt már, csatában - mondta halkan Horatius.

- Meghalt - csóválta a fejét az öreg. - Ejnye. Kár érte. De kár a fiamért is, derék fiú volt. Ha nem esik el ott - hogy is hitták azt a várat? Alesia, hogy az alvilági tűzfolyó nyelné el! -, ha nem esik el, mondom, folytathatná a mesterségemet. Fazekasmester vagyok, uram, Furfóban, szabin földön. Most kire hagyom a műhelyemet?

- Azért hidd el, bácsikám - vágta el a szóáradatot Varus -, jobb ez így, mintha nyitva volna. Ha nincs háború, mégiscsak jobb az élet. Ugye, hogy jobban fizet most a mesterséged?

- Szó, ami szó: jobban - felelte a paraszt vontatottan. - A lányomat is férjhez adtam most két éve. Nagy úr az ura, tyű, de fene nagy úr! Kertész a Maecenas kegyelmes úrnál. Egyéves fiúunokám van, uram, azt jöttem meglátogatni.

- No látod - mondta Horatius -, az unokád már nem fog elesni a háborúban.

- Adják az istenek, uram, hogy igazad legyen. Jupiter áldjon! - köszönt az öreg, fölemelte jobb karját, és elballagott a Forum irányában.

Amint kiértek a Forum Holitoriumra, Horatius egy pillanatra megállt. Nem szeretette volna, ha Varus meglátja, hová megy, hát inkább vele tartott: Varusnak a Navaliában, a kikötőben volt dolga, még poggyászt várt Ostiából. Horatius elkísérte. Mikor Pompeius oszlopcsarnoka mellett elhaladtak, Varus szó nélkül oda mutatott. A márványoszlopok erdejéből kivillant a nagy hadvezér szobra, amelynek tövében valamikor Caesart meggyilkolták.

Mint a kísértet, úgy zuhant középük a diktátor árnya. Varus nem beszélt róla, és nem beszélt Octavianusról sem. Tudta, hogy Horatius ismeri az imperatort, tudta, hogy az imperator érdeklődésével tünteti ki a költőt, és mostani együttlétük alatt megérezte, hogy Horatius lelkében még mindig viaskodnak a régi idők árnyai a jelen valóságaival. Most mindkettőjük lelkében ugyanaz a kép kavargott: a régi és az új Caesar árnyéka gomolygott bennük, s Polluxra! - olyan egyformák voltak. Nem lehet azért a diktátort sem elintézni azzal a jelzővel, hogy „zsarnok”. Mennyit tett Rómáért! Nagyvárost varázsolt a nagy faluból, fényt, pompát, tekintélyt, jólétet, gyarmatokat szerzett Italiának, s megvetette a világbirodalom alapjait. Államférfi, hadvezér, finom szellem, ritka római! Hogy Kleopátra szégyenletes szerelmébe süllyedt, hogy királyi fényben és tivornyákban fürdött vele janiculusi villájában, és eltaszította derék feleségét, Calpurniát, hogy szentségtörő kézzel a koronáért nyúlt, hagyján, Caesar volt! Ez a másik Caesar tanulni fog a hibáiból, ügyesebb lesz, simább és ravaszabb, és talán még az ő dicsőségét is el fogja homályosítani.

Mikor visszakerültek Pompeius színházához, szinte boldog felszabadulás volt mindkettejük számára a színház falára festett rikító vörös plakát. Octavianus tehát ünnepi játékokat ad! És Varius Thyestesét játsszák válogatott színészek! Remek! Valóságos izgalomban váltak el egymástól: Varus hazament leveleket írni, Horatius pedig azt mondta neki, hogy az Aesculapius-szigetre megy, a szemét kezeltetni.

Egy hét múlva volt az előadás. Róma ezen a napon reggel óta úgy nyüzsgött, mint a hangyaboly. Rengetegen jöttek vidékről, s a színház táján valóságos közelharc folyt a jegyekért. Hiába mondták a viatorok, hogy holnap is, holnapután is adják a darabot, mindenki első nap akarta

megnézni. Ez volt az ünnepi előadás, ezen együtt láthatták az új Róma egész hadi, politikai és szellemi vezérkarát. Pompeius színházában volt az előadás, az oszlopcsarnok mellett, amelyben a nagy Pompeius emlékeztető szobra állt: a régi diktátor halálának helye és az új diktátor dicsőségének ünneplése ölelkezett a halhatatlan Pompeius nevében.

Még csak huszonhat éves volt ez a színház, az új Róma legnagyobb és legszebb színháza: negyvenezer néző várta visszafojtott izgalommal az előadás kezdetét. Sokan most látták először a színház pompáját, a körben futó oszlopcsarnokokat, a Venus-templomot a második emelet magasságában, a márvány és arany vakító káprázatát; a körben futó üléseken türelmetlenül izgalomban égett a közönség.

A negyvenezer néző beszélgetése, az apró viták, veszekedések, a tolakodás, a méltatlankodás, az álmélkodás, az elragadtatás fülsiketítő zsvajba olvadt. Jöttek-mentek, áramlottak, fészkelődtek az emberek, lökdösték egymást, a helyüket keresték, a viatorok alig tudtak rendet teremteni a roppant nyüzsgésben. Horatius már a helyén ült, a félkör alakú nézőtér középszelvényének tizenkettedik sorában, mellette Varus, körülöttük csupa polgár, mindegyiken vakító fehér tóga. Egyszerre csak Varus odamutatott az első sorra:

- Az a magas úr, ott, abban a bíborszegélyes tógában, alighanem a konzul.
 - Sextus Appuleius - mondta rá Horatius. - Körülötte a szenátorok. A birodalom büszkeségei.
 - No, hogy őszinte legyek, van köztük néhány cégéres gazember - morgott Varus.
 - Azok nem számítanak - legyintett Horatius. - Úgyis repülni fognak hamarosan.
 - Nézd csak, milyen remek a tábornokok ezüstpáncélja meg lobogó vörös köpenye! Ez igen, ez Róma. Az ott Agrippa, ugye?
 - Agrippa. Mögötte Messalla, mellette Plancus. Csupa diadalmas hadvezér.
 - Éljen Agrippa! - rikkantotta el magát közvetlenül mellettük egy fekete szakállas polgár. A kiáltás, mint a futótűz, terjedt tovább, és percek alatt elöntötte az egész nézőteret. Az actiumi győző volt mostanában a legnépszerűbb ember Rómában.
 - Hallod-e, öregem - szólalt meg hátuk mögött a harmadik sorban egy sovány arcú, mosolygós fiatalember -, valami nagyszerű illata van a kolbásznak. Nem hentestől való, mi?
 - De nem ám! - büszkélkedett a kövérkés, deresedő polgár, akit a másik megszólított. - Házi finomság ez, öcsém. Megkínálhatlak?
 - Szívesen elfogadom, bár már egyszer reggeliztem. De úgy csiklandozza az illata az orromat, hogy nem tudok ellenállni.
 - Nini - fordult hátra Horatius -, hiszen ez Sestius! Hé, öreg pajtás, jó reggelt!
 - Talán azt akarod mondani, hogy jó reggelt? Mert az is van - nevetett Sestius. - Ez a bácsi házikolbással vendéget! Ha a tragédia is ilyen lesz, gratulálni fogok Variusnak.
- Horatius megnézte a barátságos kövér urat, hát majdnem leesett az álla meglepetésében: Cervius volt, a szomszéd.
- Jó reggelt, szomszéd! Hát bejöttél?
 - Amint látod - integetett felé Cervius. - Hanem te hol csavarogsz? Hát odakint már nem is jó? Hát egyszerre úgy megszeretted a várost? Nem is vagy te igazi falusi, te... te... te költő! - és nagyot harapott a fokhagymás kolbászból.

Most vissza kellett fordulnia, mert Varus megrántotta a tógáját, és némán odamutatott az első sorra, ahol a szenátorok tisztelettel köszöntöttek egy idősebb urat.

- Ki ez? - kérdezte a költőt.

- Nem ismered? Asinius Pollio.

- Ó - álmélkodott Varus -, bizony nem ismertem meg. Azelőtt fiatalabb volt.

- No, most valami okosat mondtál - kacagott Horatius.

De már nemigen foglalkozhatott Varusszal, mert hol innen, hol onnan, egyre-másra integettek neki a barátok és ismerősök. Az, aki a második sorból kedélyesen fölkiáltott hozzá, Calpurnius volt, a régi athéni bajtárs. Nini, Septimius is itt van, ez is csupa ragyogó jókedv, mint tizennégy évvel ezelőtt. Az, aki a jobb oldali tizedik sorból nagyot köszönt neki, Alfius volt, a kipellengérezett uzsorás, mellette méltó párja: Nasidienus, a megtollasodott kereskedő, aki ellen éppen most folyik az eljárás szállítási csalás miatt. Szegény Maecenas, ha sejtette volna, hogy ki ez a bitang, dehogy ment volna el a múltkor a vacsorájára! Piszkos disznó - mondta félhangosan, úgyhogy Varus is meghallotta.

- Mit mondtál? - kíváncsiskodott.

- Mérgelődöm, hogy ez a pimasz még ide meri tolni a pofáját! Az ott ni, jobbra a tizedik sorban, Nasidienus, a hadseregszállító. Az actiumi háború idején négy hajórakomány bakancsot rendelt nála a hadvezetőség, és képzeld: négy hajója elsüllyedt. A kincstár persze megfizette neki az árut. Octavianus mostanában bűvárokat küldött ki, hogy emeljék ki a hajóroncsokat. Hát mi sült ki? Abban az elsüllyedt négy hajóban bizony csak kövek voltak! A bitang saját bűváraival megfúratta a hajóit, így csapta be a kincstárt. Hanem most lesz neki nemulass!

Még szerencse, hogy nem sok volt ebből a fajtából az új Rómában. Octavianus kegyetlenül tisztogatott. Itt voltak az ipar tisztességes képviselői: Vergilius, a bútorkészítő, Fannius, a papírgyártó, Frontinus, az üveggyártó, a két Sosius: barátságosan integettek Horatiusnak. A költő most az utolsó sorban megpillantotta a nagyvárosi aranyifjúság léha képviselőit, akiket már nemegyszer megcsipkedett szatíráiban. Ott páváskodtak bodrosan, illatosan, tarka selyemruhákban, és kihívó tekintettel méregették a felső sorokban ülő nőket. Pantolabus, Nomentanus, Rufillus és a többiek, lehettek vagy tizenöt, hangosan kacagtak, szemtelen megjegyzésekkel nyilazták a csinosabb asszonyokat és lányokat, addig-addig, míg egy vérmes, tagbaszakadt polgár oda nem kiáltott nekik:

- Hallod-e, te taknyos, ha még egyszer szemtelenkedel a feleségemmel, úgy szájon váglak, hogy menten a Tiberisbe repülsz!

- Paraszt - raccsolta Rufillus, de úgy, hogy csak maga hallotta. Mindazonáltal elfordult, és nyápic vállai közé húzta a fejét.

Most Gallus és Vergilius tartott feléjük a lépcsőn. Horatius megölelte a két jó barátot, de nem sokáig örülhettek egymásnak, mert dörgő taps dübörgött fel, és egyszerre felállt az egész közönség. Lenéztek a legalsó sor irányába: Maecenas lépett be a színházba, nyomában két titkára, Vipsanius és Aquila. A taps háromszor megismétlődött, és egészen a helyéig kísért a nagyurat, Octavianus barátját és nagyszerű diplomatáját. Maecenas egyszerű fehér tógájában - mert még a szenatori méltóságot se vállalta - zavartan mosolygott, nem szerette az ilyen ünneplést, és szinte futva osont helyére, a második sorba. A tapsvihar megismétlődött, mikor fényes kíséretével bevonult az imperator a díszpáholyba. A vézna és sápadt Octavianusnak viszont igen jólesett a közönség lelkesedése: szinte fürdött a tapsban, a népszerűség mámorában. Mellette ült Livia, huszonkilenc éves szépségének fejedelmi pompájában, közöttük Livia

gyermekai: Julia, tízéves gyönyörű kislány, kétoldalt Tiberius és Drusus, a Julius-család reménységei.

Amint Horatius hátranézett az imperator páholya felé, a nők soraiban egyszerre megpillantotta Lydét. Nem tudta, hogy el fog-e jönni, tegnap még maga a lány sem tudta. A költő kérdőn nézett rá, a lány felmutatott az imperatori páholy irányába. Csakugyan, a páholy szomszédságában, a kíséret soraiban Sallustius kabinetfőnök és Paullus testőrkapitány szomszédságában ott ültek az imperator házi orvosai: Artorius, Antonius Musa és Livia szemorvosa: Pausziasz. Horatius olyan mozdulatot tett, mintha meg akarna indulni a lány felé, de Lyde egyetlen szemvillanással megállította. Mintha ezt akarta volna mondani: „Maradjon még a mi titkunk!”

De majdnem nem maradt titok, mert Murena, ott Maecenas mellett, észrevette, hogy a költő nagyon csavargatja a nyakát hátrafelé. Most odaintett neki, és kérdőn mutogatott a nők sorai felé. Horatius visszaintett, s úgy tett, mintha nem értené, miről van szó. De feltette magában, hogy óvatosabb lesz, és nem is kíséri haza a lányt: ne lássák őket együtt az utcán. Majd eljön mindennek az ideje.

Három tompa dobütés hallatszott: a közönség moraja egyszerre elült. Horatius már csak annyit látott, hogy a fürge Rabirius, aki eddig Variust, a mai tragédia szerzőjét faggatta - bizonyára interjút akart tőle, hogy az Acta Diurna legközelebbi számában elképeszse a közönséget színes tudósításával -, hirtelen a helyére szalad, és izgatottan leül. A függöny előtt máris megjelent a színész, aki a darab prólógusát mondta. Negyvenezer ember lélegzetét visszafojtva hallgatta a költő zengő és áradó verseit, élvezte dús latin nyelve ütemes és virágos hullámvázát. A fegyverek diadala után a szellem diadalában fürdött Róma népe. És mikor a prólógus után lehullt a függöny, s megkezdődött a Pelopidák véres tragédiájának dübörgő és borzalmas játéka a színpadon, a nézők magukba roskadva és döbbenet figyelték a súlyos szavak, a hömpölygő versek gyászos és diadalmas szárnyalását. Felvonásról felvonásra fokozódott a láz és az izgalom, imitt-amott az elragadtatás halk moraja hullámozott végig a nézőtéren, nyíltszíni tapsok akasztották meg az előadást, s mikor az utolsó szó is elhangzott, és felhúzták a függönyt, olyan tapsorkán tombolt a színházban, hogy szinte a márványoszlopok is megreszkettek belé. A közönség tombolt, Octavianus mosolygott: ez az ő diadala is volt, az új Róma szellemének első nagy diadala. Mert Octavianus nagyra tartotta tábornokait, de a szellem hőseit, az írókat és költőket is vezérkarához számította.

Újra feldörgött a taps, mikor a közönség észrevette, hogy az imperator páholyába hívatta a költőt. Varius sápadtan állt az imperator előtt, mélyen meghajolt, mikor előbb Octavianus, aztán Livia kezét fogott vele, aztán egyszerre fülig pirult. A közönség ebben a pillanatban még nem tudta, hogy Octavianus mit mondott a költőnek, csak azt látta, hogy Varius néhány perc múlva szinte szédülten támolyog ki a páholyból. Rabirius már ott várta, és lecsapott rá, mint a keselyű. Nem telt bele negyedóra: az egész közönség tudta, hogy az imperator tízmillió sestertius tiszteletdíjat utalt ki Variusnak az államkincstárból. Ez volt a legnagyobb honorárium, amit valaha költőnek fizettek. A közönség mámoros lelkesedéssel ünnepelte újra meg újra az imperatort, Variust ölelgették, szorongatták, íróársai szoros gyűrűben fonták körül, kipirult arccal gratuláltak neki, s mindegyik úgy érezte, hogy Varius diadala egy kicsit minden római írónak is a sikere. Octavianus csak mosolygott. Tudta, hogy ez a vagyonnak számító honorárium éppen olyan érték, mint az actiumi győzelem. Nem elismerés, nem fejedelmi gesztus, nem jutalom, hanem cselekedet. Az új Róma egyik alapköve.

Egyórás szünet következett, hogy a közönség kissé magához térjen a tragédia izgalmaiból, s kellőképpen előkészüljön a vígjátékra. Megint nyüzsgött és morajlott a színház, sokan hazamentek ebédelni, sokan ott ettek a színházban a magukkal hozott kosarakból, az imperator is távozott, Varius és íróbarátai az egyik közeli kocsmába mentek enni és nagy pohár bort

köszönteni a diadalmas szerző egészségére. Mikor visszajöttek, Horatius már nem látta a helyén Lydét, nyilván ő is hazament. Szeretett volna utána menni; most jobban vágyott utána, mint valaha: a költészetnek ebben a diadalában úgy érezte, nagyon sok mondanivalójuk lesz egymásnak. De türtőztette magát, hiszen meg kellett néznie a vígjátékot is: Aelius Lamia írta, jó barát, tehetséges író. Majd délután - vigasztalta magát.

Lamiának is nagy sikere volt, bár Varius magasan szárnyaló költészete ma minden egyéb sikert elhomályosított. És valahogy az idők szelleme is idegenkedett már a plautusi vígjátéktól, a vaskos kiszólásoktól, a durva tréfáktól. Szó sincs róla: a közönség dagadtra nevette magát, lelkesen tapsolták a szerzőt is, a színészeket is, de hazamenet mégis mindenki Variust emlegette.

De a délután volt a nap igazi fénypontja Horatiusnak. Már jó korán ott volt Lydénél. A lány sugárzott, szépsége sohasem volt még ilyen tökéletes: látszott, hogy gyönyörű teste külső ragyogását izzó belső tüzek szítják vakító lángolásra.

- Nagy nap, gyönyörű nap - fogadta a költőt. - Látod: ez a költészet hatalma. Ez nagyobb győzelem Actiumnál. És benned is ilyen triumphus magvai csíráznak. Ezért szeretlek.

- Lyde drága - mondta Horatius -, hol vagyok én Variustól? Az én Múzsám gyalog jár, nincsenek szárnyai. Az én költészetemnek egy célja van: te.

- Most mindjárt megszidlak, rossz fiú - és tréfásan megfenyegette a költőt -, hányszor mondjam, hogy ne a szerelem legyen a költészeted, hanem a költészet legyen a szerelmed?!

- Te vagy mindenem - mondta a költő, és megfogta a lány kezét -, érted van minden, és utánad nem jön semmi.

- Megint a nagy szavak - pattogott Lyde bársonyos hangja. - Mondtam, hogy nem kellene a nagy szavak. A szavak megölik a lelket. Mikor tanulsz meg hallgatni, te javíthatatlan stílusművész? A szavakat tedd be a verseidbe, a szerelembe csak a lelket add. A szép szerelem titka ez: halk szavak és még halkabb hallgatások.

- Édes, édes - suttogta a költő, és a szájuk máris összeforrt a nagy, szent hallgatásban.

- Most elég - és a lány hirtelen kibontakozott a karjaiból -, komolyabb dolgokról van szó. Nem várok tovább, érted? Most utoljára mondom: ki kell adnod az epódoszokat.

- Te is? - kérdezte Horatius.

- Hát ki még? - csattant a leány kérdése, aztán fenyegetően fölemelte az ujját: - Te!

- Maecenas - sietett a költő a válasszal. - Már egy hete írt, szinte megfenyegetett, ő is az epódoszok miatt. Tudod, hogy mindig féltem ezeknek a gyilkos verseknek a kiadásától. De most, úgy látom, nincs menekvés. Ha te parancsolod.

- Igenis, parancsolom! - pattogott a lány. - Mit félsz? Szabad vagy, független vagy, költő vagy. Apollo pajzsa véd.

- Apollo - mondta halkán a költő, és régi viharok, tengerek, csaták, ujjongó indulások kavaroztak fel a lelkében. - A napokban még egy epódoszt írtam: választ Maecenas levelére.

- És még nem is mutattad? Igazán rossz vagy - mondta Lyde, kis szemrehányással a hangjában.

- Itt van - felelte bátortalanul, és kihúzta a kéziratot tógája zsebéből.

Végigolvasta a verset, amely úgy szikrázott, mint a szerelmes szemekben kigyúlt vallomás. Maecenashez írt levél, s mégis az első szerelmes vers, amelyet hozzá intézett. Lyde boldogan mondta:

- Hát ha igazán szeretsz, akkor azonnal elviszed a kéziratokat Sosiusékhoz. Hány epódoszod van?

- Tizenhét.

- Elég. Óriási lesz a siker, hidd el nekem. Ebben a műfajban is te vagy az első, te vagy a latin Arkhilokhosz. Érted, mit jelent ez? Nem színpadí siker, nem tízmillió sestertius...

- Nem is kell nekem - vágott közbe Horatius.

- Tudom. De Varius a latin Szophoklész, Vergilius a latin Theokritosz, te pedig több vagy mindegyiknél: szatíráiddal új műfajt alkottál, lírai verseidben a latin Alkaios vagy, epódoszaidban a latin Arkhilokhosz. Ez csak többet ér tízmillió sestertiusnál?

- Ha neked többet ér, boldog vagyok - és megint megsimogatta a lány égő kezét.

- Mindig csak én, mindig csak én - pattogott kurtán Lyde hangja. - Most versekről beszélünk! Megállj csak, te megátalkodott szerelmes, majd adok én neked! Ha holnap nem hozod el a teljes kéziratot, szépen sorrendbe szedve, nem is engedlek be. Nem engedlek be! Megértetted?

- Szóval az epódoszkötet a kulcs az ajtódhoz? - mosolygott a költő. - Elhozom, hogyne hoznám.

- Na végre! - sóhajtott fel a lány. - Végre egy okos szó. Megállj csak, én embert faragok belőled - és hirtelen átölelte a költőt, és összeecsókolta.

- Ha minden verskötetemért ezt kapom - dadogta a költő boldogan -, akkor akár mindennap kiadok egyet.

- Nana - kacagott Lyde -, csak ne legénykedjünk! Amennyi csókot én neked tartogatok, annyi vers nincs is a világon.

- Édes - mondta halkán a költő, és meghatottan csókolgatta a lány szikrázó szemeit és pirosra gyulladt arcát.

Hajnalgig dolgozott ezen az éjszakán, délig aludt, és délután pontosan megjelent Lydénél a teljes kézirattal. Lyde csak félig nyitotta ki az ajtót, és kérdően nézett Horatiusra. A költő nevetve nyújtotta előre a kéziratot.

- Aranykulcs - mondta -, nyisd ki az Elysium kapuját.

Hosszú csókban forrtak össze, de aztán mind a ketten megemberelték magukat: késő estig egyfolytában dolgoztak, újra rendezgették a verseket, javígtatták a verssorokat, s mikor készen voltak, Lyde boldogan kiáltott fel:

- Így szeretlek!

Mikor a tél elején megjelentek az epódoszok, valóságos izgalom fogta el Róma irodalmi köreit. A kritika szinte ellentmondás nélkül ünnepelte a latin Arkhilokhosz sikerét. Általános volt az a vélemény, hogy Horatius ezúttal a szatíráknál is nagyobb alkotással ajándékozta meg az irodalmat. A költőt szinte belefűllasztották az ünneplésbe, Octavianus hízelgő levélben köszönte meg a tiszteletpéldányt, de a költő csak délutánonként volt boldog, mikor Lyde örömét látta. Most oly kedves és gyöngéd volt hozzá ez a drága lány, mint még soha. Látszott rajta: a maga sikerének érzi, hogy kimozdította a költőt a fásult tétlenségből, szárnyakra lendítette, az alkotás és a siker lázaival fűtötte.

Maecenashoz maga vitte fel a kötetet. Nagy meglepetésére a nagyúr beteg volt: ágyban feküdt, éppen akkor ment el tőle Artorius, az imperator orvosa. Az ágy mellett kis márványasztalon hosszúkás üvegben valami zöldes főzet párolgott. Maecenas éppen akkor vett be belőle egy evőkanállal. Még fintorgatta az arcát, mikor a költő belépett.

- Drága barátom, milyen jó, hogy jössz! Végre egy igazi orvos! Ez az Artorius olyan nagy számár, hogy már majdnem bög. Nem tudnak ezek egyebet, mint nagyképűsködni. Az orvos, én mondom neked, legfeljebb lelki vigasztalás, de gyógyítani bizony talán csak maga Apollo tud: neki meg bizonyosan egyéb gondjai vannak, különben nem hagyna itt kínlódní.

- Mi bajod, édes barátom? - kérdezte a költő részvétellel.

- Minden izületem ég, mintha tüzes villákkal szagdatnának. Csak ne lettem volna legalább olyan buta, hogy orvost hívtam. Mint egy hiszékeny paraszt. S még a kotyvalékját is bevettem. Pfúj, de szégyellem magam! Jaj! - szisszent fel, és a selyemtakaró fölé a térdéhez kapott. - Meg fogok halni.

- De Maecenas! - ugrott fel Horatius.

A költőt felizgatta ez a cinikus elkeseredés. Maecenashoz jobban ragaszkodott, mint a maga életéhez, és most igazán megijedt: a nagyúr még sohasem volt ilyen keserű hangulatban. Csakugyan beteg - állapította meg magában. De nem merte végiggondolni: mi lenne, ha csakugyan meghalna ez az ember, egyetlen igaz barátja, támasza, oszlopa, reménysége, akire úgy tekintett mindig, mint valami felsőbbrendű lényre. Kissé elszontyolodott, pedig milyen jó kedve volt, mikor feljött: elképzelte, mekkora örömet fog szerezni barátjának az epódoszkötettel. Most szinte reménytelenül és lehangoltan nyújtotta át neki a könyvet.

- Amit annyira kívántál - mondta, és odaadta neki a fényezett mahagóni botra csavart tekercset.

- Hohó! - csillant fel Maecenas szeme. - Ez derék! No végre! Látod, mégiscsak szeretsz te engem.

És lázasan olvasni kezdett a könyvben, forgatta, meg-megállt, továbbcsavarta, közben nagyokat kacagott, néha összeráncolta a szemöldökét: határozottan felfrissült. Horatius meg is jegyezte:

- Látod, hát miért beszélsz olyanokat, hogy „meg fogok halni”? Nem méltó hozzád.

- Dehogy, dehogy, édes barátom! - szabadkozott Maecenas. - Csak úgy mondtam. Néha eljár az ember szája. Amíg ilyen verseskönyvek vannak a világon, dehogyis sietek az árnyékvilágba.

- Csöngetett; karcsú, érdekesen sápadt arcú rabszolgalány lépett be, lehetett tizenhat éves. Maecenas odafordult a költőhöz: - Phryne. Egy hete vettem. Mit szólsz hozzá? Olyan, mint egy sápadt aszfodélosz az alvilági hold fényében. Halálvirág. Ezért szeretem.

Horatius végignézte a lányt: testének nemes vonalai áttüzeltek az arannyal szőtt kék fátyolszöveten, bánatos nagy szemeiben fojtott lobogás lappangott.

Csakugyan olyan volt, mint egy halvány virág.

- Nem ettől van izületi gyulladásod? - fordult Maecenashoz. A nagyúr elnevette magát:

- Alighanem eltaláltad! Hogy erre még nem is gondoltam! Nem megmondtam, hogy te vagy a legjobb orvos?

- Ezt nem nehéz kitalálni - mosolygott Horatius. - Ha Artorius nem volna olyan vén, ő is kitalálhatta volna.

- Erről jut eszembe - nevetett Maecenas, és kedélyesen megveregette a költő pocakját -, hogy van a kis Lyde?

Horatius elpirult.

- Milyen tiszta lelkű ember vagy te! - csodálkozott Maecenas. - Ha én még pirulni tudnék!

A sápadt lány csak állt ott, értetlenül, és hol az egyikre, hol a másikra nézett.

- Hallod-e, Phryne - mondta neki Maecenas görögül, és Horatiushoz fordulva hozzátette: - Az istenadta még latinul sem tud. - Phryne fiam, dobd ki azt a zagyvalékot, nem veszek be többet belőle, megértetted? Hozz bort meg gyümölcsöt, de előbb csókolj meg.

A lány lehajolt, halvány mosoly futott végig bágyadt arcán, odasimult Maecenashoz, és megcsókolta, majd nesztelenül kisuhant.

Maecenas megszólalt:

- De most jut eszembe, hogy még nem beszéltem az imperatorral. No, ha nem halok meg, első dolgom lesz. Lydét is megemlítem neki. Hanem hallod-e, nem gondolod, hogy jó lenne egyszer az imperator tetteit megénekelned?

Phryne behozta a bort meg a gyümölcsöt. Horatius most oda se nézett a lányra, egyszerre kigyúlt az arca, és szinte lángolt már, amikor felugrott, és úgy vágta oda Maecenas ajánlatára:

- Nem! Ezt ne kívánd tőlem! De ő se kívánja! A tollam nem eladó. Még Lydéért se. Nem adom magam bérbe.

- Nono, ne tüzelj, te bolond - csillapította Maecenas. - Elvégre nem utolsó dolog Octavianusról verset írni. Homérosz se szégyellte, hogy Achilles lantosa lett; Nagy Sándor meg is dicsérte érte. Octavianus a világtörténelem hőse már; gondold meg, magával hurcolna a világtörténelembe!

- Nem kérek belőle - tiltakozott a költő. - Amíg belülről nem érzem a szükségességét, hogy a krónikása legyek, addig nem. Márpedig nem hiszem.

- Brutus katonája! Javíthatatlan forradalmár! - mosolygott Maecenas. - No, ne vedd úgy a szívedre. Csak úgy mondtam.

- Nézd - folytatta most Horatius nyugodtabban -, én nem vagyok epikus. Látod: Propertius is elutasította ezt a megtisztelő ajánlatot - és most kis gúny fickándozott a hangjában -, Vergilius is lemondott a világtörténelemről. Itt van Varius, írja meg ő. Varius igazi epikus.

- Tudod-e - kérdezte most Maecenas -, hogy Vergilius is átvedlett epikusnak? Aeneasról ír nagy eposzt, a Julius-nemzetség ősről, benne lesz Trója pusztulása, Latium elfoglalása, nemzetünk hőstörténete.

- Vergilius eposzt ír? - álmélkodott Horatius. - Ez a leánylelkű lírikus?

- S még hozzá milyen eposzt! - folytatta Maecenas. - Olvastam a vázlatát. Csodálatos. Ő lesz a latin Homérosz.

- Szebb lesz, mint Homérosz - tette hozzá hirtelen a költő. - Csupa líra lesz. Milyen érdekes. Mindjárt holnap beszélek vele. Már két hónapja alig váltottam vele néhány szót.

- Persze Lyde - jegyezte meg Maecenas rejtett mosollyal.

- Lyde - hagyta rá Horatius.

- És legalább gyógyul a szemed? - ingerkedett Maecenas.

- Egészen meggyógyultam - mondta halkan a költő, és szinte átszellemült az arca.
- Boldog ember! - sóhajtott Maecenas. - Mást csak a halál tud meggyógyítani.
- Ne beszélj mindig a halálról - tiltakozott Horatius. - Úgy látszik, már régen nem olvastad Epikurost. Most én vagyok az orvosod, hát én rendelek; recipe: naponta két adag Epikurosz.
- Jó, beveszem, ez édes orvosság - nevetett Maecenas. - De akkor most itt maradsz nálam, amíg meg nem gyógyulok. Igen?
- Itt maradok - mondta Horatius bizonytalanul -, de...
- Tudom, tudom - legyintett Maecenas -, délután szabad vagy. Most pedig egyél.

Négy hétig maradt a nagyúr házában. Maecenas már a második héten fölkel, Artoriust többet be se engedte a házba. Epikurost olvasta, és Horatius társaságát élvezte; hetenkint kétszer hármában voltak Vergiliusszal. Isteni napok voltak ezek a tavaszodó kertben, ahol a korai virágokkal együtt féslett, bontakozott az Aeneis bimbója is. Nekik olvasta fel először Vergilius a nagy mű első verseit: a szerelmes Dido királynő könnyes és szíveket indító történetét. Alkonyodott már, mikor az utolsó zokogó versek elhangzottak.

- Ugye, mondtam, hogy csupa líra? - fordult Horatius Maecenashoz. - Szebb, mint Homérosz - tette hozzá szokatlanul lelkesen. - Ilyet az én gyalog Múzsám nem tud - kacagott szárazon.
- Mondd csak, Vergilius - szólalt meg most Maecenas -, hogy tudsz te ilyen forrón írni a szerelemről, mikor sohasem voltál szerelmes?

Most Vergilius pirult el.

- Herculesre! - csattant föl Maecenas. - Olyanok vagytok, mint a kislányok! Egyre-másra pirultok! Hát hol vagyunk? A Vesta-szüzek házában? Venusra! Majd mindjárt a végére járok én.

Tapsolt. A hirtelen ott termett rabszolgafiúnak azt a parancsot adta, hogy küldje ki Phrynét. Mikor a lány odaért, s megállt előttük könnyű zöld selyemruhájában, Maecenas rámutatott Vergiliusra:

- Phryne fiam, csókold meg ezt a kislányt.

Phryne odalépett Vergilius elé, belenézett a költő sápadt, égő arcába, nagy kerek szemeik, mint fekete borostyánindák, fonódtak egymásba, bánatos tekintetük a másik lelkéig fűrődött: csak nézték-nézték egymást, mint két elvarázsolt árnyék messze léthéi réteken. Egyszerre Vergilius lehajtotta a fejét, és Phryne szemében kövér könnycsepp buggyant.

- No menj, Phryne - szólalt meg halkan Maecenas -, látom, hogy a lelkeknek is vannak csókjaik, talán szebbek, mint a testi csókok. No menj, menj, mert mindjárt elbőgöm magam - és hangosan kacagott.

Egyik este, mikor kettesben ültek a kertben, Horatius kéziratot vett ki a zsebéből.

- Nagyon bántott, hogy a múltkor mindig a halálról beszéltél, emlékszel? - kezdte a költő. - Hetekig rágott rajtam a keserű hangulat. Én komolyan szeretlek, érted? Így született meg bennem ez a vers. És amit ebben írtam, nagyon kérlek, vedd szóról szóra, mert úgy értettem.

És Horatius olvasta a verset. Lélekből szakadt vers volt, kétségbeesett sikoltás: „Mért gyötörsz a halál gondolatával, hiszen halálig és halálon túl is szeretlek, s az istenek azért teremtették egyformára a csillagzatunkat, hogy életben és halálban együtt maradjunk!” Maecenas egyre fokozódó meghatottsággal hallgatta a forró vallomást, s mikor a költő ezekhez a sorokhoz ért:

*Sem fent az ég, sem én, nem akarjuk azt,
hogy halni, Maecenas, előttem
menj, ragyogó dísz-eletemnek!*

*Ó, hogyha téged sújt le, szívem felét
korábbi vég - én, másika, késsem-e?
Nem teljes élet és nem ép már
nélküled életem! Egy nap adja*

*kettőnk halálát! Nem hamis esküvést
mondtam neked, nem! Elmegyek, elmegyek,
akármikor kelsz végutadra,
készen elindulok, elkísérlek.*

Maecenas odafordult hozzá, és melegen megszorította a kezét. Sokáig így maradtak, az alkonyat fátyla sápadt függönyt font köréjük, elkésett madárhang bűgött fel a lombok közt, és aranyesőt hullattak fejükre a tavaszi csillagok.

De egyszer mégiscsak ki kellett menni a birtokra, hiszen már idestova tíz hónapja, hogy csak egy-egy napra ugrott ki. Bavius egyre sürgette, utoljára már azt írta, hogy Pullia néni beteg. Hát ki kellett menni. Nehéz volt elválni Maecenastól, még nehezebb Lydétől. Az epódoszok sikere óta még jobban összeforrt a csodálatos lánnyal, aki része lett az életének, Múzsája munkájának. Mikor elváltak, megígérte neki, hogy hetenkint bejön a városba. Lyde csak nézett rá, szeme tétova tüzekben villogott, a szája szögletében bánatos kis mosoly játszott, s mikor a költőt megölelte, úgy fogta át, mintha sohasem akarná elengedni.

- Ne hagyj sokáig magamra - mondta fátyolos hangon. - Ha a költőnek Múzsára van szüksége, a Múzsának viszont kell a költő. - Nevetni próbált, de elszorult a torka, és félénk kis könnyek gyöngyöztek a szeme sarkából.

Késő őszi kint maradt a birtokon. Egészségének is jót tett a falusi levegő a nagyváros fojtó pora és bűze után, kedélye is megnyugodott, türelmesen várta Maecenas közbelépését Lyde érdekében, és ebben a nagy várakozásban egyre jobban ott sugárzott előtte a görög lány bársonyos arca, ez a szikrázó lélek: látta rejtelmes mosolygását, meleg barna szemeinek titkos tüzeit, és mint a láva, áradt felé a távoli lányból a forróság; átfűtötte testét-lelkét, és szárnyait az alkotás soha nem látott magasságaiba lendítette. Csodálatos versek lángoltak fel a tolla alatt ezen a nyáron és őszen, csupa líra, csupa elragadtatás. Lyde minden héten kapott verset, és ujjongott, látta, hogy a költő a Parnassus magasságaiba érkezett. Érezte, hogy ennél többet nem adhat neki, és nem kaphat tőle. Pügmaliónnak érezte magát, akinek vésője alatt az élettelen márvány forró emberi testté, forró költőlélekke elevenedett. És megremegett a gyönyörűségtől, mikor arra gondolt, hogy Venus tette ezt a csodát.

Mikor a költő októberben a városban járt, részt vett a nagyszerű ünnepeken, amelyeknek során Octavianus felavatta a palatinusi Apollo-templomot s az újonnan alapított két könyvtárt, amelyeket Szkopasz híres szobra: Apollón Kitharódosz és a görög művészet egyéb remekei ékesítettek. Pompás volt a felvonulás: elől katonaság, nyomukban a papság, aztán hosszú kettős sorokban a lictorok, utánuk Octavianus, aki ekkor kapta a szenátustól az életfogytiglan szóló imperiumot; látta pompás gyaloghintójában Liviát és a Julius-ház többi tagját, a Vesta-szüzek tiszteletet gerjesztő csapatát, a tábornokokat, a szenátorokat, a politikusokat, Róma minden nagy emberét. Lelke megtelt a római nagyság ígézetével, és kipirult arccal, dobogó szívvel látta kibontakozni az új Róma szépségét és fenségét.

Otthon, a falusi magányban, sokáig nyugtalanította az ünnep fénye és jelentősége. Ez az Octavianus - töprengett - csakugyan nagy politikus; íme, a polgárháborúk annyi rombolása után

elkezdte az építés munkáját; végzett Róma ellenségeivel, kifelé tiszta és tisztelt a római nép, s most a lelkeket kezdi megnyugtatni: törvényei védik a családi élet tisztaságát, szelíd erőszakkal visszakényszerítik az elvadult rómaiakat a földhöz, a boldogulás és a béke örök aranybányájához; templomokat épít, visszaédesgeti az ősök vallásához a háborúk gyilkolásaiban eldurvult lelkeket; könyvtárakat alapít, hogy a nagy szellemek alkotásaival termékenyítse meg az új nemzedék lelkét, pártfogásába veszi s nagy alkotásokra serkenti az írókat és költőket, hogy megmutassa: íme, Róma nemcsak kardjával, hanem szellemével is méltó arra, hogy a világ ura legyen. Vergilius már a nemzeti nagyság hőskölteményén dolgozik, s a művelt világ lélegzetét visszafojtva várja: mikor születik meg a Homérosz költeményeinél is nagyszerűbb alkotás.

Ez Octavianus műve: ez a nagyvonalú építés az új Róma legnagyobb büszkesége és jövőjének legbiztosabb záloga. A köztársaság lelke lobog ebben a sápadt fiatal férfiban, és bár nemrégiben elterjedt a rémhír, hogy a békeszerzés nagy műve után vissza akar vonulni a közélettől, szerencsére a szenátus az örökös főhatalom adományozásával megtalálta a módját, hogy megtartsa őt Róma jelenének és jövőjének. Igen, a köztársaság építője ez az imperator - töprengett tovább a költő -, de vajon mik a végső céljai? Mindegy - nyugtatta meg magát -, egy bizonyos: ebben a pillanatban Róma nem nélkülözheti Octavianust.

És ebben a hangulatban született meg az a verse, amely mint kétségbeesett sikoltás, megálljt kiált az istenek haragjának, hiszen eleget szenvedett már ez a nép. Elég volt a gyilkosságból s a polgárháborúból, jöjjön a megváltó, Apollo vagy maga Mars, vagy talán már itt is van Octavianus személyében, s ha itt van, maradjon is köztünk! Igen, most hallgassanak el a kétségek, most legyen vége az örök elégedetlenségnek, minden jó római ragadja meg azt a kezét, amely az állam annyit hanyatott hajóját biztos révbe kormányozza.

Most megnyugodott. Hát íme, mégis verset írt Octavianusra, nem ugyan eposzt, hanem lírát - és így igazolta magát -, nem is Octavianust magasztalja a vers, hanem az örök Rómát, amelynek a kegyes istenek mindig megadták a hivatott vezért. A költő lelke, amíg éteri magasságokban szárnyalt, hogy Róma isteneinek áldását kérje a vezérre, a nagy, az egyetlen, az örök Rómáért reszketett.

December tizenhetedike volt, mikor a vers elkészült, december nyolcadikán fogott bele, harminchetedik születésnapján, és ma végzett vele, éppen azon a napon, mikor Rómában a Saturnaliák kezdődtek. Ujjongj, Róma, mulass, Róma, fojtsd gondtalan kacagásba hosszú évtizedek gyilkos keserűségeit: Maia gyermeke, az istenek küldöttje virraszt feletted!

Most szálljon a dal, a békesség és a hála dala: de ha egyszer ez a vezér is megcsalná a köztársaságot, s vakmerő kézzel a koronaért nyúlna, Herculesre, meg fogja tudni, hogy van még gyűlölet a szívekben, és vannak még török a tógák redőiben!

Elküldte a verset Maecenasnak és Lydének. A lány ezt írta: „Pindaroszhoz vagy méltó, és ez nagyobb dicsőség, mint tízmillió sestertius, és nagyobb, mint túlszárnyalni Homéroszt, így szeretlek.” Maecenas pedig elragadtatott levélben köszönte meg a fölséges verset, és így végezte a levelét: „Látod, magad is rájöttél Messalla igazságára. És az enyémre. Most boldog vagyok, mert most lettél egészen az enyém!”

A költő nem tudta, hogy a nagyúr mindjárt a vers elolvasása után behívatta Vipsaniust, és a legfinomabb papirosra lemásoltatta vele a verset; minden versszak első betűjét vörös festékkel rajzoltatta. Octavianusnak készült ez a példány.

Másnap pedig fél órát ült az imperator várószobájában, hogy átadhassa a verset Octavianusnak. Az imperator kigyúlt arccal olvasta a szárnyaló költeményt, s mikor a végére ért, halkan csak ennyit mondott Maecenasnak:

- Mondd meg a költőnek, hogy csatát nyert ezzel a versével.

A CSÁSZÁR

Horatius a világért be nem ment volna Rómába. Örült, hogy egyszer végre megmenekült a Saturnaliák tombolásától. Nem akarta fölkaparni újra lelkét a nagy megkönnyebbülés után: megírta a verset, hát megírta, adja az a magasságos Jupiter, hogy ne csalódjék az imperatorban!

Jó volt itt a jótékony falusi csendben elgondolkozni múltakon és éveken, harcokon és lángolásokon, szíveken és szerelmeken. Jó volt a hűséges Ursus kutyával kijárni a kis Cinara sírjához, elbeszélgetni vele korán alkonyodó téli napokon, visszaidézni kedves arcát a múltak messzeségeiből, és szinte érezni, amint feléje int a boldogok szigetéről, a régi fénylő mosollyal, és szinte hallani a hangját, amint földöntúli révületben suttogja: „Veled vagyok! Én vagyok, Lyde. Én vagyok az örök szerelem.”

Jó volt a korán lehulló estékben némán üldögdélni a csendben, a tűzhely mellett, hallgatni Pullia kisanya szövőszékének tompa kattogását, az Ursus kutya egyenletes szuszogását, Bavius esztergapadjának szabályos zakatolását. Ilyenkor felgomolyogtak lelkében, mint napsütötte kicsi bárányszőcskék, Epikurosz bölcs tanításai, ilyenkor érezte: milyen jó az egyszerű élet, milyen nyugtató a hű szívek melege. „Rejteken élj!” - mondta Epikurosz, és ő, mennyire igaza volt! Szívünk titkos kamráiban folyik az igazi életünk, s a hazugságok és hiúságok micsoda gabalyodott hínárja hálóz körül, és húz a mélységekbe, ha az emberek közé keveredünk! „A megelégedés leggyönyörűbb gyümölcse a függetlenség!” Igen, itt érezte igazán, mit jelent neki ez az egyszerű és békés otthon, ez a szerény és megelégedett élet. Ez volt minden kívánsága: a független nyugalom, az alkotás boldog szigete, az édes mámorok Heszperisz-kertje a hallgató völgyek hullámos ölében. „A lelki nyugalom koronája értékesebb minden császári koronánál!” „Jobb szalmán heverni derűs kedéllyel, mint aranszéken ülni dúsan terített asztalnál, lelkünk nyugalma árán.”

„Akinek az elég is kevés, annak semmi sem elég.” Igen, boldog ebben a tisztas egyszerűségben, bölcsnek érzi magát és szabadnak. Nem hajszol kincset, vagyont, rangot és dicsőséget, mert egyikért sem adja oda lelke nyugalma. Aki akar, járjon bíborban, aranyban, dúskáljon roskadó asztalokon: a költő boldog ezen a talpalatnyi földön, amit magáénak mondhat; boldog, hogy a Múzsák megajándékozták a költészet isteni kincseivel, és boldog, hogy megvetheti a tülekedő tömeget.

Epikurosz bölcsességének leggyönyörűbb foglalata az a vers, amelyben régi bajtársának, Pompeius Grosphusnak megírta ezeket az őszinte vallomásait. És mostanában nem győzte élvezni az epikurosz tanítás szépségeit: míg Rómában a Saturnalia hejehujás tombolása zúgott, itt kint, a falusi ház csendjében a költő Epikurosz ujjongó filozófiájának fényeiben fürdött. És amint elnézegette egyszerű és barátságos kis kertjének kopár virágágyait, sötétben fénylő örökzöld fáit és bokrait, eszébe jutott a római nagyúri kertek eszeveszett pompája és kincseket érő sok száz növénycsodája, a drága üvegházak fedelmi gyümölcsei, a télbe varázsolt nyár káprázatos és dús termései. És eszébe jutottak a régi jó idők, amikor otthonukban egyszerűen éltek az őseik, és mindenüket a haza fényének emelésére áldozták, míg most a maguk gyönyörűsége az első, és szórják az aranyat, hogy túltegyenek egymáson az örült fényűzésben. És ez a töprengése is versbe kívánczolt, s mikor készen lett vele, csak akkor vette észre, hogy Maecenasnak is szól ez az epikurosz intelme, de észrevette azt is, hogy íme: megint Octavianus szellemében és nemzetnevelő céljai érdekében írt. Vissza az ősi erkölcsökhöz, vissza a földhöz, az új Rómának új nemzedékre van szüksége, amely majd az ősök szellemében éli egyszerű életét.

Most két hét is elmúlt, hogy nem ment be a városba. Mindennap kapott levelet Lydétől, s mindennap írt neki, ha csak néhány sort is.

Olyan jó volt így távolról szeretni ezt a csodálatos lányt! Olyan jó volt rá gondolni, s vele élni, ebben az isteni nyugalomban.

Ugyanakkor, mikor a költő az usticai magányosságban így megtalálta lelke nyugalját, Rómában, nagy események voltak készülődben. Nemcsak a Saturnalia tombolt a megbolygatott utcák hangos nyüzsgésében, hanem gyanútlan szobák mélyén titkos kezek nagy politikai meglepetéseket kovácsoltak.

Azon az estén, mikor Maecenas átadta az imperatornak Horatius első nagy hazafias versét, Octavianus néhányadmagával, minden hivatalos kíséret nélkül távozott a palotából. Átvágtak a Forumon, lassan botorkáltak a fülhőmályban - mindössze két rabszolga vitt előttük kézilámpát -, és a Capitolium alatt befordultak a Vicus Argentariusra, megálltak az egyik egyemeletes ház előtt, és bekopogtattak. A jelszóra beengedték őket, a kapu bezárult mögöttük. Octavianus és két kísérője - Sallustius, a kabinetfőnök, és Gallus, a költő - eltűnt az egyik emeleti kis szobában. Octavianus Apollo-jelmezbe öltözött: hosszú és bő redőzetű fehér selyemruhát vett fel, fejére babérkoszorút, kezébe lantot. Közben bejött Gallus is: Vulcanus jelmezében, s kisvártatva Sallustius is megjelent mint Mercurius. Ebben a pillanatban rabszolga lépett be az ajtón, mélyen meghajolt, s jelentette, hogy istenek gyűlése együtt van. Mind a hárman átvonultak a nagy tricliniumba.

Ez a társaság a „Tizenkét isten asztaltársasága” volt, a Dódekatheosz, amelyről annyi rejtelmes dolgot suttoztak Rómában. A házat Octavianus még apjától örökölte, aki bankár volt, s itt a bankárok és ékszerészek utcájában vásárolt házat. Az imperator ezt a házat választotta ki mulatságai színhelyéül, s éppen ezért sohasem javíttatta, nem is építtetett rá emeletet, úgyhogy az egyemeletes régi ház egészen beleveszett a környező négy-ötemeletes paloták fojtogató gyűrűjébe.

Hat úr volt a hat főisten: Jupiter, Mars, Mercurius, Apollo, Neptunus, Vulcanus. Egyetlen föl-szabadított volt köztük: Menas, az imperator kedves embere, aki valamikor elárulta neki Pompeius hajóhadát, s ettől kezdve Octavianus egyik legbizalmasabb barátja lett. Minden alkalommal ő öltözött Jupiternek, egyenesen az imperator kívánságára. Munatius Plancus viselte Neptunus jelmezét, és Messalla tábornok Mars hadistennek öltözött. Fejedelmi lakoma következett, utána éjfél tájban az imperator bezárta a terem ajtaját, s kérdően fordult Plancushoz:

- Nos, Plancus?

Caesar egykori tábornoka megszólalt:

- Apollo, tervem a következő: január tizenharmadikára - a naptár szerint szerencsés nap - mint a szenátus elnöke összehívod a szenátust. Addig még éppen négy hét van: az összehívás törvényes. Elintézed a jelentéktelen ügyeket, a végén pedig én szót kérek, indítványozni fogom, hogy a haza körül szerzett érdemeid elismeréséül szavazzon meg neked a szenátus díszpajzsot, és adja meg az „Augustus” címet. Tekintélyem kifogástalan, remélem, hogy indítványomat egyhangúan elfogadják. Négy hét múlva Augustus vagy, felséges úr! Nos, Apollo, meg vagy velem elégedve?

- Öreg Plancus, köszönöm, nem fogok megfélemlkezni rólad - felelte az imperator meghatottan.

- Ötvenhét éves vagyok, imperator. Én már semmit sem kérek tőled.

A többiek alig tudtak magukhoz térni a meglepetéstől. De mikor föleszméltek, dörgő éljenzésben törtek ki, felugráltak, összekoccantak a serlegek, és nagyot ittak a jövő császár egészségére. Mindenki tudta, hogy az, ami a Dódekatheoszban elhangzik, szigorú titok; néhányan sejtették is már hetek óta, hogy készül valami, de Octavianusnak sikerült még legbizalmasabb emberei előtt is gondosan eltitkolni tervét. Csak Plancus tudott mindent: ettől nem félt az imperator, tudta, hogy az öreg mindent elért, nincsenek már vágyai és reményei. És a titkot oly jól megőrizték, hogy rajtuk kívül még a szenátus ülésének napján sem tudta senki, miről is lesz szó az aznapi tárgyaláson.

Még alig hajnalott, mikor hazamentek; nem is találkoztak útközben senkivel. Róma ebben az órában még az igazak álmát aludta. És ezen az éjszakán még senki sem sejtette, hogy Rómának már császára van!

Hideg téli napsütésben gyülekeztek a szenátorok január tizenharmadikán a szenátus ülésére. A Curia Julia, amelyet új pompájában még csak két évvel ezelőtt avattak fel, féhéren szikrázott a Forum oldalában: méltóságos volt és magasztos, igazi szimbóluma az új világbirodalmat kormányzó előkelő és tekintélyes testületnek. Mögötte Julius Caesar lovas szobra csillogott a márvány és arany pompájában. A Curia előtt illatos füst sercegett fölfelé az oltár paraszáról.

Munatius Plancus már ott állt az ülésteremben. Jupiter szobrának talapzatához támaszkodott, és halkán beszélgetett néhány idősebb szenátorral. Lassankint zsongás töltötte meg a termet, a félkörben futó márványülések kezdtek megtelni szenátorokkal: fehér tógáik széles vörös szegélye jókedvűn világított bele a terem vakító fehérségébe. Már majdnem teli volt az ülésterem, mikor kívülről háromszoros kürtszó harsant. A terem zaja egyszerre elnémult, két teremszolga kétfelé tárta az oszlopos ajtó nehéz bíborfüggönyét, huszonnégy lictor vonult be mereven, méltóságos testtartással, meg se rezzen a vesszőnyaláb, benne az acélosan csillogó bárd: a hatalom jelvénye. A lictorok két sorban álltak fel az elnöki emelvény két oldalán.

Most Sallustius következett, a kabinetiroda főnöke, nyomában Menas, az imperator bizalmasa, utána tábornoki díszben Messalla és Agrippa, s végül bevonult hímzett tógában, vállán bíborköpennyel maga az imperator. Hatalmas éljen zúgott fel, mikor belépett a terembe, a szenátorok fölálltak, tapsoltak, Octavianus nevét kiáltották, és a harsány zúgás csak akkor csillapodott, mikor az imperator elfoglalta helyét az elnöki emelvényen.

Octavianus körülnézett: látta, hogy mindenki elhelyezkedett, a gyorsírók is helyükön ülnek, s mindenki feszült várakozással néz az elnöki emelvényre, amely fölött hatalmas bronzsas csillogott a tetőn beszűrődő közömbös napfényben. Az elnök háta mögött hófehér márvány-lapon aranyban szikrázott a birodalom címerének négy betűje: S.P.Q.R.

Octavianus megnyitotta az ülést:

- Szenátorok! A halhatatlan istenek nevében! Áldást, boldogságot, békességet és szerencsét a római népnek és birodalomnak! Köszöntelek benneteket. Bejelentem, hogy negyvenhét szenátor kimentette magát. Ezekkel szemben bírság alkalmazásának nincs helye. Kívánjátok a jelenlevők megszámlálását? (Felkiáltások: nem! nem!) Szemmel látható, hogy több mint kétszáz szenátor van jelen. A határozatképességet megállapítom. Megállapítom, hogy illetéktelenek nincsenek jelen. A jegyzőkönyv hitelesítésére megkérem Marcus Vipsanius Agrippa konzult. Kérem Statilius Taurus praetort, szíveskedjék előadni a válaszok megszigorítása ügyében készített törvényjavaslatot.

Mozgolódás támadt az első sorban, ahol az állami főtisztviselők ültek. Statilius felállt, és felment a szónoki emelvényre. Hosszú volt a beszéde, negyedóra múlva unni kezdték a szenátorok, halk terepere kezdődött, Statilius legszebb szónoki figurái belevesztek az általános

zsongásba. Öregebb szenátorok bóbiskoltak, egyes szenátorok serdülő fiai - akiket szabad volt elhozniok az ülésekre - páros-páratlant játszottak, két jóképű kölyök vöröspeccsenyével szórakozott, de egyszerre mindenki fölriadt, mikor az elnök szava felhangzott:

- Név szerint felszólítom a szenátorokat, szíveskedjenek nyilatkozni a törvényjavaslatról. Aki meg akarja okolni véleményét, annak megadom a szót.

Sorban olvasta a szenátorok neveit, de valamennyien igennel szavaztak, szólni senki sem kívánt. A javaslatot egyhangúan megszavazták. És így történt a tárgysorozat többi pontjánál is. Ritka egyhangúság uralkodott ezen az ülésen, a tribunusok nem tiltakoztak semmi ellen, a jegyzők alig győzték írni a határozatokat. Mikor az utolsó pontot is letárgyalták, az elnök feltette a kérdést, hogy van-e valakinek indítványa vagy javaslata. És ekkor állt fel Plancus.

Octavianusnak mintha kissé remegett volna a hangja, mikor kijelentette:

- Lucius Munatius Plancus ökegyelmességét illeti a szó.

Plancus lassú léptekkel felment a szónoki emelvényre. A szenátorok kíváncsian fordultak felé, el sem tudták képzelni, mit akar indítványozni. No, mindjárt megtudják.

- Kegyelmes imperator! Szenátorok! - kezdte Plancus. - A polgárháborúk viharai után Róma, íme, boldogan lélegzik fel a béke sugárzó napfényében. A Janus-kapu zárva. Ellenségeink megalázva. A római sasok büszkén szárnyalnak kelettől nyugatig. A halhatatlan istenek újra magukhoz ölelték ezt a hétszáz éve küzdő népet, fegyvereit babérrel, földjét bőséggel áldották. A kard pihen, az eke dolgozik, új aranykor napjai virradnak ránk. Kérem tőletek, tiszteletre méltó szenátorok: ki tette ezt a csodát? Legyen hála a halhatatlan isteneknek, hogy történelmünk fordulópontján olyan férfiút adtak nekünk (felkiáltások: éljen Octavianus! éljen!)... olyan férfiút adtak nekünk, aki Cincinnatus a föld és a haza szeretetében, Cato az erkölcsökben, Regulus az önfeláldozásban, Numa Pompilius a vallásosságban, Servius Tullius a békében és Julius Caesar a háborúban. (Taps.) Ez a férfiú éjt-napot egybetéve dolgozik értetek, Rómáért, a birodalomért. Nevünket tisztelik Hercules oszlopaitól a messzi ködös Thuléig, Britanniatól a Gangeszig, a szkítáktól Afrikáig.

És ez a férfiú tette, hogy Ízisz és Szerapisz, a sötét Thor és a kutyafejű Anubisz megalázkodott hazánk istenei előtt, Egyiptom titka nem titok többé, Actium villáma halálra sújtotta Antoniust, a keleti zsarnokká fajult nagyszerű római, és kiirtotta az egyiptomi démont, Róma veszedelmét, Kleopátrát, akinek minden varázslata visszapattant Octavianus tiszta páncéljáról. Dicsőség a harctereken, békesség a hazában: ez Octavianus. Vitézség, kegyesség, igazságosság, vallásosság: ez az ő egyénisége, ezek az ő jelszavai, ez az ő varázslata, római varázslat. Nyolcvankét templom hirdeti már városunkban az istenek dicsőségét, s ez is az ő műve! És nyolcvankét templom áldozati füstje száll az istenek trónusához, hálaadásul a múltakért s könyörgésül a jövőért. Az istenek megáldották az imperatort, a győzelem és bölcsesség koszorújával övezték fejét, és én kérem tőletek, tiszteletre méltó szenátorok: ti ennek a dicső birodalomnak legfőbb kormányzótestülete, ti vajon mit adtatok neki, és mivel mutattátok meg hálátokat? Ez a szenátus, amely őt az elnöki székben tisztelheti, legyen méltó birodalmunk népeihez, amelyek uruknak és atyjuknak vallják őt, s messzi tengerentúli országaikból küldik hozzá hódoló követségeiket, és legyen méltó az istenekhez, legyen méltó a régi Rómához, amely mindig meg tudta becsülni nagy fiait! Nem akarom szíves türelmetek hosszasan igénybe venni, ezért egyszerű szavaimmal csak indítványomat adom elő: mondja ki a szenátus, hogy Octavianusnak itt az ülésteremben díszpajzsot állít, ezüstjébe bevéseti ezt a négy szót: „Vitézség, kegyesség, igazságosság, vallásosság” - és ezt a díszpajzsot ünnepélyesen felavatja. Mondja ki továbbá, hogy Octavianusnak a haza körül szerzett érdemei elismerésül az Augustus címet adományozza. (Tomboló éljenzés.) Talán szokatlan ez az indítvány, hiszen

ezzel a címmel, a „felséges” szóval eddig csak isteneinket illettük. De kérdem: nem méltó-e, hogy már életében az istenek soraiba iktassuk azt, akit az istenek küldtek nehéz időkben hazánk megmentésére? (Általános éljenzés.) Az arcotokból, a szemetekből, a tapsotokból, az általános ujjongásból látom, hogy ez a gondolat régen ott rejtőzött már a szívetek mélyén. Boldog vagyok, hogy ezt a lappangó szikrát én lobbanthattam lángra. Éljen és lobogjon ez a láng, a római hála, a római hazaszeretet lángja, olthatatlanul! Kérem indítványom elfogadását.

Percekig zúgott az elragadtatás moraja - tombolt az éljen, a márványfalak százszorosán verték vissza a taps csattogó hullámait. A szenátorok felugráltak, körülvették Plancust, kezét szorongatták, s kinyújtott karral tisztelegtek Octavianus előtt, aki meghatottan és a szokottnál is sápadtabban ült az emelvényen. Ebben a pillanatban kívülről is eget verő éljenzés hangzott be: valamelyik írnok kiszaladt, és megvitte a Comitiumon várakozó tömegnek a váratlan nagy esemény hírért.

Octavianus alig tudott csendet teremteni.

- Szenátorok! - kezdte. - Mivel személyemet érintő indítvány hangzott el, átadom az elnöki széket Agrippa konzul ökegyelmességének.

Ezzel leszállt az emelvényről, s lictorai kíséretében kivonult. Most az emelvény előtt Agrippa tizenkét lictorja sorakozott fel, s a konzul elfoglalta az elnöki széket. A szenátus percek alatt egyhangú lelkesedéssel elfogadta Plancus indítványát, s hattagú küldöttséggel hívatta vissza az imperatort az ülésterembe. Újra felhullámozott az éljen és a taps, Octavianus sápadtan ült az elnöki székben, s meghatottan mondott köszönetet a nemzet méltó képviselőinek nagylelkű elismeréséért, amelyet - mint mondta - csak ezután akar igazán kiérdemelni azzal, hogy hű őre lesz a régi köztársasági szellemnek, erkölcsnek és alkotmánynak.

- Szenátorok - fejezte be beszédét -, a tettek és nem a szavak korát éljük. A nemzet munkát vár tőlünk, és én erről a helyről hívlak benneteket: nyújtsatok kezet, hogy együtt dolgozhassunk a haza javára és boldogságára. (Éljenzés.) Az ülést tíz percre felfüggesztem.

A szünet alatt a jegyzők beírták a nagyalakú pergamen füzetbe a jegyzőkönyvet, s külön lapokra, vörös tintával, a törvényerejű határozatokat. Mikor Octavianus újra megnyitotta az ülést, felolvasták a jegyzőkönyvet, s a hangtalan csöndben hallatszott az elnök kijelentése:

- Van valakinek észrevétele a felolvasott jegyzőkönyv ellen? (Felkiáltások: elfogadjuk!) Ha nincs, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek nyilvánítom. Elrendelem a szenátus nevében, hogy a dekrétumokat a quaestorok és a jegyzők az állami törvénytárba beiktassák, és az állami irattárban elhelyezzék. A tárgysorozatot kimerítettük. A halhatatlan istenek áldása legyen Rómán és rajtatok! Az ülést bezárom.

Fölkelt, és a tomboló éljenzésben kinyújtott jobb karral üdvözölte a szenátorokat, aztán a lictorok sorfala közt kivonult a teremből. Odakint újra kezdődött az ünneplés, és egészen házáig kísérte az új Augustust. Róma mámorban úszott, és még nem tudta, hogy mikor életében istenné avatta az imperatort, eltemette a köztársasági alkotmányt, és császárt ültetett maga fölé. De Róma népe a dicsőség és a béke mámorában boldogan hajtotta fejét a könnyű és csábító aranyigába. A „Tizenkét isten asztaltársasága” jó munkát végzett.

Horatius ezekben a napokban kint járt Tiburban: meglátogatta költő barátját, Lucius Aelius Lamiát. Nagyon szerette ezt a fiatalembert, aki politikai pályára készült ugyan, de mostanában, húszéves korában, inkább verseket írogatott. A tehetséges fiatal költőt Maecenas is szívesen látta társaságában: ebben természetesen része volt annak is, hogy Lamia az egyik leggazdagabb római patríciuscsalád sarja volt. Esquilinusi kertje vetekedett Maecenaséval, és éppen szomszédja is volt. Horatius egy évvel ezelőtt Maecenasnál ismerkedett meg vele, és mindjárt az

első pillanatban összeemelegedtek. A költőt talán éppen az vonzotta ehhez a fiatalemberhez, hogy kedélyes és mindig derűs fiú volt, és Horatiusnak annyi szomorú és annyi édes titok nyomta a szívére, hogy szüksége volt valakire, akinek minden baját elpanaszolhatta. Olyan egyedül volt! Amúgy is zárkózott és mogorva természetét egyszerre felvillanyozta ez a nyílt eszű fiú, aki abban is lelki rokona volt, hogy vele együtt Epikurosz elveit vallotta.

Éppen ebédnél ültek a tiburi villa kellemesen fűtött tricliniumában, mikor a posta meghozta az Acta Diurna friss számát. Fel se bontották, nem akarták zavartatni magukat az asztali örömek élvezésében.

- Nincs a mi Rabirius barátunknak olyan szenzációs cikke, amelyikért ezt a pulykapecsenyét félretenném - legyintett Lamia.

- Pedig ő is talál pecsenyét - jegyezte meg Horatius, és kis darabot tépett le a tányérján fehérlő pulykamellből, s a szájához emelte -, pletykapecsenyét.

- No, én már inkább a pulykánál maradok - nevetett Lamia.

Már a befőtteknél tartottak, Horatius éppen a mézben eltett körtét és birsalmát dicsérte, a rabszolgák kézmosó vizet hoztak, elhordták az ebéd maradványait, és ezüstserlegeket tettek az asztalra.

- Ötvenéves ez a falernusi, pajtás - emelte fel Lamia a serlegét -, még boldogult apám szüretelte. Ezt a bort megtiszteltem azzal, hogy fenéig kiiszom Lyde egészségére.

Most mind a ketten végigfeküdtek a kereveten, és Lamia unottan nyúlt az újságért. De alighogy belenézett az első cikkbe, felugrott, mintha kígyó csípte volna meg.

- Öregem - dadogta izgatottan -, ez szenzációsabb a pulykánál is! Ide hallgass!

És szinte hadarva olvasta a tudósítást a szenátus üléséről. Horatius egyre komorabban hallgatta, s mikor Lamia befejezte, nagyot csapott öklével az asztalra.

- Polluxra! Ezt merészelte! Tudod, mi ez?

- Tudom - felelte Lamia is izgatottan.

- Caesar nem fogadta el a koronát. Mégis meggyilkolták. Ez meg egyszerre feljebb kezd. Kineveztetni magát istennek. Hát ezek után ki fog megütközni azon, ha fejére teszi a koronát? Gyalázat! Bocsánatot kell kérnem Caesar szellemétől.

- Felséges úr! A kutya-fáját, ezt megcsinálta! Földi isten! Nem rossz. Jupitert nyugdíjazhatják. És ez a birkanyáj, ez a szenátus! Ez a talpnyaló banda! Most még csak a lábát tette a nyakukra, de várjanak csak: a kardja is oda kerül. No, pajtás, most írj verset a puritán imperatorra! Éljen a köztársaság! - és keserűn kacagott.

- Államcsíny - idegeskedett Horatius. - Maecenas nem tudhat róla. Lehetetlen. És én, a buta fejemmel, már majdnem hittem neki. És Maecenas talán már szólt is a „felséges úrnak”, hogy ajándékozza nekem Lydét. Jaj - sóhajtott fel -, most egyszerre veszítettem el Lydét és a köztársaságot.

- Lyde még csak hagyján, öregem - csapott a levegőbe Lamia. - Akad másik. De köztársaság csak egy volt. Vége.

- Brutus, Brutus... - dörögte Horatius.

- Nincsenek többé Brutusok - mondta rá halkan Lamia.

Még aznap délután besiettek Rómába.

KÍSÉRTETEK ÉJSZAKÁJA

Maecenas csakugyan nem tudott a dolgról semmit, de nem is nagyon érdekelte az egész. Sokkal fontosabb dolga volt mostanában. A mindig fölényes és legtöbbször fásult nagyúr egy este nagyon mélyen talált belefeledkezni a kis Terentia szemébe. Proculeius vendége volt Maecenas, és a házigazda húga, friss, hamvas, tizenhét éves szépség, olyan kedves volt hozzá - ki tudja, miért? -, hogy Maecenas szíve tüzet fogott. A lány ezen az estén táncolt és énekelt: gyönyörű csengő hangja volt, a tánca pedig olyan, hogy a nimfák is megirigyelhették volna. Ettől az estétől fogva Maecenasnak nem volt nyugta. Nem szólt senkinek, legbizalmasabb barátait sem avatta be tervébe, csak egy szép napon azzal lepte meg őket, hogy feleségül vette a kis Terentiát, és eltűnt vele Rómából.

Alig néhány nappal a nevezetes szenátusülés után érkezett Rómába fiatal és ragyogó feleségével Tarentumból, ahol boldogságuk első heteit töltötték. Boldog volt, hogy ez az asszony elérte azt, amit sem a közügyek, sem barátai, sem az irodalom nem tudott elérni: fölrázta egykedvűségéből, életkedvet adott neki, s a pénzért vásárolt sok „szerelem” közben cinikussá vált lelkét megfürdette a tiszta rajongás friss forrásvizében. Azt hitte: megoldódott életének titka, s boldog vizeken siklik már örökre hajója. Nem tudta szegény, hogy a csábító Terentia előbb-utóbb Szkülla és Kharüdisz zátonyaira sodorja életét.

Mikor Horatius izgatottan berohant hozzá, és szinte egy lélegzetre kiöntötte előtte fölháborodását, Maecenas mosolygott.

- Olvastam - mondta. - No és? Mindössze annyi történt, hogy nevet adtak a gyerekek.

- De meg kell fojtani ezt a gyereket! - csattant fel Horatius.

- Nono - emelte fel Maecenas a mutatóujját -, te kis vérszomjas! Ne felejtse el Epikurosz tanítását: minden úgy van jól, ahogy van. Én pedig, ha akarod tudni, füttyölök a politikára. Neked is ezt ajánlom, s azt hiszem, nemsokára lesz alkalmad követni a példámat: nemrégiben szóltam a „felséges úrnak” Lyde miatt. Mosolygott. Jó jel. Jegyezd meg magadnak, drága barátom, egyetlen értelmes politika van a világon: a szerelem.

- Lyde - mondta Horatius csöndesen. - Így akar az imperator megvásárolni? Hát nem! Szerethetem Lydét egyenes derékkal is.

- Alig hinném - nevetett Maecenas. - Különben elég: a politikai vitát befejezettnek nyilvánítom, az ülést bezárom. Ide nézz!

Fölkelt, odament az ajtóhoz, és félrehúzta a nehéz bársonyfűggönyt. Beszólt a másik szobába:

- Terentia.

Bejött a fiatalasszony, olyan volt, mint maga a megtestesült mosolygás. Horatius szinte nem is látta a szépségét, csak az tűnt fel neki, hogy az asszonynak minden porcikája külön remegett. Mint a sistergő parázs - gondolta magában a költő.

Mikor elment Maecenastól, olyan nyugtalan volt, hogy nem is tudott hazamenni, nem akart egyedül maradni a gondolataival. A cirkusz környékén kószált, elvegyült a tarka tömegben, elmulatott egy-egy figurán, szóba is állt az emberekkel, versenykocsisokkal, gladiátorokkal, kikiáltókkal, kuruzslókkal, bűvészekkel, zsibárosokkal: olyan mulatság volt ez neki, mint másnak a kockázás. Este ért haza, fáradtan és kissé nyugodtabban.

De újra fellángolt az izgalma, mikor Diomédész átadta neki a távollétében érkezett levelet.

Sallustiustól jött a levél. A kabinetfőnök közölte vele, hogy őfelsége másnap déli egy órakor kihallgatáson fogadja. „Vajon mit akarhat? - vetette fel a kérdést magában. - Talán besúgtak neki valamit? Vagy Lydéról akar beszélni? Mindenesetre óvatosnak kell lennem - biztatta magát. - Várjuk meg nyugodtan a holnapot.”

De ezt könnyebb volt mondani, mint megtenni. Nyugtalanul hanykolódott ágyán egész éjjel, és reggel fáradtan ébredt. „Fáradt vagyok - állapította meg magában -, ha valami politikai becsstelenségbe akar belevinni, nem lesz erőm ellenkezni vele... - és éktelenül dühös volt magára, hogy nem tud végre egy kis fölényességet és közömbösséget tanulni Maecenastól. Mindegy - gondolta végül -, állok elébe. Egyenesen megkérdem tőle: mit akar? Diktatúrát, királyságot, császárságot vagy köztársaságot? Ez lesz az egyenes út. Egyszer s mindenkorra véget vetek kétségeimnek.”

De erre bizony nem került sor. Mikor ott állt Augustus előtt, szinte megsemmisült a császár kegyességének, nyugalmanak és okosságának olvasztó tüzeiben. Augustus leültette, kikérdezte egészsége és munkája felől, érdeklődött, hogy milyen a birtoka, dolgozik-e maga is, aztán lassan rátért az új Róma építésének kérdésére. Bizony nem kérdezte tőle, hogy helyesli-e a szenátus határozatát - a tapasztalt politikus jól tudta, hogy ezzel régi sebeket tépne fel Brutus katonájának lelkében -, inkább azt a kérdést tette föl neki, hogy helyesli-e a régi erkölcsök, a régi vallásosság, a tiszta családi élet föltámasztását; helyesli-e, hogy a háborúkban elgyötört népet vissza akarja édesgetni az ősi földhöz, az ekéhez, a szövőszékhez, a béke minden munkájához, ahhoz az ősi forráshoz, amelyből Róma hatalma és nagysága fakadt?

Vajon felelhetett-e nemmel a költő?

- Lám - mondta a császár -, Vergilius az én sugalmazásomra és ezeknek a céloknak szolgálataiban megírta a Georgica négy könyvét: ez a hatalmas költemény valóságos himnusza a római földnek, szárnyaló magasztalása az ősi egyszerűségnek. És Propertius sem áttolta megírni a római ódákat, mert ő is belátta, hogy az új kor országépítő munkájából a költőknek is ki kell venni a részüket. Neked, Horatius - folytatta a császár -, oroszlánrészt akarok juttatni ebben a munkában. Te vagy az egyetlen római lírikus, aki fölséges ritmusokban tudsz hangot adni a nemzet vágyainak és reményeinek és azoknak az eszményi céloknak, amelyeknek szolgálatába állítottam az életemet. Ne vedd hízélgésnek: te vagy a latin Pindaros.

- De felséges imperator... - fuldoklott Horatius. Valahol messze, lent a tudata mélyén már megingott, és ebben a pillanatban őszintén megvetette önmagát.

- Márpedig a Pindarosoknak kötelességeik vannak - folytatta a császár rendületlenül. - Az új birodalomnak megvan a két vaspillére: az állandó hadsereg és a nagyszerűen megszervezett hivatalnoki kar. Ezek a világ legtávolabbi zugában is érvényt szereznek a szenátus akaratának. De idebent is emelnünk kell két pillért: az egyik az újjászületett állam, a másik a megújódott család. És ezt a munkát a szenátus egymaga nem tudja elvégezni. Ehhez a költők kellenek, akik a lelkekhez szólnak, eszményeket hirdetnek, szíveket indítanak. Vállalsz-e részt ebben a munkában?

A császár annyira belemelegedett, hogy meg se várta a költő választát.

- De mit is kérdezem? - folytatta. - Mindig jó hazafi voltál, s talán előbb emelted fel szavadat a régi erkölcsök érdekében, mint jómagam. Harcoltál is a köztársaságért, derekasan. S azt hiszem, boldog vagy a mai napon, hogy alkalmad nyílik tollal is küzdeni a régi köztársasági elvekért, amelyek Brutus óta elmerültek a polgárháborúk véres mocsaraiban. Brutus elvei az én elveim is.

- Felség - dadogta Horatius elfogultan -, ha így lesz...

- Így van - javította ki Augustus. - A tények beszélnek. Tudod, hogy mit határozott a szenátus. Díszpajzsot állíttat nekem a Curia tanácstermében. Elfogadtam a megtiszteltetést, mert úgy érzem, hogy elsősorban nem személyemnek szól, hanem azoknak az elveknek, amelyeket képviselek. Az új római gondolat, a világbirodalmi gondolat pajzsa lesz ez. Vitézség, kegyesség, igazságosság, jámborság: ezt a négy szót vésik majd a pajzs ezüstjébe, s ez a négy szó az új köztársaság jelszava. Szeretném, ha a pajzs felavatásának ünnepére néhány magasztos hangú verset írnál ebben a szellemben. Nem rólam van szó, érts meg: nem szeretem a hízélgést, talán az ízlésemben is megbízol, hogy ilyesmit nem is kérnék tőled. Azt akarom, hogy a római eszményeket az eszményi római költő hirdesse az új nemzedéknek.

- Felség - szólalt meg Horatius elfogultan -, tudod, hogy nem szeretem a feltűnést; tudod, hogy nyilvános recitáción még soha nem vettem részt, és verseimet is csak akkor adom ki, mikor barátaim már nem hagynak nyugton. Nem érdemlem meg, hogy Pindaroszhoz hasonlíttatál. Nincs meg bennem a próféta-költők önbizalma. Hiszen olyan nehezen írom a verseimet, annyit fűrök-faragok rajtuk, igaz, szeretek verset írni, sőt valami kényszerűség hajt a költészethez, néha valami mámor ragad el, nem ismerem magamra az alkotás lázában. És nagyon lassan dolgozom. Nem győznéd kivárni. És megrendelésre még sohasem írtam. És...

Augustus türelmetlenül közbevágott:

- Én jobban tudom, ki vagy. És megvárom, míg készen lesznek a versek. Bízzál magadban. És ne felejtse el, hogy Maecenas elhozta nekem azt a versedet, amelyben úgy beszélsz rólam, mint az istenek küldöttjéről - annak is érzem magam: ha ez a küldetéstudat nem volna meg bennem, régen nem volnék már a helyemen -, és szárnyaló szavakkal magasztalsz, hogy maradjak Quirinus népe között; „Légy atyánk, és élj fejedelmi névvel” - mondd, és amikor a háborúk zivatarából újraéledő Rómáról beszélsz, éppen azt a magasztos hangot ütöd meg, amelyet én kívánok hallani az új ódáiban. Az új Róma hangja ez, Horatius! Nem érzed még, hogy te az új Róma költőjének születél? Ébredj fel! Várom az ünnepi ódákat.

Horatius még magához sem tért, a császár máris fölállt: ezzel adta tudtára, hogy vége a kihallgatásnak. A költő is fölkel, mélyen meghajolt, és az ajtó felé indult. Egyszerre csak újra hallotta Augustus hangját:

- Egy pillanatra, Horatius. Majdnem elfelejtettem. Mikor Maecenas a múltkor elhozta azt a versedet, említette, hogy érdekel a kis görög lány, Pausziasz orvos lánya. Hogy is hívják? Igen, Lyde. Azért a versért a szívembe zártalak, de valami látható jelét is akarom adni hálámnak: neked adom Lydét. No, Apollo áldjon!

Horatius szédülten támolygott ki a császár dolgozószobájából. Fejében vad összevisszaságban kavargott köztársaság, új erkölcs, díszpajzs, világbirodalom, Vergilius, Pindaros, Augustus kegyessége, kitüntető megbízása, és a szíve vad ritmusban egyetlen nevet kalapált: Lyde, Lyde, Lyde.

Rohant a lányhoz, ebédelni is elfelejtett. Szokatlan időben jött, Pausziasz is otthon volt. Nagyot nézett, amikor a költő belépett. Az orvos mindent tudott, a császár épp aznap reggel személyesen adta tudtára határozatát. Szabad lelke lázadozott a kegyetlen parancs ellen, de mikor Lydétől megtudta, hogy a lánynak is egyetlen vágya a költő, megnyugodott. Becsületes embernek ismerte Horatiust, nagyra tartotta tehetségét, és bízott benne, hogy nem fogja megalázni egyetlen lányát, szeme fényét. Igaz, már gyermekkorában másnak ígérte a lányt, esküvel is elkötelezte magát, de ebben a világégésben, amely megfosztotta szabadságától, ki tudja, hová lett fiatal kollégája, Hipponax, a kitűnő sebész, akinek Lydét odaígérte? Az eskü, amely a szabad embert kötelezte, a rabszolgát nem kötelezheti, hiszen nincs szabad akarata. Pausziasz, a koszi egyetem büszkesége, rabszolga. És keserűen nevetett.

Mikor Horatius belépett, az orvos felállt, és tettetett kedélyességgel tárta a költő felé karjait:

- Ilyen szokatlan időben, Horatius? Fájd a szemed? No, gyere a rendelőbe, mindjárt segítünk rajta.

- Pausziasz - szólalt meg a költő komolyan -, nem fájd a szemem, semmim se fájd. Sőt soha ilyen jól nem éreztem magamat: most voltam Augustusnál, nekem ajándékozta Lydét.

- Tudom - mondta rá Pausziasz.

- Pausziasz - folytatta a költő -, add hozzám feleségül a lányodat.

Lyde egyetlen sikoltással a költő mellé vetette magát.

- Tudtam, hogy becsületes ember vagy - és az orvos megkönnyebbülten lélegzett fel. - A császár velem is közölte ezt a parancsát, de most már nincs bennem semmi keserűség. Boldogan adom neked az én legdrágább kincsemet. De figyelmeztetek, hogy Lyde rabszolga...

- Eh - legyintett Horatius.

- Azt is meg kell tudnod - folytatta az orvos -, hogy már kiskorában esküvel odaígértem egyik kollégámnak, a koszi Hipponaxnak. Ha véletlenül felszabadulnék, be kellene váltanom ígéreteimet.

- Nem, apám, nem! - tiltakozott Lyde, és görcsösen belekapaszkodott Horatiusba.

- Én megmondtam - fejezte be Pausziasz -, ti lássátok.

- Hogy mondtad, Lyde? - fordult most a költő a lányhoz. - A test lehet rabszolga, de a lélek szabad. Róma szabad emberei közt nincs olyan két lélek, mint te meg ez a lány. Csak nem akarod az esküddel a lelkét is gúzsba kötni?

- Én megmondtam - ismételte komolyan Pausziasz.

- Az én apám is rabszolga volt - folytatta Horatius. - Nevetnem kell: a pontusi király tisztje rabszolga! De mikor felszabadult, ugyanaz maradt, aki volt. Remélem, Pausziasz, te is ugyanaz maradsz.

- Hipponaxtól függ - felelte az orvos.

- Nem akarom, nem kell nekem az az ember - csattant fel Lyde -, nem is ismerem.

- Bízunk a jövőt az istenekre - vágta el Horatius a vitát. - Lyde a te beleegyezéseddel a feleségem lesz, és ha te tudtál esküdni, én is tudok: felszabadítom, és velem marad, és úgy meg fog becsülni, hogy semmiféle eskü nem szakíthatja el tőlem.

- Nem - mondta Lyde csöndesen.

Pausziasz jónak látta másra terelni a beszélgetést. Eszébe jutott, hogy Horatius még valószínűleg nem ebédelt, hát meghívta az asztalukhoz, így ettek hármasan az orvos szerény asztalánál, és a meleg szívek közt a költő szinte el is felejtette a császári kihallgatás lelket kavarázó izgalmaival. Csak akkor robbant rá megint egész súlyával a kegyetlen dilemma, mikor Pausziasz elment betegeihez, s ő egyedül maradt Lydével. Eleinte alig bírtak a boldogságukkal; a csókokból először Lyde tért magához, ő is csak nagy sokára. Már megállapodtak abban, hogy a lány másnap költözik Horatiushoz, és nyomban kisietnek falura, hogy a hamarosan zsendülő tavasz mosolyában örüljenek kivirult szerelmüknek. De Lydének eszébe jutott a császári kihallgatás. Mikor a költő elmondta Augustus kérését és a maga aggodalmait és kétségeit, Lyde nagyra meresztette szemeit, és nem értette Horatius vonakodását.

- Meg kell írnod a verseket - mondta pattogó, kedves hangján. - Én mondtalak először Pindarosznak, és most láthatod, hogy mások is jobban ismernek, mint ahogy te ismered magadat. Ennél szebb feladat alig jutott még költőnek. A sok szerelmi nyavalgás után végre férfias és felséges hangok fognak megszólalni a latin lanton. Szépek, szépek ezek a szerelmi versek, de Kallimakhosz óta nem tudnak újat mondani. Cynthia, Delia, féltékenység, csók, mámor, jó, jó, de egy egész nemzet lelkét megszólaltatni a dalban: isteni feladat. Catullus, Tibullus, Propertius tehetséges költők, de hol vannak ők Pindaros szárnyaló fenségétől? Ezt neked tartogatták az istenek. Augustus nem nagy költői tehetség, olvastam a verseit, de úgy látszik, kitűnő esztétikus: fölfedezett téged, igaz, hogy elkésett, mert az elsőbbség az enyém.

- Drága - mondta Horatius -, még elhited velem, hogy csakugyan Pindaros vagyok.

- Te - és megfenyegette -, elég ebből a gyávaságból! Holnap hozzád költözöm, de Venus engem úgy segítsen, hogy visszafordulok, ha nem nyújtod ki előbb az ajtón az aranykulcsot. A vers lesz az aranykulcs, úgy, mint a múltkor, jó? - és ezüstös kacagása, mint mosolygó napsugár, folyt végig a szobán.

Horatius késő este ért haza. Igaz, jó darab út volt a Clivus Orbisig, de most önkéntelenül is olyan lassan ment, mintha sohasem akarna hazaérni.

Tudta, hogy ha hazáért, meg kell írnia legalább az első verset, és ez már magában véve is roppant feladat volt számára. S még hozzá ilyen verset!

De ha Lyde akarja! És reggelre készen kell lennie, különben...

De akárhogy halogatta is a hazaérést, egyszer még a leghosszabb útnak is vége szakad. Mikor benyitott, a dolgozószobában már ott várakozott rá Vergilius. Boldog volt, hogy nem marad egyedül a gondolataival, vacsorához terítettett, bort hozatott fel a pincéből, és egyelőre lerázta magáról a vers kísértetét. De nagyon tévedett, ha azt hitte, hogy Vergilius legalább néhány órára megszabadítja kétségeitől és kísérteteitől. Alig beszélgettek tíz perce, Vergilius szóba hozta a délelőtti kihallgatást: Maecenastól értesült róla, sőt a nagyúr egész köre tudta már, maga Augustus közölte Maecenasszal a kihallgatás részleteit, s nagyon büszke volt arra az ötletre, hogy ezt a feladatot juttatta Horatiusnak. „No végre - gondolta magában Horatius, mikor idáig értek a beszélgetésben -, megint itt vagyunk a felséges római ódáknál!”

Vergilius nem sokat beszélt, de amit mondott, az úgy zúdult a költő lelkére, mint a pöröly-csapás. Igenis, ebben a nemzeti újjászületésben a költőknek kötelességük támogatni a császárt az építőmunkában. Ezt a nagy célt szolgálja a Georgica, azt fogja szolgálni az Aeneis is. Nincs mit szégyellni azon, hogy a költő a történelmet formáló erők sorába lép, s holdvilágos érzélgés helyett új utakra lendíti nemzetét, így válik a vers cselekedetté. És együtt dolgozni Augustusszal és az istenekkel az új Róma megalapításán: van olyan dicsőség, mint megható versikéket írni Lesbia madarára.

Vergilius azzal ment el, hogy holnap újra eljön, mert olvasni akarja az első „római ódát”. „Csupa lélek ez a Vergilius - mondta magában Horatius, mikor a jó barát elment -, ez igazán ég a költészet tüzeiben, nem tapad hozzá semmi földi szenny. Szent” - és sokáig visszhangoztak lelkében Vergilius komoly és izzó szavai.

Kivitette a vacsora maradványait, és aludni küldte Diomédészt. Egyedül maradt. Egyetlen lámpa égett az asztalon, a költő fel-alá sétált a szobában: árnyéka kísértetiesen imbolygott a falon.

Hiszen ha nem volnának a múltból visszajáró kísértetek, milyen könnyű dolga volna! Ha nem merednének elé a régi árnyak, milyen könnyű volna a lelkiismerete! Hiszen szép, szép, Augustus minden jót ígér, de vajon mi lesz a vége? Íme, máris földi istennek ünnepeleti magát.

Vajon megtette volna ezt Cato vagy Cincinnatus vagy Fabius vagy Scipio Africanus? Még a zsarnok Caesar sem tette meg. És Octavianus milyen könnyedén túlesett rajta. A formákban él a köztársaság, de vajon milyen lélek rejtőzik a formák alatt? Octavianus örökös konzul, örökös imperator, most már Augustus: földi isten.

Hatalmas hadserege félelmetes kalapács a kezében. Vajon hová sújt le vele? A bíbor mindig ott a vállán, és a bíbor nagy kerítő. Mi lesz, ha megszédül, és egyszer majd a mellére üt: „Nem jó a sokfejű hatalom, egy úr legyen, az úr én vagyok!” Mi lesz, ha egyszer vérszegény árnyékká válik a szenátus, mi lesz, ha Augustus lesz majd egy személyben konzul, praetor, tribunus, quaestor, aedilis, censor, diktátor, minden polgári és katonai hatalom egyetlen birtokosa? Jaj, vége Rómának! És ez a hatalmas birodalom, amelyet annyi nagy római polgár és annyi önfeláldozó római katona vére kovácsolt össze, széthullik, mint az oldott kéve, mert többé nem a polgárok hatalma s a régi kemény római lelkek vaspántja tartja össze, hanem egy ember gyöngye keze. Akármilyen erősen markolja is ez a kéz a hatalmat, elernyed, és kiejti kezéből a gyepelőt, ha nem acélozza szabad polgárok férfias szívedobbanása. Ha nincs szenátus, ha nincs többé polgári önértzet, ez a császári kéz nemsokára a bakó keze lesz, hogy lesújtson gyilkos pallosával minden fejre, amely a porból fölemelkedni merészkedik.

Jaj, vége Rómának!

„Nézzük csak. Mit szólna hozzá Brutus, ha megkérdezném: írhatok-e én verset ennek az új uralomnak a dicsőítésére? Brutus, az örök árnyék, az örök lelkiismeret, az utolsó római, aki meghalt, hogy vérével ömlesszen friss vért a haldokló köztársaságba? Brutus katonája vagyok, és hát szabad-e szolgává aljasodnom? Hatalmasok szolgájává? Szabad-e beállnom a rabszolgalelkű szenátorok csordájába, hogy velük bőgjem részegen a felséges császár dicsőségét? Brutus, Brutus, mért nem maradtam ott veled Philippi fekete síkján «...mikor megtört erőnk, és sok kevés hős ajka a csúnya rögzöt harapta?»”

Fáradtan vetette magát a karosszékre. A hirtelen mozdulat letéperte a lámpa lángját, a vékonyka láng nagyot lobbant, aztán összezsugorodott, kialudt. Fekete sötétség zuhant a szobára. Horatius két karjára fektette fejét az asztalon, tompán meredt az ijesztő sötétségbe, már el is felejtette, hogy nem ég a lámpa: az éjszakában megvillantak előtte a macedón légio pajzsai, látta a fiatal Cicero lovasainak sodró rohamát, a síkság porfellegében páncélok, kardok, lándzsák, fehér és vörös forgók villantak, tábornoki bíborköpenyek röpdöstek a szélben, Cassius hevert ott véresen a sátrában, Brutus lihegett kimerülten az erdőszélen, Straton karja vérsugárt fakasztott a legnagyobb szívből, Antonius tisztelgett a hős halott előtt. Thaszosz szigetén fekete-vörös máglya lobbant, és merev légión álltak a vezér hamvadó porai körül, mint izzó ércszobrok tragikus és rőt alkonyatokon.

Aztán tüzes nyilak sívítottak ezüstös harci gályák fölött, evezők recsegték, döngtek az ostromgépek, égtek a hajók, a triumvir büszke hajói az actiumi vizeken, ropogva omlottak a tengerbe a csatahajók félelmetes bástyatornyai, bíborzászló röpött a démoni királynő aranyos hajójának árbocára, és Octavianus ott állt Egyiptom földjén, szerelmek és tivornyák romjain, büszke hadisten!

Fölríadt, csak most vette észre, hogy sötétben ül. Fölkelt, kinyitotta az ablakot. A hideg éjszakában keményen szikráztak a csillagok, a Nagymedve magasan cammogott: éjfélre járhatott az idő. Fázott, kibotorkált az átriumba, megkereste a kézilámpát, a kályha parázsánál meggyújtotta, aztán megrakta a kályhát. Hamarosan legényes tűz pattogott, a teste kezdett átmelegedni, a kézilámpa négy üveglablaka szelíden szűrte át a fényt: megnyugodott.

Igen. Mégiscsak Octavianus érdeme, hogy békesség mosolyog a birodalom fölött, hogy porba hulltak Róma ellenségei, újra büszkén szárnyalnak a sasok, és messzi népek rettegik Róma

hatalmát. Elég volt a polgárháborúból, amelyek ledöntötték az istenek templomait, megrontották az erkölcsöket, beszennyezték a családi tűzhelyeket, véres munkára vadították a dolgos kezeket. Ó, más Róma volt az, amelynek fiai diadallal hordozták meg fegyvereiket messzi földeken és óceánokon, nem a becsstelenek, házasságtörők, jellemtelen korcsok Rómája, hanem erős és büszke fiatalság, a föld és az otthon szerelmesei, a régi istenek hívő gyermekei. Igen, legyen vége minden belső harcnak, legyen vége ennek a bomlott hajszának pénzért és gyönyörökért, jöjjön új fiatalság, az ősök hitével, erejével, jellemével, egyszerűségével. Ezt akarja Octavianus. „Hiszen ezt akarom én is - mondta magában csöndesen -, ezt kiáltja felém Brutus vére is Philippi mezejéről, ezt hirdeti a tiszta és igaz Vergilius. Akár Octavianusszal, akár nélküle vagy ellene: de ezek az én elveim is, és Lydének van igaza: a költő kötelessége meggyújtani a nemzet lelkét, s lángra lobbantani a szent szikrákat, nehogy elaludjanak a hamu alatt. Pindaros” - jutott eszébe Lyde és Augustus egyszerre, s mintha isteni világosság gyulladt volna a lelkében, keményen fölpattant, és hangosan mondta:

- Igen, az ifjúság, a jövő, az új Róma! Pusztuljanak a múlt kísértetei! Teérted, Brutus, vállalom!

Szinte megijedt, mikor halkán nyílt az ajtó, és félénken bedugta a fejét Diomédész, aki a hangos beszédre fölébredt:

- Parancsolsz, uram? - kérdezte álmosan.

- Semmi, semmi - tért magához a költő. - Menj csak aludni, fiam.

Csak aludjék Diomédész, aludjék a császár, aludjék egész Róma! Csak aludják a boldog béke álmát: a költő virraszt, és megvívja harcát mindnyájukért, a szebb jövőért, az új nemzedékért. És szólni fog, ahogy nem szólt még római költő soha: Pindaros fenséges lendületével fogja hirdetni a megtisztulás és a megújulás boldog korszakának hajnalhasadását.

Nem is tudta, mikor ült le a papiros elé, csak akkor tért magához az elragadtatás lázaiból, mikor az első lapot már teleírta. „Ki sugallja nekem ezeket a szavakat?” - kérdezte magában, mikor az első versszakokat olvasta. Forró iramban lüktettek elő tollából a versek, úgy érezte: valami láthatatlan lélek fűti, s láthatatlan kéz vezeti tollát titkos hatalommal. Mint Vulcanus legényeinek döngő kalapácsütései az Aetna mélyén, úgy zuhantak a kemény szavak, úgy zúzták pozdorjává a léha kor cifra bálványait: a rothadt erkölcstelenséget, az arany mohó éhségét, a léha semmittevést.

Már derengett a téli hajnal az ablakok pergamenjén, mikor befejezte. Égett a szeme, de most, mikor lehült az alkotás láza, és csillapodott az édes mámor, még egyszer elolvasta az egészt. „Igen - bólintott -, ezt akartam mondani. Építsétek fel az istenek templomait, szívetekben is építsétek újra a romba dőlt hitet, tagadjátok meg bűneiteket, s neveljétek az új életre új és egyszerű, acélos nemzedéket. Ebben nincs semmi hízélgés, semmi hódolat a hatalom előtt. A régi Róma hangja ez, a köztársaság hangja, Brutus hangja. Brutus...” - mondta még csöndesen, mikor kiejtette kezéből a kéziratot, két karjára hajtotta fejét, és kimerülten elaludt a vers fölött.

Reggel volt már, lehetett nyolc óra, álmosan derengett a nap odafent a felhők fölött. Diomédész benyitott, aztán ijedten visszahúzódott, s már csak lábujjhegyen mert járni odakint.

Róma későn ébredt a lomha téli reggelen. Most hordták szét a pékek a friss süteményt, álmos fuvaláslányok siettek haza, ki tudja, milyen tivornyák után, mesteremberek igyekeztek műhelyük felé, kereskedők nyitogatták boltjaikat, gyerekek tipegtek az iskolába, írótablákkal, könyvekkel, számológövecskéikkel, előttük a rabszolga a kézilámpával, a gladiátorkaszárnyában félmeztelen óriások mosakodtak jeges vízben, a vívómester már türelmetlenül várta őket az

udvar közepén, munkások siettek a műhelyekbe, falusiak baktattak zöldségeskosaraikkal a piacok felé, sápadt és sovány hivatalnokok gyalogoltak lihegve föl a Tabulariumba, a Via Sacrán robajló ropogással vágatott végig a postakocsi. Róma ébredt.

És furcsa volt a mindennapi munkának ebben a fáradt és lélektelen felvonulásában az a fiatal lány, aki egyedül, lassan és mosolyogva ment a Vicus Tuscuson, a Forumon s a Vicus Cupriuson át fel a Clivus Orbiusra.

Lyde ment a szürke téli reggelben az új élet felé.

A költő aludt: nem tudta, hogy a boldogság és a szépség surrant be szobájába ezen a bágyadt és emlékezetes reggelen. És Róma, a gyötrő munkába loholó Róma nem tudta, hogy Pindarosza támadt ezen a kísérteties éjszakán. Csak Lyde tudta, amint ott állt a költő mellett, s olvasta ujjongva és diadalmasan a szárnyaló verset, és mint az édesanya s mint a Múza: remegő ujjjaival megsimogatta a költő fáradt és lángoló fejét.

MÚZSÁK PAPJA

Mikor az első római ódát megírta, úgy érezte: felszabadult. Mintha roppant súly szakadt volna le a lelkéről, könnyűnek és frissnek érezte magát, és a következő napokban már nagyjában kibontakoztak benne a többi Augustus-óda körvonalai. Sajnos, nem valósíthatta meg azt a tervét, hogy Lydével azonnal kimegy a falura: nehéz volt egyszerre kibogozni a sok szálat, ami Rómához kötötte. Itt volt mindenekelőtt Asinius Pollio meghívása: a kitűnő hadvezér és irodalombarát nagy estélyt adott abból az alkalomból, hogy nagyszabású történelmi műve megjelent. Meghívta úgyszólván az egész római irodalmat, hát természetesen Horatius sem hiányozhatott, így történt, hogy Lyde az emlékezetes reggeli látogatás után visszatért apjához, hogy ott várja meg, amíg megindulhatnak. Megint rájuk borult a régi meghitt délutánok édes hangulata, csak az volt a különbség, hogy Lydének most már nem kellett ébresztgetni a költőt: Horatius megölte magában a kétségeket, s most már maga beszélt terveiről, költői hivatásáról. Szétfoszlottak a kísértetek, s a görög lány öntudatosá tette benne az alkotás ellenállhatatlan s eddig tudat alatti ösztönét.

Most, mikor éppen Pollio estélyére készült, és Diomédész segítségével gondosan öltözködött, azon kapta magát, hogy valami népszerű Plautus-kuplét fütyörész. Hirtelen az az érzése támadt, hogy magas hegycsúcson áll, ahonnan végiglát múltakon és jövődőkön, lelke, mint a nyíl, messze száll, nincs az útjában semmi, s ha odalentről a tülekedő föld felett gomolyognak is a felhők, idefent nincsenek kísértetek, nincsenek gyötrő vívódások, tiszta napfény ömlik az ormokon, és a messzeségben felsugárzik előtte a cél, az alkotások és lázak értelme és szépsége, az új Róma lelket melegítő eszménye, s valahol nagyon közel, bent a szívében, tündöklő sugárzás felel rá: Lyde.

Diomédész ezúttal nem kapott nyaklevest; a tóga kifogástalan volt, a fehér lepel lágy és művészi redőkben simult vaskos kis alakjához, mintha pocakja is eltűnt volna, s mikor belenézett az acéltükrőbe, meglepődötten bólintott: majdnem csinosnak találta magát.

Diomédész éppen az új szürke köpenyét kerítette a nyakába, hogy urával együtt az estélyre induljon, kézilámpával a kezében, hű kísérő, mikor kopogtattak a kapun. A szobából nyilalló füttyre fütty felelt a kertből, az ajtó tágra csapódott, s harsogó kacagással belépett az örökifjú Dellius, elegánsan, illatosan, bodorított hajjal, szikrázó gyűrűkkel az ujján, aranyzsinóros cipőben, halványlila tunicában. Legújabb divat szerint redőzött tógájának széles bíborszegélye furcsa vonalakban kígyózta körül karcsú alakját. Quintus Dellius tagja volt a szenátusnak, de Jupiterre, valóságos csoda volt, hogyan jutott odáig!

Messalla jellemezte egyszer találón, mikor azt mondta, hogy Dellius a polgárháborúk hivatásos árulója. Valóban, ez az örökké vidám és felelőtlen ember végigházalt minden pártot, és cserbenhagyott minden pártot: előbb Dolabella híve volt, aztán átpártolt Cassiushoz, onnan Antoniushoz szegődött, de éles nyelvvel annyira magára haragította Kleopátrát, hogy jobbnak látta idejében kereket oldani. Hát nem tett lakatot a szájára, annyi bizonyos, és csak magának köszönhetette, hogy kitették a szűrét. Mit tehetett? Valahova mindig kellett tartozni: Octavianushoz pártolt. A rossz nyelvek kérdezték is, vajon mit fog tenni, ha innen is kikopik, hiszen egyelőre nincs más párt. És így Dellius kénytelen-kelletlen hű maradt Octavianushoz. Meg is volt érte a jutalma: hamarosan az imperator bizalmasai közé került, s Cocceius Nervával és Sallustiusszal együtt hármasan ők alkották a császár kamarilláját.

Hiába volt azonban Dellius maga a megtestesült állhatatlanság, mégis egyike volt Róma legnépszerűbb embereinek. Ezt a népszerűségét azoknak a csintalan novelláknak köszönhette, amelyeket Kleopátráról írt. Levél alakban írta meg ezeket a pikáns novellákat, s egyenkint adta ki. Annyi humor volt bennük, annyi őszinteség, annyi szellem, hogy ezrével kapkodták szét a példányokat. És nemcsak a világfiak és a nők falták Dellius könyvét, hanem alig volt olyan államférfi, bíró, ügyvéd, tisztviselő, katona vagy szenátor, aki titokban meg ne vette és őszinte élvezettel ne olvasta volna.

Augustusnak volt oka rá, hogy ezt a veszedelmes szájú embert legbizalmasabb környezetébe fölvegye. „Az istenek óvjanak attól - gondolta magában -, hogy ez az ember egyszer engem vegyen a tolla hegyére!” Horatius jól ismerte Dellium, tudta, hogy komoly, sőt túlzó híve Epikurosznak, s ezért szerette, meg talán azért is, mert homlokegyenest más volt a jelleme, mint az övé. Delliusnak bizony nem voltak kétségei, nem voltak lelkiismeret-furdalásai, nem töprengett, nem vívódott, nem gyötrődött: élte világát, kacagott, dalolt, a felszínen élt, mint a színes szárnyú kérész.

- Na, te vén medve, fűtyülsz? - köszöntött hangosan Horatiusra. - Csakhogy ezt is megértem! Te kutyafulú, te szerelmes vagy, mi? No, csak semmi dadogás! Mindent tudok. Hallottam Sallustiusról, hogy a császár neked ajándékozta a görög szemorvos lányát. Legalább szép?

- Öregem - emelte fel az ujját Horatius -, ebbe ne üsd bele az orrodat. Lydét feleségül veszem.

- Lárifári - nevetett Dellius. - Az ember nem mindenkit vesz feleségül, aki tetszik neki.

- No, róla nem fogsz novellát írni - nevetett Horatius.

- Hát ezt a ritka madarat is be kellene tenni Pollio kegyelmes úr múzeumába. Egyetlen példány - és Dellius harsányan kacagott. - Az ember sohase higgye, hogy megélte az élete legszebb pillanatát, s megtalálta az egyetlent, a legszebbet. Minden következő szebb, mint az előbbi volt, s a szerelem annál nagyobb csoda, minél vénebb korodban szakad rád. És végül csak egy pillanatnyi elmezavarral magyarázható, ha valaki azt hiszi, hogy egyik nő különb, mint a másik.

- No, mégiscsak van különbség nő meg nő közt - tiltakozott Horatius.

- Értem, értem - mosolygott Dellius -, te most éppen a pillanatnyi elmezavar állapotában vagy.

- Na, ne szemtelenkedj, Dellius - és oldalba bökte az örökifjút -, inkább várj egy pillanatig. - Kotorászott az asztal fiókjában. - Már hónapokkal ezelőtt írtam hozzád egy verset, amelyben benne vagy az egész jókedveddel, nemtörődömségeddel, saját külön epikurosi filozófiáddal. Megvan! - mondta, és kihúzta a kéziratot. - Nesze, neked írtam, neked adom.

Dellius mohón kapott a kéziratért, és elolvasta.

- Ez igen - lelkendezett -, ezt köszönöm neked. Ez az én filozófiám, de a tied is, öregem, ne is tagadd. Ez az igazi életművészet. Ha már úgyis el kell pusztulnunk nyomorultul, hát kacagjuk szembe a halált, nincs halál, ne törődj a világ tülekedésével, légy szabad és nyugodt, ne gyötrődj, ne lánгоlj, ne ujjongj a boldogságodon, ne keseregy a csapásokon, egyél-igyál, ha van mit, s ha nincs, ne búsulj, lesz még jobban is, tűzz koszorút a hajadba, s agyagpohárral vagy aranyserleggel kezedben, mindegy, köszöntsd az édes szerelmet, és csókolj a lányt, ha éppen kéznél van, s ha nincs, ne búsulj, majd lesz, s ha nem lesz, az se baj! Remek, öregem, remek vers, ma este fel fogom olvasni.

- Ne, ne - ellenkezett a költő -, éppen Polliónál? Tudod, hogy Pollio jobban szereti Catullus verseit. Közülünk igazán csak Vergiliust szíveli. Nem mondom, velem is...

- Ne is mondd, bízd csak rám - legyintett Dellius. - Na gyerünk, öregem! Reméljük, ma lesz pecsenye is, bor is, lány is, ma nem lesz nehéz azt mondani, hogy „ha nincs, ne búsulj”. Indulás!

A sötét estében, mint két fénybogárka, röpdösött előttük a két rabszolga kézilámpája. Dellius folyton beszélt az úton, Horatius Lydére gondolt, és a szívében is apró fények szikráztak, rejtelmesen.

Hát meg kell adni, remek volt az estély. Ott volt Róma egész szellemi arisztokráciája: Messalla, Agrippa, Vergilius, Maecenas, Propertius, és ott volt a fiatal, alig harminchárom éves Livius, aki ekkortájt írta római történelmét, Augustus biztatására, a régi hazafiság s a köztársasági erények magasztalására. Tizenhat ágú csillárokból drága viaszgyertyák égtek, és árasztottak nappali fényt a palota termeiben, a sarkokban terebélyes füstölőtálakban borostyán égett a parázson, és kellemes illattal töltötte meg a termeket. A vacsora valósággal káprázatos volt: az asztalon fonott kosarakban domború zsemlek és egyenes, ropogós kiflik tornyosultak, ezüstkanál és ezüstvilla csillogott minden teríték mellett, a hímzett szalvétákból furcsa figurákat facsart a terítőmester, és valóságos csodákat művelt a szeletelőművész, aki rejtett zenekar dallamaira tánclépésekben hordta körül a finom falatokat. Kis márványasztalon gyorsfőző állt, olyan volt, mint valami vár: négy sarkán négy bástya, apró lángjai fölött ezüstedényben melegedett a híres cartagenai halmártás, hogy minden pillanatban melegen kaphassák a vendégek. A terem végében válogatott fuvalászlányok zenéjére szebbnél szebb táncosnők hajladoztak: valami nimfatáncot mutattak be, átlátszó selyem fátyolruhákban. Dellius oldalba bökte Horatiust:

- Látod azt a szőke csodát, ott, balról a harmadik. Nézd meg jól a tökéletes vállait, a hamvas bőrét, a tüzes két szemét: ha nem tudnám, hogy Kleopátra halott, azt mondanám, hogy ő az.

- Kleopátra szőke volt? - csodálkozott Horatius.

- Hát mit gondoltál? Hiszen a makedón királyi házból származott, a makedónok pedig mind szőkék. Hát azt hitted, hogy néger?

- Polluxra, valami fekete démonnak képzeltem - nevetett Horatius.

Bizony szegény Vergilius szívesen cserélt volna helyet, és inkább Propertiust hallgatta volna, mint Murenát és Rabiriust, akik közé a sors ezen az estén szorította. Rabirius kifogyhatatlan volt a városi pletykák föltalálásában, Murena meg, mint valami mély hangú fuvola, vaskos megjegyzésekkel kísérte a szerkesztő elmésségeit.

Vergilius nagyokat pirult, de a harsogó kacagásban észre sem vették. Csattogott a nevetés az asztal másik felén is, ahol Varius a hírhedt fűzfapoétákat utánozta. Nyávogott, mint Pantillus, dörgött, mint Hermogenes, sápítózott, mint Fannius, és raccsolt, mint Demetrius. Hömpölygött a hahota, csengtek az ezüstserlegek, és a zsongásból egyszerre csak kihallatszott Livius hangja:

- Ebben Horatiusnak van igaza. Magam is így írtam a főváros kérdéséről történelmem ötödik könyvében. Legközelebb, ha józanabbak lesztek, felolvasom.

- Kérdés, meghallgatjuk-e - ingerkedett vele Proculeius.

- Liviust meghallgatjuk - szólalt meg Vergilius. - Én már olvastam a történelme elejét: remek. Hol vagyunk mi tőle?

- Az Aeneis költője ne szerénykedjék! - pattogott Pollio. - Hallod-e, Maro, mindjárt felolvasatok veled valamit.

Vergilius ijedten behúzta fejét a vállai közé, és hallgatott.

- Liviusnak igaza van - csattant Agrippa hangja. - Csak örült ember gondolhatott arra, hogy a fővárost áthelyezze Alexandriába vagy Trójába.

- És Antonius valóban örült volt - jegyezte meg Murena. - Keleti zsarnok. Egy bestia kedvéért feláldozta volna Rómát!

- Hé, Dellius - nevetett felé Propertius -, mi van azzal a bestiával? Van-e valami új novellád?

- Véletlenül van nálam egy - mosolygott Dellius.

- Halljuk! Halljuk! - harsogott mindenfelől.

Dellius nem tudott, de nem is akart ellenállni az általános óhajtnak. A novellának nagy sikere volt, sokáig zúgott utána a hahota.

- Mégse járja - méltatlankodott Varius -, hogy a házigazdát senki sem ünnepli. Hát miért vagyunk itt? Pollio - fordult a házigazdához -, mit akarsz inkább: mondjak rád panegirikust, vagy hajlandó vagy felolvasni valamit a történelmedből? Elvégre olyan kort írtál meg, amit majdnem mindnyájan átélünk, és most, a béke nyugalmaiban szívesen hallgatnánk emlékezőseidet Caesarról, az első és második triumvirátusról, Pharszaloszról, Thapszoszról, Cicero haláláról. Nos?

- A kettő közül a harmadikat választom - felelte Pollio. - Ígyunk!

- Léhák vagytok - dohogott Livius -, a kétértelműségeket szívesen meghallgatjátok, de a komoly dolgoktól borsószik a hátatok.

- Valljuk meg őszintén, öregem - súgta oda neki Propertius -, Kleopátra legunalmasabb esete is érdekesebb, mint a legszebb pharszaloszi csata.

- Úgy van! - helyeselt Murena. - Kinek kell ma csata? Nem divat.

Mikor a házigazda fölkelt, és némi pihenőt engedélyezett a vendégeknek, hogy a rabszolgák a szabályszerű nagyiváshoz rendbe hozzák az ebédlőt, a palota minden terme megtelt kisebb beszélgető csoportokkal. A peristylum egyik sarkában kettesben üldögélt Horatius és Vergilius. Horatiusnak sikerült kifaggatnia a lányarcú költőt az Aeneis felől: a nagy mű javában készült, de Vergilius panaszkodott, milyen nehezen dolgozik, milyen nehéz elnyomnia magában a lírát, és az eposz fölséges hangján beszélnie. És hiába minden: mégiscsak líra lesz belőle! Horatius azzal nyugtatta meg, hogy éppen így kap az eposz olyan egyéni zamatot, hogy nem lesz Homérosz pusztá utánköltése, hanem igazi római nemzeti hősköltemény. Vergilius halványan elmosolyodott, és Didóra gondolt, a csodálatos asszonyra, akiben megénekelte életének mindig sóvárgott és soha meg nem élt, névtelen szerelmét.

De Horatiusnak is vallania kellett. És Vergilius megtudta tőle, hogy egy római óda még akkor este elkészült, a többinek is megvan a részletes vázlata, sőt töredékekben mind a hat tervezett óda készen van. Ez persze nyers munka még, de most olyan iramban dolgozik, hogy szinte bámul magán. Vergilius csodálkozva hallgatta barátja őszinte vallomásait: szokatlan volt neki Horatiusnak ez a megnyilatkozása. A máskor zárkózott ember szinte lelkesen beszélt, lángolt, nekipirult, mikor elmondta, hogy az első óda a meglegedettség boldogságát fogja magasztalni a gazdagság és ostoba nagyravagyás örökös nyugtalanságával szemben; a második a férfi-erényeket, a harmadik az igazságosságot mint birodalmak alappillérét; a negyedikben a Múzsát hívja, és a költészet isteni hatalmára figyelmezteti az embereket, az ötödikben Regulus példáján a hősi önfeláldozás lelki nagyságát tárja a római nép elé, s végül a hatodikban a régi vallás erejét hirdeti, s az ősi istenek tiszteletére szólítja népét.

- Barátom - mondta Vergilius meghatottan -, valóban a Múzsák papja vagy, ha így írod meg ezt a hat verset. És nem is Augustusnak teszel vele szolgálatot, hanem Rómának, aminthogy én is Róma nagyságát szolgálom, mikor az Aeneisben meg akarom mutatni a nemzetnek a régi dicsőség példáit, a honfoglalás nagyszerű művét. Látod: hogy ellenkeztél, mennyit vergődél,

míg rá tudtad szólni magadat, hogy múlandó emberi bűnök csúfolása helyett a nagy nemzeti eszmények szolgálatába állítsd költészetedet. És ugye, megvan? És most látod, hogy ez az igazi hivatásod. Ebben a szenvedő korban a költők nem engedhetik meg maguknak azt a fényűzést, hogy a maguk kis játékaikat folytassák.

- Te megérted, mért ellenkeztem - szólalt meg csendesen Horatius. - Nagyon fájt a múlt, és azt hittem, hogy azok a sebek sohasem fognak begyógyulni. De be kellett látnom, hogy nem szabad szüntelenül feltépni a régi sebeket. És egy gyötrelmes éjszaka után beláttam, hogy mellettetek a helyem.

- Boldog vagyok, édes barátom - mondta Vergilius. - Mi együtt maradunk ebben a hitben és ebben a hivatásban. Nagypádnak volt igaza - emlékszel? -, mikor azt mondta, hogy mi vagyunk a holnap római irodalma.

- Nem is gondoltam rá akkor - mondta élénken Horatius. - Azt hittem, filozófus lesz belőlem, professzor, a legrosszabb esetben ügyvéd vagy állami tisztviselő. És most, hogy itt vagyok, kimondhatatlanul sok gyönyörűségem van az alkotás szépségeiben, lázaiban, még a vergődéseiben is. Nézd csak: a negyedik római ódában elrejttek három kis versszakot, s elmondom bennük azt a gyermekkori legendámat, apámtól hallottam, hogy a Voltur-hegyen hogyan mentettek meg a Múzsák a fenevadaktól, mikor a vadgalambok lombokkal takarták el testemet.

- Ezek a szép örömök, látod - mondta Vergilius melegen -, és hol vannak az ilyesmitől azok, akik csak a szennyet látják meg az életben, s nem ismerik a lelket és a nagy elragadtatásokat?

- Augustus azt mondta nekem, hogy négy szó lesz a díszpajzson: vitézség, kegyesség, igazságosság, jámborság. Ezt a négy szót, ezt a négy eszményt magasztalja a görög hagyomány ritmusában és római lélekkel az én hat római ódám. De ha én állítanék pajzsot kettőnknek, rávésetném még a legszebb eszményt is: barátság.

Hajnalig tartott a dáridó, s ha a finom és előkelő házban nem is fajult el úgy, mint máskor rendesen, részeg ember itt is akadt elég. Dellius harsányan énekelt valami egyértelmű kuplét, Murena a fuvoláslányokat nevelgette, s már a rabszolgák is tántorogtak kissé, mikor a bort töltögették. Maecenas már rég nem volt ott, Vergilius is megszökött, végre hajnali négy órakor Horatius is megelégte a multságot: csípte a szemét a borgőz meg a borostyánfüst, értelmesen beszélgetni már senkivel sem lehetett, hát kiment, fölkelte Diomédészt, aki édesen aludt, némi törvénytelen borok mámorában, meggyújtatta lámpáját, és megindult vele a hajnali sötétségben. Otthon boldogan ismételte magában ezt a szót: „Holnap! Holnap!” - és a könnyű mámor felhőiben felsugárzott előtte Lyde alakja.

Mikor délben fölébredt, s megfürdött a langyos vízben, olyan kellemes bágyadságot érzett egész testében, hogy elhatározta: ma már nem is dolgozik semmit, megvárja a délutánt, és siet Lydéhez, mert holnap visszavonhatatlanul indul vele a birtokra. Már három nappal ezelőtt megírta Baviusnak, hogy hozzák rendbe Cinara egykori szobáját, s a szegény Bavius bizonyosan nem tud hová lenni bámulatában, hogy még mindig nem jön gazdája az új asszonnyal. Még valamit írt a derék szolgának, és Bavius bizonyára ezt a parancsot is pontosan teljesítette: Venusra, már harmadszor hervadtak el a gránátalmavirágok Lyde szobájában, amiket az üvegházban szedetett. Talán már nem is lesz belőlük, mire holnap megérkeznek? De most aztán vacsora ide, estély oda: ha maga Augustus hívja meg, azt sem fogadja el.

Nyugodtan eszegette a vajas mézet, amit Diomédész reggelire tálalt, mikor a fiú belépett, és behozta az Acta Diurna friss számát. Horatius döbbenten meredt az első lapra, ahol nagy betűk, címek és alcímek harsogtak: „Caius Cornelius Gallus, Egyiptom kormányzója öngyilkos lett.”

Horatius izgatottan ugrott fel az asztal mellől. Gallus - kavargott benne -, Gallus, a római elégia utolérhetetlen mestere, a császár iskolatársa és belső barátja, Felső-Italia volt kormányzója, aki olyan derekasan harcolt Antonius ellen, hősiesen és sikeresen védelmezte Paraetonium várát, akit csak négy évvel ezelőtt nevezett ki az imperator Egyiptom kormányzójává! Gallus a siker, a gazdagság, a hatalom, a dicsőség csúcsán öngyilkos lett! Szörnyű! Negyvenhárom éves korában! Ez az ember, aki úgy szerette az életet, aki úgy tudta élvezni az élet minden apró szépségét, ez a hatalmas szál ember, akinek atlétatestében a legfinomabb líra muzsikált. Mit vétett a jó barát, mit vétett, hogy az istenek ilyen rettenetes sorsra kárhoztatták?

Megtudta ezt is, mikor végigolvasta Rabirius hangos és izgalmas tudósítását.

Valerius Largus, az egyiptomi kormány tisztviselője, régebben barátja volt Gallusnak, de annyira irigyelte a költő gyors karrierjét, hogy négyévi kormányzósága alatt egyebet se tett, mint fizetett emberekkel figyeltette, és mindenféle megbecstelenítő adatot gyűjtött ellene. Mikor aztán úgy gondolta, hogy minden együtt van ahhoz, hogy ledönthesse a bálványt, és esetleg maga ülhesen helyébe, az egész anyagot elküldte a császárnak. Augustus nem akart hinni a szemének: vizsgálatot indított, és a vizsgálat, sajnos, igazolta a feljelentés adatait. Kiderült, hogy Gallus csúnyán visszaélt a császár bizalmával: megrészegült a hatalomtól, gúnyosan nyilatkozott a császárról, a maga haditetteit felvésette a piramisokra, és minden egyiptomi faluban és városban felállíttatta a maga szobrát. Új Antoniusnak képzelte magát, sokszor mondogatta, hogy „csak találja meg ő is a Kleopátráját, majd ellátja a baját a zsarnok Augustusnak”.

A császárt mélyen megrendítette gyerekkori jó barátjának ez az árulása, napokig búskomoran járt-kelt, és nem tudta, mire határozza magát. Megőrült - csillapította magát -, igen, bizonyosan megőrült. De ha a maga személyében meg is tudott volna bocsátani, nem tehetette meg a birodalom érdekében. Jupiterre, mi lesz, ha a leghívebbek is megkótyagosodnak a hatalomtól? Mi lesz, ha új és még veszedelmesebb Antoniusok támadnak? Cselekednie kellett. Rendeletet adott ki, amellyel Gallust megfosztotta méltóságától, kitiltotta Egyiptomból és a császári udvarból, a római nép ellen elkövetett felségsértés címén bűnpört indított ellene, és a bíróság kimondta a vagyonelkobzást és a száműzetést. Gallus most ébredt tudatára bűnének. Kemény ember volt, egész férfi: nem tudta elviselni a megaláztatást. A szívébe döfött törrel ölte meg örült nagyravágását, és ölte meg a római elégiát.

Horatius órákig nem tudott magához térni. Siratta nagy tehetségű barátját, és szívből sajnálta, hogy belesodródott a politika mocsaraiba. De mindig ilyen szertelen volt - idézgette az alakját -, szenvedélyes és nyugtalan, mohó és kielégíthetetlen. Lám, a költészet sem menti meg az embert a szenvedélyek tragédiájától. Nincs más mentség - jutott eszébe -: Epikurosz! És ezzel a névvel együtt felbukkant benne Lyde neve, és hirtelen rémülettel gondolt arra, hogy most megint egy drága halott feküdt az útjába, s most megint nem indulhatnak. Ó, hányadszor hervad el már a gránátmavirág Lyde szobájában?

Rómában volt a temetés, mert Gallus a pör tárgyalása alatt a fővárosban tartózkodott, ha nem is érintkezett barátaival. Szomorú temetés volt, csupa fekete gyász, még halotti beszéd sem hangzott el, nem voltak ott az állami méltóságok, nem volt ott a császár, csak a költők jöttek el, hogy lehorgasztott fejjel és könnyes szemmel utolsó útjára kísérik szerencsétlen testvérüket és barátjukat. Augustus egész nap ki se mozdult a szobájából, és mondják, hogy mikor a máglya lángja fellobbant, hangosan felzokogott, és sokáig keservesen siratta elvesztett barátját.

Másnap Horatius kezébe se vette az újságot, ment egyenesen Lyde lakására, ott várta őket a kocsi. Korán reggel indultak, és délfelé ragyogó napsütésben álltak meg a rég látott ház előtt. Az Ursus kutya alig bírta magával, akkorákat ugrott, hogy egyszer már majdnem a ló hátára pattant: Lyde nagyokat kacagott a hűséges állat komikus viselkedésén.

Kint volt a kapuban az egész háznép: Bavius, Püladész, Fannia, mind, mind, és kint volt Pullia, drága kisanyám, csak sírt szegényke, sírt, és szinte fuldoklott, mikor megölelgette Horatiust, aztán Lydét, és alig hallatszott a hangja, mikor ott zokogta a vállukon:

- Drága fiam! Drága kislányom! Ugye, most már mindig itt maradtok velem?

Jó volt a langyos fürdő az út pora után, jó volt a vacsora az édes otthonban, forró szívek dobogásában. És jó volt, mikor este bementek kettesben Lyde szobájába: a lány csak nézte, nézte a gyönyörű virágot, a szerelem és a házasság szimbólumát, és mindent megértett: fölöttük vörösen izzott a gránátalmavirág.

GRÁNÁTALMAVIRÁG

Tertulla, a művésznő, a népszerű Origo halálos ellensége, sietve haladt a Vicus Patriciuson a dúsgazdag Marsaeus palotája felé, ahol ez idő szerint Origó lakott. Fúrta az oldalát a sokféle mendemonda, nem akarta elhinni, hogy Marsaeus mindenét a gyönyörű táncosnőnek ajándékozta, de ha ez mégis igaz, minden irigykedés mellett is nagyon örült volna neki, mert ebben az esetben Origo bizonyosan visszavonul a színpadtól. Aprókat lépett, apró és ellenséges tüzek szikráztak hajlékony és ideges testében.

A Suburából vak koldus fordult ki az előkelő utcára, kisfiú vezette az öreget kézen fogva.

- Juno szent nevére - kornyikálta a fiúcska siránkozó hangon a betanult mondókát -, egy kis adományt a szegény vak koldusnak.

- Hát asszonynak nézel engem, te buta, hogy Junót emlegeted - fordult a gyerekhez Tertulla -, hát olyan öreg vagyok? - Kedveskedően mondta, de magában nagyon bosszankodott, és valami sötét sejtelem ereszkedett a lelkére, mint lomha felhő.

- Ejnye, de buta vagy, Melissio - kongott a vak koldus hangja, tompán és tempósan -, én a hangjáról is hallom, hogy nem asszony. Kérj bocsánatot a kisasszonytól.

- Bocsánatot kérek - szepegte a fiúcska.

- Venus áldjon meg örökkévaló szépséggel - rebegte hálásan az öreg, mikor markában érezte az ezüst pénzdarabot.

Tertulla boldog volt: a vakok áldása megfogon - gondolta magában, és egyszerre tíz évvel fiatalabbnak érezte magát. Ráfért - mondta volna Origo, ha itt lett volna.

Origo azonban ebben a pillanatban éppen kényelmesen heverészett a pamlag párducbőrén, gyönyörködve vizsgálta testét, de sehogy sem volt magával megelégedve. „Kezdek hízni - állapította meg ijedten. - Holnap elhívatom Hüdaspészt, az indiai masszírozót, azt mondják: valóságos orvos, és indiai bölcsektől tanulta a fogyasztás művészetét; Marsaeus majd fizet.”

Csöngettek.

- Szenen - mondta a szobalánynak -, üzenj Hüdaspésznek, hogy holnap reggel tizenegykor jöjjön ide.

- Igenis, művésznő - hajolt meg a lány -, és jelentem, hogy itt van Tertulla művésznő.

Origo felkapta a korbácsot az asztalról, és a lány arcába vágott vele. Szenen arcában vérvörös csík gyulladt.

- Hányszor mondtam neked, te gyalázatos, hogy művésznő csak egy van? Mindig eljár a szád, te falusi liba! Bocsásd be.

- Csókollak, édesem - viharzott be Tertulla -, ó, milyen remek húsban vagy! Nem, ne zavartasd magad, a világért sem engedem, hogy fölkelj, nem, nem, majd inkább odaülök melléd, így.

- Drágám, igazán kedves, hogy eljöttél, olyan rég nem láttalak. Nem is hallok rólad. Hol lépsz föl mostanában?

Az egyik azt mondta a másikra, hogy kövér, a másik pedig azzal vágott vissza, hogy úgy tett, mintha a versenytársa levegő volna, akiről azt sem tudja, hogy játszik-e valahol, vagy nem. Kedvesek voltak.

- Ugyan, ugyan, tréfálsz - kacagott Tertulla. - Persze, most jut eszembe, téged mostanában nemigen érdekel a világ. A szerelem, mi? Hát igen - sóhajtott -, ha valaki ilyen szép! Csakugyan igaz?

- Mi? - kérdezte Origo, mintha nem tudná, miről van szó.

- Marsaeus - sietett Tertulla a válasszal.

- Igaz, drágám, igaz. Remélem, örülsz neki.

- Hogyne, hogyne, hiszen éppen gratulálni jöttem. Hallom, hogy el is akar venni. Nem csodálom, Marsaeus mindig szerette a molett nőket.

- Igen, nekem is többször említette, hogy a seprűnyél legfeljebb boszorkányoknak való, és hogy a csontvázaktól határozottan irtózik.

- No, édesem, azért még nem kell úgy szívedre venni a dolgot - mosolygott Tertulla búbájosan -, mert könnyen segíthetsz ezen a kis elhízáson. Hallod, éppen azért is jöttem hozzád, hogy meghozzam a legfrissebb hírt. Tudod, a császárról van szó. Most a tavasszal nagyon beteg volt, egészen meggémberedett, akkor igazán nem kellett volna még neked se. De most már megint legény a talpán. Meggyógyult. Éspedig hogyan? Az orvosok egymás után szégyent vallottak a kúráikkal: Artorius hebegett, Craterus dadogott, a bithyniai Aszklépiadész pedig hókuszpókuszokat csinált görögül. Pedig híres ember, külön ezért hívták Rómába. Borkúrát rendelt a császárnak, attól szegény még rosszabbul lett. Aztán forró fürdőkbe hurcolta, pólyálta, borogatta: mind csak annyit ért, mint a ráolvasás. És ekkor történt a nagy meglepetés. Caius Aemilius, a császár másik háziorvosa ugyan kézzel-lábbal kapálódzott az ellen, hogy e meglehetősen névtelen orvost, Antonius Musát is meghívják konzíliumra, de a császár akarata ellen nem tehetett semmit. Hát jött Antonius Musa: megvizsgálta Augustust, aztán a többi orvos elképedésére salátakúrát rendelt és hidegvíz-kúrát. Jéghideg vízzel fecskendezték a szerencsétlen császárt, hidegvizes lepedőkbe csomagolták, szegény már olyan volt, mint a csontváz. És kérlek, drágám, ma hallottam, hogy háromhónapos kúra után egészen meggyógyult.

- Brr! Hideg víz! Rettenetes lehet - borzongott Origo.

- No, csak ne borzongj, édesem - nyájaskodott tovább Tertulla -, hiszen éppen ezt akarom ajánlani neked is: ez a legbiztosabb fogyasztkúra is egyszersmind. Nagyon melegen ajánlom.

- Hizlalókúrát nem tud ez az Antonius Musa? - kérdezte Origo kedvesen.

Hanem mikor Tertulla elment, újra behívta Szelenét, és megparancsolta, hogy holnap ne az indiai masszört, hanem Antonius Musát hívják hozzá.

Hát bizonyos: Antonius Musa egy csapásra a leghíresebb orvos lett Rómában. Legendákat beszéltek arról a fejedelmi honoráriumról, amit a császár a szerencsés kezelésért fizetett neki, és Musa volt olyan ügyes, hogy nem engedte leszoríttatni az árfolyamát. Minden beteghez őt hívták, májbajt, vesebajt, tüdőbajt, gyomorbajt, epebajt, reumát, mindent-mindent vele akartak gyógyíttatni, sőt a butaságáról híres Pantolabus egyszer azzal állított be hozzá, hogy gyógyítsa meg hideg vízzel a fogfájását. Musa eleget tett a kívánságnak, jó jeges vízzel kezdte fecskendezni a fogát, mire a derék Pantolabus keserves ordításban tört ki, és a kezelésben úgy megszökött, hogy meg sem állt Coranus rendelőjéig. Ott aztán jó volt neki a hideg vas is.

Origo tehát Musa kúrájával fogyasztatta magát, Tertulla pedig titokban azért vett tőle hidegvíz-kúrát, hogy kicsit meghízzék. Musa volt a divat, az orákulum, a csalhatatlan próféta, a csodatevő. Dicsősége és keresete akkor lendült soha nem álmódott magasságokba, amikor Augustus felállíttatta szobrát a Tiberis-szigeten, Aesculapius isten szobra mellett.

Horatiusnak is szöget ütött fejébe a dolog. Szeretett volna bemenni Rómába, hogy hitelesen tájékozódjék a hírek felől, de nem akarta itt hagyni ezt a boldog tavaszt, Lyde kedvességét, és hiába jelentkezett többször is a reumája, egyelőre nem ment. Elvégre harminckilenc éves mindössze - legénykedett magában -, hát csak nem fog szégyenszemre nyavalyogni, mint valami podagrás vénember?

Lyde pedig csodálatos volt. Sokszor elgondolkozott a költő, hogy mi minden van ebben a lányban. Micsoda ismeretlen szépségek és mélységek tárultak fel előtte a tavaszban, az elragadtatásaikban, a bizalmas beszélgetéseikben! Furcsa lány volt, olyan, amilyennek először látta, az actiumi orvosi rendelőben, furcsa és érdekes, csupa ellentmondás és csupa következetesség, együtt volt benne minden: mámor és józanság, csók és filozófia, költészet és próza, ritmus és nyugalom, bölcs komolyság és játékos kedvesség, test és lélek - olyan volt, mint a szivárvány, ezerszínű, ezerarcú, mindig ugyanaz és mindig más: lázító harmónia! „Ezerszínű és egyszívű lány, gránátalmavirág - suttogta neki sétáikon a fakadó tavaszban -, gránátalmavirág, vérpiros virág, szerelem virága, egyetlen társa az életnek.”

Nem, nem akarta itt hagyni, és mégis itt kellett hagynia. Ha posta nem volna - gondolta magában Horatius -, szép volna az élet, de a posta csak arra való, hogy mindig keresztülhúzza a számításainkat, és mindig valami kellemetlen meglepetést hozzon. Most is: Maecenas levelét hozta egy forró nyári napon, amikor éppen a Fortunához írt vers fogalmazványát csiszolgatta Lydével. Nem is akarta felbontani a levelet, előre tudta, mi van benne. Végre mégiscsak felbontotta, és bár a sejtése igaznak bizonyult, mégsem tudta meg a levélből, mért hívja Maecenas olyan sürgősen Rómába.

Kelletlenül indult útnak Diomédésszel, és Rómában első dolga volt fölkeresni Maecenast. Nos, az egyszer csakugyan fontos dolog miatt hívta a városba: legfelsőbb kézirat érkezett részére a császártól. Nagy kitüntetés! Vajon megint verset akar a császár?

Nem, nem verset akart ezúttal. Kedves volt a császár kézírata, nem volt benne semmi hivatalos nagyképűsködés, közvetlen és kedélyes írás volt, úgy szólt benne a költőhöz, mint bizalmas barátjához. Csakhogy annál nyugtalanítóbb volt a kérése. „Bár verset kért volna - sóhajtott Horatius -, azon hamarabb túlesném!” „Mondd meg Horatius barátomnak - írta a császár Maecenasnak -, úgy, mintha én mondanám, hogy szeretném őt elrabolni tőled, szeretném a te dúsan rakott asztalodtól az én dolgozóasztalomhoz csábítani. Azelőtt magam intéztem a levelezésemet, magam mondtam tollba a rendeleteket, a leveleket, a hivatalos és magánfeljegyzéseket, de most már nyavalyáskodom, meg aztán úgy fejemre nőtt a rengeteg munka, hogy nem bírom egyedül. Szeretném, ha Horatius elvállalná mellettem a magántitkári állást. Üzenem, hogy ezennel a lovagi rangot adományozom neki és utódainak, és már nevére is íratam azt a kis villámot Tiburban, ott mindjárt a tied mellett. Ezt pedig nem azért teszem, hogy megvesztegessen: ezek az adományok akkor is megilletik, ha nem fogadja el a felkínált állást. Elvégre ő költő, független úr, nem szorul senkire, én pedig rászorulok, ugyebár, hiszen én csak szegény gyámoltalan császár vagyok.”

- Tudod, mért történt ez? - kérdezte Maecenas. - Alig egy héttel ezelőtt átadtam neki a hat római óda díszes kéziratát. Te, ilyen meghatottnak még nem láttam ezt az istenembert életemben. Milyen hálás volt! Hogy beszélt rólad! Nem is merem elmondani, mert még jobban meghízol - és nagyot nevetett. - Dehogy van szüksége magántitkára! Van ott annyi léhűtő, hogy naponta akár ezer levelet is meg tudnának írni. Egyszerűen meg akar jutalmazni téged. Hát engedd. Vállald el.

Horatius Lydére gondolt, a függetlenségére, Maecenas barátságára és hűségére, Maecenas és a császár kissé feszült viszonyára - és nem is sokat gondolkozott, néhány perc múlva keményen és határozottan kijelentette, hogy az állást nem vállalja. Maecenas nem kérdezte elhatározásának okát, úgyis tudta. Szó nélkül megrázta a költő, a hűséges és ragaszkodó barát kezét.

- Hanem a tiburi villát csak fogadd el. Ha a birtokra mégy, megpihensz útközben, meg aztán szép is Tibur, és mellettem is leszel, te szomszéd úr - és barátságosan hátba vágta Horatiust. - No, gyorsan írjuk meg a választ, nem illik öfelségét megvárakoztatni.

Csöngetett, bejött Vipsanius, percek alatt lediktálták neki a hódoló körmondatokban szerkesztett levelet. A császár állta a szavát: nem haragudott, hogy Horatius nem akarta feláldozni a függetlenségét, de egy kis keserű megjegyzést mégis belefűzött a Maecenashoz intézett válaszába: „Úgy látszik, Horatius irtózik attól, hogy velem együtt emlegessék majd a világtörténelemben. Különben lehet, hogy neki van igaza: ki tudja, nem bélyegezné-e meg az utókor azért, hogy velem barátkozott?”

- Rabulisztika - dörmögte Maecenas, mikor a hét végén felolvasta Horatiusnak a levelet. - Hiszen ki a csuda szégyelli a barátságát? Csak épp a lakája nem akarsz lenni. De hát érzékeny, öfelsége érzékeny. Sebaj, pajtás, Tiburban majd iszunk az egészségére! - legyintett Maecenas, és mosolyogva odanyújtotta Horatiusnak a császár levelének mellékletét: a tiburi villa adományozásáról szóló okiratot.

Levelet írt Lydének, hogy még napokig nem mehet haza. „Mindig csőstül jön az áldás - írta -, most meg azért kell itt maradnom, mert néhány nap múlva lesz Messalla diadalmenete, s régi drága bajtársam dicsőségének tanúja akarok lenni. Még tavaly ilyenkor aratta nagyszerű győzelmét az aquitanusokon, de a triumphust csak most engedélyezték, majdnem egy évre a győzelem után. Apró féltékenykedések. Dolgozom, édes, és Rád gondolok, talán érzed is, hogy mindig ott vagyok melletted. Különben is Mercurius a pártfogóm, Mercurius fiának érzem magamat, tudod, hogy ő mentett ki a philippi csata forgatagából is: éppen Mercuriusra írtam most verset, azt hiszem, meg leszel vele elégedve. Addig, míg te nem láttad, nem mutatom meg senkinek. Te vagy a Múzsám, de te vagy a kritikusom is. Kérlek, kedves, vigyázz magadra, vedd elő sokszor a kitharát, úgy szeretem a játékodat, és amire hazajövök, tanulj meg még néhány olyan édes dalt, amilyenekkel a csendes nyári estéken annyiszor elringattál. Nagyon hiányzol, és azt hiszem, hogy huszonhatodikán, a diadalmi lakoma utáni napon, ha kissé kótyagosan is, de nálad leszek.”

Szeptember huszonötödikén gyönyörű nap virradt Rómára. Enyhült a bágyasztó hőség, bodros báránnyelűk úsztak az égen, a város mosolygott, a nép ujjongott, hangos nótázások, víg dárídók verték fel az utcákat. És micsoda pompás látvány volt a diadalmenet! Az arany-szegélyes táblák, rajtuk a győzelem helyének neve: Atax. A láncra vert aquitanus vezérek, amint görnyedten baktattak a diadalkocsi előtt, aztán az aranyozott szarvú áldozati állatok, fejükön virágfüzerek, az ezüstszerszámos négy fehér ló a diadalkocsi előtt, aztán maga Messalla, hímzett tunicában, bíborköppennyel a vállán, aranykoszorúval a fején! Évek óta nem volt már ekkora tömeg diadalmenetben. Hatalmas táblán festmény ábrázolta a csata lefolyását, óriási társzekerek görnyedtek a kincseket érő hadizsákmány súlya alatt, és a fiatalság szeme fölcsillant, mikor feltűntek a menetben a foglyul ejtett, hatalmas termetű, egészségtől duzzadó, szép északi leányok. A diadalkocsi után a győzelmes légiók áradtak, cserfalombos sisakkal, és a kemény léptek ütemére ujjongó győzelmi dalokat énekeltek. Gyerekek, asszonyok, lányok, rabszolgák, munkanélküliek, naplopók, polgárok végeleáthatatlan tömege tódult a menet nyomában. Jó napja volt mindenkinek: ingyenebéd, pénzosztogatás, bor, és még késő este is zengett a városban az italos emberek hangos nótája.

Másnap már korán reggel zsúfolt volt a cirkusz: Messalla nem sajnálta a pénzt, olyan kocsiversenyt rendezett, amilyent rég ideje nem látott Róma. Hatvanezer ember szorongott a Circus Maximus nézőterén, hatvanezer ember tomboló hangorkánja kísért minden futamot. Horatius tehát másnap sem mehetett haza, végig kellett néznie a kocsiversenyt is, Messalla meghívta a maga páholyába. Mi tűrés-tagadás, őt is izgatta ez a népszerű szórakozás, a tarka emberboly, amely őrvongva leste az egyes versenyszámok eredményét. Horatius éppen a császár páholyába ment, hogy köszöntse Augustust és Tiberius Nero császári herceget - aki egyébként a diadalmenetben is részt vett mint Messalla nagy tisztelője -, amikor eget verő ordítás reszkettette meg a cirkuszt: befutott a kék párt egyik kocsija, mindenki legnagyobb meglepetésére. A fogadók rengeteg pénzt veszítettek, parázs verekedés kezdődött, jöttek a rendőrök, s amerre mentek, a közönség körében, rövid botjaik nyomát dagadt arcok, véres fejek, kihullott fogak jelezték. Horatius vagy negyedórát töltött a császári páholyban, Augustus nagyon kedves volt hozzá, és személyesen is megköszönte neki a római ódákat. Livia Drusilla, a császárné, mosolyogva nyújtotta csókra a kezét.

Most aztán már minden számban a zöldek győztek; mostanában a zöld párt volt divatban, és ha valamelyik kék párti hangosan mert kardoskodni a maga kocsisa mellett, elkészülhetett rá, hogy véresre verik. Egy vidéki ember meg is járta. Addig-addig hangoskodott, amíg leteperték, jól összeverték, s még örülhetett, hogy nem verték agyon. Azért őt halott így is volt: két embert a tolongásban nyomtak agyon, három pedig verseny közben járt szerencsétlenül. Mind a három jónevű versenykocsi volt, népszerű és híres ember, a kocsiverseny-vállalkozók büszkesége, nők barátja: dúsgazdag emberek, mind a három mögött volt már egyenkint vagy háromszáz győzelem, sőt az egyiknek szobra is ott állt a cirkusz oszlopcsarnokában. Úgy történt a dolog, hogy az egyik futamban előzni akarták egymást, a három kocsi összeakadt, a lovak elestek, s kocsisaikat magukkal rántották. Ott a porondon halt meg mind a három. A nők sikoltoztak, a férfiak káromkodtak, de aztán újabb izgalmak következtek, és hamarosan megfeledkeztek a szerencsétlenségről. Szóval a nép remekül szórakozott.

Kissé fáradt volt már Horatius, mikor este Messalla ünnepi lakomájára ment. Szundított ugyan estefelé vagy egy órát, de ez nem volt elegendő arra, hogy az egész napos fáradtságot, a nyugtalankodást, a hazavágyódást lecsillapítsa benne. Akármennyire szerette is Messallát, a régi jó bajtársat, akármennyire örült is triumphusának, most szüntelenül csak Lyde neve visszhangzott a szívében, Lyde élt csak minden idegszálában, a vére minden cseppjében ott muzsikált a lány szépsége, megfejthetetlen mosolygása, szemének különös lángolása, egész testének és lelkének szép ritmusa. Mindenre haragudott, és bosszúsan ment a lakomára.

Pedig ilyen lakomát nem látott még Róma, mióta a világ világ. Maga Tiberius Nero herceg is megjelent a császár képviselőjében, ott volt Maecenas, az egész tábornoki kar, a magas állami méltóságok, a főpapság, még a Vesta-szűzek képviselőjében is megjelent két fejedelmi szépségű vestalis, mind a kettő ősi főúri család sarja. Az egyikről, aki a Vesta-ház főnöknője volt, azt beszéltek, hogy tizenkét éves korában, ezelőtt tizenöt évvel, halálosan szerelmes lett Octavianusba, mire az apja, hogy kislányát megóvjá ennek a szerelemnek végzetes következményeitől, felvétette vele a fátyolt, négyszázezer sestertiust adományozott a Vesta-háznak, és innen kezdve a gyönyörű kislány békében élt, bántás nem érhet, személye szent és sérthetetlen volt, letette a szüzességi fogadalmat, és ezzel harminc évre elkötelezte magát az állami szent tűz őrzésére. A két Vesta-szűz alig fél órát tartózkodott a lakomán: megjelenésük csupán szimbolikus hódolat volt.

Nem is lett volna tanácsos ott maradniok, mert soha még lakoma nem fajult el úgy, mint ez a győzelmi dáridó. Ott volt egész Róma, s főképpen az egész római irodalom: Tibullus, a forró szerelmes versek költője, Lygdamus és Sulpicia, az elégia ünnepelt mesterei, Aemilius Macer

és Valgius Rufus, Varius, Dellius, Grosphus, Murena, Sestius, nagyiparosok, nagykereskedők, szenátorok, szóval mindenki, aki csak valamit számított Augustus Rómájában. A palotának majdnem minden termében terítve volt, szinte fullasztó volt a tömjénfüst, amellyel a termeket illatosították, bódítón sikoltoztak a fuvolák, ujjongtak a hárfák, döngtek a dobok, Róma legszebb asszonyai pompáztak minden asztalnál, kápráztató toalettekben, selyem-, bársony- és fátolruhák színorgiáiban, minden hölgy előtt háromlábú ezüstkárikában hegyes, vékony illatszeres üveg, drága keleti illatszerekkel: a figyelmes házigazda ajándéka. Minden teríték mellett ezüst evőeszköz, kétágú diótörő, arany fogpiszkáló, Frontinus-féle színes üveg pohár. A költők rögtönzött versekben magasztalták a kövér csigákat, a fűgén hizlalt libamáját, a szakáscművészet egyéb hihetetlen remekeit és a zeneszórá dolgozó, hihetetlenül ügyes szeletelőművészt. Órákig hordták fel a fogásokat, enni már senki sem tudott, csak Rabirius falt még mindig, és közben folyton beszélt. És mindezt egy szájjal csinálta. Ő is művész volt, annyi bizonyos.

Az egyik teremben éjfél felé Sulpicia felolvasta egyik új versét: őszinte tapsokkal jutalmazták Róma egyetlen nőköltőjét. Szerencsére Horatius nem abban a teremben volt, mert ha őt nógatták volna ma, hogy olvasson fel, bizony vaskos gorombasággal felel: olyan gyilkos hangulatban volt. Még hozzá Vergilius sem volt itt, fent nyaralt még mindig Észak-Itáliában a birtokán, no, legalább itt van Tibullus, akit nagyon szeretett Horatius. A huszonnyolc éves fiatal költő teli volt világfájdalommal, s míg tüzes verseit írta, egyébről sem tudott beszélni, mint halálfélelemlről. De szív volt benne, őszinteség és mélység, és Horatius éppen ezért ragaszkodott hozzá, Tibullus meg kissé pártfogójának tekintette a tizenegy évvel idősebb és már elismert költőt, Maecenas és Augustus barátját.

- Pajtás - szakította félbe Murena a beszélgetésüket -, nincs semmi mondanivalód őfelségéről? Mióta ilyen nagy úr lett belőle, nem is beszéltünk róla. Öregem, mit szólsz hozzá? Te csak úgy simán lenyeled ezt a császárságot?

- Nézd csak - mondta Horatius nyugodtan -, kár ezen rágódni. Nem császárság ez, nem jelent az a cím semmi különöset. Kinevezték istennek, hát aztán? Nagy Sándort is istennek nevezték már életében, mégsem lett belőle semmi baj.

- Hohó - hökkent meg Murena -, mióta veszed te ezeket a dolgokat ilyen könnyedén?

- Mióta nemcsak a véremre hallgatok, hanem az eszemre is - felelte Horatius. - A polgárháborúnak vége, ideje, hogy újra megerősödjének a régi köztársasági intézmények. Augustus pedig ezen fáradozik.

- Köztársaság? - kacagott Murena keserűn. - Hát téged is megmaszlagoltak? Horatius, öreg pajtás, elfelejtetted Philippit?

- Philippit nem felejtettem el - felelte Horatius -, de láttam Actiumot.

- Ide hallgass - mondta Murena most már halkán -, van egy kis társaságunk, amely számon tartja ennek a fiókzsarnoknak minden szavát, minden lépését. Brutus katonáira szükségünk volna. Akarsz-e közénk jönni? - Murena gyűlölte Augustust, elsősorban azért, mert Sallustius és Nerva kedvéért mellőzte Maecenast, de azért is, mert fülébe jutott egy s más Terentia ballépéséről.

- Nem akarok - mondta rá keményen Horatius. - Elég volt a polgárháborúból. Legyen végre békesség! Murena, nehogy valami ostobaságra add a fejedet!

- Békesség, békesség - visszhangozta Murena gúnyosan. - Hát nyugodjál békességben! - és hátat fordított neki.

Hát ilyen is van még? - csodálkozott Horatius, mikor sikerült megszöknie a tivornyából, és Tibullusszal hazafelé ballagott a kivilágosodó gyér fényben. - Hát még a világosfejű emberek is berzenkednek a nyilvánvaló igazság és józanság ellen? Örült, hogy meg tudott szökni: olyan emberevő hangulatban volt, hogy ha tovább is ott marad, valakit bizonyosan felnyársal. Jó volt egyenletes léptekkel menni a bölcs éjszakában, és hallgatni Tibullus kesergéseit. Planiáról beszélt, gyönyörű szerelméről, a kőszívű szépasszonyról, akit Delia néven tett halhatatlanná elégiáiban. Horatius sajnálta és vigasztalta, a boldogok önzésével mondott neki meleg, de üres szavakat, s közben Lydére gondolt, a csendes és boldog nyári alkonyatokra fekete piniák tövében, a Lucretius nyugtató árnyékában, Bandusia forrásának friss leheletében. Gránátalma-virág - gondolta magában, mikor a Vicus Patricius sarkán elvált Tibullustól.

Már kora hajnalban kocsira ült, és néhány óra múlva otthon volt Lydénél. Este a Digentia partján jártak, messziről az érett szőlő mézes illatát sodorta feléjük valami bolondul ugrándozó kis gyerek szellő, egymáshoz simultak, és a hold fényében megcsókolták egymást. Szundikáló kék sisakvirágok és bamba harangvirágok tátott szájjal fordultak feléjük, és félénken, mint riadt, boldog madarak, nézték az emberek kigyúlt boldogságát.

Ó, milyen boldog és gazdag volt a szüret, milyen szép volt az a nap, mikor meglátogatta őket a szelíd és bánatos Tibullus, aki itt, a boldogság partjain mégis fölmelegedett, s ha nem is akart most inni, Lyde unszolására mégis elszopogatott két kis pohár barackbort. Pullia néni mester-műve volt ez a gyümölcsbor, tízfélét is csinált minden évben, ő már csak ezt szerette. Tibullust nem is engedték haza, ott kellett maradnia éjszakára. Szép volt ez az este, hármában, kint az őszi kertben, a boldog és boldogtalan szerelem testvéri ölekezésében.

Aztán megint kettesben voltak az őszi estékben: telhetetlenül élvezték a haldokló erdők kesernyős-édeskés illatait, a rejtett élet ezernyi szépségét.

Ebbe az idillbe, mint a villám, csapott bele Maecenas váratlan megjelenése. A nagyúr idemene-kült barátjához a botrány elől: amit a városban pletykáltak, sajnos, igaz volt. Maecenast sohasem látta még a költő ilyennek: összeroskadt, órákig alig tudott szóhoz jutni, fásultan üldögélt a kertben, és napok kellettek hozzá, hogy el tudja mondani, mi történt. Hát Terentia csakugyan a császár kegyencnője lett, és már hozzá is költözött. A palota egyik távoli szárnyában lakik, Livia tud róla, de nem tehet semmit a „felséges úr” ellen. Tűr és hallgat, büszkén viseli szégyenét. És most, Murena hozta a hírt, a császár magával viszi Rómába, micsoda szégyenletes botrány a hadsereg előtt! Róma katonái véreznek, és közben a császár szerelmeskedik. Hát kifogytak már Jupiter mennykövei? - robbant ki az elkeseredés Maecenasból.

Horatius úgy vergődött barátja szenvedésében, mintha őt magát érte volna ez a szörnyű csapás. Közelebb simult Lydéhez, megszorította a kezét: megértették egymást. A lány csodálatosan tudott bánni a szenvedő emberrel: kedves volt hozzá, nem hagyta magára egy pillanatig sem, szinte anyáskodott vele, és sikerült is annyira meggyógyítani, hogy néhány hét múlva Maecenas már nem is beszélt a hűtlen asszonyról.

- Milyen varázsló vagy te - mondta neki Horatius melegen -, őt is meggyógyítottad, mint engem - egyszer - emlékszel? - engem.

- És ha százszor a császáré lett, szeretem, szeretem - robbant ki Maecenasból a fájdalom. - Nem könnyezett, nem zokogott, csak lehorgasztotta a fejét, halálos komoran. Üres tekintettel bámult maga elé, aztán hirtelen fölkapta a fejét, elnevette magát, és majdnem vidáman mondta: - Hozz kockát, Horatius!

Hetek múlva nyugodtan engedték útra, de azért boldog magányosságukban sokat gondoltak rá, és sokat beszéltek róla. Ilyenkor Horatius mindig úgy odasimult a drága lányhoz, mint kisgyermek az anyjához a viharban. És aztán jöttek a boldog napok a fűtött szobában, a tél csöndes örömei, a versek, és egy napon, mint a boldogság vergődéseiből született gyémánt, ott csillogott Lyde szeme előtt a hozzá írt szerelmes vers, a forró vallomás: életben és halálban a tied vagyok!

És mikor eljött december nyolcadika, a költő születésnapja, Lyde behívta a szobájába, elővette a kitharáját, és a maga szerzette forró dallam muzsikájára elénekelte a költőnek ezt a legszebb versét. Halk és bársonyos alt hangja felbúgott a csendben: „Együtt élni veled s halni gyönyör nekem!”

Odakint hidegen szikráztak a téli csillagok. Idebent búgott a szerelem dala, a költő meghatottan simogatta a drága lány fényes fekete haját, az Ursus kutya is fölkapta a fejét, föl húzta a szája szélét: nyilván mosolygott.

LALAGE MOSOLYA

- Kleopátra! Kleopátra! Te bolond! - kacagott Lyde a kerti medence partján, és tréfás ijedelemmel menekült a jól megtermett teknősbéka elől, amely szaporán ügetett utána, és mindenáron igyekezett elkapni a hosszú vörös ruhája szegélyét. Komikusan emelgette a fejét, tátogott, neki-nekiiramodott, és esetlenül bukdácsolt a kerti út kövein. Mellette Ursus loholt, próbálta elriasztani asszonyától a nagy darab páncélos állatot, miközben, mint játékos kecskegida, ügyetlenül ágaskodott, pergett-forgott a saját tengelye körül.

Lydének legkedvesebb szórakozása ez a teknősbéka volt: hatalmas példány; a kapus kislányát könnyűszerrel tudta cipelni a hátán. Horatius Rómában vette, nem is volt olcsó, hiszen a legnagyobb példányok egyike volt, amit csak kapni lehetett az állatkereskedésben. Kleopátrának nevezte el a lány, s ebben az elnevezésben benne volt minden megvetése az egyiptomi démon iránt. Volt egy kakaduja is, horgas orrú zöld szörnyeteg, annak az Antonius nevet adta. Mikor a két állatot összeeresztette, olyan mulatsága telt a verekedésükben, hogy a cirkuszban sem szórakozhatott volna különben.

- Lyde, Lyde - bukkant ki Horatius a fagyalbokrok közül -, hagyd azt a bestiát, hát én már senki se vagyok?

- Te - fenyegette meg Lyde -, máris veszekszel?

- Dehogy veszekszem, drága - Horatius karon fogta, és leült vele az egyik márványpadra -, csak szerettem volna, ha utánam jössz: reggel óta vártalak a Bandusiánál, hiába.

- Nem mehettem. Pullia néninek segítettem a befőzésnél. Ezt is meg kell tanulnom. Nem etethetlek mindig csak filozófiával meg szerelemmel.

- Pedig úgy élek igazán, hogy csak ez a kettő tartja bennem a lelket, vagy talán nem is mind a kettő, csak az egyik: a szerelem - nevetett Horatius. - Sokszor azt hiszem: csókon is megélnék.

- Jó, jó, jó - integetett Lyde a pad másik oldaláról, mert oda menekült a költő elől, aki csakugyan meg akarta csókolni -, jó, jó, jó, csak hagyjuk a nagy szavakat. A közmondás is azt tartja, hogy Ceres és Bacchus nélkül fázik Venus. Hess, te csúnya! - sikoltott, mert most meg a teknősbéka kapkodott felé. - Ursus, Ursus - kiabált -, segítség! Fogd meg, csípd meg! - uszította a kutyát, s a jámbor állat most tüntető és túláradó buzgalommal kergette hol a teknősbékát, hol Horatiust.

- Ejnye, te gonosz - fenyegette meg a költő -, hát kutyát uszítasz rám? Hát Diana vagy te, én meg Actaeon? Csiba te - riasztotta meg Ursust, és ráemelte a botját -, rontom-bontom, majd adok én nektek! No, gyere ide, drága, a padra, hoztam neked valamit a Bandusiától.

- Verset? - kíváncsiskodott Lyde.

- Ha leülsz, megmondom - kötekedett Horatius.

- Ha megmondod, leülök - alkudozott Lyde.

Végre megegyeztek, s leültek egymás mellé a márványpadra. A teknősbéka nagyot nézett, Ursus pedig őszintén csodálkozott a hirtelen békekötésen. De mikor látták, hogy befejezett tények előtt állnak, ők is békét kötöttek egymással. Kleopátra odacsoszogott Lyde lábai elé, és behúzta fejét a páncéljába, Ursus pedig a domború páncél tetejére fektette a fejét, lihegve lógatta a nyelvét, laposat pislantott, és hamarosan szunyókálni kezdett.

Most ott ültek egymás mellett, mosolygott felettük a nyári ég, a Digentia felől friss vizek hűvössége hullámozott feléjük, dús levű levelek nyers illata keveredett a virágok mézes szagába, aranylott a nap a zümmögő méhek hátán, valahol a falombok közt cinke pityegett cérnaszálhangon, s az egyik hórihorgas nyárfacsúcsáról a másik felelt neki bágyadtan. Messze, túl az olajfaerdőn, kakukk szólt rejtelmesen.

- Ezt a verset ma délelőtt írtam, kint a Bandusiánál - kezdte a költő -, neked írtam.

Átfogta Lyde vállát, a lány hozzá simult. Horatius mosolyogva vette elő a kéziratot. Lopva pillantott Lydére, mint aki tudja, hogy most meglepetés következik, és lesi a hatást.

Ez a vers is csak ennek a nyárnak a bolond hangulatában születhetett meg. Csupa játék volt, csupa ritmus és zene, muzsikált minden sora, s mikor aztán kiteljesedett, úgy csengett a buja kerti virágzás fölött, a medence fodrozó vizének színén, a szinte reszkető és mégis mozdulatlan nyári dél varázsában, mint távolról gyöngyöző és egyre halkuló kacagás. Párbeszéd volt a vers, a költő és a szerelmes lány párbeszéde: mindegyik azzal ugratja a másikat, hogy mást szeret; dicséri azt a másikat, szépségét, jóságát, páratlan szerelmét, s mikor megelégedik a kötekedést, boldog csókkal borulnak egymás nyakába.

A párbeszédes vers Lyde ötlete volt: valamikor régen azt mondta egyszer a költőnek, hogy ilyen verset szeretne tőle, ez valami egészen új volna,ilyent még a görögök sem írtak. Akkor azt mondta Horatius, hogy ő túlságosan nehézkes ahhoz, hogy ilyen könnyed hangú verset írjon, de a gondolat azóta is mindig nyugtalanította, gyötörte, rágott rajta, és most, ebben az igéző nyárban - amikor olyan könnyűnek és boldognak érezte magát, mint még soha - úgy érezte, megérett benne a vers. Ezért ment ki ma a Bandusiához, és a kristály vizű forrás nimfája csakugyan nem hagyta cserben.

- Látod - mondta Lyde halkan és hálásan. Odahajolt a költőhöz, átölelte, s nem is vették észre, hogy a kézirat zizegve lehullt a földre. Ursus fölneszelt, rájuk sandított, s elégedetten és bölcsen elmosolyodott.

Egyformán szépek és ragyogók voltak napjaik: Horatius még soha ennyi ideig egyfolytában nem volt kinn a birtokon. Eszébe sem jutott bemenni a városba, szinte elfeledkezett barátairól, az irodalmi körökről, az udvarról, Maecenasról. Mégis ez volt az egyetlen szál, amely Rómához kötötte: minden héten levelet váltottak egymással, és erre Maecenasnak nagyobb szüksége volt, mint a költőnek. De Horatius éppen most akarta megmutatni önzetlen barátságát, mikor a nagyúr a szörnyű csalódás és szegénység után úgy vergődött, mint valami boldogtalan diák. Ki hitte volna a mindig egykedvű és szinte cinikus Maecenasról, hogy egy jelentéktelen és démoni kis nő hűtlensége ennyire felkavarja? De mindig úgy volt, hogy akik a fellegekbe néznek, a nyomorult kis kavicsban is könnyen megbotlanak.

Elcsitulak a költő lázai és nyugtalanságai: az alkotás megtalálta a maga medrét, és a szatírák és epódoszok költőjének lelke most a líra tüzeiben lobogott. Most élte is ezt a lírát, és élményei könnyedén és önként virágoztak dalokká, mint eddig még soha. Lyde néha bársonyos, néha pattogó, de mindig kedves és meleg hangja elég volt arra, hogy megpendítse szívében a dalok húrjait. Ez a hang ott muzsikál a fülében az actiumi találkozás óta, kedves és végzetes hang, halk és bársonyos bűgös, erélyes és kemény pattogás, de mint a tűz szikráiban: mindig ott érezni benne a szerelem mélyről feltörő édes melegét. Lalage - mondta magában egyszer görögül -, csevegő, csacsogó, milyen jól illik rá ez a név! Ez a név, amelyet még senki sem viselt, ez a név, amely úgy buggyant a szíve mélyéről, mint a Bandusia kristályos vize a sziklák titkos öléből.

- Lalage - hívta Lydét egyik este -, édesen csacsogó Lalagém! - és a könnyű anapesztusok úgy szökeltek a lány felé, fürgén és kecsesen, mint játékos özgidák a Lucretilis rengetegekben.

És Lalage boldog volt a költő szerelmében, s előmlött rajta a forróság, mikor a bőven termő új versekben minduntalan a maga görög nevével találkozott. „Édesebb vagy mindenkinél - mondta a költő egyik versben -, fehér hóvállad úgy mosolyog és ragyog, mint tiszta hold a tenger vizében, Lalage!” És mikor felolvasta neki Aristius Fuscushoz írt versét, amelyben emlékezetes farkaskalandját írta meg, Lyde csak úgy ragyogott a boldogságtól. Sokat mulattak ezen a kalandon: Horatius egyszer egyedül sétált az erdőben, a Lucretilis oldalában; hát egyszerre csak jól megtermett farkas állta útját. A költő Lalagéről ábrándozott, dalolt a lelke, s édes versek fozslányai szakadoztak fel a szívéből; megállt, szembenézett a vadállattal, s íme, a farkas hirtelen hátat fordított neki, s továbbállt. Ez a költészet hatalma - gondolták akkor mind a ketten, s eszükbé jutott az az eset, mikor a lezuhanó tölgy majdnem agyonütötte Horatiust. Akkor is, most is Apollo védelmezte a költőt. Apollo és a szerelem, Lalage: ez volt a varázsszó, amely elriasztotta a költő minden ellenségét, békét és nyugalmat teremtett a lelkében, tiszta szívű és büntetlen embert faragott belőle, akinek nem kellenek maurus dárdák, íjak és mérgezett nyilak, hogy erőt vegyen az ellene törő sötét hatalmakon. Lalage: ez volt a varázsszó, minden boldogság és minden bölcsesség édes titka, a boldog élet és a vigasztaló bölcsesség aranykulcsa. És most már jöhet akármi.

- Hiszen ez Szapphó hangja - ujjongott Lyde -, görög, görög minden ízében, s mégis egészen latin. Látod: ezt akartam! Azt akartam, hogy megmutasd, milyen hajlékony és lágy tud lenni a kemény latin nyelv is. Csak költő kell hozzá. Látod!

- Ó, én boldog Pügmalión! - kiáltott fel Horatius. - Ó, milyen hálás vagyok neked, hogy életre keltettél!

Egyformák voltak ezek a napok, s mégis oly kimondhatatlanul változatosak: minden nap új szint hozott, új élményeket, új hangulatokat, s ebben a ritmikus boldogságban a jelentéktelen dolgok is eseményekké nőttek. Egy szó, egy mozdulat, egy verssor, egy különös virág, egy ritka madár, egy áhitatos erdei hangulat: mind-mind nagy esemény volt, határkö, állomás, fordulópont a boldog szerelemnek ebben a napsugaras levegőjében. Úgy éltek ebben az eseménytelenségben, úgy kielégítette őket ez a befelé forduló élet, hogy minden egyébről halálosan megfeledkeztek. Legfőképpen megfeledkeztek a házasságról. Oly teljes volt az életük, hogy egyáltalán nem hiányzott egyiküknek sem az a mindenféle formáság, ami más embereket össze szokott kovácsolni. Csak akkor eszméltek fel néhány napra, mikor az őszy folyamán meglátogatta őket Pausziasz.

Az orvos nem élt mámorokban. Józan ember volt, ismerte és tisztelte a természet törvényeit és az emberi szívek mélységeit, s mikor látta, hogy leánya és a költő egymásra talált, örült. Különb sorsot nem kívánhatott volna a lányának, aki elvégre jogilag mégiscsak rabszolga volt. Tulajdonképpen annak is örült, hogy a költő még mindig nem szabadította fel a lányt: hiszen így Lyde keze szabad volt arra az esetre, ha mind a ketten visszanyernék szabadságukat, s neki teljesítenie kellene Hipponaxnak esküvel tett ígéretét. Nem is akarta szóba hozni a dolgot, mégis szóba került valahogy. Lyde az apja kérdésére csodálkozva felelt:

- De hiszen én szabad vagyok, édesapám. És ha nem akartam volna, sohasem rabolhatott volna el ez a mogorva medve, akiből végre sikerült lírai költőt faragnom.

- Mondd inkább, hogy vén medve - mosolygott Horatius. - Negyvenéves vagyok.

Lyde meglegyintette a költő arcát:

- Öregúr - és elnevette magát.

- De csakugyan vénülök - makacskodott Horatius. - Elfelejtettelek feleségül venni.

- Ahogy akarjátok - szólt közbe Pausziasz. - Nekem mindegy. De figyelmeztetlek benneteket, hogy Hipponaxnak tett ígéretem akkor is érvényes, ha felszabadítod Lydét, és szabályszerűen feleségül veszed.

- Akkor inkább nem - csattant Horatius hangja. - Ameddig az én rabszolgám, én rendelkezem vele, addig az enyém. És nem adom semmiféle görög orvosnak. És cserébe én is a rabszolgája vagyok.

- És én nem megyek el innen - pattogott Lyde szelíden. - Neki szüksége van rám. És nekem is rá.

- Csak rám nincs már szüksége senkinek, úgy látszik - mondta Pausziasz keserűn. - Úgy látom, a szemed sokat javult.

- Mert én vigyázok rá - szólalt meg Lyde.

- A legutóbbi kenőcsöd nagyszerű - lelkesedett Horatius -, és a kamillaborogatás is jót tesz. Hanem mondd csak: nem tudsz valami jó orvosságot a reumára?

- Reumád van? - kérdezte Pausziasz.

- Képzeld - jegyezte meg Lyde.

- Azt hiszem, van - felelte Horatius. - Néha úgy nyilall a lábaimban, mintha tüzes vasakkal égetnének. Aztán napokig semmi. No, mivel gyógyítsam?

- Nem vagyok én kuruzsló, hogy mindenhez értsek - méltatlankodott Pausziasz. - Eredj Antonius Musához, az majd összeszélhámoskodik valamit. Tudtommal a reumát nem lehet gyógyítani, csak enyhíteni, de hát ezek a divatos orvosprimadonnák mindent tudnak.

- Ha kuruzsló kell, itt vagyok én - kacagott Lyde -, minek hordanád a tenger pénzt Antoniusnak? Én olvastam Hippokratészt, majd csak meggyógyítlak.

- Egyszer már meggyógyítottál - mondta Horatius -, most is rád bízom magamat.

A felszabadításból nem lett semmi, a szabályszerű házasságból sem lett semmi. Pausziasz látogatása még jobban összeforrasztotta őket, a szép sabinumi ősz a levelek bronzával hintette be kertjüket, és a hangulatok aranyát hullatta csöndes és boldog napjaikra.

Ezt az idilli életet csak kevés külső esemény zavarta meg, s ezek közül is legfájdalmasabban Quintilius Varus halála. Hát elment Varus is, a finom tollú kritikus, a jó barát, akit Horatius is, Vergilius is annyira szeretett. Nemrégiben még lángoló ditirambust írt hozzá Horatius, s még fülében csengtek Bacchus és Venus ajándékait magasztaló verssorai, mikor a gyászdalt kezdte írni a jó barát halálára.

Csak éppen a temetésre szaladt be Rómába, s mindjárt a temetés után menekült. A délutánt Vergiliusszal töltötte, s boldogan hallotta tőle, hogy az Aeneis második, negyedik és hatodik éneke első fogalmazásban készen van. De hiába kérte Vergiliust, hogy olvasson fel valamit belőle, a költő húzódozott, és azt mondta, hogy évek kellenek még hozzá, míg annyira csi-szolja ezeket a verseket, hogy arra hivatottaknak megmutathatja. Vergilius azonban tévedett. Alig tavaszodott ki, megjött a hispaniai hadjáratból Augustus, és szinte naponta sürgette a költőt, hogy mutasson már valamit készülő nagy eposzából, végül pedig szinte kényszerítette, hogy az elkészült énekeket felolvassa. A császári palotában volt az ünnepélyes recitatio, ott volt az egész császári ház és Augustus néhány bizalmas barátja. Ebben a szűk körben Vergiliust szinte megszállta az ihlet: olyan szenvedéllyel olvasta a verseket, hogy egészen magával ragadta hallgatóságát; méltóságosan és forrón áradtak a csodálatos latin hexameterek, zengett a hangja, mikor Trója pusztulását olvasta, forró lázban égett, mikor Didó tragikus

szerelmére került sor, s mikor a hatodik énekben felsorolta az alvilági látogatás során Róma elhunyt és jövőző nagyjait, szem nem maradt szárazon. És mikor el-elcsukló hangon felolvasta a fiatalon elhunyt Marcellust magasztaló gyönyörű verseket, Octavia hangosan felsikoltott, és ájultan esett le székéről. Maga Vergilius is könnyeivel küszködött, s a társaságon is annyira erőt vett a megindulás, hogy a felolvasás végén nem is hangzott fel a szokásos taps, hanem meghatott csend borult a teremre. A költészet diadala volt ez a nap. Augustus nyomban egy-egy aranyat utaltatott ki a költőnek az alvilági hősszemle minden soráért, aztán bezárkózott szobájába Octaviával, s együtt siratták Marcellust, Róma legszebb reménységét, Octavia fiát, Augustus vejét: egyetlen leányának, Juliának első férjét.

Horatius már csak az Acta Diurnából értesült az emlékezetes recitatióról. Előkereste az ünnepi verset, amelyet Marcellus és Julia esküvőjére írt; eszébe jutott a fényes ünnepség, Augustus kitüntető megbízása, az énekkar, amely a magasztos hangú verset énekelte a menyegzőn, a fiatal Marcellus kézszorítása, a szépséges Julia hálás mosolya, aztán a megdöbbenő halál, a szívbe markoló gyász a mérhetetlen boldogság után, és most Vergilius versei, amelyek feltépték a friss sebeket, és egyúttal a halhatatlanság koszorúját fonták a fiatalon elhunyt császári herceg sápadt homloka köré. Most egészen szívébe fogadta Augustust, akiben a császáron és a politikuson túl most már megtanulta tisztelni, sajnálni és szeretni a szenvedő embert.

Az őszinte ragaszkodásnak ezekben a pillanataiban írta meg azt az ódát, amellyel a diadalmasan hazatérő Augustust köszöntötte. A császár hispaniai sikereit nagyszabású körmenettel és vallásos ünnepséggel tették emlékezetessé, és ezeken az ünnepségeken adták elő az énekkarok Horatius ünnepi ódáját. Ezekben a napokban a költő Lydével együtt bent volt a városban, részt vett az ünnepségeken, és szinte jólesett neki is, a lánynak is a boldogság túlságos édessége után a főváros ridegsége, nyüzsgése, hangos tülekedése, de jólesett a régi barátok ragaszkodása is, akik a Clivus Orbis-i házban egymásnak adták a kilincset. Most több mint két hetet töltöttek a városban: Horatius tudta, hogy ha egyszer hazamegy a falusi tavaszba, egyhamar nem mozdul ki a csöndesség házából, hát jól akarta felhasználni római napjait. Idestova két éve, hogy nem töltött hosszabb időt egyfolytában Maecenasszal, hát most ki akart pótolni minden mulasztást. A nagyúr fásult hangulatban volt, a seb még mindig vérzett, és Horatius társasága volt neki a legjobb, szinte az egyetlen orvosság. Mikor a költő két hét múlva bejelentette, hogy hazamegy falura, nem is akarta elengedni.

Horatius annyira elszokott a városi élettől, hogy ez a kéthetes római tartózkodás komolyan megrendítette az egészségét. Odakint a falun soha meg nem hűlt: itt egyszerre köhögni kezdett, s a reumája is kínoztta. Alig várta, hogy hazaérjenek. Lyde rögtön ágyba fektette, a reumáját forró borogatásokkal gyógyíttatta, a hűlését ürmöfözzettel. A sárga ürömvirágok nemcsak díszül nőttek a kertben: Pullia néni gondosan megszede őket, megszáritotta, s lám, milyen jó volt ilyenkor ez a régen bevált háziszser! Orvos sem kellett, itt volt a jó orvos: Lyde, a testet-lelket gyógyító szépség és jóság, égi Múza és földi asszony. A költő erős szervezete is segített: ezúttal egy hét alatt kiheverte mind a két baját.

Bavius a régi eréllyel vezényelte a tavaszi munkákat, s nemegyszer megtörtént, hogy a költő és Lyde is együtt dolgozott a többiekkel. Jót tett a testi munka mind a kettőjüknek, s jó volt a munka után leülni a szép tavaszi estéken az egyszerű vacsora mellé, hallgatni Lyde hangját, amint Epikuroszt olvasta, vagy mesélt napsugaras görög tájakról, Kosz szigetéről, az orvos-egyetemről, Epidaurosról, a gyógyító Aszklepiosz isten szentélyéről és kórházáról, Athénről, a szellem fővárosáról; Athén - mosolygott fel ilyenkor az emlék Horatiusban -, Athén, szépség és fiatalság, vágyak és remények, vívódások és indulások, békesség és bölcsesség városa! És valami vigasztalást érzett, hogy most ebben a lányban a görög szellem és a görög szépség legnagyobb csodáját magához ölelheti.

Jó volna élni mindig napsugaras tájakon, a boldogok szigetén, valahol messzi tengereken, örök tavaszban, lelkek és testek földöntúli ölelkezésében ezzel a lánnyal - távoli, mesés szigeten, ahol még az aranykor dús kertjei virulnak, ahol nincs gond, nincs betegség, nincs öregség, csak örök élet, örök ifjúság, örök szerelem. Lám, itt mindnyájunk háta mögött sötét gond lovagol, s ha lelkünk szárnyalna még, csontjainkban érezzük az öregség ránk zuhanását. „Látod, Septimius - írja egyik versében a régi barátnak -, a lelkem még repül, az ajkamon még csókok égnek, a karjaimban ölelések feszülnek, de csontjaimba már belehasít az öregség nyavalyája, mint ezer éles kés, mellemben a halál kutyái ugatnak, s hiába ujjongok itt, ezen a sabinumi boldog szigeten, ahol hosszú a tavasz, és langyos az ősz, hiába hívlak, hogy siess hozzám, és koccintsd velem óborok zamatos serlegeit az életre, már a lelkembe is éles fájdalmak hasítanak, hogy nem élhetek az el nem múlt szépségek szigetén.”

Negyvenegy éves a költő, halántéka őszül, egy-egy kis betegség megállítja az úton, s túl az élet delén megcsapja a halál lehelete, a boldogság kertjének legdúsabb virágzásában. Csak akkor nyugszik meg valamennyire, mikor dúsgazdag barátja, Quinctius Hirpinus levelet ír neki, s panaszkodik, hogy bár meg sem tudja számolni millióit, sehogy sem találja a boldogságot. Vagyona egyre szaporodik, már szinte félelmetesen, lelke egyre sorvad, s kétségbeesetten állapítja meg, hogy semmiben sem találja örömét. Most eszébe jut a költőnek Epikurosz tanítása, és szégyelli magát a Septimiusnak írt vers miatt. Már megint a régi, mikor Hirpinusnak megírja azt a verset, amelyben lelkére köti, hogy ne törődjek a holnappal, hanem vegye az életet úgy, ahogy van: élvezze minden napját, s ha kétségek bántják, jöjjön ki hozzá, üljön ki vele együtt a Digentia partjára csendes nyári estén, hallgassa Lyde kitharáját és énekét, felejtse el minden gondját, és hallgassa megbékélt lélekkel a fák leveleinek suttogó beszélgetését, a pilledt madarak utolsó bágyadt füttyeit. Hirpinusnak írta a verset, de magát biztatta vele, s Lyde meg is jegyezte:

- Éppen én is ezt akartam mondani neked. Jó lesz, ha megembereled magad, anyámasszony katonája, öregúr. Nem szégyelled magad: negyvenegy éves kölyök vagy, és hol itt fáj, hol ott fáj? Majd adok én neked!

- Hallod-e, édes, nem azért neveztelek el Lalagénak, hogy úgy rám zúdulj, mint a mennydörgős Jupiter - vágta rá Horatius, de azért kissé szégyellte magát.

Nemcsak a köhögés meg a reuma zökkentette ki Horatiust a jó hangulatból, hanem az Acta Diurna hetek óta ismétlődő szenzációs cikksorozata is Aelius Gallus tervezett arábiai expedíciójáról. Egyiptom meghódítása óta egyre kísértett a római közvéleményben az a gondolat, hogy minél előbb ki kell kutatni a mesés Arábiát, amelynek kincseiről valóságos legendák járták akkoriban. Aelius Gallus vállalkozott rá, hogy megvalósítja ezt a tervet, amely mindenkit izgatott; százával csatlakoztak hozzá a kalandra és kincsekre vágyó emberek, és Gallus valóságos hadsereget toborzott már össze, vagyonok úsztak el az előkészületeken, mikor a vállalkozás, főképpen technikai akadályok miatt, megbukott. Hamarosan kiderült az is, hogy Augustus politikai veszedelmet látott a kalandos hadjáratban, s az ő közbelépése is siettetten az expedíció kudarcát. Horatiust nem a kincsek izgatták: inkább a legendák, amelyek úgy festették le Arábiát, mint az örök tavasz és az örök ifjúság boldog országát, a földi paradicsomot, ahol még az aranykor uralkodik. Lyde gondoskodott róla, hogy kijózanítsa a költőt: ezekben a napokban Arisztophanész Madarak című vígjátékát olvasta fel a költőnek, és a nagy görög komédiáíró gyilkos verseivel csúfolta ki a római légvárépítő kalandorokat.

Az orvosság használt: néhány hét múlva maga Horatius is gúnyos versben csipkedte meg Iccius - Agrippa szicíliai birtokainak jószágkormányzóját -, aki nyakig úszott ugyan minden földi jóban, de telhetetlenségében reszketett Arábia aranyáért, és leglelkesebb híve volt Aelius Gallus fantasztikus tervének.

Lyde meleg keze lecsillapította a betegség és a fantázia lázait: megint felragyogtak a régi békés napok a boldogság háza felett. És mikor eljött július huszonharmadika, Neptunus ünnepe, a költő megint csupa nyugalom volt, csupa mosolygás, odaadás és szerelem. Már korán reggel izgatottan készülődött, rendelkezett, maga ment a pincébe, s kikereste a legrégibb caecubusi amforát, letisztogatta róla a pókhálót, és nagy gonddal cipelte fel a lépcsőn. Délutánra készen lett a lombsátor is a Bandusia hűvös vize mellett, s este, mikor Lydével kiment, hogy a vallásos hagyományok szerint a lombsátorban ülje meg Neptunus ünnepét, minden készen várta őket. Milyen jó volt arra gondolni, hogy Rómában ezen az estén hangosak az utcák, a lombsátorok ott lapulnak a bérkaszárnnyák falai tövében, s a rideg város hétköznapi lármája és nyüzsgése szennyezi ezt a szép ünnepet! Milyen jó volt itt, a tiszta természetben, az ég sátora alatt, ahol fák friss zöldje borul a lombsátor illatos fenyőgallyaira, csillagok égnek a bársonyos égen, s bent a sátorban halkán bűg Lyde kitharája, és bársonyosan simul hangja a muzsikához, mikor Horatiusnak egyszerű és csillogó dalát énekli.

Bibulus konzul idejében szüretelték ezt a nemes tűzű bort: Lyde, érzed-e ereidben a bölcsesség tüzeit, s érzed-e, hogy mikor Dianát és Venust dalolod Neptunus ünnepén, az istenek ölelnek bennünket, és fénylő szemeik a szikrázó csillagok?

Még egyet pendült a kithara húrja, Lyde hangja ott szálldogált már könnyű szárnyakon a riadt lombok között, mikor csillagos palástját rájuk terítette a bölcs és békés júliusi éjszaka.

NEM HALOK MEG

Ez az ősz mintha túltett volna a többen is: az olajbogyó és a szőlő úgy fizetett, mint még soha. A szürethez munkásokat kellett fogadni, a tanyaiaik maguk nem győzték. Napokig víg daltól volt hangos a hegyoldal, garmadában álltak a fekete, vörös, fehér fürtök ezrei a présházban, és Baviusnak - ami még sohasem történt meg - amforákat kellett vásárolnia. Mintha vesztét érezte volna a természet, szinte kitombolta magát, oly pazarul szórta áldásait. Bavius diadala volt ez a szüret: ő telepítette az új szőlőt, ő trágyázta, ő gondozta, ő metszette, ő válogatta, s az új telepítés éppen ebben az esztendőben hozta első termését.

Sok szakértő volt a vendégek közt, akiket Horatius erre a szüretre meghívott; nem győzték dicsérni Bavius munkáját. Fogyott a must is, ízlett a falusi vacsora, Horatius pedig különösen boldog volt, hogy erre a napra Maecenas is sikerült kicsalni. Csak szegény kis Lyde volt szomorú, akárhogy vigasztalta is a költő: valamelyik nap a szél kifújta az arcát, és hiába kenegette mindennap lanolinnal, csak nem akart kisimulni a bőre. De mikor látta a vendégek jókedvét és őszinte elragadtatását, hamarosan túltette magát ezen a kis hiúsági kérdésen. Horatius maga volt a megtestesült szívesség: mindenütt ott volt, kínálkozott, tréfált, magyarázott, büszkélkedett, úgy örült, mint a gyerek. Köhögést, reumát egyszerre elfelejtett, pedig nemegyszer élesen belenyilallt a fájdalom.

Felejthetetlen nap volt, és szinte nem is volt vége, mert a szüret után is ott maradt nála az a két ember, akiket legjobban szeretett: Maecenas és Vergilius. Néha hármasban, legtöbbször négyesben élvezték a remek őszi napokat, vitatkoztak, beszélgettek, verseket olvastak, s mintha nem is múltak volna el évtizedek a barátságuk fölött, fiatalos kedvvel élvezték a rozsdabarna, rőt, sárga és vörös színekben tomboló ősz csodálatos hangulatait.

Együtt mentek át Tiburba is, ahová Murena hívta meg őket. Lyde egész nap készülődött, Pullia néni süttött-főzött, Bavius kosarakba csomagolta a sok finom ennivalót, s már hajnalban fölkerekedtek, hogy korán kezdhessék Murena kertjében a ritka mulatságot. Murena villája ott volt Horatius tiburi házikója közelében, de a költő most éppen csak hogy bekukkantott Lydével: mindjárt siettek is vissza a társaságba. Lehetek vagy húszan a meghívottak, mindenki magával hozta az enni- és innivalókat, aminek az lett a következménye, hogy mindenki legalább kétszer annyit hozott, mint kellett volna, úgyhogy hamarosan valóságos versenyevés és versenyivás kezdődött. Murena hatalmas kertje szélén kis erdő kapaszkodott fel a domboldalra: ide vonult ki a vendégsereg. Horatius, Maecenas és Lyde jó hagymás zsiványpecsenyét süttött, Vergilius nagy ügyetlenül nyársat faragott az egyik tisztáson, aztán kényelmesen letelepedett, és kellő alapossággal szalonnát kezdett pirítani. A legtöbbben azonban Murena mellett csoportosultak: a vendéglátó házigazda fenyőrigókat húzott nyársra, és egymás után vezényelte a vendégeket a nyársakhoz, hogy maguk forgassák a készülő finom pecsenyét a sistergő parázskupacok felett.

Pecsenyeillat áradt hamarosan a levegőben, dalok és tréfák röpködtek, a bor kigyújtotta az arcokat, hangos volt a jókedv, szinte az egész erdő kacagott, csak éppen a délutáni pihenés alatt csöndesedett el a társaság. De este alig tudtak elválni egymástól, sőt volt, akit Grumiónak, Murena szolgájának kellett a kocsira feltolnia: annyira elázott. Horatius és Lyde ezen a napon már nem is ment vissza a tanyára, kint maradtak Tiburban, s az Anio vízeséseinek robaja ringatta őket édes álomba. Maecenas visszament Rómába, Vergilius pedig másnap reggel velük együtt ment ki az usticai tanyára. Szegény Vergilius ugyan megjárta: Murena vendégszobájában aludt, ahol nem volt szűnyogháló, hát bizony alaposan összecsípték az éjjel a veszedelmes fenevadak. Lyde lázcsillapítót főzött neki, ettől elmúltak a fájdalmai. Fáradtak is

voltak az előző napi kirándulástól, hamar lefeküdtek, másnap jókedvűn ébredtek, és frissen ültek a reggelihez.

Nem is zavarta volna semmi ezeket a békés és derűs őszi napokat, ha délben meg nem érkezik az Acta Diurna friss száma, és Vergilius véletlenül fel nem bontja. Amint belenézett, ijedten ugrott fel.

- Mi ez? - döbbsen a papirosra sápadtan.

- No, valami botrány? - kérdezte Horatius egykedvűn.

- Több mint botrány - dadogott Vergilius. - Szerencsétlenség.

Ezúttal Rabirius csakugyan olyan szenzációval szolgált olvasóinak, amelytől még a leg-edzettebb emberekben is megfagyott a vér: Murenát, aki ebben az évben Augustus konzultársa volt, a császár bizonyos szállongó hírek miatt felfüggesztette, és elrendelte ellene a vizsgálatot, felségárulás gyanúja címén, egyúttal pedig Sestiust bízta meg ideiglenesen a konzuli teendők ellátásával.

- A császár bizonyosan többet tud, mint amennyi ebből a szűkszavú hírből kiderül - jegyezte meg Horatius izgatottan. - A titkosrendőrök és a feljelentők alaposan dolgoztak.

- Azt hiszem, túlozzák a dolgot - jegyezte meg Vergilius. - Murena szenvedélyes ember, örökké elégedetlen, de aligha bűnös valami komoly dologban.

- Sokat járt a szája, annyi bizonyos - folytatta Horatius a találgatást -, mondtam is neki eleget, hogy jó lesz, ha vigyáz magára, mert egyszer meg találja ütni a bokáját. Annyi bizonyos, hogy fente a fogát a császárra; négy évvel ezelőtt, mikor az Augustus címet megkapta az imperator, engem is bele akart ugratni holmi ábrándos összeesküvésbe.

- Talán csak nem lesz nagyobb baja, hiszen Maecenas a sógora, s erre talán tekintettel lesz a császár - nyugtatta Vergilius az izgatott kedélyeket.

- Bocsáss meg, uram - szólt közbe Bavius, aki éppen ebben a pillanatban hozott friss bort az asztalra -, meg kell mondanom, hogy tegnap beszéltem Grumióval, Murena úr szolgájával, s tőle hallottam, hogy a minapi mulatság résztvevői majdnem mind az összeesküvők közé tartoztak. Míg a szalonnát sütöttétek, bent a házban hol ez, hol amaz a csoport titkos tárgyalásokat folytatott. Murena ökegyelmességének az volt a szerencsétlensége, hogy bevett a társaságába egy olyan urat is, aki tulajdonképpen a rendőrség titkos ügynöke volt. Velento, így hívják, nyílegyenesen a rendőrfőnökhöz rohant, az a császárhoz, és így tört ki a botrány.

- Én pedig azt mondom nektek - szólalt meg Lyde, aki eddig csöndben hallgatta a találgatásokat -, hogy asszony van a dolog mögött.

- Asszony? - csodálkozott egyszerre Horatius is, Vergilius is.

- Asszony - ismételte Lyde. - A múltkor, mikor bent voltunk a városban, beszéltem apámmal, és csak most világosodik meg előttem egyik rejtélyes mondatának értelme. Murenáról volt szó, és apám azt mondta: „Maecenas igazán helyrebillenthetné a fejét ennek a hebehurgya embernek, ahelyett, hogy a feleségének az orrára kötne ilyen dolgokat.” Hiába kérdeztem apámat, többet nem akart mondani. Csak most látom az összefüggést: Maecenas csakugyan tudott Murena meggondolatlan terveiről, s ahelyett, hogy Murenát erélyesen nyakon fogta volna, felkereste Terentiát - hiszen tudjátok, hogy majdnem mindennap küld neki most is ajándékot, s legalább minden héten egyszer fölkeresi: egész Róma ezen nevet -, elmondta neki Murena ostoba szervezkedését a császár ellen, s elmondta neki azt is, hogy Murena elkeseredése azóta lángolt fel igazán, mióta nővére, mármint Terentia, nyíltan a császárhoz pártolt. Azért mondta

ezt a hűtlen asszonynak, hogy ezzel talán visszatérésre bírja. Terentia nyugodtan meghallgatta férje leleplezését, és sietett a hírrel a császárhoz. Bizonyosan így pattant ki a botrány.

- Ez nagyon valószínű - jegyezte meg Horatius. - És ha csakugyan így van, akkor Jupiter legyen irgalmas szegény Murenának: itt nem a császár, hanem a szerelmes Augustus fog ítélni.

- Asszonyok a politikában - szólt közbe Vergilius -, ez a legnagyobb veszedelem. Lám, tudom, hogy Proculeius, Terentia másik fivére is helytelenítette húga botrányos házasságtörését, de óvakodott kinyitni a száját. Murena őszintébb volt. Szólj igazat, betörök a fejed.

Aztán a jó barátok szinte naponta hozták az új híreket. A vizsgálat egyelőre tapintatosan folyt, az Acta Diurna nem közölhetett friss híreket, igyekezett mindent titokban tartani, persze minden kiszivárgott a hivatásos hírhordók révén. Erről is a titkosrendőrség gondoskodott: igen helyesen úgy gondolkozott, hogy minél több hír jut a közönség körébe, annál könnyebben megoldódnak azok a nyelvek, amelyeknek a véleményére kíváncsi a császár, így derült ki hamarosan, hogy az összeesküvés nagyobb arányú, mint gondolták, s nem is pusztán Terentia hűtlensége adta meg rá az alkalmat. Már néhány nap múlva börtönben volt Fannius Caepio, az összeesküvés igazi feje. Murena egyelőre szabadlábon volt, de állandó izgalomban élt: nem tudhatta, melyik percben csap le rá is a császár keze. Testvére, Proculeius, aki belső embere volt Augustusnak, fölkereste a császárt, és kegyelmet kért Murena számára, ugyancsak Maecenas is volt kihallgatáson az uralkodónál; Augustus mindegyiket kegyesen fogadta, és semmitmondó válasszal fizette ki. Tulajdonképpen nem lehetett csodálkozni a császár idegességén: ez már a negyedik komoly összeesküvés volt, és csak az elmúlt hetekben fogtak el egy illír markotányost a császár hálószobájának ajtajában. Hogy jutott be a palotába, nem tudta senki; a belső testőrök szerencsére észrevették, s elvették tőle a derékszíjában meredező vadászkést. Sohasem tudták meg, hogy ki vagy kik bérelték fel, mert még a kínpadon sem vallott. Nem csoda hát, ha a császár olyan idegállapotban volt, hogy szinte a maga árnyékától is rettegett.

Horatiusban megint minden régi kétkedést, minden szunnyadó lázadozást felkorbácsolt Murena esete; nyugtalanul hánykolódott ágyában, lámpát gyújtott, föl-alá járt kis szobájában, kézíratai közt turkált, és amikor kezébe akadt Murenához írt régi verse az arany középútról, fájdalmasan érezte, hogy a költészetnek milyen kevés a hatalma az emberi szenvedélyeken. Lám, hogy óvta, figyelmeztette ezt a remek embert, hogy nem kell ugyan gyáván a part mellé lapulnia hajójával, de nem is szabad könnyelműen nekivágni a viharos tengernek. Jó az arany középút: az edzett férfilelek remél a balsorsban, nem bizakodik el a szerencsében, hiszen Jupiter elkergeti a tornyosuló fellegeket, s ha most borús is az ég, nem lesz ez mindig így! Kétségeidben és vergődéseidben légy bátor és erős, s ha túlságosan kedvező szelek hajtják hajódat, bölcsen vond be dagadó vitorláidat! Hát hiába volt minden intelem, hiába tűrte a szenvedélyes ember kifakadásait, ó, pedig ha nem a józan eszére hallgat, szíve szerint, Brutus katonája, már régen kezét fogott volna az összeesküvőkkel! De akkor is azt mondta, amit most: Békesség! Békesség! Elég volt a vérből, a harcból, a viharokból, jöjjön az építés, az összefogás, a munka korszaka, az új aranykor.

Szívből sajnálta szenvedélyes és hajthatatlan barátját, akinek nem volt más bűne, mint az, hogy köztársasági akart lenni akkor, mikor az idő már összemorzsolta minden köztársasági gondolatot. Brutus katonája akart lenni akkor, mikor Brutus eszményeit már kisajátította az új uralom, meg akarta állítani az idő szekerét akkor, mikor ez a szekér már messze viharzott, és fent száguldott valahol a csillagokban. „Nyugodjál békességben” - mondta neki azon az emlékezetes lakomán. „Ó, dehogy nyugszom - gondolta a költő -, ha sejtenéd, Murena, mit szenvedek miattad!”

Hosszú hetekig mintha szélcsend lett volna, már-már azt hitte a közvélemény, hogy az egész összeesküvés ügye elposványosodott. Csak kevesen tudták, hogy a vizsgálat erélyesen folyt tovább. Az volt benne a legszomorúbb, hogy a vizsgálat vezetésével a császár éppen egyik legkedvesebb közös barátjukat, Sestiust, a helyettes konzult bízta meg. Milyen tragikus: a mindig jókedvű, aranyos kedélyű Sestiusnak kell keményen eljárnia közös jó barátjuk, a mindig vidám Murena ellen. Eszébe jutott a költőnek a régi tavaszi vers, amelyet Sestiushoz intézett, és azon a régi-régi kedves Faunus-ünnepen olvasott fel a kristályvizű forrás mellett Cervius szomszédnak meg a kis Cinarának. Ó, a drága kis Cinara! Hogy felfénylett a szeme, hogy kigyúlt az arca, amint dobogó szívvel hallgatta a szavak édes játékát, a ritmusok tavaszi lüktetését. Ó, édes órák, régi boldog napok, sugárzó tavaszok és ifjú szerelmek! Ó, hogy elhalványodnak a legszebb régi mosolyok is!

Hetekig hallgatott a politika, nem is bontották fel az újságot, nagyobb gondjuk volt, mint a szenátus szalmacséplését figyelni. Murena sorsa, ebben a látszólagos nyugalomban, egyelőre nem aggasztotta őket: jámbor lelkek, ők bíztak Maecenas és Proculeius közbelépésében. Nagyobb gondjuk volt az, hogy Vergilius végre bevallotta barátjának merész elhatározását: Athénba akar menni, hogy a görög szellem tiszta légkörében végrehajtsa Aeneisén az utolsó simításokat. Horatius őszintén féltette drága barátját: negyvenhét éves volt ekkor Vergilius, de olyan önállótlan, majdnem gyámoltalan, hogy komolyan aggódott miatta. Mi lesz ezzel a nagy gyermekkel, ha nincsenek mellette barátai, hogy vigyázzanak rá? Ez a sápadt arcú, szikár fekete ember nem is test már, csupa lélek, s félős, hogy ennek a nagy léleknek lobogó tüze elemészti a törékeny testet. Ha egy pillanatra elhallgattak aggodalmai Vergilius rajongó lelkesedésének láttára, mégis örült, hogy barátja befejezheti azt a nagy művet, amelynél különbet a latin szellem még nem alkotott. Ovidiust utálta, de tapsolt annak a versének, amelyben a készülő Aeneisről úgy beszélt, hogy most minden görög és római író áhítatosan figyeljen, és álljon félre, mert az Iliásznál is nagyobb remekmű születik. Amennyire fájt, hogy meg kell válnia lelkének jobbik felétől, a fiatalkori jó baráttól, annyira örült, hogy a nagyszerű eposz nemsokára a tökéletesség fényében fog bevonulni a római irodalom legragyogóbb büszkeségei közé. Csak az nem tetszett neki, hogy Vergilius olyan kegyetlen kritikusa önmagának: elégedetlen volt a művel, és sokszor elkeseredetten beszélt az alkotás elé tornyosuló roppant nehézségekről. Egyszer meg éppen azt mondta, hogy legszívesebben tűzre vetné az egészet.

- Ne káromold Apollót! - pattant fel Horatius. - Vagy azt akarod, hogy szembe dicsérjelek?

- Nem, nem - tiltakozott Vergilius. - De sokszor igazán kétségbe kell esnem. Jobban meg kellett volna gondolnom, mielőtt ekkora feladatra vállalkoztam volna. Nem vagyok Atlas, hogy ekkora világot emeljek a vállaimon.

- Meglátod, milyen izmos szárnyaid nőnek majd Athénban! - lelkendezett Horatius. - Majd meglátod.

- Gyere csak velem - szólalt meg Lyde, és kézen fogta Vergiliust, aki elpirult a lány érintésére -, mutatok valamit.

Bevezette a nagy ebédlőbe, egészen a sarokba, s rámutatott a nemes ívű hatalmas amforára, amely az ablak mellett állt.

Az amfora vörös alapján fekete alakok lebegtek a vonalak könnyű ritmusában.

- Nézd - mondta Lyde -, ez az én legdrágább athéni emlékem, ilyen vázákat már nem gyártanak, ez is valóságos régiség. Megismered a fekete alakok hullámlásában Amor és Psyche történetét? Szereted a szimbólumokat? Hát én úgy érzem, hogy ez a Psyche, ez a legszebb földi lélek a te örökké nyugtalan, örökké földöntúli szépségekre sóvárgó lelket jelképezi.

Befelé élsz, nem is látod a világot, idegen tőled minden földi érzés, szemed olümposzi szépségek felé révedez szomjasan, és ahogy Psyche eljutott egyszer az istenek fényességébe, úgy fog a te homlokodra is megváltó csókot lehelni Jupiter az egyetlen, a csodatévő Athén örök ragyogásában.

- Milyen szépen beszélsz - mondta halkán Vergilius -, költő vagy, te lány.

- Mindenki költő, aki megérti az elmúlhatatlan szépségeket - felelte Lyde csöndesen.

A tél is elmúlt, megint március nevetett a dombok felett, a költő és a lány sokat jártak kint a rétek friss zöldjében, kökösnek kacagtak a lábuk alatt. Lyde dús fekete haja hullámosan lobogott a könnyű szélben. Fáradtan és mámorosan értek haza mindennap ezekből a reggeli sétákból, és kis pihenő után elkezdtek a komoly munkát. Ilyenkor ott hevert a lábuknál Ursus is, fáradtan a reggeli hajkurászástól kint a mezőkön, ahol nyulakat és mezei pockokat kergetett fiatalos szenvedéllyel. Mikor hazaértek, a derék Ursus egyenesen a konyhába ment, ahol Pullia néni jóvoltából mindig akadt számára egy-két finom falat. Mikor jóllakott, elégedetten vinnyogott, hálásan csóválta a farkát, s ment a szobába, ahol Lyde és Horatius már tornyos papirosfelhőkben dolgozott a lírai versek kötetének összeállításán.

Ez is Lyde eszméje volt. A költőnek eszébe sem jutott volna, hogy lírai verseit kiadja: Lyde figyelmeztette rá, hogy már több mint nyolcvan verse van együtt, s ideje a közönség elé lépni ezzel a gyűjteménnyel, hogy ne egyes közkézen forgó versek, hanem az egész kötet alapján ismerje meg az irodalmi közvélemény az új latin lírának ezt a kivételes és ritka kivirágzását. A költő szinte tanácstalanul állt a vershalmaz előtt: Lyde világos tekintete, finom ízlése és biztos keze kellett hozzá, hogy a versekben rendet teremtsen.

Mikor este magára maradt ebben a hangulatban, egyszerre valami soha nem érzett forróság öntötte el egész testét, hirtelen önkívületbe szédült, távoli muzsika zsongott meg lelkében, pezsegve futott végig a véreire, nem is tudta, mikor nyúlt a tollért, s mikor vetette papirosra a szenvedély lázában a sorokat, amelyekben az érett költő elhivatottságának hangján megjósolta halhatatlanságát. Régi üveges lámpájának pislákoló fényénél csak homályosan látta a szavakat: „Exegi monumentum...” - ismeretlen erők hajtották a kezét, halántéka lüktetett, szíve hangosan vert, egyetlen iramban született meg a vers, és mikor fölkel az asztaltól, egyszerre megkönnyebbült, az izgalom feloldódott, frissnek és ruganyosnak érezte magát, és csak akkor döbbsen rá: mit írt, mikor felvette a papirost, és hangosan kezdte olvasni a költői jóslatot.

Mikor Lyde reggel elolvasta a verset, csak ennyit mondott:

- Ezt akartam.

Áradó szívvel érezte a költő is, hogy mindent ennek a lánynak köszönhetett; nélküle talán elmerült volna a fásult magányosságban, a céltalan bánkódásban, elmúlt szépségek után, a hajthatatlan és idejétmúlt forradalmiságban, az epódoszok csipkelődéseiben és a szatírák bohóckodásaiban. Ez a lány csiholta ki belőle a lírát, ez lendítette a költészet isteni magasságaiba, az ő titkos mosolya, furcsa tüzekben villanó szeme, sugárzó görög lelke tanította meg a dalra, a dal olyan szépségeire, amilyenek még sohasem fénylettek fel latin költő lantján.

És már nem is csodálkozott, mikor Lyde kijelentette:

- Ez lesz a harmadik könyv harmincadik verse, ezzel zárjuk a gyűjteményt. Hadd lássák az emberek: magad is tudod, ki vagy.

- De ez olyan lesz - próbált ellenkezni Horatius -, mintha azt mondanám, hogy ezzel be is fejeztem a lírai költészetet.

- Mi baj van abban? - kérdezte Lyde halkán. - Vannak szépségek, amik után szebb nem következhetik?

Azon sem lepődött meg a költő, mikor egy szép tavaszi napon előállt a kocsi, és Lyde beszólt hozzá:

- Indulunk, öregúr! Szedd a sátorfádat!

- Hova? - csodálkozott Horatius.

- Rómába. Visszük a kéziratot Sosiusékhoz - nevetett Lyde, és gyorsan kituszkolta a szobából a költőt.

A kocsin már minden poggyász ott volt, Ménász már a bakon ült, mellette Diomédész. Ők is fölkapaszkodtak, s már vágtatott is velük a két fürgé ló a Digentia völgyében, Varia felé.

Mikor három nap múlva visszaindultak, magukkal vitték Vergiliust is, mert Horatius ragaszkodott hozzá, hogy barátja náluk töltsen az utolsó napokat elutazása előtt. Nagyon féltette Vergiliust, és ezért rávette, hogy az ő új utazókocsiján tegye meg az utat Nápolyig, ahol tengerre akart szállni. Gyógyörű volt ez a hét odakint falun, a friss tavaszban, Lyde és Pullia néni kedveskedéseiben: Vergilius szinte megerősödött. Horatius még azt is kikötötte, hogy maga is elkíséri barátját a kikötőig. Nem is volt túlságosan nagy áldozat, hiszen az utat a legnagyobb kényelemben teheték meg: kevés embernek volt olyan utazókocsija, mint Horatiusnak. Sohasem szerette az előkelőséget, a divatot, de ezt az egy fényűzést megengedte magának, különösen azért, mert újabban a reumája egyre jobban kínozza, és attól félt, hogy egyszer valamelyik éjjeli útján meg talál hűlni. Mióta ebben a kocsiiban utazgatott Tiburba meg Rómába, csakugyan könnyebben bírta az utazást. Mert ez a kocsi valami csodaalkotmány volt.

- Annál kellemesebben fogsz utazni benne - magyarázta Vergiliusnak -, mert névrokonod gyártotta: Vergilius, a bútorkészítő. Mert ez nem is kocsi már, hanem valóságos bútorozott szoba. Ide nézz: a két ülést kihúzom, ágy lesz belőlük; befüggönyözöm a fedelét: szoba; fölcsapom ezt a táblát: asztal, kockázhatunk rajta, vagy akár verset is írhatunk, azonfelül pedig enni is kényelmesebb így, asztalon. Úgy érzed magad benne, mintha otthon volnál. Nézd csak meg a fő büszkeségemet, ezt az útmérőt, Vitruvius találmánya. Nézd csak: a kerékről befelé nyúlik egy kis pálcika, ez minden forgásnál egyet fordít a kocsi fenekére szerelt fogaskeréken, ez megint másik fogaskerékbe kapaszkodik, s így egymás után négy vízszintes és függőleges fogaskerék hajtja azt a tengelyt, amelynek a végében a mutató egy számlapon továbbforog, s mutatja a megtett mérföldek számát; egyúttal minden mérföldnél kinyit egy dobot, s ebből egy golyó esik bele ebbe a négyszögletes ládába, itt a kocsi fenekén, így hallani is lehet a mérföldek múlását, és egyúttal ellenőrizni a számlapot. Mit szólsz hozzá? Nem nagyszerű?

- Hallatlan, hogy mit ki nem eszeinek ezek a mérnökök - csodálkozott Vergilius. - Ezt a kort igazán a modern technika századának nevezhetjük.

- Nem voltál még az Ízisz-templomban? Nem láttad a szenteltvíz-automatát? Látszik, hogy mindig otthon ülsz. Na, majd ha visszajössz, elviszlek egyszer - fogadkozott Horatius. - Az ember bedob a ládába egy rézpénzt, a pénzdarab bent lenyom egy lapátot, az kinyitja a szelepet, és kiereszt egy tenyérre való vizet, aztán lecsúszik a lapátról, mire a szelep megint bezárul. Remek.

- Ejnye - csóválta a fejét Vergilius -, még megérjük, hogy a süteményt is automaták fogják árusítani - és elmosolyodott.

A háromnapos út úgy repült el, mint a pillanat; észre sem vették, és máris Nápolyban voltak. A nyüzsgő kikötőben már ott himbálódzott a *Galatea*, a gyönyörű luxushajó, amellyel Vergilius is utazni fog. Horatius barátjával felment a hajóra, kicsomagolta holmiját, a kapitánynak lelkére kötötte, hogy vigyázzon Vergiliusra, s aztán érzékenyen elbúcsúzott barátjától. Búcsúzáskor összehajtogatott papiroslapot nyomott a kezébe:

- Ezt csak akkor szabad felbontanod, mikor már elindult a hajó, érted?

Vergilius megígérte, de alig várta a pillanatot, hogy kiérjenek az öbölből. Horatius egy darabig még integetett utána a partról, aztán a hajó nagyot kanyarodott Surrentum irányában, s egyszerre eltűnt a nápolyi part. Vergilius lement a kabinjába, és elolvasta a búcsúverset, amelyet barátja útravalóul adott. Olvasta, olvasta a költő, s egyszerre csak azon vette észre magát, hogy a szeméből könnyek szivárognak. Csak ő tudta, s legalábbis ő tudta legjobban, hogy Horatiusnak látszólagos ridegsége és keménysége mögött a legmelegebb szív dobog. Valami furcsa sejtelen kezdte kínozni: még alig vált el a barátjától, s máris szeretett volna újra vele lenni, s egyszerre feketén rázuhant a szörnyű sejtés, hogy nem fogja látni többé soha. Úgy elmerült ebben a bánatjátékban, hogy a kapitánynak kellett érte jönnie, mikor a vacsora már javában folyt, s a költő nem mutatkozott.

Horatius is napokig nyugtalanul járt-kelt otthon, megint érezni kezdte mindenféle nyavalyáját; mindig így volt: ha valami felzaklatta a lelkét, mindjárt a teste felelt rá. De Lyde hangja, mosolya, simogatása, gondossága hamarosan helyrezökkenetette lelki és testi egyensúlyát. De segített ebben a munka is: hetenkint százával jöttek az új könyv példányai Sosiuséktól, és bizony a korrektúra őt is, Lydét is hosszú időre lefoglalta, nem ért rá a maga bajával törődni. Vagy talán nem is volt baja ebben az időben, hiszen Epikurosz úgy tanította, hogy amit elfelejtettünk, az megszűnt, meghalt, nincs.

Sosiusék anagnostája, Pollio, pompás munkát végzett, alig akadt hiba a példányokban. Mégis gondosan át kellett olvasni valamennyit, különösen azokat, amelyeket tiszteletpéldányoknak szánt. Bizony, már jól benne jártak a nyárban, mikor az első példányok megjelentek Sosiusék kirakatában. A város meglehetősen üres volt, de az élelmes kiadók gondoskodtak róla, hogy a példányok eljussanak a divatos fürdőhelyekre, Baiaebe, Surrentumba, Ostiába, ahol a római előkelő társaság nyaralt.

- Róma nincs itthon, de mi utánamegyünk - mondta az ifjabbik Sosius, és elégedetten dörzsölte kezeit, mert csak a fürdőhelyeken háromszáz példány fogyott a kötetből.

De magában a városban is hatalmas szenzáció volt a lírai versek megjelenése. Ezt nyilván meg lehetett állapítani abból, hogy az Acta Diurna külön cikkben méltatta a kötetet. Ovidiusék, a fiatal óriások, azt harsogták ugyan az írók egyesületében, hogy Rabirius cikkét felsőbb helyről sugalmazták, de erre a kis Rabirius olyan gorombasággal felelt, hogy a nagyhangú ifjak rögtön elhallgattak. Murena, aki éppen az egyik sarokban kockázott Sestiusszal - ritkán járt az egyesületbe, szívesebben üldögélt mostanában a germán kocsmában, megszámlálhatatlan korszó sörök mellett -, az asztalra csapott, és úgy vágta oda a kritikusoknak:

- A léha szerelmes versek írói pedig fogják be a szájukat!

A nyár végén Horatius maga vitte el a tiszteletpéldányt Maecenasnak, akit bizony rossz állapotban talált. A nagyúr fáradt közönybe süllyedt megint, Terentia nem volt a városban, elkísérte a császárt Lanuviumba. Maecenas egészen összetört, ha nem láthatta az asszonyt. Ez a cinikus és mindig fölényes nagyúr, aki eddig nevette az életet, a szerelmet, az ambíciót, most betege volt az élete egyetlen nagy és elhibázott érzésének: sápadozott, fogyott, kedélytelen volt és ingerlékeny, máskor meg napokig nem szólt senkihez, üveges tekintettel bámult maga elé, nem nyúlt ételhez-italhoz, és Aquila egyszer azon kapta, hogy csendesen sírdogált.

Mikor Horatiust meglátta, egyszerre földerült az arca; megölelte, szorongatta, csókolta, belecsimpaszkodott, és szinte könyörgött neki, hogy maradjon nála. Horatius megindultan adta át neki a tiszteletpéldányt: Maecenasnak meglepetés volt a versek megjelenése, hiszen nem tudott semmiről, ami a világban történt, nem érdekelt semmi Terentián kívül. Még nagyobb meglepetés volt számára, hogy mindjárt az első vers élén a maga nevét pillantotta meg: annyit jelentett ez, hogy a költő neki ajánlja a kötetet. Most megelevenedett, könnyes szemmel köszönte meg Horatiusnak barátságát és ragaszkodását, mohón szorongatta a könyvet, ki nem adta a kezéből, és most már még kevésbé engedte el a költőt. Horatius őszintén szerette nagy barátját, de most szinte tükön ült: éppen a dicsőségnek ebben a mámorában vágyott legjobban a magányosságba, Lyde mellé.

Csak éppen annyi időre engedte el maga mellől Maecenas, hogy felvihette az Augustusnak szánt példányt a palotába. Vinnius Asina, a császár egyik titkára vette át a példányt, hogy a hivatalos postával együtt elvigye Lanuviumba, ahol a császár szicíliai és keleti útja előtt gyógyíttatta magát, részben az orvosokkal, részben Terentiával. Horatius azzal viszonzta Vinnius készségét, hogy verses költői levelet írt hozzá, amelyben lelkére kötötte, hogy épségben adja át a könyvet Augustusnak.

Egy hét múlva a császár levélben köszönte meg a költő ajándékát. Úgy látszik, javult az állapota, mert igen kedélyes hangon írta meg a levelet. Az udvarias köszönő szavak után így folytatta: „Rettenetes nagy könyv ez, barátom. Attól tartok, nemsokára nagyobbak lesznek a könyveid, mint te magad. Kicsi vagy ugyan, de pocakod tekintélyes, és nem tudom, nem volna-e jobb, ha a könyveidet pohos kancsó formájában adnád ki, hogy jobban hasonlítsanak rád.” De a levél végén megint komolyra fordította a szót, és újból megköszönte a költőnek a római ódákat és az új korszak céljainak szolgálatában írt verseket. Horatius boldogan sietett haza: Lyde után ez a levél volt legnagyobb öröme.

Maecenas szinte kétségbeesetten tartóztatta, de a költő még a legdrágább és legjobb barát szívénel is jobban vágyott a falu magányosságába. Maecenas duzzogott, és Horatiust őszintén bántotta, hogy kissé hidegen búcsúzott el tőle; de nem maradhatott, hívta a sabinumi nyár, a Digentia napjának aranytüze.

VACUNA KÁPOLNÁJA MÖGÖTT

Soha ilyen szépen nem mosolygott még az aranyos ősz az usticai dombokon, soha ilyen zavartalan boldogság nem volt még az életük: Lyde sugárzott, Horatius pihent a boldog lány ragyogásában, és minél többet gondolkozott az utolsó évek alkotásának lázain, a lírai versek páratlan sikerén, annál mélyebben érezte, hogy mindent ennek a lánynak köszönhet. Egész ősze olyan volt, mint egyetlen hálaadás. Úgy megtelt a szíve, hogy dolgozni sem tudott; egész napját Lydével töltötte, vele járta a dombokat, az erdőket, a Digentia enciános, sisakvirágos partjait, s kitharája mellett órákig tudott hallgatni, teli tüdővel szívta magába a lány hangját, távoli görög hazájából hozott dalait.

Ha Lyde énekelt, Pullia néni nem zsörtölődött Fanniával, békésen ült a szövőszék mellett, még az ollót is halkan vette kezébe, mikor el akart vágni egy-egy fonalat, és haragosan nézett Fanniára, mikor a fiatalasszony a kelleténél hangosabban ropogtatta fogai közt a dióbelet, amely munka közben is ott púposodott előttük a vörös agyagtálban.

Csöndes és békés esték voltak ezek a falusi házban, és talán az egész tél ebben az eseménytelenségben múlt volna el, ha az Acta Diurna meg nem zavarja ezt az idillt egy-egy fekete hírrel. Novemberben rémülten olvasták, hogy meghalt Aelius Lamia öccse, az egyetlen ember, akihez jó barátjuk egész szívével ragaszkodott. Ez a gyászos esemény megint kizökkentette őket egy hétre a falusi csendből: be kellett menni Rómába. És mint már ilyenkor történni szokott, az egy hétből két hét lett, Lamia nem engedte őket. Maecenas is könyörgött, hogy maradjanak még. Közben Baviustól levél jött, és a régi hű szolga, Horatius legnagyobb meglepetésére, azzal a kéréssel fordult urához, hogy ő is hadd mehessen be kis időre a városba.

Furcsa volt ez a kívánság attól az embertől, aki odakint a tanyán megtalálta élete tökéletes boldogságát. Mióta kint laktak, és Bavius vezette a gazdaságot, soha nem jutott még ilyesmi az eszébe. Horatius félreértette a hű szolga kívánságát, azt hitte, hogy új élményeket akar, fővárosi mozgalmas és színes életet, és levélben válaszolt neki: lelkére kötötte, hogy a világért ne mozduljon ki a falusi békességből, mert a városi élvezetek nagyon csalékonyak, megmérgezik az ember lelkét, s az igazi boldogságot csak odakint fogja megtalálni. Szegény Bavius csodálkozva olvasta ezt a levelet, hiszen nem élvezni akart ő a városban, hanem gazdájára vigyázni: aggasztotta, hogy Horatius az utóbbi időben sokat panaszkodik mindenféle nyavalya miatt, s úgy gondolta, hogy ha ő mellette van, a költő rendszeresebben fog élni, kevesebbet éjszakázik, és főképpen hamarabb otthagyja a nagyvárost. Kicsit fájt neki, hogy gazdája, aki mindig olyan jó volt hozzá, most nem értette meg.

Lyde sem gondolt arra, hogy a negyvenkét éves költőre különösebben vigyázni kellene, és végképpen nem jutott eszébe, hogy a fiatalkori háborús évek fáradalmi most kezdik aláásni a költő egészségét. Még Bavius levele sem ejtette gondolkodóba: inkább örült, hogy Horatius új műfajhoz nyúlt, a költői levélhez, amelyben első kísérlete a Vinnius Asinához írt kísérőlevél volt.

- Látod - mondta a költőnek -, milyen jó a líra izgalmai után a levélforma hűvös nyugalma. És látod-e már, hogy kezded magadtól is megtalálni azokat a műfajokat, amelyekhez előtted még nem mert nyúlni római költő? Hát mégsem jöttem hiába az életedbe.

- Nélküled semmi sem lett volna belőlem - simogatta meg Horatius a lány arcát.

- Más lett volna - javította ki Lyde. - De így jobb.

- Nekem - mondta a költő.

- Nekem - pattogta a lány.

De már ködök ereszkedtek a városra, a költő köhögni kezdett, és Lamia ide, Maecenas oda, egy tejfehér reggelen Lyde kiadta a parancsot Diomédésznek, hogy csomagoljon. Mire Tiburba értek, már süttött a nap, és nem állhatták meg, hogy ott ne maradjanak néhány órára; Tiburban ebédeltek, és csak estére értek ki Usticába.

- Na, most aztán - mondta Horatius megkönnyebbülten, mikor otthon kényelembe helyezkedett - ki nem mozdulok innét, ha teknősbékák potyognak is az égből!

Kleopátra mintha érezte volna, hogy az ő nemes fajtájáról van szó, lomhán becommogott a szobába, fölneézett Lydére, aztán behúzta a nyakát, és letelepedett az asztal alatt. Ursus, mint rendesen, most is ráfeküdt a domború páncéljára.

Milyen jók voltak ezek az unalmas téli esték! A központi fűtés langyos meleget árasztott az atriumban, a háromágú csillár éppen elég világosságot adott ahhoz, hogy lássák az ostromjáték kockáit, és izgatottan tologassák ide-oda a csontból faragott figurákat. Lyde szenvedélyesen szerette ezt az ostáblajátékot, s a kedvéért a költő is annyira belemelegedett, hogy már semmi más nem tudta gyógyítani a fáradtságát, ha túlságosan sokat dolgozott. Mostanában ugyan pihentek a könyvek, pihent a tolla is, de az elmúlt hónapok feszültsége után jó is volt kikapcsolódni minden szellemi munkából, és csak a pihenésnek élni. Meg is látszott rajta: testi állapota ezekben a téli hónapokban jelentékenyen javult. Csak egy baj volt: a pocakja veszedelmesen kezdett domborodni.

- Lyde - mondta egyszer a lánynak -, én már szégyellem, hogy ekkora hordót tolok magam előtt. Már Augustus is gúnyolódott rajtam.

- Hallod-e - pattogott Lyde -, kinek akarsz tetszeni? Kifogásoltam én már valaha ezt a kis gömbölyűséget? Azt hiszed, e nélkül szebb volnál? Csúnya vagy, na, nem lehet rajtad segíteni.

- És mégis szeretsz? - mosolygott most már a költő is.

- Most pedig azért se mondom! - csattant Lyde hangja. - Mondtam én valaha, hogy Adónisz vagy? Jaj, de csúnya, mikor az okos emberek buták!

- Buta is vagyok, csúnya is vagyok - sóhajtott Horatius. - Na, dicsérem az ízlésedet.

- Abba pedig nem engedek beleszólni! - csapott Lyde az asztalra.

December tizedike táján megint szenzációt hozott az újság: megkezdődött Fannius Caepio és Murena felségárulási pere. Napról napra fojtott izgalommal kísérték a tárgyalás menetét; maga a praetor elnökölt, és már az elején látszott, hogy őexcellenciája nem valami jóindulattal viseltetik a vádlottak iránt; mindenki tudta, hogy szigorú utasítást kapott a császártól, aki jónak látta távozni Rómából a tárgyalás idejére. A vádat maga Tiberius Nero császári herceg képviselte, s ebből is látszott, hogy a vádlottak sorsa meg van pecsételve. A tárgyaláson derült ki, hogy a feljelentő Castricius volt, az udvar egyik legelvetemültebb besúgója. Murena önértékesen védekezett, és a közvélemény meggyőződhetett róla, hogy nem volt komoly része az összeesküvésben; Fannius inkább azért sodorta bele, hogy baj esetén vele és előkelő összeköttetéseivel takaródzhassék; kiderült, hogy nem is avatta be minden tervébe. Fannius Caepio védőbeszéde igen ügyes és hatásos volt: minden harmadik mondatában Brutus szellemét idézte, és húsz évvel ezelőtt bizonyára nagy sikere lett volna. De ma? Brutus ma már fogalom volt, Augustus nem egy hű hívének a házában ott volt a szobra, a politikai életben éppúgy, mint az iskolában, úgy beszéltek róla, mint Róma büszkeségéről, a szabadság hősről, akinek Róma a mostani aranykort köszönheti, és mindenki természetesnek találta, hogy Mediolanum városa a főterén állíttatta fel a szabadság nagy vértanújának szobrát. Kit lehetett

ma már forradalmi tűzbe lovalni Brutus nevével? Fannius Caepio azonban fanatikus volt, szinte légüres térben élt, mintha az utóbbi húsz év alatt semmi sem történt volna: azt hitte, hogy ott lehet folytatni a politikát, ahol Brutus abbahagyta. Fannius valamikor Caesar bizalmas embere volt, vele vérzett Philippinél, később proskribálták, aztán amnesztiát kapott, de a rendőrség ismerte szenvedélyes és fanatikus természetét, és állandóan megfigyelés alatt tartotta. A tárgyaláson derült ki, hogy meg akarták ölni Augustust. Maga Murena borzadt el legjobban, mikor ezt meghallotta.

Hiába volt minden: Tiberius Nero, aki ezúttal először szerepelt nyilvános tárgyaláson, oly szenvedéllyel beszélt, oly meggyőzőn ecsetelte a polgárháború borzalmait a békéhez szokott esküdtek előtt, hogy azok egy csapásra akarták levágni a hidra fejét: az összeesküvőket kivétel nélkül halálra ítélték. A borzalom moraja futott végig a Curia oszlopos nagytermén, mikor az ítélet elhangzott. Murena megtántorodott, aztán megemberelte magát, kiegyenesedett, és emelt fővel távozott a teremről, ezúttal a börtönőrök közt, a többiekkel együtt, egyenesen a Carcer Mamertinusba. Egyetlen reménysége volt, hogy a császár - neki - megkegyelmez.

Maecenast is megdöbbenetette az ítélet, amely - érezte - félig-meddig neki is szól. Murena fejét a császár aranytálon szolgálja fel Terentiának - gondolta magában. Hirtelen felrázta ez a borzalmas ítélet a fásult közönytől, azonnal üzent Proculeiusért, befogatott, és lóhalálában vágatott Tarracinába, ahol a császár állítólag fontos államügyekben tárgyalt. Elhatározta, hogy meg fog alázkodni előtte, s ha kell, Terentia előtt is, de mindezt nem került sor. A császár kedvesen fogadta, de valahányszor a két közbenjáró Murenáról akart beszélni, mindig másra terelte a szót. Mikor végre sikerült Maecenasnak kimondania a kegyelmet kérő mondatot, Augustus türelmetlen kézmozdulattal fojtotta belé a szót, és szinte rikácsolt a hangja, mikor oda vágta:

- Azt akarod, hogy magam hizlaljam a gyilkosaimat?

Ezzel vége volt mindennek. Még az a csúfság is megesett a nagyúrral, hogy Terentia nem fogadta. Halalos elkeseredéssel ment vissza Rómába, és keservesen vádolta magát, hogy ő az oka Murena szerencsétlenségének: mért volt csak egy pillanatig is bizalmas Terentiához? Proculeius dühösen rázta az öklét, és már az előcsarnokban kirobbant belőle az elkeseredés:

- Most igazán kedvem volna leszúrni ezt a zsarnokot!

Maecenas ijedten rántotta meg a tógáját:

- Jupiterre, ne rohanj a vesztedbe! Még a falnak is füle van.

Harmadnap kivégezték az összeesküvőket.

Róma népe az utolsó pillanatig abban reménykedett, hogy Murena kegyelmet kap. Ezt a nagyurat közvetlen modoráért, közmondásos jó kedélyéért, jó szívéért mindenki szerette. Mikor a feje lehullt, fenyegető moraj futott végig a közönség sorain, és a legionáriusok lándzsái keményen dolgoztak, hogy a zúgolódást lecsillapítsák. Végül is vágatató lovasság oszlatta szét a félelmetesen zúgó tömeget.

Horatius nyugalma is fölkaparta ez a szörnyű esemény. Hetekig alig tért magához, és már javában folytak a Saturnalia bolondos ünnepségei, s ő alig vett tudomást valamiről. Lydének minden erejére és művészetére szüksége volt, hogy lelket öntsön belé. Megint föltámadtak régi kétségei, megint kísértette Brutus szelleme, fölkeltek a régi árnyak sírjaikból, és keserű vádak mérgezték a költő lelkét. Ezerszer is fölvetette magában a kérdést: mit tett? Mit kellett volna tennie? Ki az eszménye: Brutus-e, a szabadság hőse, vagy Augustus, a béke fejedelme? Lyde, mikor látta kétségbeesését, maga mellé ültette, és halkan, zengzetesen felolvasta neki a római ódák egy-egy strófáját. A költőt végül is a maga versei nyugtatták meg.

Miközben Rómában napirendre tértek a véres ítélet fölött, már a Saturnalia farsangos jókedve harsogott az utcákon. A vér vörös sikoltását elnyomta a bor, a dal, a muzsika, a csók, a mámor harsány ujjongása. De a kevesek, a jobbak, még a császár leghívebb hívei is lehorgasztott fejjel jártak ezekben a napokban, s mint titkos összeesküvők, kisebb társaságokba verődtek, hol Hyginus könyvtárában, hol a Sosiusok emeleti szobájában, hol Pollio múzeumában. Az egyik ilyen összejövetelen Maecenas is ott volt: sehogy sem találta otthon a helyét, szelepet kellett nyitnia feneketlen elkeseredésének. Pollio múzeumában ültek, a téli nap hideg fénye közömbösen csillant meg a görög márványszobrok fehérségén, Maecenas éppen egy remekül illusztrált Homérosz-kötetben lapozgatott, amikor Pollio éles hangja ütötte meg a fülét:

- Én becsületes híve vagyok, de ami sok, az sok. Valóságos hisztéria ez a gyilkolás. Mít reszket az életéért? Ábrándozóktól fél?

- Látszik, hogy nem igazi katona - szólt közbe Messalla. - Ha nem másokkal viseltette volna a háborúit, hanem maga ment volna a tűzbe, nem reszketne úgy a haláltól.

- Ez így van - jegyezte meg Agrippa mély meggyőződéssel.

- Én megmondtam a szemébe Actium előtt, hogy nem megyek vele - kezdte megint Pollio. - Megmondtam, hogy Antoniust külön embernek tartom nála, s az a véleményem, hogy bármi áron is meg kell nyerni a római ügynek. Nem akarta. „Egyikünk fölösleges” - mondta akkor. „Nem gondolod, hogy Antoniusra szükségünk van?” - kérdeztem én ártatlanul. Azóta úgy megbecsül, hogy szinte már röstellem.

- Könnyű neki, ő maradt felül - vágott a szavába Sestius. - A nagylelkűség a zsarnokok alibije.

- Nekem pedig nem bocsátja meg, hogy mikor egyszer fél óráig egyfolytában halálos ítéleteket írt alá, odaszóltam neki: „Hagyd abba már, hóhér!” Ezért most döfött belém.

Sestius, hogy ne bántsa Maecenas érzékenységét, halkan odasúgta a szomszédjának, Messallának:

- Erre viszont azt mondhatom, hogy a szerelem a zsarnokok Achilles-sarka. Jaj annak, aki rátapos.

- Az egyik keze véres, a másikkal humoros levelet írt Horatiusnak - jegyezte meg Maecenas. - Olvastátok? Rabirius megszerezte a másolatát a kabinetirodától, és közölte az újságban.

- Olvastam - szólalt meg Pollio. - Hát nem valami szellemes, azonban annyit ki lehet olvasni belőle, hogy mégiscsak a költők a legigazibb hívei. Azt mondom, hogy nélkülük nem volna ott, ahol van. Vergilius és Horatius alapozta meg igazán Augustus császárságát.

- Nem a császárságért tették - ellenkezett Maecenas -, hanem Rómáért.

- Meg is látszik rajtuk - csapott le Pollio, aki Catullusra esküdött, a szerelem, a szenvedély, a tréfa és a fájdalom lírikusára, az úgynevezett újrómai költői iskola friss hangú, színes és bátor egyéniségeire, és sohasem tudta igazán élvezni a bölcs, kiegyensúlyozott és régi szabású Horatiust. - Látjátok, mióta nincs Catullus, hallgat a római líra, csak most ébredszik megint, amióta Ovidius édes verseiben gyönyörködhetünk. Hozzá képest milyen száraz és keserű ez a Horatius! Megvallom, nem tudtam végigolvasni az új könyvét.

- Horatius nem száraz és keserű - tiltakozott Verrius Flaccus. - Van benne humor és szív.

- Az optimizmus költője - szólalt meg Messalla -, naiv nagy gyerek, beteg és boldogtalan.

- Igazad van - helyeselt Maecenas -, csak éppen nem hinném, hogy boldogtalan.

Úgy hangzott, mintha ezt mondta volna: csak én vagyok boldogtalan.

- Olvastátok Ovidius könyvét, az Amorest? - makacskodott Pollio az ő költőjével. - Egy hét alatt ezer példány fogyott belőle. Ebből látszik, mi kell Rómának, mire szomjas a közönség. Ez a költészet: mulatságos, szórakoztató, kicsit borsos, de mindig csillogó líra, nem pedig filozófia.

- Ovidius a népnek tetszik, Horatius a kiválasztottaknak. Már megbocsáss, Pollio, így kell mondanom, ha megharagszol is - szólalt meg a mindig nyugodt Hyginus. - Valljuk csak meg: Horatiusnak minden verse cselekedet.

- És ne felejtsetek el - vágott a vitába Messalla -, hogy csupa új műfajt hozott, és mindegyiket tökéletes latin formában. Talán ez is ér annyit, mint annak a fűzapoétának a léha költészete.

- Kegyelmes uram - fordult most Pollióhoz az idősebbik Sosius, aki eddig nem szólt bele a vitába -, igaz, hogy Ovidiusból az első héten ezer példányt adtam el, de meg kell vallanom - ne kívánd, hogy eláruljam a példányszámot s ezzel az üzleti titkaimat -, hogy Horatius ma a legjobb üzlet.

- Na - csattant fel Aelius Lamia -, itt a döntő bizonyíték! Kérlek, kegyelmes uram - mondta Polliónak -, ne beszélj te is úgy, mint azok a nyavalyás versfaragók az írók egyesületében, akiket esz a méreg meg a kenyéririgység Horatius sikere miatt. Te finom és nagy lélek vagy, te tudod, hogy ez a kis Ovidius a pocakjáig sem ér fel a mi Horatiusunknak, és azt hiszem: belőled csak a Catullus-nosztalgia beszél, mikor ezt a parfümös szalonköltőt dicséred. Bízd az ilyesmit Pantillusra.

- Jó, jó - fejezte be a társalgást Pollio -, hiszen tudjátok, hogy nagyra becsülöm Horatiust. Tudom, hogy nem holmi költőcske, hanem igazi prófétája nemzetének, csak éppen szembeállítottam komoly és merev költészetét a nagy tömegeknek szánt szórakoztató irodalommal. Ezzel azonban nem akartam értékítéletet mondani - hátrált meg végképpen Pollio.

Horatiust hol egyik, hol másik barátja kereste fel magányosságában, s így a költő mindenről értesült, ami a római irodalmi körökben róla és új könyvéről elhangzott. Megtudta, hogy változatlanul szítják ellene a gyűlöletet azok, akiket szatíráiban és epódoszaiban megcsipkedett, értesült a dilettánsok dühéről, Ovidius népszerűségéről, Pollio véleményéről, és fülébe jutott az is, hogy még komoly hívei közt is akadt, aki rossz néven vette a harmadik könyv záróversének halhatatlanság-jóslatát. De értesült arról is, hogy Róma és a vidék áradozva ismerte fel benne az Apollótól ihletett költő-prófétát, és mikor egyszer egy napra be kellett szaladnia Rómába, személyesen is tapasztalhatta, hogy a hivatalos körök is, a nép is olyan tisztelettel övezi személyét, amilyen eddig legfeljebb diadalmas hadvezéreknek jutott.

Az egyik csöndes téli estén megint tollhoz nyúlt, és az elragadtatás ritka pillanataiban szárnyaló szavakkal mondott köszönetet Melpomenének, a Múzsának - aki édességgel pengeti húrjait, és hattyúk csodaénekét adhatja a néma halaknak is -, hogy nem marják az irigyek fogai, s Róma, a világ ura, legnagyobb költőinek karába ültette: „mind tőled van ez - áradozott -, te tetted, hogy ujjal mutogatnak rám az emberek mint Róma büszkeségére, a római lant művésze”. Mikor Lyde elolvasta a verset, mosolyogva és kérdőn nézett Horatiusra. A költő megértette a néma kérdést, és melegen felelt rá:

- Igen, Melpomené, te tetted ezt a csodát.

Lyde hálásan simogatta meg a költő gyérülő haját, aztán valami furcsa tűz villant a szemében, mikor megszólalt:

- Gyönyörű ez, csak hogy nem elég. Ez csak líra, forró hálaadás, de az emberek nem értenek belőle. Az embereknek szájukba kell rágni: ki vagy, mit akartál, és mit akarsz. Erre pedig legalkalmasabb volna a levélforma. Mit szólsz hozzá?

- Lyde - csodálkozott Horatius -, már hetek óta lappang bennem ez a gondolat, és megint te voltál az, aki testet adott neki. Ezt akarom! És most már megvan a forma is. Lyde, hogyan köszönjem meg neked, hogy több vagy nekem asszonynál, testvérnél, mindennél és mindenkinél?

- Csak semmi ünnepélyesség - hűtötte a lány tréfásan -, most kilépünk a líra tüzéből, s kissé átevezünk a józan irodalmi levél hűvös vizeire. Addig pedig, míg ezt a levelet meg nem írod, szigorú Múzsá vagyok, érted? No, már megyek is.

Éppen disznóölés volt aznap, csak úgy nyüzsgött a ház, égett a munka a háznép keze alatt, Pullia néni hangja csattogott, kurta vezényszavak pattogtak, Bavius szeme minden ott volt. A szolgák időnkint nagyokat ittak az őszi karcosból, hogy kissé fölmelegítsék meggémberedett tagjaikat, lomha zsírszag úszott a levegőben, friss tepertő illata csiklandozta a falusi orrokat, a katlanban fortyogott a fejhús, az egyik szolgáló tornát reszelt: készült a vacsora is mellesleg. Bavius nagy teknőben sózta a füstölteni való húsokat, kövér sonkák dagadoztak zsíros oldalasok fölött. Ursus izgatottan szimatolt, és sajnálta, hogy reggel óta annyi mindent összezabált: tessék, most szállnak a legfinomabb pecsenyeillatok, és már nincs semmi étvágya. Mindegy, majd holnap - gondolta véges kutyaeszével, és dagadtan hevert le a meleg szalmára, deszkából tákolt kutyaházába.

- Hadd segítsek valamit, Pullia néni - köszöntött be Lyde a konyhába.

- Ó, lelkem, nem neked való munka ez - háritotta el Pullia néni az ajánlkozást. - Könyv való a te kezédbe, nem hurkatöltő.

- Hát akkor hadd nézzem legalább - kérte a lány. - Tavaly úgysem engedted meg, hogy kint legyek.

- Jaj, megfázol, lelkem - sopánkodott a néni. - Nocsak, Fannia, szaladj be, hozz meleg kendőt a kisasszonynak.

Kissé idegen volt ugyan Lydének a vérnek és a húsnak ez az ősi orgiája, de érdekelte az emberek sürgése-forgása, szertartásos munkája, az elégedettség, a sugárzás, a zsíros falatok előre érzett boldogsága, amit jövőre ízék és zamatok festettek az arcokra. Órákig állt odakint, felolvadt ebben a falusi boldogságban, az ősi egyszerű életnek ebben az örök szimfóniájában, s mikor a párolgó káposztát és a frissen sült hurkát meg kolbászt bevitték az asztalra, s látta a költő farkasétvágyát, az arcok egyszerű, szinte állati örömet a zsíros áldozati lakomán, sok mindent megértett abból az életből, amelyet eddig többnyire csak kívülről látott. Öntudatos lány volt, érezte, hogy ha Periklész korában születik, Aszpaszia lehetett volna belőle, nagyvilági társaságok csillogásában a szerelem és a szépség királynője, és most boldog volt, hogy itt élhetett ebben a falusi környezetben, egyszerű emberek közt, tiszta és egyszerű életet, és boldog volt, hogy nem lett Aszpaszia, csak Múzsá, földi Múzsája egy lángoló léleknek. És szépnek és teljesnek érezte az életét.

Este aztán készen volt a vers. Mindössze negyvenkilenc sor lett, de benne volt minden, amit el kellett mondania. Nem vagyok szolgai utánczója senkinek - írta a költő -, és az erőm éppen abban van, hogy tudtam latin Arkhilokhosz és Alkaios lenni úgy, hogy mégis magamat adtam; a mérgezett gáncsokodás nem érdekel, mert tudom, mit tettem, és milyen értékeket teremtettem a latin irodalomban; azoktól, akik rajtam rágódnak, a legilletékesebb kritikushoz fellebbezek, hozzád, Maecenas!

Lyde tapsolt, mikor a verset elolvasta, és Horatiusnak rég esett olyan jól a hozzáértő elismerés, mint az, amelyet Lydétől kapott ezen az estén. De Lyde nem nyugodott: mindjárt másnap beküldte a verset Sosiuséknak. A vers különkiadásban megjelent, sokan felszisszentek, de az irodalmi közvélemény most már végképpen szentesítette a költő rangját, a lírai versek gyűjteményének nagy irodalmi értékét s egyúttal nemzeti jelentőségét.

Tavaszig már csöndben teltek a napok, de az első ragyogó napsütésben egyszerre valami nyugtalanság fogta el mindkettőjüket. A téli rabság után ellenállhatatlanul vágyódtak ki a szabadba. Március vége volt már, virágba borultak a hegyoldalak, kacagtak a rétek, szerelmes tavaszi menyegzőkről dalolt a fák nászruhája, és a vén Digentia se szégyellte magát: mint csintalan gyerkőc, ugrált a laposra mosott köveken, sárga virágos partjai között. Horatius indítványára ezen a napon kirándulásra szánták magukat: kimentek a romladozó Vacuna-kápolnához, amely a kertjükből is látszott, kopott és omladozó márványfalai halványan fehérlettek ki a fák világoszöld háttéréből. Alig háromezer lépést kellett gyalogolniuk; meg-megpihentek útközben, Horatiusnak furcsa volt ez a kirándulás, hiszen még szolgát sem vittek magukkal, és az ennivalót is maguk cipelték. No, nem volt éppen nagy kosár, de a költőnek éppen ma nyilallott a vállában, és kissé férfiatlanul bizony átengedte Lydének a kosár terhét. De hiszen nem volt baj, hogy lassan mentek, nem volt semmi sürgős dolguk, és elvégre az út is a kiránduláshoz tartozott. Remek volt a Digentia völgye, nem győztek gyönyörködni a rétek és dombok tavaszi pompájában, és nem egy helyütt elragadtatva álltak meg, hogy élvezzék a természet mindig egyforma és mindig új csodákkal ígéző ébredését.

Órákig heverték a kápolna romja mögött, hallgatták a madarak beszédét, a fák és virágok tavaszi suttogását, és megértették őket. Testükön-lelkükön elomlott a falusi élet boldogsága, a roppant virágos völgy mintha karjaiba ölelte volna őket: ölelte, ringatta földi szerelemtől és apollói mámortól zsibbadó testüket-lelküket. És a délután templomi csöndességében a költő áhítata versbe kíváncsozott; ritkán esett meg vele, hogy rögtönzött: a versírás neki aprólékos ötvösmunka volt, tízszer is meggondolta a szót, mielőtt leírta volna, méregette, fölvette, elejtette, játszott vele - de most elemi erővel tört fel belőle az egyszerű élet himnusza, hirtelen fölült, és izgatottan szólt oda Lydének:

- Írd, szívem - és Lyde gyorsan előkapkodta a viasztáblát és az íróvesszőt. - Írd. Kedves Aristius Fuscus, város szerelmese - Lyde boldogan elmosolyodott, hiszen Fuscushoz intézte a költő az emlékezetes verset Lalage mosolyáról -, drága barátom, köszöntlek innen, Vacuna kápolnája mögül, én, erdők, mezők, rétek szerelmese. Boldog vagy a város nyüzsgésében, én boldog vagyok a falu csendjében; melyik az igazi boldogság? Hidd el: a természetes élet, a gyepszőnyeg és a patak csobogása, nem pedig a márványpadló és az utcai rikoltozás; a boldogságot nem a vagyon és a pompa adja, hanem a szív nyugalma és az egyszerű élet békessége, nem az ezernyi hiábavaló kötelezettség rabszolgasága, hanem a végtelen és titokzatos természet szabadsága. Az élet igazi művészete: a kevéssel megelégedés. Jöjj ide hozzánk, ne légy a város és a vagyon rabszolgája, látod, telhetetlen vagyok: boldogabb leszek, ha te is itt örülhetsz velünk az igazi szépségnek és szabadságnak.

Lyde gyöngybetűi mintha aranyosan csillogtak volna a puha sárga viaszban, titkosan bűgött a csend, és ők a tavasz csókját érezték lelkükön.

GALATEA

Javában folyt az aratás, mikor egyik este Diomédész odaállt Bavius elé:

- Szeretnék holnap bemenni Rómába, engedj el.
- Megbolondultál? - bámult rá Bavius. - Most, a legnagyobb munka idején?
- Kettős ünnepnap következik - vágta rá diadalmasan Diomédész. - Körülnézek egy kicsit a Clivus Orbis-i házban is.
- Hát aztán mit akarsz te Rómában? - faggatta Bavius.
- Izé... - hebegett Diomédész, és Bavius mindjárt tudta, hogy lány van a dologban. - És azt is szeretném, ha kiadnál valamit a pénzemből.

Takarékos fiú volt Diomédész, heti fizetését mindig ott hagyta Baviusnál, és már egész kis vagyunkája gyűlt össze. Bavius azonban nemcsak főnöke volt a fiúnak, hanem valóságos apja is: féltette a nagyvárostól.

- Nem engedlek el, fiam - mondta ki a határozatot. - Usticába felmehetsz az ünnepen, Rómába nem.

Éppen akkor ért oda Horatius, mikor Diomédész lehorgasztott fejjel és lógó orral tudomásul vette a kemény határozatot.

- No, mi baj, fiú? - fordult az elszontyolodott fiatalemberhez, mikor pedig Bavius elmagyarázta neki a dolgot, így folytatta: - Bavius, hadd változtassam meg az egyszer a határozatodat. Kapóra jön nekem, hogy a fiú a városba készül: éppen be akarok küldeni Sosiuséknak néhány kéziratot. Nem szívesen küldeném postán. No, egyezz bele az én kedvemért.

- Uram, ahogy akarod - adta meg magát Bavius. - De megmondom, sok pénzt nem adok a kezébe.

- Ezt meg egészen rád bízom - felelte Horatius, ránézett a ravaszul hunyorgató Diomédészre, és elmosolyodott.

Mióta erősen megritkultak a költő városi látogatásai, igazán nagy esemény volt a tanyán, ha valaki bement Rómába. Ilyenkor ezer megbízást sóztak a nyakába, pedig tudták, hogy a hebe-hurgya Diomédész legalább a felét el fogja felejteni. Nem nagy baj - gondolta magában Bavius -, hiszen aratás után úgyis bemegy ő maga is, és akkor mindent elintéz. Maga is tudta, hogy a forrófejű fiú egész nap az illető kislány szoknyáján fog ülni. Nagy garral indult útnak Diomédész, érezte személyének fontosságát, a többi szolgák meg a béresek is bizonyos tisztelettel néztek rá, hiszen a legtöbbjük még életében nem volt Rómában. Horatius teljesen bizonyos volt afelől - hogy a kéziratot rendben át fogja adni a könyvkiadónak.

- Hallod-e - mondta neki mégis biztonság okából -, ha elfelejted, vagy elvesztesz belőle valamit, szíjat hasítok a hátadból!

Csakugyan, a kézirat pontosan eljutott Sosiusékhoz; néhány költői levél volt, a tél és a tavasz termése, köztük az a levél is, amelyet Quinctius Hirpinushoz intézett; a jó emberről szólt ez a levél, csupa szín volt, csupa elevenség, friss párbeszédnek tarkították, s azt bizonygatta benne a költő, hogy az az igazi jó ember, aki nem kapzsi, nem reszket a vagyonért, hanem megelégszik azzal a kevéssel, ami jutott neki, és éppen ezért lelke egészen szabad. Nagy sikere volt a levélnek, s különösen tetszett a bevezetése, amelyben a költő leírta kis birtokának szépségeit.

Mikor Maecenas leveléből értesültek a költői levél sikeréről, Lyde nagyon boldog volt, hiszen ő sugallta a költőnek a gondolatot, s a levél anyagát is ő hordta össze, mégpedig olyan ügyesen, hogy Epikurosz és Zénón tanításai a legszebb harmóniában egyesültek benne.

Valahogy Lyde révén jutott közelebb a természethez is, annyira, hogy mostanában hetek is elmúltak anélkül, hogy tollat vett volna a kezébe. Szívesebben csavargott kint a mezőn, érdekelte a kertészek, szántóvetők, később az aratók munkája, s nemegyszer maga is közéjük állt, és izzadásig kötötte a kését. Jólesett ilyenkor az egyszerű ebéd valamelyik szilfa tövében vagy az árnyas szőlőlugas alatt, s Lyde boldogan látta, hogy a költő kedélye földerült, és testi bajai is mintha megszűntek volna, legalábbis nem panaszkodott. Sütött a nap a Digentia völgyében, békesség és csendesség ölelte körül a házat: csupa mosolygás volt az életük.

...És egyszerre úgy zuhantak a mélységbe, mint a kisgyerek, aki dalolva jár a meredek szélén, a sugárzó és messzi azúrkékségen legelteti szemét, és menthetetlenül a szakadékba zuhan.

Gyanútlanul ebédeltek a kerti rózsalugasban, és Horatius éppen azt magyarázta Lydének, hogy micsoda formaságok kellene a felszabadításához. Elő kell készíteni az írásait, ha vannak - persze hogy voltak -, be kell menni a praetorhoz, fel kell venni a jegyzőkönyvet, meg kell fogalmazni a szerződést, hiszen nemcsak felszabadítani akarja, hanem feleségül is fogja venni, s biztosítani akarja neki a római ház és a falusi birtok örökjogát. Bizony, Horatius rég elfelejtette azt, amit jogból tanult, de hát azért voltak ügyvéd barátai, hogy rendben elintézzék az ilyesmit, úgylát keveset szorult rájuk eddig. Majd Sestius elvégzi a hivatalos ügyeket. De ehhez persze hosszabb időre bent kell maradniuk a városban, és talán éppen azért húzódott ilyen sokáig Horatius elhatározása, mert újabban valósággal irtózott a várostól. Mindegy, most meg kell tennie.

- Tudod, hogy nekem mindegy - mondta Lyde melegen és mély meggyőződéssel. - Én melletted szabadnak érzem magam.

- Nem akarsz a feleségem lenni? - kérdezte Horatius kötekedve.

- Hiszen az vagyok - súgta a lány, és megsimogatta a költő kezét.

- Az vagy, és mégsem vagy az, és egyúttal több is vagy, hiszen tudod. Mindenem vagy - és a költő mélyen a szemébe nézett -, de azt akarom, hogy ha én egyszer nem leszek, gondtalanul élhess, és ne szorulj senkire.

- Számár vagy - pattogott szárazon a lány hangja, de a szeme mosolygott -, negyvenhárom éves korában az ember nem beszél a halálról, értetted? Azt akarod, hogy sajnáljalak? Eszem ágában sincs! Megtanulhattad volna már, hogy akinek a lelke fiatal, az nem öregszik meg, nem hal meg. Milyen buta is vagy néha!

- Ameddig te élsz, csakugyan nem halok meg, ezt bizonyosan tudom, hiszen benned élek, drága - és most magához vonta a lány fejét. - De a testem nem fogja bírni, érzem.

- Ejnye, teringettét, hogy jött rád ez az érzékeny hangulat? - pattant szigorúan a lány hangja. - Ha nem hagyod abba, Venus engem úgy segítsen, nem megyek hozzád feleségül! Uram, volt szerencsém - és duzzogva hátat fordított a költőnek.

Ebben a pillanatban kocsi állt meg a kertkapu előtt. Ménász már nyitottá is a kaput, a kocsi begördült, de alig volt idejük föleszmélni, máris ott állt előttük Pausziasz. Komor volt az arca, de mire a lugashoz ért, mosolyt erőltetett magára.

- Jó napot, gyerekek! - köszöntött rájuk. Egy pillanat múlva Lyde már ott kacagott a karjaiban:

- Apám, édesapám, milyen rég nem láttalak!

- Isten hozott, Pausziasz! - nyújtotta felé Horatius is a kezét. - Elhiheted, nagyon örülök a látogatásodnak, mégis kíváncsi vagyok, hogy tudtad rászanni magad ebben a bődületes hőségben az utazásra.

- Hát tudod... - kezdte Pausziasz, de aztán meggondolta magát. - Hallod-e - szólt rá tréfásan Horatiusra -, talán előbb enni adnál a szegény utasembernek, s csak aztán kérdeznéd ki!

- No, bocsáss meg, igazán, hát ez csak természetes - mentegetődzött Horatius, aztán bekiáltott a házba: - Hé, Fannia, ennivalót a tanár úrnak!

Hármasban ették aztán a jóízű friss zöldbabot meg a sült csirkét, amit Pullia néni sohasem felejtett el szalonnába csomagolni sütés előtt.

- Hiába - mondta Pausziasz -, aki úr, az úr. Úgy éltek itt, hogy az imperator se különbül.

- Nono - tiltakozott a költő -, honnan tudod?

- Éppen eleget vagyok az asztalánál - felelte az orvos -, ma is nála reggeliztem. Kenyér és méz: ez volt a reggeli, no meg papiros - tette hozzá és elmosolyodott.

- Papiros? - kérdezték szinte egyszerre mind a ketten.

- Ez a papiros, ni - és Pausziasz négyfelé hajtogatott pergament kotort ki a műszeres táskájából.

Lyde elvette tőle, elolvasta, és olvasta, olvasta, az arca egyre halványabbra sápadt, s mikor a végére ért, két karja ernyedten hullt az asztalra. A pergamen élesen koppant a márványlapon.

- Lyde - fordult hozzá Horatius ijedten, és fölkapta a pergamenlapot. Hirtelen, szinte egyetlen pillantással végigfutott rajta, egy pillanatra lángba borult az arca, aztán mosolyt erőltetett magára: - No, kedves, hát nem örülsz? Pausziasz, boldog vagyok, gratulálok!

Az okmány igazolta, hogy Augustus az orvostanárt, hű és értékes szolgálatai jutalmául, leányával együtt felszabadította; az öt tanú aláírása bizonyította, hogy az okmány jogilag teljesen kifogástalan.

- Javában eszegettük a mézes kenyeret - mesélte Pausziasz -, mikor egyszerre csak belépett ez az öt úr, a császár felállt, Sallustius, a kabinetfőnök átadta neki az előre elkészített írást, Augustus felolvasta, aztán megkérdezte: elfogadom-e a felszabadítást. Boldogan mondtam ki az igent, mire aláírták az okmányt, a császár szerencsét kívánt, s ezzel vége is volt a reggelinek. Ha meggondolom, hogy annak idején ugyancsak éppen reggeliztem, mikor elfogtak a római katonák, azt kell hinnem, hogy az istenek különös szerepet szántak életemben a reggelinek...

És nagyot nevetett.

- De azért továbbra is megmaradsz a császárné orvosának? - kérdezte Horatius, és minden izma reszketett izgalmában. Lyde, mint a riadt madár, reszketve várta apja válaszát.

- Nincs szüksége rá - mondta Pausziasz könnyedén -, hiszen már tavaly óta csak amolyan tiszteletbeli orvosa voltam: nincs már semmi baja a szemének.

- Szóval magángyakorlatot fogsz folytatni - nyugtatta magát Horatius, de fátyolos volt a hangja, és a kényszeredett mosoly bizony rosszul takarta izgatottságát. - Valóságos aranybánya a rendelőd: te vagy az egyetlen szemspecialista Rómában.

- No, akad még - ellenkezett Pausziasz.

- Igen, de milyenek! - legyintett Horatius.

- Hát olyanok, amilyenek - vont vállat az orvos. - No, azért akad köztük ügyes is. Nemhiába tartottam nekik minden évben tanfolyamot. A te szemed is sokat javult - fordult Horatiushoz -, nyugodtan rábízlak legjobb tanítványomra, Meliteusra. Fordulj hozzá bizalommal. Majd megadom neki a szükséges utasításokat.

- És te? - döbrent rá a költő, és önkéntelenül Lyde keze után nyúlt. Érezte a lány testének remegését.

- Én, fiam? - tárta szét a karjait Pausziasz. - Én megyek, hiszen tudod: régen mondtam már. Nekem mennem kell. Egész életemben tanár voltam, az életem egyetlen célja a tudomány. Nemrég kaptam levelet Hipponaxtól, hogy Kósz egyetemén ma is üres a katedrám. Vár. Engem vár - tette hozzá egyre növekvő izgalommal -, mennem kell.

- Édesapám - szólalt meg Lyde; rekedtes volt a hangja, és szegényke mintha fuldoklott volna -, hát itt hagysz bennünket?

- Dehogy hagylak, drága kislányom - és valami szomorúság feketéllett az orvos hangjában -, téged is magammal viszlek.

Lyde szeme tágra nyílt, két kezével ijedten kapott az arcához, közelebb húzódott Horatiushoz, és halk jaj röppent el az ajkáról.

- Nem, nem! - robbant ki Horatiusból az izgalom. - Lehetetlen! Pausziasz - és megfogta az orvos karját -, ugye, nem? Hiszen Lydét nekem adtad, és én feleségül veszem - egyre jobban rázta az izgalom -, és nem büntethetsz azért, hogy túlságosan boldogok voltunk, és nem törődtünk eddig a formásokkal. No mondd, Pausziasz, ugye, nem?

- Édes fiam - mondta az orvos melegen -, azért ne tegyetek magatoknak szemrehányást. Ha elvettéd volna Lydét, akkor is kénytelen volnék elválasztani őt tőled. Hiszen említettem már: esküöm kötelez, hogy Hipponaxnak, fiatal orvoskollégámnak adjam feleségül a leányomat. Amíg rabszolga voltam, nem voltam ura szavamnak, nem kérhette tőlem számon ígéretemet. De most szabad ember vagyok, római polgár és mindenekfelett orvos, aki Kósz egyetemi tanácsa előtt tettem le az orvosi esküt. És ez szentebb nekem mindennél. Hidd el, nekem is fáj, hogy fájdalmat kell okoznom neked is, Lydének is, de nem tehetek másként.

- Pausziasz - kiáltott fel Horatius szokatlanul szenvedélyesen -, megölnöd a lányodat! Mert hogy engem megölsz, hagyjád! De a lányod! A lányod! Jupiterre, nem lehetsz ilyen kegyetlen!

- Édesapám! - sikoltott fel Lyde, és apja lábai elé vetette magát, ölébe fúrta fejét, úgy zokogott.

- Édes gyerekeim - mondta Pausziasz, és gyöngéden simogatta lánya fejét -, ha megszakad a szívem értetek, akkor sem tehetek másként. Egy mód van rá, hogy megszegjem a szavamat, s ha akarjátok, megteszem: öngyilkosság.

- Apám! - sikoltott fel Lyde, és görcsösen átölelte apját.

- Pausziasz! - hördült fel Horatius. - Pausziasz, kegyetlenül meggyötörsz! Nézd, Hipponax talán pénzért felold az ígéreted alól, és én is inkább odaadom mindenemet, csak ezt ne, csak ezt ne...

- Fiam, kislányom - szólalt meg Pausziasz, és most már az ő hangja is remegett -, talán tudjátok, hogy kilenc év alatt óriási vagyont gyűjtöttem, hiszen egész Itália minden szembetege hozzám járt. Milliomos vagyok. Szívesen odadobom mindenemet, de azt az egyet ne kívánjátok tőlem, hogy a szavamat pénzért vásároldam vissza. Ez olyan méltatlan volna hozzám, hogy ha kerékbe törnek, akkor sem tenném meg!

- Édesapám, nem akarom - zokogott Lyde. - Ölj meg inkább - és most felugrott, s szinte vadul nézett az apjára -, de én nem megyek! Nekem itt a helyem! És nincs jogod elválasztani bennünket!

- Kislányom - nyugtatta Pausziasz -, ne kínozz, ne kérlelj, ne nehezítsd meg még jobban ezt az amúgy is nehéz szerepemet. De ennek így kell lennie!

- Gyilkos szabadság! - csattant fel Lyde. Felkapta a pergament, összegyúrte, és a földre dobta. - Bár inkább örökre szolga maradtál volna! Hiszen mit számít ez a papírrongy? Nem ez tett szabaddá. Ez csak arra kényszerít, hogy megöld a lányodat. Nem szeretsz! Nem szeretsz!

- Szeretlek, kislányom - mondta halkan az orvos. - Mind a kettőtöket nagyon szeretlek. De tudom, hogy a fájdalmas műtéteket is el kell végezni. És azt is tudom, hogy az idő még nálunk, orvosoknál is jobb orvos. Bele kell nyugodnotok. És meg fogtok nyugodni. Tudom jól, meg fogtok nyugodni!

- Soha - mondta Lyde csöndesen, szinte magában. Már nem is könnyezett, csak az arca világított sápadtan, mint kísérteties holdfény, sötét hajának koszorúja alatt. Átölelte a költő nyakát, lángoló arcához szorította a maga halottasan fagyos arcát, úgy suttozta: - Soha. Szeretlek - és régi mosolya félelmetesen és titokzatosan villant vonagló szája szögletében.

- Elég! - vágta el a vitát Pausziasz, már kissé türelmetlenül. - Atyai hatalmam alatt vagy, engedelmeskedned kell. De én remélem, hogy szép szóval is elérem, amit akarok, nem kell kényszerhez folyamodnom. Okos lány vagy, hidegen kell mérlegelned a dolgokat, nem pedig műveletlen emberekhez illő szenvedéllyel. Te pedig, fiam - fordult Horatiushoz -, gondold, hogy Lyde meghalt.

- Meghalt - dadogta utána Horatius gépiesen; üveges tekintettel meredt maga elé, és erőtllenül, halálosan kimerülten zuhant a márványpadra. Lyde melléje ült, anyásan simogatta gyér haját, és hangja csupa muzsika volt, csupa vigasztalás, mikor a fülébe súgta:

- Nem igaz. Nem haltam meg. Itt vagyok. Semmi sem igaz. Rossz álom az egész. Szeretlek.

- Mindenki meghal, akit én szeretek - szólalt meg halkan Horatius, és feje ernyedten mellére csuklott.

- No, embereld meg magad, Flaccus - koppant most már erélyesebben Pausziasz hangja. - Azt mondtam: ha meghalt volna Lyde, meggyászolnád, a seb lassan-lassan gyógyulna, behegedne, és a szerelem úgy élne benned tovább, mint elmúlt tavaszok emléke, így lesz most is, meglátod. Na - változtatta a hangnemet, megpróbált józan, közömbös, kissé kedélyes hangsúlyt adni a szavainak, de bizony az új akkord hamisan csengett -, na, van még két hetünk, addig mindent rendbe hozunk, bőven van időtök elbúcsúzni egymástól. Úgy olvastam az úton az újságban, hogy a *Galatea* személyhajó húsz nap múlva indul Nápolyból, azzal utazunk.

Pausziasz alig két órát töltött a villában, máris sietett vissza a városba. Alig két órát töltött a boldogság hajlékában, és máris beborult fölötté az ég. Az imént még mosolygott a Lucretilis, kacagott a Digentia, nevettek a virágok, édesen fecsegett a Bandusia kristálytűkre, és gondtalanul hangversenyeztek a madarak: s most hirtelen mintha elállt volna a természet szívverése, fekete fátyol tompította a nevető színeket s a trillázó hangokat.

Nincs tovább. Miért? Miért? - üvöltött Horatiusban a kétség, a gyötrő kérdés. - Miért? Melyik isten irigyelte meg boldogságukat, amely több volt minden földi boldogságnál: hiszen Apollo és Venus együtt kovácsolták a szerelem ezüstjéből s a művészet aranyából. Túl a testek lobogásán: lelkek násza volt ez, isteni felolvasás a szépségek kohójában, dionüszoszi és apollói mámor egyszerre, ó, miért gyilkol meg az élet minden szépséget ilyen kegyetlenül?

Mint az alvajárók, úgy élték végig ezt a két hetet. A háznép is szinte lábujjhegyen járt, mintha mindenki földig lapult volna a titokban megérzett tragédia roppant súlya alatt. Fáradtan és révetegen támolyogták végig a nappalokat, szinte önkívületben éltek, mintha bódító mérge szivódott volna a testükbe. Órákig és napokig nem esett szó köztük, csak a szemeik beszéltek, könnytelenül és fénytelenül, de fekete és végzetes lázak lobogtak bennük sötétben.

De vágattak a napok, s eljött az utolsó is. Amikor mégiscsak fel kellett ébredni a kábulatból a kegyetlen valóságra. Megérkezett Pausziasz, és harmadnapra tűzte ki az indulást: a hét végén Nápolyban kellett lenniük, hogy elérjék a *Galateát*. Igen, mégiscsak fel kellett ébredni, tenni kellett valamit, intézkedni kellett: készítsék ki az utazókocsit, csomagoljanak, gondoskodjanak útravalóról, takaróról - magasságos istenek, milyen tárgyilagos és józan tud lenni az ember! Temetés, temetés - mondta magában Horatius, makacsul és gépiesen, és csodálkozott, hogy nincs ott a ház ajtaján a vörösfenyő- meg a cipruság.

És hát eljött az utolsó félóra is. Ott voltak Lyde szobájában, és Horatius csak akkor vette észre, hogy Lyde drága vázáját nem csomagolták be. Már éppen szólni akart Baviusnak, de a lány visszatartotta:

- Ezt itt hagyom neked. Amor és Psyche, a lélek és a szerelem, a mi szerelmünk emléke legyen ez neked, így maradok nálad. És nézz oda - a falra mutatott, ahol szalagos kitharája lógott, némán és szinte gyászosan -, azt is neked hagyom. Lalage nem dalol többet - és csukló zokogással borult a költő vállára.

- Drága, drága - és a költő hangja reszketett -, ezt a gyöngyös zafirgyűrűt még a tavasszal vettem neked, a születésnapodra akartalak meglepni vele. Vidd magaddal, és viseld, hogy legalább így veled maradjak. És ne hagyj el. És szeress. És...

Néma ölelésben telt el az utolsó negyedóra. És még az utolsó percben is oly görcsösen fogták egymás kezét, hogy Pausziasznak szinte erőszakkal kellett Lydét kivinnie a kocsihoz. Horatius csak fásultan meredt maga elé, s amint a lány elengedte a kezét, összecsuklott, és szinte élettelenül zuhant a karosszékre. Mintha messziről, valahonnan nagyon messziről hallotta volna Lyde hangját: „Viszontlátásra!”

Többé sohasem látták egymást.

A hét végére megjött Bavius, aki Nápolyig kísérte Lydét és Pausziaszt. Addig Pullia néni ápolta beteg kisfiát, mint valamikor régen, Venusia csöndességében; most megint kisanyának érezte magát, öreg szíve fölmelegedett, újra célja volt az életének, és most egyszerre átsugárzott rajta az öregség minden őszi szépsége. Csakugyan szükség volt rá: a költő egészsége hirtelen összeomlott, rátámadt a reuma, újra kínoztta a szemhurutja, köhögött, szédült, s mintha minden idege egyetlen vezényszóra felmondta volna a szolgálatot. Fásultan feküdt az ágyban, Pullia kisanya szorgalmasan itatta vele a kertiruta-főzetet, kenegette a szemét lanolinnal - nem találta Pausziasz kenőcsét, még Lyde tette el valahova -, bő zacskóban forró sóval borogatta a lábait meg a vállait, ahol a reuma nyilallt, hangos szó nem eshetett a házban, Kleopátrát bezáratta a belső udvarba, mert mindig ott settenkedett az ajtó előtt, mindenáron be akart osonni a szobába: Lydét kereste. És szegény Pullia néni nem merte megmondani a betegnek, hogy a derék Ursus, éppen Lyde elutazásának napján, megdőglött.

De öt napig alig tudott egyetlen szót is kivenni belőle. Nem sírt, nem beszélt, még a szemét is alig nyitotta fel, az ételt is úgy kellett rákényszeríteni. A hatodik napon hirtelen megemberelte magát, fölült az ágyban, s délután már föl is kelt. Mikor Bavius a kocsival másnap reggel megérkezett, és Horatius meglátta, akkor jutott eszébe megint, hogy mi történt. És egyszerre kiverte a láz, aztán a hideglelés: megint ágyba kellett fektetni. Egy hétre volt szüksége az usticai öreg doktornak, hogy talpra állítsa. De persze a javulás csak látszólagos volt, bár most

már nyugodtan beszélgetett, és szemrebbenés nélkül hallgatta végig Bavius beszámolóját nápolyi útjáról.

Most már nyugodtabban tudott gondolni arra a szörnyűsége, ami úgy csapott rá, mint derült égből a villám. De így és éppen akkor, mikor talán napok választották el attól, hogy a lány örökre az övé legyen, törvény szerint is. De hát kellett ide törvény? A lelkek legfőbb törvénye szerint úgylis az övé volt, úgy, ahogy nem lesz soha senkié. És túl az irtózatosságnak és elviselhetetlennek érzett csapáson, hogy elvesztette Múzsáját, föltámadt benne a férfi féltékenysége: hát ez a gyönyörűség, Venusnak és Apollónak ez a remekműve, másé lesz, s borzalom elgondolni, hogy talán jöhet idő, amikor kihuny szívében a régi tűz, és boldognak fogja érezni magát Hipponax mellett, aki tudós férfi, szép ember, fiatal s az epidauroszi Aszklépiosz-szanatórium egyik híressége. Naphosszat így ült a szobájában, marcangolta magát, tépelődött, és minduntalan magát vádolta, ki tudja, milyen el nem követett bűnökért, hibákért és mulasztásokért. Csodálatosképpen mindenről tudott, ami körülötte történt, de nem érdekelt semmi: még a szüret sem, ami máskor mindig az ősz igazi boldogságát jelentette neki; még barátainak levelei sem, az újság sem, Epikurosz sem: meg sem próbált vigasztalást keresni, sőt ösztönösen irtózott mindentől, könyvektől, emberektől, erdőktől, mezőktől, a Bandusiától, mindentől, amiben vigasztalást találhatott volna. Még testi bajai sem érdekelték, nem törődött egyre gyötrőbb fájdalmaival, és titokban olyasmire gondolt, hogy talán egyik vagy másik testi nyavalyája fog végezni vele hamarosan. Szemlátomást fogyott, izületeiben daganatok támadtak, szemhurutja kiújult, és gyakran szédült: még az usticai orvos is megállapította, hogy ez a kezdődő érelmeszesedés biztos jele.

- De ilyen fiatalon, negyvenhárom éves korodban - csóválta fejét az öreg doktor.

- Diétát fogsz tartani.

És pontosan megszabta az étrendjét. Horatiusnak ez is mindegy volt. Ímmel-ámmal megette, amit Pullia néni főzött, engedte, hogy borogassa, a szemét kenegesse, sokszor hálásan megcsókolta a kezét, ránézett, és halkán mondta:

- Milyen jó vagy, kisanyám. Milyen kár, hogy hiába.

Bavius aggódva figyelte gazdája állapotát. A testi leromlás nem is aggasztotta annyira, mint a fásultság, a költő üres tekintete, érzéketlensége és közömbössége, s a hű szolga különösen megriadt, mikor az utóbbi időben rájött, hogy gazdája órákig beszélget magában, hangosan. Attól tartott, hogy megőrült. Rendszerint ott üldögélt Lyde szobájában, a nagy váza mellett, simogatta, nézegette, s mintha azzal beszélgetett volna.

Csakugyan azzal beszélgetett.

- Psyche - mondta neki, ijesztően elmosolyodott -, hol vagy, Psyche? Olyan magányos az életem nélküled, ó, visszajössz-e? *Galatea*, aranyhajó, távoli partok felé dagadnak vitorláid, fehér ködökbe vesznek a partok, valahol egy sudár görög lány sír, nyugtalan szemének szikrái lehunytak, titkos mosolya sírásba torzult, *Galatea*, halálhajó, lomha szelek szárnyán hová viszed a kedvesemet? Gránátalmavirág, mondtam neked régen, boldog hajnalokon, különös és királyi virág, mámorok és ünnepek virága: Lyde, Lyde - hörögte rekedten, átölelte a váza hideg nyakát, és fáradtan ráhajtotta izzó fejét.

Bavius gyorsan és erélyesen intézkedett. Nem telt bele három nap, kocsi állt meg a ház előtt: Septimius érkezett s vele Antonius Musa, a híres és divatos orvos. Előbb Septimius ment be a magányos és szomorú emberhez; sokáig voltak kettesben, és soha nem mesélték el senkinek, mi történt kettejük közt Lyde szobájában, de mikor kijöttek, a költőnek vörös volt a szeme a sírástól. A régi bajtárs és jó barát látogatása felszabadította vergődő lelkét: egyszerre kitört

belőle minden, amit a roppant fájdalom eddig elnyomott benne. És most következett Antonius Musa. A kitűnő orvos hamarosan készen volt a diagnózissal: lelki depresszió, kényszerképzetek, hozzá kezdődő érlemeszesedés és alaposan kifejlődött reuma. A lelki betegségekre legyintett, ezt az orvosok mindig az idővel gyógyították, de a reumát komolyan vette. Forró, kénes fürdőket rendelt, Gabiit, Praenestét, Baiat ajánlotta, későbbre pedig iszapfürdőket Veliában és Salernumban. Pontosan leírta a kezelési utasításokat, nem fogadott el honoráriumot, „kollégák vagyunk - mondta -: én művésze a mesterségemnek, te mestere a művészetednek” - és már ment is. Septimius ott maradt a költő mellett.

És a szürke télben a nyugtalan vándorlások hetei kezdődtek: Gabii túlságosan kezdetleges volt, Praenestében már jobban érezte magát a költő, valamicskét enyhült is a baja. Itt vett először könyvet a kezébe: Homéroszt olvasta. A nagy mesemondó szélesen áradó versei megnyugtatták, lelkében újra fölédesedtek a költészet ízei, ritmusok kezdtek muzsikálni benne, valahol mélyen, de nem, nem, elfojtotta magában a gyötrő vágyakozást a vers után: elővette Vitruvius könyvét, s a tudós és tárgyilagos mérnök prózájával hűtögette magát. De Salernumban jelentékenyen javult az állapota. Itt már nem szállodában lakott, hanem gazdag és kitűnő barátja, Numicius Vala úri házában. Maga csodálkozott legjobban, mikor Numicius megköszönte neki a szép költői levelet, amelyben a salernumi fürdők felől érdeklődött nála. Ezt a verses levelet a tél folyamán írta hazulról, mikor Praenestéből egy hétre hazament a birtokra.

Hogyan is történt? Maga sem tudta. Hát itt volt megint a szent önkívület, a költészet révülete: ó, hát a vers erősebb a halálnál, és erősebb a szerelemnél? Olvasta, olvasta a verset, kereste benne önmagát, régi magát, s mintha kriptá födelét fessegetné, mintha titkokat rejtő fátyolokat bontogatna, úgy ásta ki a bánat törmelékei alól az embert, a filozófust, a költőt, a művészt, akit darabokra szagatott és romjai alá temetett a nagy katasztrófa. Csodálatos élmény volt ez, ismerkedés önmagával, rég elnémult hangok visszacsengése a múltak messzeségéből, napfölkelte a gyötrelmes és kísérteties éjszaka után, föltámadás. Úgy érezte magát, mint Homérosz hőse az alvilágjárás borzalmi és szépségei után: titkokat tudott meg, amelyekbe más emberek belehalnak, új bölcsesség sugara fénylettek szívében és homlokán, átszellemült arccal, rejtelmes mosollyal, a fölséges bánat alázatával járt az emberek között, új Orpheusz, soha nem sejtett és nem hallott dalokkal szívében, a halál édes ízével ajkain, új Orpheusz, de jaj! - Eurüdiké ott maradt az aszfodéloszmezők fehér derengésében, sápadt gránátalmavirág, visszahozhatatlanul.

És ezzel a tűzben tisztult lélekkel ment el, annyi év után először, Venusiába, amelynek áldott és forró földje örökre eljegyezte a költészettel. S mikor ott ült apja sírjánál, a fehér márványpadon, s elnézte a dagadó vitorlákkal futó hajót az emlékoszlopon, egyszerre fölviharzott lelkében élete minden küzdelme, szépsége és szenvedése, ott kóvályogtak előtte a Voltur vadgalambjai, felsugárzott a tavaszi alkonyatban a kis Cinara édes mosolygása, és katonás apja feküdt a sírban, nyugodtan és megbékélten, talán vigyázzállásban, álmodozva régi kürtök riadásáról, és látta magát Philippi mezején, a szabadság véres mámorában, és egyszerre felrévlett előtte Epikurosz könyve, és mintha hallotta volna Phaidrosz tanár úr hangját: „A halállal nincs semmi közösségünk. A halálban nincs semmi félelmetes. Nem sóvárgunk halhatatlanságra” - nincs másik élet, neved ki a halált, nincs halál! Évoé, élet, évoé! - és egyszerre keserű könnyek öntötték el arcát. Most sírt másodszor, mióta Lalagét elvesztette.

És Ofellus bácsi házában nyugalomban lassankint megbékélt a lelke. Hej, be megöregedett Ofellus bácsi! De szép öregség volt ez, derűs alkonyat a napfényes élet után, amelyben nem voltak túlságos örömek és szenvedések: egyszerű és békességes élet volt ez, a megelégedés bölcsessége aranyozta be minden napját. Ofellus bácsi most is szerette a boroskát meg a

tyúklevest, és még most is tudott egy-két csintalan tréfát, ha a bor megoldotta nyelvét. És mikor Horatius megölelte a boldog öreget, mintha szülőföldjét ölelte volna magához.

Úgy érezte: túl van mindenen, életen és halálon, szépségeken és szerelmeken, és nincs más hátra, mint bevonni a vitorlákat, megbújni a fásult egykedvűség széltelen kikötőjében, s a minden mindegy bölcs nyugalomával várni Kharón csónakát. És ebben a hangulatban írta meg Numiciusnak azt a költői levelet, amelyben megköszönte neki szíves vendéglátását: nem a szerető baráti gondoskodást köszönte meg neki, hanem a lelki nyugalmat, amit az ő házában ízlelt először, annyi vergődés és háborgás után. Annyi keserűség, annyi kiábrándultság van ebben a versben a könnyű és tréfás szavak álarca mögött, hogy Numicius nem tudta megrendülés nélkül olvasni. Ataraxia - hangzott a versből a bölcs kiegyensúlyozottság titkos jelszava -, ataraxia, nyugalom, közömbösség, egykedvűség, minden mindegy, gazdagság, dicsőség, tivornya, szerelem: „Minden kincset, ami a föld mélyében rejlik, napfényre hoz az idő, s mindent, ami idefönt ragyog, örökre elnyel és magába zár a föld. Csak járj büszkén a márványcsarnokok fényében s a Via Appia pompájában, a végén minden út abba az egyetlenbe torkollik, amely az öröm megsemmisüléséhez vezet!” Keserű volt a költői levél filozófiája, de könnyed volt a hangja: aki felületesen olvasta, nem is sejthette, hogy a nyugodt szavak egy elkeseredett és kiábrándult lélek halotti siratóját álcázzák.

De Venusia csöndjében leszámolt magával és az élettellel: meghalt a szerelem, és meghalt a líra, Lyde kitharája örökre néma, és Lalage után senki sem következhetik. Jön az alkonyat, jönnek az érett és termékeny évek, jön az ízes és dús levű fürtök szürete. És a fiatal és forrongó must lecsillapodik a bölcs kádakban, megnyugszik a falnak támasztott pecsétetes amforákban, erők és ízek szunnyadnak benne, és álmodnak régi forró nyarokról, bolond napsütésről. Dalok szunnyadnak az óbor zamatában, dalok és álmok, ifjúság és szerelem, és szíve van a bornak, s mikor aranyos őszi napok nevetnek odafönt a domboldalon vöröslő gerezdekre, lent a pince mélyén, az amforák börtönében megmozdul a bor, felpezsdül halott szíve, s felgyöngyöznek benne a régi nyarak, a régi napsütések, rég elmúlt szerelmek s rég halott dalok.

És a bölcsesség és a boldogság aranyköpenyét terítik a költő görnyedt vállaira.

A KÖLTŐ ÉS A HALÁL

Forró nyár aranylott a Digentia völgye fölött, mikor visszatért a falusi házba. Antonius Musa megengedte, hogy a nyári hónapokban otthon maradjon, és az otthoni forró fürdőkkel pótolja a gyógyfürdők kúráját. Igaza volt, mikor abban reménykedett, hogy a költő most már lecsillapodott, s a régi környezetben is meg tudja emberelni magát. Csakugyan: Horatius meglehetősen nyugodtan illeszkedett bele a falusi ház régi rendjébe és hangulatába, még érdeklődött is néha a házi és mezei munka iránt, meghallgatta Bavius jelentéseit, intézkedett, és ami legbiztosabb jele volt javulásának: Lyde szobájában is tudott nyugodtan olvasni és dolgozni. A seb hegedt.

És éppen Lyde szobájában szeretett legjobban tartózkodni. Nappal, mikor kint elviselhetetlen volt a meleg, ennek a szobának hűvösségében búj meg, könnytelen szemmel olvasgatta Lyde régi leveleit, följegyzéseit, amelyeket nagy meglepetésére megtalált az egyik könyvespolc tetején, régi könyvek mögött. Odavetett sorok voltak, csöndes vallomások, józan lelkiismeretvizsgálatok, azonban átfűtötte őket az őszinte rajongás és a mérhetetlen s odaadó szeretet. Néhány sor Horatiusról szólt: meglepő hűséggel adta a költő jellemzését. Érdekes, ez a lány oly kedvesen és szellemesen tudott beszélni, csupa méz volt a hangja, muzsika minden szava, csak magáról s a szerelemről nem beszélt soha; nem szerette a nagy szavakat, a szárnyaló vallomásokat, de az egész élete, szerelmes odaadása, munkája és lángolása egyetlen szárnyaló vallomás volt. És mikor a költő ezeket a sorokat olvasta, úgy érezte, mintha Lyde feléje nyúlna a múltból, megszorítaná a kezét, és megsimogatná a fejét úgy, mint régen annyiszor, csöndes óráik szótlán boldogságában.

Már nem sírt, nem szomorodott el: a lány szavai inkább megnyugtatták. Valami soha nem érzett melegség ömlött el a lelkén, nem lázadozott már, inkább halálával gondolt a gazdag évekre, amelyekkel ez a hasonlíthatatlan lány megtermékenyítette az életét. És ha mostanában sokat járt Cinara sírjához, azért tette, hogy Lyde emlékének is áldozzon: úgy élt már az emlékezetében, mint szép fehér halott, s már-már beleélte magát abba a gondolatba, hogy Lyde is ott nyugszik a kis Cinara mellett, megfogják egymás kezét, és feléje tárják karjaikat: várják örök ölelésre, lelki egyesülésre az aszfodéloszok bágyadt fehér nyugalmaiban. És a költő ezekben az órákban őszintén megbarátkozott a halállal.

Ezért tudott Lyde szobájában soha nem érzett lendülettel dolgozni. A sokáig visszatartott vers most áttörte a fájdalom gátjait, és roppant lobogással áradt belőle. De a líra hallgatott, amint hallgatott Lyde néma kitharája is a falon, a színes szalagok fakulásában. A fájdalomban edzett és megérett férfi bölcsessége szólalt meg ezekben a versekben, a levél könnyed hangján - amely kissé a szatírák pongyolaságára és fesztelenségére emlékeztetett -, de minden szó és minden sor úgy dobant, mint a leszűrt életbölcsesség egy-egy súlyos igazsága. Az alkotásnak ebben az áradásában mellette volt Septimius, hónapokig ő volt a kritikusa, és Horatius gyakran úgy érezte, mintha Lyde volna mellette, az okos és mindig nyugodt Lyde, az édes és hűséges Múza: Septimius nemcsak dicsérni tudta a költőt, hanem bírálni s komoly tanácsaival irányítani is.

Ekkoriban nevezte ki Augustus tábornokká a fiatal, alig huszonnégy éves császári herceget, Tiberiust, és megbízta a parthusok ellen induló egyik sereg főparancsnokságával. A fiatal herceg igen művelt ember volt, szerette az irodalmat, és katonai vezérkara mellett magával vitt egy másik vezérkart is, amely csupa fiatal íróból és költőből állt. Septimiusnak is kedve lett volna együtt menni a fiatal herceggel, és akkor adott neki Horatius versben írt ajánlólevelet Tiberiushoz. Ugyancsak a herceg irodalmi vezérkarának egyik tagjához, Julius Florushoz is

verses levelet írt, amelyben érdeklődött az író társaság tervei és munkái felől. Septimius nemcsak örömmel látta, hogy a költő hangulata jobbra fordult, hanem valósággal sugalmazta is, egyre-másra vetette fel az újabb ötleteket, amelyek Horatiusnak alkotásra szomjas lelkében termékeny talajra találtak. Ekkor írta levelét a fiatal Lolliusnak, a konzul fiának; Icciusnak, aki az arábiai kalandos expedíció kudarca után megszégyenülten visszakullogott a filozófiához; Tibullushoz a lelki békességről - ez a vers különösen szívügye volt, mert jó barátja ebben az időben ugyanolyan lelki válságon ment át, mint ő maga, visszavonult pedumi birtokára, és gyilkos embergyűlöletben emésztette magát. A gyógyulás jele - gondolta magában Septimius -, hogy az egyik beteg vigasztalja a másikat.

És a versek áradatát már a magányosság sem tudta megállítani: Septimius az ősz elején magára hagyta a költőt, de most már nyugodtan hagyhatta is. Az élet és a költészet követelte a maga jogait, s nem kellett attól tartani, hogy Horatius visszasüllyed meddő bánatába. A telet megint Salernumban töltötte, Numicius házában, s valamennyire frissebben tért haza tavasz derekán. Ezen a nyáron nehezebben ment a munka, hiányzott a költőnek valami, amiben már második éve nem volt része: a társaság. Bármilyen zárkózott természetű volt, bármennyire irtózott fájdalma első hónapjaiban minden idegen embertől: most, Lyde távozásának második évében mégis úgy érezte, hogy valami hiányzik az életéből. Vergilius már évek óta Görögországban van, Tibullust nem lehet kicsalogatni önkéntes fogságából, Septimius is elment, Maecenas megint fásultan és búskomoran tengett-lengett római palotájában - Terentia kétszer tért már vissza hozzá, kétszer kötött vele új, szabályos házasságot, s éppen ezen a télen hagyta ott harmadszor, a nagyúr pedig szerelmesebb volt, mint valaha. Meglátogatta ugyan néha-néha, de Maecenas mostanában olyan ingerlékeny volt, hogy még Horatius sem bírt megmaradni mellette, inkább leveleivel kereste fel, s úgy látta, hogy ez az érintkezés jobb orvosság a nagyúrnak, mint a személyes találkozás, amikor mindig azzal gyötörte, hogy maradjon nála, költözzék egészen hozzá, s ha a költő ellentmondott, rögtön duzzogni kezdett. Hát nem volt senkije, egyetlen társasága a fehér sír volt, kint a Bandusia mellett, de napról napra jobban érezte, hogy nem élhet tovább ilyen magányosan, hiszen megőrül ebben az egyhangúságban, s úgy elmarad az irodalomtól, hogy végül még egészen kikopik belőle. Hirtelen elhatározással verses levelet írt Torquatusnak, az előkelő ügyvédnek, s még néhány barátjának, és meghívta őket szüretre. Ez volt az első társaság házában, mióta Lyde elment. Egy hétig tartott a vendégeskedés, és szemlátomást jó hatással volt a költőre.

Mégis jó időnek kellett elmúlnia, míg megfogadta barátai tanácsát, hogy kötetben adja ki a költői leveleket. Hónapokig hordta magában a gondolatot, rendezgette a verseket, és csak a téli kúra után szánta rá magát, hogy bemenjen Rómába. Olyan idegen volt neki most a város! És olyan fájdalmas volt arra gondolni, hogy legutóbb, mikor a lírai verseket kiadta, Lydével jött be, most pedig egyedül, nagyon egyedül, és hol van a líra, és hol van Lyde?

Futtában intézte el a kötet dolgát Sosiusékkal, és szinte menekült a városból. Akkor sem ment be, mikor a kötet már megjelent; Maecenasnak ajánlotta az új könyvet, s még neki is csak postán küldte el a példányt, ugyancsak a császárnak is. Örült leveleiknek, amelyekben megköszönték a könyvet, s különösen örült Maecenas levelének. Maecenas megírta, hogy nem is az első levélre büszke, amellyel a költő neki ajánlja a kötetet, hanem az utolsóra, a huszadikra, amelyben Horatius önmagát jellemezte, kedélyesen, kissé kesernyésen, kissé ironikusan. Az érett költő játéka volt ez a vers, játék önmagával, az életével, költészetével, valahogy tréfás ellendarabja a lírai kötet utolsó versének, amelyben halhatatlanságot ígért magának, s amelyet oly rossz néven vett tőle a kritika.

A levéláradatból látta, hogy költészetét valóságos nemzeti értéknek minősítik Róma legjobbjai, s különösen meglepte, hogy a legtöbben fölébük helyezték a költői leveleket a lírai verseknek. Magasztalták a levelek érett filozófiáját, egyenletes és nyugodt hangját, csiszolt formáját, csak a császár talált bennük lényegesebb kifogásolnivalót: udvariasan, de érthetőn szemére vetette a költőnek, hogy egyik levelét sem ajánlotta neki, s még inkább azt, hogy a hazafias tárgykört egészen mellőzte ebben a gyűjteményben. Valahogy igazat adott a császárnak mind a két dologban, és már ekkor megfogamzott benne az elhatározás, hogy legközelebbi levelét neki fogja ajánlani: ezzel igazán tartozott neki. Érezte ugyan, hogy a levél műfaja nem alkalmas arra, hogy hazafias tárgyat dolgozzon fel benne, mégis úgy határozott, hogy nemzeti érdeket szolgál majd azzal is, ha az irodalmi ízlésről fogja kifejteni nézeteit; így alkalma lesz arra, hogy legalább burkoltan utaljon Augustus érdemeire az irodalmi ízlés és alkotás megnevesítése körül. Ez a levél azonban csak évek múlva készült el, de akkor úgy magasztalták, mint a költő leghiggadtabb és legérettebb munkáját.

Mikor ezen a tárgyon elmélkedett, elfogulatlanul meg kellett állapítania, hogy Augustusnak csakugyan sokat köszönhet a római irodalom. Híre jött Görögországból, hogy Vergilius elkészült az Aeneisszel, amelyben a nemzet évezredes dicsőségének örök és méltó emléket emelt. De mindenki tudta, hogy nemcsak az Aeneist, hanem a Georgica szelíd szépségekkel teli költészetét is a császárnak köszönheti a római irodalom. Ugyancsak az ő érdeme volt, hogy Propertius a római elégiákra hangolta, s az ő nevéhez fűződtek Horatius hazafias ódái is. És ez az irodalompártolás, ez a tervszerű irányítása a művészi alkotásnak nem pillanatnyi szeszélye volt a császárnak: élete végéig szemmel tartotta az írókat, kiválogatta közülük az igazán tehetségeseket, és igyekezett őket nemzetépítő terveinek szolgálatába állítani. Most Livius volt soron; Vergilius a költői fantázia színes képeiben elevenítette meg a nemzeti múltat, Liviusnak az volt a feladata, hogy a száraz és hiteles történeti adatok alapján fessen nagyszabású, fönséges és lelkesítő képet Róma küzdelmeiről és dicsőségéről.

És mikor katonák, politikusok, költők és írók egy akarattal és komoly meggyőződéssel dolgoztak a császárral együtt az új Róma felépítésén, Augustus elérkezettnek látta az időt, hogy olyan ünnepséggel kápráztassa el a világot, amely büszkén hirdesse a megújhodott Róma hatalmát és dicsőségét. Tizenöt tagú bizottságot nevezett ki, amelynek az volt a feladata, hogy előkészítse a százados ünnep megülését, s mindenekelőtt állapítsa meg a sibyllai jóslatokból az ünnep hiteles időpontját. Róma lázban égett: a műveltek felismerték ennek az ünnepnek politikai és nemzeti jelentőségét, a nép pedig csalhatatlan ösztönrel megérezte, hogy soha nem álmodott látványosságokban s ingyenmultságokban lesz része.

Horatius ebben az időben éppen szüretre készülődött. Mikor az Acta Diurna hangos tudósítását elolvasta, boldogan látta, hogy érik a vetés, amely az ő vetése is volt: hát itt a békesség, itt a szabadság, itt a haza soha nem sejtett dicsősége. Róma neve félelmetes, kormányzása bölcs, hatalma dicsőséges, és műveltsége fénnel sugározza be az egész világot. Jó volt érezni most, hogy vérével és tollával ő is segített fölemelni nemzetét.

Már szinte boldognak érezte magát, Lyde sugárzó alakja és feledhetetlen szerelme eszménnyé finomult emlékezetében, és sebzett szívével, megrokkant testével, ha fázósan is, tudott már gyönyörködni az alkonyat szépségeiben. És ezt az őszi békességet dúlta föl egyetlen hír, mint villámcsapás: Vergilius meghalt!

Éppen hazakészült Athénból, az Aeneis teljes kéziratával, mikor Augustusszal találkozott a görög fővárosban. A császár is éppen hazaindult, s meghívta a költőt hajójára. Vergilius még az utolsó héten meglátogatta Megara városát, és a roppant hőségben napszúrást kapott. Beteg volt már, mikor a császári hajóra szállt, és útközben hiába ápolták a császár legjobb orvosai, állapota egyre rosszabbra fordult, gyöngye teste valóságos váz volt már, mikor Brundisiumban

partra szálltak. Néhány napig vergődött még, és szeptember huszonnegyedikén kilobbant drága élete. Utolsó pillanataiban még meghagyta barátainak, hogy semmisítsék meg az Aeneis kéziratát; bántotta, hogy nem végezhetette el rajta az utolsó simításokat. Szerencsére Varius, aki mellette volt, megmentette a kéziratot a pusztulástól. A kézirat megmaradt, a költő elveszett. Horatiust szíven ütötte a szörnyű hír: nemcsak a költőtársat gyászolta Vergiliusban, hanem a gyermekkori jó barátot is, lelkének felét, amint annak idején, megható búcsúversében írta. Mért súgta neki akkor valami, hogy nem fogja látni többé? Megint ott ült Lyde szobájában, s most sorra eléje járultak azok, akik legkedvesebbek voltak neki életében, s akik mind itt hagyták, összeroppant testtel, vergődő lélekkel gyötrődött a homályos szobában. Odakint vérvörösen bukott le az őszi nap, és utolsó sugaraiban felizzott a Psyche-váza örök és fájdalmas szimbóluma. Cinara, kis Cinara, kék encián - Lyde, Lalage, mélytüzű gránátalmavirág - Vergilius, titkok tudója, Múzsák papja, költő és próféta, egyetlen jó barát - mind, mind elmennek... *Galatea*, halálhajó, Kharón végzetes hajója...

Ó, milyen egyedül maradtam!

Itália nem látott még olyan gyászpompát, amilyennel Vergilius holttestét Nápolyba kísérték. A világbirodalom minden hatalma és fénye ott lobogott a nápolyi gyászszertartás komor feketeségében. Horatius is Nápolyba utazott, hogy elbúcsúzzék halott barátjától; Bavius kísérte az utazókocsiban, és nagy szükség volt rá: a költő az egész úton feküdt, mozdulni is alig tudott, a lelki fájdalom most is összetörte testét. A temetésen is alig vánszorgott, Augustus gyászbeszédét ülve kellett végighallgatnia, majdnem összerogyott a szarkofág mellett. Mikor a temetés után hazaért, valóságos roncs volt megint. Negyvenhat éves volt, és Vergilius ötvenegy éves korában hagyta itt; valami bolond babonával számolgatta: „Még öt év, még öt év, aztán veletek leszek.” És mikor ezt gondolta, Lydét is a halottai közé számította.

Meg sem várta a telet, mindjárt a temetés után Salernumba ment, hogy a reuma elviselhetetlen kínjait enyhítse. Bavius érdeme volt ez a gyors elutazás. Alig egy hónapja volt a fürdön, mikor véletlenül megtudta, hogy másik jó barátja, Tibullus, hirtelen meghalt pedumi birtokán. Numicius napokig titkolta előtte a hírt, de a fecsegő borbély egy napon kikottyantotta. Horatius szinte fásultan vette tudomásul a szörnyű hírt. Mit várjon még az élettől? Tibullus harmincöt éves volt, és igazán a bánata ölte meg. „Hiszen akkor most én vagyok soron” - gondolta magában, és valami jóleső melegség ömlött végig a testén.

Este a vacsoránál szótlanul evett, étvágytalanul, időnkint abbahagyta, és némán maga elé meredt. Egyszerre csak halkán megszólalt:

- Tibullus! - és aztán fájdalmasan elcsuklott a hangja: - Megyek, Numicius, én is megyek!

A SZÁZADOS ÜNNEP

Nem tudott kint maradni a falun: nyomta a magányosság; hiába temetkezett könyvekbe, hiába foglalkozott a legnehezebb elméleti irodalmi kérdésekkel, szüntelenül csak a rég letűnt árnyakat látta. Vergilius szelíd alakja kísértette, és Lyde emlékét idézte minden zug, minden bokor a kertben és minden csöndes este. Menekülni akart a halottaktól, azt hitte, a városban megtalálja zaklatott lelke az évek óta hiába sóvárgott nyugalmat. Február elején beköltözött a városba.

Most megint benne élt a főváros nyüzsgő forgatagában: látogatta barátait, maga is látogatókat fogadott, régi barátokat, fiatal költőket, akik támogatását és tanácsait kérték, szinte naponta ellátogatott Maecenashoz, és szorgalmasan írta, csiszolta irodalmi tárgyú leveleit. Az írók egyesületének is gyakran vendége volt, benne élt megint a nagyvárosi pletykaáradatban, sokat csavargott a cirkusz körül, figyelte az embereket, járta a piacokat, és nemegyszer valami régi-régi hangulat nyugtalankodott benne: milyen jó volna szatírárt írni megint. De fáradtan legyintett, elhessegette magától a kísértést, és ha a lírára gondolt, mindjárt Lyde emléke, felejthetetlen szerelmének minden gyásza nehezedett a szívére.

Mégiscsak más volt itt a városban. Ha Maecenasnál járt, ő volt a vigasztaló, jó arcot kellett mutatnia, s még arra is sikerült rávennie a boldogtalan nagyurat, hogy lakomára gyűjtse össze házában régi barátait. Mosolygott is magában, kis keserőséggel, kis önváddal, hogy ilyen könnyen vissza tud térni az életbe: lám, alig öt éve, hogy Lyde elment, s akkor azt hitte, nem éli túl. És most? Mégiscsak Pausziasznak volt igaza: meghalt a lány, s az emléke is egyre halványodik a lelkében. Ki tudja, mi van vele? Vajon boldog-e? Talán el is felejtette költőjét? Az alkotás és a szerelem nyugtalan lázait? Vajon hol lehet? Mióta elment, nem írt egyetlen levelet sem. Pedig a költő egyszer, a válságok nehéz óráiban, olyan levelet írt neki, hogy a kösziklát is megmozdította volna. Lyde nem felelt. Epidaurosza címezte a levelet, s nem jött rá válasz. „Élünk-e még? - tette fel magában a kérdést, és fájdalmas mosollyal felelt rá: - Nem, nem, halottak vagyunk bizonyosan.”

És ha nagyon ránehezedett az élet és az emlék, meglátogatta a mindig vidám Messallát vagy Septimiust, vagy elment a könyvtárba, és órák hosszat vitatkozott Hyginusszal a költészet legmélyebb kérdéseiről, vagy görög könyvekbe ásta magát, és vaksi szemével olyan mohón olvasott, mint athéni diákkora óta soha. Esténként mostanában az Aeneisszel nyugtatta magát, ó, hányszor megkönnyezte Dido tragikus szerelmét és az alvilágjárás fölséges misztikumait!

Bár egészsége nem volt a legjobb, néha még arra is rászánta magát, hogy barátaival elment egyik-másik kocsmába, hiába tiltotta el Antonius Musa minden italtól. Bizony a görög kocsmá nehéz borai napokig tartó szédüléseket okoztak, a germán kocsmá söre a gyomrát kavarta fel; nemegyszer ijedten állapította meg, hogy becsípve ért haza. De csak az italban volt feledés, mit is lehetett volna tenni, mikor Tuisco vendéglőjében egyszerre vadul megrohanta Murena emléke? Bizony Tuiscónak is deres volt már a szakálla, nehezen mozgott, nyilallásokról panaszkodott, de mikor szóba került Murena tragédiája, a szálas germán összecsuklott, és mintha könnyecseppek harmatoztak volna végig a szakállán. Aztán jöttek napok és hetek, amikor erőszakkal sem lehetett rávenni, hogy akár csak egy kis pohár bort is megigyék. Ilyenkor szívesen sétálgatott a Janiculuson, de később kerülte azokat a sétákat, amelyek a Tiberis partjára vezették, mert egyszer megtörtént vele, hogy mikor visszafelé jött a hídon, meglátta Pausziasz régi lakásának ablakait. Az ablakok most is világosak voltak, karcsú lány árnyéka suhant végig a pergamen táblákon, s egyszerre kegyetlenül a szívébe nyilallott fiatal

szerelmének minden gyötrő emléke. Soha, soha többé - mondta magában. És ezentúl csak az esquilinusi kertben sétálgatott.

Március elején az a meglepetés érte, hogy meghívót kapott a császárhoz. Nem tudta mire vélni a dolgot; azt hitte, valami hivatallal akarja megint megkínálni. Éppen ezekben a napokban volt a szenátus nevezetes ülése, amelyen Augustusnak az élethosszig tartó főhatalmat adományozták, amivel teljessé lett a korlátlan császárság. Bizonyosan nagy átszervezés következik - gondolta Horatius -, és talán ebben szánt neki is szerepet. Ha most arra gondolt, hogy talán magas állami hivatalt kell vállalnia, nem is irtózott tőle úgy, mint valamikor a magántitkárságtól. Vagy talán szenátorra akarja kinevezni? Még hízelgett is neki a gondolat: ez volna hát a nemzet és az uralkodó hálája? Már maga is érezte költészetének jelentőségét, és egészen elfogulatlanul érdemesnek is tartotta magát a császár és a nemzet elismerésére. Bár minden földi hiúságon mosolygott, ezt az eshetőséget úgy fogta fel, hogy a kitüntetés elfogadásával is nemzetének tenne szolgálatot; így vésné bele kitörölhetetlenül a nemzeti költészet megbecsülését kortársai és az utókor lelkébe.

De Horatius tévedett, a császár egészen mást akart tőle. A százados ünnep előkészítésére kiküldött tizenötös bizottság egy év alatt elvégezte munkáját, és terjedelmes jelentése már Augustus előtt feküdt. A császár, az örökös főhatalom birtokában, elérkezettnek látta az időt, hogy az új birodalom végleges megalapításának nevezetes évét a százados ünneppel tegye örökre emlékezetessé. Már hetek óta lázasan dolgozott az ünnep programjának megállapításán. Mikor Horatius belépett a dolgozósobájába, akkor is éppen tornyos papírhalmok közt görnyedt, és jegyzeteket firkált viaszablára az előtte heverő Sibylla-könyvből.

- Magadtól nem is jönnél hozzám évszámra, barátom - kezdte a császár. - Úgy kell erőszakkal ideparancsolnom a haza koszorús költőjét. Mellőzöl, kedvesem - és mosolygott.

- Felség - hajolt meg Horatius, és éppen tiltakozni akart, de Augustus nem engedte szóhoz jutni.

- Jó, jó, jó, a mentséget elengedem. Ne vedd a szívedre ezt a kis szemrehányást. Különben sem akarlak magamra haragítani, hiszen szívességet akarok kérni tőled.

- Parancsolj, felség - tárta szét Horatius a karjait.

A császár felvette az asztalról a bizottság jelentését.

- Ide nézz: Ateius Capito, a tizenötös bizottság előadója, remekművet alkotott. Fogalmam sem volt eddig róla, milyen hagyományok fűződnek a százados ünnephez. Most tudtam meg, hogy a százéves forduló megünneplése etruszai szokás. Képzeld, az etruszok úgy számítottak, hogy egy emberélet leghosszabb ideje száz év, s ezért minden száz évben ünnepséget tartottak, és engesztelő áldozatokat mutattak be a föld alatti isteneknek, hogy adjanak az új nemzedéknek is hosszú, szerencsés és boldog életet. Később az eredeti jelentés elmosódott, és a mi államunkban más jelentőséget kapott az ünnep: mi a százados ünnepeken az állam fennmaradásáért imádkozunk, és hálát adunk az isteneknek mindazért a jóért, dicsőségért és hatalomért, amiben Rómát részesítették. Nem is sejted, milyen régi nálunk ez a hagyomány.

- Erről bizony nem olvastam semmit - szólt közbe Horatius.

- Nekem is meglepetés mindaz, amit Ateius Capito, a kitűnő tudós kikutatott. Nálunk először a Valerius-család tartotta ezeket az ünnepeket, s mikor a család egyik tagja, Valerius Publicola lett a konzul, ezelőtt több mint kétszáz évvel, állami jelleget adott a százados ünnepnek. Ez az első pun háború idejében történt. Száz év múlva megtartották a második százados ünnepet, a harmadikat bizony elmulasztották a háborús zavarok miatt; ezelőtt harminckét évvel volt esedékes az ünnep, s nekem régi vágyam, hogy pótoljam apáink mulasztását.

- Nem lesz furcsa, felség - kérdezte Horatius -, hogy az előző után százharminckét évre tartasz százados ünnepet? Hiszen ez annyit jelentene, hogy minden imperator akkor tarthatna ilyen, amikor akarna. Attól tartok, hogy az ilyen eljárás megrendíti az ünnep hatásába és szentségébe vetett hitet.

- Ettől ne félj - nyugtatta meg Augustus. - Capito a történelmi adatokból megállapította, hogy a százados ünnepeket nem száz-, hanem száztíz évenként szokták tartani, és csodálatosképpen a most esedékes ünnep éppen erre az évre esik. Az is kiderült, hogy eddig már négy ilyen ünnep volt; kettőt már említettem, a másik kettőt Ateius Capito nyomozta ki. Itt a döntő bizonyíték - és odaadta Horatiusnak az idevágó sibyllai verseket.

Horatius egyre növekvő csodálkozással olvasta a jóslatot, amely nemcsak az ünnep időpontját jelölte meg határozottan, hanem a szertartásokra vonatkozólag is pontos utasításokat adott.

- Fölséges ünnep lesz - mondta, mikor letette a könyvet.

- És mivel azt akarom, hogy még fölségesebb legyen, bele akarlak kapcsolni téged is - folytatta Augustus. - Arra akarlak megkérni, hogy írd meg azt az ünnepi verset, amelyet a harmadik napon fiúk és lányok kara szokott előadni. Vannak ugyan hagyományos karénekeink, de én jobban szeretném, ha valami újat, szebbet tudnék adni Rómának. Magasztos verset akarok, a zenéjét már meg is írtam, és éppen ezért szapphói versszakokban kell megírnod a himnuszt. Fiúk és lányok kara fogja előadni, háromszor három versszakot a fiúk, háromszor hármat a lányok, aztán a teljes kar elénekli a záró versszakot. Szeretném, ha vállalnád a kar betanítását és vezénylését is.

- Felség - szabadkozott Horatius -, amily megtisztelő a bizalmod és a felszólításod, annyira félek, hogy nem tudok olyasmit alkotni, ami kielégítene. Nem vagyok biztos benne, hogy akár csak valamennyire is sikerül... Évek óta nem írtam lírai verset.

- Hát aztán? Talán elfelejtettél verset írni? Te - és tréfásan megfenyegette -, még megérem, hogy ezt a kérésemet is visszautasítod! Ne élj vissza, barátom, azzal, hogy költő vagy, Múzsák és istenek barátja, az imperatornál is nagyobb úr.

- Te tudod, felség, hogy egész meggyőződésemmel híved és szolgád vagyok. Hiszen elég csak a római ódákra hivatkoznom. De most...

- Mi bajod van most? - vágott szavába a császár. - Éppen azért kell vállalnod, mert ismételten bebizonyítottad, hogy a hazafias és vallásos költészetnek igazi művésze vagy. Mi bajod, hogy úgy el vagy keseredve?

- Beteg vagyok, felség - akadozott Horatius.

- Lárifári! - legyintett Augustus. - Én is beteg vagyok. Mindenki beteg, aki él, csak a halottak nem betegek. Aki költői leveleket tud írni, amelyekben következetesen mellőzi az ő legjobb emberét és szolgáját, Augustust - és hunyorított egyet hozzá -, az himnuszt is tud írni. No, határozta?

- Megírom - adta meg magát Horatius -, de magadra vess, felség, ha dadogós és faragatlan lesz a versem.

- Ezt csak bízzuk Horatiusra - nevetett a császár. - Te, szerencséd, hogy vállaltad, különben elkövettem volna rajtad azt a csúfságot, hogy Ovidiusszal írtam volna meg. Pedig utálok ezt a parfümös gavallért, a léha írásműveivel együtt. De Jupiterre, verset írni tud! Csak úgy dől belőle.

- De olyan is - jegyezte meg Horatius.

- Te csak hallgass - emelte fel a karját Augustus -, nem illik a konkurens céget piszkolni. El kell ismerni, hogy Ovidius az alatt az idő alatt, mióta itt beszélgetünk, már meg is írta volna a verset. Remélem, te is megírod egy hónap alatt. Ha ugyan nem leszel beteges megint - elnevette magát. - Szívfájdalom? Talán faképnél hagyott a szeretőd?

Horatius megrezzent, és lehajtotta a fejét.

- Polluxra - kapott a császár a fejéhez -, most jut eszembe! - és Horatius karjára tette a kezét: - A doktor lánya, akit neked ajándékoztam! Micsoda ostobaság! Bocsáss meg - mondta melegen. - Igazán nem gondoltam rá, hogy amivel Pausziasznak örömet szerzek, azzal neked halálos bánatot okozok.

- Egyéb gondod is van, felség - mosolygott Horatius kényszeredetten.

- De erre igazán gondolhattam volna! - csettintett az ujjával a császár. - Különben - nevette el magát - te vagy az oka: mért mutatkoztál olyan ritkán nálam? Persze Maecenas, mindig Maecenas! No, nem baj, nem szemrehányásképpen mondom. Remélem, epikureista filozófiád régen meggyógyított.

- Vannak sebek - mondta csöndesen Horatius -, amelyeket a filozófia csak még jobban elmérgesít. Mostanában nem foglalkozom filozófiával, csak irodalommal: ez gyógyít. Semmi bajom, felség - kapta fel a fejét -, semmi bajom - és összeharapta a száját.

- Látod, én boldog lennék, ha az irodalom lehetne az egyetlen foglalkozásom - sóhajtott Augustus. - Sajnos, politika is van, és nők is vannak; a nő pedig csupa komplikáció az ember életében. Eh - legyintett unottan -, egyszer ezen is túl leszünk. Te már túl vagy rajta. Örülj neki.

- Már nem tudok örülni semminek - ingatta fejét a költő.

- És a százados himnusz? - kapta fel a fejét Augustus.

- Remélem, meg leszel vele elégedve - tért ki a költő a kérdés elől.

Ebben a pillanatban félrecsapódott a szomszéd szoba függönye, és Livia lépett be. Horatius fölkelt, és mélyen meghajolt a császárné előtt. Livia odalépett Augustushoz:

- Uram - a császár senkitől sem fogadta el az „úr” megszólítást, csak feleségétől -, indulhatunk.

- Nem szeretem a családi kirándulásokat - dohogott Augustus -, minek kell nekem ma egész családommal a Vesta-szüzek ebédjén részt vennem, és másfél órát unatkoznom?

- Kötelességeid is vannak, uram - mondta halkán Livia -, az élet nem csupa élvezet.

- Na gyerünk - adta meg magát Augustus, aztán kezét nyújtott Horatiusnak: - Bocsáss meg, barátom, látod, nőuralom alatt nyögök.

- A felséges asszony uralmát nyugodtan vállalhatod, felség - hajolt meg Horatius.

- Javíthatatlan! Nők barátja! - nevetett szárazon Augustus.

Livia szeme hálásan felcsillant, mikor a költőre nézett. Horatius szeretett volna kérdezni tőle valamit, szerette volna megtudni, nem írt-e Pausziasz. Nem írt-e valamit Lydéról? Egy pillanatig ajkán is lebegett a kérdés, de aztán meggondolta magát: illetlen volna kérdést intézni a császárnéhoz, meg aztán ki tudja, mit mondana? Akármit hallana a lány felől, minden vérig sebezne, vagy legalábbis újra feltépné a hegedő sebeket. Minek? A halottak nyugodjanak.

Május végén az Acta Diurna hangos és hosszú cikkekben harangozta be a százados ünnepet. Róma lázban égett, és messze vidékről özönlött a nép a páratlan látványosságra. Május harmincadikán már veszedelmes volt a tolongás Róma utcáin, a rendőrséget megerősítették, a szenátus, a papság, a katonaság s mindenekfelett a lakosság lázasan készülődött a másnap kezdődő ünnepekre, amelyeket csak minden harmadik nemzedék érhet meg. Mindenki tudta, hogy Róma egész nagysága és hatalma ki fog bontakozni ezen az ünnepen. Eppen ebben az időben tizenhat külföldi állam követei tartózkodtak a városban, ott volt a georgiai fejedelem, az egyik indiai maharadzsza, Etiópia királya, két kínai mandarin a kínai követség élén, s mindegyiknek tarka és káprázatos kísérete; a melléjük beosztott római tisztekkel és tolmácsokkal ezek a követségek voltak mostanában a város legnevezetesebb látványosságai.

Vörös posztóval bevont tribünök sorakoztak a Forumon, végig a Capitolium lábáig, páncélos katonaság állt sorfalat, a tribünökön szenátorok, tábornokok, törzstisztek, államférfiak, főpapok, idegen követek színes csoportjai tarkállottak, s végig az úton sok százezernyi tömeg ujjongó kiáltásokkal és lázas érdeklődéssel kísérte a három napon át szüntelenül áradó körmeneteket. Május harmincegyedikén vörös ruhás kikiáltók járták be a várost, és hirdették az ünnep kezdetét. A tizenötös bizottság tagjai a capitoliumi Jupiter és a palatinusi Apollo templomában áldozati szereket, fáklyákat, ként, szurkot osztottak ki minden polgár között, de ezekben a templomokban és Diana aventinusi templomában az egész nép ünnepi ajándékokat kapott: búzát, árpát, babot. A délelőttök java részét a színházi előadások foglalták le: két színházban játszottak, s előadás közben a népet meg is vendégelték. Három nap és három éjjel egyfolytában tartott az ünnepség, amelynek középpontjában maga a császár és Agrippa, a birodalmi hadak fővezére állt.

Rejtelmes és megindító volt az első éjjeli ünnep áldozata kint a Mars-mezőn, a Tarentum nevű helyen, ahol a földből kengázok szivárogtak, s éppen ezért ezt a helyet az alvilági istenek szent helyének tartották. Itt maga a császár áldozott, himnuszok éneklése közben, három fekete juhot három oltáron a Párkáknak, aztán fekete disznót és kismalacot a föld istenének, Tellusnak, és sötét színű marhákat Plutónak és Proserpinának, az alvilág isteneinek. Ugyanebben az időben a Capitoliumon, Agrippa jelenlétében, fehér bikát áldoztak Jupiternek, fehér tehenet Junónak. A színházi előadásokat Apollo tiszteletére rendezett ünnepi körmenet vezette be. A második napon a színházi előadás után Juno tiszteletére körmenet vonult a Capitoliumra, ahol a fehér ruhás Vesta-szüzek és a főpapok ünnepi istentiszteletet tartottak. A harmadik napon Apollo palatinusi templomában folyt a szertartás, amelynek során fehér ökröket áldoztak Apollónak, és az ünnepség befejezéséül a fiúk és lányok kara előadta Horatius ünnepi himnuszát.

Felejthetetlen látvány volt ez a színes és hullámozó tömeg a Palatinuson. A város, amelyet három éjszaka fölvert már a táncoló, daloló, mulató nép lármája, most elcsöndesedett; ünnepi áhítat ült az arcokra, a feszült várakozás izgalma fűtötte a lelkeket. Augustus és Agrippa díszruhás alakja fonségesen magasodott fel a füstölgő oltár előtt, a szenátorok, tábornokok, idegen követek, tisztek és polgárok színes csoportjai olyan pompában ragyogtak ebben a fonséges pillanatban, amilyent Róma még sohasem látott. Az oltár előtt keleti szőnyegekkel borított emelvényen állt az énekkar: huszonhét fiú és huszonhét lány, bíborszegélyes fehér ruhában, mirtuszkoszorúval fejükön, aranybullával nyakukban, kezükben pálmaág, amelyet a versszakok végén hódolva lengettek meg Apollo szobra felé. Kilences csoportokban állt a kar, jobboldalt háromszor kilenc fiú, baloldalt háromszor kilenc lány, előttük friss gallyakkal díszített magas emelvényen Horatius, vakító fehér tógában.

A főpap befejezte a hagyományos imádságot, amelynek zárókönyörgését a nép hangos szóval utána harsogta, aztán fölemelte jobb karját: halotti csönd támadt. Ebben a pillanatban magasra lendült Horatius jobb keze, mirtusszal koszorúzott elefántcsont botja megvillant feje fölött, aztán mind a két karját kitárta, s egyszerre fölcsendült az első fiúcsoporthoz diadalmas éneke.

Apollóhoz és Dianához szállt a himnusz: - Hallgassátok meg imádságunkat ezen a szent napon, adjatok áldást népeitekre, és te, szentséges Nap, örök pályádon soha ne láss Rómánál fölségebb város! - Ilythia - csendült fel most az első lánycsoporthoz ezüstös hangja -, áldd meg a jövő nemzedéket, áldd meg a házasságot, s ha százöt év múlva újra visszatér ez a magasztos ünnep, lásson ezen a földön boldog és erős új nemzedéket! - Ti, Párkák - felelt rá a második csoport fiú -, szőjétek csak a római nép boldog jövőjét, adjatok áldást nyájainkra és vetéseinkre! - Istenek, akik Trójától ide vezettétek ezt a népet - zengték a lányok -, adjatok jó erkölcsöt az ifjúságnak, békességet az öregeknek, jólétet, boldogulást és dicsőséget az egész népnek! - És most a fiúk harsogtak: - Istenek, akiknek most Augustus fehér bikákat áldoz, adjatok meg neki, amiért hozzátok könyörög, a haza békességét és dicsőségét! - Apollo - énekelte a harmadik lánycsoporthoz -, aki most lenézel ránk, és kövér áldozatok füstjébe burkolt oltárodra, adj népünknek új és dicső századéveket! - És most a teljes kar énekelte a himnusz záró versszakát: - Apollóhoz és Dianához száll dalunk, és azzal a szent hittel térünk meg otthonunkba, hogy Jupiter és az istenek örök kegyelmükbe fogadták ezt a várost!

Fölséges volt az ünnep, fölséges volt a vers; a római nagyságnak ez a szenvedélyes himnusza mélyen megrendítette az ünnepek résztvevőit. Maga Horatius is remegett a belső izgalomtól, alakja szinte megnőtt, mirtuszkoszorús feje átszellemülten sugárzott, s mikor a császártól kezdve az állami, katonai és udvari főméltóságok szertartásosan üdvözölték, érezte, hogy valóban nemcsak költője, hanem prófétája is lett nemzetének. És ebben a pillanatban két gondolat villant benne, mint két éles tör: az ünnep fényében és nagyszerűségében kicsinyesnek és méltatlannak érezte a maga sötét és szívós kis bánatát, és egyúttal újra megerősödött benne a bizonyosság, hogy Lyde nélkül ezt a himnuszt sem írta volna meg soha. És miközben a körmenet ünnepélyes lassúsággal lefelé kanyargott a zenekarok harsogásában, s ő ott állt a császár, a szenátorok és tábornokok méltóságos csoportjában, túl az ünnep fényén, túl az oltár tömjénfüstjén, túl a zene és ének diadalmas harsolásán: egyetlen arcot látott, egyetlen nevet hallott, amely felderengett és felbúgott a múltak mélyéből, mint távoli és valószínűtlen tünemény, halk és már hihetetlen muzsika - Lyde kitharáját hallotta, csöndes hangja bugását, és látta, újra látta Lalage felejthetetlen mosolyát. És mint téli didergésben a bor tüze, úgy áradt el ereiben a drága emlék forrása.

Napokig nem tudott magához térni az ünnep kábulatából, csak akkor eszmélt föl igazán, mikor az Acta Diurna, barátai, a császár és a hivatalos körök szinte elhalmozták kitüntetésekkel, érdeklődésekkel, magasztalásaikkal. Érezte, hogy mindez nem neki szól egészen, és magányossága csöndes óráiban hűségesen megosztotta a dicsőség kincseit Lydével. A gyilkos bánat elpihent, már nyugodtan tudott gondolni rá, de nem tudott és nem akart elválni tőle, megfedkezni róla; vele élt, ott érezte maga mellett, mikor dolgozott; mintha mögötte állana, s ráhajolna az írására, és mindig pontosan megérezte, mit helyeselné vagy kifogásolna. És álmaiban már nem nyugtalanította: gyönyörű teste szétfoslott már a múlt és a távolság ködeiben, s amikor felejthetetlen alakja felmerült a költő lelkében, már csak lélek volt, lobogás, tűz, erő, tisztaság, már csak mosoly és muzsika. És Horatius boldogan érezte, hogy ezt nem veszítheti el soha.

Nem szédült meg a népszerűség és a magasztalás tömjénfüstjében, nem szerzett neki különösebb örömet, hogy verseit a római iskolákban tanították és magyarázták, de mindig meghattotta, ha az utcán ismeretlen emberek ujjal mutattak rá, és tisztelettel köszöntötték. „Íme, a hálás kortársak” - gondolta magában. És meghallotta, amint az apa rámutatott, és odaszólt kisgyermekének: „Köszönj a bácsinak, ez Horatius” - s a kis iskolás fiú tágra meresztette szemeit, s elfogult ijedelemmel emelte magasra jobb karját, a költő mosolyogva intett vissza neki, jóleső melegség áradt végig a lelkén, és derűsen mondta magában:

„Íme, a hálás utókor.”

És ez adta neki az ötletet, hogy meleg hangú versben köszönje meg a fiúk és lányok karának, hogy annyi szeretettel és lelkesedéssel gyakorolták és oly tökéletesen adták elő százados himnuszát. Nem is köszönet volt ez a vers igazában, inkább emlékezés a főséges pillanatokra, ismétlése a himnusz szárnyaló gondolatainak, hogy ez az ötvennégy fiatal lélek érezze: nekik szólt a himnusz, nekik adta örökségül minden gondolatát és minden szépségét, s most nekik adja ezt a kis verset is, vegyék át, mint a futók a stafétabotot, s fussanak vele sokszázados messzeségek felé, és adják át dicsőséggel újabb és újabb nemzedékeknek.

És mikor az írók egyesületének különtermében ünnepi vacsorán látta vendégül a kar tagjait, s mindegyiknek átadta a vers egy-egy példányát, valami rég nem érzett meghatottság reszketett át rajta. Mintha Lyde simogatta volna mosolygó arcát, felharsant benne az „Exegi monumentum” jóslata, és életében most először érezte a halhatatlanság ízét lelkében.

ALKONYODIK

Maga csodálkozott legjobban, mikor megint a Digentia magányában élvezte a tavasz zsendülését, hogy milyen nyugodtan tud már itt élni a régi házban, amelynek minden zuga, minden fája, minden virága Lyde emlékét idézte. Már nem fájt az emlék, csak simogatta, ha nem is tudta kitépni lelkéből a bánat legmélyebbre ereszkedett gyökereit. Már csak a teste volt beteg, de érezte, hogy hiába járta évekig a kénes fürdőket, hiába sanyargatta magát Antonius Musa kúraival: ezt a testet nem is a betegség, hanem a lélek tüze gyilkolja és égeti. És a lélek gyilkos tüzeit nem lehet hidegvíz-kúrával vagy iszapfürdővel eloltani.

De mikor írásait rendezgette, azon is élénken elsodálkozott, hogy római tartózkodása alatt megint lírai verseket írt. Hát ez hogyan történt? - vetette fel magában a kérdést. Hiszen azt hitte, hogy örökre búcsút mondott a lírának. Ki akarta, ki tehette, hogy a néma kithara megszólalt?

Összerakta a verskéziratokat, külön fiókba tette, és megint úgy érezte, hogy nem fog többé lírai verset írni. Előszedte a költői levelek fogalmazványait, s lázasan dolgozni kezdett az Augustusnak és Flornak készülő verses irodalmi leveleken meg verses költészettanán, az ars poeticán. Nyugodtan, egyenletesen dolgozott, nem zavarta sem ember, sem emlék, Arisztotelészt bújta, a verseket csiszolgatta, s azt hitte, hogy ez most már mindig így lesz: könyvek, versek, könyvek, versek. De egyszer valamiért be kellett mennie Lyde szobájába, s ha már bent volt, meg kellett állnia a régi váza előtt. Csak egy pillanatig állt ott, de mikor visszament a kerti lugasba, hogy folytassa a munkát, egyszerre valami olyan belső nyugtalanság harapott bele, hogy hirtelen haraggal lecsapta az íróvesszőt, földhöz vágta a viasztáblát, és dühösen felugrott az asztaltól. Nem, nem! Nem tud így élni! Hiába minden! Hiába a magányosság embere, hiába érzi, hogy egy-két jó barátan kívül nem szeret senkit, és nem érdekli senki, mégsem tud megenni ebben a gyilkos egyedüliségben. Emberek, emberek - sikoltott benne valami, és ököibe szorult a keze -, emberek, segítetek!

És mintha a magányosság alattomos szövetségese lett volna minden betegségnek, egyszerre rátört a reuma, megint szédült, s most olyasmit vett észre magán, amit eddig még nem tapasztalt: kínzó fájdalmakat érzett a veséjében. Az isticai doktor bácsi csóválta a fejét, s megint csak mérsékletet ajánlott. Horatius elmosolyodott: hiszen az egész élete egyetlen mérséklet már, arany középút - ő, régen lelohadtak a dagadó vitorlák, összeomlottak az egekig vívó szenvedélyek, s már-már ott tart, hogy nincs semmi öröme, s már az egyszerűségben sem talál gyönyörűséget. Mit akar tőle ez a doktor? Aztán egyszerre világosság támadt a lelkében: igen, mikor az orvos nem tud semmit, kenetes szavakhoz folyamodik; ha már a testet nem tudja gyógyítani, a lelket igyekszik vigasztalni. Mérséklet, mérséklet! „Ne félj, doktor bácsi, meglesz, már meg is van. Én jobban tudom nálad: ez a vég kezdete, alkonyodik, öregem, csak mondd meg bátran, nem félek tőle: készen vagyok, mehetünk! - És eszébe jutott keserű kitörése Salernumban: «Megyek, Numicius, megyek!» - Hát megyek! Nincs segítség? De halál sincs, csak átmegyek oda - mint egyik szobából a másikba -, és Polluxra, boldogan és mosolyogva megyek át!”

Ettől a naptól kezdve nem engedett többet orvost a házába.

De ebben a keserű pillanatban újra felujjongott benne a sóvárgás az élet örömei után. „Ötvenéves vagyok - gondolta magában -, sietnem kell. Meghalt a szerelem, éljen az élet! Van még bor a mámorok serlegeiben, és van még tűz a borok aranyában!”

Észre sem vette, hogy megint feltört belőle a líra. Meghívót írt rég nem látott barátjának, Vergiliusnak, a bútorkészítőnek, aztán Messallának, hogy jöjjenek ki minél előbb, hagyjanak ott minden városi gondot és élvezetet, és siessenek barátjuk vigasztalására. Vergiliusnak külön lelkére kötötte, hogy hozzon illatos kenőcsöket is magával, mert jó illatok és tavaszi virágok felhőjében akar áldozni a bor istenének. Három nap múlva meg is jöttek a vendégek, és Horatius egyszerre megfélemedezett minden testi és lelki betegségéről. Tudta, hogy nagyon beteg, de úgy gondolkozott, hogy ha nem gondol rá, nem is igaz a betegség. És csupa mosolygás, jókedv és házigazdai szívesség volt ezekben a napokban.

Messalla és Vergilius nem jött üres kézzel. Vergilius meghozta a nárdust, Messalla pedig egy lányt hozott magával. Régen törte a fejét, hogyan gyógyítsa ki boldogtalan barátját Lyde emlékéből, s végül azt a megoldást választotta, hogy elment Thoraniushoz, és megvette tőle a legszebb rabszolgalányt. Magas, szőke lány volt, nagy kék szeme csodálkozva bámult a világba, rózsaszín arcán szelíd fények mosolyogtak, telt teste a jó kenyér ízét juttatta az ember eszébe. Horatius mosolyogva segítette le a kocsiról, és odafordult Messallához:

- Dicsérem az ízlésedet.

- Tetszik? - kérdezte a tábornagy.

- Nagyon - bólintott Horatius. - Érdekes lány. Bizonyosan germán.

- Az - hagyta helyben Messalla. - Szigamber. A Rajna mellől való. Csak az a baja, hogy alig tud latinul, görögül meg éppen nem.

Nemsokára ott ültek a kerti borostyánlugasban, jó falusi ételekkel megrakott asztal mellett. Diomédész sürgölődött az asztal körül, és kínálgatta a vendégeket. A lány alig evett, ijedten tekingetett maga körül, és eddig egy szót sem szólt.

- Szóval tetszik neked? - kezdte újra Messalla. - Ennek örülök, mert a lányt neked hoztam.

- Nekem? - hőkölt hátra Horatius. - Minek nekem?

- Micsoda? - hajolt felé Messalla. - Hát remeteként akarsz élni?

- Ugyan - pirult el Horatius. - Tudod, kit gyászolok. Azért nem kell nekem senki.

- Már mért ne kellene? - szólalt meg Vergilius. - Ilyen ajándékot nem mindennap kap az ember. És hát hogy értetted? Csak nem azt akartad mondani, hogy még mindig szerelmes vagy? Reménytelenül?

- De Vergilius - nézett rá szemrehányón a költő.

- Ugyan - nevetett Messalla -, csak nem vagy gyerek? - Messalla jól tudta, milyen sebet ütött Horatius lelkén Lyde távozása, és éppen azért választotta ezt az orvosságot, hogy kigyógyítsa barátját a céltalan búskomorságból. - Neked hoztam - folytatta -, csak nem utasítod vissza?

- Hát nem akarlak megsérteni, és köszönöm - mondta csöndesen Horatius. - Majd csak lesz valahogy.

- Csakhogy kimondtad a boldogító igent! - harsogta Messalla.

Horatius a lányhoz fordult:

- Mi a neved?

- Sigeline - mondta a lány halkán, és lesütötte a szemét.

- Polluxra, nem tudnám utána mondani! - mosolygott a költő.

- Én más nevet adtam már neki - szólt közbe Messalla. - Phyllis a neve. Remélem, ezt hamar megtanulod.

- Mit tud ez a lány? - kérdezte Horatius. - Mire használhatja Pullia néni?

- Hallod-e - fenyegette meg Messalla -, ne sértegetsz, nem Pullia néninek hoztam, hanem neked.

Ebben a pillanatban a lány felsikoltott, és kiejtette kezéből a kenyeret. Meglepetten fordultak felé a többiek, s akkor látták, hogy a teknősbéka odacsoszogott a lány lábaihoz, elkapta ruháját, és konokul húzogatta.

Szegény Kleopátra azt hitte, hogy Lyde ül az asztalnál.

- Ne félj, Phyllis - csillapította Horatius -, nem bánt. - És egyszerre kegyetlenül megrohanta Lyde emléke.

- Még nem láttam ilyet - dadogta Phyllis még mindig rémülten. - Nálunk nincs.

- Szelíd - nyugtatta Horatius. - Neked adom; majd meglátod, meg fogod szeretni. Nagyon mulatságos állat.

- Hát ezt mért hagyta itt a hűtlen görög lány? - kérdezte Messalla.

- Kérlek - szólt közbe Vergilius -, ne bánts.

- Ej - csapott az asztalra a tábornagy -, azt akarom, hogy kigyógyuljon! Majd felrázzuk egy-két udvari pletykával is.

- Persze, az ilyen begubódzott falusi medve semmit sem tud a római botránykrónikából - mosolygott Vergilius. - Bizony, mikor azt a szép verset írtad Julia esküvőjére, nem gondoltad volna, hogy jobb lenne mindjárt hatvanhat verset írni.

- Nem hiszem - mondta Horatius sápadtan. Irtózatossá volt hallani ezt a szörnyűséget. Éppen a császárt éri ez a csapás, holott éppen ő hozta a legszigorúbb rendelkezéseket a házasság védelmére. És éppen a lánya, ez a csodálatos szépség, aki földi istennője lehetett volna Rómának, akit imádott a nép, s akinek szemében annyi élet, annyi tisztaság lobogott! - Szörnyűség - folytatta -, nem tudom elhinni.

- Hát menj be a városba, és érdeklődj - nevetett Messalla.

- De a császár? - hüledezett Horatius.

- A császár! - legyintett Messalla. - Magára vessen, ő az oka.

Phyllis hol az egyikre, hol a másikra bámult, az egész beszélgetésből alig értett valamit. Távoli sóvárgások fénylettek fel szemében, lelke valahol a Rajna mellett járt, a szőlőkkel arányló hegyoldalakon, kis faluban, ahol egyszerűbbek a virágok, ahol nem sötétlenek pompás piniák, és nem fénylenek ezüstös olajfák, nem csillogtatják fényes leveleiket előkelő puszpángok és büszke babérfák, de jobbak a szívek, és mások, mások az emberek. Félénk könnyecsepp bújt ki a szeme szögletéből, végigfolyt az arcán, és mint cseppentett ezüst, csillant meg az asztal márványlapján.

- Mindig ilyen síró ez a lány? - kérdezte Horatius. - Mert akkor megszököm innen. Elég nekem a magam baja. Én jókedvet szeretnék, dalt, mosolygást, muzsikát, éljen az élet! - és magasra emelte agyagpoharát. Mind a hárman egy hajtásra kiitták a borukat.

- Dehogy, dehogy - nyugtatta meg Messalla -, csak érzékeny. Hanem ennek is megvan az előnye: olyan szép ábrándos dalokat tud a maga barbár nyelvén, hogy az embernek elfacsarodik tőle a szíve. Nocsak, Phyllis, énekelj valamit!

A lány nem ellenkezett. Megrázta fejét, és a hajához nyúlt, meg akarta igazítani; de egyszerre ernyedten lehanyatlott a karja: akkor jutott eszébe, hogy térdéig érő gyönyörű haját a kapzsi Thorianus levágatta, s eladta az egyik szenátor feleségének; többet kapott érte, mint a lányért: nagy divat volt akkoriban a szőke haj, s az ilyen selymes aranyzuhatagért rengeteg pénzt adtak gazdag úriasszonyok. Hát igen, megint tudomásul kellett vennie szegénykének, hogy nincs meg a gyönyörű haja, pedig otthon Dietrich, a szálas germán legény erről a hajról ábrándozik a Rajna-parti néma éjszakákon. Dietrich - mondta magában, mintha temetne valakit, aztán fölkapta fiús fejét, messze révedt a tekintete, és csengő hangján fölszállt a dal a kert idegenségében. Szállt-szállt, halkán, könnyedén, mint riadt kis madár, valami névtelen, messze síró bánat zokogott benne, elfojtott sóvárgás reszketett a dallamában, könny és mosoly, szerelem és bánat, színek és fények, ismeretlen lelkek és tájak - így szállt az idegen dal a Digentia völgyének kemény szépségei fölött. És a vízparton a kék ruhás sisakvirágok ijedten kapták föl buta kis fejüket.

Horatius fölkelt, bement a bokrok közé, s néhány perc múlva virágos ággal jött vissza.

- Jázminvirág - mondta, és odanyújtotta a lánynak az ágot. Phyllis leült, arcához emelte a részeg illatú virágot, és nedves lett a szeme, mikor a költőre nézett, és alig hallhatóan suttogetta:

- Köszönöm.

Hát bizony ez a lány nem volt Lyde, nem tudott ez semmi mást, csak érzelmes dalokat meg furcsa meséket, tudott ráolvasásokat is, ismeretlen és régi babonákat: új világ volt ez Horatiusnak, nem az ő világa.

Ezerszer újra elmondta magában: Lyde után nem következik senki, de nem is kellett mondania. A szerelem meghalt szívében, alkonyatának napjaiban már csak a régi tüzek parazsa melegítette, a kis Cinara emléke és Lyde felejtethetetlen alakja. Nem akart semmit ettől az idegen lánytól, aki olvasni sem tudott, törte a latin nyelvet, és sohasem hallotta még sem Pindaroszt, sem Szapphót, sem Alkaioszt nevét. De hát csak ez van a világon? Csak költészet, irodalom, filozófia, csak könyv meg könyv, nincs más? Vajon nem ér többet egy egyszerű és jó szív ezer könyvnél és minden bölcsességnél? A kis Damalisz emléke kísértett fel benne, a régi, bolond és hősies athéni éjszaka, de aztán Lydére gondolt, az egyetlen szépségre, minden idegszálában újra érezte a csodálatos lány tökéletességét - igen, ez volt az egyetlen, és ha lélekben most is együtt él vele, szentségtörés volna mást ölelni még az életben, hiszen nincs más ölelés gyönyörű, csak az, amelyben nemcsak a testek, hanem a lelkek is egységbe olvadnak, és ezt a felbonthatatlan összeolvadást, ezt a tökéletes szépséget és gyönyörűséget Lyde elvitte magával, visszahozhatatlanul.

Jó lány volt Phyllis, szeretett segíteni Pullia néninek, leste a költő minden kívánságát; csupa műveletlenség volt és csupa szív, szelídség és odaadás, hű szeméről ezerszer is Ursus kutya jutott a költő eszébe. Horatius földerült a társaságában, többé nem kínoztta a magányosság, a lány pedig, mikor hetek és hónapok múlva végképpen meggyőződött róla, hogy a költő nem bántja, őszinte és hűséges szeretettel hálálta meg jóságát, és annál jobban ragaszkodott hozzá. Ott lakott Lyde egykori szobájában, sokat nézegette és csodálta a régi vázát, s mikor a költő egyszer elmondta neki Amor és Psyche meséjét, könnybe lábadt a szeme, valami kis felhő futott át a tekintetén, és hálásan nézett Horatiusra.

De voltak víg dalai is Phyllisnek, voltak jó tréfái, volt benne kedély, és sokszor csak úgy kacagott a ház hangos jókedvétől. Szerette a rendet és a tisztaságot, néha félnapokig a fürdőben ült - a költő falusi házának legnagyobb fényűzése a pompás fürdő volt, hideg és meleg medencéjével, mozaikjaival, gőzkamrájával, ahol Horatius mostanában a reumáját gyógyíttatta -, néha reggeltől estig fáradhatatlanul dolgozott: hamarosan kiderült, hogy Pullia

néni jobb segítséget nem is kívánhatott volna magának. A jó néninek tetszett a lány szerénysége, egyszerű öltözködése, szemérmessége, jósága és gyengédsége. Horatius is szívből megszerette az idegen lányt, sokszor hálásan megsimogatta az arcát, ajándékokkal halmozta el, de soha még csak kísérletet sem tett, hogy megcsókolja. Phyllis ezért szerette legjobban a költőt, és ezért érezte magát mellette elfogulatlanul és tökéletes biztonságban.

Nemsokára türethetően beszélt latinul, és ebben az időben olyan bizalmasan mert már beszélgetni Horatiuszal, hogy minden titkát elárulta neki. Így tudta meg Horatius, hogy a lánynak vőlegénye van otthon, a sokat siratott Dietrich, akinek sejtelve sincs róla, hol sínylődik rabszolgaságban szíve szerelmese. Horatius nem szólt semmit, de a legközelebb induló futárral levelet küldött Lolliusnak, Gallia kormányzójának, aki jó barátja volt, s megkérte, hogy nyomoztassa ki abban a bizonyos Rajna menti kis szigamber faluban a lány családját, s üzenje meg nekik, hogy Sigeline nála van épségben és biztonságban, vőlegénye pedig várja meg nyugodtan, mert egyszer csak betoppan hozzájuk. Így történt, hogy Phyllis ezután kéthavonként levelet válthatott szüleivel és vőlegényével; igaz, hogy a leveleket nem ő írta, az is igaz, hogy Lollius sokat mérgelődött a költő szeszélye miatt, mert a tolmácsának mindig belekerült fél napjába, míg a leveleket lefordította, de mégiscsak levelezés volt ez. Boldog volt a lány, és Horatius most először érezte életében, hogy talán a legtisztább boldogság az, ha másokkal jót tehetünk.

Ötvenegyedik születésnapján ez a csendes boldogság megint tavaszi dalban buggyant ki a szívéből. Húsz éve múlt, hogy első és legszebb tavaszi dalát írta, és most úgy érezte, mintha megtalálta volna régi magát. A régi hang volt ez, a ritmusok régi dús áradása, az életöröm és az epikuroszi bölcsesség régi méze, de volt már benne valami bús sejtelen, az alkonyat egy-egy mély akkordja muzsikált s őszi bánat búgott a vers fürge és csillogó soraiban. De szép volt ez is, és jó volt, hogy megszólalt a régi kithara, hogy voltak még hangjai az örömnél és bánatnak egyaránt. Torquatusnak küldte a verset, mint a régi tavaszi dalt Sestiusnak, a fiatalkori jó barátjának: most, az élet alkonyán is egyik legjobb barátjának küldte a késő tavasz örömeinek dalát. És mikor elolvasta, ujjongva érezte meg benne a régi fiatalság és az örökké sugárzó epikuroszi bölcsesség elpusztíthatatlan szépségeit, az elmúlás filozófiájának megbékítő, szelíd gondolatát. A vers végén pedig megcsillant a régi és változatlan vigasztalás: „Élvezd hát az életet, mert csak azt nem veszíted el, amit magadévá tettél itt a földön, hiszen ha egyszer bezárul mögötted Orcus kapuja, nincs olyan hatalmas isten, aki visszahozhatna boldog földi tavaszokba.” És mikor letette a kéziratot, valami kimondhatatlanul édes békesség ömlött el a lelkén.

Valóságos szabadulás volt ez: egyszerre tört fel belőle az évek óta visszafojtott líra. Tiberius és Drusus császári hercegek fényes győzelmei arra indítják, hogy magasztos hangú ódában ünnepelje Augustust, akinek kormányzását diadalok aranyozzák, s akinek megadták az istenek azt az elégtételt, hogy megláthatta az új nemzedék igazi arcát, lendületét, s ebben a friss lendületben Róma, az újjáépített Róma szebb jövőjét. Éppen nála járt ezekben a napokban Julius Antonius, vele küldte be a verset Augustusnak; Antonius, Julia levitézlett barátja, egyik benső barátja volt a császárnak, és Horatius felhasználta az alkalmat, hogy Julia felől érdeklődjék nála. Antonius rejtelmesen mosolygott a költő kérdésére, és csak ennyit felelt:

- Vannak dolgok, barátom, amiket jobb el nem hinni, még akkor is, ha a tulajdon szemeddel láttad. Hallottál valamit az afrikai struccmadárról? Azt mondják, hogy ha veszedelem fenyegeti, a homokba dugja fejét, s mivel nem lát, azt hiszi, hogy őt sem látják. Hát én is inkább homokba dugom a fejemet, hogy ne lássak, és ne emlékezzem.

- Igazad van, Antonius - mondta rá Horatius elgondolkozva -, ha nem hiszi az ember a hihetetlen dolgokat, talán nincsenek is. És így jobb.

- Huszonhárom éves az egész asszony - folytatta Julius Antonius -, és olyan szép, oly megvesztegetően kedves, hogy aki ránéz, azt kell hinnie: maga a megtestesült ártatlanság. Talán így is van. Bizonyosan álmodtam én is, hogy valaha a karjaimban tartottam. Ha valaki ilyesmit mondana neked, ne hidd. Én sem hiszem, sőt bizonyosan tudom, hogy nem volt igaz, csak a képzelet játszott velem. Ha látnád, mikor végigmegy Róma utcáin! Mindig legalább nyolctíz aranyifjú kíséri, arannyal átszőtt gazdag ruhájában olyan, mint egy fiatal istennő: sugárzik, kacag, ragyog, és a nép szinte isteníti. Szemtanúja voltam, mikor a múltkor egy szegény asszony került az útjába; karján tartotta csenevész csecsemőjét, és a hercegnő felé nyújtotta. „Áldd meg őt - könyörgött az asszony -, hogy olyan szép legyen, mint te, és olyan boldog!” „Kedves - mondta rá Julia -, Venus áldjon meg minden boldogsággal!” Megsimogatta a csecsemő mocskos kis arcát, s míg a gyerek ványadt mosollyal repesett felé, a gyönyörű asszony lekapcsolta nyakából rubinköves arany nyakláncát, és odanyújtotta a szegény koldus-asszonynak. „Végy neki szép ruhát rajta, és legyetek boldogok” - mondta; én pedig láttam, hogy könnyek csillogtak szemében. A nép éljenzett, a szegény asszony leborult a hercegnő lábaihoz, és zokogva csókolgatta ruhája szegélyét. Hát ilyen.

Míg Horatius kiment a másik szobába, hogy behozza a kéziratot, Julius Antonius fölkelt, odalépett Phyllishez, aki éppen a körmeit vagdosta finom kis ollóval az ablak mellett, a gyér világosságban. Kis asztalon körömráspoly, kenőcsös és illatszeres doboz hevert előtte. Antonius odaszólt neki:

- Nagyon szép leszel, te lány - s hogy Phyllis nem felelt, folytatta: - Mért nem felelsz?

- Nem tudok én úgy beszélni, uram, ahogy ti, városi emberek szeretitek.

- De hallgatni csak tudsz? - kérdezte Antonius. Hirtelen fölkelt, odament a lányhoz, átfogta a nyakát, és meg akarta csókolni. Phyllis felugrott, mintha kígyó csípte volna meg, lecsapta az ollót, és kigyulladt arccal nézett szembe a támadóval egy pillanatig, s hogy az nem engedett, egyet lendült a karja, s hirtelen elhatározással úgy képen teremtette, hogy Antonius arcán ott maradt az őt ujjja nyoma.

- Hallod-e, te kis vipera - szisszent fel a híres gavallér -, beszélni nem tudsz, azt látom, de cselekedni annál jobban! - És hiába akart haragudni, el kellett mosolyodnia, mert arra gondolt, hogy lám ez a falusi vadvirág egyszerre vadmacskává torzul, mihelyt hozzá akart nyúlni, Julia viszont sohasem vágta pofon. Ez a különbség a hercegnő és a rabszolgalány közt - állapította meg magában. És bár régi és megrögzött cinikus volt, pillanatnyilag jobb véleménye támadt a nőkről.

Alighogy Antonius elment, az Acta Diurna hírül hozta, hogy Marcus Lolliust, Gallia kormányzóját, a szigamberek egyik törzse, amely még nem hódolt be, rettenetesen megverte; a vad és harcias törzs az erdőkbe húzódott, onnan akarta kipiszkálni őket Lollius, hogy végre teljes nyugalmat teremtsen a Rajna mentén. Véres volt a csata, rengeteg a halott és sebesült, s ami a legszörnyűbb, egy ezüstsas is az ellenség kezébe került. Horatius döbbenet olvasta a gyászos hírt, rosszkedvű volt egész nap, s mikor a germán lány megkérdezte, mi bántja, elmondta neki a legiók csúfos vereségét. Soha még ilyennek nem látta ezt a lányt; fölcillant a szeme, szinte átszellemült arccal nézett a messzeségbe, fölugrott, és vörösre gyúlt arccal kiáltotta:

- Tius, harcok istene, megbosszultad az én népemet!

Horatius nem értette, mit mondott a lány a maga furcsa anyanyelvén, s megkérdezte. De Phyllis, most első ízben, hazudott, azt mondta, hogy a vőlegényére gondolt, és rettenetesen fél, hogy Dietrich is elesett a csatában. Pedig tudta, hogy nem az ő törzse volt harcban. De hirtelen észbe kapott, hogy ha már ő nem tud Rómáért lelkesedni, legalább nem szabad megsértenie a költő érzékenységét.

Mikor megjelentek az irodalmi levelek, Horatius művészetének legérettebb alkotásai, a gáncsoskodó kritika, amely eddig a költő minden művét kikezdte, egyszerre elnémult: mindenki elismerte a költő kifinomodott és érett ízlését. Az íróársadalom és a közvélemény egyhangún megállapította, hogy a latin szellem az irodalmi elmélet terén is olyan remekművet alkotott, amely minden ízében méltó a görög mintaképekhez. Legjobban meghatotta a költőt Maecenas levele. Betegágyából írt a nagyúr, s lelkesen magasztalta Horatius könyvét. De mikor a költő olvasta, valami olyan érzés támadt benne, hogy ez a magasztalás nem Maecenas fogalmazása. Nagyon beteg lehet - gondolta magában -, bizonyosan titkáira bízta a dolgot. A levél végén azonban saját kezű toldás volt, ezt maga a nagyúr írta, s ebben ráismert Horatius az ő stílusára. Olyan volt ez az utóirat, mint a kétségbeesett segélykiáltás. Maecenas irtózatot fájdalmairól panaszkodott, a halált emlegette, és szidta az orvosokat, akik csak addig jók, amíg egészséges az ember; lám, tudják, hogy mi a baja, és csak kapkodnak, nagyképűsködnek, de nem tudnak rajta segíteni. Agyonverték már mindenféle undok orvossággal, de csak tönkretették a gyomrát; azt érték el, hogy most már enni sem tud. Reszkettek és táncoltak a betűi, és Horatius komolyan megrémült. Azonnal válaszolt neki, és vigasztalta, megígérte, hogy hamarosan bemegy Rómába, s mellette marad, ameddig csak lehet, írt Antonius Musának, s megkérdezte, mi a baja nagy barátjának. A híres orvos kissé hímezett-hámozott a levelében, hivatkozott orvosi esküjére, s megtagadta a felvilágosítást. Ez elég volt: Horatius azonnal besietett a városba.

Éppen ekkor tért haza Augustus a germaniai harctérről, ahol sikerült kiköszörölnie a csorbát. Ebben a pillanatban a birodalomnak egyetlen háborúja sem volt, megint be lehetett csukni a Janus-kaput. A szenátus lelkesen szavazta meg a császárnak a diadalmenetet, de Augustus elhárította magától a nyilvános ünnepeltetést, ehelyett aztán a szenátus elhatározta, hogy a Mars-mezőn oltárt állíttat a béke istennőjének tiszteletére, Augustus békéjének oltárát, s örökre rendeli, hogy az oltárnál minden évben ünnepélyes engesztelő áldozatokat tartsanak. Horatius is ott volt a domborművekkel gazdagon díszített oltár felavatásán. Az ötvenkét éves költő az ünnepségre ódát írt, amelyben Augustus nagyszerű élete művét, a birodalom békességét magasztalta. Az ódát a Vesta-szüzek énekkara adta elő az oltár felavatásán, s az ünnepség végén Augustus odalépett a költőhöz.

- Nem ez Róma legnagyobb dicsősége és a mai ünnep emléke - mutatott a császár a megkoszorúzott oltárra -, hanem az, hogy vannak szívek, amelyekben fiatalon és kiolthatatlanul lobog a régi tűz. A római ódák hangja ez, barátom. Köszönöm.

- Felség - felelte Horatius meghatottan -, minél jobban korhad a test, annál nagyobb lánggal lobog a lélek. Én elértem az életem célját.

És míg a tömeg lelkesen ünnepelte a császárt és a költőt, Horatius egyedül kiment a Via Latára, átvágott a Quirinalison, és hosszú gyaloglás után megérkezett Maecenas palotájába. Még szívében zsongott az ünnep hangulata, mikor elfogultan megállt a nagybeteg ágya mellett.

A NAGY HALOTT

Terentia ott állt a nagyúr ágya mellett, egész diadalmas és sugárzó szépségében, megdöbbenő ellentét: az ágyban fásultan feküdt Maecenas. Lesoványodott, nehezen lélegzett, időnkint eltorzult az arca, és a költő ijedten vette észre, hogy ez az arc sárga, mint a viasz. Mi lehet ez? - kérdezte magában, és mintha feleletet várna néma kérdésére, Terentia felé fordult. Az asszony lehajtotta fejét, mintha bűnbánat mardosná, s mintha önmagát vádolná, hogy most itt kell állniok a tragédia küszöbén, ennek a kivételes embernek a sírja szélén.

Maecenas alig beszélt vele. Egyszer fölvetette a szemét, hosszan nézte a költőt, a kezéért nyúlt, és mikor megtalálta, halkán csak ennyit nyögött:

- Te itt vagy. Ő is itt van, látod. Az utolsó felvonásra megérkezett - és fájdalmas mosoly torzult az arcára.

Horatius némán nézte.

Estig ott maradt Maecenas ágya mellett, aztán hazament. Az úton is, otthon is riasztó gondolatok gyötörték. Nem is mert arra gondolni, hogy egyetlen igaz és nagy barátját elveszíthetné. Pedig tudata mélyén egyre jobban megerősödött a bizonyosság, hogy itt nincs már segítség, különösen azóta, hogy Aquilától mégis sikerült megtudnia, mi a baja Maecenasnak. A mája pusztul - mondta a titkár -, és hát sajnos, menthetetlen. Az orvosok azt mondják, hogy évekig elhúzhatja, de ember már nem lesz belőle. Csak ne szenvedne annyit - tette hozzá Aquila -, irtózatossá nézni, hogy ez az ember, aki maga volt a megtestesült életöröm, most milyen keservesen fizeti meg mindazt, amit az élet oly bőkezűen ajándékozott neki.

Úgy. Szóval így omlik össze az ember. Csak él, csak él, mintha örökké élhetne, nem is gondol rá, hogy egyszer minden életnek vége szakad. De minek is gondolna? - töprengett tovább. - Jobb nem gyötörni magunkat meddő kérdésekkel, amelyekre senki sem tud feleletet. Úgyis mindegy, a bölcs úgysem ábrándozik halhatatlanságról: ez az egyetlen életünk, s utána jön az örök semmi, a nagy feketeség, a könyörtelen elmúlás. Csak ne kellene szenvedni! Milyen jó is volna, ha úgy halhatnánk meg, mintha csak álomra hajtánánk fejünket, fiatalon, erőnk teljességében, talán víg lakomán hunynánk be szemünket örökre, s ölelő karokban bolond muzsika hullámain ringanánk át a sötét vizekre! Lám, milyen szép a fák őszi elmúlása: arany, sárga, rozsdabarna leveleket terítenek maguk alá pihenő szőnyegül, a gyökerekbe szívják nedveiket, s míg gallyaikon már ott duzzadnak a jövő élet dús rügyei, a megújulás, az örök ifjúság ígéretei, ők maguk nyugodt egykedvűséggel nézik a téli dermedést, halottak, és mégis élnek, remények és tavaszok borzonganak rostjaikban, és pihennek, pihennek, a bölcsesség fakó mosolyával vaskos törzsükben és meztelen ágaikban. Ó, ha az öregség révén ép testtel lehetne örök álomra hajtani fejünket, rügyező szívvel és dús nedvek áradásával ereinkben, ó, milyen szép is volna! De nem, furcsa végzetünk előbb roncsokká torzít bennünket, s elvegyíti porainkat az anyafölddel, mikor a lélek még lobogna, élne, ragyogna, s talán új szépségeket is tudna még árasztani magából. Phyllis hangja riasztotta fel:

- Uram, mi bánt?

- Az élet, a halál, fiacskám, mit tudom én... - felelte a költő komoran.

- Téged bánt a halál? - csodálkozott Phyllis. - Téged, aki híres ember vagy? Pullia nénitől hallottam, hogy híresebb vagy a hadvezéreknél, és Rómában mindenki tisztel. Különben láttam is, mikor tegnapelőtt együtt jártunk a városban: mindenki köszönt neked, alig győztél fogadni.

Az ilyen emberek nálunk mindig mosolyognak, mert tudják, hogy haláluk után a Walhallába kerülnek.

- Hova? - kapta fel Horatius a fejét.

- A Walhallába, az istenek gyülekezetébe - mondta a lány a világ legtermészetesebb hangján. - Tudjuk, hogy ottan örök boldogságban fognak élni, lakomáznak és harcolnak az istenekkel. És gyönyörű walkűrök karjaiban felejtik földi életüket. Ó, milyen szép lehet az a másik élet! - sóhajtott fel a lány, és megcsillant az elragadtatás fénye nagy kék szemében.

Szegény kis tudatlan barbár lány - sajnálkozott magában Horatius, aztán hangosan kérdezte:

- Te hiszel az ilyen mesékben?

- Nem mese ez, uram - tiltakozott Phyllis -, apámtól s anyámtól tudom, ők pedig nem hazudnak.

- Boldog vagy, Phyllis - sóhajtott a költő -, hogy hinni tudsz a halál szépségében. Én csak szeretnék hinni benne.

- Egyáltalán ne gondold rá, uram - mondta a lány melegen. - Mért halnál meg? Azért, mert beteg vagy? Néha a kisgyerekek is betegek, s mégis öreg emberek lesznek belőlük. Belőled is öreg ember lesz.

- Öreg vagyok máris - mosolygott Horatius.

- Majd hetvenéves korodban mondd ezt - kacagott fel a lány. - Csak kacérkodol a koroddal. Ha igazán öreg ember leszel, sohasem fogod emlegetni.

Horatius meglepetten nézett rá. Érdekes, micsoda egyszerű és ősi bölcsességek laknak az ilyen tanulatlan lányok lelkében! Ilyeneket mondott valaha régen a kis Damalisz, és a jó Cinara is ilyen bölcsességgel aranyozta be az életét. Úgy látszik, az ilyen romlatlan és kultúrától meg nem mételyezett lelkekben tisztább és egyszerűbb igazságok élnek, mint a filozófusok bölcsességeiben.

Talán meg is feledkezett volna gyötrő gondolatairól, ha minduntalan nem figyelmezteti Maecenas állapotának rosszabbodása az elkerülhetetlen végre. Igaz, reumája meglehetősen nyugton hagyta ezekben a hónapokban, de a veséje annál jobban kínozza. És ehhez is csak annyit értettek az orvosok, mint Maecenas májbajához. Horatius egyre bizonyosabban és egyre sötétebb sejtelemmel érezte, hogy nemsokára rá kerül a sor.

Éppen a Palatinuson járt Phyllisszel, hogy megnézzék Róma legnevezetesebb látványosságát, az Indiából érkezett tigriseket. Addig még nem láttak Rómában tigrist, és most, hogy a mapurai maharadzsza ezt a kettőt ajándékba küldte Augustusnak, egész Róma itt tolongott a Palatinuson, a vadállatok vasrácsos ketrece mellett. Egyszerre csak harsány kiáltás vágott a tömegbe:

- Helyet a császári futárnak!

A rendőrök sietve nyitottak rést a közönség tömegében, s a futár lihegve rohant be a palota kapuján.

- Mi történt? Mi történt? - kérdezték a tömegben ijedten.

Nemsokára izgatott katonatiszt rohant ki a palotából. Horatius ismerte, Vinicius volt, a császár főhadsegéde. Csak annyi időre állt meg a költő mellett, míg ennyit mondott neki: „Agrippa meghalt” - aztán rohant tovább.

Meghalt Agrippa - nyilallt a költőbe a szörnyű hír -, az ötvenegy éves Agrippa, a császár sógora, a birodalom büszkesége és legerősebb támasza, annyi csata diadalmas hőse! Agrippa! Hát mi történik itten? Hát mért maradnak el mellőle a legjobbak, Róma legnagyobb reménységei, Vergilius, Gallus, Tibullus és most Agrippa, a birodalom kardja, a hadsereg szeme fénye? És Maecenas! Maecenas is készül a rettenetes útra, keserű mosollyal és torz fájdalommal az arcán! De hiszen Agrippa makkegészséges volt! Szörnyű! Hát egyedül kell maradnia? „Egyedül, egyedül - mondta magában fásultan -, hát jó, nincs tovább. Hát mosolyogjunk, ha nincs tovább! Még egy csókot, még egy dalt, még egyszer koszorút a fejemre, és így ne vessük szembe a halált!”

De bizony nehezen ment az a mosolygás. Együtt zokogott Rómával Agrippa temetésének káprázatos gyászpompájában, s míg a császár megrendítő gyászbeszédét hallgatta, a szívében mintha gyászdobok kongtak volna tompán és konok egyhangúsággal: „Évoé, halál, évoé!”

Meddő és fásult évek következtek, munkátlan és sivár napok, és szinte ünnepszámba ment, ha néha-néha egy-egy lírai vers fakadt a tollából. Napjai nagyobb részét Maecenas mellett töltötte, elmesélte neki a friss híreket, néha pletykákat is hozott, de sem őt, sem Maecenast nem érdekelt már igazán semmi. Mégis mindig mosolyt erőltetett magára a nagybeteg ágya mellett, így akart lelket önteni belé, fölrázni ijesztő fásultságából, s ha lehet, megszépíteni élete alkonyát. Maecenas nagy ritkán fáradtan elmosolyodott, igazán nem lehetett tudni: a költő tréfáján s a pletykákon mosolyog-e, vagy Horatius tettetett jókedvén és igyekezetén. Bizony, maga Horatius is érezte ilyenkor, hogy ez már nem a régi Maecenas belülről fénylő mosolya, hanem a kiábrándult ember fölényes és gúnyos mosolygása, torz és bölcs kritika, amely mintha már a túlsó partról fénylene ide sötéten, mint valószínűtlen aszfodélosz, a facies Hippocratica sárga függőnye mögül.

Nem tudott már szabadulni a várostól. Valami olyan érzése volt, hogy mihelyt kimegy a birtokra, azonnal valami szörnyű dolog fog történni. Igyekezett elfoglalni magát, feljárt az írók egyesületébe, ahol szinte áhítatos tisztelettel fogadták. Fent volt sokszor Marcius Censorinus is, a konzul, aki új Maecenas volt Rómának, mióta a nagyúr tehetetlenül vergődött betegágyában. Horatius az új írónemzedék bőkezű és lelkes pártfogóját gyönyörű versben ünnepelte harminchetedik születésnapján, amelyet a konzul az íróegyesületben tartott meg. Bensőséges, meleg ünnep volt, elhalmozták Censorinust ajándékokkal, de mikor Horatius felolvasta versét, Censorinus meghiúsultan lépett hozzá, mélységes tisztelettel szorította meg a kezét, és úgy mondta:

- Büszke vagyok rá, hogy Róma büszkesége méltónak tartott arra a tollra, amely Augustust és Maecenast halhatatlanná tette. Ez a legszebb ajándék, amit életemben kaphattam.

- Kegyelmes uram - felelte Horatius -, én vagyok a legboldogabb, hogy a római irodalomnak új Maecenas támadt. Most érzem, hogy nem éltem hiába.

- Micsoda? Éltem? - csattant fel Lamia hangja. - Talán élünk még, cimbora? No, majd a vacsoránál megtanítalak rá, hogy mi az élet!

Majdnem hajnalig tanítgatta Lamia a költőt, s most megint úgy érezte Horatius, mintha az a sok gond és töprengés, ami az utóbbi években kínoztá, mind csak képzelődés volna: régi hangulatok édesedtek fel benne, fiatalnak érezte a lelkét, új dalok muzsikáltak szívében, és volt az éjszakájának egy pillanata, mikor egészen boldognak érezte magát, és valami eddig ismeretlen melegséggel és vágyakozással gondolt Phyllisre. De mikor másnap rokkantan ébredt, s a szédülés kínoztá, egyszerre lelohadt benne az éjszaka lidérctüze. Ágyban maradt egész nap, s míg Phyllis a borogatásokat rakta rá, hálás tekintettel nézte a lányt, s elszégyellte magát tegnapi gondolatai miatt.

Télen nem is tudott megmaradni a városban: tovább járta a kénes fürdőket. Phyllis mindenhova hűségesen elkísérte, és önfeláldozón ápolta. Ezen a télen, ötvenhat éves korában, úgy megrokkantak a lábai, hogy néha napokig járni sem tudott. Mikor Albula kénes fürdőjébe indult Phyllisszel, december elején, úgy kellett feltenni az utazókocsiba. A fürdön valamikézt javult az állapota, legalább járni tudott. Csak a vesefájdalmi nem szűntek. Az orvosok annyit megállapítottak, hogy vesekövei vannak, és műtétet ajánlottak, de erről Horatius hallani sem akart.

Még ki sem tavaszodott egészen, mikor a fürdéből hazament a birtokra, utókúrára. De ez a tavasz nem a kökörcsinek és a gólyahírek színes himnuszával várta, hanem komor ciprusággal; mikor megérkeztek, Pullia néni a halálos ágyán feküdt. A költő odatérdelt az ágy mellé, simogatta az áldott öreg kezét, amely még egyszer fölemelkedett fáradtan, végigremegett kisfia fején, aztán örökre lehanyatlott.

Mikor visszajöttek a Bandusiától, ahol Pullia nénit a kis Cinara mellé fektették örök pihenőre, Horatius meghökkenten döbbsent rá, hogy a derék Bavius mennyire megöregedett. Ritkán nézett tükörbe, de most titokban előkereste Phyllis fémtükrét, és belenézett. „Polluxra - robbant ki belőle a rémült meglepetés, félig hangosan -, hiszen egészen ősz a hajam!”

Cervius szomszéd, akivel sokat üldögéltek, és nagyokat hallgattak a ház előtti márványpadon, a simogató tavaszi napsütésben, nem látta ilyen tragikusan a dolgokat. Az ő haja is hófehér volt már, de bizony ezen cseppet sem kesergett.

- Ez a dolgok rendje, barátom - mondta rendíthetetlen nyugalommal. - Mit akarsz? Ittál az örök ifjúság forrásából? Nem? Hát akkor ne beszélj. Szép az öregség is, mikor elalszanak a szenvedélyek, lelohadnak a tüzek, s az ember ennek az áldott ősznek minden napját az istenek különös ajándékának érzi.

- Epikurosz - mondta Horatius halkán, s aztán hangosan folytatta: - Igazad van, Cervius, ez az egyetlen bölcsesség.

- Hát akkor ne nézz többet a tükörbe - fejezte be a szomszéd, és legyintett egyet.

Hát nem nézett a tükörbe, de azért nem érezte fiatalabbnak magát. Járni alig tudott, s ha megmozdult, elviselhetetlen fájdalmakat érzett a veséjében. Egyik kezébe botot fogott, a másik karját Phyllis karjába öltötte, s így tett naponta néhány lépést a kertben. Nem érdekelte az újság sem, csak Phyllis távoli és csodálatos meséit hallgatta szívesen. Valami egészen más, egészen új világ káprázott fel a szemei előtt, és mintha az ő szívéből szakadt volna az a sóvárgás ismeretlen tájak és boldog szigetek felé, amely a szőke lány minden szavát átfűtötte.

De egyik nap levelet hozott a posta. Terentiától. Csak két sor volt az egész levél: „Siess hozzánk, Maecenas még egyszer látni akar.” Horatius azon nyomban befogatott, s Diomédésszel, Phyllisszel és elválhatatlan botjával lóhalálában vágatott Rómába. A palotában nagy volt az izgalom, az előcsarnok teli volt kliensekkel, szenátorokkal, orvosok jöttek-mentek, egy szolga jeges vödörrel rohant a betegszobába, Vinicius ezredes jött a császár nevében érdeklődni; ezüstpáncélja vakítón villant a terem komor feketeségében. Horatiusnak tisztelettel utat nyitottak, s mikor Phyllis karján eltűnt a betegszoba ajtaja mögött, összesúgtak az emberek, és a fejüket csóválták. Most Antonius Musa lépett ki a szobából, és széttárta karjait, mintha ezt akarta volna mondani: „Tehetetlen vagyok, mindennek vége.” Éppen egy pillanattal előbb jelentette ki Maecenas, elhaló hangon, de határozottan, hogy nem engedi meg Antonius Musa utolsó kísérletét, hogy felváltva forró és jéghideg vízben mártsa meg a testét. Már félig a láz delíriumában vergődött, s az orvos javaslatára csak ennyit suttogott:

- Nem. Úgyis mindegy.

Horatius megilletődötten állt meg az ágya mellett; Maecenas megismerte, hosszan ránézett, aztán utolsó erejével megfogta a kezét. Az ágy fejénél Aquila el-elcsukló hangon olvasta a nagyúr végrendeletét, amelyben Augustust tette meg általános örökösévé. A titkár tompa hangja kísértetiesen kopogott a terem füledt csendjében. Horatius csak akkor figyelt fel rá, mikor a maga nevét hallotta: „Horatiusról ne feledkezzél meg - hangzott a végrendeletnek Augustust illető része -, és úgy gondolkodjál róla, s úgy szeresd, mint ahogy én szerettem.” Horatius ebben a pillanatban térdre rogyott az ágy előtt, és forró arcát rátapasztotta a haldokló hideg kezére. Rettenetes pillanatok voltak. De egyszerre a láz mintha elnyugodott volna, Maecenas elmosolyodott, megszorította Horatius kezét, aztán jéggé fagyott ajkán a mosoly, és fölakadt a szeme. Terentia élesen fölsikoltott.

Odakint Asinius Pollio csöndesen megjegyezte:

- Hogy sikoltoz ez a hisztérika, s micsoda krokodiluskönnyeket fog sírni a temetésen! Pfuj!
- Mit csodálkozol? - kérdezte a szomszédja. - Most éppen Maecenast szereti. Négyszer vált el tőle, négyszer költözött a császárhoz. Maecenas négyszer vette feleségül. Hát csak sikoltozhat?
- No, öfelségétől sem éppen a legszebb baráti cselekedet volt, hogy a leghűségesebb embere feleségét vette el - dohogott Messalla.
- S méghozzá négyszer egymás után - szólt közbe Pollio. - Ez egy császártól is túlzás!

A halottas menetben Róma minden gyászpompája kibontakozott. Megrendítő volt a gyászének, a siratóasszonyok sikoltozása, fenséges a papság végeláthatatlan sora és a komoran lépkedő díszszázadok ütemes lábdobogása a tompán bűgő gyászzene hangjaira. A bíborszínű és hímzett díszruhák, a vörös szegélyes tógák, a csillogó egyenruhák, a szenátorok, polgárok és kliensek sűrű tömege, mint színes folyó, hullámozott a magas katafalk körül. És a gyásznak ebben a fenséges, komor pompájában, mint földre szállott istenség, emelkedett a tömeg fölé a szószék márvány ragyogásában, az arany és bíbor sugárzásában a császár, a császár!

A halotti bestédben ott csillogott a szónoki művészet minden drágaköve. Szem nem maradt szárazon. A tömeg némán fejet hajtott. Horatiust rázta a hangtalan zokogás.

A temetés után napokig nem mozdult ki házából. Mégis, a jó Phyllis csodát művelt: mikor egy hét múlva Messalla meghívta a költőt magához, baráti vacsorára, Horatius nem is nagyon ellenkezett. Kis társaság volt együtt a tábornagnál, csak a legszűkebb baráti környezet. Vacsora közben egyszerre csak Messalla odafordult a költőhöz:

- Azért ne hidd, drága Flaccusom, hogy egyedül maradtál!
- Messalla, öreg barátom - szólalt meg a költő fáradt mosollyal -, bizony egyedül vagyok, nagyon egyedül. Úgy élek már odakint a tanyán, mint a kivert eb. Mindenki itt hagyott. És most ő is..., igen..., ő is, és szentül hiszem, hogy az asszony miatt. Nem is akart meggyógyulni. És én is... miatta...
- Hát nem tudod elfelejteni Lydét? - kérdezte a tábornagy.
- Csak őt nem tudom elfelejteni, mást már mindent elfelejtettem. Elfeledtem azt a szörnyű esztendőt, amikor egyszerre vesztettem el szegény Tibullus barátomat és lelkemnek jobb felét, Vergiliust. Már Propertius tüzes és szenvedélyes versei is elmosódnak az emlékezetemben, csak Lyde dala cseng át az évek messzeségén, s egy régi versem bánata bűg a szívemben.

- A Galatea-vers - szólt közbe Verrius Flaccus.

- Az - biccentett Horatius. - Abban a versben búcsúztam el tőle. Utolsó este együtt zokogtuk végig, és még most is szívembe hasít keserves sírása, mikor ezeket a sorokat olvasom:

*Légy boldog máshol, ha a sorsod elhív,
s emlékezzél rám, Galatea, híven.*

Galateának neveztem ebben a versben: *Galatea* volt a hajó, amely örökre elvitte tőlem. Messalla - nyögött fel -, én ebbe halok bele.

- Nono - csillapította Hyginus -, gondolj a filozófiára, Epikuroszra.

- Én túl vagyok már a filozófián és az elveken, édes öregem - mondta rá a költő keserűn -, én elérkeztem minden filozófia legmélyebb igazságához, az apátiához.

- Én másnak ismerlek a verseidből.

- A verseim megmaradnak, de én már elszakadtam tőlük - legyintett a költő. - Én már csak ember vagyok, szenvedő ember, és nemsokára én is elmegyek.

- Nem mégy sehová - szólt rá erélyesen a tábornagy. - Itt maradsz velünk, aztán mi megyünk ki hozzád. Ne hagyd el magad, Flaccus, régi harcos! Philippinél, Brutus seregében, ó, de más voltál! Huszonegy éves fejjel legiót vezényeltél, és milyen tüzzel! Ezredes, szégyelld magad!

- Az ezredes meghalt Brutusszal, Messalla, csak az ember maradt meg. Azazhogy az se, hiszen csupa roncs vagyok - és lehorgasztotta a fejét.

- Márpedig a vacsorámat nem engedem elrontani - csattant fel Messalla. - Most aztán elég a kesergésből! Most én vagyok a rex bibendi, és ezennel nagyivást vezényelek.

Azért kissé nyomott maradt a hangulat: a régi jó barátok nem tudták közömbösen nézni a költő eltorzuló arcát, vergődését a jókedv és a gyász között, minduntalan kiütkező testi fájdalmait. Ez volt az első alkalom, mikor Horatius, Phyllis biztatására, már éjfél tájban hazament. Még így is fájdalmakról panaszkodott másnap, és egy egész keserves hétnek kellett eltelnie, míg Phyllis kivihette a birtokra.

Szomorún vált meg római házából, s mikor Diomédész bezárta a kaput, a költő még egyszer visszanézett, mintha örökre búcsúzott volna tőle. Szemerkélt az eső, sűrű reggeli köd fátyolozta a Clivus Orbiust, s mikor az utazókocsi mellett elsuhantak az ébredő házak derengő körvonalai, Phyllis ijedten vette észre, hogy a költő csukott szeméből könnyek szivárognak. Megsimogatta a fejét, felszárította az önkéntelen könnyeket, és halkán mondta:

- Ne félj, otthon jó lesz, meglátod.

- Minden jó lesz nemsokára - suttogetta a költő, és hálásan megszorította a lány kezét.

A BOLDOG KÖLTŐ

Soha ilyen furcsa ősz! Látszólag éppen olyan, mint a többi volt, annyi év óta itt kint a Digentia ezüstös völgyében, s mégis mennyire más! November közepe felé járt az idő, s máris olyan hideg volt, mint máskor tél közepén. A falevelek aranybarna szőnyege pocskékká ázott a folytonos esőben, az őszi virágok meghaltak, mielőtt kitombolhatták volna minden szépségüket, rossz volt a szüret is, fanyar a bor, és gyilkos ködök rágták a völgy békességét és az emberek tüdejét. Furcsa, furcsa volt ez az ősz!

Szeptember harmincadikán halt meg Maecenas, s azóta ilyen különös a világ. Sötétek és kísértetiesek a napok, és nyugtalanok az éjszakák. Mintha tompa kábulatban élne, nincs semmi emléke erről a másfél hónapról. S idekint, ebben a mindig mosolygó völgyben vajon mi történt három hét óta? Egyhangún kopog az eső odakint, s ha eláll, az ereszről csorog tovább ütemesen, s mintha minden cseppje az agyát fűrná, mint barlangok csepegő vize a köveket. És milyen fullasztó a levegő a szobákban! Néha azt hiszi, hogy megfojtja ez a fulladt és áporodott meleg. Igen, az idén korán be kellett fűteni, különben a nedvesség átjárná még a csontjaikat is; most pedig izzik a padló, és izzanak a falak a központi fűtés gőzétől. Semmi sem jó már, úgy látszik: a világban megbomlott minden régi rend, valami készül itt, valami rettenetes, homályosan érzi is, csak nem tud, nem mer nevet adni neki. Igen, most megvilágosodik benne a sejtelem: szinte látja a Párkákat, látja, amint Atroposz főlemeli tragikus ollóját, hogy elvágja az élete fonálát. Csak bátran, bátran - biztatja -, hisz úgylis olyan vékonyka már az a fonál!

De még előbb tenni kellene valamit. Csak olyan nehéz elhatározni magát rá. Itt csütörtököt mond minden filozófia, fölhorkan az életösztön, fellobognak az utolsó lángok, az élet viaskodik a halállal, és követeli a maga jogait. Ó, milyen jó volna maradni még! Még egy csókot - muzsikált a lelkében -, még egy pillanatát az isteni mámoroknak! Hiszen szép volt az élet, gazdag volt, ó, átkozott és irigy élet: az egyik kezével ideadta Lydét, a másikkal visszavette. És mégis szép volt, minden vívódásával és gyászával, minden küzdelmével és sikerével, minden vergődésével és kudarcával, szép volt a harc és a vér, szép volt a szerelem és a barátság, és szép volt a költészet, minden mámorok legédesebbike! Évoé, élet - muzsikált benne - évoé, nem tartozunk egymásnak semmivel, hadd jöjjön Kharón csónaka, és röptsen ismeretlen vizek titkos partjai felé!

Ott ült naphosszat Lyde szobájában, s mellette Phyllis, kifogyhatatlan jóságával és csöndesen csörgedező meséivel. És ha véget ért a mese, a költő fáradtan mutatott az asztalon heverő könyvre - a lírai versek könyve volt, benne a nemrégiben megjelent negyedik könyv is, s a régi dalok halkan zsongtak benne, mint titkos kaptárban láthatatlan méhek -, a lány fölvette a kötetet, s kikereste belőle azt a verset, amelyet mindennap fel kellett olvasnia a költőnek, mióta Maecenas temetéséről hazajöttek. Olyan volt már ez, mint misztikus szertartás az Ízisz-hívők templomának rejtelmes és megejtő csendjében. És Phyllis hiába szabadkozott, hiába küszködött a könnyeivel mindennap, hogy tompítsa a vers hasogató fájdalmát, a költő türelmetlenkedett, és soha nem engedte el a szertartást. Halkan és meghatottan olvasta a lány:

.....
*Ó, hogyha téged sujt le, szívem felét,
korábbi vég - én, másika, késsem-e?
Nem teljes élet és nem ép már
nélküled élnem! Egy nap adja
kettőnk halálát! Nem hamis esküvést
mondtam neked, nem! Elmegyek, elmegyek,
akármikor kelsz végutadra,
készen elindulok, elkísérlek.*

Ilyenkor nem esett több szó köztük, s ha Bavius bejött, ő is szótlanul ült le, és velük együtt hallgatott. Csak november huszadika táján változott a szertartás. A költő hirtelen megszólalt a vers után:

- Bavius, holnapra hívd meg Cervius szomszédot meg az usticai doktort, fontos dolgom van velük.

Másnap öten ültek együtt Lyde szobájában. A költő némán feküdt párnái közt, mellére horgadt a feje, s mikor a vers elhangzott, sokáig magába mélyedten hallgatott: látszott rajta, hogy erősen gondolkodik. Egyszerre megszólalt:

- Cervius, ott a kis asztalon a papiros meg a tinta, hozd ide, és írd, amint tollba mondom.

A szomszéd szó nélkül engedelmeskedett: már régen sejtette, mi következik.

Horatius félig felült, és lassan, egyhangúan mondta tollba végrendeletét. Vagyonának általános örökösévé, mint hűséges jó barát, Augustust tette, s arra kérte, legyen végrehajtója utolsó akaratának. Baviusnak hagyományozta a szőlőt és az olajfaerdőt, ebből gondtalanul megélhet; Phyllis a készpénzvagyon tekintélyes részét kapta, hogy hazamehessen távoli hazájába. Minden hű szolgájának hagyott valamit, és ezenfelül intézkedett, hogy Bavius és Phyllis azonnal visszanyerje szabadságát. Mikor befejezte, fáradtan dőlt hátra, de akkor már Bavius is, Phyllis is ott térdelt mellette, és könnyekkel áztatta bágyadtan lehullt kezét.

- Bavius - szólalt meg a költő halkan -, köszönöm, amit értem tettél, köszönöm, hogy nekem áldoztad az életedet. Légy boldog, és ne feledkezzél meg a bandusiai sírokról.

- Uram - mondta rá Bavius akadozva -, ne beszélj így. Ki mondta, hogy itt hagysz bennünket?

- Én érzem, Bavius - és a költő megszorította a hű szolga kezét. - Ne felejts el. Te pedig - fordult Phyllishez -, ha boldog leszel messzi hazádban, gondolj rám a távoli Rajna víg szüretjein. Az én alkonyatomat bearanyoztad: adjanak érte neked a te isteneid minden jót és olyan boldogságot, amilyent a jó szíveddel megérdemelsz. Mi a neved?

- Sigeline - mondta a lány halkan.

- Sigeline - most hibátlanul ki tudta mondani a furcsa idegen nevet -, Sigeline, isten veled!

A doktor ijedten ugrott fel:

- Ne izgasd fel magad, drága barátom. Maradj nyugton.

- Igen, doktor. Én már mindjárt a nyugalom révébe érek. Ne törődj velem, írástok alá a végrendeletet.

Másnap Cervius szomszéd még három urat hozott be Usticából, és most az öt tanú előtt megtörtént Bavius és Phyllis felszabadítása. Utána a költő mintha megnyugodott volna: gyaloghintóba emeltette magát, és körüljárta a birtokot, mintha minden rögtől, minden fütől,

minden bokortól külön akart volna elbúcsúzni. Éppen derűs nap volt, enyhén csókolgatta arcát a búcsúzó napsugár, és mintha a fák is feléje integettek volna: bizonyos, hogy aki értette az élettelen tárgyak nyelvét, hallotta, hogy meghatottan búcsúznak a költőtől. Búcsúztak tőle a fák, a bokrok, a virágok, amelyek száradtan hajlongtak száraikon, búcsúztak a völgyek és hegyek, és búcsúzott a Bandusia: most olyan volt a forrás minden cseppje, mintha patakozó könny volna. „Kristályvizű forrás, isten veled!” - mondta a költő halkán, és egyszerre földerült az arca: régi tavaszok felejthetetlen muzsikája zsongott fel pillanatra szívében. És mikor ott álltak a síremlék előtt, csak nézte-nézte a hideg márványlapot és a fehérén derengő oszlopot, és senki sem hallotta, amint vonagló szájjal mondogatta magában:

„Cinara, kicsi kék encián, hallod-e a hangomat? Vársz-e engem? Vagy csak ez a nefelejcs-szemű idegen lány hiszi, hogy van élet a síron túl is? És igaz, hogy Epikurosz tanítványa nem vágyakozhat halhatatlanságra? Igaz, hogy ti is por és hamu vagytok már a forró föld televényében, s ha én is meghalok, még az emlék sem marad meg belőletek? Hát meddig él az ember? Hát minden szépség, gondolat, ragyogás elmúlik örökre, vagy folytatódik, mint az együgyű nép hiszi, túl a Styx fekete áradatán, az elysiumi mezőkön? «Nem pusztít a halál engem egészen el, és túl sírom ölén, lelkem örökre él» - így mondtam egyszer, és vajon így van-e? Ó, milyen jó volna egy kis bizonyosság! Cinara, Pullia, Lyde, hát mért nem üzentek, mért nem üzentek?”

Óra hosszat álltak ott vele a sír csöndességében, és csak akkor indultak haza, mikor Phyllis észrevette, hogy hátrahanyatlott párnáira, és csöndesen elaludt. Otthon aztán ágyba fektették. Egész éjjel lázban vergődött, nem használt semmi borogatás, semmi csillapító orvosság. Irtózatos fájdalmai lehettek, mert egy percig sem tudott nyugodtan maradni; egyetlen vad hánykolódás volt az éjszakája. Bavius és Phyllis virrasztott mellette.

November huszonhetedikén reggel, hatnapos vergődés után, egyszerre megnyugodott. Éppen akkor érkezett meg az orvos. Megvizsgálta a beteget, rámosolygott biztatón, erős bort rendelt neki. Aztán kiment. Csak az atriumban kezdte csóválni a fejét, s mikor Bavius aggodon megkérdezte a beteg állapota felől, komoran ennyit mondott:

- Készüljetek el a legrosszabbra. Rám itt nincs már szükség.

Phyllis föltámogatta a beteget, s Horatius nagy nehezen kiitta a bort. Pillanatokra jóleső melegség ömlött végig tagjain, még gyilkos fájdalma is elült, de aztán hirtelen visszahanyatlott. Most órákig feküdt így, csak néha reszketett meg a keze, s mintha keresett volna valamit, úgy tapogatott a semmiben. Néha fájdalmasan felnyögött, aztán kisimult az arca, ajka remegett, és apró, éles hörgések szakadtak a melléből. Lélegzete egyre jobban zihált, melle úgy járt, mint a fűjtató.

Hirtelen felnyitotta szemét, oldalt fordult, és meglátta Lyde vázáját az ágya mellett. Meleg és megbékélt mosoly ömlött végig arcán, kinyújtotta kezét, és remegő ujjakkal simogatta a váza hideg domborulatát. Mosolygott, mosolygott, és Phyllis ijedten nézte ezt a félelmetes és rejtelmes mosolygást.

Odahajolt a költő fölé. Horatius mosolyogva emelte fel bal kezét, átfonta a lány nyakát, magához vont a utolsó, bágyadt erejével szőke fejét, és halvány csókot lehelt a homlokára. Csak Phyllis hallotta, amint mosolygó ajkán felbuggyant az utolsó halk sóhajzás:

- Psyche...

Aztán lehullt a két karja, az egyik magával rántotta a vázát: a drága emlék megbillent, s mielőtt még Phyllis utánakaphatott volna, lezuhant a földre, és ezer darabra tört.

Bavius és Phyllis leborult az ágy mellett; Bavius lehajtotta fejét, és a költő hideg kezét szorongatta, Phyllis nagy kék szeme kerekre tágult, s úgy nézte könnytelen zokogással a merev és mosolygó arcot. Mint a tengeri kagyló boltozatos háza, úgy zúgott és zsongott körülöttük a csönd, és ki tudja, milyen megfeszítő és nyugtalanító titkokról beszélt? De a költő, minden titkok tudója és szerelmese, aludt már, és csak mosolygott megbékélten és rejtelmesen.

Bavius fölkel, halkán kiment a szobából, s aztán két bronzserpenyővel jött vissza. Meggyújtotta bennük a tömjént, fehérén lobbant a füst, és illatos ködök titokzatos, halott függönyét borította a mosolygó halott ágya fölé.

Aztán megint kiment Bavius, s kisvártatva kopácsolás tompa zaja hallatszott: most szegezte fel a vörösfenyő- és cipruságot a ház kapujára. Jöttek-jöttek a bérese, a birtok rabszolgái, Ménász, Püladész, Fannia, Diomédész, szepegő gyerekeikkel, s könnyezve álltak meg a füstfelhőkön imbolygó ágy előtt.

Phyllis, a messzi, ködös Észak ismeretlen leánya, siratta a gyűlölt és diadalmas Róma költőjét.

Sercegett a tömjén, most már feketén szállt a füst, lomhán kóválygott a szoba fülledt levegőjében, zokogás csuklott fel, nesztelen léptekkel a halál járt Lyde szobájában, és a halott költő, a boldog költő csak mosolygott, fehérén és rejtelmesen.

Odakint csendesen megeredt az eső.

ESEMÉNYNAPTÁR

A görög nevek tolmácsolásában az akadémiai helyesírás megkövetelte fonetikus átírást alkalmaztuk, de változatlanul hagytuk a magyarban meghonosodott Athén (Athénai helyett) stb. alakokat. A római szereplők beszédében kénytelenek voltunk azonban egyes görög neveket latinos alakjukban meghagyni, vagy néhol, a miliótól függően görög (pl. Aszklépiosz, Héraklész stb.), ill. latin (Aesculapius, Hercules stb.) formában közölni. A magyar szókincs szerves részévé vált latin földrajzi neveket és kifejezéseket (Szicília, Szardínia, kliens, konzul, szenátus, szenátor stb.) magyar formájukban adjuk.

Quintus Horatius Flaccus született Venusiában, i. e. 65. dec. 8.

Caius Cilnius Maecenas született i. e. 64

Caius Julius Caesar Octavianus Augustus sz. i. e. 63. szept. 23., megh. i. sz. 14. aug. 19.

Marcus Vipsanius Agrippa sz. i. e. 63

Titus Livius történetíró sz. i. e. 59., megh. i. sz. 17

Horatius Rómában tanul i. e. 58-49

Horatius Brutus seregében i. e. 44-42

A második triumviratus i. e. 43

A philippi csata i. e. 42

Horatius birtokát elveszik i. e. 41

Horatius adótiszt i. e. 41-33

Asinius Pollio (sz. i. e. 76, megh. i. sz. 5) diadalmenete i. e. 39

Horatius megismerkedik Maecenasszal i. e. 38

Asinius Pollio könyvtárának megnyitása i. e. 39

A brundisiumi út i. e. 37

Megjelenik Horatius szatíráinak első könyve i. e. 35

Horatius birtokot kap Maecenastól i. e. 33

Az actiumi csata i. e. 31

Horatius megismerkedik Octavianusszal i. e. 30

Megjelenik a szatírák második könyve i. e. 30

Varius *Thyestes*ének előadása i. e. 29

Megjelennek Horatius epódoszai i. e. 29

A palatinusi könyvtár alapítása i. e. 28

Octavianus megkapja az Augustus címet i. e. 27

Cornelius Gallus öngyilkossága i. e. 26

Augustus meghívja Horatiust magántitkárnak i. e. 26

Messalla Corvinus (sz. i. e. 63) diadalmenete i. e. 26

Marcellus és Julia esküvője i. e. 25

Aelius Gallus arábiai expedíciója i. e. 24

Megjelenik Horatius lírai verseinek első három könyve i. e. 23

Murena kivégzése i. e. 23

Megjelenik Horatius leveleinek első könyve i. e. 20

Vergilius 51 éves korában meghal i. e. 19

Tibullus 36 éves korában meghal i. e. 19

A százados ünnep i. e. 17

Augustus megkapja az élethosszig tartó korlátlan főhatalmat i. e. 17

Marcus Lollius veresége i. e. 16

Propertius 35 éves korában meghal i. e. 15
Megjelenik Horatius leveleinek második könyve i. e. 14
Az Ara Pacis Augustae felavatása i. e. 13
Marcus Vipsanius Agrippa tábornagy halála i. e. 12
Megjelenik Horatius lírai verseinek negyedik könyve i. e. 12
Maecenas halála i. e. 8
Horatius halála i. e. 8. november 27.

.oOo.